

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosatttherena katā

JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 36

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဣ = u ဵ = ū ြ = e ွ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ဃ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဣ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဣ lya
က kya	ဆ ccha	က ṇṇa	ဇ nta	ဠ bbha	ဣ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	ဇ ntva	ဣ bya	ဣ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	ဇ ntha	ဠ bra	ဠ sta
က kva	ဠ ñña	က ttha	ဇ nda	ဠ mpa	ဠ stra
ဈ khya	ဠ ñha	က tva	ဠ ndra	ဠ mpha	ဠ sna
ဇ khva	ဠ ñca	က tya	ဇ ndha	ဠ mba	ဣ sya
ဇ gga	ဆ ṇcha	က tra	ဇ nna	ဠ mbha	ဠ ssa
ဠ ggha	ဠ ṇja	ဇ dda	ဈ nya	ဠ mma	ဠ sma
ဈ gya	ဠ ṇjha	ဇ ddha	ဇ nha	ဣ mya	ဠ sva
ဠ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဠ ppa	ဣ mha	ဠ hma
ဇ ṅka	ဠ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဣ yya	ဠ hva
ဇ ṅkha	ဠ ḍḍa	ဇ dva	ဣ pya	ဣ yha	ဠ lha
ဇ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Jātakatṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā	...	...	1
-------------------	-----	-----	---

Nidānakathā

1. Dūrenidānakathā	...	...	2
Sumedhakathā	...	...	3
2. Avidūrenidānakathā	...	...	56
3. Santikenidānakathā	...	...	89

1. Ekakanipāta

1. Apaṇṇakavagga

1. Apaṇṇakajātakavaṇṇanā	...	...	111
2. Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā	...	...	122
3. Serivavāṇijajātakavaṇṇanā	...	...	126
4. Cūḷasetṭhijātakavaṇṇanā	...	...	130
5. Taṇḍulanālijātakavaṇṇanā	...	...	139
6. Devadhammajātakavaṇṇanā	...	...	142
7. Kaṭṭhavāhanajātakavaṇṇanā	...	...	150
8. Gāmaṇijātakavaṇṇanā	...	...	153
9. Maghadevajātakavaṇṇanā	...	...	154
10. Sukhavihārijātakavaṇṇanā	...	...	156
Uddānagāthā	...	...	159

2. Sīlavagga

1. Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā (11)	...	...	159
2. Nigrodhamigajātakavaṇṇanā (12)	...	...	162
3. Kaṇḍijātakavaṇṇanā (13)	...	...	170
4. Vātamigajātakavaṇṇanā (14)	...	...	172

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5. Kharādiyajātakavaṇṇanā (15)	...	...	175
6. Tipallatthamigajātakavaṇṇanā (16)	...	...	177
7. Mālutajātakavaṇṇanā (17)	...	...	181
8. Matakabhattajātakavaṇṇanā (18)	...	...	182
9. Āyācitabhatajjātakavaṇṇanā (19)	...	...	185
10. Naḷapānajātakavaṇṇanā (20)	...	...	186
Uddānagāthā	...	...	188

3. Kuruṅgavagga

1. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (21)	...	...	189
2. Kukkurajātakavaṇṇanā (22)	...	...	190
3. Bhojājāniyajātakavaṇṇanā (23)	...	...	194
4. Ājaññajātakavaṇṇanā (24)	...	...	196
5. Tittahajātakavaṇṇanā (25)	...	...	198
6. Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā (26)	...	...	201
7. Abhiṇhajātakavaṇṇanā (27)	...	...	205
8. Nandivisālajātakavaṇṇanā (28)	...	...	207
9. Kaṇhajātakavaṇṇanā (29)	...	...	209
10. Munikajātakavaṇṇanā (30)	...	...	212
Uddānagāthā	...	...	214

4. Kulāvakaavagga

1. Kulāvakajātakavaṇṇanā (31)	...	...	214
2. Naccajātakavaṇṇanā (32)	...	...	222
3. Sammodamānajātakavaṇṇanā (33)	...	...	224
4. Macchajātakavaṇṇanā (34)	...	...	226
5. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (35)	...	...	228
6. Sakuṇajātakavaṇṇanā (36)	...	...	231
7. Tittirajātakavaṇṇanā (37)	...	...	233

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
8. Bakajātakavaṇṇanā (38)	...	...	237
9. Nandajātakavaṇṇanā (39)	...	...	241
10. Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā (40)	...	...	243
Uddānagāthā	...	...	251

5. Atthakāmaṇḍavaṇṇa

1. Losakajātakavaṇṇanā (41)	...	...	251
2. Kapotajātakavaṇṇanā (42)	...	...	259
3. Veḷukajātakavaṇṇanā (43)	...	...	262
4. Makasajātakavaṇṇanā (44)	...	...	264
5. Rohiṇijātakavaṇṇanā (45)	...	...	266
6. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (46)	...	...	267
7. Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā (47)	...	...	269
8. Vedabbajātakavaṇṇanā (48)	...	...	270
9. Nakkhattajātakavaṇṇanā (49)	...	...	274
10. Dummedhajātakavaṇṇanā (50)	...	...	276
Uddānagāthā	...	...	279

6. Āsisaṇḍavaṇṇa

1. Mahāsīlavajātakavaṇṇanā (51)	...	...	279
2. Cūḷajanakajātakavaṇṇanā (52)	...	...	285
3. Puṇṇapātijātakavaṇṇanā (53)	...	...	286
4. Kimphalajātakavaṇṇanā (54)	...	...	288
5. Pañcāvudhajātakavaṇṇanā (55)	...	...	290
6. Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā (56)	...	...	293
7. Vānarindajātakavaṇṇanā (57)	...	...	296
8. Tayodhammajātakavaṇṇanā (58)	...	...	298
9. Bherivādakajātakavaṇṇanā (59)	...	...	300
10. Saṅkhadhammajātakavaṇṇanā (60)	...	...	302
Uddānagāthā	...	...	302

Mātikā

Piṭṭhaṅka

7. Itthivagga

1. Asātamantajātakavaṇṇanā (61)	...	...	303
2. Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā (62)	...	...	307
3. Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā (63)	...	...	313
4. Durājānajātakavaṇṇanā (64)	...	...	317
5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (65)	...	...	319
6. Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā (66)	...	...	320
7. Ucchaṅgajātakavaṇṇanā (67)	...	...	324
8. Sāketajātakavaṇṇanā (68)	...	...	326
9. Visavantajātakavaṇṇanā (69)	...	...	328
10. Kuddārajātakavaṇṇanā (70)	...	...	330
Uddānagāthā	...	...	334

8. Varuṇavagga

1. Varuṇajātakavaṇṇanā (71)	...	...	334
2. Sīlavanāgarārajātakavaṇṇanā (72)	...	...	337
3. Saccarṅkirajātakavaṇṇanā (73)	...	...	341
4. Rukkhadhammajātakavaṇṇanā (74)	...	...	346
5. Macchajātakavaṇṇanā (75)	...	...	348
6. Asaṅkiyajātakavaṇṇanā (76)	...	...	351
7. Mahāsupinajātakavaṇṇanā (77)	...	...	353
8. Illisajātakavaṇṇanā (78)	...	...	366
9. Kharassarajātakavaṇṇanā (79)	...	...	375
10. Bhīmasenajātakavaṇṇanā (80)	...	...	377
Uddānagāthā	...	...	381

9. Apāyimhavagga

1. Surāpānajātakavaṇṇanā (81)	...	...	381
2. Mittavindakajātakavaṇṇanā (82)	...	...	384
3. Kālakaṇṇijātakavaṇṇanā (83)	...	...	385

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
4. Atthassadvārajātakavaṇṇanā (84)	...	...	388
5. Kimpakkajātakavaṇṇanā (85)	...	...	389
6. Silavīmaṁsakajātakavaṇṇanā (86)	...	...	391
7. Maṅgalajātakavaṇṇanā (87)	...	...	394
8. Sārambhajātakavaṇṇanā (88)	...	...	397
9. Kuhakajātakavaṇṇanā (89)	...	...	398
10. Akataññujātakavaṇṇanā (90)	...	...	400
Uddānagāthā	...	...	402

10. Littavagga

1. Littajātakavaṇṇanā (91)	...	...	402
2. Mahāsārajātakavaṇṇanā (92)	...	...	404
3. Vissāsabhojanajātakavaṇṇanā (93)	...	...	411
4. Lomahaṁsajātakavaṇṇanā (94)	...	...	413
5. Mahāsudassanajātakavaṇṇanā (95)	...	...	415
6. Telapattajātakavaṇṇanā (96)	...	...	417
7. Nāmasiddhijātakavaṇṇanā (97)	...	...	426
8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (98)	...	...	428
9. Parosahassajātakavaṇṇanā (99)	...	...	430
10. Asātarūpajātakavaṇṇanā (100)	...	...	431
Uddānagāthā	...	...	434

11. Parosatavagga

1. Parosatajātakavaṇṇanā (101)	...	...	435
2. Paṇṇikajātakavaṇṇanā (102)	...	...	435
3. Verijātakavaṇṇanā (103)	...	...	437
4. Mittavindakajātakavaṇṇanā (104)	...	...	438
5. Dubbalakatṭhajātakavaṇṇanā (105)	...	...	439
6. Udañcanijātakavaṇṇanā (106)	...	...	440
7. Sālittakajātakavaṇṇanā (107)	...	...	442

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
8. Bāhiyajātakavaṇṇanā (108)	...	...	445
9. Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā (109)	...	...	446
10. Sabbasaṃhārakapañhajātakavaṇṇanā (110)	...	...	449
Uddānagāthā	...	...	449

12. Haṃcivagga

1. Gadrabhapañhajātakavaṇṇanā (111)	...	...	449
2. Amarādevīpañhajātakavaṇṇanā (112)	...	...	449
3. Siṅgāljātakavaṇṇanā (113)	...	...	450
4. Mitacintijātakavaṇṇanā (114)	...	...	451
5. Anusāsikajātakavaṇṇanā (115)	...	...	453
6. Dubbacajātakavaṇṇanā (116)	...	...	455
7. Tittirajātakavaṇṇanā (117)	...	...	456
8. Vaṭṭajātakavaṇṇanā (118)	...	...	458
9. Akālarāvijātakavaṇṇanā (119)	...	...	461
10. Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā (120)	...	...	462
Uddānagāthā	...	...	466

13. Kusanālivagga

1. Kusanālijātakavaṇṇanā (121)	...	...	466
2. Dummedhajātakavaṇṇanā (122)	...	...	469
3. Naṅgalisajātakavaṇṇanā (123)	...	...	472
4. Ambajātakavaṇṇanā (124)	...	...	475
5. Kaṭāhakajātakavaṇṇanā (125)	...	...	477
6. Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā (126)	...	...	480
7. Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā (127)	...	...	483
8. Biḷāravatajātakavaṇṇanā (128)	...	...	485
9. Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā (129)	...	...	487
10. Kosiyajātakavaṇṇanā (130)	...	...	488
Uddānagāthā	...	...	491

Mātikā

Piṭṭhaṅka

14. Asampadānavagga

1. Asampadānajātakavaṇṇanā (131)	...	...	491
2. Bhīrukajātakavaṇṇanā (132)	...	...	494
3. Ghatāsanaajātakavaṇṇanā (133)	...	...	496
4. Jhānasodhanaajātakavaṇṇanā (134)	...	...	498
5. Candābhajātakavaṇṇanā (135)	...	...	499
6. Suvaṇṇaḥṣajātakavaṇṇanā (136)	...	...	500
7. Babbujātakavaṇṇanā (137)	...	...	502
8. Godhājātakavaṇṇanā (138)	...	...	506
9. Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā (139)	...	...	508
10. Kākajātakavaṇṇanā (140)	...	...	510
Uddānagāthā	...	...	512

15. Kakaṇṭakavagga

1. Godhājātakavaṇṇanā (141)	...	...	513
2. Siṅgāljātakavaṇṇanā (142)	...	...	515
3. Virocajātakavaṇṇanā (143)	...	...	516
4. Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā (144)	...	...	519
5. Rādhajātakavaṇṇanā (145)	...	...	521
6. Samuddakākajātakavaṇṇanā (146)	...	...	522
7. Puppharattajātakavaṇṇanā (147)	...	...	525
8. Siṅgāljātakavaṇṇanā (148)	...	...	526
9. Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā (149)	...	...	530
10. Sañjīvajātakavaṇṇanā (150)	...	...	534
Uddānagāthā	...	...	538

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Paṭhamo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Jātikotīsaḥassehi, pamāṇarahitaṃ hitaṃ.
Lokassa **Lokanāthena**, kataṃ yena Mahesinā.
Tassa pāde namassitvā, katvā **dhammassa** cañjalim.
Samghaṇṇa patimānetvā, sabbasammānabhājanaṃ.
Namassanādino¹ assa, puñṇassa ratanattaye.
Pavattassānubhāvena, chetvā² sabbe upaddave.
Taṃ taṃ kāraṇamāgama, desitāni jutīmatā.
Apaṇṇakādīni purā, Jātakāni Mahesinā.
Yāni yesu ciraṃ Satthā, lokanittaraṇatthiko.
Anante bodhisambhāre, paripācesī Nāyako.
Tāni sabbāni ekajjhaṃ, āropentehi saṅgahaṃ.
Jātakam nāma saṅgītaṃ, dhammasaṅgāhakehi yaṃ.
Buddhavaṃsassa etassa, icchantena ciraṭṭhitim.
Yācito abhigantvāna, therena **Atthadassinā**.

1. Namassanādito (Sī, I)

2. Bhetvā (Sī, I)

Asaṃsaṭṭhavihārena, sadā suddhavihārinā¹.

Tatheva **Buddhamittena**, santacittena viññunā.

Mahimsāsakavaṃsamhi, sambhūtena² nayaññunā.

Buddhadevena ca tathā, bhikkhunā suddhabuddhinā.

Mahāpurisacariyānaṃ, ānubhāvaṃ acintiyaṃ.

Tassa vijjotayantassa, Jātakassatthavaṇṇanaṃ.

Mahāvihāravāsīnaṃ, vācanāmagganissitaṃ.

Bhāsissaṃ bhāsato taṃ me, sādhu gaṇhantu sādhavoti.

Nidānakathā

Sā paṇāyaṃ Jātakassa atthavaṇṇanā Dūrenidānaṃ Avidūrenidānaṃ
Santikenidānanti imāni tīṇi nidānāni dassetvā vaṇṇiyamānā ye naṃ suṇanti,
tehi samudāgamato paṭṭhāya viññātattā yasmā suṭṭhu viññātā nāma hoti,
tasmā taṃ tāni nidānāni dassetvā vaṇṇayissāma.

Tattha ādito tāva tesāṃ nidānānaṃ paricchedo veditabbo.
Dīpaṅkarapādamūlasmiṃ hi katābhinihārassa mahāsattassa yāva
Vessantarattabhāvā cavitvā Tusitapure nibbatti, tāva pavatto kathāmaggo
Dūrenidānaṃ nāma. Tusitabhavanato pana cavitvā yāva Bodhimaṇḍe
sabbaññutappatti³, tāva pavatto kathāmaggo **Avidūrenidānaṃ** nāma.
Santikenidānaṃ pana tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim tasmim yeva ṭhāne
labbhatīti.

1. Dūrenidānakathā

Tatridaṃ **Dūrenidānaṃ** nāma—ito⁴ kira kappasatasahassādhikānaṃ
catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake **Amaravatī** nāma nagaraṃ ahosi, tattha
Sumedho nāma brāhmaṇo paṭivasati ubhato sujāto

1. Saddhivihārinā (Si, I)

3. Sabbaññutaṃ adhigataṃ (Ka)

2. Tathā tena (Ka)

4. Bhaddakappato (Ka)

mātito ca pitito ca saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakuṭṭho¹ jātivādena abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyeva mātāpitāro kālamakaṃsu. Athassa rāsivaḍḍhako² amacco āyapotthakaṃ āharitvā suvaṇṇaraḷatamaṇimuttādibharite gabbhe vivaritvā “ettakaṃ te kumāra mātu santakaṃ, ettakaṃ pitu santakaṃ, ettakaṃ ayyakapayyakānan”ti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanam ācikkhitvā “etaṃ paṭipajjāhi”ti āha. Sumedhapaṇḍito cintesi “imaṃ dhanam saṃharitvā mayham pitupitāmahādayo paralokaṃ gacchantā ekaṃ kahāpaṇampi gahetvā na gatā, mayā pana gahetvā gamanakāraṇam kātuṃ vaṭṭati”ti. So raṇṇo ārocetvā nagare bherim carāpetvā mahājanassa dānam datvā tāpasapabbajjam pabbaji. Imassa panatthassa āvibhāvattam imasmim ṭhāne Sumedhakathā kathetabbā. Sā panesā kiñcāpi Buddhavaṃse nirantaram āgatāyeva, gāthāsambandhena³ pana āgatattā na suṭṭhu pākāṭā, tasmā tam antarantarā gāthāya sambandhadīpakehi⁴ vacanehi saddhim kathessāma.

Sumedhakathā

Kappasatasahassādhikānam hi catunnam asaṅkhyeyyānam matthake dasahi saddehi avivittam “Amaravatī”ti ca “Amaran”ti ca laddhanāmanam nagaram ahosi, yam sandhāya Buddhavaṃse vuttam—

“Kappe ca satahasse, caturo ca asaṅkhiye.

Amaram nāma nagaram, dassaneyyam manoramam.

Dasahi saddehi avivittam, annapānasamāyutan”ti.

Tattha **dasahi saddehi avivittanti** hatthisaddena assasaddena rathasaddena bherisaddena mudiṅgasaddena vīṇāsaddena sammāsaddena⁵ tālasaddena saṅkhasaddena “asnātha pivatha khādathā”ti dasamena saddenāti imehi dasahi saddehi avivittam ahosi. Tesam pana saddānam ekadesameva gahetvā—

1. Anupakuṭṭho (Sī, I)

2. Sirivaḍḍhako (Ka)

3. Gāthābandhanena (Sī, I)

4. Gāthābandhadīpakehi (Sī, I)

5. Gītasaddena (Sī, I)

“Hatthisaddaṃ assasaddaṃ, bherisaṅkharathāni ca.
Khādatha pivatha ceva, annapānena ghositaṃ”ti—

Buddhavaṃse imaṃ gāthaṃ vatvā—

“Nagaraṃ sabbaṅgasampannaṃ, sabbakammamupāgataṃ.
Sattaratanasampannaṃ, nānājanasamākulaṃ.
Samiddhaṃ devanagaraṃva, āvāsaṃ puññakammināṃ.
Nagare Amaravatiyā, Sumedho nāma brāhmaṇo.
Anekakoṭisannicayo, pahūtaḍḍhanadhaññavā.
Ajjhāyako mantadharo, tiṇṇaṃ vedāna pāragū.
Lakkaṇaṃ itihāse ca, sadhamme pāramiṃ gato”ti—vuttaṃ.

Athekadivasāṃ so Sumedhapaṇḍito uparipāsāḍavaratale rahogato hutvā
pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno cintesi “punabbhave paṇḍita
paṭisandhiggahaṇaṃ nāma dukkhaṃ, tathā nibbattanibbattaṭṭhāni
sarīrabhedanaṃ, ahañca jātidhammo jarādhammo byādhidhammo
maraṇadhammo, evaṃbhūtena mayā ajātiṃ ajaraṃ abyādhiṃ adukkhaṃ
sukhaṃ¹ sītalaṃ amatamahānibbānaṃ pariyesituṃ vaṭṭati, avassaṃ Bhavato
muccitvā nibbānagāminā ekena maggena bhavitabbaṃ”ti. Tena vuttaṃ—

“Rahogato nisīditvā, evaṃ cintesaṃ tadā.
Dukkho punabbhavo nāma, sarīrassa ca bhedanaṃ.
Jātidhammo jarādhammo, byādhidhammo sahaṃ² tadā.
Ajaraṃ amataṃ khemaṃ, pariyesissāmi nibbutiṃ.
Yannūnimaṃ pūtikāyaṃ, nānākuṇapapūritaṃ.
Chaddayitvāna gaccheyyaṃ, anapekkho anattiko.
Atthi hehiti so maggo, na so sakkā na hetuye.
Pariyesissāmi taṃ maggaṃ, bhavato parimuttiyā”ti.

1. Adukkhamasukhaṃ (Sī, I)

2. Cahaṃ (Sī, Syā, I)

Tato uttaripi evaṃ cintesi—yathā hi loke dukkhassa paṭipakkhabhūtaṃ sukhāṃ nāma atthi, evaṃ bhava sati tappaṭipakkhena vibhavenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca uṇhe sati tassa vūpasamabhūtaṃ sītampi atthi, evaṃ rāgādīnaṃ aggīnaṃ vūpasamena nibbānenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca pāpassa lāmakassa dhammassa paṭipakkhabhūto kalyāṇo anavajjadhakkopi atthiyeva, evameva pāpikāya jātiyā sati sabbajātikkhhepanato ajāṭisaṅkhātena nibbānenāpi bhavitabbamevāti. Tena vuttaṃ—

“Yathāpi dukkhe vijjante, sukhāṃ nāmapi vijjati.

Evaṃ bhava vijjamāne, vibhavopi icchi tabbako.

Yathāpi uṇhe vijjante, aparaṃ vijjati sītalaṃ.

Evaṃ tividhaggi vijjante, nibbānaṃ icchitabbakaṃ.

Yathāpi pāpe vijjante, kalyāṇamapi vijjati.

Evameva jāti vijjante, ajātipicchitabbakaṃ”ti.

Aparampi cintesi—yathā nāma gūtharāsīmhi nimuggena purisena dūrato pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ mahātaḷākāṃ disvā “katarena nu kho maggena ettha gantabbaṃ”ti taṃ taḷākāṃ gavesituṃ yuttaṃ. Yaṃ tassa agavesanaṃ, na so taḷākassa doso. Evameva kilesamaladhovane amatamahānibbānataḷāke vijjante tassa agavesanaṃ na amatanibbānamahātaḷākassa doso. Yathā ca corehi samparivārīto puriso palāyanamagge vijjamānēpi sace na palāyati, na so maggassa doso, purisasseva doso. Evameva kilesehi parivāretvā gahitassa purisassa vijjamāneyeva nibbānagāmimhi sive magge maggassa agavesanaṃ nāma na maggassa doso, puggalasseva doso. Yathā ca byādhipīlito puriso vijjamāne byādhitikicchake vejje sace taṃ vejjaṃ gavesitvā byādhiṃ na tikicchāpeti, na so vejjaṃ doso, purisasseva doso. Evameva yo kilesabyādhipīlito puriso kilesavūpasamamaggakovidāṃ vijjamānameva ācariyaṃ na gavesati, tasseva doso, na kilesavināśakassa ācariyassāti. Tena vuttaṃ—

“Yathā gūthagato puriso, taḷākāṃ disvāna pūritaṃ.

Na gavesati taṃ taḷākāṃ, na doso taḷākassa so.

Evam kilesamaladhove, vijjante amatantaḷe.

Na gavesati taṃ taḷākam, na doso amatantaḷe.

Yathā arīhi pariruddho, vijjante gamanampathe.

Na palāyati so puriso, na doso añjasassa so.

Evam kilesapariruddho, vijjamāne sive pathe.

Na gavesati taṃ maggaṃ, na doso sivamañjase.

Yathāpi byādhito puriso, vijjamāne tikicchake.

Na tikicchāpeti taṃ byādhim, na doso so tikicchake.

Evam kilesabyādhīhi, dukkhito paripīlito¹.

Na gavesati taṃ ācariyaṃ, na doso so vināyake”ti.

Aparampi cintesi—yathā maṇḍanaajātikopuriso kaṇthe āsattaṃ kuṇapaṃ chaḍḍetvā sukī gacchati, evaṃ mayāpi imaṃ pūtikāyaṃ chaḍḍetvā anapekkhena nibbānanagaraṃ pavisitabbaṃ. Yathā ca naranāriyo ukkārabhūmiyaṃ uccārapassāvaṃ katvā na taṃ ucchaṅgena vā ādāya dasantena vā veṭhetvā² gacchanti, jigucchamānā pana anapekkhāva chaḍḍetvā gacchanti, evaṃ mayāpi imaṃ pūtikāyaṃ anapekkhena chaḍḍetvā amataṃ nibbānanagaraṃ pavisitum vaṭṭati. Yathā ca nāvikā nāma jajjaraṃ nāvaṃ anapekkhā chaḍḍetvā gacchanti, evaṃ ahampi imaṃ navahi vaṇamukhehi paggharantaṃ kāyaṃ chaḍḍetvā anapekkho nibbānapuraṃ pavisissāmi. Yathā ca puriso nānāratanāni ādāya corehi saddhim maggaṃ gacchanto attano ratananāsabhayena³ te chaḍḍetvā khemaṃ maggaṃ gaṇhāti, evaṃ ayampi karajakāyo ratanavilopakacorasadiso. Sacāhaṃ ettha taṇhaṃ karissāmi, ariyamaggakusaladhammaratanaṃ me nassissati, tasmā mayā imaṃ corasadisaṃ kāyaṃ chaḍḍetvā nibbānanagaraṃ pavisitum vaṭṭatīti. Tena vuttaṃ—

“Yathāpi kuṇapaṃ puriso, kaṇthe baddhaṃ jigucchiya⁴.

Mocayitvāna gaccheyya, sukhī serī sayamvasī.

1. Paṭipīlito (Sī, I, Ka)

3. Ratanavilopabhayena (Ka)

2. Dussante vā bandhitvā (Ka)

4. Jigucchiyaṃ (Ka)

Tathevimaṃ pūtikāyaṃ, nānākuṇapasañcayaṃ.
Chaddayitvāna gaccheyyaṃ, anapekkho anattiko.

Yathā uccāraṭṭhānamhi, karīsaṃ naranāriyo.
Chaddayitvāna gacchanti, anapekkhā anattikā.

Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, nānākuṇapapūritaṃ.
Chaddayitvāna gacchissaṃ, vaccaṃ katvā yathā kuṭim.

Yathāpi jajjaraṃ nāvaṃ, paluggaṃ udagāhinim.
Sāmī chaddetvā gacchanti, anapekkhā anattikā.

Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, navacchiddaṃ dhuvassavaṃ.
Chaddayitvāna gacchissaṃ, jīṇṇanāvaṃva sāmikā.

Yathāpi puriso corehi, gacchanto bhaṇḍamādiya.
Bhaṇḍacchedabhayaṃ disvā, chaddayitvāna gacchati.

Evameva ayaṃ kāyo, mahācorasamo viya.
Pahāyimaṃ gamissāmi, kusalacchedanābhayā”ti.

Evam Sumedhapaṇḍito nānāvidhāhi upamāhi imaṃ
nekkhammūpasamhitam attham cintetvā sakanivesane aparimitam
bhogakkhandham heṭṭhā vuttanayena kapaṇaddhikādinam vissajjetvā
mahādānam datvā vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya Amaranagarato
nikkhamitvā ekakova Himavante Dhammikaṃ nāma pabbataṃ nissāya
assamaṃ katvā tattha paṇṇasālañca caṅkamañca māpetvā pañcahi
nīvaraṇadosehi vivajjitaṃ “evam samāhite citte”ti-ādinā nayena vutthehi
aṭṭhahi kāraṇaguṇehi samupetaṃ abhiññāsaṅkhātam balaṃ āharitum tasmim
assamapade navadosasamannāgataṃ sāṭakaṃ pajahitvā
dvādasaguṇasamannāgataṃ vākacīram nivāsetvā isipabbajjam pabbaji.
Evam pabbajito aṭṭhadosasamākiṇṇam tam paṇṇasālam pahāya
dasaguṇasamannāgataṃ rukkhamaḷam upagantvā sabbaṃ dhaññavikatiṃ
pahāya pavattaphalabhojano hutvā nisajjaṭṭhānacaṅkamanavaseneva
padhānam padahanto sattāhabbhantareyeva aṭṭhannaṃ samāpattīnam
pañcannañca abhiññānam lābhī ahosi. Evam tam yathāpatthitam
abhiññābalaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ—

“Evāhaṃ cintayitvāna, nekakoṭṭisataṃ dhanāṃ.
Nāthānāthānaṃ datvāna, Himavantamupāgamim.

Himavantassāvidūre, Dhammiko nāma pabbato.
Assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā.

Caṅkamaṃ tattha māpesiṃ, pañcadosavivajjitaṃ.
Aṭṭhaguṇasamupetaṃ, abhiññābalamāharim.

Sāṭakaṃ pajahim tattha, navadosamupāgataṃ.
Vākacīraṃ nivāsesiṃ, dvādasaguṇamupāgataṃ.

Aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ, pajahim paṇṇasālakaṃ.
Upāgamim rukkhamaṇāṃ, guṇe dasahupāgataṃ.

Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahim niravasesato.
Anekaḡuṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyim.

Tatthappadhānaṃ padahim, nisajjaṭṭhānacaṅkame.
Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalapāpuṇiṃ”ti.

Tattha “assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā”ti imāya Pāḷiyā Sumedhapaṇḍitena assamapaṇṇasālācaṅkamā sahatthā māpitā viya vuttā. Ayaṃ panettha attho—mahāsattaṃ “Himavantaṃ ajjhogāhetvā ajja Dhammikaṃ pabbataṃ pavississāmi”ti nikkhantaṃ disvā Sakko Devānamindo Vissakammadevaputtaṃ¹ āmantesi “tāta ayaṃ Sumedhapaṇḍito pabbajissāmiṃti nikkhanto, etassa vasanaṭṭhānaṃ māpehi”ti. So tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā ramaṇīyaṃ assamaṃ, suguttaṃ paṇṇasālaṃ, manoramaṃ caṅkamaṇca māpesi. Bhagavā pana tadā attano puññānubhāvena nipphannaṃ taṃ assamapadaṃ sandhāya “Sāriputta tasmim Dhammikapabbate—

Assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā.

Caṅkamaṃ tattha māpesiṃ, pañcadosavivajjitaṃ”ti—

āha. Tattha **sukato mayhanti** sukato mayā. **Paṇṇasālā sumāpitā**ti paṇṇacchadanasālāpi me sumāpitā ahosi.

1. Vissukammadevaputtaṃ (Syā), Visukammadevaputtaṃ (Ka)

Pañcadosavivajjanti pañcime caṅkamadosā nāma thaddhavisamatā antorukkhatā gahanacchannatā atisambādhatā ativisālatāti. Thaddhavisamabhūmibhāgasmim hi caṅkame caṅkamantassa pādā rujjanti, phoṭā uṭṭhahanti, cittaṃ ekaggaṃ na labhati, kammaṭṭhānaṃ vipajjati. Mudusamatale pana phāsuvihāraṃ āgamma kammaṭṭhānaṃ sampajjati. Tasmā thaddhavisamabhūmibhāgatā eko dosoti veditabbo. Caṅkamassa anto vā majjhe vā koṭiyaṃ vā rukkhe sati pamādamāgamma caṅkamantassa nalātaṃ vā sīsaṃ vā paṭihaññatīti antorukkhatā dutiyo doso. Tiṇalatādigahanacchanne caṅkame caṅkamanto andhakāraṇelāyaṃ uragādike paṇe akkamitvā vā māreti, tehi vā daṭṭho dukkhaṃ āpajjati gahanacchannatā tatiyo doso. Atisambādhe caṅkame vitthārato ratanike vā aḍḍharatanike vā caṅkamantassa paricchede pakkhalitvā nakhāpi aṅguliyoṇi bhijjantīti atisambādhatā catuttho doso. Ativisāle caṅkame caṅkamantassa cittaṃ vidhāvati, ekaggataṃ na labhatīti ativisālatā pañcamo doso. Puthulato pana diyaḍḍharatanaṃ dvīsu passesu ratanamatta-anucaṅkamaṃ¹ dīghato saṭṭhihatthaṃ mudutalaṃ samavippakiṇṇavālukaṃ caṅkamaṃ vaṭṭati Cetiyagirimhi dīpappasādakamahindattherassa caṅkamaṃ viya, tādisaṃ taṃ ahosi. Tenāha “caṅkamaṃ tattha māpesiṃ, pañcadosavivajjitaṃ”ti.

Aṭṭhaguṇasamupetanti aṭṭhahi samaṇasukhehi upetaṃ. Aṭṭhimāni samaṇasukhāni nāma dhanadhañṇapariggahābhāvo, anavajjapiṇḍapātapariyesanabhāvo, nibbutapiṇḍapātabhuñjanabhāvo, raṭṭhaṃ piḷetvā dhanasāraṃ vā sīsakahāpaṇādīni vā gaṇhantesu rājakulesu raṭṭhapīḷanakilesābhāvo, upakaraṇesu nicchandarāgabhāvo, coravilope nibbhayabhāvo, rājarājamahāmattehi asaṃsaṭṭhabhāvo, catūsu disāsu appaṭihatabhāvoti. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā tasmim assame vasantena sakkā honti imāni aṭṭhasamaṇasukhāni vindituṃ, evaṃ aṭṭhaguṇasamupetaṃ taṃ assamaṃ māpesinti.

Abhiññābalamāharinti pacchā tasmim assame vasanto kasiṇaparikkamaṃ katvā abhiññānaṃ samāpattīnaṃ uppādanatthāya aniccato dukkhato vipassanaṃ ārabhitvā thāmapattaṃ vipassanābalaṃ āharim. Yathā tasmim vasanto taṃ

1. Ratanamattaṃ anucaṅkamaṃ (Sī, Ka)

balaṃ āharitum sakkomi, evaṃ taṃ assamaṃ tassa abhiññatthāya vipassanābalassa anucchavikaṃ katvā māpesinti attho.

Sāṭakaṃ pajahim tattha, navadosamupāgatanti etthāyaṃ anupubbikathā. Tada kira kuṭileṇacaṅkamādiṇaṃ pupphūpagaphalūpagarukkhasañchannaṃ ramaṇīyaṃ madhurasalilāsayaṃ apagatavāḷamigabhimsanakasakuṇaṃ pavivekakkhamaṃ assamaṃ māpetvā alaṅkatacaṅkamassa ubhosu antesu ālambanaphalakaṃ saṃvidhāya nisīdanatthāya caṅkamavemajjhe samatalaṃ muggavaṇṇasilaṃ māpetvā antopaṇṇasālāyaṃ jaṭamaṇḍalavākacīratidaṇḍakuṇḍikādike tāpasaparikkhāre, maṇḍape pāṇiyaghaṭapāṇiyasaṅkhaṇḍapāṇiyasarāvāni, aggisālāyaṃ aṅgarakapalladāru-ādīnīti evaṃ yaṃ yaṃ pabbajitānaṃ upakārāya saṃvattati, taṃ taṃ sabbaṃ māpetvā paṇṇasālāya bhittiyaṃ “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gahetvā pabbajantū”ti akkharāni chinditvā devalokameva gate Vissakammadevaputte Sumedhapāṇḍito Himavantapabbatapāde girikandarānusārena attano nivāsānurūpaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokento nadīnivattane Vissakammanimittaṃ Sakkadattiyaṃ ramaṇīyaṃ assamaṃ disvā caṅkamanakoṭṭim gantvā padavalaṅgaṃ apassanto “dhuvaṃ pabbajitā dhuragāme bhikkhaṃ pariyesitvā kilantarūpā āgantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nisinnā bhavissanti”ti cintetvā thokaṃ āgametvā “atīva cirāyanti, jānissāmi”ti paṇṇāsālakuṭṭidvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā ito cito ca olokento mahābhittiyaṃ akkharāni vācetvā “mayhaṃ kappiyaparikkhārā ete, ime gahetvā pabbajissāmi”ti attano nivatthapārutaṃ sāṭakayugaṃ pajahi. Tenāha “sāṭakaṃ pajahim tatthā”ti. Evaṃ pavitttho ahaṃ Sāriputta tassaṃ paṇṇasālāyaṃ sāṭakaṃ pajahim.

Navadosamupāgatanti sāṭakaṃ pajahanto nava dose disvā pajahinti dīpeti. Tāpasapabbajjaṃ pabbajitānaṃ hi sāṭakasmim nava dosā upaṭṭhahanti. Tesu tassa mahagghabhāvo eko doso, parapaṭibaddhatāya uppajjanabhāvo eko, paribhogena lahuṃ kilissanabhāvo eko. Kiliṭṭho hi¹ dhovitaḥ ca rajitaḥ ca hoti. Paribhogena jīraṇabhāvo eko. Jīṇassa hi tunnaṃ vā aggaḷadānaṃ vā kātabbaṃ

1. Kiliṭṭhe ca (Sī), kiliṭṭho ca (Syā)

hoti. Puna pariyesanāya durabhisambhavabhāvo eko, tāpasapabbajjāya asārubbabhāvo eko, paccatthikānaṃ sādharmaṇabhāvo eko. Yathā hi naṃ paccatthikā na gaṇhanti, evaṃ gopetabbo hoti. Paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānabhāvo eko, gahetvā vicarantassa khandhabhāramahicchabhāvo ekoti.

Vākacīraṃ nivāsesinti tadāhaṃ Sāriputta ime nava dose disvā sātakaṃ pahāya vākacīraṃ nivāsesiṃ, muñjatiṇaṃ hīraṃ hīraṃ katvā ganthetvā katavākacīraṃ nivāsanapārūpanatṭhāya ādiyinti attho.

Dvādasaguṇamupāgatanti dvādasahi ānisaṃsehi samannāgataṃ. Vākacīrasmiṃ hi dvādasā ānisaṃsā—appagghaṃ sundaraṃ kappiyanti ayaṃ tāva eko ānisaṃso, sahatthā kātuṃ sakkāti ayaṃ dutiyo, paribhogena saṇikaṃ kilissati, dhoviyamānēpi papañco natthīti ayaṃ tatiyo, paribhogena jiṇṇēpi sibbitabbābhāvo catuttho, puna pariyasantassa sukhena karaṇabhāvo pañcāmo, tāpasapabbajjāya sārubbabhāvo chaṭṭho, paccatthikānaṃ nirupabhogabhāvo sattamo, paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānabhāvo atṭhamo, dhāraṇe sallahukabhāvo navamo, cīvarapaccaye appicchabhāvo dasamo, vākupattiyā dhammika-anavajjabhāvo ekādasamo, vākacīre natṭhepi anapekkhabhāvo dvādasamoti.

Atṭhadosaśamākiṇṇaṃ, pajahiṃ paṇṇasālakanti kathaṃ pajahi? So kira varasātākayugaṃ omuñcitvā cīvaravaṃse laggitaṃ anojapupphadāmasadisāṃ rattaṃ vākacīraṃ gahetvā nivāsetvā tassūpari aparaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ vākacīraṃ paridahitvā punnāgapupphasantharasadisāṃ sakhuraṃ ajinacammaṃ ekaṃsaṃ katvā jaṭamaṇḍalaṃ paṭimuñcitvā cūḷāya saddhiṃ niccalabhāvākaraṇatṭhaṃ sārasūciṃ paveśetvā muttajālasadisāya sikkāya pavāḷavaṇṇaṃ kuṇḍikaṃ odahitvā tisu ṭhānesu vaṅkakājaṃ ādāya ekissā kājakoṭiyā kuṇḍikaṃ, ekissā aṅkusapacchitidaṇḍakādīni olaggetvā khāribhāraṃ aṃse katvā dakkhiṇena hatthena kattaradaṇḍaṃ gahetvā paṇṇasālato nikkhamitvā satṭhihatthe mahācaṅkame aparāparaṃ caṅkamanto attano vesaṃ oloketvā “mayhaṃ manoratho matthakaṃ pattho, sobhati vata me pabbajjā, Buddhapaccekaḥbuddhādīhi sabbehi dhīrapurisehi¹ vaṇṇitā

1. Virasappurisehi (Ka)

thomitā ayaṃ pabbajjā nāma, pahīnaṃ me ghibbandhanaṃ, nikkhantosmi nekkhammaṃ, laddhā me uttamaṃ pabbajjā, karissāmi samaṇadhammaṃ, labhissāmi maggaphalasukhaṃ”ti ussāhajāto khārikājāraṃ otāretvā caṅkamaṃ vemaṃjhe muggavaṇṇasilāpaṭṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisinno divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhasamayaṃ paṇṇasālaṃ pavisitvā bidalamaṇcakaṃ passasvā kaṭṭhattharikaṃ nipanno sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā balavapaccūse pabujjhivā attano āgamaṇaṃ āvajjesi “ahaṃ gharāvāse ādīnaṃ disvā amitabhogaṃ anantayaṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā nekkhammagavesako hutvā pabbajito, ito dāni paṭṭhāya pamādacāraṃ carituṃ na vaṭṭati. Pavivekaṇhi pahāya vicarantaṃ micchāvitakkamakkhikā khādanti, idāni mayā vivekamaṇubruhetuṃ vaṭṭati. Ahaṇhi gharāvāsaṃ palibodhato disvā nikkhanto, ayaṇca maṇāpā paṇṇasālā, beluvapakkavaṇṇaparibhaṇḍakataṃ bhūmi, rajatavaṇṇā setabhittiyo, kapotapādavaṇṇaṃ paṇṇacchadanaṃ, vicittattharaṇavaṇṇo bidalamaṇcako, nivāsaphāsukaṃ vasaṇatṭhānaṃ, na etto atirekarā viya me gehasampadā paññāyati”ti paṇṇasālāya dose vicinanto aṭṭha dose passi.

Paṇṇasālāparibhogasmiṃ hi aṭṭha ādīnavā—mahāsamārambhena dabbasambhāre samodhānetvā karaṇapariyesanabhāvo eko ādīnavo, tiṇapaṇṇamattikāsu patitāsu tāsāṃ punappunaṃ ṭhapetabbatāya nibaddhajaggaṇabhāvo dutiyo, senāsanaṃ nāma mahallakassa pāpuṇāti, avelāya vuṭṭhāpiyamānassa cittekaggatā na hotīti utṭhāpaniyabhāvo tatiyo, sītuṇhapaṭiḥhātena kāyassa sukhumaṇḍakaraṇabhāvo catuttho, gehaṃ pavitṭhena yaṃkiñci pāpaṃ sakkā kātunti garahāpaṭicchādanabhāvo pañcamaṃ, “mayhaṃ”ti pariggahakaraṇabhāvo chaṭṭho, gehassa atthibhāvo nāma sadutiyakavāsoti¹ sattamaṃ, ūkāmaṇḍulagharagoḷikādīnaṃ² sādharmaṇatāya bahusādharaṇabhāvo aṭṭhamaṃ. Iti ime aṭṭha ādīnave disvā mahāsatto paṇṇasālāṃ pajahi. Tenāha “aṭṭhadosaṃsaṃkiṇṇaṃ, pajahiṃ paṇṇasālakaṃ”ti.

Upāgamaṃ rukkhamaṇaṃ, guṇaṃ dasahupāgataṃ channaṃ paṭikkhipitvā dasahi guṇehi upetaṃ rukkhamaṇaṃ upagatosmīti vadati. Tatthime dasa guṇā—appasamārambhataṃ eko guṇo. Upagamanamattakameva hi tattha hoti.

1. Nāmesa dutiyakavāso (Ka)

2. Ūkāmaṇḍulagharagoḷikādīnaṃ (Sī)

Apaṭijagganatā¹ dutiyo. Taṃ hi sammatṭhampi asammattṭhampi paribhogaphāsukaṃ hotiyeva. Anuttṭhāpaniyabhāvo tatiyo. Garahaṃ nappaṭicchādeti. Tattha hi pāpaṃ karonto lajjatīti garahāya appaṭicchannabhāvo catuttho. Abbhokāsavāso viya kāyaṃ na santhambhetīti kāyassa asanthambhanabhāvo pañcama, pariggahakaraṇabhāvo chaṭṭho, gehālayapaṭikkhepo sattamo. Bahusādhāraṇagehe viya “paṭijaggissāmi naṃ, nikkhamathā”ti nīharaṇakābhāvo aṭṭhamo, vasantassa sappītikabhāvo navamo, rukkhāmūlasenāsanassa gatagataṭṭhāne sulabhatāya anapekkhabhāvo dasamoti ime dasa guṇe disvā rukkhāmūlaṃ upāgatosmīti vadati.

Imāni ettakāni kāraṇāni sallakkhetvā mahāsatto punadivase bhikkhāya gāmaṃ pāvisi. Athassa sampattagāme manussā mahantena ussāhena bhikkhaṃ adaṃsu. So bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā assamaṃ āgamma nisīditvā cintesi “nāhaṃ āhāraṃ na labhāmīti pabbajito, siniddhāhāro nāmesa mānamadapurisamade vaḍḍheti, āhāramūlakassa ca dukkhassa anto natthi, yannūnāhaṃ vāpitaropitadhaññanibbattaṃ āhāraṃ pajahitvā pavattaphalabhojano bhaveyyan”ti. So tato paṭṭhāya tathā katvā ghaṭento vāyamanto sattāhabbhantareyeva aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca nibbattesi. Tena vuttaṃ—

“Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahiṃ niravasesato.

Anekaguṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyiṃ.

Tatthappadhānaṃ padahiṃ, nisajjaṭṭhānacaṅkame.

Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalapāpuṇin”ti.

Evam abhiññābalaṃ patvā Sumedhatāpase samāpattisukhena vītināmente Dīpaṅkaro nāma Satthā loke udapādi. Tassa paṭisandhiajātisambodhidhammacakkappavattanesu sakalāpi dasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi, mahāviraṇaṃ viravi, dvattiṃsa pubbanimittāni pāturaheṣuṃ. Sumedhatāpaso samāpattisukhena vītināmento neva taṃ saddamassosi, na tāni nimittāni addasa. Tena vuttaṃ—

1. Appajagganatā (Sī, I)

“Evaṃ me siddhipattassa, vasībhūtaṃ sāsane.

Dīpaṅkaro nāma Jino, uppajji Lokanāyako.

Uppajjante ca jāyante, bujjhante dhammadesane.

Caturo nimitte nāddasaṃ, jhānaratisamappito”ti.

Tasmiṃ kāle Dīpaṅkaradasabalo catūhi khīṇāsavasatasahashehi parivuto anupubbena cārikaṃ caramāno Rammaṃ nāma nagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati. Rammanagaravāsino “Dīpaṅkaro kira samaṇissaro paramātisambodhiṃ patvā pavattavaradhammacakko anupubbena cārikaṃ caramāno Rammanagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati”ti sutvā sappinavanītādīni ceva bhesajjāni vatthacchādanāni ca gāhāpetvā gandhamālādihatthā yena Buddho, yena dhammo, yena saṃgho, tanninnā tappoṇā tappabbhārā hutvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā svātanāya nimantetvā uttāyāsanaṃ pakkamiṃsu.

Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā Dasabalassa āgamanamaggaṃ alaṅkarontā udakabhinnaṭṭhānesu paṇṇasaṃ pakkhipitvā samaṃ bhūmitalaṃ katvā rajatapaṭṭavaṇṇaṃ vālukaṃ ākiranti, lājāni ceva pupphāni ca vikiranti, nānāviraḍḍhehi vatthehi dhajapaṭāke ussāpentī, kadaliyo ceva puṇṇaghaṭapantiyo ca patiṭṭhāpentī. Tasmiṃ kāle Sumedhatāpaso attano assamapadā uggantvā tesāṃ manussānaṃ uparibhāgena ākāseṇa gacchanto te haṭṭhatuṭṭhe manusse disvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti ākāsaṭo oruyha ekamantaṃ ṭhito manusse pucchi “ambho kassa tumhe imaṃ maggaṃ alaṅkaroṭhā”ti. Tena vuttaṃ—

“Paccantadesavisaye, nimantetvā Tathāgataṃ.

Tassa āgamaṇaṃ maggaṃ, sodhenti tuṭṭhamānasā.

Ahaṃ tena samayena, nikkhamitvā sakassamā.

Dhunanto vākacīrāni, gacchāmi ambare tadā.

Vedajātaṃ jaṇaṃ disvā, tuṭṭhahaṭṭhaṃ pamoditaṃ.

Orohitvāna gaganā, manusse pucchi tāvade.

‘Tuṭṭhahaṭṭho pamudito, vedajāto mahājano.

Kassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyanan’ti”.

Manussā āhaṃsu “bhante Sumedha na tvaṃ jānāsi, Dīpaṅkaradasabalo sammāsambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko cārikaṃ caramāno amhākaṃ nagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati, mayaṃ taṃ Bhagavantam nimantayimhā, tassetam Buddhassa Bhagavato āgamanamaggaṃ alaṅkaromā”ti. Sumedhatāpaso cintesi “Buddhoti kho ghosamattakampi loke dullabham, pageva Buddhuppādo, mayāpi imehi manussehi saddhiṃ Dasabalassa maggaṃ alaṅkaritum vaṭṭati”ti. So te manusse āha “sace bho tumhe etaṃ maggaṃ Buddhassa alaṅkarotha, mayhampi ekaṃ okāsaṃ detha, ahampi tumhehi saddhiṃ maggaṃ alaṅkarissāmī”ti. Te “sādhū”ti sampatiṇṇhitvā “Sumedhatāpaso iddhiṃ”ti jānantā udakabhinnokāsaṃ sallakkhetvā “tvaṃ imaṃ ṭhānaṃ alaṅkarohī”ti adamsu. Sumedho Buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā cintesi “ahaṃ imaṃ okāsaṃ iddhiyā alaṅkaritum sakkomi, evaṃ alaṅkato pana mama manam¹ na paritosessati, ajja mayā kāyaveyyāvaccam kātum vaṭṭati”ti paṃsum āharitvā tasmim padese pakkhipi.

Tassa tasmim padese analaṅkateyeva Dīpaṅkaro Dasabalo mahānubhāvānaṃ chaḷabhiññānaṃ khīṇāsavānaṃ catūhi satasahassemi parivuto devatāsu dibbagandhamālādīhi pūjayantīsu dibbasanṅgītesu pavattantesu manussesu mānusakagandhehi ceva mālādīhi ca pūjayantesu anantāya Buddhalīlāya manosilātale vijambhamāno siho viya taṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ maggaṃ paṭipajji. Sumedhatāpaso akkhini ummīletvā alaṅkatamaggena āgacchantassa Dasabalassa dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ asītiyā anubyañjanehi anurañjitaṃ² byāmapabhāya samparivāritaṃ maṇivaṇṇagaganatale nānappakārā vijjulatā viya āveḷāveḷabhūtā ceva yugalayugalabhūtā ca chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ rūpaggappattaṃ attabhāvaṃ oloketvā “ajja mayā Dasabalassa jīvitapariccāgaṃ kātum vaṭṭati, mā Bhagavā kalalaṃ akkami, maṇiphalakasetum pana akkamanto viya saddhiṃ catūhi khīṇāsavasatasahassemi mama piṭṭhiṃ maddamāno gacchatu,

1. Maṃ (Sī, I)

2. Anubyañjitaṃ (Sī, I)

taṃ me bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti kese mocetvā
ajinacammajaṭāmaṇḍalavākacīrāni¹ kālavaṇṇe kalale pattharivā
maṇiphalakasetu viya kalalapiṭṭhe nipajji. Tena vuttaṃ—

“Te me puṭṭhā viyākāṃsu, ‘Buddho loke anuttaro.

Dīpaṅkaro nāma Jino, uppajji Lokanāyako.

Tassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyanam’.

Buddhoti mama sutvāna, pīti uppajji tāvade.

Buddho Buddhoti kathayanto, somanassam pavedayim.

Tattha thatvā vicintesiṃ, tuṭṭho samviggamānaso.

‘Idha bījāni ropissam, khaṇo ve mā upaccagā’.

Yadi Buddhassa sodhetha, ekokāsam dadātha me.

Ahampi sodhayissāmi, añjasam vaṭumāyanam.

Adamsu te mamokāsam, sodhetum añjasam tadā.

Buddho Buddhoti cintento, maggam sodhemaham tadā.

Aniṭṭhite mamokāse, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Catūhi satasahassemi, chaḷabhiññehi tādihi.

Khīṇāsavahi vimalehi, paṭipajji añjasam Jino.

Paccuggamanā vattanti, vajjanti bheriyo bahū.

Āmoditā naramarū, sādhuḥkaram pavattayum.

Devā manusse passanti, manussāpi ca devatā.

Ubhopi te pañjalikā, anuyanti Tathāgataṃ.

Devā dibbehi turiyehi, manussā mānusehi ca.

Ubhopi te vajjayantā, anuyanti Tathāgataṃ.

Dibbam mandāravam puppham, padumam Pārichattakam.

Disodisam okiranti, ākāsanabhagatā² marū.

1. Ajinajaṭāvākacīrāni (Sī, I)

2. Ākāsenā gatā (Syā, Ka)

Campakaṃ salalaṃ nīpaṃ, nāgapunnāgaketakaṃ.
Disodisaṃ ukkhipanti, bhūmitalagatā narā.

Kese muñcitvāhaṃ tattha, vākacīrañca cammakāṃ.
Kalale pattharivāna, avakujjo nipajjahaṃ.

Akkamitvāna maṃ Buddho, saha sissehi gacchatu.
Mā naṃ kalale akkamittho, hitāya me bhavissatī¹ti.

So kalalapiṭṭhe nipannakova puna akkhīni ummīletvā
Dīpaṅkaradasabalassa Buddhasiriṃ sampassamāno evaṃ cintesi “sacāhaṃ
iccheyyaṃ, sabbakilese jhāpetvā saṃghanavako hutvā Rammanagaraṃ
paviseyyaṃ, aññātakavesena pana me kilese jhāpetvā nibbānappattiyā
kiccaṃ natthi, yannūnāhaṃ Dīpaṅkaradasabalo viya paramābhisambodhiṃ
patvā dhammanāvaṃ āropetvā mahājanaṃ saṃsārasāgarā uttāretvā pacchā
parinibbāyeyyaṃ, idaṃ mayhaṃ patirūpan”ti. Tato aṭṭha dhamme
samodhānetvā Buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji. Tena vuttaṃ—

“Pathaviyaṃ nipannassa, evaṃ me āsi cetaso.
‘Icchamāno ahaṃ ajja, kilese jhāpaye mama.

Kim me aññātavesena, dhammaṃ sacchikatenidha.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, Buddho hessaṃ sadevake.

Kim me ekena tiṇṇena, purisena thāmadassinā.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, santāressaṃ sadevake.

Iminā me adhikārena, katena purisuttame.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, tāremi janataṃ bahuṃ.

Saṃsārasotaṃ chinditvā, viddhamsetvā tayo bhava.
Dhammanāvaṃ samāruyha, santāressaṃ sadevake’ti”.

Yasmā pana Buddhattaṃ patthentassa—

Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Satthāradassanaṃ.
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.
Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatīti¹.

1. Khu 4. 311 piṭṭhe.

Manussattabhāvasmiṃyeva hi ṭhatvā Buddhattaṃ patthentassa patthanā samijjhati, na nāgassa vā supaṇṇassa vā devatāya vā patthanā samijjhati. Manussattabhāvepi purisaliṅge ṭhitasseva patthanā samijjhati, na itthiyā vā paṇḍakanapumsaka-ubhatobyañjanakānaṃ vā patthanā samijjhati. Purisassāpi tasmim attabhāve arahattappattiyā hetusampannasseva patthanā samijjhati, no itarassa. Hetusampannassāpi¹ jīvamānakabuddhasseva santike patthentassa patthanā samijjhati, parinibbute Buddhhe cetiyasantike vā bodhimūle vā patthentassa na samijjhati. Buddhānaṃ santike patthentassāpi pabbajjāliṅge ṭhitasseva samijjhati, no gihiliṅge ṭhitassa. Pabbajitassāpi pañcābhinnāssa aṭṭhasamāpattilābhinoṃyeva samijjhati, na imāya guṇasampattiyā virahitassa. Guṇasampannenāpi yena attano jīvitam Buddhānaṃ pariccattaṃ hoti, tassa iminā adhikārena adhikārasampannasseva samijjhati, na itarassa. Adhikārasampannassāpi yassa Buddhakāraḍḍhammānaṃ atthāya mahanto chando ca ussāho ca vāyāmo ca pariyeṭṭhi ca, tasseva samijjhati, na itarassa.

Tatridaṃ chandamahantatāya opammaṃ—sace hi evamassa “yo sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekodakībhūtaṃ attano bāhubalena uttaritvā² pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ veḷugumbasañchannaṃ byūhitvā madditvā padasā gacchanto pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ sattiyo ākoṭetvā niraṇṭaraṃ sattiphalasamākiṇṇaṃ padasā akkamamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ vītaccitaṅgārabharitaṃ pādehi maddamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti”ti. Yo etesu ekampi attano dukkaraṃ na maññati, “ahaṃ etampi taritvā vā gantvā vā pāraṃ gahessāmī”ti evaṃ mahantena chandena ca ussāhena ca vāyāmena ca pariyeṭṭhiyā ca samannāgato hoti, tassa patthanā samijjhati, na itarassa. Sumedhatāpaso pana ime aṭṭha dhamme samodhānetvā Buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji.

1. Hetusampannepi (Sī), hetusampannenapi (I)

2. Pataritvā (Sī, I)

Dīpaṅkaropi Bhagavā āgantvā Sumedhatāpasassa sīsabhāge ṭhatvā maṇisīhapañjaram ugghāṭento viya pañcavaṇṇappasādasampannāni akkhīni ummiletvā kalalapiṭṭhe nipannaṃ Sumedhatāpasam disvā “ayaṃ tāpaso Buddhattāya abhinīhāraṃ katvā nipanno, ijjhissati nu kho imassa patthanā, udāhu no”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā upadhārento “ito kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni atikkamitvā Gotamo nāma Buddho bhavissati”ti ṇatvā ṭhitakova parisamajjhe byākāsi “passatha no tumhe imaṃ uggatapaṃ tāpasam kalalapiṭṭhe nipannaṃ”ti. Evaṃ bhanteti. “Ayaṃ Buddhattāya abhinīhāraṃ katvā nipanno, samiijhissati imassa patthanā, ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake Gotamo nāma Buddho bhavissati. Tasmim panassa attabhāve Kapilavatthu nāma nagaraṃ nivāso bhavissati, Māyā nāma devī mātā, Suddhodano nāma rājā pitā, aggasāvako Upatisso nāma thero, dutiyasāvako Kolito nāma, Buddhupaṭṭhāko Ānando nāma, aggasāvikā Khemā nāma therī, dutiyasāvikā Uppalavaṇṇā nāma therī bhavissati, paripakkaññaṃ mahābhinnikkhamanaṃ katvā mahāpadhānaṃ padahitvā nigrodhamūle pāyāsaṃ paṭiggahetvā Nerañjarāya tīre paribhuñjitvā Bodhimaṇḍaṃ āruyha assattharukkhamūle abhisambujjhissati”ti. Tena vuttaṃ—

“Dīpaṅkaro Lokavidū, āhutīnaṃ paṭiggaho.

Ussīsake maṃ ṭhatvāna, idaṃ vacanamabravi.

‘Passatha imaṃ tāpasam, jaṭilaṃ uggatāpanam.

Aparimeyye ito kappe, Buddho loka bhavissati.

Ahu Kapilavhayā rammā, nikkhamitvā Tathāgato.

Padhānaṃ padahitvāna, katvā dukkarakārikaṃ.

Ajapālarukkhamūle, nisīditvā Tathāgato.

Tattha pāyāsaṃ paggayha, Nerañjaramupehiti.

Nerañjarāya tīramhi, pāyāsaṃ ada so Jino.

Paṭiyattavaramaggena, bodhimūlamupehiti.

Tato padakkhiṇaṃ katvā, Bodhimaṇḍaṃ anuttaro.

Assattharukkhamūlamhi, bujjhissati mahāyaso¹.

Imassa janikā mātā, māyā nāma bhavissati.

Pitā Suddhodano nāma, ayaṃ hessati Gotamo.

Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā.

Kolito Upatisso ca, aggā hessanti sāvakā.

Ānando nāmupaṭṭhāko, upaṭṭhissati taṃ Jinaṃ.

Khemā Uppalavaṇṇā ca, aggā hessanti sāvikā.

Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā.

Bodhi tassa Bhagavato, assatthoti pavuccatī'ti".

Sumedhatāpaso “mayhaṃ kira patthanā samiijhissati”ti somanassappatto ahosi. Mahājano Dīpaṅkaradasabalassa vacanaṃ sutvā “Sumedhatāpaso kira Buddhabījaṃ Buddhaṅkuro”ti haṭṭhatuṭṭho ahosi. Evañcassa ahosi “yathā nāma puriso nadiṃ taranto ujukena titthena uttaritum asakkonto heṭṭhātittthena uttarati, evameva mayampi Dīpaṅkaradasabalassa sāsane maggaphalaṃ alabhamānā anāgate yadā tvaṃ Buddho bhavissasi, tadā tava sammukhā maggaphalaṃ sacchikātum samatthā bhaveyyāmā”ti patthanam ṭhapyimsu. Dīpaṅkaradasabalopi bodhisattaṃ pasaṃsitvā aṭṭhahi pupphamuṭṭhīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi, tepi catusatasahassasaṅkhā khīṇāsavā bodhisattaṃ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkamimsu. Devamanussā pana tatheva pūjetvā vanditvā pakkantā.

Bodhisatto sabbesaṃ paṭikkantakāle sayanā vuṭṭhāya “pāramiyo vicinissāmī”ti puppharāsimaṭṭhake pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Evaṃ nisinne bodhisatte sakaladasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā sādhuḥkāraṃ datvā “ayya Sumedhatāpasa porāṇakabodhisattānaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā ‘pāramiyo vicinissāmā’ti nisinnakāle yāni pubbanimittāni nāma paññāyanti, tāni sabbānipi ajja pātubhūtāni,

1. Assatthamūle sambuddho, bujjhissati mahāvīro (Ka)

nissamsayena tvaṃ Buddho bhavissasi, mayampetaṃ jānāma ‘yassetāni
nimittāni paññāyanti, ekantena so Buddho hoti’, tvaṃ attano vīriyaṃ
dalhaṃ katvā paggaṇhā”ti bodhisattaṃ nānappakārāhi thutīhi abhitthuniṃsu.
Tena vuttaṃ—

“Idaṃ sutvāna vacanaṃ, asamassa Mahesino.
Āmoditā naramarū, Buddhabījaṃ kira¹ ayaṃ.

Ukkuṭṭhisaddā vattanti, apphoṭenti² hasanti ca.
Katañjalī namassanti, dasasahassī sadevakā.

Yadimassa Lokanāthassa, virajjhissāma sāsanaṃ.
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ.

Yathā manussā nadiṃ tarantā, paṭititthaṃ virajjhiya.
Heṭṭhātthe gahetvāna, uttaranti mahānadiṃ.

Evameva mayaṃ sabbe, yadi muñcāmimaṃ Jinaṃ.
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ.

Dīpaṅkaro Lokavidū, āhutīnaṃ paṭiggaho.
Mama kammaṃ pakittetvā, dakkhiṇaṃ pādamuddhari.

Ye tatthāsuṃ Jinaputtā, sabbe padakkhiṇamakaṃsu maṃ.
Narā nāgā ca gandhabbā, abhivādetvāna pakkamuṃ.

Dassanaṃ me atikkante, sasaṃghe Lokanāyake.
Haṭṭhatuṭṭhena³ cittaṇa, āsanā vuṭṭhahim tadā.

Sukhena sukhito homi, pāmojjena pamodito.
Pītiyā ca abhissanno, pallaṅkaṃ ābhujim tadā.

Pallaṅkena nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
‘Vasībhūto ahaṃ jhāne, abhiññāsu pāramim gato⁴.

Sahassiyamhi lokamhi⁵, isayo natthi me samā.
Asamo iddhidhammesu, alabhim īdisaṃ sukhaṃ’.

1. Buddhabījaṅkuro (Sī, Syā, I)

2. Apphoṭenti (Sī, I), appoṭenti (Syā)

3. Haṭṭho haṭṭhena (Sī)

4. Abhiññāpāramim gato (Ka)

5. Dasasahassilokamhi (Ka)

Pallaṅkābhujane mayhaṃ, dasasahassādhivāsino.
Mahānādaṃ pavattesuṃ, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Yā pubbe bodhisattānaṃ, pallaṅkavaramābhuje.
Nimittāni padissanti, tāni ajja padissare.

Sītaṃ byapagataṃ hoti, uṇhañca upasammati.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Dasasahassī lokadhātū, nissaddā honti nirākulā.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mahāvātā na vāyanti, na sandanti savantiyo.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Thalajā dakajā pupphā, sabbe pupphanti tāvade.
Tepajja pupphitā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Latā vā yadi vā rukkhā, phalabhārā honti tāvade.
Tepajja phalitā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā, ratanā jotanti tāvade.
Tepajja ratanā jotanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mānusakā ca dibbā ca, turiyā vajjanti tāvade.
Tepajjubho abhiravanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Vicittapupphā gaganā, abhivassanti tāvade.
Tepi ajja pavassanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mahāsamuddo ābhujati, dasasahassī pakampati.
Tepajjubho abhiravanti¹, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Nirayepi dasasahasse, aggī nibbanti tāvade.
Tepajja nibbutā aggī, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Vimalo hoti sūriyo, sabbā dissanti tārakā.
Tepi ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Anovaṭṭhena udakaṃ, mahiyā ubbhijji tāvade.
 Tampajjubbhijjate mahiyā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Tārāgaṇā virocanti, nakkhattā gaganamaṇḍale.
 Visākhā candimāyuttā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Bilāsayā darīsayā, nikkhamanti sakāsayā.
 Tepajja āsayā chuddhā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Na hoti arati sattānaṃ, santuṭṭhā honti tāvade.
 Tepajja sabbe santuṭṭhā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rogā tadūpasammanti, jighacchā ca vinassati.
 Tānipajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rāgo tadā tanu hoti, doso moho vinassati.
 Tepajja vigatā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Bhayaṃ tadā na bhavati, ajjapetaṃ padissati.
 Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rajo nuddhaṃsati uddhaṃ, ajjapetaṃ padissati.
 Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Aniṭṭhagandho pakkamati, dibbagandho pavāyati.
 Sopajja vāyati gandho, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Sabbe devā padissanti, ṭhappayitvā arūpino.
 Tepajja sabbe dissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Yāvatā nirayā nāma, sabbe dissanti tāvade.
 Tepajja sabbe dissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Kuṭṭā kavāṭā selā ca, na hontāvaraṇā tadā.
 Ākāśabhūtā tepajja, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Cutī ca upapatti ca, khaṇe tasmim na vijjati.
 Tānipajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Dalham paggaṇha vīriyam, mā nivatta abhikkama.

Mayampetaṃ vijānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi”ti.

Bodhisatto Dīpaṅkaradasabalassa ca dasasahassacakkavāḷadevatānañca vacanaṃ sutvā bhiyyoso mattāya sañjātussāho hutvā cintesi “Buddhā nāma amoghavacanā, natthi Buddhānaṃ kathāya aññathattaṃ. Yathā hi ākāse khittaleḍḍussa patanaṃ dhuvaṃ, jātassa maraṇaṃ dhuvaṃ, aruṇe uggate sūriyassuṭṭhānaṃ, āsayā nikkhantaśīhassa sīhanādanadanaṃ, garugabbhāya itthiyā bhāramoropanaṃ avassaṃbhāvī, evameva Buddhānaṃ vacanaṃ nāma dhuvaṃ amoghaṃ, addhā ahaṃ Buddho bhavissāmī”ti. Tena vuttaṃ—

“Buddhassa vacanaṃ sutvā, dasasahassīna cūbhayaṃ.

Tuṭṭhahatṭho pamodito, evaṃ cintesahaṃ tadā.

Advejjhavacanā Buddhā, amoghavacanā Jinā.

Vitathaṃ natthi Buddhānaṃ, dhuvaṃ Buddho bhavāmahaṃ.

Yathā khittaṃ nabhe leḍḍu, dhuvaṃ patati bhūmiyam.

Tatheva Buddhasetṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathāpi sabbasattānaṃ, maraṇaṃ dhuvasassataṃ.

Tatheva Buddhasetṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā rattikkhaye patte, sūriyuggamanaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhasetṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā nikkhantasayanassa, sīhassa nadanaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhasetṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā āpannasattānaṃ, bhāramoropanaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhasetṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ”ti.

So “dhuvaṃ Buddho bhavissāmī”ti evaṃ katasanniṭṭhāno Buddhakārake dhamme upadhāretuṃ “kahaṃ nu kho Buddhakārakadhammā, kiṃ uddhaṃ, udāhu adho, disāsu, vidisāsū”ti anukkamena sakalaṃ dhammadhātumaṃ vicinanto porāṇakabodhisattehi āsevitani sevitaṃ paṭhamāṃ dānapāramiṃ disvā evaṃ attānaṃ ovadi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya paṭhamāṃ dānapāramiṃ pūreyyāsi. Yathā hi nikkujjito udakakumbho nissesaṃ katvā

udakaṃ vamatīyeva, na paccāharati, evameva dhanam vā yasaṃ vā puttam
vā dāram vā aṅgapaccaṅgam vā anoloketvā sampattayācakānam sabbam
icchiticchitam nissesaṃ katvā dadamāno Bodhirukkhamūle nisīditvā Buddhō
bhavissasī”ti paṭhamam dānapāramim daḷham katvā adhiṭṭhāsī. Tena
vuttam—

“Handa Buddhakare dhamme, vicināmi ito cito.

Uddham adho dasa disā, yāvatā dhammadhātuyā.

Vicinanto tadādakkhim, paṭhamam dānapāramim.

Pubbakehi Mahesīhi, anuciṇṇam mahāpatham.

Imam tvaṃ paṭhamam tāva, daḷham katvā samādiya.

Dānapāramitam gaccha, yadi bhodhim pattumicchasi.

Yathāpi kumbho sampuṇṇo, yassa kassaci adhokato.

Vamatevudakaṃ nissesaṃ, na tattha parirakkhati.

Tatheva yācake disvā, hīnamukkaṭṭhamajjhime.

Dadāhi dānam nissesaṃ, kumbho viya adhokato”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi
upadhārayato dutiyam sīlapāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ
ito paṭṭhāya sīlapāramimpi pūreyyāsī. Yathā hi camarīmigo nāma jīvitampi
anoloketvā attano vārameva rakkhati, evam tvampi ito paṭṭhāya jīvitampi
anoloketvā sīlameva rakkhanto Buddhō bhavissasī”ti dutiyam sīlapāramim
daḷham katvā adhiṭṭhāsī. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, dutiyam sīlapāramim.

Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.

Imam tvaṃ dutiyam tāva, daḷham katvā samādiya.

Sīlapāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.

Yathāpi camarī vālam, kismiñci paṭilaggitam.

Upeti maraṇam tattha, na vikopeti vāladhim.

Tatheva catūsu bhūmīsu, sīlāni paripūraya.

Parirakkha sabbadā sīlaṃ, camarī viya vāladhin”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya nekkhammapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi ciraṃ bandhanāgāre vasamāno puriso na tattha sinehaṃ karoti, atha kho ukkaṇṭhitoyeva avasitukāmo hoti, evameva tvampi sabbabhava bandhanāgārasadise katvā sabbabhavehi ukkaṇṭhito muccitukāmo hutvā nekkhammābhimukhova hohi, evaṃ Buddho bhavissasī”ti tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhiṃ, tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ.

Pubbakehi mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Nekkhammapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito.

Na tattha rāgaṃ janeti, muttimeva gavesati.

Tatheva tvaṃ sabbabhava, passa andughare viya.

Nekkhammābhimukho hohi, bhavato parimuttiyā”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato catutthaṃ paññāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya paññāpāramimpi pūreyyāsi, hīnamajjhimukkaṭṭhesu kañci avajjetvā sabbepi paṇḍite upasaṅkamitvā pañhi puccheyyāsi. Yathā hi piṇḍacāriko bhikkhu hīnādikesu kulesu kiñci avajjetvā paṭipāṭiyā piṇḍāya caranto khippaṃ yāpanaṃ labhati, evaṃ tvampi sabbapaṇḍite upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanto Buddho bhavissasī”ti catutthaṃ paññāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
 Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
 Vicinanto tadādakkhim, catuttham paññāpāramim.
 Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.
 Imam tvaṃ catuttham tāva, daḥham katvā samādiya.
 Paññāpāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.
 Yathāpi bhikkhu bhikkhanto, hīnamukkaṭṭhamajjhime.
 Kulāni na vivajjento, evaṃ labhati yāpanam.
 Tatheva tvaṃ sabbakālam, paripucchanto budham janam.
 Paññāpāramitam gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi
 upadhārayato pañcamam vīriyapāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita
 tvaṃ ito paṭṭhāya vīriyapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi siho migarājā sabba-
 iriyāpathesu daḥhavīriyo hoti, evaṃ tvampi sabbabhavesu sabba-iriyāpathesu
 daḥhavīriyo anolīnavīriyo samāno Buddho bhavissasī”ti pañcamam
 vīriyapāramim daḥham katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
 Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
 Vicinanto tadādakkhim, pañcamam vīriyapāramim.
 Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.
 Imam tvaṃ pañcamam tāva, daḥham katvā samādiya.
 Vīriyapāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.
 Yathāpi siho migarājā, nisajjaṭṭhānacaṅkame.
 Alīnavīriyo hoti, paggaḥhitamano sadā.
 Tatheva tvaṃ sabbabhava, paggaṇha vīriyam daḥham.
 Vīriyapāramitam gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi
 upadhārayato chaṭṭham khantipāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita
 tvaṃ

ito paṭṭhāya khantipāramimpi pūreyyāsi, sammānanepi avamānanepi khamova bhavēyyāsi. Yathā hi pathaviyaṃ nāma sucimpi pakkipanti asucimpi, na tena pathavī sinehaṃ, na paṭighaṃ karoti, khamati sahati adhivāsetiyeva, evaṃ tvampi sammānanāvamānanakkhamova samāno Buddho bhavissasī”ti chaṭṭhaṃ khantipāramiṃ daḥhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, chaṭṭhamaṃ khantipāramiṃ.
Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitāṃ.

Imaṃ tvaṃ chaṭṭhamaṃ tāva, daḥhaṃ katvā samādiya.
Tattha advejjhamānaso, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

Yathāpi pathavī nāma, sucimpi asucimpi ca.
Sabbhaṃ sahati nikkhepaṃ, na karoti paṭighaṃ tayā.

Tatheva tvampi sabbesaṃ, sammānāvamānanakkhamo.
Khantipāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato sattamaṃ saccapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya saccapāramimpi pūreyyāsi, asaniyā matthake patamānāyapi dhanādīnaṃ atthāya chandādivasena sampajānamusāvādaṃ nāma mākāsi¹. Yathā hi osadhitārakā nāma sabba-utūsu attano gamanavīthiṃ jahitvā aññāya vīthiyā na gacchati, sakavīthiyāva gacchati, evameva tvampi saccaṃ pahāya musāvādaṃ nāma akarontoyeva Buddho bhavissasī”ti sattamaṃ saccapāramiṃ daḥhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, sattamaṃ saccapāramiṃ.
Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitāṃ.

1. Mā abhāsi (Sī)

Imaṃ tvaṃ sattamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Tattha advejjhavacano, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

Yathāpi osadhī nāma, tulābhūtā sadevake.

Samaye utuvasse vā, na vokkamati vīthito.

Tatheva tvampi saccesu, mā vokkamasi vīthito.

Saccapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi upadhārayato aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya adhiṭṭhānapāramimpi pūreyyāsi. Yaṃ adhiṭṭhāsi, tasmīṃ adhiṭṭhāne niccalo bhaveyyāsi. Yathā hi pabbato nāma sabbadisāsu vātehi pahaṭopi na kampati na calati, attano ṭhāneyeva tiṭṭhati, evameva tvampi attano adhiṭṭhāne niccalo hontova Buddho bhavissasi”ti aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi viciniissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ.

Pubbakehi Mahesihi, āsevitānisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ aṭṭhamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Tattha tvaṃ acalo hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

Yathāpi pabbato selo, acalo suppatiṭṭhito.

Na kampati bhusavātehi, sakaṭṭhāneva tiṭṭhati.

Tatheva tvampi adhiṭṭhāne, sabbadā acalo bhava.

Adhiṭṭhānapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi upadhārayato navamaṃ mettāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya navamaṃ mettāpāramimpi pūreyyāsi, ahitesupi hitesupi ekacitto bhaveyyāsi. Yathā hi udakaṃ nāma pāpajanassāpi kalyāṇajanassāpi sītibhāvaṃ ekasadisam katvā pharati, evameva tvampi

sabbasattesu mettacittena ekacittova honto Buddho bhavissasī”ti navamaṃ mettāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsī. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, navamaṃ mettāpāramiṃ.

Pubbakehi Mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ navamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Mettāya asamo hohi, yadi bodhim pattumicchasi.

Yathāpi udakaṃ nāma, kalyāṇe pāpake jane.

Samaṃ pharati sītena, pavāheti rajomalaṃ.

Tatheva tvampi ahitahite, samaṃ mettāya bhāvaya.

Mettāpāramitaṃ gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāraḍadhammeḥi bhavitabban”ti uttariḇi upadhārayato dasamaṃ upekkhāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya upekkhāpāramimḇi pūreyyāsī, sukheḇi dukkheḇi majjhattova bhaveyyāsī. Yathā ḥi pathavī nāma sucimḇi asucimḇi pakkhippamānā majjhattāva hoti, evameva tvampi sukhadukkhesu majjhattova honto Buddho bhavissasī”ti dasamaṃ upekkhāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsī. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, dasamaṃ upekkhāpāramiṃ.

Pubbakehi Mahesīhi, āsevanisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ dasamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Tulābhūto daḷho hutvā, sambodhim pāpuṇissasi.

Yathāpi pathavī nāma, nikkhittaṃ asuḇim sucim.

Upekkhati ubhopete, kopānunayavajjitā.

Tatheva tvampi sukhadukkhe, tulābhūto sadā bhava.

Upekkhāpāramitaṃ gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Tato cintesi “imasmim loke bodhisattehi pūretabbā bodhiparipācanā Buddhakāradhammā ettakāyeva, dasa pāramiyo ṭhapetvā aññe¹ natthi, imāpi dasa pāramiyo uddham ākāsepi natthi, heṭṭhā pathaviyampi, puratthimādīsu disāsupi natthi, mayhameva pana hadayamaṁsabbhantare patiṭṭhitā”ti. Evaṁ tāsam hadaye patiṭṭhitabhāvaṁ disvā sabbāpi tā daḷham katvā adhiṭṭhāya punappunam sammasanto anulomapaṭilomaṁ sammasati, pariyante gahetvā ādim paṭeti, ādimhi gahetvā pariyante ṭhapeti, majjhe gahetvā ubhato osāpeti, ubhato koṭīsu gahetvā majjhe osāpeti. Bāhirakabhaṇḍapariccāgo dānapāramī nāma, aṅgapariccāgo dāna-upapāramī nāma, jīvitapariccāgo dānaparamatthapāramī nāmāti² dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo yantatelaṁ³ vinivaṭṭento viya Mahāmeruṁ matthaṁ katvā cakkavaḷamaḥsamuddaṁ āluḷento viya ca sammasi. Tassevaṁ dasa pāramiyo sammasantassa dhammatejena catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā ayaṁ mahāpathavī hatthinā akkantanaḷakalāpo viya, pīḷiyamānaṁ ucchuyantaṁ viya ca mahāviraṇaṁ viravamānā saṅkampi sampakampi sampavedhi, kulālacakkaṁ viya telayantacakkaṁ viya ca paribbhami. Tena vuttaṁ—

“Ettakāyeva te loke, ye dhammā bodhipācanā.

Tatuddham natthi aññatra, daḷham tattha patiṭṭhaha.

Ime dhamme sammasato, sabhāvasarasalakkaṇe.

Dhammatejena vasudhā, dasasahassī pakampatha.

Calatī ravatī pathavī, ucchuyantaṁva pīḷitaṁ.

Telayante⁴ yathā cakkaṁ, evaṁ kampati medanī”ti.

Mahāpathaviyā kampamānāya Rammanagaravāsino saṇṭhātuṁ asakkontā yugantavātabbhāhatā⁵ mahāsālā viya mucchitamucchitāva papatimsu,

1. Aññam (Ka)

2. Aṅgapariccāgo pāramiyo nāma, bāhirakabhaṇḍapariccāgo upapāramiyo nāma, jīvitapariccāgo paramatthapāramiyo nāmāti (Sī, I) Buddhavaṁsaṭṭhakathāpi passitabbā.

3. Paramatthapāramiyoti yamakatelaṁ (Sī, I) paramatthapāramiyo majjhe gahetvā yantatelaṁ (Syā)

4. Telayantaṁ (Syā, Ka)

5. Yugandharavāṭappahatā (Syā, Ka)

ghaṭṭādīni kulālabhājanāni pavatṭantāni aññamaññaṃ paharantāni
 cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Mahājano bhīttasito satthāraṃ upasaṅkamitvā
 “kinnu kho Bhagavā nāgāvaṭṭo ayaṃ bhūtayakkhadevatāsu aññatarāvaṭṭoti
 na hi mayaṃ etaṃ jānāma, apica kho sabbopi ayaṃ mahājano upadduto,
 kinnu kho imassa lokassa pāpakaṃ bhavissati, udāhu kalyāṇaṃ, kathetha no
 etaṃ kāraṇaṃ”ti āha. Atha Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “tumhe mā bhāyatha
 mā cintayittha, natthi vo itonidānaṃ bhayaṃ, yo so mayā ajja
 Sumedhapaṇḍito ‘anāgate Gotamo nāma Buddho bhavissati’ti byākato, so
 dasa pāramiyo sammasati, tassa dasa pāramiyo sammasantassa viloḍentassa
 dhammatejena sakaladasasahassilokadhātu ekappahārena kampati ceva
 ravati cā”ti āha. Tena vuttaṃ—

“Yāvatā parisā āsi, Buddhassa parivesane.

Pavedhamānā sā tattha, mucchitā sesi bhūmiyaṃ.

Ghaṭṭānekasahassāni, kumbhīnaṃ satā bahū.

Saṅcuṇṇamathitā tattha, aññamaññaṃ paghaṭṭitā.

Ubbiggā tasitā bhītā, bhantā byadhitamānasā.

Mahājanā samāgamma, Dīpaṅkaramupāgamuṃ.

Kim bhavissati lokassa, kalyāṇamatha pāpakaṃ.

Sabbo upadduto loko, taṃ vinodehi cakkhuma.

Tesaṃ tadā saññāpesi, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Vissatthā hotha mā bhātha, imasmim pathavikampane.

Yamaṃ ajja byākāsim, Buddho loke bhavissati.

Eso sammasati dhammaṃ, pubbakaṃ Jinasevitaṃ.

Tassa sammasato dhammaṃ, Buddhabhūmiṃ asesato.

Tenāyaṃ kampitā pathavī, dasasahassī sadevake”ti.

Mahājano Tathāgatassa vacanaṃ sutvā haṭṭhatuṭṭho
 mālāgandhavilepanaṃ ādāya Rammanagarā nikkhamitvā bodhisattaṃ
 upasaṅkamitvā mālādīhi

pūjetvā vanditvā padakkhiṇaṃ katvā Rammanagameva pāvisi.
Bodhisattopi dasa pāramiyo sammāsītva vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya
nisinnāsanā vuṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Buddhassa vacanaṃ sutvā, mano nibbāyi tāvade.
Sabbe maṃ upasaṅkamma, punāpi abhivandisuṃ.
Samādiyitvā Buddhaguṇaṃ, daḷhaṃ katvāna mānasaṃ.
Dīpaṅkaraṃ namassītva, āsanā vuṭṭhahiṃ tadā”ti.

Atha bodhisattaṃ āsanā vuṭṭhahantaṃ
sakaladasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā dibbehi mālāgandhehi
pūjetvā vanditvā “ayya Sumedhatāpasa tayā ajja Dīpaṅkaradasabalassa
pādamūle mahatī patthanaṃ patthitā, sā te anantarāyena samijjhatu, mā te
bhayaṃ vā chambhitattaṃ vā ahosi, sarīre appamattakopi rogo mā uppajji,
khippaṃ pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ paṭivijjha. Yathā
pupphūpagaphalūpagā rukkhā samaye pupphanti ceva phalanti ca, tatheva
tvampi samayaṃ anatikkamitvā khippaṃ sambodhimuttamaṃ phusassū”ti-
ādīni thutimaṅgalāni payirudāhaṃsu, evaṃ payirudāhitvā attano attano
devatṭhānameva agamaṃsu. Bodhisattopi devatāhi abhiṭṭhuto “ahaṃ dasa
pāramiyo pūretvā kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ
matthake Buddho bhavissāmī”ti vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya nappaṃ
abbhuggantvā Himavantameva agamāsi. Tena vuttaṃ—

“Dibbaṃ mānusaṃ pupphaṃ, devā mānusakā ubho.
Samokiranti pupphehi, vuṭṭhahantassa āsanā.
Vedayanti ca te sotthiṃ, devā mānusakā ubho.
Mahantaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, taṃ labhassu yathicchitaṃ.
Sabbītiyo vivajjantu, soko rogo vinassatu.
Mā te bhavantvantarāyā, phusa khippaṃ bodhimuttamaṃ.
Yathāpi samaye patte, pupphanti pupphino dumā.
Tatheva tvaṃ mahāvīra, Buddhañāṇena pupphassu.

Yathā ye keci sambuddhā, pūrayum dasa pāramī.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, pūraya dasa pāramī.

Yathā ye keci sambuddhā, Bodhimaṇḍamhi bujjhare.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, bujjhassu Jinabodhiyaṃ.

Yathā ye keci sambuddhā, dhammacakkaṃ pavattayum.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, dhammacakkaṃ pavattaya.

Puṇṇamāye yathā cando, parisuddho virocati.

Tatheva tvaṃ puṇṇamano, viroca dasasahassiyaṃ.

Rāhumutto yathā sūriyo, tāpena atirocati.

Tatheva lokā muccitvā, viroca siriyā tvaṃ.

Yathā yā kāci nadiyo, osaranti mahodadhiṃ.

Evam sadevakā lokā, osarantu tavantike.

Tehi thutappasattho so, dasa dhamme samādiya.

Te dhamme paripūrento, pavanaṃ pāvisi tadā”ti.

Sumedhakathā niṭṭhitā.

Rammanagaravāsinopi kho nagaraṃ pavisitvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adaṃsu. Satthā tesaṃ dhammaṃ desetvā mahājana saraṇādāsu paṭiṭṭhāpetvā Rammanagaramhā nikkhamitvā tato uddhampi yāvatāyukaṃ tiṭṭhanto sabbaṃ Buddhakiccaṃ katvā anukkamena anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tattha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ Buddhavaṃse vuttanayeneva veditabbaṃ. Vuttaṃ hi tattha—

“Tadā te bhojayitvāna, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.

Upagacchum saraṇaṃ tassa, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Saraṇāgamane kañci, niveseti Tathāgato.

Kañci pañcasu sīlesu, sīle dasavidhe paraṃ.

Kassaci deti sāmāññaṃ, caturo phalamuttame.
 Kassaci asame dhamme, deti so paṭisambhidā.
 Kassaci varasamāpattiyo, aṭṭha deti Narāsabho.
 Tisso kassaci vijjāyo, chaḷabhiññā pavecchati.
 Tena yogena janakāyaṃ, ovadati Mahāmuni.
 Tena vitthārikam āsi, Lokanāthassa sāsanaṃ.
 Mahāhanusabhakkhandho, Dīpaṅkarasanāmako.
 Bahū jane tārayati, parimoceti duggatiṃ.
 Bodhaneyyaṃ janaṃ disvā, satasahassepī yojane.
 Khaṇena upagantvāna, bodheti taṃ Mahāmuni.
 Paṭhamābhisamaye Buddho, koṭisatamabodhayi.
 Dutiyābhisamaye nātho, navutikoṭimabodhayi¹.
 Yadā ca devabhavanamhi, Buddho dhammamadesayi.
 Navutikoṭisahassānaṃ, tatiyābhisamayo ahu.
 Sannipātā tayo āsuṃ, Dīpaṅkarassa Satthuno.
 Koṭisatasahassānaṃ, paṭhamo āsi samāgamo.
 Puna nāradakūṭamhi, pavivekagate Jine.
 Khīṇāsavā vītamalā, samimsu satakoṭiyo.
 Yamhi kāle² mahāvīro, Sudassanasiluccaye.
 Navutikoṭisahassehi, pavāresi Mahāmuni³.
 (Ahaṃ tena samayena, jaṭilo uggatāpano.
 Antalikkhamhi caraṇo, pañcābhiññāsu pāragū)⁴.
 Dasavīsasahassānaṃ, dhammābhisamayo ahu.
 Ekadvinnaṃ abhisamayā, gaṇanāto asaṅkhiyā.
 Vitthārikam bāhujaññaṃ, iddham phītaṃ ahu tadā.
 Dīpaṅkarassa Bhagavato, sāsanaṃ suvisodhitaṃ.

1. Satasahasam abodhayi (Sī, Syā, I)

3. Tadā Muni (Sī, Ka)

2. Yadā vasī (Sī, Syā, I)

4. () natthi Buddhavaṃse.

Cattāri satasahassāni, chaḷabhiññā mahiddhikā.

Dīpaṅkaraṃ lokaviduṃ, parivārenti sabbadā.

Ye keci tena samayena, jahanti mānusaṃ bhavaṃ.

Apattamānasā sekkhā, garahitā bhavanti te.

Supupphitaṃ pāvacaṇaṃ, arahantehi tādihi.

Khīṇāsavehi vimalehi, upasobhati sadevake.

Nagaraṃ Rammavatī nāma, Sudevo nāma khattiyo.

Sumedhā nāma janikā, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Sumaṅgalo ca tisso ca, ahesuṃ aggasāvaka.

Sāgato¹ nāmupaṭṭhako, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Nandā ceva Sunandā ca, ahesuṃ aggasāvikā.

Bodhi tassa Bhagavato, pipphalīti pavuccati.

Asītihaṭṭhamubbedho, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Sobhati dīparukkhova, sālarājāva phullito.

Satasahassavassāni, āyu tassa Mahesino.

Tāvataṃ tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.

Jotayitvāna saddhammaṃ, santāretvā mahājanaṃ.

Jalitvā aggikhandhova, nibbuto so sasāvako.

Sā ca iddhi so ca yaso, tāni ca pādesu cakkaratanāni.

Sabbaṃ tamantarahitaṃ², nanu rittā sabbasaṅkhārā³ti.

Dīpaṅkarassa pana Bhagavato aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā **Koṇḍañño** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ, dutiye koṭisahassaṃ, tatiye navutikoṭiyo. Tadā bodhisatto Vijitāvī nāma cakkavattī hutvā koṭisatasahassasaṅkhassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Satthā bodhisattaṃ³ “Buddho bhavissasī”ti byākaritvā dhammaṃ desesi. So Satthu dhammakathaṃ sutvā rajjaṃ niyyādetvā pabbaji. So

1. Sobhito (Ka)

2. Samantarahitaṃ (Sī, Syā, I, Ka)

3. Bodhisattassa (Sī)

tīṇi piṭakāni uggahetvā aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca uppādetvā
 aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatti. Koṇḍañña Buddha pana
 Rammavatī nāma nagaram, Sunando nāma khattiyo pitā, Sujātā nāma devī
 mātā, Bhaddo ca Subhaddo ca dve aggasāvakā, Anuruddho nāmupaṭṭhako,
 Tissā ca Upatissā ca dve aggasāvikā, sālakalyāṇī bodhi,
 aṭṭhāsītihatthubbedham sarīram, vassasatasahassam āyuppamāṇam ahosi.

Dīpaṅkarassa aparena, Koṇḍañño nāma Nāyako.

Anantatejo amitayaso, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge ekaṁ asaṅkhyeyyaṁ atikkamitvā ekasmiṁ yeva
 kappe caturo Buddhā nibbattiṃsu **Maṅgalo Sumano Revato Sobhitoti.**
Maṅgalassa Bhagavato tayo sannipātā ahesum. Tesu paṭhamasannipāte
 koṭisatasahassam bhikkhū ahesum, dutiye koṭisahassam, tatiye navutikoṭiyo.
 Vemātikabhātā kirassa Ānandakumāro nāma navutikoṭisaṅkhāya parisāya
 saddhiṁ dhammassavanatthāya Satthu santikaṁ agamāsi. Satthā tassa
 anupubbiṁ katham kathesi, so saddhiṁ parisāya saha paṭisambhidāhi
 arahattaṁ pāpuṇi. Satthā tesam kulaputtānaṁ pubbacaritaṁ olokeno
 iddhimayapattacīvarassa upanissayaṁ disvā dakkhiṇahatthaṁ pasāretvā
 “etha bhikkhavo”ti āha, sabbe taṅkhaṇaṇṇeva iddhimayapattacīvaradharā
 saṭṭhivassamahātherā viya ākappasampannā hutvā Satthāraṁ vanditvā
 parivārayiṃsu. Ayamassa tatiyo sāvakasannipāto ahosi.

Yathā pana aññesaṁ Buddhānaṁ samantā asītihatthappamāṇāyeva
 sarīrappabhā ahosi, na evaṁ tassa tassa pana Bhagavato sarīrappabhā
 niccakālaṁ dasasahassilokadhātum pharitvā aṭṭhāsi.

Rukkhapathavipabbatasamuddādayo antamaso ukkhalikādīni upādāya
 suvaṇṇapaṭṭapariyonaddhā viya ahesum. Āyuppamāṇam panassa
 navutivassasahassāni ahosi. Ettakaṁ kalam candimasūriyādayo attano
 pabhāya virocitum nāsakkhiṃsu, rattindivaparicchedo na paññāyittha. Divā
 sūriyālokena viya sattā

niccaṃ Buddhālokeneva vicariṃsu, sāyaṃ pupphitakusumānaṃ¹, pāto ravanakasakuṇḍāṇaṃ vasena loko rattindivaparicchedaṃ sallakkhesi.

Kim pana aññesaṃ Buddhānaṃ ayamānubhāvo natthīti? No natthi. Tepi hi ākaṅkhamānā dasasahassim vā lokadhātum tato vā bhiyyo ābhāya phareyyum. Maṅgalassa pana Bhagavato pubbapatthanāvasena aññesaṃ byāmapabbhā viya sarīrappabbhā niccakārameva dasasahassilokadhātum pharivā aṭṭhāsi. So kira bodhisattacariyakāle Vessantarasadise attabhāve ṭhito saputtadāro Vaṅkapabbatasadise pabbate vasi. Atheko Kharadāṭhiko nāma yakkho mahāpurisassa dānajjhāsayaṭaṃ sutvā brāhmaṇavaṇṇena upasaṅkamitvā mahāsattaṃ dve dārake yāci. Mahāsatto “dadāmi brāhmaṇassa puttake”ti haṭṭhapahaṭṭho udakapariyaṇaṃ pathaviṃ kampaṇo dvepi dārake adāsi. Yakkho caṅkamanakoṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhatvā passantasseva mahāsattassa mūlakalāpe viya dve dārake khādi. Mahāpurisassa yakkhaṃ oloketvā mukhe vivaṭamatte aggijālaṃ viya lohitadhāraṃ uggiramānaṃ tassa mukhaṃ disvāpi kesaggamattampi domanassaṃ na uppajji. “Sudinnaṃ vata me dānaṃ”ti cintayato panassa sarīre mahantaṃ pītisomanassaṃ udapādi. So “imassa me nissandena anāgate imināva nīhārena rasmiyo nikkhamantū”ti patthanaṃ akāsi. Tassa taṃ patthanaṃ nissāya Buddhabhūtaṃ sarīrato rasmiyo nikkhamitvā ettakaṃ ṭhānaṃ phariṃsu.

Aparāmpissa pubbacariṇaṃ atthi. So kira bodhisattakāle ekassa Buddhassa cetiyaṃ disvā “imassa Buddhassa mayā jīvitaṃ pariccajitaṃ vaṭṭati”ti daṇḍadīpikāveṭṭhananiyāmena sakalasarīraṃ veṭṭhapetvā ratanamattamaṅgaṇaṃ sataśahassaggaṇikaṃ suvaṇṇapātīm sappissa pūrāpetvā tattha sahaśsavatṭhiyo jālāpetvā taṃ sīsenādāya sakalasarīraṃ jālāpetvā cetiyaṃ padakkhiṇaṃ karonto sakalarattiṃ vītināmesi. Evaṃ yāva aruṇuggamaṇā vāyamantassāpissa lomakūpamattampi usumaṃ na gaṇhi. Padumagabbhaṃ pavatṭhakālo viya ahosi. Dhammo hi nāmesa attānaṃ rakkhantaṃ rakkhati. Tenāha Bhagavā—

1. Pupphanakusumānaṃ (Sī)

“Dhammo have rakkhati dhammacārīn,
 Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
 Esānisaṃso dhamme suciṇṇe,
 Na duggatīṃ gacchati dhammacārī”¹.

Imassāpi kammassa nissandena tassa Bhagavato sarīrobhāso
 dasasahassilokadhātum pharitvā aṭṭhāsi.

Tadā amhākaṃ bodhisatto Suruci nāma brāhmaṇo hutvā “Satthāraṃ
 nimantessāmi”^{ti} upasaṅkamitvā madhuradhammakathaṃ sutvā “sve
 mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhatha bhante”^{ti} āha. Brāhmaṇa kittakehi te bhikkhūhi
 atthoti. “Kittakā pana vo bhante parivārabhikkhū”^{ti} āha. Tadā pana satthu
 paṭhamasannipātoyeva hoti, tasmā “koṭisatasahassan”^{ti} āha. Bhante
 sabbehipi saddhiṃ mayhaṃ gehe bhikkhaṃ gaṇhathāti. Satthā adhivāsesi.
 Brāhmaṇo svātanāya nimantetvā gehaṃ gacchanto cintesi “ahaṃ ettakānaṃ
 bhikkhūnaṃ yāgubhattavatthādīni dātum sakkomi, nisīdanaṭṭhānaṃ pana
 kathaṃ bhavissati”^{ti}.

Tassa sā cintā caturāsītiyojanasahassamatthake ṭhitassa Devaraṇṇo
 Paṇḍukambalasilāsanassa uṇhabhāvaṃ janesi. Sakko “ko nu kho maṃ
 imamhā ṭhānā cāvetukāmo”^{ti} dibbacakkhunā olokeno mahāpurisaṃ disvā
 “Suruci nāma brāhmaṇo Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā
 nisīdanaṭṭhānatthāya cintesi, mayāpi tattha gantvā puñṇakoṭṭhāsaṃ gahetum
 vaṭṭati”^{ti} vaḍḍhakivaṇṇaṃ nimminitvā vāsipharasuhatto mahāpurisassa
 purato pāturahosi. So “atthi nu kho kassaci bhatiyā kattabban”^{ti} āha.
 Mahāpuriso taṃ disvā “kiṃ kammaṃ karissasī”^{ti} āha. Mama ajānanasippaṃ
 nāma natthi, gehaṃ vā maṇḍapaṃ vā yo yaṃ kāreti, tassa taṃ kātum
 jānāmīti. Tena hi mayhaṃ kammaṃ atthīti. Kiṃ ayyāti. Svātanāya me
 koṭisatasahassabhikkhū nimantitā, tesaṃ nisīdanamaṇḍapaṃ karissasīti.
 Ahaṃ nāma kareyyaṃ, sace mama bhatīṃ dātum sakkhissathāti.
 Sakkhissāmi tātāti. “Sādhu karissāmi”^{ti} gantvā ekaṃ padesaṃ olokesi,
 dvādasaterasayojanappamaṇo padeso

1. Khu 2. 272; Khu 5. 215, 357 piṭṭhesu.

kaṣiṇamaṇḍalaṃ viya samatalo ahosi. So “ettake thāne sattaratanamayo maṇḍapo uṭṭhahatū”ti cintetvā olokesi, tāvadeva pathaviṃ bhinditvā maṇḍapo uṭṭhahi. Tassa sovaṇṇamayesu thambhesu rajatamayā ghaṭakā ahesuṃ, rajatamayesu sovaṇṇamayā, maṇiṭṭhambhesu pavāḷamayā, pavāḷatthambhesu maṇimayā, sattaratanamayesu sattaratanamayāva ghaṭakā ahesuṃ. Tato “maṇḍapassa antarantarena kiṅkiṇikajālaṃ olambatū”ti olokesi, saha olokaneneva kiṅkiṇikajālaṃ olambi, yassa mandavāteritassa pañcaṅgikasappa tūriyassa madhurasaddo niggacchati, dibbasaṅgītivattanakālo viya hoti. “Antarantarā gandhadāmamālādāmāni olambantū”ti cintesi, dāmāni olambiṃsu. “Koṭṭisatasahassasaṅkhānaṃ bhikkhūnaṃ āsanāni ca ādhārakāni ca pathaviṃ bhinditvā uṭṭhahantū”ti cintesi, tāvadeva uṭṭhahiṃsu. “Koṇe koṇe ekekā udakacāṭiyo uṭṭhahantū”ti cintesi, udakacāṭiyo uṭṭhahiṃsu.

Ettakaṃ māpetvā brāhmaṇassa santikaṃ gantvā “ehi ayya, tava maṇḍapaṃ oloketvā mayhaṃ bhaṭṭiṃ dehi”ti āha. Mahāpuriso gantvā maṇḍapaṃ olokesi, oloketasappa sakalasārīraṃ pañcavaṇṇāya pīṭhiyā nīrantaraṃ phuṭṭhaṃ ahosi. Athassa maṇḍapaṃ olokayato etadahosi “nāyaṃ maṇḍapo manussabhūtena kato, mayhaṃ pana ajjhāsayaṃ mayhaṃ guṇaṃ āgamma addhāsakkabhavanaṃ uṇhaṃ ahosi, tato Sakkena devaraññaṃ ayaṃ maṇḍapo kārīto bhavissati”ti, “na kho pana me yuttaṃ evarūpe maṇḍape ekadivasaṃyeva dānaṃ dātum, sattāhaṃ dassāmi”ti cintesi. Bāhirakadānaṃ hi kittakampi samānaṃ¹ bodhisattānaṃ tuṭṭhiṃ kātum na sakkoti, alaṅkatasīsaṃ pana chinditvā añjita-akkhīni uppāṭetvā hadayamaṇṣaṃ vā ubbaṭṭetvā dinnakāle bodhisattānaṃ cāgaṃ nissāya tuṭṭhi nāma hoti. Amhākampi hi bodhisattassa siviṇṇatake² devasikaṃ pañca kahāpaṇasatasahassāni vissajjetvā catūsu dvāresu nagaramajjhe ca dānaṃ dentassa taṃ dānaṃ cāgatutuṭṭhiṃ uppādetum nāsakkhi. Yadā panassa brāhmaṇavaṇṇena āgantvā Sakko devarājā akkhīni yāci, tadā tāni uppāṭetvā dadamānasappa hāso uppajji, kesaggamattampi cittassa aññathattaṃ nāhosi. Evaṃ dānaṃ nissāya bodhisattānaṃ titti nāma natthi. Tasmā sopi

1. Ettakampi pamāṇaṃ (Ka)

2. Siviṇṇajātakāle (Ka)

mahāpuriso “sattāhaṃ mayā koṭisatasahassasaṅkhānaṃ bhikkhūnaṃ dānaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā tasmīṃ maṇḍape Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā sattāhaṃ gavapānaṃ nāma dānaṃ adāsi. Gavapānanti mahante mahante kolambe khīrassa pūretvā uddhanesu āropetvā ghanapākakappe khīre thoke taṇḍule pakkhipitvā pakkamadhusakkarācuṇṇasappiḥi abhisāṅkhataṃ bhojanaṃ vuccati. Manussāyeva pana parivisitum nāsakkhimsu, devāpi ekantarikā hutvā parivisimsu. Dvādasaterasayanappamāṇaṃ ṭhānampi bhikkhū gaṇhitum nappahosiyeva, te pana bhikkhū attano attano ānubhāvena nisīdimsu. Pariyosānadivase sabbabhikkhūnaṃ pattāni dhovāpetvā bhesajjatthāya sappinavanītamadhuphāṇitādīni pūretvā ticīvarehi saddhiṃ adāsi, saṅghanavakabhikkhūnā laddhacīvarasāṭakā satasahassagghanakā ahesum.

Satthā anumodanaṃ karonto “ayaṃ puriso evarūpaṃ mahādānaṃ adāsi, ko nu kho bhavissatī”ti upadhārento “anāgate kappasatasahassādhikānaṃ dvinnāṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake Gotamo nāma Buddho bhavissatī”ti disvā mahāpurisaṃ āmantetvā “tvaṃ ettakaṃ nāma kālaṃ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Mahāpuriso byākaraṇaṃ sutvā “ahaṃ kira Buddho bhavissāmi, ko me gharāvāsena attho, pabbajissāmi”ti cintetvā tathārūpaṃ sampattiṃ khelapiṇḍaṃ viya pahāya Satthu santike pabbajitvā Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmaloke nibbatti.

Maṅgalassa pana Bhagavato nagaraṃ Uttaraṃ nāma ahosi, pitāpi Uttaro nāma khattiyo, mātāpi Uttarā nāma devī, Sudevo ca Dhammaseno ca¹ dve aggasāvaka, Pālito nāmupaṭṭhako, Sīvalī ca Asokā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi. Navutivassasahassāni ṭhatvā parinibbute pana tasmīṃ Bhagavati ekappahāreneva dasa cakkavāḷasahassāni ekandhakārāni ahesum, sabbacakkavāḷesu manussānaṃ mahantaṃ ārodanaparidevanaṃ ahosi.

Koṇḍaññaassa aparena, Maṅgalo nāma Nāyako.

Tamaṃ loke nihantvāna, dhammokkamabhiddhārayīti.

Evam dasasahassilokadhātum andhakāraṃ katvā parinibbutassa tassa Bhagavato aparabhāge **Sumano** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye Kañcanapabbatamhi navutikoṭisahassāni, tatiye asītikoṭisahassāni. Tadā mahāsatto Atulo nāma nāgarājā ahosi mahiddhiko mahānubhāvo. So “Buddho uppanno”ti sutvā ñātisaṃghaparivuto nāgabhavanā nikkhamitvā koṭisatasahassabhikkhuparivārassa tassa Bhagavato dibbatūriyehi upahāraṃ kāretvā mahādānaṃ pavattetvā paccekaṃ dussayugāni datvā saraṇesu patiṭṭhāsi. Sopi naṃ satthā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato nagaraṃ Khemaṃ nāma ahosi, Sudatto nāma rājā pitā, Sirimā nāma mātā, Saraṇo ca Bhāvitatto ca dve aggasāvakā, Udeno nāmupaṭṭhāko, Soṇa ca Upasoṇa ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, navutihatthubbedhaṃ sarīraṃ, navutiyeva vassasahassāni āyuppanāṇaṃ ahosi.

Maṅgalassa aparena, Sumano nāma Nāyako.

Sabbadhammehi asamo, sabbasattānamuttamoti.

Tassa aparabhāge **Revato** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte gaṇaṇā natthi, dutiye koṭisatasahassabhikkhū ahesum, tathā tatiye. Tadā bodhisatto Atidevo nāma brāhmaṇo hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā saraṇesu patiṭṭhāya sirasmim añjalim ṭhapetvā tassa Satthuno kilesappahāne vaṇṇaṃ vatvā uttarāsaṅgena pūjaṃ akāsi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana Bhagavato nagaraṃ dhañṇavatī nāma ahosi, pitā Vipulo nāma khattiyo, mātāpi Vipulā nāma devī, Varuṇo ca Brahmadevo ca dve aggasāvakā, Sambhavo nāmupaṭṭhāko, Bhaddā ca Subhaddā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahosi, āyu satṭhi vassasahassānīti.

Sumanassa aparena, Revato nāma Nāyako.

Anūpamo asadiso, atulo uttamo Jinoti.

Tassa aparabhāge **Sobhito** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatabhikkhū ahesuṃ, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Ajito nāma brāhmaṇo hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāya Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adāsi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana Bhagavato Sudhammaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitāpi Sudhammo nāma rājā, mātāpi Sudhammā nāma devī, Asamo ca Sunetto ca dve aggasāvakā, Anomo nāmupaṭṭhāko, Nakulā ca Sujātā ca dve aggasāvikā, nāgarukkhova bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyuppamāṇanti.

Revatassa aparena, Sobhito nāma Nāyako.

Samāhito santacitto, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ekasmiṃyeva kappe tayo Buddhā nibbattiṃsu **Anomadassī Padumo Nāradoti. Anomadassissa** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhū aṭṭhasatasahassāni ahesuṃ, dutiye satta, tatiye cha. Tadā bodhisatto eko yakkhasenāpati ahosi mahiddhiko mahānubhāvo anekakoṭisatasahassānaṃ yakkhānaṃ adhipati. So “Buddho uppanno”ti sutvā āgantvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adāsi. Satthāpi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Anomadassissa pana Bhagavato Candavatī nāma nagaraṃ ahosi, Yasavā nāma rājā pitā, Yasodharā nāma mātā, Nisabho ca Anomo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāmupaṭṭhāko, Sundarī ca Sumanā ca dve aggasāvikā, ajjunarukkho bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Sobhitassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Anomadassī amitayaso, tejassī duratikkamoti.

Tassa aparabhāge **Padumo** nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye tīṇi satasahassāni, tatiye agāmake araṇṇe mahāvanasaṇḍavāsīnaṃ bhikkhūnaṃ dve satasahassāni. Tadā Tathāgate tasmim vanasaṇḍe vasante bodhisatto sīho hutvā Satthāraṃ nirodhasamāpattim samāpannaṃ disvā pasannacitto vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pītisomanassajāto tikkhattum sīhanādaṃ naditvā sattāhaṃ Buddhārammaṇapītim avijahitvā pītisukheneva gocarāya apakkamitvā jīvitapariccāgaṃ katvā payirupāsamāno aṭṭhāsi. Satthā sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhito sīhaṃ oloketvā “bhikkhusaṃghepi cittaṃ pasādetvā saṃghaṃ vandissatīti bhikkhusaṃgho āgacchatū”ti cintesi. Bhikkhū tāvadeva āgamiṃsu. Sīho saṃghe cittaṃ pasādesi. Satthā tassa manāṃ oloketvā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Padumassa pana Bhagavato Campakaṃ nāma nagaraṃ ahosi, Asamo¹ nāma rājā pitā, Asamā nāma devī mātā, Sālo ca Upasālo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāmupaṭṭhāko, Rāmā ca Surāmā ca dve aggasāvikā, soṇarukkho nāma bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, āyu vassasatasahassanti.

Anomadassissa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Padumo nāma nāmena, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge **Nārado** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭisahassāni, tatiye asītikoṭisahassāni. Tadā bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcasu abhiññāsu aṭṭhasu ca samāpattisu ciṇṇavasī hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā lohitacandanena pūjaṃ akāsi. Sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato dhañṇavatī nāma nagaraṃ ahosi, Sudevo nāma khattiyo pitā, Anomā nāma mātā, Bhaddasālo ca Jitamitto ca dve aggasāvakā, Vāseṭṭho

1. Padumo (Ka)

nāmupaṭṭhāko, Uttarā ca Phagunī ca dve aggasāvikā, mahāsoṇarukkho nāma bodhi, sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ ahosi, navutivassasahassāni āyūti.

Padumassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Nārado nāma nāmena, asamo appaṭipuggaloti.

Nārada-buddhassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ito satasahassakappamatthake ekasmiṃ kappe ekova **Padumuttara**buddho nāma udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame koṭisatasahassabhikkhū ahesuṃ, dutiye vebhārapabbate navutikoṭisahassāni, tatiye asītikoṭisahassāni. Tadā bodhisatto jaṭilo nāma mahāraṭṭhiyo hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sacīvaraṃ dānaṃ adāsi. Sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasi”ti byākāsi. Padumuttarassa pana Bhagavato kāle titthiyā nāma nāhesuṃ, sabbe devamanussā Buddhameva saraṇaṃ agamaṃsu. Tassa nagaraṃ Hamsavatī nāma ahosi, pitā Ānando nāma khattiyo, mātā Sujātā nāma devī, Devalo ca Sujāto ca dve aggasāvakā, Sumano nāmupaṭṭhāko, Amitā ca Asamā ca dve aggasāvikā salalarukkho¹ bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ ahosi, sarīrappabhā samantato dvādasa yojanāni gaṇhi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Nārada-ssa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Padumuttaro nāma Jino, akkhobho sāgarūpamoti.

Tassa aparabhāge sattati kappasahassāni² atikkamitvā **Sumedho Sujāto** cāti ekasmiṃ kappe dve Buddhā nibbattiṃsu. **Sumedhassāpi** tayo sāvakasannipātā ahesuṃ, paṭhamasannipāte sudassananagare koṭisatakhīṇāsavā ahesuṃ, dutiye pana navutikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Uttaro nāma māṇavo hutvā nidahitvā ṭhapitaṃyeva asītikoṭidhanaṃ vissajjetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā dhammaṃ sutvā saraṇesu

1. Sālarukkho (Sī, Syā)

2. Tiṃsa kappasatasahassāni (Sī), tiṃsa kappasahassāni (I, Ka) Buddhavaṃsa-aṭṭhakathā passitabbā.

patiṭṭhāya nikkhamitvā pabbaji. Sopi nam “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsī. Sumedhassa Bhagavato Sudassanam nāma nagaram ahosi, Sudatto nāma rājā pitā, mātāpi Sudattā nāma, Saraṇo ca Sabbakāmo ca dve aggasāvakā, Sāgaro nāmupaṭṭhāko, Rāmā ca Surāmā ca dve aggasāvikā, mahānīparukkho bodhi, sarīram aṭṭhāsītihatthubbedham ahosi, āyu navuti vassasahassānīti.

Padumuttarassa aparena, Sumedho nāma Nāyako.

Durāsado uggatejo, sabbalokuttamo Munīti.

Tassa aparabhāge **Sujāto** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte satṭhi bhikkhusatasahassāni ahesum, dutiye paññāsam, tatiye cattālīsam. Tadā bodhisatto cakkavattirājā hutvā “Buddho uppanno”ti sutvā upasaṅkamtivā dhammam sutvā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa saddhim sattahi ratanehi caturmahādīparajjam datvā Satthu santike pabbaji. Sakalapaṭṭhāvāsino paṭṭhuppādam gahetvā āramikakiccam sādhetā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa niccam mahādānam adamsu. Sopi nam Satthā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsī. Tassa Bhagavato nagaram Sumaṅgalam nāma ahosi, Uggato nāma rājā pitā, pabhāvatī nāma mātā, Sudassano ca Sudevo ca dve aggasāvakā, Nārado nāmupaṭṭhāko, Nāgā ca Nāgasamālā ca dve aggasāvikā, mahāvelurukkho bodhi. So kira mandacchiddo ghanakkhandho upari niggaṭāhi mahāsākhāhi morapiṇchakalāpo viya virocittha. Tassa Bhagavato sarīram paññāsahatthubbedham ahosi, āyu navuti vassasahassānīti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Sujāto nāma Nāyako.

Sīhahanusabhakkhandho, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge ito aṭṭhārasakappasatamatthake ekasmim kappe **Piyadassī Atthadassī Dhammadassī**ti tayo Buddhā nibbattiṃsu. **Piyadassissāpi** tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhame koṭisatasahassā bhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Kassapo nāma māṇavo tiṇṇam vedānam pāram gato

hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā koṭisatasahassadhanapariccāgena saṃghārāmaṃ kāretvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāsi. Atha naṃ Satthā “aṭṭhārasakappasataccayena Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato anomāṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā Sudinno nāma rājā, mātā Candā nāma devī, Pālito ca Sabbadassī ca dve aggasāvakā, Sobhito nāmupaṭṭhāko, Sujātā ca Dhammadinnā ca dve aggasāvikā, kakudharukkho bodhi, sarīraṃ asītihaṭṭhubbedhaṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyūti.

Sujātassa aparena, sayambhū Lokanāyako.

Durāsado asamasamo, Piyadassī mahāyasoti.

Tassa aparabhāge **Atthadassī** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame aṭṭhanavuti bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye aṭṭhāsītisatasahassāni, tathā tatiye. Tadā bodhisatto Susīmo nāma mahiddhiko tāpaso hutvā devalokato mandāravapupphacchattaṃ āharitvā Satthhāraṃ pūjesi, sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Sobhitaṃ nāma nagaraṃ ahosi, Sāgaro nāma rājā pitā, Sudassanā nāma mātā, Santo ca Upasanto ca dve aggasāvakā, Abhayo nāmupaṭṭhāko, Dhammā ca Sudhammā ca dve aggasāvikā, campakarukkho bodhi, sarīraṃ asītihaṭṭhubbedhaṃ ahosi, sarīrappabhā samantato sabbakālāṃ yojanamattaṃ pharitvā aṭṭhāsi, āyu vassasatasahassanti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Atthadassī Narāsabho.

Mahātamaṃ nihantvāna, patto sambodhimuttamanti.

Tassa aparabhāge **Dhammadassī** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame koṭisataṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye sattatikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Sakko devarājā hutvā dibbagandhapupphehi ca dibbatūriyehi ca pūjaṃ akāsi, sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Saraṇaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā Saraṇo nāma rājā, mātā Sunandā nāma, Padumo ca Phussadevo ca dve aggasāvakā, Sunetto

nāmupaṭṭhāko, Khemā ca Sabbanāmā ca dve aggasāvikā, rattaṅkurarukkho¹ bodhi, “Bimbijālo”tipi vuccati, sarīraṃ panassa asītihatthubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Dhammadassī mahāyaso.

Tamandhakāraṃ vidhamitvā, atirocati sadevaketi.

Tassa aparabhāge ito catunavutikappamatthake ekasmiṃ kappe ekova **Siddhattho** nāma Buddhō udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikotiyo. Tadā bodhisatto uggatejo abhiññābalasampanno Maṅgalo nāma tāpaso hutvā mahājambuphalaṃ āharitvā Tathāgatassa adāsi. Satthā taṃ phalaṃ paribhuñjitvā “catunavutikappamatthake Buddhō bhavissasī”ti bodhisattaṃ byākāsi. Tassa Bhagavato nagaraṃ Vebhāraṃ nāma ahosi, pitā Jayaseno nāma rājā, mātā Suphassā nāma, Sambalo ca Sumitto ca dve aggasāvakā, Revato nāmupaṭṭhāko, Sīvalī ca Surāmā ca dve aggasāvikā, kaṇikārarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Dhammadassissa aparena, Siddhattho nāma Nāyako².

Nihanitvā tamaṃ sabbaṃ, sūriyo abbhuggato yathāti.

Tassa aparabhāge ito dvānavutikappamatthake **Tisso Phussoti** ekasmiṃ kappe dve Buddhā nibbattiṃsu. **Tissassa** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhūnaṃ koṭisataṃ ahosi, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikotiyo. Tadā bodhisatto mahābhogo mahāyaso Sujāto nāma khattiyo hutvā isipabbajjaṃ pabbajitvā mahiddhikabhāvaṃ patvā “Buddho uppanno”ti sutvā dibbamandāravapadumapāricchattakapupphāni ādāya catuparisamajjhe gacchantaṃ Tathāgataṃ pūjesi, ākāse pupphavitānaṃ akāsi. Sopi naṃ satthā “ito dvānavutikappe Buddhō bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato khemaṃ nāma nagaraṃ ahosi, pitā Janasandho nāma khattiyo, mātā Padumā

1. Rattakuravakarukkho (Sī)

2. Siddhattho Lokanāyako (Ka)

nāma, Brahmadevo ca Udayo ca dve aggasāvakā, Samaṅgo¹ nāmupaṭṭhāko, Phussā ca Sudattā ca dve aggasāvikā, asanarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahosi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Siddhatthassa aparena, asamo appaṭipuggalo.

Anantasīlo amitayaso, Tisso lokagganāyakoti.

Tassa aparabhāge **Phusso** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte saṭṭhi bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye paṇṇāsa, tatiye dvattiṃsa. Tadā bodhisatto Vijitāvī nāma khattiyo hutvā mahārajjaṃ pahāya Satthu santike pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggahetvā mahājanassa dhammakathaṃ kathesi, sīlapāramaṇca pūresi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasī”ti tatheva byākāsi. Tassa Bhagavato Kāsi nāma nagaraṃ ahosi, Jayaseno nāma rājā pitā, Sirimā nāma mātā, Surakkhito ca Dhammaseno ca dve aggasāvakā, Sabhiyo nāmupaṭṭhāko, Cālā ca Upacālā ca dve aggasāvikā, āmalakarukkho bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ ahosi, navuti vassasahassāni āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, ahu Satthā anuttaro.

Anūpamo asamasamo, Phusso lokagganāyakoti.

Tassa aparabhāge ito ekanavutikappe **Vipassī** nāma Bhagavā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte aṭṭhasaṭṭhi bhikkhusatasahassaṃ ahosi, dutiye ekasatasahassaṃ, tatiye asītisahassāni. Tadā bodhisatto mahiddhiko mahānubhāvo Atulo nāma nāgarājā hutvā sattaratanakhacitaṃ sovaṇṇamayāṃ mahāpīṭhaṃ Bhagavato adāsi. Sopi naṃ “ito ekanavutikappe Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Bandhumatī nāma nagaraṃ ahosi, Bandhumā nāma rājā pitā, Bandhumatī nāma mātā, Khaṇḍo ca Tisso ca dve aggasāvakā, Asoko nāmupaṭṭhāko, Candā ca Candamittā ca dve aggasāvikā, pāṭalirukkho bodhi, sarīraṃ

1. Sambhavo (Sī, Syā), Sumano (Ka)

asīti hatthubbedham ahoṣi, sarīrappabhā sadā satta yojanāni pharitvā aṭṭhāsi,
asīti vassasahassāni āyūti.

Phussassa ca aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Vipassī nāma nāmena, loke uppajji cakkhumāti.

Tassa aparabhāge ito ekatimsakappe **Sikhī** ca **Vessabhū** cāti dve Buddhā
ahesuṃ. **Sikhissāpi** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ.
Paṭhamasannipāte bhikkhusatasahassam ahoṣi, dutiye asītisahassāni, tatiye
sattatīsaṃsāni. Tadā bodhisatto Arindamo nāma rājā hutvā
Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa sacīvaram mahādānam pavattetvā
sattaratanapaṭimaṇḍitam hatthiratanam datvā hatthippamāṇam katvā
kappiyabhaṇḍam adāsi. Sopi nam “ito ekatimsakappe Buddho bhavissasī”ti
byākāsi. Tassa Bhagavato Aruṇavatī nāma nagaram ahoṣi, Aruṇo nāma
khattiyo pitā, Pabhavatī nāma mātā, Abhibhū ca Sambhavo ca dve
aggasāvakā, Khemaṅkaro nāmupaṭṭhāko, Sakhilā ca Padumā ca dve
aggasāvikā, puṇḍarīkarukkho bodhi, sarīram sattatīhatthubbedham ahoṣi,
sarīrappabhā yojanattayam pharitvā aṭṭhāsi, sattatī vassasahassāni āyūti.

Vipassissa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Sikhivhayo nāma Jino, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge **Vessabhū** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo
sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte asīti bhikkhusahassāni¹ ahesuṃ,
dutiye sattatī, tatiye satṭhi. Tadā bodhisatto Sudassano nāma rājā hutvā
Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa sacīvaram mahādānam datvā tassa
santike pabbajitvā ācāraguṇasampanno Buddharatane cittikārapītibahulo
ahoṣi. Sopi nam Bhagavā “ito ekatimsakappe Buddho bhavissasī”ti byākāsi.
Tassa pana Bhagavato Anomam nāma nagaram ahoṣi, Suppatīto nāma rājā
pitā, Yasavatī nāma

1. Asīti bhikkhusatasahassāni (Sī, Syā)

mātā, Soṇo ca Uttaro ca dve aggasāvakā, Upasanto nāmupaṭṭhāko, Dāmā ca Samālā¹ ca dve aggasāvikā, sālarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahosi, saṭṭhi vassasahassāni āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, asamo appaṭipuggalo.

Vessabhū nāma nāmena, loke uppajji so Jinoti.

Tassa aparabhāge imasmim kappe cattāro Buddhā nibbattā **Kakusandho Koṇāgamano Kassapo amhākaṃ Bhagavāti. Kakusandhassa** Bhagavato ekova sāvakasannipāto, tattha cattālīsa bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto khemo nāma rājā hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sapattacīvaraṃ mahādānañceva añjanādibhesajjāni ca datvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbaji. Sopi naṃ Satthā byākāsi. Kakusandhassa pana Bhagavato Khemaṃ nāma nagaraṃ ahosi, Aggidatto nāma brāhmaṇo pitā, Visākhā nāma brāhmaṇī mātā, Vidhuro ca Sañjīvo ca dve aggasāvakā, Buddhijo nāmupaṭṭhāko, Sāmā ca Campakā² ca dve aggasāvikā, mahāsirīsarukkho bodhi, sarīraṃ cattālīsahatthubbedhaṃ ahosi, cattālīsa vassasahassāni āyūti.

Vessabhussa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Kakusandho nāma nāmena, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge **Koṇāgamano** nāma Satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha tiṃsa bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto pabbato nāma rājā hutvā amaccagaṇaparivuto Satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā mahādānaṃ pavattetvā paṭṭuṇṇacīnapaṭṭakoseyyakambaladukūlāni ceva suvaṇṇapādukaṇca³ datvā Satthu santike pabbaji. Sopi naṃ byākāsi. Tassa Bhagavato sobhavatī nāma nagaraṃ ahosi, yaññadatto nāma brāhmaṇo pitā, Uttarā nāma brāhmaṇī mātā, Bhiyyaso ca Uttaro ca dve aggasāvakā, Sothhijo nāmupaṭṭhāko, Samuddā ca Uttarā ca dve aggasāvikā, udumbararukkho bodhi, sarīraṃ tiṃsahatthubbedhaṃ ahosi, tiṃsa vassasahassāni āyūti.

1. Rāmā ca Surāmā (Ka)

2. Rambhā (Ka)

3. Suvaṇṇapaṭṭakaṇca (Sī)

Kakusandhassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Koṇāgamano nāma Jino, Lokajeṭṭho Narāsabhoti.

Tassa aparabhāge **Kassapo** nāma Satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha vīsati bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto jotipólo nāma māṇavo hutvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū bhūmiyañca antalikkhe ca pākaṭo ghaṭikārassa kumbhakārassa mitto ahosi. So tena saddhiṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā āraddhavīriyo tīpi piṭakāni uggahetvā vattāvattasampattiyaṃ Buddhassa sāsaṇaṃ sobhesi. Sopi naṃ byākāsi. Tassa Bhagavato jātanagaraṃ Bārāṇasī nāma ahosi, Brahmadatto nāma brāhmaṇo pitā, Dhanavatī nāma brāhmaṇī mātā, Tisso ca Bhāradvājo ca dve aggasāvakā, Sabbamitto nāmupaṭṭhāko, Anulā ca Uruvelā ca dve aggasāvikā, nigrodharukkho bodhi, sarīraṃ vīsatihatthubbedhaṃ ahosi, vīsati vassasahassāni āyūti.

Koṇāgamanassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Kassapo nāma gottena¹, dhammarājā pabhaṅkaroti.

Yasmiṃ pana kappe Dīpaṅkaro Dasabalo udapādi, tasmīṃ aññepi tayo Buddhā ahesum. Tesāṃ santikā bodhisattassa byākaraṇaṃ natthi, tasmā te idha na dassitā. Aṭṭhakathāyaṃ pana tamhā kappā paṭṭhāya sabbepi Buddhhe dassetuṃ idaṃ vuttaṃ—

“Taṇhaṅkaro Medhaṅkaro, athopi Saraṇaṅkaro.

Dīpaṅkaro ca sambuddho, Koṇḍañño Dvipaduttamo.

Maṅgalo ca Sumano ca, Revato Sobhito Muni.

Anomadassī Padumo, Nārado Padumuttaro.

Sumedho ca Sujāto ca, Piyadassī mahāyaso.

Atthadassī Dhammadassī, Siddhattho Lokanāyako.

Tisso Phusso ca sambuddho, Vipassī Sikhi Vessabhū.

Kakusandho Koṇāgamano, Kassapo cāpi Nāyako.

1. So Jino (Sī, Syā, I), nāmena (Ka) Buddhavaṃsa-aṭṭhakathā passitabbā.

Ete ahesuṃ sambuddhā, vītarāgā samāhitā.
 Sataraṃsīva uppannā, mahātamavinodanā.
 Jalitvā aggikhandhāva, nibbutā te sasāvakā”ti.

Tattha amhākaṃ bodhisatto Dīpaṅkarādīnaṃ catuvīsatiyā Buddhānaṃ
 santike adhikāraṃ karonto kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni
 āgato. Kassapassa pana Bhagavato orabhāge¹ ṭhapetvā imaṃ
 Sammāsambuddhaṃ añño Buddho nāma natthi. Iti Dīpaṅkarādīnaṃ
 catuvīsatiyā Buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo pana bodhisatto yenena—

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Satthāradassanaṃ.
 Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.
 Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti³—

Ime aṭṭha dhamme samodhānetvā Dīpaṅkarapādamūle katābhinihārena
 “handa Buddhakare dhamme, vicināmi ito cito”ti ussāhaṃ katvā “vicinanto
 tadādakkhiṃ, paṭhamaṃ dānapāraṃ”ti dānapāraṃ itādayo
 Buddhakāraḍḍhammā diṭṭhā, te pūrentoyeva yāva Vessantarattabhāvā
 āgami. Āgacchanto ca ye te katābhinihārānaṃ bodhisattānaṃ ānisaṃsā
 saṃvaṇṇitā—

“Evaṃ sabbaṅgasampannā, bodhiyā niyatā narā.
 Saṃsaraṃ dīghamaddhānaṃ, kappakoṭṭisatchipi.
 Avīcimhi nuppajjanti, tathā Lokantaresu ca.
 Nijjhāmatanā khuppiṇā, na honti kālakaṇṇakā.
 Na honti khuddakā pāṇā, uppajjantāpi duggatim.
 Jāyamānā manussesu, jaccandhā na bhavanti te.
 Sotavekallatā natthi, na bhavanti mūgapakkhikā.
 Itthibhāvaṃ na gacchanti, ubhatobyañjanapaṇḍakā.
 Na bhavanti pariyāpannā, bodhiyā niyatā narā.
 Muttā ānantarikehi, sabbattha suddhagocarā.

1. Aparabhāge (Ka) 2. Yena pana tena (Sī, I), ye tena (Ka) 3. Khu 4. 311 piṭṭhe.

Micchādiṭṭhiṃ na sevanti, kammakiriyadassanā.

Vasamānāpi saggesu, asaṇṇaṃ nūpapajjare.

Suddhāvāsesu devesu, hetu nāma na vijjati.

Nekkhammaninnā sappurisā, visaṃyuttā bhavābhave.

Caranti lokatthacariyāyo, pūrenti sabbapāramī”ti.

Te ānisaṃse adhigantvāva āgato. Pāramiyo pūrentassa cassa
Akittibrāhmaṇakāle Saṅkhabrāhmaṇakāle Dhanañcayarājakāle
Mahāsudassanakāle Mahāgovindakāle Nimimahārājakāle Candakumārakāle
Visayhasettṭhikāle Sivirājakāle Vessantarakāleti dānapāramitāya
pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa
Sasapaṇḍitajātake—

“Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajīm.

Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī”ti¹—

Evam attapariccāgaṃ karontassa **dānapāramitā** paramatthapāramī² nāma
jātā. Tathā Sīlavarājakāle Campeyyanāgarājakāle Bhūridattanāgarājakāle
Chaddantanāgarājakāle Jayaddisarājaputtakāle Alīnasattukumārakāleti
sīlapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena
panassa Saṅkhapālajātake—

“Sūlehi vijjhiyantopi, koṭṭiyantopi sattihi³.

Bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī”ti⁴—

Evam attapariccāgaṃ karontassa **sīlapāramitā** paramatthapāramī nāma jāta.
Tathā Somanassakumārakāle Hatthipālakumārakāle Ayogharapaṇḍitakāleti
mahārajjaṃ pahāya nekkhammapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ
nāma natthi. Ekantena panassa Cūlasutasomajātake—

“Mahārajjaṃ hatthagataṃ, khelaṇḍaṃva chaḍḍayim.

Cajato na hoti laggaṃ, esā me nekkhammapāramī”ti—

1. Khu 4. 398 piṭṭhe.

3. Sūlehi vijjhayantepi, koṭṭayantepi sattibhi (Sī)

2. Paramatthapāramitā (Sī)

4. Khu 4. 407 piṭṭhe.

Evam nissaṅgatāya rajjam chaḍḍetvā nikkhamantassa **nekkhammapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Tathā Vidhurapaṇḍitakāle Mahāgovindapaṇḍitakāle Kuddālapaṇḍitakāle Arakapaṇḍitakāle Bodhiparibbājakakāle Mahosadhapaṇḍitakāleti paññāpāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Sattubhastajātake Senakapaṇḍitakāle—

“Paññāya vicinantohaṃ, brāhmaṇaṃ mocayim dukhā.
Paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī”ti—

Antobhastagataṃ sappam dassentassa **paññāpāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Tathā vīriyapāramitādinampi pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Mahājanakajātake—

“Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusa.
Cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī”ti—

Evam mahāsamuddaṃ tarantassa pavattā **vīriyapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Khantivādiajātake—

“Acetanaṃva koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ.
Kāsirāje na kuppāmi, esā me khantipāramī”ti—

Evam acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ adhivāsantassa **khantipāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Mahāsutasomajātake—

“Saccavācaṃ anurakkhanto, cajitvā mama jīvitaṃ.
Mocesim¹ ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī”ti²—

Evam jīvitaṃ cajitvā saccamanurakkhantassa **saccapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Mūgapakkhajātake—

“Mātā pitā na me dessā, napi me dessaṃ mahāyasaṃ.
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vatamadhiṭṭhahin”ti³—

Evam jīvitampi cajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa **adhiṭṭhānapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Ekarājajātake⁴—

1. Mocayim (Sī, I)

2. Paramatthasaccapāramīti (Sī)

3. Khu 4. 408 piṭṭhe thokaṃ visadisam.

4. Evameva sabbattha, Suvāṇṇasāmacariyāpiṭṭikeveva pana ayaṃ gāthā dissati.

“Na maṃ koci uttasati, napihaṃ bhāyāmi kassaci.
Mettābalenupatthaddho, raṃāmi pavane tadā”ti¹—

Evam jīvitampi anoloketvā mettāyantassa **mettāpāramitā** paramatthapāramī
nāma jātā. Lomaḥsaṃjātake—

“Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upadhāyaṃ².
Gāmaṇḍalā upāgantvā³, rūpaṃ dassentinappakan”ti⁴—

Evam gāmadārakesu niṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca
sukhadukkhāṃ uppādentessupi upekkhāṃ anativattantassa **upekkhāpāramitā**
paramatthapāramī nāma jātā. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana attho
Cariyāpiṭakato gaḥetabbo. Evam pāramiyo pūretvā Vessantarattabhāve
ṭhito—

“Acetanāyaṃ pathavī, aviññāya sukhaṃ dukhaṃ.
Sāpi dānabalā mayhaṃ, sattakkhattuṃ pakampathā”ti⁵—

Evam mahāpathavikampanādīni mahāpuññāni katvā āyupariyosāne tato cuto
Tusitabhavane nibbatti. Iti Dīpaṅkarapādamūlato paṭṭhāya yāva ayaṃ
Tusitapure nibbatti, ettakaṃ ṭhānaṃ **Dūrenidānaṃ** nāmaṃti veditabbaṃ.

Dūrenidānakathā niṭṭhitā.

2. Avidūrenidānakathā

Tusitapure vasanteyeva pana bodhisatte Buddhakolāhalaṃ nāma
udapādi. Lokasmiṃ hi **tīṇi kolāhalāni** uppajjanti kappakolāhalaṃ
Buddhakolāhalaṃ cakkavattikolāhalanti. Tattha “vassasatasahassassa
accayena kappuṭṭhānaṃ bhavissati”ti lokabyūhā nāma kāmāvacaradevā
muttasirā vikiṇṇakesā rudamukhā assūni hatthehi puñchamānā
rattavattathanivatthā ativiya virūpavesadhārino hutvā manussapathe vicarantā
evaṃ ārocenti

1. Khu 4. 418 piṭṭhe.

2. Upanidhāya (Ka)

3. Gomaṇḍalā upagantvā (Sī, I)

4. Khu 4. 419 piṭṭhe.

5. Khu 4. 396 piṭṭhe.

“Mārisā ito vassasatasahassassa accayena kappuṭṭhānaṃ bhavissati, ayaṃ loko vinassissati, mahāsamuddopi sussissati, ayaṃca mahāpathavī Sineru ca pabbatarājā uḍḍayhissanti vinassissanti, yāva brahmalokā lokavināso bhavissati, mettaṃ mārisā bhāvētha, karuṇaṃ, muditaṃ, upekkhaṃ mārisā bhāvētha, mātaraṃ upaṭṭhahatha, pitaraṃ upaṭṭhahatha, kule jeṭṭhāpacāyino hothā”ti. Idaṃ **kappakolāhalaṃ** nāma. Vassasahassassa accayena pana sabbaññubuddho loka uppajjissatīti lokapāladevatā “ito mārisā vassasahassassa accayena Buddho loka uppajjissatī”ti ugghosentā āhiṇḍanti. Idaṃ **Buddhakolāhalaṃ** nāma. Vassasatassa accayena cakkavattī rājā uppajjissatīti devatā “ito mārisā vassasatassa accayena cakkavattī rājā loka uppajjissatī”ti ugghosentiyo āhiṇḍanti. Idaṃ **cakkavattikolāhalaṃ** nāma. Imāni tīṇi kolāhalāni mahantāni honti.

Tesu Buddhakolāhalasaddaṃ sutvā sakaladasasahassacakkavāḷadevatā ekato sannipatitvā “asuko nāma satto Buddho bhavissatī”ti ñatvā taṃ upasaṅkamitvā āyācanti. Āyacamānā ca pubbanimittesu uppannesu āyācanti. Tadā pana sabbāpi devatā ekekacakkavāḷe Catumahārājasakkasuyāmasantusitasunimmitavasavattimahābrahmehi saddhiṃ ekacakkavāḷe sannipatitvā Tusitabhavane bodhisattassa santikaṃ gantvā “mārisā tumhehi dasa pāramiyo pūrentehi na Sakkasampattiṃ, na mārasampattiṃ, na brahmasampattiṃ, na cakkavattisampattiṃ patthentehi pūritā, lokanīttharaṇatthāya pana sabbaññutaṃ patthentehi pūritā, so vo idāni kālo mārisā Buddhattāya samayo, mārisā Buddhattāya samayo”ti yācimsu.

Atha mahāsatto devatānaṃ paṭiññaṃ adatvāva kāladīpadesakulajanetti-āyuparicchedavasena **pañcamahāvilocanaṃ** nāma vilokesi. Tattha “kālo nu kho, akālo nu kho”ti paṭhamaṃ kālaṃ vilokesi. Tattha vassasatasahassato uddhaṃ vaḍḍhita-āyukālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattānaṃ jātijarāmaraṇāni na paññāyanti. Buddhānaṃca dhammadesanā tilakkhaṇamuttā nāma natthi. Tesāṃ “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti kathentānaṃ “kiṃ nāmetaṃ kathenti”ti neva sotabbaṃ na

saddhātabbaṃ maññanti, tato abhisamayo na hoti, tasmim̐ asati aniyyānikaṃ sāsanaṃ hoti. Tasmā so akālo. Vassasatato ūna-āyukālopi kālo na hoti. Kasmā? Tadā sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānañca dinno ovādo ovādatthāne na tiṭṭhati, uduke daṇḍarāji viya khippaṃ vigacchati. Tasmā sopi akālo. Vassasatasahassato pana paṭṭhāya heṭṭhā, vassasatato paṭṭhāya uddhaṃ āyukālo kālo nāma. Tadā ca vassasatakālo, atha mahāsatto “nibbattitabbakālo”ti kalam̐ passi.

Tato dīpaṃ vilokento sapaṇivāre cattāro dīpe oloketvā “tīsu dīpesu Buddhā na nibbattanti, Jambudīpeyeva nibbattanti”ti dīpaṃ passi.

Tato “Jambudīpo nāma mahā dasayojanasahassapaṇimāṇo, katarasmim̐ nu kho padese Buddhā nibbattanti”ti okāsaṃ vilokento Majjhimadesaṃ passi. Majjhimadeso nāma—“puraṭṭhimaṃ disāya Gajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa aparena mahāsālo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pubbadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma¹ nadī, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe”ti evaṃ vinaye² vutto padeso. So āyāmato tīṇi yojanasatāni, vitthārato aḍḍhateyyāni, parikkhepato nava yojanasatānīti etasmim̐ padese Buddhā Paccekabuddhā aggasāvaka asīti mahāsāvaka cakkavattirājā aññe ca mahesakkhā khattiyabrāhmaṇagahapatimahāsālā uppajjanti. Idaṃ cettha Kapilavatthu nāma nagaraṃ, tattha mayā nibbattitabbanti niṭṭhaṃ agamāsi.

Tato kulam̐ vilokento “Buddhā nāma vessakule vā suddakule vā na nibbattanti, lokasammate pana khattiyakule vā brāhmaṇakulevāti dvīsuyeva kulesu nibbattanti. Idāni ca khattiyakulam̐

1. Saḷalavatī nāma (Sī)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

lokasammataṃ, tattha nibbattissāmi. Suddhodano nāma rājā me pitā bhavissatī”ti kulaṃ passi.

Tato mātaraṃ vilokento “Buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti, kappasatasahassaṃ pana pūritapāramī jātito paṭṭhāya akhaṇḍapañcasīlāyeva hoti. Ayañca Mahāmāyā nāma devī edisī, ayaṃ me mātā bhavissati, kittakaṃ panassā āyūti dasannaṃ māsānaṃ upari satta divasānī”ti passi.

Iti imaṃ pañcamahāvilokanaṃ viloketvā “kālo me mārīsā Buddhabhāvāyā”ti devatānaṃ saṅghaṃ karonto paṭiññaṃ datvā “gacchatha tumhe”ti tā devatā¹ uyyojetvā Tusitadevatāhi parivuto Tusitapure Nandanavanaṃ pāvisi. Sabbadevalokesu hi Nandanavanaṃ atthiyeva. Tattha naṃ devatā “ito cuto sugatiṃ gaccha, ito cuto sugatiṃ gacchā”ti pubbe katakusalakammokāsaṃ sārāyamānā vicaranti. So evaṃ devatāhi kusalaṃ sārāyamānāhi parivuto tattha vicaranto cavitvā Mahāmāyāya deviyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi.

Tassa āvibhāvatthaṃ ayamanupubbikathā—tadā kira Kapilavatthunagare āsālhinakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ ahosi, mahājano nakkhattaṃ kīlāti. Mahāmāyāpi devī pure puṇṇamāya sattamadivasato paṭṭhāya vigatasurāpānaṃ mālāgandhavibhūtisampannaṃ nakkhattakīlaṃ anubhavamānā sattame divase pātova uṭṭhāya gandhodakena nhāyitvā cattāri satasahassāni vissajjetvā mahādānaṃ datvā sabbālaṅkāravibhūsitā varabhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya alaṅkatapaṭiyattaṃ sirigabbhaṃ pavisitvā sirisayane nipannā niddaṃ okkamamānā imaṃ supinaṃ addasa—cattāro kira naṃ mahārājāno sayaneneva saddhiṃ ukkhipitvā Himavantaṃ netvā saṭṭhiyojanike manosilātale sattayojanikassa mahāsālarukkhaṃ heṭṭhā ṭhapetvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ deviyo āgantvā devīṃ Anotattadahaṃ netvā manussamalaharaṇatthaṃ nhāpetvā dibbavatthaṃ nivāsāpetvā gandhehi vilimpāpetvā dibbapupphāni piḷandhāpetvā tato avidūre eko rajatapabbato atthi, tassa anto kanakavimānaṃ

1. Tāva deva (Ka)

atthi, tattha pācīnasīsakaṃ dibbasayanaṃ paññāpetvā nipajjāpesuṃ. Atha bodhisatto setavaravāraṇo hutvā tato avidūre eko suvaṇṇapabbato atthi, tattha vicaritvā tato oruyha rajatapabbataṃ abhiruhitvā uttaradisato āgama rajatadāmavaṇṇāya soṇḍāya setapadumaṃ gahetvā koṇcanādaṃ naditvā kanakavimānaṃ pavisitvā mātusayanaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā dakkhiṇapassaṃ phāletvā kucchiṃ pavitṭhasadiso ahoṣīti. Evaṃ uttarāsālhaṇakkhattena paṭisandhiṃ gaṇhi.

Punadivase pabuddhā devī taṃ supinaṃ rañño ārocesi. Rājā catusaṭṭhimatte brāhmaṇapāmokkhe pakkosāpetvā gomayaharitūpalittāya lājādīhi katamaṅgalasakkārāya bhūmiyā mahārahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānaṃ brāhmaṇānaṃ sappimadhusakkharābhisaṅkhatassa varapāyāsassa suvaṇṇarajatapātiyo pūretvā suvaṇṇarajatapātihiyeva paṭikujjitvā adāsi, aññehi ca ahatavatthakapilagāvidānādīhi te santappesi. Atha nesaṃ sabbakāmehi santappitānaṃ supinaṃ ārocāpetvā “kiṃ bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu “mā cintayi mahārāja, deviyā te kucchimhi gabbho paṭiṭṭhito, so ca kho purisagabbho, na itthigabbho, putto te bhavissati, so sace agāraṃ ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace agārā nikkhamma pabbajissati, Buddho bhavissati loka vivaṭṭacchaddo”ti.

Bodhisattassa pana mātukucchimhi paṭisandhiggahaṇakkhaṇe ekappahāreneva sakaladasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi. Bāttimsapubbanimittāni pāturaheṣuṃ—dasasu cakkavālasahassesu appamāṇo obhāso phari, tassa taṃ sirim daṭṭhukāmā viya andhā cakkhūni paṭilabhiṃsu. Badhirā saddaṃ suṇiṃsu, mūgā samālapiṃsu¹, khujjā ujugattā aheṣuṃ, paṅgulā padasā gamanaṃ paṭilabhiṃsu, bandhanagatā sabbasattā andubandhanādīhi mucciṃsu, sabbanarakesu aggi nibbāyi, pettivisaye khuppiṇā vūpasami, tiracchānānaṃ bhayaṃ nāhosi, sabbasattānaṃ rogo vūpasami, sabbasattā piyaṃvadā aheṣuṃ, madhurenākārena assā hasiṃsu, vāraṇā gajjiṃsu, sabbatūriyāni sakasakaninnādaṃ muñciṃsu, aghaṭṭitāniyeva manussānaṃ hatthūpagādīni ābharaṇāni viraviṃsu, sabbadisā vippasannā

1. Sammālapiṃsu (Syā), ālapiṃsu (Ka)

ahesuṃ, sattānaṃ sukhāṃ uppādayamāno mudusītalavāto vāyī, akālamegho vassi, pathavitopi udakaṃ ubbhijjivā vissandi, pakkhino ākāsagamanāṃ vijahimsu, nadiyo asandamānā aṭṭhaṃsu, mahāsamudde madhuraṃ udakaṃ ahosi, sabbatthakameva pañcavaṇṇehi padumehi sañchannatalo ahosi, thalajajalajādīni sabbapupphāni pupphimsu, rukkhānaṃ khandhesu khandhapadumāni, sākhāsu sākhāpadumāni, latāsu latāpadumāni pupphimsu, thale silātalāni bhinditvā uparūpari satta satta¹ hutvā daṇḍapadumāni nāma nikkhamimsu, ākāse olambakapadumāni nāma nibbattimsu, samantato pupphavassā vassimsu, ākāse dibbatūriyāni vajjimsu, sakaladasasahassilokadhātu vaṭṭetvā vissaṭṭhamālāguḷo² viya, uppīletvā baddhamālākalāpo viya, alaṅkatapaṭiyattaṃ mālāsanaṃ viya ca ekamālāmālinī vipphurantavāḷabījanī pupphadhūmagandhaparivāsītā paramasobhaggappattā ahosi.

Evaṃ gahitapaṭisandhikassa bodhisattassa paṭisandhito paṭṭhāya bodhisattassa ceva bodhisattamātuyā ca upaddavanivāraṇatthaṃ khaggahatthā cattāro devaputtā ārakkhaṃ gaṇhimsu. Bodhisattamātu pana purisesu rāgacittaṃ nuppajji, lābhaggayasaggappattā ca ahosi sukhinī akilantakāyā. Bodhisattañca antokucchigataṃ vippasanne maṇiratane āvutapaṇḍusuttaṃ viya passati. Yasmā ca bodhisattena vasitakucchi nāma cetiyagabbhasadisā hoti, na sakkā aññena sattena āvasitum vā paribhuñjitum vā, tasmā bodhisattamātā sattāhajāte bodhisatte kālaṃ katvā tusitapure nibbattati. Yathā ca aññā itthiyo dasa māse apatvāpi atikkamitvāpi nisinnāpi nipannāpi vijāyanti, na evaṃ bodhisattamātā. Sā pana bodhisattaṃ dasa māse kucchinā pariharitvā ṭhitāva vijāyati. Ayaṃ **bodhisattamātudhammatā**.

Mahāmāyāpi devī pattena telaṃ viya dasa māse kucchinā bodhisattaṃ pariharitvā paripuṇṇagabbhā ñātigharaṃ gantukāmā
Suddhodanamahārājassa ārocesi “icchāmaṃ deva kulasantakaṃ
Devadahanagaraṃ gantun”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā Kapilavatthuto yāva Devadahanagarā maggaṃ samaṃ kāretvā
kadalipuṇṇaghaṭadhajapaṭākādīhi alaṅkārapetvā devīm suvaṇṇasivikāya nisīdāpetvā amaccasahassena ukkhipāpetvā

1. Satapattāni (Ka)

2. Vissaṭṭhamālāguḷaṃ (Sī, Syā, I)

mahantena parivārena pesesi. Dvinnam pana nagarānam antare ubhayanagaravāsīnampi Lumbinīvanam nāma maṅgalasālavanam atthi, tasmim samaye mūlato paṭṭhāya yāva aggasākhā sabbam ekapāliphullam ahosi, sākhantharehi ceva pupphantharehi ca pañcavaṇṇā bhamaragaṇā nānappakārā ca sakūṣasaṅghā madhurassarena vikūjantā vicaranti. Sakalam Lumbinīvanam cittalatāvanasadisam, mahānubhāvassa rañño susajjitam āpānamaṇḍalam viya ahosi. Deviyā tam disvā sālavanakīlam kīḷitukāmatācittam¹ udapādi. Amaccā devim gahetvā sālavanam pavisimsu. Sā maṅgalasālamulam gantvā sālāsākhā gaṇhitukāmā ahosi, sālāsākhā suseditavettaggam viya onamitvā deviyā hatthapatham upagañchi², sā hattham pasāretvā sākham aggahehi. Tāvadeva cassā kammajavātā calimsu, athassā sānim parikkhitvā mahājano paṭikkami, sālāsākhā gahetvā tiṭṭhamānāya evassā gabbhavuṭṭhānam ahosi. Taṅkhaṇamyeva cattāro visuddhacittā mahābrahmāno suvaṇṇajālam ādāya sampattā tena suvaṇṇajālena bodhisattam sampatichhitvā mātu purato ṭhapetvā “attamanā devi hoti, mahesakkho te putto uppanno”ti āhamsu.

Yathā pana aññe sattā mātukucchito nikkhamantā paṭikūlena asucinā makkhitā nikkhamanti, na evam bodhisatto. So pana dhammāsanato otaranto dhammakathiko viya nisseṇito otaranto puriso viya ca dve ca hatthe dve ca pāde pasāretvā ṭhitakova mātukucchisambhavena kenaci asucinā amakkhito suddho visado Kāsikavatthe nikkhittamaṇiratanam viya jotayanto mātukucchito nikkhami. Evam santapi bodhisattassa ca bodhisattamātuyā ca sakkārattham ākāso dve udakadhārā nikkhamitvā bodhisattassa ca mātuyā ca sarīre utum gāhāpesum.

Atha nam suvaṇṇajālena paṭiggahetvā ṭhitānam brahmānam hatthato cattāro mahārājāno maṅgalasammatāya sukhasamphassāya ajinappaveṇiyā gaṇhimsu, tesam hatthato manussā dukūlacumbaṭakena. Manussānam hatthato muccitvā pathaviyam paṭiṭṭhāya puratthimadisam olokesi, anekāni cakkavāḷasahassāni ekaṅgaṇāni ahesum. Tattha devamanussā

1. Kīḷitukāmatā (Sī, Syā, I)

2. Hattham upagatā (Ka)

gandhamālādīhi pūjayamānā “mahāpurisa idha tumhehi sadiso añño natthi, kutettha uttaritaro”ti āhaṃsu. Evaṃ catasso disā, catasso anudisā, heṭṭhā, uparīti dasa disā anuviloketvā attanā sadisaṃ kañci adisvā “ayaṃ uttarādisā”ti sattapadavītiḥārena agamāsi mahābrahmunā setacchattaṃ dhāriyamāno, Suyāmena vāḷabījanīṃ, aññāhi ca devatāhi sesarājajakudhabhaṇḍahatthāhi anugammamāno. Tato sattamapade ṭhito “aggohamasmi lokassā”ti-ādikaṃ āsatīṃ vācaṃ nicchārento sīhanādaṃ nadi.

Bodhisatto hi tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi Mahosadhatabhāve, Vessantarattabhāve, imasmīṃ attabhāvesi. Mahosadhatabhāve kirassa mātukucchito nikkhantamattasseva Sakko devarājā āgantvā candanasāraṃ hatthe ṭhapetvā gato, so taṃ muṭṭhiyaṃ katvāva nikkhanto. Atha naṃ mātā “tāta kiṃ gahetvā āgatosi”ti pucchi. Osadhaṃ ammāti. Iti osadhaṃ gahetvā āgatattā “Osadhadārako”tvevassa nāmaṃ akaṃsu. Taṃ osadhaṃ gahetvā cāṭiyaṃ pakkhipiṃsu, āgatāgatānaṃ andhabadhirādīnaṃ tadeva sabbarogavūpasamāya bhesajjaṃ ahosi. Tato “mahantaṃ idaṃ osadhaṃ, mahantaṃ idaṃ osadhaṃ”ti uppannavacanaṃ upādāya “Mahosadho”tvevassa nāmaṃ jātāṃ. Vessantarattabhāve pana mātukucchito nikkhanto dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “atthi nu kho amma kiñci gehasmiṃ, dānaṃ dassāmī”ti vadanto nikkhami. Athassa mātā “sadhane kule nibbattosi tātā”ti puttassa hatthaṃ attano hatthatale katvā sahasatthavikaṃ ṭhapesi. Imasmīṃ pana attabhāve imaṃ sīhanādaṃ nadīti evaṃ bodhisatto tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi. Yathā ca paṭisandhiggahaṇakkhaṇe, jātakkaṇepissa dvattimsa pubbanimittāni pāturaheṣuṃ. Yasmiṃ pana samaye amhākaṃ bodhisatto Lumbinīvane jāto, tasmīmyeva samaye Rāhulamātā devī, Ānandatthero, Channo amacco, Kāludāyī amacco, Kaṇḍako¹ assarājā, Mahābodhirukkho, catasso

1. Rāhulamātā devī, Channo amacco, Kāludāyī amacco, ājānīyo hatthirājā, Kanthako (Sī)

nidhikumbhiyo ca jātā. Tattha ekā gāvutappamāṇā, ekā aḍḍhayojanappamāṇā, ekā tigāvutappamāṇā, ekā yojanappamāṇā ahoṣīti. Ime **satta sahajātā** nāma.

Ubhayanagaravāsino bodhisattaṃ gahetvā Kapilavatthunagameva agamaṃsu. Taṃ divasaṃyeva ca “Kapilavatthunagare Suddhodanamahārājassa putto jāto, ayaṃ kumāro bodhitale nisīditvā Buddho bhavissati”ti Tāvatisabhavane haṭṭhatuṭṭhā devasaṃghā celukkhepādīni pavattentā kilīṃsu. Tasmim̐ samaye Suddhodanamahārājassa kulūpako aṭṭhasamāpattilābhī Kāladevilo¹ nāma tāpaso bhattakiccaṃ katvā divāvihāratthāya Tāvatisabhavanam̐ gantvā tattha divāvihāram̐ nisinno tā devatā kilāmāṇā disvā “kiṃ kāraṇā tumhe evaṃ tuṭṭhamānasā kilātha, mayhampetaṃ kāraṇam̐ kathethā”ti pucchi. Devatā āhaṃsu “mārissa Suddhodanarañño putto jāto, so bodhitale nisīditvā Buddho hutvā dhammacakkaṃ pavattessati, tassa anantaṃ Buddhalīlam̐ daṭṭhum̐ dhammañca sotum̐ lacchāmāti iminā kāraṇena tuṭṭhāmhā”ti. Tāpaso tāsam̐ vacanaṃ sutvā khippaṃ devalokato oruyha rājanivesanaṃ pavisitvā paññattāsane nisinno “putto kira te mahārāja jāto, passissāmi nan”ti āha. Rājā alaṅkatapaṭiyattaṃ kumāraṃ āharāpetvā tāpasam̐ vandāpetum̐ abhihari, bodhisattassa pādā parivattitvā tāpasassa jaṭāsu paṭiṭṭhahimsu. Bodhisattassa hi tenattabhāvena vanditabbayuttako nāma añño natti. Sace hi ajānantā bodhisattassa sīsam̐ tāpasassa pādamūle ṭhapeyyum̐, sattadhā tassa muddhā phaleyya. Tāpaso “na me attānaṃ nāsetum̐ yuttan”ti uṭṭhāyāsanaṃ bodhisattassa añjalim̐ paggaheṣi. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā attano puttaṃ vandi.

Tāpaso atīte cattālīsa kappe, anāgate cattālīsāti asīti kappe anussarati. Bodhisattassa lakkaṇasampattiṃ disvā “bhavissati nu kho Buddho, udāhu no”ti āvajjetvā upadhārento “nissaṃsayam̐ Buddho bhavissati”ti ñatvā “acchariyapuriso ayan”ti sitaṃ akāsi. Tato “aham̐ imaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhum̐ labhissāmi nu kho, no”ti upadhārento “na labhissāmi, antarāyeva kālam̐ katvā

1. Kāladevalo (Sī, Syā)

Buddhasatenapi Buddhasahassenapi gantvā bodhetuṃ asakkuṇeyye arūpabhavē nibbattissāmi”ti disvā “evarūpaṃ nāma acchariyapurisaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, mahatī vata me jāni bhavissatī”ti parodi.

Manussā disvā “amhākaṃ ayyo idāneva hasitvā puna parodi¹. Kiṃ nu kho bhante amhākaṃ ayyaputtassa koci antarāyo bhavissatī”ti pucchimsu. Natthetassa antarāyo, nissamsayena Buddho bhavissatīti. Atha kasmā paroditthāti. “Evarūpaṃ purisaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, ‘mahatī vata me jāni bhavissatī’ti attānaṃ anusocanto rodāmi”ti āha. Tato so “kiṃ nu kho me ñātakesu koci etaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ labhissati, na labhissatī”ti upadhārento attano bhāgineyyaṃ Nālakadārakaṃ addasa. So bhaginiyā gehaṃ gantvā “kahaṃ te putto Nālako”ti. Atthi gehe ayyāti. “Pakkosāhi nan”ti pakkosāpetvā attano santikaṃ āgataṃ kumāraṃ āha “tāta Sudhodanamahārājassa kule putto jāto, Buddhānkuro esa pañcatimsa vassāni atikkamitvā Buddho bhavissati, tvaṃ etaṃ daṭṭhuṃ labhissasi, ajjeva pabbajāhī”ti. Sattāsītikoṭṭidhane kule nibbattadārakopi “na maṃ mātulo anatthe niyojessatī”ti cintetvā tāvadeva antarāpaṇato kāsāyāni ceva mattikāpattañca āharāpetvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā “yo loke uttamapuggalo, taṃ uddissa mayhaṃ pabbajjā”ti bodhisattābhimukhaṃ añjaliṃ paggayha pañcapatitṭhitena vanditvā pattam thavikāya pakkhipitvā aṃsakūṭe laggetvā Himavantaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ akāsi. So paramābhisambodhiṃ pattam Tathāgataṃ upasaṅkamitvā Nālakapaṭipadaṃ kathāpetvā puna Himavantaṃ pavisitvā arahattaṃ patvā ukkaṭṭhapaṭipadaṃ paṭipanno satteva māse āyuraṃ pāletvā ekaṃ suvaṇṇapabbataṃ nissāya ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāsi.

Bodhisattampi kho pañcame divase sīsaṃ nhāpetvā “nāmaggaḥaṇaṃ gaṇhissāmā”ti rājabhavanaṃ catujjātikagandhehi vilimpitvā lājāpañcamakāni pupphāni vikiritvā asambhinnaṇṇāyāsaṃ pacāpetvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāraṅgate aṭṭhasatabrahmaṇe² nimantetvā rājabhavane nisīdāpetvā

1. Rōdituṃ upaṭṭhito (Sī, Syā, I)

2. Pārage aṭṭhuttarasataṃ brāhmaṇe (Sī)

subhojanaṃ bhojetvā mahāsakkāraṃ katvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti
lakkhaṇāni pariggahāpesuṃ. Tesu—

Rāmo Dhajo Lakkhaṇe cāpi Mantī¹,
Koṇḍañño ca Bhojo Suyāmo Sudatto².
Ete tadā aṭṭha ahesuṃ brāhmaṇā,
Chalaṅgavā mantarū viyākarimsūti³—

Ime aṭṭheva brāhmaṇā **lakkhaṇapariggāhakā** ahesuṃ.

Paṭisandhiggahaṇadivase supinopi etheva pariggahito. Tesu satta janā dve
aṅguliyo ukkhipitvā dvedhā byākarimsu “imehi lakkhaṇehi samannāgato
agāraṃ ajjhāvasamāno rājā hoti cakkavattī, pabbajamāno Buddho”ti,
sabbaṃ cakkavattirañño sirivibhavaṃ ācikkhimsu. Tesāṃ pana sabbadaharo
gottato Koṇḍañño nāma māṇavo bodhisattassa varalakkhaṇanipphattiṃ
oloketvā “imassa agāramajjhe ṭhānakāraṇaṃ natthi, ekantenesa
vivaṭṭacchado Buddho bhavissatī”ti ekameva aṅgulim ukkhipitvā
ekaṃsabyākaraṇaṃ byākāsi. Ayaṃ hi katādhikāro pacchimabhavikasatto
paññāya itare satta jane abhibhavitvā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa
agāramajjhe ṭhānaṃ nāma natthi, asaṃsayāṃ Buddho bhavissatī”ti ekameva
gatiṃ addasa, tasmā ekaṃ aṅgulim ukkhipitvā evaṃ byākāsi. Athassa
nāmaṃ gaṇhantā sabbalokassa atthasiddhikarattā “Siddhattho”ti
nāmamakaṃsu.

Atha te brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayimsu “tātā amhe
mahallakā, Suddhodanamahārājassa puttāṃ sabbaññutaṃ pattāṃ mayāṃ
sambhaveyyāma vā no vā, tumhe tasmim kumāre sabbaññutaṃ patte tassa
sāsane pabbajeyyāthā”ti. Te sattapi janā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ
gatā, Koṇḍaññamāṇavova arogo ahoṣi. So mahāsatte vuḍḍhimanvāya
mahābhiniikkhamanaṃ abhinikkhamitvā anukkamena Uruvelaṃ gantvā
“ramaṇīyo vata ayaṃ bhūmibhāgo, alaṃ vatidaṃ

1. Jotimanti (Ka)

2. Bhojo Suyāmo Koṇḍañño Sudatto (Syā), Yañño Subhojo Suyāmo Sudatto (Ka)

3. Khu 11. 229 piṭṭhe Milindapañhe cuṇṇiyavasena āgatā; Ma-Ṭṭha 2. 92 piṭṭhepi
passitabbaṃ.

kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti cittaṃ uppādetvā tattha vāsaṃ upagate “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesāṃ brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamitvā evamāha “Siddhatthakumāro kira pabbajito, so nissamsayaṃ Buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyūṃ. Sace tumhepi iccheyyātha, etha, ahaṃ taṃ purisaṃ anupabbajissāmi”ti. Te sabbe ekacchandā bhavituṃ nāsakkhimsu, tayo janā na pabbajimsu, Koṇḍaññaḥ brāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajimsu. Te pañcapi janā Pañcavaggiyattherā nāma jātā.

Tadā pana rājā “kiṃ disvā mayhaṃ putto pabbajissati”ti pucchi. Cattāri pubbanimittāni. Katarāṇca katarāṇcāti. Jarājiṇṇaṃ byādhitaṃ kālakataṃ pabbajitanti. Rājā “ito paṭṭhāya evarūpānaṃ mama puttassa santikaṃ upasaṅkamtum mā adattha, mayhaṃ puttassa Buddhabhāvena kammaṃ natthi, ahaṃ mama puttaṃ dvisahassadīparivārānaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issariyādhipaccaṃ rajjaṃ kārentaṃ chattiṃsajjanaparimaṇḍalāya parisāya parivutaṃ gaganatale vicaramānaṃ passitukāmo”ti. Evaṇca pana vatvā imesaṃ catuppakārānaṃ nimittānaṃ¹ kumārassa cakkhupathe āgamananivāraṇatthaṃ catūsu disāsu gāvute gāvute ārakkhaṃ ṭhapesi. Taṃ divasaṃ pana maṅgalaṭṭhāne sannipatitesu asītiyā nātikulasahassesu ekeko ekamekaṃ puttaṃ paṭijāni “ayaṃ Buddho vā hotu rājā vā, mayaṃ ekamekaṃ puttaṃ dassāma. Sacepi Buddho bhavissati, khattiyasamaṇheva purakkhataparivārīto vicarissati. Sacepi rājā bhavissati, khattiyakumāreheva purakkhataparivārīto vicarissati”ti. Rājāpi bodhisattassa uttamarūpasampannā vigatasabbadosā dhātiyo paccupaṭṭhāpesi. Bodhisatto anantena parivārena mahantena sirisobhaggena vaḍḍhati.

Athekadivasaṃ rañño **vappamaṅgalaṃ** nāma ahosi. Taṃ divasaṃ sakalanagaraṃ devavimānaṃ viya alaṅkaronti, sabbe dāsakammakarādayo ahatavatthanivatthā gandhamālādīpaṭimaṇḍitā rājakule sannipatanti, rañño kammante naṅgalasahassaṃ yojīyati. Tasmim pana divase ekenūna-aṭṭhasatanaṅgalāni² saddhim balibaddarasmiyottehi rajataparikkhatāni honti, rañño

1. Purisānaṃ (Sī), parisānaṃ (Syā)

2. Ekena ūnaṃ aṭṭhasataṃ naṅgalāni (Sī), ekenūna-aṭṭhasatena naṅgalena (Ka)

ālambananaṅgalaṃ pana rattasuvaṇṇaparikkhataṃ hoti. Balibaddānaṃ siṅgarasmipatodāpi suvaṇṇaparikkhatāva honti. Rājā mahatā parivārena nikkhanto puttaṃ gahetvā agamāsi. Kammantaṭṭhāne eko jamburukkho bahalapalāso sandacchāyo ahosi. Tassa heṭṭhā kumārassa sayanaṃ paññapāpetvā upari suvaṇṇatāraḥhacitaṃ vitānaṃ bandhāpetvā sāṇipākārena parikkhipāpetvā ārakkhaṃ ṭhapāpetvā rājā sabbālaṅkāraṃ alaṅkaritvā amaccagaṇaparivuto naṅgalakaraṇaṭṭhānaṃ agamāsi. Tattha rājā suvaṇṇanaṅgalaṃ gaṇhāti, amaccā ekenūnaṭṭhasatarajātanaṅgalāni, kassakā sesanaṅgalāni. Te tāni gahetvā ito cito ca kasanti. Rājā pana orato vā pārāṃ gacchati, pārato vā oraṃ āgacchati. Etasmiṃ ṭhāne mahāsampatti ahosi. Bodhisattaṃ parivāretvā nisinnā dhātiyo “rañño sampattiṃ passissāmā”ti antosāṇito bahi nikkhantā. Bodhisatto ito cito ca olokento kañci adisvā vegena utṭhāya pallaṅkaṃ ābhujitvā ānāpāne pariggahetvā paṭhamajjhānaṃ nibbatesi. Dhātiyo khajjabhojjantare vicaramānā thokaṃ cirāyimsu. Sesarukkhaṇaṃ chāyā nivattā¹, tassa pana rukkhassa parimaṇḍalā hutvā aṭṭhāsi. Dhātiyo “ayyaputto ekako”ti vegena sāṇiṃ ukkhipitvā anto pavisamānā bodhisattaṃ sayane pallaṅkena nisinnaṃ taṅca pāṭihāriyaṃ disvā gantvā rañño ārocesuṃ “deva kumāro evaṃ nisinno, aññesaṃ rukkhānaṃ chāyā nivattā, jamburukkhassa pana parimaṇḍalā ṭhitā”ti. Rājā vegenāgantvā pāṭihāriyaṃ disvā “idaṃ te tāta dutiyaṃ vandanaṃ”ti puttaṃ vandi.

Atha anukkamena bodhisatto soḷasavassuddesiko jāto. Rājā bodhisattassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāresi ekaṃ navabhūmakāṃ, ekaṃ sattabhūmakāṃ, ekaṃ pañcabhūmakāṃ, cattālīsasahassā ca nāṭakitthiyo upaṭṭhāpesi. Bodhisatto devo viya accharāsaṃghaparivuto alaṅkatanāṭakaparivuto nippurisehi tūriyehi paricāriyamāno mahāsampattiṃ anubhavanto utuvārena tesu pāsādesu viharati. Rāhulamātā panassa devī aggamaheṣī ahosi.

1. Anativattā (Sī), ativattā (I)

Tassevaṃ mahāsampattiṃ anubhavantassa ekadivasam ñātisaṃghassa abbhantare ayaṃ kathā udapādi “Siddhattho kīlāpasutova vicarati, kiñci sippaṃ na sikkhati, saṅgāme paccupaṭṭhite kiṃ karissatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “tāta tava ñātakā ‘Siddhattho kiñci sippaṃ asikkhitvā kīlāpasutova vicarati’ti vadanti, ettha kiṃ pattakāle maññasī”ti. Deva mama sippaṃ sikkhanakiccaṃ natthi, nagare mama sippadassanattthaṃ bheriṃ carāpetha “ito sattame divase ñātakānaṃ sippaṃ dassessāmi”ti. Rājā tathā akāsi. Bodhisatto akkhaṇavedhivāavedhidhanuggahe sannipātāpetvā mahājanassa majjhe aññehi dhanuggahehi asādhāraṇaṃ ñātakānaṃ dvādasavidhaṃ sippaṃ dassesi. Taṃ Sarabhaṅgaajātake āgatanayeneva veditabbaṃ. Tadāssa ñātisaṃgho nikkāṅkho ahosi.

Athekadivasam bodhisatto uyyānabhūmiṃ gantukāmo sārathiṃ āmantetvā “rathaṃ yojehi”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā mahārahaṃ uttamarathaṃ sabbālaṅkārena alaṅkaritvā kumudapattavaṇṇe cattāro maṅgalasindhava yojetvā bodhisattassa paṭivedesi. Bodhisatto devavimānasadisam rathaṃ abhiruhitvā uyyānābhimukho agamāsi. Devatā “Siddhatthakumārassa abhisambujjhanakālo āsanno, pubbanimittaṃ dassessāmā”ti ekaṃ devaputtaṃ jarājajjaraṃ khaṇḍadantaṃ palitakesaṃ vaṅkaṃ obhaggasarīraṃ daṇḍahatthaṃ pavedhamānaṃ katvā dassesuṃ. Taṃ bodhisatto ceva sārathi ca passanti. Tato bodhisatto sārathiṃ “samma ko nāmesa puriso, kesāpissa na yathā aññesan”ti mahāpadāne āgatanayena pucchitvā tassa vacanaṃ sutvā “dhīratthu vata bho jāti, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissatī”ti saṃviggahadayo tatova paṭinivattitvā pāsādameva abhiruhi. Rājā “kiṃ kāraṇā mama putto khippaṃ paṭinivatti”ti pucchi. Jiṇṇakaṃ purisaṃ disvā devāti. “Jiṇṇakaṃ disvā pabbajjissatīti āhaṃsu, kasmā maṃ¹ nāsetha, sīghaṃ puttassa nātakāni sajjetha, sampattiṃ anubhavanto pabbajjāya satim na karissatī”ti vatvā ārakkhaṃ vaḍḍhetvā sabbadisāsu aḍḍhayojane aḍḍhayojane ṭhapesi.

1. Tasmā mā maṃ (Sī)

Punekadivasam bodhisatto tatheva uyyānam gacchanto devatāhinimmitam byādhitam purisam disvā purimanayeneva pucchitvā samviggahadayo nivattitvā pāsadam abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva samvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā tigāvutappamāṇe padese ārakkham ṭhapesi. Aparam ekadivasam bodhisatto tatheva uyyānam gacchanto devatāhi nimmitam kālakatham disvā purimanayeneva pucchitvā samviggahadayo puna nivattitvā pāsadam abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva samvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā yojanappamāṇe padese ārakkham ṭhapesi. Aparam pana ekadivasam uyyānam gacchanto tatheva devatāhi nimmitam sunivattham supārutam pabbajitam disvā “ko nāmeso sammā”ti sārathim pucchi. Sārathi kiñcāpi Buddhuppādassa abhāvā pabbajitam vā pabbajitaguṇe vā na jānāti, devatānubhāvena pana “Pabbajito nāmāyam devā”ti vatvā pabbajjāya guṇe vaṇṇesi. Bodhisatto pabbajjāya rucim uppādetvā tam divasam uyyānam agamāsi. Dīghabhāṇakā panāhu “cattāri nimittāni ekadivaseneva disvā agamāsi”ti.

So tattha divasabhāgam kilītvā maṅgalapokkharāṇiyam nhāyitvā atthaṅgate sūriye maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi attānam alaṅkārapetukāmo, athassa paricārakapurisā nānāvaṇṇāni dussāni nānappakārā ābharaṇavikatiyo mālāgandhavilepanāni ca ādāya samantā parivāretvā aṭṭhamasu. Tasmim khaṇe Sakkassa nisinnāsanaṁ uṇham ahosi. So “ko nu kho maṁ imamhā ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento bodhisattassa alaṅkāretukāmataṁ ñatvā Vissakammaṁ āmantesi “samma Vissakamma siddhatthakumāro ajja aḍḍharattasamaye mahābhinikkhamanaṁ nikkhamissati, ayamassa pacchimo alaṅkāro, uyyānam gantvā mahāpurisam dibbālaṅkārehi alaṅkarohi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā devatānubhāvena taṅkhaṇaṁyeva upasaṅkamitvā tasseva kappakasadiso hutvā kappakassa hatthato veṭhanadussaṁ gahetvā bodhisattassa sīsaṁ veṭhesi. Bodhisatto hatthasamphasseneva “nāyaṁ manusso, devaputto eso”ti aññāsi. Veṭhanena veṭhitamatte sīse molīyaṁ maṇīratanaṅkārena dussasahassaṁ abbhuggaṇchi, puna veṭhentassa dussasahassanti dasakkhattuṁ veṭhentassa dasa dussasahassāni

abbhuggacchiṃsu. “Sīsāṃ khuddakaṃ, dussāni bahūni, kathaṃ abbhuggatānī”ti na cintetabbaṃ. Tesu hi sabbamahantaṃ āmalakapupphappamāṇaṃ¹, avasesāni kusumbakapupphappamāṇāni ahesuṃ. Bodhisattassa sīsāṃ kiṇṇakkhagavacchitaṃ viya kuyyakapupphaṃ ahoṣi.

Athassa sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ sabbatālāvacaresu sakāni sakāni paṭibhānāni dassayantesu, brāhmaṇesu “jāyanandā”ti-ādivacanehi, sūtamāgadhādīsu² nānappakārehi maṅgalavacanatthutighosehi sambhāventesu sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathavaraṃ abhiruhi. Tasmim samaye “Rāhulamātā puttāṃ vijātā”ti sutvā Suddhodanamahārājā “puttassa me tuṭṭhiṃ nivedethā”ti sāsanaṃ paṇiṇi. Bodhisatto taṃ sutvā “rāhu jāto, bandhanaṃ jātaṃ”ti āha. Rājā “kiṃ me putto avacā”ti pucchitvā taṃ vacanaṃ sutvā “ito paṭṭhāya me nattā Rāhulakumāro yeva nāma hotū”ti āha.

Bodhisattopi kho rathavaraṃ āruyha mahantena yasena atimanoramena sirisobhaggena nagaraṃ pāvisi. Tasmim samaye Kisāgotamī nāma khattiyakaññā uparipāsādavaratalagatā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kurumānassa bodhisattassa rūpasiriṃ disvā pītisomanassajātā idaṃ udānaṃ udānesi—

“Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā.

Nibbutā nūna sā nārī, yassāyaṃ īdiso patī”ti.

Bodhisatto taṃ sutvā cintesi “ayaṃ evamāha ‘evarūpaṃ attabhāvaṃ passantiyā mātu hadayaṃ nibbāyati, pitu hadayaṃ nibbāyati, pajāpatiyā hadayaṃ nibbāyati’ti. Kismim nu kho nibbute hadayaṃ nibbutaṃ nāma hotī”ti. Athassa kilesesu virattamānasassa etadahosi “rāgaggimhi nibbute nibbutaṃ nāma hoti, dosaggimhi nibbute nibbutaṃ nāma hoti, mohaggimhi nibbute nibbutaṃ nāma hoti, mānadiṭṭhi-ādīsu sabbakilesadarathesu nibbutesu nibbutaṃ nāma hoti. Ayaṃ me sussavanaṃ sāvesi, ahaṃ hi nibbānaṃ gavesanto carāmi, ajjeva mayā gharāvāsaṃ chaḍḍetvā nikkhamma

1. Sāmalatāpupphapamāṇaṃ (Sī, Syā, I)

2. Sūtamāghatantakādīsu (Syā, I), sutamaṅgalikādīsu (Ka)

pabbajitvā nibbānaṃ gavesituṃ vaṭṭati, ayaṃ imissā ācariyabhāgo hotū”ti kaṇṭhato omuñcitvā Kisāgotamiyā sataṣaḥṣaṣṣaḥṣaṇakam muttāhāraṃ pesesi. Sā “Siddhatthakumāro mayi paṭibaddhacitto hutvā paṇṇākāraṃ pesesi”ti somanassajātā ahosi.

Bodhisattopi mahantena sirisobhaggena attano pāsādaṃ abhiruhitvā sirisayane nipajji. Tāvadeva ca naṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā naccagītādīsu susikkhitā devakaññā viya rūpasobhaggappattā itthiyo nānātūriyāni gahetvā samparivārayitvā abhiraṃpentiyo naccagītavāditāni payojayimsu. Bodhisatto kilesesu virattacittatāya naccādīsu anabhirato muhuttaṃ niddaṃ okkami. Tāpi itthiyo “yassatthāya mayaṃ naccādīni payojema, so niddaṃ upagato, idāni kimatthaṃ kilamāmā”ti gahitaggahitāni tūriyāni ajjhottharitvā nipajjimsu, gandhatelappadīpā jhāyanti. Bodhisatto pabujjhivā sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisinno addasa tā itthiyo tūriyabhaṇḍāni avattharitvā niddāyantiyo—ekaccā paggharitakheḷā lālākilinnagattā, ekaccā dante khādantiyo, ekaccā kākacchantiyo, ekaccā vippalapantiyo, ekaccā vivaṭamukhā, ekaccā apagatavattā pākāṭabībhacchasambādhaṭṭhānā. So tāsāṃ taṃ vippakāraṃ disvā bhiyyoso mattāya kāmesu virattacitto ahosi. Tassa alaṅkatapaṭiyattaṃ Sakkabhavanasadisampi taṃ mahātalaṃ apaviddhanānākuṇapabharitaṃ¹ āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi, tayo bhavā ādittagehasadisā khāyimsu, “upaddutaṃ vata bho, upassatṭhaṃ vata bho”ti udānaṃ pavattesi, ativiya pabbajjāya cittaṃ nami.

So “ajjeva mayā mahābhiniikkhamanaṃ nikkhamituṃ vaṭṭatī”ti sayanā uṭṭhāya dvārasamīpaṃ gantvā “ko etthā”ti āha. Ummāre sīsaṃ katvā nipanno Channo “ahaṃ ayyaputta Channo”ti āha. “Ahaṃ ajja mahābhiniikkhamanaṃ nikkhamitukāmo, ekaṃ me assaṃ kappehī”ti āha. So “sādhu devā”ti assabhaṇḍikaṃ gahetvā assasālaṃ gantvā gandhatelapadīpesu jalantesu sumanapaṭṭavitānassa heṭṭhā ramaṇīye bhūmibhāge ṭhitaṃ Kaṇḍakaṃ assarājānaṃ disvā “ajja mayā imameva kappetuṃ vaṭṭatī”ti Kaṇḍakaṃ kappesi. So kappiyamānova aññāsi “ayaṃ kappanā

1. Vippaviddhanānākuṇapabharitaṃ (Sī, I)

atigāḷhā, aññesu divasesu uyyānakīḷādigamane kappanā viya na hoti, mayhaṃ ayyaputto ajja mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitukāmo bhavissatī”ti. Tato tuṭṭhamānaso mahāhasitaṃ hasi, so saddo sakalanagaraṃ pattharivā gaccheyya, devatā pana taṃ saddaṃ nirumbhitvā¹ na kassaci sotuṃ adaṃsu.

Bodhisattopi kho Channaṃ pesetvāva “puttaṃ tāva passissāmi”ti cintetvā nisinnapallaṅkato uṭṭhāya rāhulamātāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā gabbhadvāraṃ vivari. Tasmaṃ khaṇe antogabbhe gandhatelapadīpo jhāyati, rāhulamātā sumanamallikādīnaṃ pupphānaṃ ambaṇamattena abhippakinnasayane puttassa matthake hatthaṃ ṭhapetvā niddāyati. Bodhisatto ummāre pādaṃ ṭhapetvā ṭhitakova oloketvā “sacāhaṃ deviyā hatthaṃ apanetvā mama puttaṃ gaṇhissāmi, devī pabujjhissati, evaṃ me gamanantarāyo bhavissati, Buddho hutvāva āgantvā puttaṃ passissāmi”ti pāsādatalato otari. Yaṃ pana Jātakatṭhakathāyaṃ “tadā sattāhajāto Rāhulakumāro hotī”ti vuttaṃ, taṃ sesaṭṭhakathāsu natthi, tasmā idameva gahetabbaṃ.

Evaṃ bodhisatto pāsādatalā otarivā assasaṃpānaṃ gantvā evamāha “tāta Kaṇḍaka tvaṃ ajja ekarattiṃ maṃ tārāya, ahaṃ taṃ nissāya Buddho hutvā sadevakaṃ lokaṃ tāressāmi”ti. Tato ullaṅghitvā Kaṇḍakassa piṭṭhiṃ abhiruhi. Kaṇḍako gīvato paṭṭhāya āyāmena aṭṭhārasaṭṭho hoti tadanucchavikena ubbedhena samannāgato thāmajavasampanno sabbaseto dhotasaṅkhasadiso. So sace haseyya vā padasaddaṃ vā kareyya, saddo sakalanagaraṃ avatthareyya. Tasmā devatā attano ānubhāvena tassa yathā na koci suṇāti, evaṃ hasitasaddaṃ sannirumbhitvā akkamana-akkamanapadavāre hatthatalāni upanāmesuṃ. Bodhisatto assavarassa piṭṭhivemajjhagato Channaṃ assassa vāladhiṃ gāhāpetvā aḍḍharattasamaye mahādvārasaṃpānaṃ patto. Tadā pana rājā “evaṃ bodhisatto yāya kāyaci velāya nagaradvāraṃ vivarivā nikkhamituṃ na sakkhissatī”ti dvīsu dvārakavāṇesu ekekaṃ purisaṃhassena vivaritaṃ kārāpesi. Bodhisatto thāmabalasaṃpānaṃ, hatthigaṇaṇāya koṭisaṃhassahatthīnaṃ balaṃ dhāreti, putisaṃgaṇaṇāya

1. Sannirujjhivā (Ka)

dasakoṭisahassapurisānaṃ¹. So cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ajja Kaṇḍakassa piṭṭhe nisinnova vāladhiṃ gahetvā ṭhitena Channena saddhiṃyeva kaṇḍakaṃ ūrūhi nippīletvā aṭṭhārasahatthubbedhaṃ pākāraṃ uppatitvā atikkamessāmi”ti. Channopi cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ahaṃ ayyaputtaṃ khandhe nisīdāpetvā Kaṇḍakaṃ dakkhiṇena hatthena kucchiyaṃ parikkhipanto upakacchantare katvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmi”ti. Kaṇḍakopi cintesi “sace dvāraṃ na vivarīyati, ahaṃ attano sāmikaṃ piṭṭhiyaṃ yathānisinnaeva Channena vāladhiṃ gahetvā ṭhitena saddhiṃyeva ukkhipitvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmi”ti. Sace dvāraṃ na avāpurīyittha, yathācintitameva tesu tīsu janesu aññataro sampādeyya. Dvāre adhivatthā devatā pana dvāraṃ vivari.

Tasmiṃyeva khaṇe māro “bodhisattaṃ nivattessāmi”ti āgantvā ākāse ṭhito āha “mārisa mā nikkhama, ito te sattame divase cakkaratanaṃ pātubhavissati, dvisahassaparittadīpaparivārānaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ rajjaṃ kāressasi, nivatta mārisā”ti. Kosi tvanti. Ahaṃ vasavattīti. “Māra jānāmahaṃ mayhaṃ cakkaratanaṃ pātubhāvaṃ, anattikohaṃ rajjena, dasasahasilokadhātum unnādetvā Buddhō bhavissāmi”ti āha. Māro “ito dāni te paṭṭhāya kāmavitakkaṃ vā byāpādavitaṃ vā vihiṃsāvitakkaṃ vā cintitakāle jānissāmi”ti otārāpekkho chāyā viya anapagacchanto² anubandhi.

Bodhisattopi hatthagataṃ cakkavattirajjaṃ khelapiṇḍaṃ viya anapekkho chaḍḍetvā mahantena sakkārena nagarā nikkhami āsālhipuṇṇamāya uttarāsālhanakkhatte vattamāne. Nikkhamitvā ca puna nagaraṃ oloketukāmo jāto. Evañca panassa citte uppannamatteyyeva “mahāpurisa na tayā nivattitvā olokanakammaṃ katan”ti vadamānā viya mahāpathavī kulālacakkaṃ viya bhijjitvā parivatti. Bodhisatto nagarābhimukho ṭhatvā nagaraṃ oloketvā tasmiṃ pathavippadese Kaṇḍakanivattanacetiyatṭhānaṃ dassetvā gantabbamaggābhimukhaṃ Kaṇḍakaṃ katvā pāyāsi mahantena sakkārena uḷārena sirisobhaggena. Tadā kirassa devatā purato saṭṭhi ukkāsaḥassāni dhārayimsu, pacchato saṭṭhi, dakkhiṇapassato saṭṭhi,

1. Dasapurisakoṭisahassānaṃ (Sī, I)

2. Anugacchanto (Ka)

vāmapassato saṭṭhi, aparā devatā cakkavāḷamukhavatṭhiyaṃ aparimāṇā ukkā dhārayiṃsu, aparā devatā ca nāgasupaṇṇādayo ca dibbehi gandhehi mālāhi cuṇṇehi dhūmehi¹ pūjayamānā gacchanti. Pāricchattakapupphehi ceva mandāravapupphehi ca ghanameghavuṭṭhikāle dhārāhi viya nabhaṃ nīrantaraṃ ahosi, dibbāni saṃgītāni pavattiṃsu, samantato² aṭṭhasaṭṭhi tūriyasatasahassāni pavajjiṃsu, samuddakucchiyaṃ meghatthanitakālo viya Yugandharakucchiyaṃ sāgaranigghosakālo viya vattati.

Iminā sirisobhaggena gacchanto bodhisatto ekaratteneva tīṇi rajjāni atikkamma tiṃsayojanamattake Anomānadītiraṃ pāpuṇi. Kim pana asso tato paraṃ gantuṃ na sakkotīti? No na sakkoti. So hi ekaṃ cakkavāḷagabbhaṃ nābhiyā ṭhitacakkassa nemivaṭṭiṃ maddanto viya antantena caritvā purepātarāsameva āgantvā attano sampāditāṃ bhattāṃ bhuñjitum samattho, tadā pana devanāgasupaṇṇādīhi ākāse ṭhatvā ossaṭṭhehi gandhamālādīhi yāva ūruppadesā sañchannaṃ sarīraṃ ākaḍḍhitvā gandhamālājaṭaṃ chindantassa atippapaṇṇo ahosi, tasmā tiṃsayojanamattameva agamāsi. Atha bodhisatto nadītīre ṭhatvā Channaṃ pucchi “kinnāmā ayaṃ nadī”ti. Anomā nāma devatī. “Amhākampi pabbajjā anomā bhavissati”ti paṇhiyā ghaṭṭento assassa saññaṃ adāsi, asso uppatitvā aṭṭhūsabhavitthārāya nadiyā pārimatīre aṭṭhāsi.

Bodhisatto assapiṭṭhito oruyha rajatapattasadiṣe vālukāpuline ṭhatvā Channaṃ āmantesi “samma Channa tvaṃ mayhaṃ ābharaṇāni ceva Kaṇḍakaṇca ādāya gaccha, ahaṃ pabbajissāmī”ti. Ahampi deva pabbajissāmīti. Bodhisatto “na labbhā tayā pabbajitum, gaccha tvaṃ”ti tikkhattum paṭibāhitvā ābharaṇāni ceva aṇḍakaṇca paṭicchāpetvā cintesi “ime mayhaṃ kesā samaṇasārubbā na hontī”ti³. Añño bodhisattassa kese chinditum yuttarūpo natthi, tato “sayameva khaggena chindissāmī”ti dakkhiṇena hatthena asiraṃ gaṇhitvā vāmahatthena

1. Dhūpehi (Sī, Syā)

2. Samantato aṭṭha tūriyāni saṭṭhi tūriyānīti (Sī, I), samantato aṭṭha tūriyānīti (Ka)

3. Na honti (Sī)

moḷiyā saddhim cūḷam gahetvā chindi, kesā dvaṅgulamattā hutvā dakkhiṇato āvattamānā sīsam allīyimsu. Tesam yāvajīvam tadeva pamāṇam ahosi, massu ca tadanurūpam, puna kesamassu-ohāraṇakiccam nāma nāhosi. Bodhisatto saha moḷiyā cūḷam gahetvā “sacāham Buddho bhavissāmi, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyam patatū”ti antalikkhe khiṇi. Tam cūḷamaṇiveṭhanam yojanappamāṇam ṭhānam gantvā ākāse aṭṭhāsi. Sakko devarājā dibbacakkhunā oloketvā yojaniyaratanacaṅkoṭakena¹ sampaṭicchitvā Tāvatisabhabhavanā Cūḷamaṇicetiyaṃ nāma patitiṭṭhāpesi.

Chetvāna moḷim varagandhavāsitaṃ,
Vehāyasaṃ ukkhipi aggapuggalo.
Sahassanetto sirasā paṭiggahi,
Suvannaṇacaṅkoṭavarena vāsavoti.

Puna bodhisatto cintesi “imāni kāsikavatthāni mayham na samaṇasārubbāni”ti. Athassa Kassapabuddhakāle purāṇasahāyako ghaṭikāramahābrahmā ekaṃ Buddhantaram jaram² apattena mittabhāvena cintesi “ajja me sahāyako mahābhiniikkhimanam nikkhanto, samaṇaparikkhāramassa gahetvā gacchissāmi”ti.

“Ticīvaraṇa patto ca, vāsī sūci ca bandhanam.
Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti—

Ime aṭṭha samaṇaparikkhāre āharitvā adāsi. Bodhisatto arahaddham nivāsetvā uttamapabbajjāvesam gaṇhitvā “Channa mama vacanena mātāpitūnam ārogyam vadehī”ti vatvā uyyojesi. Channo bodhisattam vanditvā padakkhiṇam katvā pakkāmi. Kaṇḍako pana channena saddhim mantayamānassa bodhisattassa vacanam suṇanto ṭhatvā “natthi dāni mayham puna sāmīno dassanan”ti cakkhupatham vijahanto sokaṃ adhvāsetum asakkonto hadayena phalitena kalam katvā Tāvatisabhabhavanā Kaṇḍako nāma devaputto hutvā nibbatti. Channassa paṭhamam ekova

1. Yojaniyaratanacaṅkoṭakena (Sī, I)

2. Vināsabhāvam (Ka)

soko ahosi, Kaṇḍakassa pana kālakiriyāya dutiyena sokena pīlito rodanto paridevanto nagaraṃ agamāsi.

Bodhisattopi pabbajitvā tasmimyeva padese Anupiyaṃ nāma ambavanam atthi, tattha sattāham pabbajjāsukhena vītināmetvā ekadivaseneva tiṃsayojanamaggaṃ padasā gantvā Rājagahaṃ pāvisi. Pavisitvā sapadānaṃ piṇḍāya cari, sakalanagaraṃ bodhisattassa rūpadassanena Dhanapālakena pavitṭharājagahaṃ viya Asurindena pavitṭhadevanagaraṃ viya ca saṅkhobhaṃ agamāsi. Rājapurisā gantvā “deva evarūpo nāma satto nagare piṇḍāya carati, ‘devo vā manusso vā nāgo vā supaṇṇo vā ko nāmeso’ti na jānāmā”ti ārocesuṃ. Rājā pāsādatale thatvā mahāpurisaṃ disvā acchariyabbhutaajāto purise āṇāpesi “gacchatha bhaṇe, vīmaṃsatha, sace amanusso bhavissati, nagarā nikkhamitvā antaradhāyissati, sace devatā bhavissati, ākāseṇa gacchissati, sace nāgo bhavissati, pathaviyaṃ nimujjitvā gamissati, sace manusso bhavissati, yathāladdhaṃ bhikkhaṃ paribhuñjissatī”ti.

Mahāpurisopi kho missakabhattaṃ saṃharitvā “alaṃ me ettakaṃ yāpanāyā”ti ñatvā pavitṭhadvāreneva nagarā nikkhamitvā Paṇḍavapabbatacchāyāya puratthābhimukkho nisīditvā āhāraṃ paribhuñjituṃ āraddho. Athassa antāni parivattitvā mukhena nikkhamanākārappattāni viya ahesuṃ. Tato tena attabhāvena evarūpassa āhārassa cakkhunāpi adiṭṭhapubbatāya tena paṭikūlāhārena aṭṭiyamāno evaṃ attanāva attānaṃ ovadi “Siddhattha tvaṃ sulabhannapāne kule tivassikagandhasālibhojanaṃ nānaggarasehi bhuñjanaṭṭhāne nibbattitvāpi ekaṃ paṃsukūlikaṃ disvā ‘kadā nu kho ahampi evarūpo hutvā piṇḍāya caritvā bhuñjissāmi, bhavissati nu kho me so kālo’ti cintetvā nikkhanto, idāni kiṃ nāmetaṃ karosī”ti. Evaṃ attanāva attānaṃ ovaditvā nibbikāro hutvā āhāraṃ paribhuñji.

Rājapurisā taṃ pavattim disvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā dūtavacanaṃ sutvā vegena nagarā nikkhamitvā bodhisattassa santikaṃ gantvā iriyāpathasmiṃyeva pasīditvā bodhisattassa sabbaṃ issariyaṃ

niyyādesi. Bodhisatto “mayham mahārāja vatthukāmehi vā kilesakāmehi vā attho natthi, aham paramābhisambodhim patthayanto nikkhanto”ti āha. Rājā anekappakāram yācantopi tassa cittaṃ alabhitvā “addhā tvaṃ Buddho bhavissasi, Buddhabhūtena pana te paṭhamam mama vijitam āgantabban”ti paṭiññam gaṇhi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana “pabbajjam kittayissāmi, yathā pabbaji cakkhumā”ti imam **Pabbajjāsuttam**¹ saddhim Aṭṭhakathāya oloketvā veditabbo.

Bodhisattopi rañño paṭiññam datvā anupubbena cārikaṃ caramāno Ālāraṇca Kālāmaṃ Udakaṇca Rāmaputtam upasaṅkamitvā samāpattiyo nibbattetvā “nāyam maggo bodhāyā”ti tampi samāpattibhāvanam analaṅkaritvā sadevakassa lokassa attano thāmaṃvīriyasandassanattam mahāpadhānam padahitukāmo Uruvelam gantvā “ramaṇīyo vatāyam bhūmibhāgo”ti tattheva vāsam upagantvā mahāpadhānam padahi. Tepi kho Koṇḍaññappamukhā pañca pabbajitā gāmanigamarājadhānisu bhikkhāya carantā tattha bodhisattam sampāpuṇṇimsu. Atha nam chabbassāni mahāpadhānam padahantam “idāni Buddho bhavissati, idāni Buddho bhavissati”ti pariveṇasammajjanādikāya vattaṭṭhapattiyā upaṭṭhahamānā santi kāvacarāvassa ahesum. Bodhisattopi kho “koṭippattam dukkarakāriyam karissāmi”ti ekatilaṇḍulādīhipi vītināmesi, sabbasopi āhārūpacchedam akāsi, devatāpi lomakūpehi ojam upasaṃharamānā paṭikkhipi².

Athassa tāya nirāhāratāya paramakasimānappattakāyassa³ suvaṇṇavaṇṇo kāyo kālavaṇṇo ahosi, bāttimsa mahāpurisalakkhaṇāni paṭicchannāni ahesum. Appekadā appāṇakam jhānam jhāyanto mahāvedanāhi abhitunno visaññībhūto caṅkamanakoṭiyam patati. Atha nam ekaccā devatā “kālakato samaṇo Gotamo”ti vadanti, ekaccā “vihāroveso arahatan”ti⁴ āhaṃsu. Tattha yāsam “kālakato”ti ahosi, tā gantvā Suddhodanamahārājassa ārocesum “tumhākam putto kālakato”ti. Mama putto Buddho hutvā kālakato, ahutvāti. Buddho bhavituṃ nāsakkihi, padhānabhūmiyaṃyeva

1. Khu 1. 140 piṭṭhe Suttanipāte.

2. Pakkhipimsu (Ka)

3. Paramakisappattakāyassa (Ka)

4. Nirāhāratāya mucchito esoti (Ka) Ma-Ṭṭha 2. 190 piṭṭhe pana passitabban.

patitvā kālakatoti. Idam sutvā rājā “nāhaṃ saddahāmi, mama puttassa bodhiṃ appatvā kālakiriya nāma natthi”ti paṭikkhipi. Kasmā pana rājā na saddahatīti? Kāḷadevīlatāpasassa vandāpanadivase jamburukkhamūle ca pāṭihāriyānaṃ diṭṭhattā.

Puna bodhisatte saññaṃ paṭilabhitvā uṭṭhite tā devatā gantvā “arogo te mahārāja putto”ti ārocenti. Rājā “jānāmahaṃ puttassa amaraṇabhāvan”ti vadati. Mahāsattassa chabbassāni dukkarakāriyaṃ karontassa ākāse gaṇṭhikaraṇakālo viya ahosi. So “ayaṃ dukkarakārikā nāma bodhāya maggo na hoti”ti oḷārikaṃ āhāraṃ āhāretuṃ gāmanigamesu piṇḍāya caritvā āhāraṃ āhari, athassa bāttimsa mahāpurisalakkhaṇāni pākatikāni ahesuṃ, kāyo suvaṇṇavaṇṇo ahosi. Pañcavaggiyā bhikkhū “ayaṃ chabbassāni dukkarakārikaṃ karontopi sabbaññutaṃ paṭivijjhitaṃ nāsakkihi, idāni gāmādisu piṇḍāya caritvā oḷārikaṃ āhāraṃ āhariyamāno kiṃ sakkhissati, bāhuliko esa padhānavibbhanto, sīsaṃ nhāyitukāmassa ussāvabindutakkaṇaṃ viya amhākaṃ etassa santikā visesatakkanaṃ, kiṃ no iminā”ti mahāpurisaṃ pahāya attano attano pattacīvaraṃ gahetvā aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā Isipatanaṃ pavisimsu.

Tena kho pana samayena Uruvelāyaṃ Senānigame Senānikuṭumbikassa¹ gehe nibbattā Sujātā nāma dārikā vayappattā ekasmiṃ nigrodharukkhe patthanaṃ akāsi “sace samajātikaṃ kulagharaṃ gantvā paṭhamagabbhe puttaṃ labhissāmi, anusaṃvaccharaṃ te sataṣaṇṇapariccāgena balikammaṃ karissāmi”ti. Tassā sā patthanaṃ samijjhi. Sā mahāsattassa dukkarakārikaṃ karontassa chaṭṭhe vasse² paripuṇṇe visākhapuṇṇamāyaṃ balikammaṃ kātukāmā hutvā puretaraṃ dhenusahassaṃ laṭṭhimadhukavane carāpetvā tāsā khīraṃ pañca dhenusatāni pāyetvā tāsā khīraṃ aḍḍhatiyānīti evaṃ yāva soḷasannaṃ dhenūnaṃ khīraṃ aṭṭha dhenuyo pivanti, tāva khīrassa bahalatañca madhuratañca ojavantatañca patthayamānā khīraparivattanaṃ nāma akāsi. Sā visākhapuṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmi”ti rattiyā paccūsasamayaṃ paccuṭṭhāya tā aṭṭha dhenuyo duhāpesi.

1. Senānigame Senānikuṭumbikassa (Sī, I) Ma-Ṭṭha 2. 79 piṭṭhepi passitabbaṃ.

2. Chabbasse (Ka)

vacchakā dhenūnaṃ thanamūlaṃ nāgamim̐su, thanamūle pana navabhājane upanītamatte¹ attano dhammatāya khīradhārā pavattim̐su. Taṃ acchariyaṃ disvā Sujātā sahattheneva khīraṃ gahetvā navabhājane pakkhipitvā sahattheneva aggim̐ katvā pacitum̐ ārabhi.

Tasmiṃ pāyāse paccamāne mahantamahantā pubbuḷā² utṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na patati, uddhanato appamattakopi dhūmo na utṭhahati. Tasmiṃ samaye cattāro lokapālā āgantvā uddhane ārakkhaṃ gaṇhim̐su, mahābrahmā chattaṃ dhāresi, Sakko alātāni samānento aggim̐ jālesi. Devatā dvisahassadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu devānañca manussānañca upakappana-ojaṃ attano devānubhāvena daṇḍakabaddhaṃ madhupaṭalaṃ pīletvā madhuraṃ gaṇhamānā viya saṃharitvā tattha pakkhipim̐su. Aññesu hi kālesu devatā kabaḷe kabaḷe ojaṃ pakkhipanti, sambodhidivase ca pana parinibbānadivase ca ukkhaliyaṃyeva pakkhipanti. Sujātā ekadivaseyeva³ tattha attano pākātāni anekāni acchariyāni disvā Puṇṇaṃ dāsim̐ āmantesi “amma Puṇṇe ajja amhākaṃ devatā ativiya pasannā, mayā ettake kāle evarūpaṃ acchariyaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, vegena gantvā devatṭhānaṃ paṭijaggāhi”ti. Sā “sādhu ayye”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamaḷaṃ agamāsi.

Bodhisattopi kho tasmiṃ rattibhāge pañca mahāsupine disvā pariggaṇhanto “nissamsayenāhaṃ ajja Buddhō bhavissāmī”ti katasanniṭṭhāno tassā rattiyaṃ accayena katasarīrapaṭijaggano bhikkhācārakālaṃ āgamayamāno pātova āgantvā tasmiṃ rukkhamaḷe nisīdi attano pabhāya sakalarukkhamaṃ⁴ obhāsayamāno. Atha kho sā puṇṇā āgantvā addasa bodhisattaṃ rukkhamaḷe pācīnalokadhātum̐ olokayamānaṃ nisinnaṃ, sarīrato cassa nikkhantāhi pabhāhi sakalarukkhamaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ. Disvā tassā etadahosi “ajja amhākaṃ devatā rukkhato oruyha sahattheneva balikammaṃ sampaṭicchitum̐ nisinnā maññe”ti ubbegappattā hutvā vegenāgantvā Sujātāya etamatthaṃ ārocesi.

1. Navabhājanesu upanītamattesu (Syā, Ka)

3. Ekadivaseneva (Sī, Syā, I)

2. Bubbulā (Sī, I)

4. Sakalarukkhamaḷaṃ (Ka)

Sujātā tassā vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānasā hutvā “ajja dāni paṭṭhāya mama jeṭṭhadhītuṭṭhāne tiṭṭhāhī”ti dhītu anucchavikaṃ sabbālaṅkāraṃ adāsi. Yasmā pana Buddhabhāvaṃ pāpuṇanadivase satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ laddhuṃ vaṭṭati, tasmā sā “suvaṇṇapātiyaṃ pāyāsaṃ pakkhipissāmi”ti cittaṃ uppādetvā satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ nīharāpetvā tattha pāyāsaṃ pakkhipitukāmā pakkabhājanaṃ āvajjesi, sabbo pāyāso padumapattā udakaṃ viya vinivattitvā pātiyaṃ patiṭṭhāsi, ekapātipūramattova ahosi. Sā taṃ pātiṃ aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā odātavatthena¹ veṭhetvā sabbālaṅkārehi attabhāvaṃ alaṅkaritvā taṃ pātiṃ attano sīse ṭhapetvā mahantena ānubhāvena nigrodharukkhamūlaṃ gantvā bodhisattaṃ oloketvā balavasomanassajātā “rukkhadevatā”ti saññāya diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatonatā gantvā sīsato pātiṃ otāretvā vivaritvā suvaṇṇabhiṅkārena gandhapupphavāsitaṃ udakaṃ gahetvā bodhisattaṃ upagantvā aṭṭhāsi. Ghaṭikāramahābrahmunā dinno mattikāpatto ettakaṃ addhānaṃ bodhisattaṃ avijahitvā tasmim̐ khaṇe adassanaṃ gato, bodhisatto pattam̐ apassanto dakkhiṇahattham̐ pasāretvā udakaṃ sampaṭicchi. Sujātā saheva pātiyā pāyāsaṃ mahāpurisassa hatthe ṭhapesi, mahāpuriso Sujātaṃ olokesi. Sā ākāraṃ sallakkhetvā “ayya mayā tumhākaṃ pariccattaṃ, gaṇhitvā yathārucaṃ gacchathā”ti vanditvā “yathā mayhaṃ manoratho nipphanno, evaṃ tumhākampi nipphajjatū”ti vatvā satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā purāṇapaṇṇe viya anapekkhā² hutvā pakkāmi.

Bodhisattopi kho nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya rukkham̐ padakkhiṇaṃ katvā pātiṃ ādāya Nerañjarāya tīraṃ³ gantvā anekesaṃ bodhisattasahassānaṃ abhisambujjhanadivase otaritvā nhānaṭṭhānaṃ Suppatiṭṭhitatitthaṃ nāma atthi, tassa tīre pātiṃ ṭhapetvā otaritvā nhatvā anekabuddhasatasahassānaṃ nivāsanaṃ arahaddhajaṃ nivāsetvā puratthābhimukho nisīditvā ekaṭṭhitālapakkappamaṇe ekūnapaññāsa piṇḍe katvā sabbaṃ appodakaṃ madhupāyāsaṃ paribhuñji. So eva hissa Buddhabhūtaṃ sattaṣaṭṭhaṃ Bodhimaṇḍe vasantassa ekūnapaññāsa divasāni āhāro ahosi, ettakaṃ

1. Vasanena (Sī, I)

2. Purāṇapaṇṇam̐ viya pariccajitvā anapekkhā (Ka)

3. Nerañjarābhimukham̐ (Ka)

kālaṃ neva añño āhāro atthi, na nhānaṃ, na mukhadhovanāṃ, na sarīravaḷaṅjo, jhānasukhena maggasukhena phalasukhena ca vītināmesi. Taṃ pana pāyāsaṃ paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ gahetvā “sacāhaṃ ajja Buddho bhavituṃ sakkhissāmi, ayaṃ pāti paṭisotaṃ gacchatu, no ce sakkhissāmi, anusotaṃ gacchatū”ti vatvā nadīsote pakkhipi. Sā sotaṃ chindamānā nadīmajjhaṃ gantvā majjhamajjhaṭṭhānena javaṣampanno asso viya asītihaṭṭhamattaṭṭhānaṃ paṭisotaṃ gantvā ekasmiṃ āvaṭṭe nimujjitvā kāḷanāgarājabhavanaṃ gantvā tiṇṇaṃ Buddhānaṃ paribhogapātiyo “kili kili”ti ravaṃ kārayamānā paharivāva tāsāṃ sabbaheṭṭhimā hutvā aṭṭhāsi. Kāḷo nāgarājā taṃ saddaṃ sutvā “hiyyo eko Buddho nibbatto, puna ajja eko nibbatto”ti vatvā anekehi padasatehi thutiyo vadamāno utṭhāsi. Tassa kira mahāpathaviyā ekayojanatigāvutappamāṇaṃ nataṃ pūretvā ārohanakālo “ajja vā hiyyo vā”ti sadiso ahoṣi.

Bodhisattopi nadītīraṃhi supupphitasālavane divāvihāraṃ katvā sāyanhasamaye pupphānaṃ vaṇṭato muccanakāle devatāhi alaṅkatena aṭṭhūsabhavitthārena maggena sīho viya vijambhamāno Bodhirukkhābhimukho pāyāsi. Nāgayakkhasupaṇṇādayo dibbehi gandhapupphādīhi pūjayiṃsu, dibbaṃgītādīni pavattayiṃsu, dasasaḥassī lokadhātu ekagandhā ekamālā ekasādhukārā ahoṣi. Tasmīṃ samaye Sotthiyo nāma¹ tiṇahārako tiṇaṃ ādāya paṭipathe āgacchanto mahāpurisassa ākāraṃ ñatvā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo adāsi. Bodhisatto tiṇaṃ gahetvā Bodhimaṇḍaṃ āruyha dakkhiṇadisābhāge uttarābhimukho aṭṭhāsi, tasmīṃ khaṇe dakkhiṇacakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahoṣi, uttaracakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahoṣi. Bodhisatto “idaṃ sambodhiṃ pāpuṇaṇaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto pacchimadisābhāgaṃ gantvā puratthābhimukho aṭṭhāsi, tato pacchimakakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahoṣi, puratthimakakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahoṣi. Thitaṭṭhitatṭhāne kirassa nemivaṭṭipariyante akkante nābhiyā patiṭṭhitamahāsakaṭacakkāṃ

1. Suddhiyo nāma(Ka)

viya mahāpathavī onatunnatā ahosi. Bodhisatto “idampi sambodhim pāpuṇanaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto uttaradisābhāgaṃ gantvā dakkhiṇābhimukho aṭṭhāsi, tato uttaracakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahosi, dakkhiṇacakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahosi. Bodhisatto “idampi sambodhim pāpuṇanaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto puratthimadisābhāgaṃ gantvā pacchimābhimukho aṭṭhāsi. Puratthimadisābhāge pana sabbabuddhānaṃ pallaṅkaṭṭhānaṃ, taṃ neva chambhati, na kampati. Mahāsatto “idaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ acalaṭṭhānaṃ kilesapañjaravidhamśanaṭṭhānaṃ”ti ñatvā tāni tiṇāni agge gahetvā cālesi, tāvadeva cuddasahattho pallaṅko ahosi. Tānapi kho tiṇāni tathārūpena saṇṭhānena saṇṭhahimsu¹, yathārūpaṃ sukusalopi cittakāro vā potthakāro vā ālikhitumpi samattho natthi. Bodhisatto bodhikkhandhaṃ piṭṭhito katvā puratthābhimukho daḷhamānaso hutvā—

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu.

Upasussatu nissesaṃ, sarīre maṃsalohitaṃ.

Na tvevāhaṃ sammāsambodhim appatvā imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi”ti asanisatasannipātenapi abhejjarūpaṃ Aparājitaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi.

Tasmiṃ samaye māro devaputto “Siddhatthakumāro mayhaṃ vasaṃ atikkamitukāmo, na dānissa atikkamituṃ dassāmi”ti mārabalassa santikaṃ gantvā etamatthaṃ ārocetvā māraghosanaṃ nāma ghosāpetvā mārabalaṃ ādāya nikkhami. Sā mārasenā māraṃ purato dvādasayojanā hoti, dakkhiṇato ca vāmato ca dvādasayojanā, pacchato yāva cakkavāḷapariyantaṃ katvā ṭhitā, uddhaṃ navayojanubbedhā, yassā unnadantiyā unnādasaddo yojanasahassato paṭṭhāya pathavi-undriyanasaddo² viya suyyati. Atha māro devaputto diyaḍḍhayaṃjanasatikāṃ Girimekhalāṃ nāma hatthiṃ abhiruhitvā bāhusahassaṃ māpetvā nānāvudhāni aggahesi. Avasesāyapi māraparisāya dve janā ekasadisāṃ āvudhaṃ na gaṇhimsu, nānappakāraṇṇā nānappakāramukhā hutvā mahāsattaṃ ajjhottharamānā āgamimsu.

1. Santharimsu (Ka)

2. Pathavi-udriyanasaddo (Si, I)

Dasasahassacakkavāḷadevatā pana mahāsattassa thutiyō vadamānā aṭṭhaṃsu, Sakko devarājā Vijayuttarasaṅkhaṃ dhamamāno aṭṭhāsi. So kira saṅkho vīsaḥatthasatiko hoti, sakim vātaṃ gāhāpetvā dhamanto¹ cattāro māse saddaṃ karitvā nissaddo hoti. Mahākāḷanāgarājā atirekapadasatena vaṇṇaṃ vadanto aṭṭhāsi, mahābrahmā setacchattaṃ dhārayamāno aṭṭhāsi. Mārābale pana Bodhimaṇḍaṃ upasaṅkamante² tesāṃ ekopi ṭhātum nāsakkhi, sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyimsu. Kāḷo nāgarājā pathaviyaṃ nimujjitvā pañcayojanasatikaṃ mañjerikanāgabhavanaṃ gantvā ubhohi hatthehi mukhaṃ pidahitvā nipanno, Sakko Vijayuttarasaṅkhaṃ piṭṭhiyaṃ katvā cakkavāḷamukhavaṭṭhiyaṃ aṭṭhāsi, mahābrahmā setacchattaṃ cakkavāḷakoṭiyaṃ ṭhapetvā brahmalokameva agamāsi. Ekā devatāpi ṭhātum samatthā nāhosi, mahāpuriso ekakova nisīdi.

Māropi attano parisāṃ āha “tātā Suddhodanaputtēna Siddhatthena sadiso añño puriso nāma natthi, mayaṃ sammukhā yuddhaṃ dātum na sakkhissāma, pacchābhāgena dassāma”ti. Mahāpurisopi tīṇi passāni oloketvā sabbadevatānaṃ palātattā suññāni addasa. Puna uttarapassena mārābalaṃ ajjhottharamānaṃ disvā “ayaṃ ettako jano maṃ ekakaṃ sandhāya mahantaṃ vāyāmaṃ parakkamaṃ karoti, imasmiṃ ṭhāne mayhaṃ mātā vā pitā vā bhātā vā añño vā koci nātako natthi, imā pana dasa pāramiyova mayhaṃ dīgharattaṃ puṭṭhaparijanasadisā, tasmā pāramiyova phalakaṃ katvā pāramisattheneva paharitvā ayaṃ balakāyo mayā viddhaṃsetum vaṭṭati”ti dasa pāramiyo āvajjamāno nisīdi.

Atha kho māro devaputto “eteneva Siddhatthaṃ palāpessāmi”ti **vātamaṇḍalaṃ** samuṭṭhāpesi, taṅkhaṇaṃyeva puratthimādibhedā vātā samuṭṭhahitvā adḍhayojana-ekayojanadvijojanatiyojanappamāṇāni pabbatakūṭāni padāletvā vanagaccharukkhādīni ummūletvā samantā gāmanigame cuṇṇavicuṇṇaṃ kātum samatthāpi mahāpurisassa puññatejēna vihatānubhāvā bodhisattaṃ patvā cīvarakaṇṇamattampi cāletum nāsakkhimsu. Tato “udakena naṃ ajjhottharitvā māressāmi”ti

1. Dhamamāno (?)

2. Upasaṅkamante upasaṅkamante (Sī, I)

mahāvassam samuṭṭhāpesi, tassānubhāvena uparūpari
 satapaḷasahasappaḷadibhedā valāhakā uṭṭhahitvā vassimsu.
 Uṭṭhidhārāvegena pathavī chiddā ahosi. Vanarukkhādīnaṃ uparibhāgena
 mahāmegho āgantvā mahāsattassa cīvare ussāvabinduṭṭhānamattampi¹
 temetum nāsakkhi. Tato **pāsāṇavassam** samuṭṭhāpesi, mahantāni mahantāni
 pabbatakūṭāni dhūmayantāni pajjalantāni ākāsenāgantvā bodhisattam patvā
 dibbamālāguḷabhāvaṃ āpajjimsu. Tato **paharaṇavassam** samuṭṭhāpesi,
 ekatodhārā-ubhatodhārā-asisattikhurappādayo dhūmayantā pajjalantā
 ākāsenāgantvā bodhisattam patvā dibbapupphāni ahesum. Tato
aṅgāravassam samuṭṭhāpesi, kiṃ sukavaṇṇā aṅgārā ākāsenāgantvā
 bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā vikirimsu. Tato
kukkuḷavassam samuṭṭhāpesi, accuṇho aggivaṇṇo kukkuḷo ākāsenāgantvā
 bodhisattassa pādamūle dibbacandanacuṇṇam hutvā nipatī. Tato
vālukāvassam samuṭṭhāpesi, atisukhumavālukā dhūmayantā pajjalantā
 ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā nipatimsu. Tato
kalalavassam samuṭṭhāpesi, taṃ kalalaṃ dhūmayantaṃ pajjalantaṃ
 ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbavilepanaṃ hutvā nipatī. Tato
 “iminā bhimsetvā siddhatthaṃ palāpessāmī”ti **andhakāram** samuṭṭhāpesi,
 taṃ caturaṅgasamannāgataṃ viya mahātamaṃ hutvā bodhisattam patvā
 sūriyappabhāvihataṃ viya andhakāram antaradhāyi.

Evam māro imāhi navahi vātavassapāsāṇapaharaṇa-
 aṅgārakukkuḷavālukākālala-andhakāravuṭṭhīhi bodhisattam palāpetum
 asakkonto “kiṃ bhaṇe tiṭṭhatha, imaṃ Siddhatthakumāraṃ gaṇhatha hanatha
 palāpethā”ti parisam āṇāpetvā sayampi Girimekhalassa hatthino khandhe
 nisinno cakkāvudhaṃ ādāya bodhisattam upasaṅkamitvā “Siddhattha uṭṭhāhi
 etasmā pallaṅkā, nāyaṃ tuyhaṃ pāpuṇāti, mayhaṃ eva pāpuṇāti”ti āha.
 Mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā avoca “māra neva tayā dasa pāramiyo
 pūritā, na upapāramiyo, na paramatthapāramiyo, nāpi pañca mahāpariccāgā
 pariccattā, na nātattacariyā, na lokattacariyā, na buddhicariyā pūritā,

1. Ussāvabindupatanamattampi (Syā), ussāvabindugaṇhamattampi (Ka)

sabbā tā mayāyeva pūritā, tasmā nāyaṃ pallaṅko tuyhaṃ pāpuṇāti,
mayheveso pāpuṇāti”ti.

Māro kuddho kodhavegaṃ asahanto mahāpurisassa cakkāvudhaṃ
vissajjesi, taṃ tassa dasa pāramiyo āvajjentassa uparibhāge mālāvitānaṃ
hutvā aṭṭhāsi. Taṃ kira khuradhāracakkāvudhaṃ aññadā tena kuddhena
vissaṭṭhaṃ ekaghanapāsāṇatthambhe vaṃsakaḷīre viya chindantaṃ gacchati,
idāni pana tasmim̐ mālāvitānaṃ hutvā ṭhite avasesā māraparisā “idāni
pallaṅkato vuṭṭhāya palāyissatī”ti mahantamahantāni selakūṭāni vissajjesuṃ,
tānipi mahāpurisassa dasa pāramiyo āvajjentassa mālāguḷabhāvaṃ āpajjitvā
bhūmiyaṃ patimsu. Devatā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ṭhitā gīvaṃ pasāretvā
sīsaṃ ukkhipitvā “naṭṭho vata bho Ciddhatthakumārassa rūpaggappatto
attabhāvo, kiṃ nu kho karissatī”ti olokenti.

Tato mahāpuriso “pūritapāramīnaṃ bodhisattānaṃ
abhisambujjhanadivase pattapallaṅko mayhaṃva pāpuṇāti”ti vatvā ṭhitaṃ
māraṃ āha “māra tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Māro “ime
ettakā janā sakkhino”ti mārabalābhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Tasmim̐
khaṇe māraparisāya “ahaṃ sakkhī, ahaṃ sakkhī”ti pavattasaddo pathavi-
undriyanasaddasadiso ahosi. Atha māro mahāpurisaṃ āha “Siddhattha
tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Mahāpuriso “tuyhaṃ tāva dānassa
dinnabhāve sacetanā sakkhino, mayhaṃ pana imasmim̐ ṭhāne sacetano koci
sakkhī nāma natthi, tiṭṭhatu tāva me avasesattabhāvesu dinnadānaṃ,
Vessantarattabhāve pana ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa
dinnabhāve ayaṃ acetanāpi ghanamahāpathavī sakkhī”ti
cīvaragabbhantarato dakkhiṇahatthaṃ abhinīharitvā “vessantarattabhāve
ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa dinnabhāve tvaṃ sakkhī na
sakkhī”ti mahāpathavi-abhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Mahāpathavī “ahaṃ
te tadā¹ sakkhī”ti viravasatena viravasahassena viravasatasahassena
mārabalaṃ avattharamānā viya unnadi.

Tato mahāpurise “dinnam te Siddhattha mahādānam uttamadānan”ti Vessantaradānam sammasante diyaḍḍhayojanasatiko Girimekhalahatthi jaṇṇukehi pathaviyam patitṭhāsi, māraparisā disāvidisā palāyi, dve ekamaggena gatā nāma natthi, sīsābharaṇāni ceva nivatthavatthāni¹ ca pahāya sammukhasammukhadisāhiyeva palāyimsu. Tato devasaṃghā palāyamānam mārabalam disvā “mārassa parājayo jāto, Siddhatthakumārassa jayo, jayapūjam karissāmā”ti nāgā nāgānam supaṇṇā supaṇṇānam devatā devatānam brahmāno brahmānam ugghosetvā² gandhamālādihatthā mahāpurisassa santikaṃ Bodhipallaṅkaṃ agamaṃsu.

Evam gatesu ca pana tesu—

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum³ Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayaṃ tadā nāgagaṇā Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Supaṇṇasaṃghāpi jayaṃ⁴ Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayaṃ tadā devagaṇā Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayaṃ tadā brahmagaṇāpi tādinoṭi.

Avasesā dasasu cakkavāḷasahassesu devatā mālāgandhavilepanehi ca pūjayamānā nānappakārā thutiyo ca vadamānā atṭhaṃsu. Evam

1. Vatthābharaṇāni (Ka)

2. Pesetvā (Sī, I)

3. Ugghosisum (Ka)

4. Jayaṃ tadā supaṇṇasaṃghāpi (Ka)

anattaṅgateyeva¹ sūriye mahāpuriso mārabalaṃ vidhametvā cīvarūpari patamānehi Bodhirukkhāṅkurehi rattapavāḷapallavehi² viya pūjyamāno paṭhamayāme pubbenivāsaññaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkhūṃ visodhetvā pacchimayāme paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāresi. Athassa dvādasapadikaṃ paccayākāraṃ vaṭṭavivaṭṭavasena anulomapaṭilomato sammasantassa³ dasasahassī lokadhātu udakapariyantaṃ katvā dvādasakkhattūṃ sampakampi.

Mahāpurise pana dasasahassilokadhātūṃ unnādetvā aruṇuggamanavelāya sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhante sakaladasasahassī lokadhātu alaṅkatapaṭiyattā ahosi. Pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ dhajānaṃ paṭākānaṃ raṃsiyo⁴ pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ paharanti, tathā pacchimacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ, uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ussāpitānaṃ dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ paharanti, pathavitale ussāpitānaṃ pana dhajānaṃ paṭākānaṃ brahmalokaṃ āhacca aṭṭhaṃsu, brahmaloke baddhānaṃ pathavitale paṭiṭṭhahimsu, dasasahassacakkavāḷesu pupphūpagarukkhā pupphaṃ gaṇhimsu, phalūpagarukkhā phalapiṇḍibhārabharitā ahesuṃ. Khandhesu khandhapadumāni pupphimsu, sākhasu sākhapadumāni, latāsu latāpadumāni, ākāse olambakapadumāni, silātalāni bhinditvā uparūpari satta satta⁵ hutvā daṇḍakapadumāni utṭhahimsu. Dasasahassī lokadhātu vaṭṭetvā vissatṭhamālāguḷā viya susanthatapupphasanthāro viya ca ahosi. Cakkavāḷantaresu aṭṭhayaḷjanasahassalokantarikā sattasūriyappabhāyapi anobhāsitaṃ pubbā ekobhāsā ahesuṃ, caturāsītiyojanasahassagambhīro mahāsamuddo madhurodako ahosi, nadiyo nappavattimsu, jaccandhā rūpāni passimsu, jātibadhirā saddaṃ suṇimsu, jātipīṭhasappino padasā gacchimsu, andubandhanādīni chijjītvā patimsu.

Evam aparimāṇena sirivibhavana pūjyamāno mahāpuriso anekappakāresu acchariyadhammesu pātubhūtesu sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhītvā sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ udānaṃ udānesi—

1. Dharamāneyeva (Sī, Syā)

3. Sammasantassa sammasantassa (Sī)

5. Satapattāni (Ka)

2. Rattapavāḷadalehi (Sī, Syā)

4. Dhajānaṃ paṭākā (Ka)

“Anekajāṭisaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ.
 Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunam.
 Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi.
 Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhataṃ.
 Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā”¹.

Iti tusitapurato paṭṭhāya yāva ayaṃ Bodhimaṇḍe sabbaññutappatti,
 ettakaṃ ṭhānaṃ **Avidūrenidānaṃ** nāmāti veditabbaṃ.

Avidūrenidānakathā niṭṭhitā.

3. Santikenidānakathā

“**Santikenidānaṃ** pana ‘Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati Jetavane
 Anāthapiṇḍikassa ārame. Vesāliyaṃ viharati mahāvane Kūṭāgārasālāyan’^{ti}
 evaṃ tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim tasmim ṭhāneyeva labbhatī”^{ti}
 vuttaṃ. Kiñcāpi evaṃ vuttaṃ, atha kho pana tampi ādito paṭṭhāya evaṃ
 veditabbaṃ—udānaṃ udānetvā jayapallaṅke nisinnassa hi Bhagavato
 etadahosi “ahaṃ kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni imassa
 pallaṅkassa kāraṇā sandhāviṃ, ettakaṃ me kālaṃ imasseva pallaṅkassa
 kāraṇā alaṅkatasīsaṃ gīvāya chinditvā dinnam, su-aññitāni akkhīni
 hadayamaṃsaṇca ubbaṭṭetvā dinnam, Jālīkumārasadisā puttā
 Kaṇhājinakumārisadisā dhītaro Maddīdevisadisā bhariyāyo ca paresaṃ
 dāsattāya dinnā, ayaṃ me pallaṅko jayapallaṅko varapallaṅko ca², ettha
 me nisinnassa saṅkappā paripuṇṇā, na tāva ito utṭhahissāmī”^{ti}
 anekakoṭṭisatasahassā samāpattiyo samāpajjanto sattāhaṃ tattheva nisīdi.
 Yaṃ sandhāya vuttaṃ “atha kho Bhagavā sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdi
 vimuttisukhapaṭisaṃvedī”^{ti}³.

Atha ekaccānaṃ devatānaṃ “ajjāpi nūna Siddhatthassa kattabbakiccaṃ
 atthi, pallaṅkasmim hi ālayaṃ na vijahatī”^{ti} parivitaṅko udapādi. Satthā

1. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

2. Dhirapallaṅko (Ka)

3. Khu 1. 77; Vi 3. 1 piṭṭhesu.

devatānaṃ parivittakkaṃ ñatvā tāsāṃ vitakkavūpasamanatthaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā Yamakapāṭihāriyaṃ dassesi. Mahābodhimaṇḍasmiṃ hi katapāṭihāriyaṃ ñāṭisamāgame katapāṭihāriyaṃ pāthikaputtasamāgame katapāṭihāriyaṃ sabbaṃ kaṇḍambarukkhamūle Yamakapāṭihāriyasadisāṃ ahosi.

Evaṃ Sattā iminā pāṭihāriyena devatānaṃ vitakkaṃ vūpasametvā pallaṅkato īsakaṃ pācīnanissite uttaradisābhāge ṭhatvā “imasmiṃ vata me pallaṅke sabbaññutaññāṇaṃ paṭividdhaṃ”ti cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṃ pūritānaṃ pāramīnaṃ phalādhigamaṭṭhānaṃ pallaṅkaṃ Bodhirukkhaṃ animisehi akkhīhi olokayamāno sattāhaṃ vītinaṃsesi, taṃ ṭhānaṃ animisacetiyaṃ nāma jātaṃ. Atha pallaṅkassa ca ṭhitatṭhānassa ca antarā caṅkamaṃ māpetvā puratthimapacchimoto āyate ratanacaṅkame caṅkamanto sattāhaṃ vītinaṃsesi, taṃ ṭhānaṃ Ratanacaṅkamacetiyaṃ nāma jātaṃ.

Catutthe pana sattāhe bodhito pacchimuttaradisābhāge devatā ratanagharaṃ māpayiṃsu, tattha pallaṅkena nisīditvā Abhidhammapiṭakaṃ visesato cettha anantanayaṃ samantapaṭṭhānaṃ vicinanto sattāhaṃ vītinaṃsesi. Ābhidhammikā paṇāhu “ratanagharaṃ nāma na sattaratanaṃ geḥaṃ, sattannaṃ pana pakaraṇānaṃ sammāsitaṭṭhānaṃ ‘ratanagharan’ti vuccatī”ti. Yasmaṃ panettha ubhopete pariyāyā¹ yujjanti, tasmā ubhayampetaṃ gahetabbameva. Tato paṭṭhāya pana taṃ ṭhānaṃ Ratanagharacetiyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisamīpeyeva cattāri sattāhāni vītinaṃmetvā pañcame sattāhe Bodhirukkhamulā yena Ajapālanigrodho tenupasaṅkami, tatrāpi dhammaṃ vicinantoyeva vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedento nisīdi.

Tasmiṃ samaye māro devaputto “ettakaṃ kālaṃ anubandhanto otārāpekkhopi imassa na kiñci khalitaṃ addasaṃ, atikkantodāni esa mama vasaṃ”ti domanassappatto mahāmagge nisīditvā soḷasa kāraṇāni cintento bhūmiyaṃ soḷasa lekhaṃ kaḍḍhi—“ahaṃ eso viya dānapāramiṃ napūresim, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya sīlapāramiṃ nekkhammapāramiṃ paññāpāramiṃ vīriyapāramiṃ khantipāramiṃ saccapāramiṃ adhiṭṭhānapāramiṃ mettāpāramiṃ upekkhāpāramiṃ na

pūresim, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti dasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya asādhāraṇassa indriyaparopariyattañāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresim, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekādasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya asādhāraṇassa āsayānusayañāṇassa mahākaruṇāsamāpattiñāṇassa yamakapāṭihirañāṇassa anāvaraṇañāṇassa, sabbaññutaññāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresim, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti soḷasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Evaṃ imehi kāraṇehi mahāmagge soḷasa lekhā kaḍḍhamāno nisīdi.

Tasmim samaye Taṇhā Arati Ragāti tisso māraddhitaro “pitā no na paññāyati, kahaṃ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṃ domanassappattaṃ bhūmim vilekhamānaṃ nisinnaṃ disvā pitu santikaṃ gantvā “kasmā tāta dukkhī dummano”ti pucchiṃsu. Ammā ayaṃ mahāsamaṇo mayhaṃ vasaṃ atikkanto, ettakaṃ kālaṃ olokeno otāramassa daṭṭhuṃ nāsakkhim, tenāhaṃ dukkhī dummanoti. Yadi evaṃ mā cintayittha, mayametaṃ attano vase katvā ādāya āgamiṣṣāmāti. Na sakkā ammā eso kenaci vase kātuṃ, acalāya saddhāya paṭiṭṭhito eso purisoti. “Tāta mayaṃ itthiyo nāma idāneva naṃ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Bhagavā neva tāsāṃ vacanaṃ manasi akāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi, anuttare upadhisāṅkhaye vimuttamānaso vivekasukhaññeva anubhavanto nisīdi.

Puna māraddhitaro “uccāvacā kho purisānaṃ adhippāyā, kesañci kumārīkāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, yannūna mayaṃ nānappakārehi rūpehi palobheyyāmā”ti ekamekā kumārivaṇṇādivasena sataṃ sataṃ attabhāve abhinimminivā kumāriyo, avijātā, sakiṃvijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahitthiyo ca hutvā chakkhattuṃ Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Tampi Bhagavā na manasākāsi, yathā taṃ anuttare upadhisāṅkhaye vimutto. Keci panācariyā vadanti “tā

mahitthibhāvena upagatā disvā Bhagavā ‘evamevaṃ etā khaṇḍadantā palitakesā hontū’ti adhiṭṭhāsī”ti, taṃ na gahetabbaṃ. Na hi Satthā evarūpaṃ adhiṭṭhānaṃ karoti. Bhagavā pana “apetha tumhe, kiṃ disvā evaṃ vāyamatha, evarūpaṃ nāma avītarāgādīnaṃ purato kātuṃ yuttaṃ, Tathāgatassa pana rāgo pahīno, doso pahīno, moho pahīno”ti attano kilesappahānaṃ ārabha—

“Yassa jitaṃ nāvajīyati,
Jitamassa no’yāti koci loke.
Taṃ Buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessatha.

Yassa jālinī visattikā,
Taṇhā natthi kuhiñci netave.
Taṃ Buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessathā”ti¹—

Imā Dhammapade Buddhavagge dve gāthā vadanto dhammaṃ kathesi. Tā “saccaṃ kira no pitā avoca, arahaṃ Sugato loke na rāgena suvānayo”ti-ādīni vatvā pitu santikaṃ agamaṃsu.

Bhagavāpi tattha sattāhaṃ vītināmetvā Mucalindamūlaṃ agamāsi. Tattha sattāhavaddalikāya uppannāya sītādipaṭibāhanatthaṃ Mucalindena nāgarājena sattakkhattuṃ bhogehi parikkhitto asambādhāya gandhakuṭiyaṃ viharanto viya vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamāno sattāhaṃ vītināmetvā rājāyatanam upasaṅkami, tatthāpi vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamānoyeva nisīdi. Ettāvatā satta sattāhāni paripuṇṇāni. Etthantare neva mukhadhovanam, na sarīrapaṭijagganam, na āhāraiccaṃ ahosi, jhānasukhaphalasukheneva² vītināmesi.

Athassa tasmim sattasattāhamatthake ekūnapaññāsatime divase tattha nisinnassa “mukhaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ udapādi. Sakko Devānamindo agadaharīṭakaṃ āharitvā adāsi, Satthā taṃ paribhuñji, tenassa sarīravaḷaṇjaṃ ahosi. Athassa Sakkoyeva nāgalatādantakaṭṭhañceva

1. Khu 1. 48 piṭṭhe Dhammapade.

2. Jhānasukhena maggasukhena phalasukheneva (Sī, Syā)

mukhadhovana-udakañca adāsi. Satthā taṃ dantakaṭṭham khāditvā
Anotattadahodakena mukhaṃ dhovitvā tattheva Rājāyatanamūle nisīdi.

Tasmim samaye Tapussabhallikā¹ nāma dve vāṇijā pañcahi sakaṭasatehi
Ukkalājanapadā Majjhimadesaṃ gacchantā attano ñātisālohitāya devatāya
sakaṭāni sannirumbhitvā Satthu āhārasampādane ussāhitā manthañca
madhupiṇḍikañca ādāya “paṭiggaṇhātu no bhante Bhagavā imaṃ āhāraṃ
anukampaṃ upādāyā”ti Satthāraṃ upasaṅkamitvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā
pāyāsapaṭiggaṇhadivaseyeva pattassa antarahitattā “na kho Tathāgatā
hatthesu paṭiggaṇhanti, kimhi nu kho ahaṃ paṭiggaṇheyyan”ti cintesi.
Athassa cittaṃ ñatvā catūhi disāhi cattāro mahārājāno indanīlamaṇimaye
patte upanāmesuṃ, Bhagavā te paṭikkhipi. Puna muggavaṇṇaselaye
cattāro patte upanāmesuṃ. Bhagavā catunnampi devaputtānaṃ anukampāya
cattāropi patte paṭiggaṇhetvā uparūpari ṭhapetvā “eko hotū”ti adhiṭṭhāsi,
cattāropi mukhavaṭṭiyaṃ paññāyamānalekhā hutvā majjhimena pamāṇena
ekattaṃ upagamimsu. Bhagavā tasmim paccagghe selamaye patte āhāraṃ
paṭiggaṇhitvā paribhuñjitvā anumodanaṃ akāsi. Dve bhātaro vāṇijā
Buddhañca dhammañca saraṇaṃ gantvā dhevācikā upāsakā ahesuṃ. Atha
nesaṃ “ekaṃ no bhante paricaritabbatṭhānaṃ dethā”ti vadantānaṃ
dakkhiṇahatthena attano sīsaṃ parāmasitvā kesadhātuyo adāsi. Te attano
nagare tā dhātuyo suvaṇṇasamuggassa anto² pakkipitvā cetiyaṃ
patiṭṭhāpesuṃ.

Sammāsambuddhopi kho tato utṭhāya puna Ajapālanigrodhameva
gantvā nigrodhamūle nisīdi. Athassa tattha nisinnamattasseva attanā
adhigatassa dhammassa gambhīrataṃ paccavekkhantassa sabbabuddhānaṃ
āciṇṇo “adhigato kho myāyaṃ dhammo”ti paresaṃ dhammaṃ
adesetukamyatākārapavatto vitakko udapādi. Atha **brahmā Sahampati**
“nassati vata bho loko, vinassati vata bho loko”ti dasahi cakkavālasahashehi
Sakkasuyāma santusitasunimmita vasavatti mahābrahmāno ādāya Satthu
santikaṃ gantvā “desetu bhante Bhagavā dhamman”ti-ādinā nayena
dhammadesanaṃ āyāci.

1. Tapassubhallikā (Sī, I)

2. Dhātuyo anto (Sī, Syā, I)

Satthā tassa paṭiññaṃ datvā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamāṃ dhammāṃ deseyyan”ti cintento “Ālāro paṇḍito, so imaṃ dhammāṃ khippāṃ ājānissatī”ti cittaṃ uppādetvā puna olokeno tassa sattāhakālakatabhāvaṃ ñatvā Udakaṃ āvajjesi. Tassāpi abhidosakālakatabhāvaṃ ñatvā “bahūpakārā kho me pañcavaggiyā bhikkhū”ti pañcavaggiye ārabba manasikāraṃ katvā “kahaṃ nu kho te etarahi viharantī”ti āvajjento “bāraṇasiyaṃ Isipatane migadāye”ti ñatvā “tattha gantvā dhammacakkaṃ pavattessāmī”ti katipāhaṃ Bodhimaṇḍasāmantāyeva piṇḍāya caranto viharitvā āsāḷhipuṇṇamāsiyaṃ “Bāraṇasiṃ gamissāmī”ti cātuddasiyaṃ paccūsasamaye vibhātāya rattiyā kālasseva pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge Upakaṃ nāma ājīvakaṃ disvā tassa attano Buddhabhāvaṃ ācikkhitvā taṃ divasaṃyeva sāyanhasamaye Isipatanaṃ agamāsi.

Pañcavaggiyā therā Tathāgataṃ dūratova āgacchantāṃ disvā “ayaṃ āvuso samaṇo Gotamo paccayabāhullāya āvattitvā paripuṇṇakāyo piṇḍindriyo suvaṇṇavaṇṇo hutvā āgacchati, imassa abhivādanādīni na karissāma, mahākulapasuto kho panesa āsanābhīhāraṃ arahati, tenassa āsanamattaṃ paññāpessāmā”ti katikaṃ akaṃsu. Bhagavā sadevakassa lokassa cittācāraṃ jānanasamatthena ñāṇena “kaṃ nu kho ime cintayimsū”ti āvajjetvā cittaṃ aññāsi. Atha ne sabbadevamanussesu anodissakavasena pharaṇasamatthaṃ mettacittaṃ saṅkhipitvā odissakavasena mettacittena¹ phari. Te Bhagavatā mettacittena phuṭṭhā Tathāgate upasaṅkamante sakāya katikāya saṇṭhātum asakkontā abhivādanapaccuṭṭhānādīni sabbakiccāni akaṃsu, Sammāsambuddhabhāvaṃ panassa ajānamānā kevalaṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaranti.

Atha ne Bhagavā “mā vo bhikkhave Tathāgataṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaratha, ahaṃ bhikkhave Tathāgato Sammāsambuddho”ti attano Buddhabhāvaṃ saññāpetvā paññatte varabuddhāsane nisinno uttarāsāḷhanakkhattayoge vattamāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi parivuto

1. Mettacittaṃ (Sī, I)

pañcavaggiye there āmantetvā **Dhammacakkappavattanasuttantaṃ**¹ desesi. Tesu Aññāsikoṇḍaññatthero desanānusārena ñāṇaṃ pesento suttapariyosāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā tattheva vassaṃ upagantvā punadivase Vappattheraṃ ovaḍanto vihāreyeva nisīdi, sesā cattāro piṇḍāya carimsu. Vappatthero bubbaṇṇheyeve sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Eteneva upāyena punadivase Bhaddiyattheraṃ, punadivase Mahānāmattheraṃ, punadivase Assajittheranti sabbe sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā pañcamiyaṃ pakkhassa pañcapi jane sannipātetvā **Anattalakkhaṇasuttantaṃ**² desesi, desanāpariyosāne pañcapi therā arahattaphale patiṭṭhahimsu. Atha Satthā **Yasakulaputtassa** upanissayaṃ disvā taṃ rattibhāge nibbijjivā gehaṃ pahāya nikkhantaṃ “chi yasā”ti pakkosivā tasmimyeve rattibhāge sotāpattiphale, punadivase arahatte patiṭṭhāpetvā aparepi tassa sahāyake **catupaṇṇāsa jane** ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā arahattaṃ pāpesi.

Evam loke ekasatṭhiyā arahantesu jātesu Satthā vutthavasso pavāretvā “caratha bhikkhave cārikan”ti satṭhi bhikkhū disāsu pesetvā sayam Uruvelaṃ gacchanto antarāmagge kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa jane **Bhaddavaggiyakumāre** vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno, sabbuttamo anāgāmī ahosi. Tepi sabbe ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā disāsu pesetvā Uruvelaṃ gantvā adḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā Uruvelakassapādayo sahassajaṭilaparivāre **tebhātikajaṭile** vinetvā ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā gayāsīse nisīdāpetvā **Ādittapariyāyadesanāya**³ arahatte patiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto “Bimbisārarañño dinnāṃ paṭiññaṃ mocessāmī”ti Rājagahaṃ gantvā nagarūpacāre laṭṭhivanuyyānaṃ agamāsi. Rājā uyyānapālassa santikā “Satthā āgato”ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi parivuto Satthāraṃ

1. Āmantetvā dvādasākāraṃ tiparivaṭṭaṃ chañṇānavijambhanaṃ anuttaraṃ dhammacakkappavattanasuttantaṃ (Ka) Saṃ 3. 368; Vi 3. 14 piṭṭhesu.

2. Saṃ 2. 55; Vi 3. 18 piṭṭhesu.

3. Vi 3. 44 piṭṭhe.

upasaṅkamitvā cakkavicittatalesu suvaṇṇapaṭṭavitānaṃ viya
pabhāsamudayaṃ vissajjantesu Tathāgatassa pādesu sirasā nipatitvā
ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya.

Atha kho tesāṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ etadahosi “kiṃ nu kho
mahāsamaṇo Uruvelakassape brahmacariyaṃ carati, udāhu Uruvelakassapo
mahāsamaṇe”ti. Bhagavā tesāṃ cetasā cetoparivitakkamaññāya therāṃ
gāthāya ajjhabhāsi—

“Kimeva disvā Uruvelavāsi,
Pahāsi aggiṃ kisakovadāno.
Pucchāmi taṃ Kassapa etamatthaṃ,
Kathaṃ pahīnaṃ tava agghuttan”ti¹.

Theropi Bhagavato adhippāyaṃ viditvā—

“Rūpe ca sadde ca atho rase ca,
Kāmitthiyo cābhivadanti yaññā.
Etaṃ malanti upadhīsu ñatvā,
Tasmā na yiṭṭhe na hute araṇjin”ti¹—

Imaṃ gāthaṃ vatvā attano sāvakabhāvapakāsanatthaṃ Tathāgatassa
pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti
vatvā ekatālaṃ dvitālaṃ titālanti yāva sattatālappamāṇaṃ sattakkhattuṃ
vehāsaṃ abbhuggantvā oruyha Tathāgataṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Taṃ
pāṭihāriyaṃ disvā mahājano “aho mahānubhāvā Buddhā, evaṃ
thāmagatadiṭṭhiko nāma ‘arahā’ti maññamāno Uruvelakassapopi diṭṭhijālaṃ
bhinditvā Tathāgatena damito”ti Satthu guṇakathaṃyeva kathesi. Bhagavā
“nāhaṃ idāniyeva Uruvelakassapaṃ damemi, atītepi esa mayā
damitoyevā”ti vatvā imissā aṭṭhuppattiya **Mahānārada**kassapajātakaṃ²
kathetvā cattāri saccāni pakāsesi. Magadharājā ekādasahi nahutehi saddhiṃ
sotāpatti-phale paṭiṭṭhāsi, ekaṃ nahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Rājā Satthu
santike nisinnoyeva pañca assāsake

1. Vi 3. 46 piṭṭhe.

2. Khu 6. 257 piṭṭhe.

pavedetvā saraṇaṃ gantvā svātanāya nimantetvā āsanā vuṭṭhāya
Bhagavantam padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

Punadivase yehi ca Bhagavā diṭṭho, yehi ca adiṭṭho, sabbe pi
Rājagahavāsino aṭṭhārasakoṭisaṅkhā manussā Tathāgataṃ daṭṭhukāma
pātova Rājagahato Laṭṭhivanuyyānaṃ agamaṃsu. Tigāvuto maggo
nappahosi, sakalalaṭṭhivanuyyānaṃ nirantaraṃ phuṭaṃ ahosi. Mahājano
Dasabalassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃpassanto tittim kātuṃ
nāsakkhi. Vaṇṇabhūmi nāmesā. Evarūpesu hi ṭhānesu Tathāgatassa
lakkhaṇānubyañjanādippabhedā sabbāpi rūpakāyasirī vaṇṇetabbā. Evaṃ
rūpasobhaggappattaṃ Dasabalassa sarīraṃ passamānena mahājanena
nirantaraṃ phuṭe uyyāne ca magge ca ekabhikkhussapi nikkhamanokāso
nāhosi. Taṃ divasaṃ kira Bhagavā chinnabhatto bhaveyya, taṃ mā ahosīti
sakkassa nisinnāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi, so āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ
ñatvā māṇavakavaṇṇaṃ abhinimminivā
Buddhadhammasaṃghapaṭisaṃyuttā thutiyo vadamāno Dasabalassa purato
otaritvā devatānubhāvena okāsaṃ katvā—

“Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi¹.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

Mutto muttehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

Tiṇṇo tiṇṇehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

1. Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi vippamuttehi (Sī, Syā, I) evaṃ
aparagāthāpadadvayepi.

Dasavāso Dasabalo,
 Dasadhammavidū dasabhi cupeto.
 So dasasataparivāro.
 Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā”ti¹—

Imāhi gāthāhi Satthu vaṇṇaṃ vadamāno purato pāyāsi. Tadā mahājano māṇavakassa rūpasiriṃ disvā “ativiya abhirūpo ayaṃ māṇavako, na kho pana amhehi diṭṭhapubbo”ti cintetvā “kuto ayaṃ māṇavako, kassa vāyan”ti āha. Taṃ sutvā māṇavo—

“Yo dhīro sabbadhi danto, suddho² appaṭipuggalo.
 Arahaṃ Sugato loke, tassāhaṃ paricārako”ti³—

gāthamāha.

Satthā Sakkena katokāsaṃ maggaṃ paṭipajjitvā bhikkhusahassaparivuto Rājagahaṃ pāvisi. Rājā Buddhappamukhassa saṃghassa mahādānaṃ datvā “ahaṃ bhante tīṇi ratanāni vinā vattituṃ na sakkhissāmi, velāya vā avelāya vā Bhagavato santikaṃ āgamiṃsāmi, Laṭṭhivanuyyānaṃ nāma atidūre, idaṃ pana amhākaṃ Veḷuvanaṃ nāma uyyānaṃ nātidūre nāccāsanne gamanāgamanasampannaṃ Buddhārahaṃ senāsanaṃ. Idaṃ me Bhagavā paṭiggaṇhātū”ti suvaṇṇabhinkārena pupphagandhavāsitaṃ maṇivaṇṇaṃ udakaṃ ādāya Veḷuvanuyyānaṃ pariccajanto Dasabalassa hatthe udakaṃ pātesi. Tasmiṃ āramapaṭiggahaṇe “Buddhasāsanassa mūlāni otiṇṇāni”ti mahāpathavī kampi. Jambudīpasmiṃ hi ṭhapetvā Veḷuvanaṃ aññaṃ mahāpathaviṃ kampetvā gahitasenāsanaṃ nāma natthi. Tambapaṇṇidīpepi ṭhapetvā mahāvihāraṃ aññaṃ pathaviṃ kampetvā gahitasenāsanaṃ nāma natthi. Satthā Reḷuvanārāmaṃ paṭiggahetvā rañño anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṃghaparivuto Veḷuvanaṃ agamāsi.

Tasmiṃ kho pana samaye Sāriputto ca Moggallāno cāti dve paribbājakā Rājagahaṃ upanissāya viharanti amataṃ pariyesamānā. Tesu Sāriputto Assajittheraṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ disvā pasannacitto

1. Vi 3. 48 piṭṭhe.

2. Buddho (Sī, I)

3. Vi 3. 49 piṭṭhe.

payirupāsivā “ye dhammā hetuppabhavā”ti gātham sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya attano sahāyakassa Moggallānaparibbājakassapi tameva gātham abhāsi. Sopi sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Te ubhopi janā Sañcayam oloketvā attano parisāya saddhim Bhagavato santike pabbajimsu. Tesu Mahāmoggallāno sattāhena arahattam pāpuṇi, Sāriputtatthero aḍḍhamāsenā. Ubhopi ca ne Satthā aggasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Sāriputtattherena arahattappattadivaseyeva sāvakasannipātam akāsi.

Tathāgate pana tasmimyeva Veḷuvanuyyāne viharante Suddhodanamahārājā “putto kira me chabbassāni dukkarakārikam caritvā paramābhisambodhim patvā pavattavaradhammacakko Rājagaham upanissāya Veḷuvane viharatī”ti sutvā aññataram amaccam āmantesi “ehi bhāṇe, purisasahassaparivāro Rājagaham gantvā mama vacanena ‘pitā vo Suddhodanamahārājā daṭṭhukāmo’ti vatvā puttam me gaṇhitvā ehi”ti āha. So “evam devā”ti rañño vacanam sirasā sampañicchitvā purisasahassaparivāro khippameva saṭṭhiyojanamaggam gantvā Dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāvelāya vihāram pāvisi. So “tiṭṭhatu tāva rañño pahitasāsanam”ti pariyante ṭhito Satthu dhammadesanam sutvā yathāṭhitova saddhim purisasahassena arahattam patvā pabbajjam yāci. Bhagavā “etha bhikkhavo”ti hattham pasāresi, sabbe taṅkhaṇamyeva iddhimayapattacīvaradharā saṭṭhivassattherā¹ viya ahesum. Arahattam pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti so raññā pahitasāsanam Dasabalassa na kathesi. Rājā “neva gato āgacchati², nasāsanam suyyatī”ti “ehi bhāṇe, tvaṃ gacchāhī”ti tenava niyāmena aññam amaccam pesesi. Sopi gantvā purimanayeneva saddhim parisāya arahattam patvā tuṇhī ahosi. Rājā eteneva niyāmena purisasahassaparivāre nava amacce pesesi, sabbe attano kiccam niṭṭhāpetvā tuṇhībhūtā tattheva viharimsu.

1. Vassasatikattherā (Sī, Syā, I)

2. Neva gatako āgacchati (Sī), neva Bhagavā, na gato āgacchati (Ka)

Rājā sāsanaṃattampi āharitvā ācikkhantaṃ alabhivā cintesi “ettakā janā mayi sinehābhāvena sāsanaṃattampi na paccāharimsu, ko nu kho mama vacanaṃ karissatī”ti sabbāṃ rājabalaṃ olokeno Kāludāyima addasa. So kira rañño sabbatthasādhako amacco abbhantariko ativissāsiko bodhisattena saddhima ekadivase jāto sahapaṃsukīlako sahāyo. Atha naṃ rājā āmantesi “tāta Kāludāyi ahaṃ mama puttaṃ passitukāmo nava purisasahassāni pesesiṃ, ekapurisopi āgantvā sāsanaṃattaṃ ārocentopi natthi, dujjāno kho pana jīvitantarāyo, ahaṃ jīvamānova puttaṃ daṭṭhuma icchāmi, sakkhissasi nu kho me puttaṃ dassetun”ti. Sakkhissāmi deva, sace pabbajituma labhissāmi. Tāta tvaṃ pabbajitvā vā apabbajitvā vā mayhaṃ puttaṃ dassethi. So “sādhū devā”ti rañño sāsanaṃ ādāya Rājagahaṃ gantvā Satthu dhammadeśanāvelāya parisapariyante ṭhito dhammaṃ sutvā saparivāro arahattaphalaṃ patvā chibhikkhubhāve patiṭṭhāsi.

Satthā Buddho hutvā paṭhamāṃ antovassaṃ Isipatane vasitvā vutthavasso pavāretvā Uruvelaṃ gantvā tattha tayo māse vasanto tebhātikajaṭile vinetvā bhikkhusahassaparivāro phussamāsapunnamāyaṃ Rājagahaṃ gantvā dve māse vasi. Ettāvatā Bārāṇasito nikkhantassa pañca māsā jātā, sakalo hemanto atikkanto. Kāludāyittherassa āgatadivasato sattaṭṭha divasā vītivattā¹, so phagguṇipunnamāsiyaṃ cintesi “atikkanto hemanto, vasantasamayo anuppatto, manussehi sassādīni uddharitvā sammukhasammukhaṭṭhānehi maggā dinnā, haritaṇṇasañchannā pathavī, supupphitā vanasaṇḍā, paṭipajjanakkhamā maggā, kālo Dasabalassa ñātisaṅgahaṃ kātun”ti. Atha Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā—

“Aṅgārino dāni dumā bhadante,
Phalesino chadanaṃ vipphahāya.
Te accimantova pabhāsanti,
Samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ² -pa-.

1. Āgatadivasato paṭṭhāya sattame divase vītivatte (Ka)

2. Bhagī rasānaṃ (Sī, Syā, I)

Nātisītaṃ nāti-uṇhaṃ, nātidubbhikkhachātakam.

Saddalā haritā bhūmi, esa kālo Mahāmunī”ti—

Saṭṭhimattāhi gāthāhi Dasabalassa kulanagaram gamanattāyā gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi. Atha naṃ Satthā “kiṃ nu kho udāyi madhurassarena gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi”ti-āha. Bhante tumhākaṃ pitā Suddhodanamahārājā passitukāmo, karoṭha ñātakānaṃ saṅgahanti. Sādhu Udāyi, karissāmi ñātakānaṃ saṅgahaṃ, bhikkhusaṃghassa ārocehi, gamikavattaṃ pūressantīti. “Sādhu bhante”ti thero tesarā ārocesi.

Bhagavā Aṅgamagadhavāsīnaṃ kulaputtānaṃ dasahi sahassehi, Kapilavatthuvāsīnaṃ dasahi sahassehīti sabbeheva vīsatisahashehi khīṇāsavabhikkhūhi parivuto Rājagahā nikkhamitvā divase divase yojanaṃ gacchati. “Rājagahato saṭṭhiyojanaṃ Kapilavatthum dvīhi māsehi pāpuṇissāmi”ti aturitacārikaṃ pakkāmi. Theropi “Bhagavato nikkhantabhāvaṃ rañño ārocessāmi”ti vehāsaṃ abbhuggantvā rañño nivesane pāturahosi. Rājā therāṃ disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa nānaggarasabhojanassa pattarāṃ pūretvā adāsi. Thero uṭṭhāya gamanākāraṃ dassesi. Nisīditvā bhuñjatha tātāti. Satthu santikaṃ gantvā bhuñjissāmi mahārājāti. Kahaṃ pana tāta Satthāti. Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākaṃ dassanattāyā cārikaṃ nikkhanto mahārājāti. Rājā tuṭṭhamānaso āha “tumhe imaṃ paribhuñjitvā yāva mama putto imaṃ nagaraṃ pāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātaṃ harathā”ti. Thero adhivāsesi. Rājā therāṃ parivisitvā pattarāṃ gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā uttamabhojanassa pūretvā “Tathāgatassa dethā”ti therassa hatthe patiṭṭhāpesi. Thero sabbesaṃ passantānaṃyeva pattarāṃ ākāse khipitvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ āharitvā Satthu hatthe ṭhāpesi. Satthā taṃ paribhuñji. Etenupāyena thero divase divase āhari, Satthāpi antarāmagge rañño yeva piṇḍapātaṃ paribhuñji. Theropi bhattakiccāvasāne divase divase “ajja ettakaṃ Bhagavā āgato, ajja ettakaṃ”ti Buddhaguṇapaṭisaṃyuttāya kathāya sakalaṃ rājakulaṃ Satthu dassanaṃ vināyeva Satthari sañjātappasādaṃ akāsi. Teneva naṃ Bhagavā “etadaggaṃ bhikkhave mama

sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ kulappasādakānaṃ yadidaṃ Kāḷudāyī”¹ti etadagge ṭhapesi.

Sākiyāpi kho “anuppatte Bhagavati amhākaṃ ñātiseṭṭhaṃ passissāmā”ti sannipatitvā Bhagavato vasanaṭṭhānaṃ vīmaṃsamānā “Nigrodhasakkassa ārāmo ramaṇīyo”ti sallakkhetvā tattha sabbaṃ paṭijagganavidhiṃ kāretvā gandhapupphahatthā paccuggamanaṃ karontā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite daharadahare nāgaradārake ca nāgaradārikāyo ca paṭhamam paḥiṇimsu, tato rājakumāre ca rājakumārikāyo ca, tesam anantaraṃ sāmam gandhapupphacuṇṇādīhi pūjayamānā Bhagavantaṃ gahetvā Nigrodhārāmameva agamaṃsu. Tatra Bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā nāma mānājātikā mānatthaddhā, te “Siddhatthakumāro amhehi daharataro, amhākaṃ kaniṭṭho, bhāgineyyo, putto, nattā”ti cintetvā daharadahare rājakumāre āhaṃsu “tumhe vandatha, mayaṃ tumhākaṃ piṭṭhito nisīdissāmā”ti.

Tesu evaṃ avanditvā nisinnesu Bhagavā tesam ajjhāsayaṃ oloketvā “na maṃ ñātayo vandanti, handadāni ne vandāpessāmī”ti abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya ākāsaṃ abbhuggantvā tesam sīse pādapaṃsum okiramāno viya kaṇḍambarukkhamūle Yamakapāṭihāriyasadisam paṭihāriyaṃ akāsi. Rājā taṃ acchariyaṃ disvā āha “Bhagavā tumhākaṃ jātadivase Kāḷadevīlassa vandanatthaṃ upanītānaṃ pāde vo parivattitvā brāhmaṇassa matthake patiṭṭhite disvāpi ahaṃ tumhe vandim, ayaṃ me paṭhamavandanā. Vappamaṅgaladivase jambucchāyāya sirisayane nisinnānaṃ vo jambucchāyāya aparivattanaṃ disvāpi pāde vandim, ayaṃ me dutiyavandanā. Idāni imaṃ adiṭṭhapubbaṃ pāṭihāriyaṃ disvāpi ahaṃ tumhākaṃ pāde vandāmi, ayaṃ me tatiyavandanā”ti. Raññā pana vandite Bhagavantaṃ avanditvā ṭhātuṃ samattho nāma ekasākiyopi nāhosi, sabbe vandimsuyeva.

Iti Bhagavā ñātayo vandāpetvā ākāsaṃ otaritvā paññattāsane nisīdi. Nisinne Bhagavati sikhāpatto ñātisamāgamo

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

ahosi, sabbe ekaggacittā hutvā nisīdimṣu. Tato mahāmegho pokkharavassam vassi. Tambavaṇṇam udakam heṭṭhā viravantam gacchati, temitukāmoḥ temeti¹, atemitukāmassa sarīre ekabindumattampi na patati. Tam disvā sabbe acchariyabbhutacittajātā “aho acchariyam, aho abbhutan”ti katham samuṭṭhāpesum. Satthā “na idāneva mayham nātisamāgame pokkharavassam vassati, atītepi vassī”ti imissā aṭṭhuppattiyā **Vessantarajātakam** kathesi. Dhammadesanam sutvā sabbe uṭṭhāya vanditvā pakkamimṣu. Ekopi rājā vā rājamahāmatto vā “sve amhākam bhikkham gaṇhathā”ti vatvā gato nāma natthi.

Satthā punadivase vīsatisahassabhikkhuparivuto Kapilavatthum piṇḍāya pāvīsi. Tam na koci gantvā nimantesi, pattam vā aggahesi. Bhagavā indakhīle ṭhitova āvajjesi “katham nu kho pubbabuddhā kulanagare piṇḍāya carimṣu, kim uppaṭipāṭiyā issarajanānam gharāni agamimṣu, udāhu sapadānacārikam carimṣu”ti. Tato ekabuddhassapi uppaṭipāṭiyā gamanam adisvā “mayāpi idāni ayameva vaṃso, ayam pavenī paggaheṭṭabbā, āyatim ca me sāvakaṇṇam mamaññeva anusikkhantā piṇḍacārikavattam paripūressanti”ti koṭiyam nivṛṭṭhagehato paṭṭhāya sapadānam piṇḍāya cari. “Ayyo kira Siddhatthakumāro piṇḍāya caratī”ti dvibhūmakatibhūmakādīsu pāsādesu sīhapañjare vivaritvā mahājano dassanabyāvaṇṇo ahoṣi.

Rāhulamātāpi devī “ayyaputto kira imasmimyeva nagare mahantena rājānubhāvena suvaṇṇasivikādīhi vicaritvā idāni kesamassum ohāretvā kāsāyavatthavasano kapālahattho piṇḍāya carati, sobhati nu kho”ti sīhapañjaram vivaritvā olokayamānā Bhagavantam nānāviraḡasamujjalāya sarīrappabhāya nagaravīthiyo obhāsetvā byāmapabhāparikkhepasamaṅgībhūtāya² asīti-anubyañjanāvabhāsītāya dvattimsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitāya anopamāya Buddhasiriyā virocamānam disvā uṇhīsato paṭṭhāya yāva pādatalā—

1. Ye temitukāmā, te temeti (Ka) 2. Byāmapabhāparikkhepasamupagūḥāya (Sī, I)

“Siniddhanīlamudukuñcitakeso,
 Sūriyanimmalatalābhinalāto.
 Yuttatūṅgamudukāyatanāso,
 Rāmsijālavitato¹ Narasīho. (1)

Cakkavarāṅkitarattasupādo,
 Lakkhaṇamaṇḍita-āyatapaṇhi.
 Cāmarihatthavibhūsitapaṇho,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (2)

Sakyakumāro varado sukhumālo,
 Lakkhaṇavicittapasannasarīro.
 Lokahitāya āgato naravīro,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (3)

Āyatayuttasusaṇṭhitasoto,
 Gopakhumo abhinīlanetto.
 Indadhanu-abhinīlabhamuko,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (4)

Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo,
 Devanarāṇaṃ piyo naranāgo.
 Mattagajindavilāsitaḡāmī,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (5)

Siniddhasugambhīramaṇḡjusaghoso,
 Hiṅgulavaṇṇarattasujivho.
 Vīsativīsatisetasudanto,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (6)

Khattiyasambhava-aggakulindo,
 Devamanussanamassitapādo.
 Sīlasamādhipatiṭṭhitacitto,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (7)

1. Rāmsijālavikasito (Ka)

Vaṭṭasuvaṭṭasusaṇṭhitagīvo,
 Sīhahanumigarājasarīro.
 Kañcanasucchavi-uttamavaṇṇo,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (8)

Añjanasamavaṇṇasunīlakeso,
 Kañcanapaṭṭavisuddhanalāto.
 Osadhipaṇḍarasuddhasu-uṇṇo,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (9)

Gacchantonilapathe viya cando,
 Tārāgaṇaparivaḍḍhitarūpo.
 Sāvakamajjhagato samaṇindo,
 Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho”ti— (10)

Evamimāhi dasahi **Narasīhagāthāhi** nāma abhitthavitvā “tumhākaṃ putto kira idāni piṇḍāya caratī”ti rañño ārocesi. Rājā saṃviggahadayo hatthena sātakaṃ saṇṭhapento turitaturitaṃ nikkhamitvā vegena gantvā Bhagavato purato ṭhatvā āha “kiṃ bhante amhe lajjāpetha, kimatthaṃ piṇḍāya caratha, kiṃ ‘ettakānaṃ bhikkhūnaṃ na sakkā bhattaṃ laddhun’ti saññaṃ karitthā”ti. Vaṃsacārittametaṃ mahārāja amhākanti. Nanu bhante amhākaṃ Mahāsammatakhattiyavaṃso nāma vaṃso, tattha ca ekakhattiyopi bhikkhācaro nāma natthīti. “Ayaṃ mahārāja rājavaṃso nāma tava vaṃso, amhākaṃ pana Dīpaṅkaro Koṇḍañño -pa- Kassapoti ayaṃ Buddhavaṃso nāma¹. Ete ca aññe ca anekasahassasaṅkhā Buddhā bhikkhācarā, bhikkhācāreneva jīvikaṃ kappesun”ti antaravīthiyaṃ ṭhitova—

“Uttitṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucaritaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti²—

Imaṃ gāthamāha, gāthāpariyosāne rājā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi.

“Dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccaritaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti²—

1. Buddhavaṃso vaṃso nāma (Vi-Ṭṭha 3. 288 piṭṭhe)

2. Khu 1. 38 piṭṭhe Dhammapade.

Imaṃ pana gāthaṃ sutvā sakadāgāṃiphale paṭiṭṭhāsi,

Mahādhammapālajātakaṃ¹ sutvā anāgāṃiphale paṭiṭṭhāsi, maraṇasamaye setacchattassa heṭṭhā sirisayane nipannoyeva arahattaṃ pāpuṇi.

Araññavāsena pana padhānānuyogakiccaṃ rañño nāhosi. Sotāpattiphalaṃ sacchikatvāyeva pana Bhagavato pattaṃ gahetvā saparisaṃ Bhagavantam mahāpāsādaṃ āropetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi.

Bhattakiccapariyosāne sabbaṃ itthāgāraṃ āgantvā Bhagavantam vandi ṭhapetvā Rāhulamātaraṃ. Sā pana “gaccha, ayyaputtaṃ vandāhi”ti parijanena vuccamānāpi “sace mayhaṃ guṇo atthi, sayameva mama santikaṃ ayyaputto āgamissati, āgatameva naṃ vandissāmī”ti vatvā na agamāsi.

Bhagavā rājānaṃ pattaṃ gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhiṃ rājadhītāya sirigabbhaṃ gantvā “rājadhītā yathāruci vandamānā na kiñci vattabbā”ti vatvā paññattāsane nisīdi. Sā vegenāgantvā gopphakesu gahetvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ parivattetvā yathā-ajjhāsayaṃ vandi. Rājā rājadhītāya Bhagavati sinehabahumānādiguṇasampattiyo kathesi “bhante mama dhītā ‘tumhehi kāsāyāni vatthāni nivāsītānī’ti sutvā tato paṭṭhāya kāsāyavatthanivatthā jātā, tumhākaṃ ekabhattikabhāvaṃ sutvā ekabhattikāva jātā, tumhehi mahāsayanassa chaḍḍitabhāvaṃ sutvā paṭṭikāmañcakeyeva² nipannā, tumhākaṃ mālāgandhādīhi viratabhāvaṃ ñatvā viratamālāgandhāva jātā, attano ñātakehi ‘mayam paṭijaggissāmā’ti sāsane pesitepi ekaññatakampi na olokesi, evaṃ guṇasampannā me dhītā Bhagavā”ti. “Anacchariyaṃ mahārāja yaṃ idāni tayā rakkhiyamānā rājadhītā paripakke ñāṇe³ attānaṃ rakkheyya, esā pubbe anārakkhā pabbatapāde vicaramānā aparipakke ñāṇe attānaṃ rakkhi”ti vatvā **Candakinnarījātakaṃ**⁴ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Dutiyadivase pana Dandassa rājakumārassa abhisekagehappavesanavivāhamāṅgalesu vattamānesu tassa gehaṃ gantvā kumāraṃ pattaṃ gāhāpetvā pabbājetukāmo maṅgalaṃ vatvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Janapadakalyāṇī kumāraṃ gacchantam disvā “tuvaṇaṃ kho ayyaputta āgaccheyyāsi”ti

1. Khu 5. 214 piṭṭhe.

3. Paripakkañāṇena (Ka)

2. Mattikāmañcakeyeva (Ka)

4. Khu 5. 277 piṭṭhe.

vatvā gīvaṃ pasāretvā olokesi. Sopi Bhagavantam “pattam gaṇhathā”ti vattum avisahamāno vihāraṃyeva agamāsi, tam anicchamānaṃyeva Bhagavā pabbājesi. Iti Bhagavā Kapilavatthum gantvā tatiyadivase Nandam pabbājesi.

Sattame divase Rāhulamātā kumāram alaṅkaritvā Bhagavato santikaṃ pesesi “passa tāta etaṃ vīsatisahassasamaṇaparivutaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ brahmarūpavaṇṇaṃ¹ samaṇaṃ, ayaṃ te pitā, etassa mahantā nidhayo ahesum, tyāssa nikkhamanakālato paṭṭhāya na passāma, gaccha, naṃ dāyajjaṃ yācāhi ‘ahaṃ tāta kumāro abhisekaṃ patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanam me dehi. Sāmiko hi putto pitu santakassā’ti”. Kumāro ca Bhagavato santikaṃ gantvā pitu sinehaṃ paṭilabhitvā haṭṭhatuṭṭho “sukhā te samaṇa chāyā”ti vatvā aññaṇa bahuṃ attano anurūpaṃ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Kumāropi “dāyajjaṃ me samaṇa dehi, dāyajjaṃ me samaṇa dehi”ti Bhagavantam anubandhi. Bhagavā kumāram na nivattāpesi, parijanopi Bhagavatā saddhiṃ gacchantam nivattetuṃ nāsakkhi. Iti so Bhagavatā saddhiṃ ārāmaṃeva agamāsi.

Tato Bhagavā cintesi “yaṃ ayaṃ pitu santakaṃ dhanam icchatī, tam vaṭṭānugataṃ savighātaṃ, handassa Bodhimāṇḍe paṭiladdhaṃ sattavidhaṃ ariyadhanaṃ demi, lokuttaradāyajjassa naṃ sāmikaṃ karomī”ti āyasmantaṃ Sāriputtaṃ āmantesi “tena hi tvaṃ Sāriputta Rāhulakumāram pabbājehī”ti. Thero tam pabbājesi. Pabbajite pana kumāre rañño adhimattaṃ dukkhaṃ uppajji, tam adhivāsetuṃ asakkonto Bhagavato nivedetvā “sādhu bhante ayyā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ na pabbājeyyun”ti varaṃ yāci. Bhagavā tassa tam varaṃ datvā punadivase rājanivesane katapātārāso² ekamantaṃ nisinnena rañña “bhante tumhākaṃ dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ upasaṅkamitvā ‘putto te kālakato’ti āha, tassā vacanaṃ asaddahanto ‘na mayhaṃ putto bodhiṃ appatvā kālaṃ karotī’ti tam paṭikkhipin”ti vutte “idāni kiṃ saddahissatha, ye tumhe

1. Brahmarūpīvaṇṇaṃ (Sī, I)

2. Katabhattakicco (Ka)

pubbepi aṭṭhikāni dassetvā ‘putto te mato’ti vutte na saddahitthā”ti imissā aṭṭhuppattiyā **Mahādhammapālajātakaṃ**¹ kathesi, kathāpariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhāsi.

Iti Bhagavā pitaraṃ tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṃghaparivuto punadeva Rājagahaṃ gantvā Veḷuvane² viḥāsi. Tasmim samaye Anāthapiṇḍiko gahapati pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya Rājagahe attano piyasahāyakassa seṭṭhino gehaṃ gantvā tattha Buddhassa Bhagavato uppannabhāvaṃ sutvā balavapaccūsasamaye devatānubhāvena vivaṭena dvārena Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā sotāpattiṭṭhāya dutiyadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā Sāvattim āgamanatthāya Satthu paṭiññaṃ gahetvā antarāmagge pañcacattālīsajoyanaṭṭhāne sataṣaṣaṣaṃ sataṣaṣaṣaṃ datvā yojanike yojanike viḥāre kāretvā Jetavanaṃ koṭisaṇṭhārena aṭṭhārasahiraññaṃ koṭiṇi kiṇitvā navakammaṃ paṭṭhapesi. So majjhe Dasabalassa gandhakuṭim kāresi, taṃ parivāretvā asītimahātherānaṃ pāṭiyekkasannivesane³ āvāse ekakuṭāgāradvikūṭāgāra⁴ haṃsavaṭṭakadīghasālāmaṇḍapādivasena sesasenāsanāni pokkharaṇīcaṅkamanarattiṭṭhānadivāṭṭhānāni cāti aṭṭhārasakoṭipariccāgena ramaṇīye bhūmibhāge manoramaṃ viḥāraṃ kārapetvā Dasabalassa āgamanatthāya dūtaṃ pesesi. Satthā dūtassa vacanaṃ sutvā mahābhikkhusaṃghaparivuto Rājagahā nikkhamitvā anupubbena Sāvattinagaraṃ pāpuṇi.

Mahāseṭṭhi kho viḥāramahaṃ sajjetvā Tathāgataṃ Jetavanappavisanadivase puttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā alaṅkatapaṭiyatteheva pañcahi kumārasatehi saddhim pesesi. So saparivāro pañcavaṇṇavatthasamujjalāni pañca dhajasatāni gahetvā Dasabalassa purato ahosi, tesāṃ pacchato Mahāsubhaddā Cūlasubhaddāti dve seṭṭhidhītarō pañcahi kumārikāsatehi saddhim puṇṇaghaṭe gahetvā nikkhamimsu, tāsāṃ pacchato seṭṭhibhariyā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā pañcahi mātugāmasatehi saddhim puṇṇapāṭiyo gahetvā nikkhami, sabbesaṃ pacchato sayāṃ mahāseṭṭhi

1. Khu 5. 214 piṭṭhe. 2. Sītavane (Sī, Syā, I) 3. Paṭipāṭiyā ekasannivese (Ka)

4. Ekakuṇḍakadvikuṇḍaka (Sī), ekakuṭikadvikuṭika (Syā)

ahatavatthanivatto ahatavatthanivattheva pañcahi seṭṭhisatehi saddhim
Bhagavantam abbhuggaṇchi. Bhagavā imam upāsakaparisam purato katvā
mahābhikkhusamghaparivuto attano sarīrappabhāya
suvaṇṇarasasekapiṇjarāni viya vanantarāni kurumāno anantāya Buddhalīlāya
apaṭisamāya Buddhasiriyā Jetavanavihāram pāvīsi.

Atha nam Anāthapiṇḍiko pucchi “kathāham bhante imasmim vihāre
paṭipajjāmi”ti. Tena hi gahapati imam vihāram āgatānāgatassa cātuddisassa
bhikkhusamghassa dehīti. “Sādhu bhante”ti mahāseṭṭhi suvaṇṇabhiṅkāram
ādāya Dasabalassa hatthe udakam pātetvā “imam Jetavanavihāram
āgatānāgatassa cātuddisassa bhikkhusamghassa¹ dammi”ti adāsi. Satthā
vihāram paṭiggahetvā anumodanam karonto—

“Sītam uṇham paṭihanti, tato vālamigāni ca.
Sarīsape ca makase, sisire cāpi vuṭṭhiyo.

Tato vātātapo ghorō, sañjāto² paṭihaññati.
Leṇatthañca sukhatthañca, jhāyitum ca vipassitum.

Vihāradānam samghassa, aggam Buddhena vaṇṇitam.
Tasmā hi paṇḍito poso, sampassam atthamatthano.

Vihāre kāraye ramme, vāsayettha bahussute.
Tesaṃ annaṇca pānaṇca, vatthasenāsanāni ca.

Dadeyya ujjubhūtesu, vippasannena cetasā.
Te tassa dhammam desenti, sabbadukkhāpanūdanam.
Yaṃ so dhammam idhaññāya, parinibbāti anāsavo”ti³—

Vihārānisamsam kathesi. Anāthapiṇḍiko dutiyadivasato paṭṭhāya
vihāramaham ārabhi. Visākhāya pāsādamaho⁴ catūhi māsehi niṭṭhito,
Anāthapiṇḍikassa pana vihāramaho navahi māsehi niṭṭhāsi. Vihāramahepi
atṭhāraseva koṭiyo pariccāgam agamaṃsu. Iti ekasmiṃyeva⁵ vihāre
catupaṇṇāsakoṭisaṅkhyam dhanam pariccaji.

1. Buddhapamukhassa samghassa (Sī)

2. Vātātape ghore, sañjāte (Sī, I, Ka)

3. Vi 4. 291 piṭṭhe.

4. Vihāramaho (Ka)

5. Imasmimyeva (Sī, I)

Atīte pana Vipassissa Bhagavato kāle Punabbasumitto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne yojanappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Sikhissa Bhagavato kāle Sirivaḍḍho nāma seṭṭhi suvaṇṇaphālasanthārena kiṇitvā tasmiṃ yeva ṭhāne tigāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Vessabhussa Bhagavato kāle Sotthijo¹ nāma seṭṭhi suvaṇṇahatthipadasanthārena kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne aḍḍhayanappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Kakusandhassa Bhagavato kāle Accuto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne gāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Koṇāgamanassa Bhagavato kāle Uggo nāma seṭṭhi suvaṇṇakacchapasanthārena kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne aḍḍhagāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Kassapassa Bhagavato kāle Sumaṅgalo nāma seṭṭhi suvaṇṇakaṭṭhisanthārena² kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne soḷasakarīsappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Amhākaṃ pana Bhagavato kāle Anāthapiṇḍiko nāma seṭṭhi kahāpaṇakoṭisanthārena kiṇitvā tasmiṃyeva ṭhāne aṭṭhakarīsappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Idam kira ṭhānaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṭṭhānameva.

Iti Mahābodhimāṇḍe sabbaññutappattito yāva mahāparinibbānamañcā yasmim yasmim ṭhāne Bhagavā vihāsi, idam **Santikenidānaṃ** nāma, tassa vasena sabbajātakāni vaṇṇayissāma.

Nidānakathā niṭṭhitā.

1. Sotthiyo (Sī, Syā, I)

2. Suvaṇṇiṭṭhikasanthārena (Sī, I), suvaṇṇakaṭṭhasanthārena (Ka), Dī-Tṭha 2. 17 piṭṭhepi passitabbaṃ.

1. Ekakanipāta

1. Apanṇakavagga

1. Apanṇakajātakavaṇṇanā

Imaṃ tāva apanṇakadhammadesanaṃ Bhagavā Sāvattthim upanissāya Jetavanamahāvihāre viharanto kathesi. Kaṃ pana ārabhha ayaṃ kathā samuṭṭhitāti? Seṭṭhissa sahāyake pañcasate titthiyasāvake. Ekasmiṃ hi divase Anāthapiṇḍiko seṭṭhi attano sahāyake pañcasate aññatitthiyasāvake ādāya bahuṃ mālāgandhavilepanaṃceva sappitelamadhuphāṇitavatthacchādanāni ca gāhāpetvā Jetavanaṃ gantvā Bhagavantaṃ vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā bhesajjāni ceva vatthāni ca bhikkhusaṃghassa vissajjetvā cha nisajjādose vajjetvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi aññatitthiyasāvakā Tathāgataṃ vanditvā Satthu puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ, lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ byāmappabhāparikkhitaṃ brahmakāyaṃ, āveḷāveḷā yamakayamakā hutvā niccharantiyo ghanabuddharasmiyo ca olokayamānā Anāthapiṇḍikassa samīpeyeva nisīdiṃsu.

Atha nesaṃ Sattā manosiḷātale sīhanādaṃ nadanto taruṇasiho viya gajjanto pāvussakamegho¹ viya ca ākāsagaṅgaṃ otārento viya ca ratanadāmaṃ ganthento viya ca aṭṭhaṅgasamannāgatena savanīyena kamanīyena brahmassarena nānānāyaviccitaṃ madhuradhammakathaṃ kathesi. Te Satthu dhammadesanaṃ sutvā pasannacittā uṭṭhāya Dasabalaṃ vanditvā Aññatitthiyasaraṇaṃ bhinditvā Buddhaṃ saraṇaṃ agamaṃsu. Te tato paṭṭhāya niccakālaṃ Anāthapiṇḍikena saddhiṃ gandhamālādihatthā vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti.

Atha Bhagavā Sāvattthito punadeva Rājagahaṃ agamaṃsi. Te Tathāgatassa gatakāle taṃ saraṇaṃ bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇaṃ gantvā

1. Kappapāvussakamegho (Ka)

attano mūlaṭṭhāneyeva paṭiṭṭhitā. Bhagavāpi sattaṭṭha māse vītināmetvā puna Jetavanameva agamāsi. Anāthapiṇḍiko punapi te ādāya Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi Bhagavantam vanditvā ekamantaṃ nisīdimṃsu. Atha nesam Tathāgate cārikaṃ pakkante gahitasaraṇam bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇameva gahetvā mūle paṭiṭṭhitabhāvaṃ Bhagavato ārocesi.

Bhagavā aparimitakappakoṭiyo nirantaram pavattitavacīsucaritānubhāvena dibbagandhagandhitam¹ nānāgandhapūritam ratanakaraṇḍakam vivaranto viya mukhapadumam vivaritvā madhurassaram nicchārento “saccam kira tumhe upāsakā tīṇi saraṇāni bhinditvā aññatitthiyasaraṇam gatā”ti pucchi. Atha tehi paṭicchadetum asakkantehi “saccam Bhagavā”ti vutte Satthā “upāsakā heṭṭhā Avicim upari Bhavaggaṃ paricchedam katvā tiriyaṃ aparimāṇasu lokadhātūsu sīlādīhi guṇehi Buddhena sadiso nāma natthi, kuto adhikataro”ti. “Yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā catuppadā vā bahuppadā vā, Tathāgato tesam aggamakkhāyati², yaṃ kiñci vittaṃ idha vā huram vā -pa-³ Aggato ve pasannānan”ti-ādīhi⁴ suttehi pakāsite ratanattayaguṇe pakāsetvā “evam uttamaguṇehi samannāgataṃ ratanattayaṃ saraṇam gatā upāsakā vā upāsikā vā nirayādisu nibbattakā nāma natthi, apāyanibbattito pana mucchitvā devaloke uppajjitvā mahāsampattiṃ anubhonti, tasmā tumhehi evarūpaṃ saraṇam bhinditvā aññatitthiyasaraṇam gacchantehi ayuttaṃ katan”ti āha.

Ettha ca tīṇi ratanāni mokkhavasena uttamavasena saraṇagatānaṃ apāyesu nibbattiyā abhāvadīpanattham imāni suttāni dassetabbāni—

“Ye keci Buddham saraṇam gatāse,
Na te gamissantī apāyabhūmim.
Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
Devakāyaṃ paripūressanti⁵.

1. Dibbagandhādīnam (Ka)

3. Khu 1. 5, 312 piṭṭhesu.

5. Dī 2. 204; Sam 1. 25 piṭṭhesu.

2. Sam 3. 38; Am 1. 343 piṭṭhesu.

4. Am 1. 344; Khu 1. 255 piṭṭhesu.

Ye keci dhammaṃ saraṇaṃ gatāse,
Na te gamissanti apāyabhūmiṃ.
Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
Devakāyaṃ paripūressanti.

Ye keci saṃghaṃ saraṇaṃ gatāse,
Na te gamissanti apāyabhūmiṃ.
Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
Devakāyaṃ paripūressanti.

Bahuṃ ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca.
Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

Netam kho saraṇaṃ khemaṃ, netam saraṇamuttamaṃ.
Netam saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati.

Yo ca Buddhañca dhammañca, saṃghañca saraṇaṃ gato.
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ.
Etaṃ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati”¹.

Na kevalaṇca nesaṃ Satthā ettakaṃyeva dhammaṃ desesi, apica kho
“upāsakā Buddhānussatikammaṭṭhānaṃ nāma,
dhammānussatikammaṭṭhānaṃ nāma, saṃghānussatikammaṭṭhānaṃ nāma
sotāpattimaggaṃ deti, sotāpattiphalaṃ deti, sakadāgāmimaggaṃ deti,
sakadāgāmiphalaṃ deti, anāgāmimaggaṃ deti, anāgāmiphalaṃ deti,
arahattamaggaṃ deti, arahattaphalaṃ deti”ti-evamādhipi nayehi dhammaṃ
desetvā “evarūpaṃ nāma saraṇaṃ bhindantehi ayuttaṃ tumhehi katan”ti
āha. Ettha ca Bddhānussatikammaṭṭhānādīnaṃ sotāpattimaggādippadānaṃ
“ekadhammo bhikkhave bhāvito bahuḷīkato ekantanibbidāya virāgāya
nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya

1. Khu 1. 41 piṭṭhe Dhammapade.

nibbānāya saṁvattati. Katamo ekadhammo. Buddhānussatī”ti-evamādihi¹ suttehi dīpetabban.

Evam Bhagavā nānappakārehi upāsake ovaditvā “upāsakā pubbepi manussā asaraṇaṁ ‘saraṇaṁ’ti takkaggāhena viraddhaggāhena² gahetvā amanussapariggahite kantāre yakkhabhakkhā³ hutvā mahāvināsaṁ pattā, apaṇṇakaggāhaṁ pana ekamsikaggāhaṁ aviraddhaggāhaṁ gahitamanussā tasmimyeva kantāre sotthibhāvaṁ pattā”ti vatvā tuṇhī ahoṣi. Atha kho Anāthapiṇḍiko gahapati uṭṭhāyāsanaṁ Bhagavantaṁ vanditvā abhithhavitvā siraṣmiṁ añjaliṁ patitṭhāpetvā evamāha “bhante idāni tāva imesaṁ upāsakānaṁ uttamasaraṇaṁ bhinditvā takkaggahaṇaṁ amhākaṁ pākaṭaṁ, pubbe pana amanussapariggahite kantāre takkikānaṁ vināso, apaṇṇakaggāhaṁ gahitamanussānaṁca sotthibhāvo amhākaṁ paṭicchanno, tumhākameva pākaṭo, sādhu vata no Bhagavā ākāse puṇṇacandaṁ uṭṭhāpento viya imaṁ kāraṇaṁ pākaṭaṁ karotū”ti. Atha Bhagavā “mayā kho gahapati aparimitakālaṁ dasa pāramiyo pūretvā lokassa kaṅkhacchedanatthameva sabbaññutaññāṇaṁ paṭividdhaṁ, sīhavasāya suvaṇṇanālīṁ pūrento viya sakkaccaṁ sotaṁ odahitvā suṇohī”ti seṭṭhino satuppādaṁ janetvā higabbhaṁ padāletvā puṇṇacandaṁ nīharanto viya bhavantarena paṭicchannakāraṇaṁ pākaṭaṁ akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīnagare Brahmadatto nāma rājā ahoṣi. Tadā bodhisatto satthavāhakule paṭisandhiṁ gahetvā dasamāsaccayena mātukucchito nikkhamitvā anupubbena vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṁ karonto vicarati. So kadāci pubbantato aparantaṁ gacchati, kadāci aparantato pubbantaṁ. Bārāṇasīyaṁyeva aññopi satthavāhaputto atthi bālo abyatto anupāyakusalo, tadā bodhisatto Bārāṇasito mahagghaṁ bhaṇḍaṁ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi, sopi bālasatthavāhaputto tatheva pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi.

Tadā bodhisatto cintesi “sace ayaṁ bālasatthavāhaputto mayā saddhimyeva gamissati, sakaṭasahassee ekato maggaṁ gacchante

1. Am 1. 32 piṭṭhe.

2. Viruddhaggāhena (Sī, Syā)

3. Yakkhabhattaṁ (Sī, I)

maggoṇi nappahossati, manussānaṃ dārudakādīnipi, balibaddānaṃ tiṇānipi dullabhāni bhavissanti, etena vā mayā vā purato gantuṃ vaṭṭati”ti. So taṃ pakkosāpetvā etamatthaṃ ārocetvā “dvīhipi amhehi ekato gantuṃ na sakkā, kiṃ tvaṃ purato gamissasi, udāhu pacchato”ti āha. So cintesi “mayi purato gacchante bahū ānisaṃsā, maggena abhinneneva gamissāmi, goṇā anāmatṭhatīnaṃ khādissanti, manussānaṃ anāmatṭhaṃ sūpeyyapaṇṇaṃ bhavissati, pasannaṃ udakaṃ bhavissati, yathārucaṃ aggaṃ ṭhapetvā bhaṇḍaṃ vikkiṇissāmi”ti. So “ahaṃ samma purato gamissāmi”ti āha. Bodhisattopi pacchato gamane bahū ānisaṃse addasa. Evaṃ hissa ahosi “purato gacchantā magge visamatṭhānaṃ samaṃ karissanti, ahaṃ tehi gatamaggena gamissāmi, purato gatehi balibaddehi pariṇatathaddhatīṇe¹ khādite mama goṇā puna utṭhitāni madhuratiṇāni khādissanti, gahitapaṇṇatṭhānato utṭhitaṃ manussānaṃ sūpeyyapaṇṇaṃ madhuraṃ bhavissati, anudake ṭhāne āvāṭaṃ khanitvā ete udakaṃ uppādessanti, tehi katesu āvāṭesu mayaṃ udakaṃ pivissāma, aggaṭṭhapanāṃ nāma manussānaṃ jīvitaṃ voropanasadisāṃ, ahaṃ pacchato gantvā etehi ṭhapitagghena bhaṇḍaṃ vikkiṇissāmi”ti. Atha so ettake ānisaṃse disvā “samma tvaṃ purato gacchāhi”ti āha. “Sādhu sammā”ti bālasatthavāho sakaṭāni yojetvā nikkhanto anupubbena manussāvāsaṃ atikkamitvā kantāramukhaṃ pāpuṇi.

Kantāraṃ nāma corakantāraṃ vāḷakantāraṃ nirudakakantāraṃ amanussakantāraṃ appabhakkhakantāraṃ pañcavidhaṃ. Tattha corehi adhiṭṭhitamaggo **corakantāraṃ** nāma. Sihādīhi adhiṭṭhitamaggo **vāḷakantāraṃ** nāma. Yattha nhāyitum vā pātum vā udakaṃ natthi, idaṃ **nirudakakantāraṃ** nāma. Amanussādhiṭṭhitaṃ **amanussakantāraṃ** nāma. Mūlakhādaniyādivirahitaṃ **appabhakkhakantāraṃ** nāma. Imasmim pañcavidhe kantāre taṃ kantāraṃ nirudakakantāraṇceva amanussakantāraṇca. Tasmā so bālasatthavāhaputto sakaṭesu mahantamahantā cāṭiyo ṭhapetvā udakassa pūrāpetvā satṭhiyojanikaṃ kantāraṃ paṭipajji.

Athassa kantāramajjhaṃ gatakāle kantāre adhivatthayakkho “imehi manussehi gahitaṃ udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale katvā sabbeva ne

1. Purāṇe thaddhatīṇe (Ka)

khādissāmī”ti sabbasetataruṇabalibaddayuttaṃ manoramaṃ yānakaṃ māpetvā dhanukalāpaphalakāvudhahatthehi dasahi dvādasahi amanussehi parivuto uppalakumudāni piḷandhitvā allakeso allavattho issarapuriso viya tasmim yānake nisīditvā kaddamamakkhitehi cakkehi paṭipathaṃ agamāsi, parivāra-amanussāpissa purato ca pacchato ca gacchantā allakesā allavatthā uppalakumudamālā piḷandhitvā padumapuṇḍarikakalāpe gahetvā bhisamuḷālāni khādantā udakabindūhi ceva kalalehi ca paggharantehi agamaṃsu. Satthavāhā ca nāma yadā dhuravāto¹ vāyati, tadā yānake nisīditvā upaṭṭhākaparivutā rajaṃ pariharantā purato gacchanti. Yadā pacchato vāto vāyati, tadā teneva nayena pacchato gacchanti. Tadā pana dhuravāto ahosi, tasmā so satthavāhaputto purato agamāsi.

Yakkho taṃ āgacchantam disvā attano yānakaṃ maggā okkamāpetvā “kahaṃ gacchathā”ti tena saddhim paṭisanthāraṃ akāsi. Satthavāhopi attano yānakaṃ maggā okkamāpetvā sakaṭānaṃ gamanokāsaṃ datvā ekamante ṭhito taṃ yakkhaṃ avoca “bho amhe tāva Bārāṇasito āgacchāma, tumhe pana uppalakumudāni piḷandhitvā padumapuṇḍarikahatthā bhisamuḷālāni khādantā kaddamamakkhita udakabindūhi paggharantehi āgacchatha, kiṃ nu kho tumhehi āgatamagge devo vassati, uppalādisañchannāni vā sarāni atthī”ti pucchi. Yakkho tassa kathaṃ sutvā “samma kiṃ nāmetaṃ kathesi, esā nīlavanarāji paññāyati, tato paṭṭhāya sakalaṃ araṇṇaṃ ekodakaṃ, nibaddhaṃ devo vassati, kandarā pūrā, tasmim tasmim ṭhāne padumādisañchannāni sarāni atthī”ti vatvā paṭipāṭiyā gacchantesu sakaṭesu “imāni sakaṭāni ādāya kahaṃ gacchathā”ti pucchi. Asukajanapadaṃ nāmāti. Imasmim cimasmīṇca sakaṭe kiṃ nāma bhaṇḍanti. Asukaṇca asukaṇcāti. Pacchato āgacchantam sakaṭam ativiya garukaṃ hutvā āgacchati, etasmim kiṃ bhaṇḍanti. Udaṃ etthāti. Parato tāva udaṃ ānentehi vo manāpaṃ kataṃ, ito paṭṭhāya pana udakena kiccaṃ natthi, purato bahu udaṃ, cāṭiyo bhinditvā udaṃ chaḍḍetvā sukhena gacchathā”ti āha. Evaṇca pana vatvā “tumhe gacchatha, amhākaṃ papañco hoti”ti thokaṃ gantvā tesam adassanaṃ patvā attano yakkhanagameva agamāsi.

1. Purato vāto (Ka)

Sopi bālasatthavāho attano bālatāya yakkhassa vacanam gahetvā cāṭiyo bhindāpetvā pasatamattampi udakam anavasesetvā sabbam chaḍḍāpetvā sakaṭāni pājāpesi, purato appamattakampi udakam nāhosi, manussā pāṇīyam alabhantā kilamiṃsu. Te yāva sūriyatthaṅgamanā gantvā sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā goṇe cakkesu bandhiṃsu. Neva goṇānam udakam ahosi, na manussānam yāgubhattam vā. Dubbalamanussā tattha tattha nipajjitvā sayiṃsu. Rattibhāgasamanantare yakkhā yakkhanagarato āgantvā sabbepi goṇe ca manusse ca jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsam khāditvā aṭṭhīni avasesetvā agamaṃsu. Evamekaṃ bālasatthavāhaputtam nissāya sabbepi te vināsam pāpuṇiṃsu, hatthaṭṭhikādīni disāvidisāsu vippakiṇṇāni ahesuṃ, pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva aṭṭhaṃsu.

Bodhisattopi kho bālasatthavāhaputtassa nikkhantadivasato māsaddhamāsam vītināmetvā pañcahi sakaṭasatehi nagarā nikkhamma anupubbena kantāramukham pāpuṇi. So tattha udakacāṭiyo pūretvā bahuṃ udakam ādāya khandhāvāre bherim carāpetvā manusse sannipātetvā evamāha “tumhe maṃ anāpucchitvā pasatamattampi udakam mā vaḷañjayittha, kantāre visarukkhā nāma honti, pattam vā puppham vā phalam vā tumhehi pure akhāditapubbam maṃ anāpucchitvā mā khāditthā”ti. Evaṃ manussānam ovādam datvā pañcahi sakaṭasatehi kantāram paṭipajji. Tasmim kantāramajjham sampatte so yakkho purimanayeneva bodhisattassa paṭipathe attānam dassesī. Bodhisatto tam disvāva aññāsi “imasmiṃ kantāre udakam natthi, nirudakakantāro nāmesa, ayaṇca nibbhayo rattanetto, chāyāpissa na paññāyati, nissamsayaṃ iminā purato gato bālasatthavāhaputto sabbam udakam chaḍḍāpetvā kilametvā sapariso khādito bhavissati, mayham pana paṇḍitabhāvaṃ upāyakosallaṃ na jānāti maññe”ti. Tato nam āha “gacchatha tumhe, mayaṃ vāṇijā nāma aññam udakam adisvā gahita-udakam na chaḍḍema, diṭṭhaṭṭhāne pana chaḍḍetvā sakaṭāni sallahukāni katvā gamissāmā”ti. Yakkho thokam gantvā adassanam upagamma attano yakkhanagarameva gato.

Yakkhe pana gate manussā bodhisattam āhaṃsu “ayya ete manussā ‘esā nīlavanarāji paññāyati, tato paṭṭhāya nibaddham devo vassatī”ti

vatvā uppalakumudamālādhārino¹ padumapuṇḍarīkakalāpe ādāya
 bhisamuḷālāni khādantā allavatthā allakesā udakabindūhi paggharantehi
 āgatā, udakaṃ chaḍḍetvā sallahukehi sakaṭehi khippaṃ gacchāmā”ti.
 Bodhisatto tesāṃ kathaṃ sutvā sakaṭāni ṭhapāpetvā sabbe manusse
 sannipātāpetvā “tumhehi ‘imasmiṃ kantāre saro vā pokkharāṇi vā atthi’²ti
 kassaci sutapubban”ti pucchi. Na ayya sutapubbanti². Nirudakakantāro
 nāma eso³, idāni ekacce manussā “etāya nīlavanarājīyā purato⁴ devo
 vassatī”ti vadanti, vuṭṭhivāto nāma kittakaṃ ṭhānaṃ vāyatīti. Yojanamattaṃ
 ayyāti. Kacci pana vo ekassāpi sarīraṃ vuṭṭhivāto paharatīti. Natthi ayyāti.
 Meghasīsāṃ nāma kittake ṭhāne paññāyatīti. Tiyojanamatte ayyāti. Atthi
 pana vo kenaci ekampi meghasīsāṃ diṭṭhanti. Natthi ayyāti. Vijjulatā nāma
 kittake ṭhāne paññāyatīti. Catuppañcayojanamatte ayyāti. Atthi pana vo
 kenaci vijjulatobhāso diṭṭhoti. Natthi ayyāti. Meghasaddo nāma kittake
 ṭhāne suyayati. Ekadviyojanamatte ayyāti. Atthi pana vo kenaci
 meghasaddo sutoti. Natthi ayyāti. “Na ete manussā, yakkhā ete, amhe
 udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale katvā khādītukāmā āgatā bhavissanti, purato
 gato bālasatthavāhaputto na upāyakusalo, addhā so etehi udakaṃ
 chaḍḍāpetvā kilamētvā khādito bhavissati, pañca sakaṭasatāni
 yathāpūritāneva ṭhitāni bhavissanti, ajja mayaṃ tāni passissāma,
 pasatamattampi udakaṃ achaḍḍetvā sīghasīghaṃ pājethā”ti pājāpesi.

So gacchanto yathāpūritāneva pañca sakaṭasatāni goṇamanussānañca
 hatthaṭṭhikādīni disāvidisāsu vippakiṇṇāni disvā sakaṭāni mocāpetvā
 sakaṭaparivaṭṭakena khandhāvāraṃ bandhāpetvā kālasseva manusse ca goṇe
 ca sāyamāsabhattaṃ bhojāpetvā manussānaṃ majjhe goṇe nipajjāpetvā
 sayāṃ balanāyako hutvā⁵ khaggahattho tiyāmarattiṃ ārakkhaṃ gahetvā
 ṭhitakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi. Punadivase pana

1. Uppalakumudamālāmāliṇo (Sī, I)

2. Sutapubbaṃ (Sī)

3. Esoti (Sī, I, Ka)

4. Parato (Sī, I)

5. Balanāyake gahetvā (Sī, Syā)

pātoṇa sabbakiccāni niṭṭhāpetvā goṇe bhojetvā dubbalasakaṭāni chaḍḍāpetvā thirāni gāhāpetvā appagghaṃ bhaṇḍaṃ chaḍḍāpetvā mahagghaṃ bhaṇḍaṃ āropāpetvā yathādhīppetaṃ ṭhānaṃ gantvā diguṇatiguṇena mūlena bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā sabbāṃ parisaṃ ādāya puna attano nagarameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammakathaṃ kathetvā “evaṃ gahapati pubbe takkaggāhagāhino mahāvināsaṃ pattā, apaṇṇakaggāhagāhino pana amanussānaṃ hatthato muccitvā sotthinā icchitaṭṭhānaṃ gantvā puna sakaṭṭhānameva paccāgamimsū”ti vatvā dvepi vatthūni ghaṭetvā imissā apaṇṇakadhammadesanāya abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

1. “Apaṇṇakaṃ ṭhānameke, dutiyaṃ āhu takkikā.

Etadaññāya medhāvī, taṃ gaṇhe ya’dapaṇṇakaṃ”ti.

Tattha **apaṇṇakanti** ekaṃsikaṃ aviraddhaṃ¹ niyyānikaṃ. **Ṭhānanti** kāraṇaṃ. Kāraṇaṃ hi yasmā tadāyattavuttitāya phalaṃ tiṭṭhati nāma, tasmā “ṭhānaṃ”ti vuccati, “ṭhānaṃca ṭhānato aṭṭhānaṃca aṭṭhānato”ti-ādīsu² cassa payogo veditabbo. Iti “apaṇṇakaṃ ṭhānaṃ”ti padadvayenāpi “yaṃ ekantahitasukhāvahattā paṇḍitehi paṭipannaṃ ekaṃsika-kāraṇaṃ aviraddhakāraṇaṃ niyyānika-kāraṇaṃ, taṃ idan”ti dīpeti. Ayamettha saṅkhepo, pabhedato pana tīṇi saraṇagamanāni pañca sīlāni dasa sīlāni pātimokkhasaṃvaro indriyasaṃvaro ājīvapārisuddhi paccayaapaṭisevanaṃ sabbampi catupārisuddhisīlaṃ indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo jhānaṃ vipassanā abhiññā samāpatti ariyamaggo ariyaphalaṃ, sabbampetaṃ apaṇṇakatṭhānaṃ apaṇṇakapaṭipadā, niyyānikapaṭipadāti attho.

Yasmā ca pana niyyānikapaṭipadāya etaṃ nāmaṃ, tasmāyeva Bhagavā apaṇṇakapaṭipadaṃ dassento imaṃ suttaṃ māha—

“Tīhi bhikkhave dhammehi samannāgato bhikkhu
apaṇṇakapaṭipadaṃ paṭipanno hoti, yoni cassa āraddhā hoti āsavānaṃ

1. Aviruddhaṃ (Sī, Syā)

2. Abhi 2. 348 piṭṭhe.

khayāya. Katamehi tīhi. Idha bhikkhave bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti, bhojane mattaññū hoti, jāgariyaṃ anuyutto hoti. Kathaṇca bhikkhave bhikkhu indriyesu gutta dvāro hoti. Idha bhikkhave bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti.

Kathaṇca bhikkhave bhikkhu bhojane mattaññū hoti. Idha bhikkhave bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya na madāya -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu bhojane mattaññū hoti.

Kathaṇca bhikkhave bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti. Idha bhikkhave bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti”¹.

Imasmiñcāpi sutte tayova dhammā vuttā. Ayaṃ pana apanṇakapaṭipadā yāva arahattaphalaṃ labbhateva. Tattha arahattaphalampi phalasamāpattivihārassa ceva anupādāparinibbānassa ca paṭipadāyeva nāma hoti.

Eketi ekacce paṇḍitamanussā. Tattha kiñcāpi “asukā nāmā”¹ti niyamo natthi, idaṃ pana sapariyaṃ bodhisattamāyeva sandhāya vuttanti veditabbaṃ. **Dutiyam āhu takkikāti dutiyanti** paṭhamato apanṇakaṭṭhānato niyyānikakāraṇato dutiyam takkaggāhakāraṇam aniyyānikakāraṇam. **Āhu takkikāti** ettha pana saddhiṃ purimāpadena ayaṃ yojanā—**apanṇakaṭṭhānam** ekamsikakāraṇam aviraddhakāraṇam niyyānikakāraṇam **eke** bodhisattappamukhā paṇḍitamanussā gaṇhimsu. Ye pana bālasatthavāhaputtappamukhā takkikā āhu, te **dutiyam** sāparādham anekamsikaṭṭhānam viraddhakāraṇam aniyyānikakāraṇam aggahesum. Tesu ye apanṇakaṭṭhānam aggahesum, te sukkapaṭipadam paṭipannā. Ye dutiyam “purato bhavitabbaṃ udakenā”²ti takkaggāhasaṅkhātam aniyyānikakāraṇam aggahesum, te kaṇhapaṭipadam paṭipannā.

1. Am 1. 111 piṭṭhe.

Tattha sukkapaṭipadā aparihānipaṭipadā, kaṇhapāṭipadā parihānipaṭipadā. Tasmā ye sukkapaṭipadam paṭipannā, te aparihīnā sotthibhāvaṃ pattā. Ye pana kaṇhapāṭipadam paṭipannā, te parihīnā anayabyasanam āpannāti imamattam Bhagavā Anāthapiṇḍikassa gahapatino vatvā uttari idamāha “**etadaññāya me dhāvī, tam gaṇhe ya’dapaṇṇakan**”ti.

Tattha **etadaññāya medhāvī**ti “medhā”ti laddhanāmāya vipulāya viuddhāya uttamāya paññāya samannāgato kulaputto etam apanṇake ceva sapaṇṇake cāti¹ dvīsu atakkaggāhatakkaggāhasaṅkhātesu thānesu guṇadosam vuddhihāniṃ atthānattham ñatvāti attho. **Tam gaṇhe ya’dapaṇṇakanti** yaṃ apanṇakam ekamsikam sukkapaṭipadā-aparihāniyapaṭipadāsaṅkhātam niyyānikakāraṇam, tadeva gaṇheyya. Kasmā? Ekamsikādibhāvatoyeva. Itaram pana na gaṇheyya. Kasmā? Anekamsikādibhāvatoyeva. Ayaṃ hi apanṇakapaṭipadā nāma sabbesaṃ Buddhapaccekabuddhaputtānaṃ paṭipadā. Sabbabuddhā hi apanṇakapaṭipadāyameva thatvā daḥena vīriyena pāramiyo pūretvā bodhimūle Buddhā nāma honti, Paccekabuddhā paccekabodhiṃ uppādentī, Buddhaputtā sāvakaṃ pāramiññaṃ paṭivijjhanti.

Iti Bhagavā tesam upāsakānaṃ tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge brahmalokasampattiyo ca datvāpi pariyosāne arahattamaggaphaladāyikā apanṇakapaṭipadā nāma, catūsu apāyesu pañcasu ca nīcakulesu nibbattidāyikā sapaṇṇakapaṭipadā nāmāti imam apanṇakadhammadesanaṃ dassetvā uttari cattāri saccāni soḷasahi ākārehi pakāsesi, catusaccapariyosāne sabbepi te pañcasatā upāsakā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānetvā dassesi “tasmiṃ samaye bālasatthavāhaputto Devadatto ahosi, tassa parisā Devadattaparisāva, paṇḍitasatthavāhaputtaparisā Buddhaparisā, paṇḍitasatthavāhaputto pana ahameva ahosin”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Apanṇakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Apanṇakañceva sapaṇṇakañcāti (Ka)

2. Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā

Akilāsunoti imaṃ dhammadesanaṃ Bhagavā Sāvattiyaṃ viharanto kathesi. Kaṃ pana ārabhāti? Ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhum. Tathāgate kira Sāvattiyaṃ viharante eko Sāvattvivāsī kulaputto Jetavanaṃ gantvā Satthu santike dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto kāmesu ādīnavaṃ disvā pabbajitvā upasampadāya pañcavassiko hutvā dve mātikā uggaṇhitvā vipassanācāraṃ sikkhitvā Satthu santike attano cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvā ekaṃ araṇṇaṃ pavisitvā vassaṃ upagantvā temāsaṃ vāyamantopi obhāsamattaṃ vā nimittamattaṃ vā uppādetuṃ nāsakkhi.

Athassa etadahosi “Satthārā cattāro puggalā kathitā, tesu mayā padaparamena bhavitabbaṃ, natthi maññe mayhaṃ imasmiṃ attabhāve maggo vā phalaṃ vā, kiṃ karissāmi araṇṇavāsesa, Satthu santikaṃ gantvā rūpasobhaggappattaṃ Buddhasarīraṃ olokento madhuraṃ dhammadesanaṃ suṇanto viharissāmi”ti puna Jetavanameva paccāgamāsi. Atha naṃ sandiṭṭhasambhattā āhaṃsu “āvuso tvaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti gato, idāni pana āgantvā saṅgaṇikāya abhiraṃamāno carasi, kiṃ nu kho te pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattam, appaṭisandhiko jātosī”ti. Āvuso ahaṃ maggaṃ vā phalaṃ vā alabhitvā “abhabbapuggalena mayā bhavitabbaṃ”ti vīriyaṃ ossajitvā āgatomhīti. “Akāraṇaṃ te āvuso kataṃ dāhaviyāyassa Satthu sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajantena, ayuttaṃ te kataṃ, ehi Tathāgatassa dassemā”ti taṃ ādāya Satthu santikaṃ agamaṃsu.

Satthā taṃ disvā evamāha “bhikkhave tumhe etaṃ bhikkhum anicchamānaṃ ādāya āgatā, kiṃ kataṃ iminā”ti. “Bhante ayaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karonto vīriyaṃ ossajitvā āgato”ti āhaṃsu. Atha naṃ Satthā āha “saccaṃ kira tayā bhikkhu vīriyaṃ ossaṭṭhan”ti. Saccaṃ Bhagavāti. “Kiṃ pana tvaṃ bhikkhu evarūpe mama sāsane pabbajitvā ‘appiccho’ti vā ‘santuṭṭho’ti vā ‘pavivitto’ti vā ‘āraddhavīriyo’ti vā evaṃ attānaṃ ajānāpetvā ‘ossaṭṭhavīriyo bhikkhū’ti jānāpesi, nanu tvaṃ pubbe vīriyavā ahosi, tayā ekena kataṃ vīriyaṃ nissāya marukantāre pañcasu sakaṭasatesu manussā ca

goṇā ca pāṇīyaṃ labhitvā sukhitā jātā, idāni kasmā vīriyaṃ ossajasī”ti. So bhikkhu ettakena vacanena upatthambhito ahosi.

Taṃ pana kathaṃ sutvā bhikkhū Bhagavantaṃ yāciṃsu “bhante idāni iminā bhikkhunā vīriyassa ossatṭhabhāvo amhākaṃ pākaṭo, pubbe panassa ekassa vīriyaṃ nissāya marukantāre goṇamanussānaṃ pāṇīyaṃ labhitvā sukhitabhāvo paṭicchanno, tumhākaṃ sabbaññutaññāṇasseva pākaṭo, amhākampetaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti. “Tena hi bhikkhave suṇāthā”ti Bhagavā tesāṃ bhikkhūnaṃ satuppādaṃ janetvā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭamakāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto vicarati. So ekadā satṭhiyojanikaṃ marukantāraṃ paṭipajji. Tasmaṃ kantāre sukhumavālukaṃ muṭṭhinā gahitā hatthe na tiṭṭhati, sūriyuggamanato paṭṭhāya aṅgārārāsi viya uṇhā hoti, na sakkā akkamituṃ. Tasmā taṃ paṭipajjantā dārudakatilataṇḍulādāni sakaṭehi ādāya rattimeva gantvā aruṇuggamane sakaṭāni parivaṭṭaṃ katvā matthake maṇḍapaṃ kāretvā kālasseva āhāraṁ kiccaṃ niṭṭhāpetvā chāyāya nisinnā divasaṃ khepetvā atthaṅgate sūriye sāyamāsaṃ bhuñjitvā bhūmiyā sītalāya jātāya sakaṭāni yojetvā gacchanti, samuddagamanasadisameva gamanaṃ hoti. Thalaniyāmaṇo nāma laddhuṃ vaṭṭati, so tāraṇasaññāya satthaṃ tāreti.

Sopi satthavāho tasmaṃ kāle imināva niyāmena taṃ kantāraṃ gacchanto ekūnasatṭhi yojanāni gantvā “idāni ekaratteneva marukantārā nikkhamanaṃ bhavissati”ti sāyamāsaṃ bhuñjitvā sabbaṃ dārudakaṃ khepetvā sakaṭāni yojetvā pāyāsi. Niyāmaṇo pana purimasakaṭe āsanaṃ pattharāpetvā¹ ākāse tāraṇaṃ olokento “ito pājetha, ito pājethā”ti vadamāno nipajji. So dīghamaddhānaṃ aniddāyanabhāvena kilanto niddaṃ okkami, goṇe nivattitvā āgataṃ maggaṃ eva gaṇhante

1. Āsandiṃ santharāpetvā (Sī, I)

na aññāsi. Goṇā sabbarattim agamaṃsu. Niyāmakō aruṇuggamanavelāya pabuddho nakkhattam oloketvā “sakaṭāni nivattetha nivattethā”ti āha. Sakaṭāni nivattetvā paṭipāṭim karontānaññeva aruṇo uggato. Manussā “hiyyo amhākaṃ nivittakhandhāvāraṭṭhānamevetam, dārudakampi no khīṇam, idāni naṭṭhamhā”ti sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā matthake maṇḍapaṃ katvā attano attano sakaṭassa heṭṭhā anusocantā nipajjimsu.

Bodhisatto “mayi vīriyaṃ ossajante sabbe vinassissantī”ti pāto sītalavelāyameva āhiṇḍanto ekaṃ dabbatiṇagacchaṃ disvā “imāni tiṇāni heṭṭhā udakasinehena uṭṭhitāni bhavissantī”ti cintetvā kuddālaṃ gāhāpetvā tam padesaṃ khaṇāpesi, te saṭṭhihatthaṭṭhānaṃ khaṇimsu. Ettakaṃ ṭhānaṃ khaṇitvā paharantānaṃ kuddālo heṭṭhāpāsāṇe paṭihaññi, pahaṭamatte sabbe vīriyaṃ ossajimsu. Bodhisatto pana “imassa pāsāṇassa heṭṭhā udakena bhavitabban”ti otaritvā pāsāṇe ṭhito oṇamitvā sotaṃ odahitvā saddaṃ āvajjento heṭṭhā udakassa pavattanasaddaṃ sutvā uttaritvā cūlupaṭṭhākaṃ āha “tāta tayā vīriye ossaṭṭhe sabbe vinassissāma, tvaṃ vīriyaṃ anossajanto imaṃ ayakūṭaṃ gahetvā āvāṭaṃ otaritvā etasmiṃ pāsāṇe pahāraṃ dehi”ti. So tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā sabbesu vīriyaṃ ossajitvā ṭhitesupi vīriyaṃ anossajanto otaritvā pāsāṇe pahāraṃ adāsi, pāsāṇo majjhe bhijjitvā heṭṭhā patitvā sotaṃ sannirumbhitvā¹ aṭṭhāsi, tālakkhandhappamāṇā udakavaṭṭi uggañchi. Sabbe pānīyaṃ pivitvā nhāyimsu, atirekāni akkhayugādīni phāletvā yāgubhattaṃ pacitvā bhuñjitvā goṇe ca bhojetvā sūriye atthaṅgate udakāvāṭasamīpe dhajaṃ bandhitvā icchitaṭṭhānaṃ agamaṃsu. Te tattha bhaṇḍaṃ vikkīṇitvā diguṇaṃ tiguṇaṃ catugguṇaṃ lābhaṃ labhitvā attano vasanaṭṭhānameva agamaṃsu. Te tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gatā, bodhisattopi dānādīni puññāni katvā yathākammameva gato.

Sammāsambuddho imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi—

1. Sannirundhitvā (Ka)

2. “Akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā,
 Udaṅgaṇe tattha papaṃ avindum.
 Evaṃ munī vīriyabalūpapanno,
 Akilāsu vinde hadayassa santin”ti.

Tattha **akilāsuno**ti nikkosajjā āraddhavīriyā. **Vaṇṇupatheti** vaṇṇu vuccati vālukā, vālukāmaggeti attho. **Khaṇantāti** bhūmiṃ khaṇamānā. **Udaṅgaṇeti** ettha **udāti** nipāto, **aṅgaṇeti** manussānaṃ saṅcaraṇaṭṭhāne, anāvāṇe bhūmibhāgeti attho. **Tatthāti** tasmīṃ vaṇṇupathe. **Papaṃ avinduntī** udakaṃ paṭilabhiṃsu. Udakaṃ hi paṭīyanabhāvena “papā”ti vuccati. Pavaddhaṃ vā āpaṃ papaṃ, mahodakanti attho.

Evanti opammaṇapaṭipādanaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ, kāyamoneyyādīsu vā aññatarāṃ, tena samannāgatattā puggalo “Munī”ti vuccati. So panesa agāriyamuni anagāriyamuni sekkhamuni asekkhamuni Paccekabuddhamuni¹ Munimunīti anekavidho. Tattha **agāriyamunīti** gihi āgataphalo viññātasāsano. **Anagāriyamunīti** tathārūpova pabbajito. **Sekkhmunīti** satta sekkhā. **Asekkhamunīti** khīṇāsavo. **Paccekabuddhamunīti** paccekasambuddho. **Munimunīti** Sammāsambuddho. Imasmīṃ panatthe sabbasaṅgāhakavasena moneyyasaṅkhātāya paññāya samannāgato “Munī”ti vedītabbo. **Vīriyabalūpapannoti** vīriyena ceva kāyabalañāṇabalena ca samannāgato. **Akilāsūti** nikkosajjo—

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu.

Upasussatu nissesaṃ, sarīre maṃsalohitan”ti—

Evaṃ vuttena caturaṅgasamannāgatena vīriyena samannāgatattā analaso. **Vinde hadayassa santinti** cittassapi hadayarūpassapi sītalabhāvakaraṇena “santin”ti saṅkhaṃ gataṃ jhānavipassanābhiññā-
 arahattamaggañāṇasaṅkhātāṃ ariyadhammaṃ vindati paṭilabhatīti attho. Bhagavatā hi—

“Dukkhaṃ bhikkhave kusīto viharati vokiṇṇo pāpakehi akusalehi dhammehi, mahantaṇca sadatthaṃ parihāpeti. Āraddhavīriyo ca kho bhikkhave sukhaṃ viharati pavivitto pāpakehi

1. Paccekamuni (Sī, Syā)

akusalehi dhammehi, mahantañca sadatthaṃ paripūreti, na bhikkhave
hīnena aggassa patti hotī”ti¹—

Evam anekehi suttehi kusītassa dukkhavīhāro, āraddhavīriyassa ca
sukhavīhāro saṃvaṇṇito. Idhāpi āraddhavīriyassa akatābhīnivesassa
vipassakassa vīriyabalena adhigantabbaṃ tameva sukhavīhāraṃ dassento
“evam munī vīriyabalūpapanno, akilāsu vinde hadayassa santin”ti āha. Idaṃ
vuttaṃ hoti—yathā te vāṇijā akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā udakaṃ
labhiṃsu, evam imasmimpī sāsane akilāsu hutvā vāyamamāno paṇḍito
bhikkhu imaṃ jhānādibhedaṃ hadayassa santim labhati. So tvaṃ bhikkhu
pubbe udakamattassa atthāya vīriyaṃ katvā idāni evarūpe
maggaphaladāyake niyyānikasāsane kasmā vīriyaṃ ossajasīti evam imaṃ
dhammadesanaṃ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne
ossatṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte patiṭṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ
samodhānetvā dassesi “tasmiṃ samaye vīriyaṃ anossajitvā pāsāṇaṃ
bhinditvā mahājanassa-udakadāyako cūlupaṭṭhāko ayaṃ ossatṭhavīriyo
bhikkhu ahosi, avasesaparisā idāni Buddhaparisā jātā, satthavāhajeṭṭhako
pana ahameva ahosin”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Serivavāṇijajātakavaṇṇanā

Idha ce naṃ virādhesīti imampi dhammadesanaṃ Bhagavā Sāvattiyaṃ
viharanto ekaṃ ossatṭhavīriyameva bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi
purimanayeneva bhikkhūhi ānītaṃ disvā Satthā āha “tvaṃ bhikkhu evarūpe
maggaphaladāyake sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajanto
satasahassagghanikāya kañcanapāṭiyā parihīno Serivavāṇijo viya ciraṃ
socissasī”ti. Bhikkhū

1. Saṃ 1. 267 piṭṭhe.

tassatthassa āvibhāvatthaṃ Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭamakāsi.

Atīte ito pañcame kappe bodhisatto Serivaraṭṭhe kacchapuṭavāṇijo ahosi. So Serivanāmakena¹ ekena lolakacchapuṭavāṇijena saddhim vohāratthāya gacchanto nīlavāhaṃ² nāma nadiṃ uttaritvā Ariṭṭhapuram³ nāma nagaram pavisanto nagaravīthiyo bhājetvā attano pattavīthiyā bhaṇḍam vikkiṇanto vicari, itaropi attano pattavīthim gaṇhi. Tasmim ca nagare ekaṃ seṭṭhikulam pariṇiṇṇaṃ ahosi, sabbe puttabhātikā ca dhanañca parikkhayaṃ agamaṃsu, ekā dārikā ayyikāya saddhim avasesā ahosi, tā dvepe paresaṃ bhatim katvā jīvanti. Gehe pana tāsāṃ mahāseṭṭhinā paribhuttapubbā suvaṇṇapāti bhājanantare nikkhattā dīgharattam avalaṇṇijyamānā malaggahitā ahosi, tā tassā suvaṇṇapātibhāvampi na jānanti. So lolavāṇijo tasmim samaye “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto taṃ gharadvāraṃ pāpuṇi. Sā kumārikā taṃ disvā ayyikaṃ āha “amma mayhaṃ ekaṃ piḷandhanam gaṇhā”ti. Amma mayam duggatā, kiṃ datvā gaṇhissāmāti. Ayaṃ no pāti atthi, no ca amhakaṃ upakārā, imaṃ datvā gaṇhāti. Sā vāṇijaṃ pakkosāpetvā āsane nisīdāpetvā taṃ pātim datvā “ayya imaṃ gahetvā tava bhaginiyā kiñcideva dehi”ti āha. Vāṇijo pātim hatthena gahetvā “suvaṇṇapāti bhavissati”ti parivattetvā pātipiṭṭhiyam sūciyā lekham kaḍḍhitvā suvaṇṇabhāvaṃ ñatvā “imāsaṃ kiñci adatvāva imaṃ pātim harissāmī”ti “ayaṃ kiṃ agghati, aḍḍhamāsakopissā mūlam na hoti”ti bhūmiyam khipitvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Ekena pavisitvā nikkhantavīthim itaro pavisitum labhatīti bodhisatto taṃ vīthim pavisitvā “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto tameva gharadvāraṃ pāpuṇi.

Puna sā kumārikā tatheva ayyikaṃ āha. Atha naṃ ayyikā “amma paṭhamam āgatavāṇijo pātim bhūmiyam khipitvā gato, idāni kiṃ datvā gaṇhissāmā”ti āha. Amma so vāṇijo pharusavāco, ayaṃ pana piyadassano mudusallāpo, appeva nāma naṃ gaṇheyyāti. Amma tena hi pakkosāhīti. Sā taṃ pakkosi. Athassa geham pavisitvā

1. Serivā nāma (Sī, I) 2. Nīlavāhinim (Sī), telavāhaṃ (I) 3. Andhapuram (Sī, I)

nisinnassa taṃ pātiṃ adamsu. So tassā suvaṇṇapātibhāvaṃ ñatvā “amma ayaṃ pāti satasahassaṃ agghati, satasahassagghanakabhaṇḍaṃ mayhaṃ hatthe natthī”ti āha. Ayya paṭhamāṃ āgatavaṇiyo “ayaṃ aḍḍhamāsakampi na agghatī”ti vatvā bhūmiyaṃ khipitvā gato, ayaṃ pana tava puññaṇa suvaṇṇapāti jātā bhavissati, mayaṃ imaṃ tuyhaṃ dema, kiñcideva no datvā imaṃ gahetvā yāhīti. Bodhisatto tasmim̐ khaṇe hatthagatāni pañca kahāpaṇasatāni pañcasatagghanakañca bhaṇḍaṃ sabbaṃ datvā “mayhaṃ imaṃ tulañca pasibbakañca aṭṭha ca kahāpaṇe dethā”ti ettakaṃ yācitvā ādāya pakkāmi. So sīghameva nadītiraṃ gantvā nāvikaṃ aṭṭha kahāpaṇe datvā nāvaṃ abhiruhi.

Tato lolavāṇijopi puna taṃ gehaṃ gantvā “āharatha taṃ pātiṃ, tumhākaṃ kiñcideva dassāmi”ti āha. Sā taṃ paribhāsivā “tvaṃ amhākaṃ satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātiṃ aḍḍhamāsagghanikampi na akāsi, tuyhaṃ pana sāmikasadiṣo eko dhammiko vaṇiyo amhākaṃ sahassaṃ datvā taṃ ādāya gato”ti āha. Taṃ sutvāva “satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā parihīnomhi, mahājānikaro vata me ayan”ti sañjātabalavasoko satim̐ paccupaṭṭhāpetum̐ asakkonto visaññī hutvā attano hatthagate kahāpaṇe ceva bhaṇḍikañca gharadvāreyaeva vikiritvā nivāsanapārūpanaṃ pahāya tulādaṇḍaṃ muggaraṃ katvā ādāya bodhisattassa anupadaṃ pakkanto nadītiraṃ gantvā bodhisattaṃ gacchantaṃ disvā “ambho nāvika nāvaṃ nivattehī”ti āha. Bodhisatto pana “tāta mā nivattayī”ti paṭisedhesi. Itarassapi bodhisattaṃ gacchantaṃ passantasseva¹ balavasoko udapādi, hadayaṃ uṇhaṃ ahosi, mukhato lohitaṃ uggañchi, vāpikaddamo viya hadayaṃ phali. So bodhisatte āghātaṃ bandhitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Idaṃ paṭhamāṃ Devadattassa bodhisatte āghātabandhanaṃ. Bodhisatto dānādāni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Sammāsambuddho imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi—

1. Passantassa passantassa (Sī, I)

3. “Idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatam.

Ciraṃ tvaṃ anutappesi, Serivā’yaṃva vāṇijo”ti.

Tattha **idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatanti** imasmiṃ sāsane etaṃ saddhammassa niyāmatāsaṅkhātāṃ sotāpattimaggāṃ virādhesi, yadi virādhesi, vīriyaṃ ossajanto nādhigacchasi na paṭilabhasīti attho.

Ciraṃ tvaṃ anutappesi¹ evaṃ sante tvaṃ dīghamaddhānaṃ socanto paridevanto anutapessasi, atha vā ossaṭṭhavīriyatāya ariyamaggassa virādhittā dīgharattaṃ nirayādīsu uppanno nānappakārāni dukkhāni anubhavanto anutappissasi kilamissasīti ayamettha attho. Kathaṃ?

Serivā’yaṃva vāṇijoti “serivā”ti evaṃnāmaṃko ayaṃ vāṇijo yathā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā pubbe Serivanāmaṃko vāṇijo sataṣaṣṣagghanikaṃ suvaṇṇapātīṃ labhitvā tassā gahaṇatthāya vīriyaṃ akatvā tato parihīno anutappi, evameva tvampi imasmiṃ sāsane paṭiyattasuvaṇṇapātīsaddisaṃ ariyamaggāṃ ossaṭṭhavīriyatāya anadhigacchanto tato parihīno dīgharattaṃ anutappissasi. Sace pana vīriyaṃ na ossajissasi, paṇḍitavāṇijo suvaṇṇapātīṃ viya mama sāsane navavidhampi lokuttaradhammaṃ paṭilabhissasīti.

Evamassa Satthā arahattena kūṭaṃ gaṇhanto imaṃ dhammadeśanaṃ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte paṭiṭṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānetvā dassesi “tadā bālavāṇijo Devadatto ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosi”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Serivavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Anutapessasīti (Sī, I)

4. Cūlasitṭhiajātakavaṇṇanā

Appakenapi medhāvīti imaṃ dhammadesanaṃ Bhagavā Rājagahaṃ upanissāya Jīvakambavane viharanto Cūlapanthakattheraṃ ārabha kathesi.

Tattha Cūlapanthakassa tāva nibbatti¹ kathetabbā. Rājagahe kira Dhanasetṭhikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyun”ti bhītā evamāha “amhehi imasmiṃ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhaparipākaṃ āgama sāmikena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākaṃ gato, ñātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnaṃpi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “sacāhaṃ gamissāmi, jīvitaṃ me natthi”ti cintetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkāmesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahanta tāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Sā tasmaṃ gehā nikkhante gehaparikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Atha so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. Sāmi eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti. “Yassatthāya mayaṃ kulagharaṃ gaccheyyāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmā”ti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa ca dārakassa panthe jātattā “Panthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassā na cirasseva aparopi gabbho paṭiṭṭhahi. Sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa “Mahāpanthako”ti

1. Tāva uppatti pabbajjā ca (Ka)

nāmaṃ katvā itarassa “Cūḷapanthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva āgatā.

Tesaṃ tattha vasantānaṃ ayaṃ Mahāpanthakadārako aññe dārake “cūḷapitā mahāpitā”ti, “ayyako ayyikā”ti ca vadante sutvā mātaraṃ pucchi “amma aññe dārakā ‘cūḷapitā mahāpitā’tipi vadanti, ‘ayyako ayyikā’tipi vadanti, amhākaṃ ñātakā natthi”ti. Āma tāta tumhākaṃ ettha ñātakā natthi, Rājagahanagare pana vo Dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha tumhākaṃ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha ammāti. Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikaṃ āha “ime dārakā maṃ ativiya kilamenti, kiṃ no mātāpitāro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassessāmā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ¹ na sakkhissāmi, taṃ pana tattha nayissāmīti. “Sādhu ayya yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhum vaṭṭatī”ti dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dārake gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsanaṃ sutvā “saṃsāre vicarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ, ettakaṃ pana dhanāṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentū”ti. Seṭṭhidhītā mātāpitūhi pesitaṃ dhanāṃ gahetvā dārake āgatadūtānaṃyeva hatthe datvā pesesi, dārakā ayyakakule vaḍḍhanti. Tesu Cūḷapanthako atidharo, Mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ Dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ Satthu sammukhā dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami, so ayyakaṃ āha “sace tumhe sampaṭicchatha, ahaṃ pabbajeyyan”ti. “Kiṃ vadesi tāta, mayhaṃ sakalalokassapi pabbajjāto taveva pabbajjā bhaddikā, sace sakkosi, pabbaja tātā”ti sampaṭicchitvā Satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ mahāseṭṭhi dārako te laddho”ti. “Āma bhante ayaṃ dārako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadatī”ti āha. Satthā

1. Sammukhāva ṭhātuṃ (Sī, I)

aññatarāṃ piṇḍacārikāṃ bhikkhūṃ “imaṃ dāraṃ pabbājehī”ti āṇāpesi.
 Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi, so bahūṃ
 Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi.
 Upasampanno hutvā yoniso manasikāre kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi.

So jhānasukhena maggasukhena phalasukhena vītināmento cintesi
 “sakkā nu kho imaṃ sukhaṃ Cūḷapanthakassa dātun”ti. Tato
 ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “mahāseṭṭhi sace tumhe sampatiṇṇacchatha,
 ahaṃ Cūḷapanthakaṃ pabbājeyyan”ti āha. Pabbājetha bhanteti. Thero
 Cūḷapanthakadāraṃ pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi.
 Cūḷapanthakasāmaṇero pabbajitvāva dandho ahosi.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ,
 Pāto siyā phullamavītagandhaṃ.
 Aṅgīrasaṃ passa virocamaṇaṃ,
 Tapantaṃ mādiccamivantalikkhe”ti¹—

Imaṃ ekagāthaṃ catūhi māsehi gaṇhituṃ nāsakkhi. So kira
 Kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa
 dandhabhikkhuno uddesaggahaṇakāle parihāsakeḷiṃ akāsi. So bhikkhu tena
 parihāsena lajjito neva uddesaṃ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammena
 ayaṃ pabbajitvāva dandho jāto, gahitagahitaṃ padaṃ uparūpari padaṃ
 gaṇhantassa nassati. Tassa imameva gāthaṃ gahetuṃ vāyamantassa cattāro
 māsā atikkantā.

Atha naṃ Mahāpanthako āha “Cūḷapanthaka tvaṃ imasmiṃ sāsane
 abhabbo, catūhi māsehi ekampi gāthaṃ gahetuṃ na sakkosi,
 pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti
 vihārā nikkadḍhi. Cūḷapanthako Buddhasāsane sinehena gihibhāvaṃ na
 pattheti. Tasmim ca kāle Mahāpanthako bhattuddesako hoti. Jīvako
 Komārabhacco bahūṃ gandhamālaṃ ādāya attano ambavanaṃ gantvā
 Satthāraṃ pūjetvā dhammaṃ sutvā utṭhāyāsanaṃ Dasabalaṃ vanditvā
 Mahāpanthakaṃ upasaṅkamitvā

1. Sam 1. 81; Am 2. 209 piṭṭhesu.

“kittakā bhante Satthu santike bhikkhū”ti pucchi. Pañcamattāni bhikkhusatānīti. Sve bhante Buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākaṃ nivesane bhikkhaṃ gaṇhathāti. “Upāsaka Cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho avirulhidhammo, taṃ ṭhapetvā sesānaṃ nimantanāṃ sampaṭicchāmī”ti thero āha. Taṃ sutvā Cūḷapanthako cintesi “thero ettakānaṃ bhikkhūnaṃ nimantanāṃ sampaṭicchanto maṃ bāhiraṃ katvā sampaṭicchati, nissamsayaṃ mayhaṃ bhātikassa mayi cittaṃ bhinnaṃ bhavissati, kiṃ idāni mayhaṃ iminā sāsanena, gihī hutvā dānādīni puññāni karonto jīvissāmī”ti.

So punadivase pātova “gihī bhavissāmī”ti pāyāsi. Satthā paccūsakāleyeva lokaṃ olokeno imaṃ kāraṇaṃ disvā paṭhamataraṃ gantvā Cūḷapanthakassa gamanamagge dvārakoṭṭhake caṅkamanto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gharaṃ gacchanto Satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vandi. Atha naṃ Satthā “kahaṃ pana tvaṃ Cūḷapanthaka imāya velāya gacchasi”ti āha. Bhātā maṃ bhante nikkaḍḍhati, tenāhaṃ vibbhamituṃ gacchāmīti. Cūḷapanthaka tava pabbajjā nāma mama santakā, bhātarā nikkaḍḍhito kasmā mama santikaṃ nāgañchi, ehi kiṃ te gihibhāvena, mama santike bhavissasi”ti Bhagavā Cūḷapanthakaṃ ādāya gantvā gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā “Cūḷapanthaka tvaṃ puratthābhimukho hutvā imaṃ pilotikaṃ ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇa’ti parimajjanto idheva hotī”ti iddhiyā abhisankhataṃ parisuddhaṃ pilotikākhaṇḍaṃ datvā kāle ārocite bhikkhusaṃghaparivuto jīvakassa getaṃ gantvā paññattāsane nisīdi.

Cūḷapanthakopi sūriyaṃ olokeno taṃ pilotikākhaṇḍaṃ “rajoharaṇaṃ rajoharaṇa”ti parimajjanto nisīdi, tassa taṃ pilotikākhaṇḍaṃ parimajjantassa parimajjantassa kiliṭṭhaṃ ahosi. Tato cintesi “idaṃ pilotikākhaṇḍaṃ ativiya parisuddhaṃ, imaṃ pana attabhāvaṃ nissāya purimapakatiṃ vijahitvā evaṃ kiliṭṭhaṃ jātaṃ, aniccā vata saṅkhārā”ti khayavayaṃ paṭṭhapento vipassanaṃ vadḍhesi. Satthā “Cūḷapanthakassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷhaṇa”ti ñatvā “Cūḷapanthaka tvaṃ etaṃ pilotikākhaṇḍameva saṃkiliṭṭhaṃ rajorañjitaṃ jātanti mā saññaṃ kari, abbhantare pana te rāgarajādayo atthi, te harāhi”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinno viya paññāyamānarūpo hutvā imā gāthā abhāsi—

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetam adhivacanam rajoti.
Etam rajam vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetam adhivacanam rajoti.
Etam rajam vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetam adhivacanam rajoti.
Etam rajam vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane”¹.

Gāthāpariyosāne Cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi, paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamaṃsu. So kira pubbe rājā hutvā nagaram padakkhiṇam karonto nalāṭato sede muccante parisuddhena sātakena nalāṭantam puñchi, sātako kiliṭṭho ahosi. So “imam sarīram nissāya evarūpo parisuddho sātako pakatim jahitvā kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā”^{ti} aniccasaññaṃ paṭilabhi. Tena kāraṇenassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho Komārabhacco Dasabalassa dakkhiṇodakam upanāmesi. Satthā “nanu jīvaka vihāre bhikkhū atthi”^{ti} hatthena pattam pidahi. Mahāpanthako “bhante vihāre natthi bhikkhū”^{ti} āha. Satthā “atthi jīvaka”^{ti} āha. Jīvako “tena hi bhaṇe gaccha, vihāre bhikkhūnam atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā jānāhi”^{ti} purisaṃ pesesi. Tasmim khaṇe Cūḷapanthako “mayham bhātiko ‘vihāre bhikkhū natthi’^{ti} bhaṇati, vihāre bhikkhūnam atthibhāvamassa pakāsessāmi”^{ti} sakalam ambavanam bhikkhūnamyeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammaṃ karonti, ekacce rajanakammaṃ, ekacce sajjhāyaṃ karontīti evam aññaṃaññaṃ asadisam bhikkhusahassam māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā

1. Khu 7. 406; Khu 8. 154 piṭṭhesu.

“ayya sakalaṃ ambavanam bhikkhūhi paripuṇṇan”ti jīvākassa ārocesi.
Theropi kho tattheva—

Sahassakkhattumattānam, nimminivāna panthako.

Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanāti¹.

Atha Satthā taṃ purisaṃ āha “vihāraṃ gantvā ‘Satthā Cūḷapanthakaṃ nāma pakkosati’ti vadehī”ti. Tena gantvā tathāvutte “ahaṃ Cūḷapanthako, ahaṃ Cūḷapanthako”ti mukhasahassaṃ uṭṭhahi. Puriso gantvā “sabbe pi kira te bhante Cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. Tena hi tvaṃ gantvā yo paṭhamam “ahaṃ Cūḷapanthako”ti vadati, taṃ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissantīti. So tathā akāsi, tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyimsu. Thero tena purisena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne jīvakaṃ āmantesi “Jīvaka Cūḷapanthakassa pattaṃ gaṇha, ayaṃ te anumodanaṃ karissati”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sīhanādaṃ nadanto taruṇasiho viya tīṇi piṭakāni saṃkhobhetvā anumodanaṃ akāsi.

Satthā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṃghaparivāro vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite uṭṭhāyāsanaṃ gandhakuṭippamukhe ṭhatvā bhikkhusaṃghassa Sugatovādaṃ datvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā bhikkhusaṃghaṃ uyyojetvā surabhigandhavāsitaṃ gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ upagato. Atha sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ bhikkhū ito cito ca samosaritvā rattakambalasāṇiṃ parikkhipantā viya nisīditvā Satthu guṇakathaṃ ārabhimso “āvuso mahāpanthako Cūḷapanthakassa ajjhāsayam ajānanto ‘catūhi māsehi ekagāthaṃ gaṇhitum na sakkoti, dandho ayan’ti vihārā nikkadḍhi, Sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmiṃyevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, tīṇi piṭakāni paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho Buddhānaṃ balaṃ nāma mahantan”ti.

Atha Bhagavā dhammasabhāyaṃ imaṃ kathāpavattiṃ ñatvā “ajja mayā gantuṃ vaṭṭati”ti Buddhaseyyāya uṭṭhāya surattadupaṭṭaṃ nivāsetvā vijjūlataṃ viya

1. Khu 2. 304 piṭṭhe.

kāyabandhanam bandhitvā rattakambalasadisam Sugatamahācīvaram
 pārūpitvā surabhigandhakuṭito nikkhamma mattavāraṇo viya
 sīhavikkantavilāsena vijambhamāno sīho viya¹ anantāya Buddhalīlaya
 dhammasabhamam gantvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe
 supaññattavarabuddhāsanaṁ abhiruyha chabbaṇṇabuddharasmiyo
 vissajjento añṇavakucchim obhāsayaṁāno² Yugandharamatthake bālasūriyo
 viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamatte bhikkhusaṁgho
 katham pacchinditvā tuṅhī ahosi.

Satthā mudukena mettacittena parisam oloketvā “ayaṁ parisā ativiya
 sobhati, ekassapi hatthakukkuccam vā pādakukkuccam vā ukkāsitasaddo vā
 khipitasaddo vā natthi, sabbepeṇe Buddhagāravena sagāravā Buddhatejēna
 tajjitā mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamam katham
 samuṭṭhāpetvā na kathessanti, kathāsamuṭṭhāpanavattam nāma mayāva
 jānitabbam, ahameva paṭhamam kathessāmi”ti madhurena brahmāsareṇa
 bhikkhū āmantetvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā, kā
 ca pana vo antarākathā vipakatā”ti āha. Bhante na mayam imasmim thāne
 nisinā añṇam tiracchānakatham katham, tumhākaṁyeva pana guṇe
 vaṇṇayamānā nisināmha “āvuso Mahāpanthako Cūḷapanthakassa
 ajjhāsayaṁ ajānanto ‘catūhi māsehi ekaṁ gātham gaṇhitum na sakkoti,
 dandho ayan’ti vihārā nikkadḍhi, Sammāsambuddho pana
 anuttaradhammarājatāya ekasmim yevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi
 arahattam adāsi, aho Buddhānam balaṁ nāma mahantan”ti. Satthā
 bhikkhūnam katham sutvā “bhikkhave Cūḷapanthako maṁ nissāya idāni
 tāva dhammesu dhammamahantatam patto, pubbe pana maṁ nissāya
 bhogesupi bhogamahantatam pāpuṇi”ti āha. Bhikkhū tassatthassa
 āvibhāvattham Bhagavantam yācimsu. Bhagavā bhavantareṇa paṭicchannam
 kāraṇam pākaṭam akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
 seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto seṭṭhiṭṭhānam labhitvā Cūḷaseṭṭhi nāma
 ahosi, so paṇḍito byatto sabbanimittāni jānāti. So ekadivasam rājupaṭṭhānam
 gacchanto antaravīthiyam matamūsikam taṅkhaṇaññeva

1. Mattavaravāraṇasīhavikkantavilāsena (Sī, Syā, I), mattavāraṇasīhavikkantavilāso
 viya (Ka)

2. Saṅkhobhayamāno (Syā), khobhayamāno (Ka)

nakkhattaṃ samānetvā idamāha “sakkā cakkhumatā kulaputtena imaṃ undūraṃ gahetvā puttadārabharaṇaṃ kātuṃ kammante ca payojetun”ti. Aññataro duggatakulaputto taṃ seṭṭhissa vacanaṃ sutvā “nāyaṃ ajānitvā kathessatī”ti taṃ mūsikaṃ gahetvā ekasmiṃ āpaṇe biḷālassatthāya vikkiṇitvā kākaṇikaṃ labhitvā tāya kākaṇikāya phāṇitaṃ gahetvā ekena ghaṭena pāṇiyaṃ gaṇhi. So araññato āgacchante mālākāre disvā thokaṃ thokaṃ phāṇitakhaṇḍaṃ datvā uḷuṅkena pāṇiyaṃ adāsi, te cassa ekekaṃ pupphamuṭṭhiṃ adaṃsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṃ pāṇiyaghaṭaṃ gahetvā pupphārāmameva gato. Tassa taṃ divasaṃ mālākārā aḍḍhocitake pupphagacche datvā agamaṃsu. So na cirasseva iminā upāyena atṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmiṃ vātavuṭṭhidivase rājuyyāne bahū sukkhadaṇḍakā ca sakhā ca palāsaṃ vātena pātitaṃ hoti, uyyānapālo chaḍḍetun upāyaṃ na passati. So tattha gantvā “sace imāni dārupaṇṇāni mayhaṃ dassasi, ahaṃ te imāni sabbāni nīharissāmi”ti uyyānapālaṃ āha, so “gaṇha ayyā”ti sampaṭicchi. Cūlantevāsiko dārakānaṃ kīḷanamaṇḍalaṃ gantvā phāṇitaṃ datvā muhuttana sabbāni dārupaṇṇāni nīharāpetvā uyyānadvāre rāsīṃ kāresi. Tadā rājakumbhakāro rājakule bhājanānaṃ pacanatthāya dārūni pariyesamāno uyyānadvāre tāni disvā tassa hatthato kiṇitvā gaṇhi. Taṃ divasaṃ Cūlantevāsiko dāruvikkayena soḷasa kahāpaṇe cāṭi-ādīni ca pañca bhājanāni labhi.

So catuvīsatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayaṃ upāyo mayhan”ti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekaṃ pāṇiyacāṭiṃ ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pāṇiyena upaṭṭhahi. Te āhaṃsu “samma tvaṃ amhākaṃ bahūpakāro, kiṃ te karomā”ti. So “mayhaṃ kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalapathakammikena ca jalapathakammikena ca saddhiṃ mittasanthavaṃ akāsi. Tassa thalapathakammiko “sve imaṃ nagaraṃ assavāṇijako pañca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi. So tassa vacanaṃ sutvā tiṇahārake āha “ajja mayhaṃ ekekaṃ tiṇakalāpaṃ detha, mayā ca tiṇe avikkiṇite attano tiṇaṃ mā vikkiṇathā”ti. Te “sādhū”ti

sampañcchitvā pañca tiṇakalāpasatāni āharitvā tassa ghare pāpayim̐su.
Assavāṇijo sakalanagare assānaṃ gocaraṃ alabhivā tassa sahassaṃ datvā
taṃ tiṇaṃ gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa jalapathakammiko sahāyako ārocesi
“paṭṭanamhi mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayaṃ upāyo”ti aṭṭhahi kahāpaṇehi
sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikaṃ rathaṃ gahetvā mahantena yasena
nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikassa saccakāraṃ datvā
avidūre ṭhāne sāṇiyā parikkhipāpetvā nisinno purise āṇāpesi “bāhirato
vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena maṃ ārocethā”ti. “Nāvā āgatā”ti sutvā
Bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamim̐su. Bhaṇḍaṃ
tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena saccakāro dinnoti. Te
taṃ sutvā tassa santikaṃ āgatā. Pādamūlikapurisā purimasaññāvasena
tatiyena paṭihārena tesāṃ āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te satamattā vāṇijā
ekekāṃ sahassaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā hutvā puna ekekāṃ
sahassaṃ datvā pattim̐ vissajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano santakamakam̐su.

Cūlantevāsiko dve satasahassāni gaṇhitvā Bārāṇasim̐ āgantvā
“kataññunā me bhavitum̐ vaṭṭatī”ti ekaṃ satasahassaṃ gāhāpetvā
Cūlaseṭṭhissa samīpaṃ gato. Atha naṃ seṭṭhi “kim̐ te tāta katvā idaṃ
dhanam̐ laddhan”ti pucchi. So “tumhehi kathita-upāye ṭhatvā
catumāsabbhantareyeva laddhan”ti matamūsikaṃ ādim̐ katvā sabbaṃ
vatthum̐ kathesi. Cūlaseṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā “idāni evarūpaṃ dāraḥ
mama santakaṃ kātum̐ vaṭṭatī”ti vayappattaṃ attano dhītaraṃ datvā
sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi. So seṭṭhino accayena tasmim̐ nagare
seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Bodhisattopi yathākammaṃ agamāsi.

Sammāsambuddhopi imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā
abhisambuddhova imaṃ gāthaṃ kathesi—

4. “Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.

Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇum̐ aggim̐va sandhaman”ti.

Tattha **appakenapī**ti thokenapi parittakenapi. **Medhāvī**ti paññavā. **Pābhatenā**ti bhaṇḍamūlena. **Vicakkhaṇoti** vohāra kusalo. **Samuṭṭhāpeti attānanti** mahantaṃ dhanaṃ yasaṃ uppādetvā tattha attānaṃ saṇṭhāpeti patiṭṭhāpeti. Yathā kiṃ? **Aṇuṃ aggimva sandhamam**, yathā paṇḍitapuriso parittaṃ aggim anukkamena gomayacuṇṇādini pakkhipitvā mukhavātena dhamanto samuṭṭhāpeti vaḍḍheti mahantaṃ aggikkhandhaṃ karoti, evameva paṇḍito thokampi pābhaṃ labhitvā nānā-upāyehi payojetvā dhanaṃ yasaṃ vaḍḍheti, vaḍḍhetvā ca pana tattha attānaṃ patiṭṭhāpeti, tāya eva vā pana dhanayasamahantatāya attānaṃ samuṭṭhāpeti, abhiññātaṃ pākaṃ karotīti attho.

Iti Bhagavā “bhikkhave Cūḷapanthako maṃ nissāya idāni dhammesu dhammamahantataṃ patto, pubbe pana bhogesupi bhogamahantataṃ pāpuṇī”ti evaṃ imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Cūḷantevāsiko Cūḷapanthako ahosi, cūḷakaseṭṭhi pana ahameva ahosi”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Cūḷaseṭṭhi jātakavaṇṇanā catutthā.

5. Taṇḍulanāḷijātakavaṇṇanā

Kimagghati taṇḍulanāḷikāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Lāludāyittheraṃ ārabha katesi. Tasmiṃ samaye āyasmā Dabbo Mallaputto saṃghassa bhadduddesako hoti. Tasmiṃ pātova salākabhaddāni uddisamāne Lāludāyittherassa kadāci varabhaddaṃ pāpuṇāti, kadāci lāmabhaddaṃ. So lāmabhaddassa pattadivase salākaggaṃ ākulaṃ karoti, “kiṃ Dabbova salākaṃ dātuṃ jānāti, amhe na jānāmā”ti vadati. Tasmiṃ salākaggaṃ ākulaṃ karonte “handa dāni tvameva salākaṃ dehi”ti salākapaṇḍitaṃ adāsu. Tato paṭṭhāya so saṃghassa salākaṃ adāsi. Dento ca pana “idaṃ varabhaddaṃ”ti vā “lāmabhaddaṃ”ti vā “asukavassagge varabhaddaṃ”ti vā “asukavassagge lāmabhaddaṃ”ti vā na jānāti, ṭhītikaṃ karontopi “asukavassagge ṭhītikā”ti

na sallakkheti. Bhikkhūnaṃ ʘhitavelāya “imasmim ʘhāne ayaṃ ʘhitikā ʘhitā, imasmim ʘhāne ayaṃ”ti bhūmiyaṃ vā bhittiyaṃ vā lekhaṃ kaḍḍhati. Punadivase salākagge bhikkhū mandatarā vā honti bahutarā vā, tesu mandataresu lekhā heṭṭhā hoti, bahutaresu upari. So ʘhitikaṃ ajānanto lekhāsaññāya salākaṃ deti.

Athanaṃ bhikkhū “āvuso Udāyi lekhā nāma heṭṭhā vā hoti upari vā, varabhattaṃ pana asukavassagge ʘhitaṃ, lāmakabhattaṃ asukavassagge”ti āhaṃsu. So bhikkhū paṭippharanto “yadi evaṃ ayaṃ lekhā kasmā evaṃ ʘhitā, kiṃ ahaṃ tumhākaṃ saddahāmi, imissā lekhāya saddahāmi”ti vadati. Atha naṃ daharā ca sāmaṇerā ca “āvuso Lāludāyi taya salākaṃ dente bhikkhū lābhena parihāyanti, na tvaṃ dātuṃ anucchaviko, gaccha ito”ti salākaggato nikkakḍḍhiṃsu. Tasmim khaṇe salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ ahosi. Taṃ sutvā Satthā Ānandattheraṃ pucchi “Ānanda salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ, kiṃ saddo nāmeso”ti. Thero Tathāgatassa tamatthaṃ ārocesi, “Ānanda na idāneva Lāludāyi attano bālatāya paresaṃ lābhahāniṃ karoti, pubbepe akāsiyevā”ti āha. Thero tassatthassa āvibhāvattaṃ Bhagavantaṃ yāci, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṇaṃ akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasiyaṃ Brahmadatao rājā ahosi, tadā amhākaṃ bodhisatto tassa agghāpaniko¹ ahosi, hatthi-assādīni ceva maṇisuvannaṇḍāni ca agghāpesi, agghāpetvā bhaṇḍasāmikānaṃ bhaṇḍānurūpameva mūlaṃ dāpesi. Rājā pana luddho hoti, so lobhapakatitāya evaṃ cintesi “ayaṃ agghāpaniko evaṃ agghāpento na cirasseva mama gehe dhanāṃ parikkhayaṃ gamessati, aññaṃ agghāpanikaṃ karissāmi”ti. So sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā rājaṇaṇaṃ olokento ekaṃ gāmikamanussaṃ lolabālaṃ rājaṇaṇena gacchantaṃ disvā “esa mayhaṃ agghāpanikakammaṃ kātuṃ sakkhissati”ti taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi bhaṇe amhākaṃ agghāpanikakammaṃ kātuṃ”ti āha. Sakkhissāmi devāti. Rājā attano dhanarakkhaṇatthāya taṃ bālaṃ agghāpanikakamme ʘhapesi, tato paṭṭhāya so bālo hatthi-assādīni agghāpento agghaṃ

1. Agghakārako (Sī, I)

hāpetvā yathāruciya katheti. Tassa ṭhānantare ṭhitattā yaṃ so katheti, tameva mūlaṃ hoti.

Tasmiṃ kāle Uttarāpathato eko assavāṇijo pañca assasatāni ānesi. Rājā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā asse agghāpesi, so pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanālikaṃ agghamakāsi. Katvā ca pana “assavāṇijassa ekaṃ taṇḍulanālikaṃ dethā”ti vatvā asse assasālāyaṃ saṇṭhāpesi. Assavāṇijo porāṇa-agghāpanikassa santikaṃ gantvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “idāni kiṃ kattabban”ti pucchi. So āha “tassa purisassa lañjaṃ datvā evaṃ pucchatha ‘amhākaṃ tāva assā ekaṃ taṇḍulanālikaṃ agghantīti nātametaṃ, tumhe pana nissāya taṇḍulanāliya agghaṃ jānitukāmamhā, sakkhissatha no rañño santike ṭhatvā sā taṇḍulanālikā idaṃ nāma agghatīti vattun’ti, sace sakkomīti vadati, taṃ gahetvā rañño santikaṃ gacchatha, ahampi tattha āgamiṣāmi”ti.

Assavāṇijo “sādhū”ti bodhisattassa vacanaṃ sampañcchitvā agghāpanikassa lañjaṃ datvā tamatthaṃ ārocesi. So lañjaṃ labhitvā “sakkhissāmi taṇḍulanāliṃ agghāpetun”ti. “Tena hi gacchāma rājakulaṃ”ti taṃ ādāya rañño santikaṃ agamāsi. Bodhisattopi aññepi bahū amaccā agamiṃsu. Assavāṇijo rājānaṃ vanditvā āha “deva pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanāliṃ agghanakabhāvaṃ jānāma¹, sā pana taṇḍulanāli kiṃ agghatīti agghāpanikaṃ pucchatha devā”ti. Rājā taṃ pavattiṃ ajānanto “ambho agghāpanika pañca assasatāni kiṃ agghantī”ti pucchi. Taṇḍulanāliṃ devāti. “Hotu bhaṇe assā tāva taṇḍulanāliṃ agghantu, sā pana kiṃ agghati taṇḍulanālikā”ti pucchi. So bālapuriso “Bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghati taṇḍulanālikā”ti āha. So kira bubble rājānaṃ anuvattanto ekaṃ taṇḍulanāliṃ assānaṃ agghamakāsi, puna vāṇijassa hatthato lañjaṃ labhitvā tassā taṇḍulanālikāya Bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghamakāsi. Tadā pana Bārāṇasiyā pākāraparikkhepo dvādasayojaniko hoti. Idamassa antaraṃ, bāhiraṃ pana tiyojanasatikaṃ raṭṭhaṃ. Iti so

1. Jāniṃ (Sī, I)

bālo evaṃ mahantaṃ Bārāṇasim santarabāhiraṃ taṇḍulanālikāya agghamakāsi.

Taṃ sutvā amaccā pāṇim paharivā hasamānā “mayam pubbe pathaviṇca rajjaṇca anagghanti saññino ahumha, evaṃ mahantaṃ kira sarājakam Bārāṇasirajjam taṇḍulanāḷimattam agghati, aho agghāpanikassa ñāṇasampadā, kahaṃ ettakaṃ kalam ayaṃ agghāpaniko vihāsi, amhakaṃ rañño eva anucchaviko”ti parihāsam akaṃsu—

5. “Kimagghati taṇḍulanālikā’yam,
Assāna mūlāya vadehi rāja.
Bārāṇasim santarabāhiraṃ¹,
Ayamagghati taṇḍulanālikā”ti.

Tasmim kāle rājā lajjito taṃ bālam nikkadḍhāpetvā bodhisattasseva agghāpanikaṭṭhānam adāsi. Bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā gāmikabāla-agghāpaniko Lāludāyī ahosi, paṇḍita-agghāpaniko pana ahameva ahosin”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Taṇḍulanāḷijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Devadhammajātakavaṇṇanā

Hiri-ottappasampannāti idaṃ Bhagavā Jetavane viharanto aññataraṃ bahubhaṇḍikaṃ bhikkhum ārabba katesi. Sāvatthivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇaṇca aggisālaṇca bhaṇḍagabbhaṇca kāretvā bhaṇḍagabbhaṃ sappitaṇḍulādīhi pūretvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucitaṃ āhāraṃ pacāpetvā bhuñjati, bahuparikkhāro ca

1. Santarabāhirato (Ka)

ahosi, rattim aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ. Vihārapaccante vasati. Tassekadivasam cīvarapaccattharaṇādīni nīharitvā pariveṇe pattharitvā sukkhāpentassa sambahulā jānapadā bhikkhū senāsanacārikaṃ āhiṇḍantā pariveṇaṃ gantvā cīvarādīni disvā “kassimānī”ti pucchimsu. So “mayham āvuso”ti āha. Āvuso idampi cīvaraṃ idampi nivāsaṃ idampi paccattharaṇaṃ sabbam tuyhamevāti. Āma mayhamevāti. “Āvuso Bhagavatā tīpi cīvarāni anuññātāni, tvaṃ evaṃ appicchassa Buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto, ehi taṃ Dasabalassa santikaṃ nessāmā”ti taṃ ādāya Satthu santikaṃ agamaṃsu.

Satthā disvāva “kiṃ nu kho bhikkhave aniccamānakaṃyeva bhikkhum gaṇhitvā āgatatthā”ti āha. Bhante ayaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo bahuparikkhāroti. Saccam kira tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍoti. Saccam Bhagavatī. Kasmā pana tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo jāto, nanu ahaṃ appicchatāya santuṭṭhitāya pavivekassa vīriyārambhassa vaṇṇaṃ vadāmīti. So Satthu vacanaṃ sutvā kupito “iminā dāni nīharena carissāmī”ti pārūpanaṃ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi.

Atha naṃ Satthā upatthambhayamāno “nanu tvaṃ bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṃ gavesamāno dvādasa saṃvaccharāni viḥāsī, atha kasmā idāni evaṃ garuke Buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārūpanaṃ chaḍḍetvā hirottappaṃ pahāya ṭhitosi”ti. So Satthu vacanaṃ sutvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārūpitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhikkhū tassatthassa āvibhāvatthaṃ Bhagavantaṃ yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīyaṃ Brahmaddatto nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Tassa nāmaggaḥaṇadivase “Mahisāsakumāro”ti¹ nāmaṃ akaṃsu. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle rañño añño pi putto jāto, tassa “Candakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassa pana ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle bodhisattassa mātā kalamakāsi, rājā

1. Mahimsāsakumāroti (Sī, I), Mahissāsakumāroti (Syā)

aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā, sāpi saṃvāsamanvāya ekaṃ puttaṃ vijāyi, “Sūriyakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. Rājā puttaṃ disvā tuṭṭhacitto “bhadde puttassa te varaṃ dammī”ti āha, devī varaṃ icchitakāle gahetabbaṃ katvā ṭhapesi. Sā putte vayappatte rājānaṃ āha “devena mayhaṃ puttassa jātakāle varo dinno, puttassa me rajjaṃ dehi”ti. Rājā “mayhaṃ dve puttā aggikkhandhā viya jalamānā vicaranti, na sakkā tava puttassa rajjaṃ dātun”ti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ mayhaṃ puttānaṃ pāpakampi cinteyyā”ti putte pakkosāpetvā āha “tātā ahaṃ Sūriyakumārassa jātakāle varaṃ adāsim, idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, mātugāmo nāma pāpo, tumhākaṃ pāpakampi cinteyya, tumhe araññaṃ pavisitvā mama accayena kulasantake nagare rajjaṃ kareyyāthā”ti roditvā kanditvā sīse cumbitvā uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīlamāno Sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ahampi bhātikehi saddhiṃ gamissāmi”ti tehi saddhiṃyeva nikkhami. Te Himavantaṃ pavisiṃsu.

Bodhisatto maggā okkamma rukkhamaṇe nisīditvā Sūriyakumāraṃ āmantesi “tāta Sūriyakumāra etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca pivitvā ca paduminipaṇṇehi amhākaṃ pānīyaṃ ānehi”ti. Taṃ pana saraṃ Vessavaṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddhaṃ hoti, vessavaṇo ca taṃ āha “ṭhapetvā devadhammajānanake ye aññe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasi. Anotiṇṇe na labhasi”ti. Tato paṭṭhāya so rakkhaso ye taṃ saraṃ otaranti, te devadhamme pucchitvā ye na jānanti, te khādanti. Atha kho Sūriyakumāro taṃ saraṃ gantvā avīmaṃsitvāva otari. Atha naṃ so rakkhaso gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. So “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvaṃ devadhamme na jānāsī”ti vatvā udakaṃ pavesetvā attano vasaṇaṭṭhāne ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ aticirāyantaṃ disvā Candakumāraṃ pesesi. Rakkhaso tampi gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. Āma jānāmi, devadhammā nāma catasso disāti. Rakkhaso “na tvaṃ devadhamme jānāsī”ti tampi gahetvā tattheva ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “ekena antarāyena bhavitabban”ti sayam tattha gantvā dvinnampi otaraṇapadavaḷaṇjaṃ disvā “rakkhasapariggahitena iminā sarena bhavitabban”ti khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsi. Dakarakkhaso bodhisattaṃ udakaṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapuriso viya hutvā bodhisattaṃ āha “bho purisa tvaṃ maggakilanto kasmā imaṃ saraṃ otaritvā nhatvā pivitvā bhisamuḷālaṃ khāditvā pupphāni piḷandhitvā yathāsukhaṃ na gacchasi”ti. Bodhisatto taṃ disvā “eso yakkho bhavissati”ti ñatvā “tayā me bhātikā gahitā”ti āha. Āma gahitāti. Kimkāraṇāti. Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇake labhāmīti. Kim pana sabbeva labhasīti. Ye devadhamme jānanti, te ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti. Āma atthīti. Yadi evaṃ ahaṃ te devadhamme kathessāmīti. Tena hi kathehi, ahaṃ devadhamme suṇissāmīti. Bodhisatto āha “ahaṃ devadhamme katheyyaṃ, kiliṭṭhagatto panamhī”ti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā bhojanaṃ bhojetvā pāṇiyaṃ pāyetvā pupphāni piḷandhāpetvā gandhehi vilimpāpetvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṃ attharitvā adāsi.

Bodhisatto āsane nisīditvā yakkhaṃ pādamūle nisīdāpetvā “tena hi ohitasoto sakkaccaṃ devadhamme suṇāhi”ti imaṃ gāthamāha—

6. “Hiri-ottappasampannā, sukkadhammasamāhitā.

Santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti.

Tattha **hiri-ottappasampannā**ti hiriyā ca ottappena ca samannāgatā. Tesu kāyaduccaritādīhi hiriyatīti hirī, lajjāyetaṃ adhivacanaṃ. Tehiyeva ottappatīti ottappaṃ, pāpato ubbegassetam adhivacanaṃ. Tattha ajjhattasamuṭṭhānā hirī, bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ. Attādhipateyyā hirī, lokādhipateyyaṃ ottappaṃ. Lajjāsabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitaṃ ottappaṃ. Sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ.

Tattha ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti—jātim paccavekkhitvā vayaṃ paccavekkhitvā sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā bāhusaccaṃ

paccavekkhitvā. Kathaṃ? “Pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ na jātisampannānaṃ kammaṃ, hīnajaccānaṃ kevaṭṭādīnaṃ kammaṃ, mādisassa jātisampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ tāva jātiṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ daharehi kattabbaṃ kammaṃ, mādisassa vaye ṭhitassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ vayaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ dubbalajātikānaṃ kammaṃ, mādisassa sūrabhāva sampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti. Evaṃ sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ andhabālānaṃ kammaṃ, na paṇḍitānaṃ, mādisassa paṇḍitassa bahussutassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ bāhusaccaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Evaṃ ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti. Samuṭṭhāpetvā ca pana attano citte hiriṃ pavesetvā pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ hiriṃ ajjhattasamuṭṭhānā nāma hoti.

Kathaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ nāma? “Sace tvaṃ pāpakammaṃ karissasi, catūsu parisāsu garahappatto bhavissasi.

Garahissanti taṃ viññū, asuciṃ nāgariko yathā.

Vajjito sīlavantehi, kathaṃ bhikkhu karissasi”ti¹—

Evaṃ paccavekkhanto hi bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappena pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ hoti.

Kathaṃ hiriṃ attādhipateyyā nāma? Idhekacco kulaputto attānaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā “mādisassa saddhāpabbajitassa bahussutassadhutaṅgadhārassa² na yuttaṃ pāpakammaṃ kātun”ti pāpaṃ na karoti. Evaṃ hiriṃ attādhipateyyā nāma hoti. Tenāha Bhagavā—

“So attānaṃyeva adhipatiṃ katvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. Suddhamattānaṃ pariharati”ti³.

Kathaṃ ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma? Idhekacco kulaputto lokaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā pāpakammaṃ na karoti. Yathāha—

1. Abhi-Ṭṭha 1. 169 piṭṭhepi.

2. Dhutavādissa (Sī, I), dhutavādassa (Syā)

3. Am 1. 146 piṭṭhe.

“Mahā kho panāyaṃ lokasannivāso. Mahantasmim kho pana lokasannivāse santi samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno, te dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tepi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehi’ ti.

Santi devatā iddhimantiyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passanti, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tāpi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehi’ ti. So lokamiyeva adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ karitvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. Suddhamattānaṃ pariharati” ti¹.

Evaṃ ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma hoti.

“Lajjāsabhāvasaṇṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṇṭhitaṃ ottappaṃ” ti ettha pana **lajjā**ti lajjanākāro, tena sabhāvena saṇṭhitā hirī. **Bhayanti** apāyabhayaṃ, tena sabhāvena saṇṭhitaṃ ottappaṃ. Tadubhayampi pāpaparivajjane pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi yathā nāmeko kulaputto uccārapassāvādīni karonto lajjitabbayuttakaṃ ekaṃ disvā lajjanākārappatto bhavyeṃ hīlito, evamevaṃ ajjhattaṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpakammaṃ na karoti. Ekacco apāyabhayaabhīto hutvā pāpakammaṃ na karoti. Tatridaṃ opammaṃ—yathā hi dvīsu ayoguḷesu eko sītalo bhavyeṃ gūthamakkhito, eko uṇho āditto. Tattha paṇḍito sītalaṃ gūthamakkhitattā jigucchanto na gaṇhāti, itaraṃ dāhabhayena. Tattha sītalaṃ gūthamakkhitassa jigucchāya agaṇhanaṃ viya ajjhattaṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpassa akaraṇaṃ, uṇhassa dāhabhayena agaṇhanaṃ viya apāyabhayaṃ pāpassa akaraṇaṃ veditabbaṃ.

1. Am 1. 146 piṭṭhe.

“Sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ
ottappan”ti idampi dvayaṃ pāpaparivajjaneyeva pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi
jātimahattapaccavekkhaṇā satthumahattapaccavekkhaṇā
dāyajjamahattapaccavekkhaṇā sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇāti catūhi
kāraṇehi sappatissavalakkhaṇaṃ hiriṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti,
ekacco attānuvāḍabhaṇaṃ parānuvāḍabhaṇaṃ daṇḍabhaṇaṃ
duggatibhayaṃ catūhi kāraṇehi vajjabhīrukabhayaḍassāvilakkhaṇaṃ
ottappaṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti. Tattha
jātimahattapaccavekkhaṇādīni ceva attānuvāḍabhaṇādīni ca vitthāretvā
kathetabbāni. Tesāṃ vitthāro Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāyaṃ¹ vutto.

Sukkadhammasamāhitāti idameva hirottappaṃ ādiṃ katvā kattabbā
kusalā dhammā sukkadhammā nāma, te sabbasaṅgāhakanayena
catubhūmakalokiyalokuttaradhammā. Tehi samāhitā samannāgatāti attho.
Santo sappurisā loketi kāyakammādīnaṃ santatāya santo,
kataññukataveditāya sobhanā purisāti sappurisā. **Loko** pana saṅkhāraloko
sattaloko okāsaloko khandhaloko āyatanaloko dhātulokoti anekavidho.
Tattha “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā -pa-. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa
dhātuyo”ti² ettha saṅkhāraloko vutto. Khandhalokādayo tadantogadhāyeva.
“Ayaṃ loko paraloko, devaloko manussaloko”ti-ādīsu³ pana sattaloko
vutto.

“Yāvatā candimasūriyā,
Pariharanti disā bhanti virocamānā.
Tāva saḥassadhā loko,
Ettha te vattate vaso”ti⁴—

Ettha okāsaloko vutto. Tesu idha sattaloko adhippeto. Sattalokasmiṃhi ye
evarūpā sappurisā, te **devadhammā**ti vuccanti.

1. Am-Ṭṭha 2. 130 piṭṭhe.

3. Khu 7. 7; Khu 8. 25 piṭṭhādīsu.

2. Khu 9. 117 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

4. Ma 1. 404 piṭṭhe.

Tattha **devā**ti sammutidevā upapattidevā visuddhidevāti tividhā. Tesu Mahāsammatakalato paṭṭhāya lokena “devā”ti sammatattā rājarājakumārādayo **sammutidevā** nāma. Devaloke uppannā **upapattidevā** nāma. Khīṇāsavā pana **visuddhidevā** nāma. Vuttampi cetam—

“Sammutidevā nāma rājāno deviyo rājakumārā. Upapattidevā nāma bhummadeve upādāya taduttaridevā. Visuddhidevā nāma Buddhā Paccekabuddhā khīṇāsavā”ti¹.

Imesaṃ devānaṃ dhammāti **devadhammā**. **Vuccareti** vuccanti. Hirottappamūlakā hi kusalā dhammā kulasampadāya² ceva devaloke nibbattiyā ca visuddhibhāvassa ca kāraṇattā kāraṇatṭhena tividhānampi tesaṃ devānaṃ dhammāti devadhammā, tehi devadhammehi samannāgatā puggalāpi devadhammā. Tasmā puggalādhiṭṭhānadesanāya te dhamme dassento “santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti āha.

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto bodhisattaṃ āha “paṇḍita ahaṃ tumhākaṃ pasanno, ekaṃ bhātaraṃ demi, katarāṃ ānemī”ti. Kaniṭṭhaṃ ānehīti. Paṇḍita tvaṃ kevalaṃ devadhamme jānāsiyeva, na pana tesu vattasīti. Kimkāraṇāti? Yamkāraṇā jeṭṭhakaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āṇāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosīti. Devadhamme cāhaṃ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayaṇhi imaṃ araṇṇaṃ etaṃ nissāya pavitṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varaṃ adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araṇṇavāsaṃ anujāni. So kumāro anuvattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ araṇṇe eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati, tenāhaṃ garahabhayabhīto tameva āṇāpemīti. “Sādhu sādhu paṇḍita tvaṃ devadhamme ca jānāsi, tesu ca vattasī”ti pasanno yakkho bodhisattassa sādhukāraṃ datvā dvepi bhātaro ānetvā adāsī.

Atha naṃ bodhisatto āha “samma tvaṃ pubbe attanā katena pāpakammaena paresaṃ maṃsalohitakhādako yakkho hutvā nibbatto, idānipi pāpameva karosi, idaṃ te pāpakammaṃ nirayādīhi muccituṃ okāsaṃ na

1. Khu 8. 92, 225 piṭṭhesu.

2. Kusalasampadāya (Ka)

dassati, tasmā ito paṭṭhāya pāpaṃ pahāya kusalaṃ karohi”ti. Asakkhi ca pana taṃ dametuṃ. So taṃ yakkhaṃ dametvā tena saṃvihitārakkho tattheva vasanto ekadivasam nakkhattaṃ oloketvā pitu kālakatabhāvaṃ ñatvā yakkhaṃ ādāya Bārāṇasim gantvā rajjaṃ gahetvā candakumārassa oparajjaṃ Sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṃ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanam kāretvā yathā so aggamaḷaṃ aggapupphaṃ aggabhattaṇca labhati, tathā akāsi. So dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Sammāsambuddhopi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dakarakkhaso bahubhaṇḍikabhikkhu ahosi, Sūriyakumāro Ānando, Candakumāro Sāriputto, jeṭṭhakabhātā Mahisāsakumāro pana ahameva ahosi”ti.

Devadhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kaṭṭha vāhanajātakavaṇṇanā

Putto tyāham mahārājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Vāsabhakhattiyā¹ ārabha kathesi. Vāsabhakhattiyāya vatthu Dvādasakanipāte Bhaddasālajātake āvibhavissati. Sā kira Mahānāmassa Sakkassa dhītā Nāgamuṇḍāya nāma dāsiyā kucchismiṃ jātā Kosalarājassa aggamahesī ahosi. Sā raṇṇo puttaṃ vijāyi. Rājā panassā pacchā dāsibhāvaṃ ñatvā ṭhānaṃ parihāpesi, puttassa Viṭaṭūbhassāpi ṭhānaṃ parihāpesiyeva. Te ubhopi antonivesaneyeva vasanti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ña tvā pubbaṇhasamaye pañcasatabhikkhuparivuto raṇṇo nivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā “mahārāja kahaṃ Vāsabhakhattiyā”ti āha. Rājā taṃ kāraṇaṃ ārocesi. Mahārāja Vāsabhakhattiyā kassa dhītāti. Mahānāmassa bhanteti. Āgacchamānā kassa āgatāti. Mayhaṃ bhanteti. Mahārāja sā raṇṇo dhītā, raṇṇova āgatā, rājānaṃyeva paṭicca

1. Vāsabhakhattiyāya vatthuṃ (Sī, I)

puttaṃ labhi, so putto kiṃkāraṇā pitu santakassa rajjassa sāmiko na hoti, pubbe rājāno muhuttikāya kaṭṭhahārikāya kucchismimpi puttaṃ labhitvā puttassa rajjaṃ adamsūti. Rājā tassatthassāvibhāvatthāya Bhagavantam yāci, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaddatto rājā mahantena yasena uyyānaṃ gantvā tattha pupphaphalalobhena vicaranto uyyānavanasaṇḍe gāyitvā dārūni uddharamānaṃ ekaṃ itthiṃ disvā paṭibaddhacitto saṃvāsaṃ kappesi, taṅkhaṇaṇṇeva bodhisatto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tāvadeva tassā vajirapūritā viya garukā kucchi ahosi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā “gabbho me deva patiṭṭhito”ti āha. Rājā aṅgulimuddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, aṅgulimuddikāya saddhiṃ mama santikaṃ āneyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Sāpi paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyi. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kīḷamaṇḍale¹ kīḷantassa evaṃ vattāro honti “nippitikenamhā pahaṭā”ti. Taṃ sutvā bodhisatto mātu santikaṃ gantvā “amma ko mayhaṃ pitā”ti pucchi. Tāta tvaṃ Bārāṇasiraṇṇo puttoti. Amma atthi pana koci sakkhīti. Tāta rājā imaṃ muddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, imāya aṅgulimuddikāya saddhiṃ āneyyāsi”ti vatvā gatoti. Amma evaṃ sante kasmā maṃ pitu santikaṃ na nesīti. Sā puttassa ajjhāsayaṃ ñatvā rājadvāraṃ gantvā raṇṇo ārocāpesi. Raṇṇā ca pakkosāpitā pavisitvā rājānaṃ vanditvā “ayaṃ te deva putto”ti āha. Rājā jānantopi parisamajjhe lajjāya “na mayhaṃ putto”ti āha. Ayaṃ te deva muddikā, imaṃ sañjānāsīti. Ayampi mayhaṃ muddikā na hotīti. “Deva idāni ṭhapetvā saccakiriyaṃ aṇṇo mama sakkhi natthi, sacāyaṃ dārako tumhe paṭicca jāto, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyaṃ patitvā maratū”ti bodhisattassa pāde gahetvā ākāse khipi. Bodhisatto ākāse pallaṅkamābhujitvā nisinno madhurassarena pitu dhammaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

1. Keḷimaṇḍale (Sī, I)

7. “Putto tyāhaṃ mahārāja, tvaṃ maṃ posa janādhipa.

Aññepi devo poseti, kiñca devo sakaṃ pajaṇ”ti.

Tattha **putto tyāhanti** putto te ahaṃ. Putto ca nāmesa atrajo khettajo antevāsiko dinnakoti catubbidho. Tattha attānaṃ paṭicca jāto **atrajo** nāma. Sayanapiṭṭhe pallaṅke ureti-evamādīsu nibbatto **khettajo** nāma. Santike sippuggaṇhanako **antevāsiko** nāma. Posāvanatthāya dinno **dinnako** nāma. Idha pana atrajaṃ sandhāya “putto”ti vuttaṃ. Catūhi saṅgahavatthūhi janāṃ rañjetīti rājā, mahanto rājā **mahārājā**. Tamālapanto āha “**mahārājā**”ti. **Tvaṃ maṃ posa janādhipā**ti janādhipa mahājana jetṭhaka tvaṃ maṃ posa bharassu vaḍḍhehi. **Aññepi devo posetī**ti aññepi hatthibandhādayo manusse, hatthi-assādayo tiracchānagate ca bahujaṇe devo poseti. **Kiñca devo sakaṃ pajaṇ**ti ettha pana **kiñcā**ti garahatthe ca anuggaṇatthe ca nipāto. “Sakaṃ pajaṇ attano puttaṃ maṃ devo na posetī”ti vadanto garahati nāma, “aññe bahujaṇe posetī”ti vadanto anuggaṇhanti nāma. Iti bodhisatto garahantopi anuggaṇhantopi “kiñca devo sakaṃ pajaṇ”ti āha.

Rājā bodhisattassa ākāse nisīditvā evaṃ dhammaṃ desentassa sutvā “ehi tātā”ti hatthaṃ pasāresi, “ahameva posessāmi, ahameva posessāmi”ti hatthasahassaṃ pasāriyittha¹. Bodhisatto aññassa hatthe anotaritvā raññova hatthe otaritvā aṅke nisīdi. Rājā tassa oparajjaṃ datvā mātaraṃ aggamaheṣiṃ akāsi. So pitu accayena Kaṭṭhavāhanarājā nāma hutvā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā Kosalarañño imaṃ dhammaṃ desanaṃ āharitvā dve vatthūni dassetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā mātā Mahāmāyā ahosi, pitā Siddhodanamahārājā, Kaṭṭhavāhanarājā pana ahameva ahosiṇ”ti.

Kaṭṭhahārijātakavaṇṇanā sattamā.

1. Pasārayittha (Ka)

8. Gāmaṇijātakavaṇṇanā

Api ataramānānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ossatṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Imasmiṃ pana jātake paccuppannavatthu ca atītavattthu ca Ekādasakanipāte Saṃvarajātake āvibhavissati. Vatthu hi tasmiṃca imasmiṃca ekasadisameva, gāthā pana nānā. Gāmaṇikumāro bodhisattassa ovāde ṭhatvā bhātikasatassa kaniṭṭhopi hutvā bhātikasataparivārito setacchattassa heṭṭhā varapallaṅke nisinno attano yasasampattiṃ oloketvā “ayaṃ mayhaṃ yasasampatti amhākaṃ ācariyassa santakā”ti tuṭṭho imaṃ udānaṃ udānesi—

8. “Api ataramānānaṃ, phalāsāva samijjhati.

Vipakkabrahmacariyosmi, evaṃ jānāhi gāmaṇi”ti.

Tattha **apīti** nipātamattaṃ. **Ataramānānanti** paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā atarivā avegāyivā upāyena kammaṃ karontānaṃ. **Phalāsāva samijjhatīti** yathāpatthite phale āsā tassa phalassa nipphattiyā samijjhatiyeva. Atha vā **phalāsāti** āsāphalaṃ, yathāpatthitaṃ phalaṃ samijjhatiyevāti attho.

Vipakkabrahmacariyosmīti ettha cattāri saṅgahavatthūni seṭṭhacariyattā brahmacariyaṃ nāma, taṅca tammūlikāya yasasampattiyā paṭiladdhattā vipakkaṃ nāma. Yo vāssa yaso nipphanno, sopi seṭṭhatṭhena brahmacariyaṃ nāma. Tenāha “vipakkabrahmacariyosmī”ti. **Evaṃ jānāhi gāmaṇi**ti katthaci gāmikapurisopi gāmajetṭhakopi gāmaṇi, idha pana sabbajana jetṭhakaṃ attānaṃ sandhāyāha. Ambho gāmaṇi tvaṃ etaṃ kāraṇaṃ evaṃ jānāhi, ācariyaṃ nissāya bhātikasataṃ atikkamitvā idaṃ mahārajjāṃ pattosmīti udānaṃ udānesi.

Tasmiṃ pana rajjaṃ patte sattaṭṭhadivasaccayena sabbepi bhātaro attano attano vasanaṭṭhānaṃ gatā. Gāmaṇirājā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossatṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhito. Satthā

dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Gāmaṇikumāro ossaṭṭhavīriyo bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Gāmaṇijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Maghadevajātakavaṇṇanā

Uttamaṅgaruhā mayhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaṃ ārabba kathesi. Taṃ heṭṭhā nidānakathāyaṃ kathitameva. Tasmīṃ pana kāle bhikkhū Dasabalassa nekkhammaṃ vaṇṇayantā nisīdimṃsu. Atha Satthā dhammasabhaṃ āgantvā Buddhāsane nisinno bhikkhū āmantesi “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti. “Bhante na aññāya kathāya, tumhākaṃyeva pana nekkhammaṃ vaṇṇayamānā nisinnāmhā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato etarahiyeva nekkhammaṃ nikkhanto, pubbepe nikkhantoyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthaṃ Bhagavantaṃ yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṃ Maghadevo¹ nāma rājā ahosi dhammiko dhammarājā. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlaṃ kīḷi, tathā oparajjaṃ, tathā mahārajjaṃ katvā dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ kappakaṃ āmantesi “yadā me samma kappaka sīrasmiṃ palitāni passeyyāsi, atha me āroceyyāsi”ti. Kappakopi dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ rañño añjanavaṇṇanaṃ kesānaṃ antare ekameva palitaṃ disvā “deva ekaṃ te palitaṃ dissatī”ti ārocesi. “Tena hi me samma taṃ palitaṃ uddharitvā pāṇimhi ṭhapehī”ti ca vutte suvaṇṇasaṇḍāsena uddharitvā rañño pāṇimhi patiṭṭhāpesi. Tadā rañño caturāsīti vassasahassāni āyu avasiṭṭhaṃ hoti, evaṃ santepe palitaṃ disvāva maccurājānaṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ viya attānaṃ ādittapaṇṇasālaṃ pavitṭhaṃ viya ca maññaṃ māno samvegaṃ āpajjitvā “bāla Maghadeva yāva palitassuppādāva ime kilese jahitum nāsakkhī”ti cintesi.

1. Makhādevo (Sī, I)

Tassevaṃ palitapātubhāvaṃ āvajjentassa antoḍāho¹ uppajji, sarīrā sedā muccim̐su, sātakā pīletvā apanetabbākārappattā ahesum̐. So “ajjeva mayā nikkhamitvā pabbajitum vaṭṭatī”ti kappakassa satasahassuṭṭhānakam̐ gāmavaram̐ datvā jeṭṭhaputtam̐ pakkosāpetvā “tāta mama sīse palitam̐ pātubhūtam̐, mahallakomhi jāto, bhuttā kho pana me mānusakā kāmā, idāni dibbe kāme pariyessissāmi, nekkhammakālo mayham̐, tvaṃ imam̐ rajjam̐ paṭipajja, aham̐ pana pabbajitvā Maghadeva-ambavanuyyāne vasanto samaṇadhammam̐ karissāmi”ti āha. Tam̐ evam̐ pabbajitukāmam̐ amaccā upasaṅkamitvā “deva kiṃ tumhākam̐ pabbajjākāraṇam̐”ti pucchim̐su. Rājā palitam̐ hatthena gahetvā amaccānam̐ imam̐ gāthamāha—

9. “Uttamaṅgaruhā mayham̐, ime jātā vayoharā.

Pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti.

Tattha **uttamaṅgaruhā**ti kesā. Kesā hi sabbesaṃ hatthapādādīnam̐ aṅgānam̐ uttame sirasmiṃ ruhattā “uttamaṅgaruhā”ti vuccanti. **Ime jātā vayoharā**ti passatha tātā, palitapātubhāvena tiṇṇam̐ vayānam̐ haraṇato ime jātā vayoharā. **Pātubhūtā**ti nibbattā. **Devadūtā**ti devo vuccati maccu, tassa dūtāti devadūtā. Sirasmiṃ hi palitesu pātubhūtesu maccurājassa santike ṭhito viya hoti, tasmā palitāni “maccudevassa dūtā”ti vuccanti. Devā viya dūtātipi devadūtā. Yathā hi alaṅkatapaṭiyattāya devatāya ākāse ṭhatvā “asukadivase tvaṃ marissasī”ti vutte tam̐ tatheva hoti, evam̐ sirasmiṃ palitesu pātubhūtesu devatāya byākaraṇasadisameva hoti, tasmā palitāni “devasadisā dūtā”ti vuccanti. Visuddhidevānam̐ dūtātipi devadūtā. Sabbabodhisattā hi jīṇṇabyādhimatapabbajite disvāva saṃvegamaṇāpajjitvā nikkhamma pabbajanti. Yathāha—

“Jiṇṇaṅca disvā dukhitaṅca byādhitam̐,

Mataṅca disvā gatamāyusaṅkhayaṃ.

Kāsāyavattham̐ pabbajitaṅca disvā,

Tasmā aham̐ pabbajitomhi rājā”ti².

1. Antosarīre sedo (Ka)

2. Khu 2. 236 piṭṭhe thokam̐ visadisam̐.

Iminā pariyāyena palitāni visuddhidevānaṃ dūtattā “devadūtā”ti vuccanti. **Pabbajjāsamayo mamāti** gihibhāvato nikkhantaṭṭhena “pabbajjā”ti laddhanāmassa samaṇaliṅgagahaṇassa kālo mayhanti dasseti.

So evaṃ vatvā taṃ divasameva rajjaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā tasmiṃyeva Maghadeva-ambavane viharanto caturāsīti vassasahassāni cattāro brahmavihāre bhāvetvā aparihīnajjhāne ṭhito kālaṃ katvā brahmaloke nibbattitvā puna tato cuto Mithilāyaṃyeva Nimi nāma rājā hutvā osakkamānaṃ attano vaṃsaṃ ghaṭetvā tattheva ambavane pabbajitvā brahmavihāre bhāvetvā puna brahmalokūpagova ahosi.

Satthāpi “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinikkhamanaṃ nikkhanto, pubbepi nikkhantoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino. Iti Bhagavā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā kappako Ānando ahosi, putto Rāhulo, Maghadevarājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Maghadevajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sukhavihārijātakavaṇṇanā

Yaṅca aññe na rakkhantīti idaṃ Satthā Anupīyanagaraṃ nissāya Anupīya-ambavane viharanto sukhavihāriṃ Bhaddiyattheraṃ ārabha katesi. Sukhavihārī Bhaddiyatthero chakhattiyasamāgame Upālisattamo pabbajito. Tesu Bhaddiyatthero ca Kimilatthero ca Bhagutthero ca Upālithero ca arahattaṃ pattā, Ānandatthero sotāpanno jāto, Anuruddhatthero dibbacakkhuko, Devadatto jhānalābhī jāto. Channaṃ pana khattiyānaṃ vatthu yāva Anupīyanagarā Khaṇḍahālaajātake āvibhavissati. Āyasmā pana Bhaddiyo rājakāle attano rakkhasaṃvidhānañceva tāva¹

1. Attānaṃ rakkhanto rakkhasaṃvidhānañceva tāva (Sī), attānaṃ rakkhanto rakkhāsaṃvidhānadevatāva (Syā, I)

bahūhi rakkhāhi rakkhiyamānassa uparipāsādaratāle mahāsayane
 samparivattamānassāpi attano bhayuppatiṇca idāni arahattaṃ patvā
 araṇṇādāsu yattha kattihi viharantopi attano vigatabhayatāṇa
 samanussaranto “aho sukhaṃ, aho sukhaṃ”ti udānaṃ udānesi. Taṃ sutvā
 bhikkhū “āyasmā Bhaddiyo aññaṃ byākaroti”ti Bhagavato ārocesuṃ.
 Bhagavā “na bhikkhave Bhaddiyo idāneva sukhavihārī, pubbepi
 sukhavihārīyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya Bhagavantam
 yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākataṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārayamāne bodhisatto
 udiccabrāhmaṇamahāsālo hutvā kāmesu ādīnavaṃ, nekkhamme cānisaṃsaṃ
 disvā kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā aṭṭha
 samāpattiyo nibbatesi, parivāropissa mahā ahoṣi pañca tāpasasatāni. So
 vassakāle Himavantaṃ nikkhamitvā tāpasagaṇaparivuto gāmanigamādisu
 cārikaṃ caranto Bārāṇasiyaṃ patvā rājānaṃ nissāya rājuyyāne vasaṃ kappesi.
 Tattha vassike cattāro māse vasitvā rājānaṃ āpucchi. Atha naṃ rājā “tumhe
 bhante mahallakā, kiṃ vo Himavanta, antevāsike Himavantaṃ pesetvā
 idheva vasathā”ti yāci. Bodhisatto jeṭṭhantevāsikaṃ pañca tāpasasatāni
 paṭicchāpetvā “gaccha tvaṃ imehi saddhiṃ Himavante vasa, ahaṃ pana
 idheva vasissāmi”ti te uyyojetvā sayam tattheva vasaṃ kappesi.

So panassa jeṭṭhantevāsiko rājapabbajito mahantaṃ rajjaṃ pahāya
 pabbajitvā kaṣiṇaparikkamaṃ katvā aṭṭhasamāpattilābhī ahoṣi. So tāpasehi
 saddhiṃ Himavante vasamāno ekadivasaṃ ācariyaṃ daṭṭhukāmo hutvā te
 tāpase āmantetvā “tumhe anukkaṇṭhamānā idheva vasatha, ahaṃ ācariyaṃ
 vanditvā āgamiṣāmi”ti ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā paṭisanthāraṃ
 katvā ekaṃ kaṭṭhattharikaṃ¹ attharivā ācariyassa santikeyeva nipajji.
 Tasmim ca samaye rājā “tāpasam passissā mi”ti uyyānaṃ gantvā vanditvā
 ekamantaṃ nisīdi. Antevāsikatāpasam rājānaṃ disvā neva vuṭṭhāsi,
 nipannoyeva pana “aho sukhaṃ, aho sukhaṃ”ti udānaṃ udānesi. Rājā “ayaṃ
 tāpasam maṃ disvāpi na

1. Taṭṭhikaṃ (Sī, Syā, I)

uṭṭhito”ti anattamano bodhisattaṃ āha “bhante ayaṃ tāpaso yadicchakaṃ bhutto bhavissati, udānaṃ udānento sukhaseyyameva kappeti”ti. Mahārāja ayaṃ tāpaso pubbe tumhādiso eko rājā ahosi, svāyaṃ “ahaṃ pubbe gihikāle rajjasiriṃ anubhavanto āvudhahatthehi bahūhi rakkhiamānopi evarūpaṃ sukhaṃ nāma nālatthan”ti attano pabbajjāsukhaṃ jhānasukhañca ārabha imaṃ udānaṃ udānetīti. Evañca pana vatvā bodhisatto rañño dhammakathaṃ kathetuṃ imaṃ gāthamāha—

10. “Yañca aññe na rakkhanti, yo ca aññe na rakkhati.

Sa ve rāja sukhaṃ seti, kāmesu anapekkhavā”ti.

Tattha **yañca aññe na rakkhantī**ti yaṃ puggalaṃ aññe bahū puggalā na rakkhanti. **Yo ca aññe na rakkhati**ti yo ca “ekako ahaṃ rajjaṃ kāremī”ti aññe bahū jane na rakkhanti. **Sa ve rāja sukhaṃ seti**ti mahārāja so puggalo eko adutiyo pavivitto kāyikacetasikasukhasamaṅgī hutvā sukhaṃ seti. Idañca desanāsīsameva. Na kevalaṃ pana setiyeva, evarūpo pana puggalo sukhaṃ gacchati tiṭṭhati nisīdati sayatīti sabbiriyāpathesu sukhappattova hoti. **Kāmesu anapekkhavā**ti vatthukāmakilesakāmesu apekkhārahito vigatacchandarāgo nittaṇho evarūpo puggalo sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharati mahārājāti.

Rājā dhammadesanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso vanditvā nivesanameva gato, antevāsikopi ācariyaṃ vanditvā Himavantameva gato. Bodhisatto pana tattheva viharanto aparihīnajjhāno kālaṃ katvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā antevāsiko Bhaddiyatthero ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Sukhavihārijātakavaṇṇanā dasamā.

Apaṇṇakavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ

Apaṇṇakam vaṇṇupatham, serivam cūlaseṭṭhi ca.
Taṇḍulam devadhammañca, kaṭṭhavāhanagāmaṇi.
Maghadevam viharīti, piṇḍitā dasa jātakāti.

2. Sīlavagga

1. Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā (11)

Hoti sīlavatam atthoti idam Satthā Rājagaham upanissāya Veḷuvane viharanto Devadattam ārabha kathesi. Devadattassa vatthu yāva abhimārappayojanā Khaṇḍahālajātake āvibhavissati, yāva Dhanapālakavissajjanā pana Cūḷaḥamsajātake āvibhavissati, yāva pathavippavesanā dvādasanipāte¹ Samuddavāṇijajātake āvibhavissati.

Ekasmiṃ hi samaye Devadatto pañca vatthūni yācitvā alabhanto saṃgham bhinditvā pañca bhikkhusatāni ādāya Gayāsīse viharati. Atha tesam bhikkhūnam nāṇam paripākam agamāsi. Tam nātvā Satthā dve aggasāvake āmantesi “Sāriputtā tumhākam nissitakā pañcasatā bhikkhū Devadattassa laddhim rocetvā tena saddhim gatā, idāni pana tesam nāṇam paripākam gataṃ, tumhe bahūhi bhikkhūhi saddhim tattha gantvā tesam dhammam desetvā te bhikkhū maggaphalehi pabodhetvā² gahetvā āgacchathā”ti. Te tatheva gantvā tesam dhammam desetvā maggaphalehi pabodhetvā punadivase aruṇuggamanavelāya te bhikkhū ādāya Veḷuvanameva āgamaṃsu. Āgantvā ca pana Sāriputtattherassa Bhagavantam vanditvā ṭhitakāle bhikkhū theram pasamsitvā Bhagavantam āhaṃsu “bhante amhākam jeṭṭhabhātiko Dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi parivuto āgacchanto ativiya sobhati, Devadatto pana parihīnaparivāro jāto”ti. Na bhikkhave Sāriputto idāneva nātisaṃghaparivuto āgacchanto sobhati, pubbepi sobhiyeva.

1. Soḷasanipāte (Sī, I, Ka)

2. Sambodhetvā (Sī, I)

Devadattopi na idāneva gaṇato parihīno¹, pubbepi parihīnoyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannam kāraṇam pākaṭam akāsi.

Atīte Magadharatthe Rājagahanagare eko Magadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyam paṭisandhim gahetvā vuddhippatto migasahassaparivāro araṇṇe vasati. Tassa Lakkhaṇo ca Kālo cāti dve puttā ahesum. So attano mahallakakāle “tātā aham idāni mahallako, tumhe imam gaṇam pariharathā”ti pañca pañca migasatāni ekekaṃ puttaṃ paṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya te dve janā migagaṇam pariharanti. Magadharatthasmiṃca sassapākasamaye² kiṭṭhasambādhe araṇṇe migānam paripantho hoti. Manussā sassakhādakānam migānam māraṇatthāya tattha tattha opātam khaṇanti, sūlāni ropenti, pāsāṇayantāni sajjenti, kūṭapāsādayo pāse oḍḍenti, bahū migā vināsam āpajjanti. Bodhisatto kiṭṭhasambādhasamayam nātvā dve putte pakkosāpetvā āha “tātā ayaṃ kiṭṭhasambādhasamayo, bahū migā vināsam pāpuṇanti, mayaṃ mahallakā yena kenaci upāyena ekasmiṃ ṭhāne vītināmessāma, tumhe tumhākaṃ migagaṇe gahetvā araṇṇe pabbatapādaṃ pavisitvā sassānam uddhaṭakāle āgaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti pitu vacanam sutvā saparivārā nikkhamimsu. Tesam pana gamanamaggaṃ manussā jānanti “imasmiṃ kāle migā pabbatamārohani, imasmiṃ kāle orohanti”ti. Te tattha tattha paṭicchannatṭhāne nilīnā bahū mige vijjhivā mārenti.

Kālamigo attano dandhatāya “imāya nāma velāya gantabbaṃ, imāya velāya na gantabbaṃ”ti ajānanto migagaṇam ādāya pubbaṇhepi sāyanhepi padosepi paccūsepi gāmadvārena gacchati. Manussā tattha tattha pakatiyā ṭhitā ca nilīnā ca bahū mige vināsam pāpenti. Evaṃ so attano dandhatāya bahū mige vināsam pāpetvā appakeheva migeḥ araṇṇam pāvīsi. Lakkhaṇamigo pana paṇḍito byatto upāyakusalo “imāya velāya gantabbaṃ, imāya velāya na gantabbaṃ”ti jānāti. So gāmadvārenapi na gacchati, divāpi na gacchati, padosepi na gacchati, paccūsepi na

1. Nātisaṃghaparihīno (Ka)

2. Sassasamaye (Sī, Syā)

gacchati, migagaṇaṃ ādāya adḍharattasamayeyeva gacchati. Tasmā ekampi migam avināsetvā araṇṇaṃ pāvisi. Te tattha cattāro māse vasitvā sassesu uddhaṭesu pabbatā otarimsu.

Kālo paccāgacchantopi purimanayeneva avasesamige vināsaṃ pāpento ekakova āgami. Lakkhaṇo pana ekamigampi avināsetvā pañcahi migasatehi parivuto mātāpitūnaṃ santikaṃ āgami. Bodhisatto dvepi putte āgacchante disvā migagaṇena saddhim mantento imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpesi—

11. “Hoti sīlavataṃ attho, paṭisanthāravuttinaṃ.

Lakkhaṇaṃ passa āyantaṃ, nātisaṃghapurakkhataṃ.

Atha passasi’maṃ Kālaṃ, suvihīnaṃva nātibhī”ti.

Tattha **sīlavatanti** sukhasīlatāya sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ. **Atthoti** vuḍḍhi. **Paṭisanthāravuttinanti** dhammapaṭisanthāro ca āmisapaṭisanthāro ca etesaṃ vuttīti paṭisanthāravuttino, tesam paṭisanthāravuttinaṃ. Ettha ca pāpanivāraṇa-ovādānusāsanivasena dhammapaṭisanthāro ca, gocaralābhāpana¹gilānupaṭṭhānadhammikarakkhāvasena āmisapaṭisanthāro ca veditabbo. Idaṃ vuttaṃ hoti—imesu dvīsu paṭisanthāresu ṭhitānaṃ ācārasampannānaṃ paṇḍitānaṃ vuḍḍhi nāma hotīti. Idāni taṃ vuḍḍhim dassetuṃ puttamātaraṃ ālapanto viya **“lakkhaṇaṃ passā”**ti-ādimāha. Tatrāyaṃ saṅkhepattho—ācārapaṭisanthārasampannaṃ attano puttam ekamigampi avināsetvā nātisaṃghena purakkhataṃ parivāritaṃ āgacchantam passa. Tāya pana ācārapaṭisanthārasampadāya vihīnaṃ dandhapaññaṃ atha passasi’maṃ kālaṃ ekampi nātīm anavasesetvā suvihīnameva nātīhi ekakaṃ āgacchantanti. Evaṃ puttam abhinanditvā pana bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi “na bhikkhave Sāriputto idāneva nātisaṃghaparivārito sobhati, pubbepi sobhatiyeva. Na ca Devadatto etarahiyeva gaṇamhā parihīno, pubbepi parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi

1. Gocaragāmagamana (Ka)

“tadā Kāḷo Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisāva, Lakkhaṇo Sāriputto, parisā panassa Buddhaparisā, mātā Rāhulamātā, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Nigrodhamigajātakavaṇṇanā (12)

Nigrodhameva seveyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kumārakassapattherassa mātaraṃ ārabbhā kathesi. Sā kira Rājagahanagare mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi ussannakusalamulā parimadditasāṅkhārā pacchimabhavikā, antoghaṭe¹ paḍīpo viya tassā hadaye arahattūpanissayo jalati. Sā attānaṃ jānanakālato paṭṭhāya gehe anabhiratā pabbajitukāmā hutvā mātāpitāro āha “ammatātā mayhaṃ gharāvāse cittaṃ nābhīramati, ahaṃ niyyānike Buddhasāsane pabbajitukāmā, pabbājettha man”ti. Amma kiṃ vadesi, idaṃ kulaṃ bahuvibhavaṃ, tvaṅca amhākaṃ ekadhītā, na labbhā tayā pabbajitunti. Sā punappunaṃ yācitvāpi mātāpitūnaṃ santikā pabbajjaṃ alabhamānā cintesi “hotu, patikulaṃ gatā sāmikaṃ ārādhettvā pabbajissāmī”ti. Sā vayappattā patikulaṃ gantvā patidevatā hutvā sīlavatī kalyāṇadhammā agāraṃ ajjhāvasi.

Athassā saṃvāsamanvāya kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahi, sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ na aññāsi. Atha tasmiṃ nagare nakkhattaṃ ghosayimsu, sakalanagaravāsino nakkhattaṃ kīlīmsu, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ ahosi. Sā pana tāva ulārāyapi nakkhattakīlāya vattamānāya attano sarīraṃ na vilimpati nālaṅkaroti, pakativeseneva vicarati.

Atha naṃ sāmiko āha “bhadde sakalanagaraṃ nakkhattanissitaṃ, tvaṃ pana sarīraṃ nappaṭijaggasī”ti. Ayyaputta dvattiṃsāya me kuṇapehi pūritaṃ sarīraṃ, kiṃ iminā alaṅkatena, ayaṃ hi kāyo neva devanimmito, na brahmanimmito, na suvaṇṇamayo, na maṇimayo, na haricandanamayo, na

1. Antokuṭe (Sī, Syā)

puṇḍarīkakumuduppalagabbhasambhūto, na amatosadhapūrito, atha kho
kuṇape jāto, mātāpettikasambhavo,
aniccucchādanaparimaddanabhedanavidhamśanadhammo, kaṭasivaḍḍhano,
taṇhūpādinno, sokānaṃ nidānaṃ, paridevānaṃ vatthu, sabbarogānaṃ ālayo,
kammakaraṇānaṃ paṭiggaho, antopūti, bahi niccapaggharaṇo, kimikulānaṃ
āvāso, sivathikapayāto¹, maraṇapariyosāno, sabbalokassa cakkhupathe
vattamānopi—

Aṭṭhinahārusaṃyutto, tacamaṃsāvalepano.

Chaviyā kāyo paṭicchanno, yathābhūtaṃ na dissati.

Antapūro udarapūro, yakanapeḷassa vatthino.

Hadayassa papphāsassa, vakkassa pihakassa ca.

Siṅghāṇikāya kheḷassa, sedassa ca medassa ca.

Lohitassa lasikāya, pittassa ca vasāya ca.

Athassa navahi sotehi, asucī savati sabbadā.

Akkhimhā akkhigūthako, kaṇṇamhā kaṇṇagūthako.

Siṅghāṇikā ca nāsato, mukhena vamatekadā.

Pittaṃ semhañca vamaṭi, kāyamhā sedajallikā.

Athassa susiraṃ sīsaṃ, matthaluṅgassa pūritaṃ.

Subhato naṃ maññati bālo, avijjāya purakkhato².

Anantādīnavo kāyo, visarukkhasamūpamo.

Āvāso sabbarogānaṃ, puñño dukkhassa kevalo³.

Sace imassa kāyassa, anto bāhirako siyā.

Daṇḍaṃ nūna gahetvāna, kāke soṇe ca vāraye.

Duggandho asuci kāyo, kuṇapo ukkarūpamo.

Nindito cakkhubhūtehi, kāyo bālābhinandito.

Allacammaṇḍicchanno, navadvāro mahāvaṇo.

Samantato paggharati, asucī pūtigandhiyoti⁴.

1. Sivathikaparāyaṇo (Sī, I)

3. Khu 4. 117 piṭṭhe Therāpadāne.

2. Khu 1. 307 piṭṭhe Suttanipāte.

4. Visuddhi 1. 190 piṭṭhe.

Ayyaputta imaṃ kāyaṃ alaṅkaritvā kiṃ karissāmi, nanu imassa alaṅkatakaraṇaṃ gūthapuṇṇaghaṭassa bahi cittakammakaraṇaṃ viya hotīti. Setṭhiputto tassā vacanaṃ sutvā āha “bhadde tvaṃ imassa sarīrassa ime dose passamānā kasmā na pabbajasi”ti. Ayyaputta ahaṃ pabbajjaṃ labhamānā ajjeva pabbajeyyanti. Setṭhiputto “sādhu, ahaṃ taṃ pabbājessāmi”ti vatvā mahādānaṃ pavattetvā mahāsakkāraṃ katvā mahantena parivārena bhikkhunupassayaṃ netvā taṃ pabbājento Devadattapakkhiyānaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbājesi. Sā pabbajjaṃ labhitvā paripuṇṇasaṅkappā attamanā ahosi.

Athassā gabbhe paripākaṃ gacchante indriyānaṃ aññathattaṃ hatthapādapiṭṭhīnaṃ bahalattaṃ udarapaṭalassa ca mahantataṃ disvā bhikkhuniyo taṃ pucchiṃsu “ayye tvaṃ gabbhinī viya paññāyasi, kiṃ etan”ti. Ayye “idaṃ nāma kāraṇaṃ”ti na jānāmi, sīlaṃ pana me paripuṇṇanti. Atha naṃ tā bhikkhuniyo Devadattassa santikaṃ netvā Devadattaṃ pucchiṃsu “ayya ayaṃ kuladhītā kicchena sāmikaṃ ārādhettvā pabbajjaṃ labhi, idāni panassā gabbho paññāyati, mayaṃ imassa gabbhassa gihikāle vā pabbajitakāle vā laddhabhāvaṃ na jānāma, kiṃdāni karomā”ti. Devadatto attano abuddhabhāvena ca khantimettānuddayānaṃ natthitāya evaṃ cintesi “devadattapakkhikā bhikkhunī kucchinā gabbhaṃ pariharati, Devadatto ca taṃ ajjupekkhatiyevāti mayhaṃ garahā uppajjissati, mayā imaṃ uppabbājetuṃ vaṭṭati”ti. So avīmaṃsitvāva selagulaṃ pavaṭṭayamāno viya pakkhanditvā “gacchatha, imaṃ uppabbājethā”ti āha. Tā tassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāya vanditvā upassayaṃ gatā.

Atha sā daharā tā bhikkhuniyo āha “ayye na Devadattatthero Buddho, nāpi mayhaṃ tassa santike pabbajjā, loke pana aggapuggalassa Sammāsambuddhassa santike mayhaṃ pabbajjā, sā ca pana me dukkhena laddhā, mā naṃ antaradhāpetha, etha maṃ gahetvā Satthu santikaṃ Jetavanaṃ gacchathā”ti. Tā taṃ ādāya Rājagahā pañcacattālīsajjanikaṃ maggaṃ atikkamma anupubbena Jetavanaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā cintesi “kiñcāpi gihikāle etissā gabbho patiṭṭhito, evaṃ santepi ‘samaṇo Gotamo Devadattena jahitaṃ ādāya carati’ti titthiyānaṃ okāso bhavissati. Tasmā imaṃ kathaṃ pacchindituṃ sarājikāya

parisāya majjhe imañ adhikaraṇaṃ vinicchitum vaṭṭatī”ti. Punadivase rājānaṃ Pasenadikosalaṃ Mahā-anāthapiṇḍikaṃ Cūla-anāthapiṇḍikaṃ Visākhaṃ mahā-upāsikaṃ aññāni ca abhiññātāni mahākulāni pakkosāpetvā sāyanhasamaye catūsu parisāsu sannipatitāsu Upālitheraṃ āmantesi “gaccha, tvaṃ catuparisamajjhe imissā daharabhikkhuniyā kammaṃ sodhehi”ti. “Sādhu bhante”ti thero parisamajjhaṃ gantvā attano paññattāsane nisīditvā rañño purato Visākhaṃ upāsikaṃ pakkosāpetvā imañ adhikaraṇaṃ paṭicchāpesi “gaccha Visāke, ‘ayaṃ daharā asukamāse asukadivase pabbajitā’ti tathato ñatvā imassa gabbhassa pure vā pacchā vā laddhabhāvaṃ jānāhi”ti. Upāsikā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sāniṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ daharabhikkhuniyā hatthapādanābhi-udarapariyosānādīni oloketvā māsadivase samānetvā gihibhāve gabbhassa laddhabhāvaṃ tathato ñatvā therassa santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Thero catuparisamajjhe taṃ bhikkhuṃ suḍḍhaṃ akāsi. Sā suḍḍhā hutvā bhikkhusaṃghaṇca Satthāraṇca vanditvā bhikkhunīhi saddhiṃ upassayameva gatā. Sā gabbhaparipākamanvāya Padumuttarapādamūle patthitapatthanaṃ mahānubhāvaṃ puttaṃ vijāyi.

Athekadivasam rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dāraśaddaṃ sutvā amacce pucchi. Amaccā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “deva daharabhikkhunī puttaṃ vijātā, tassesu saddo”ti āhaṃsu. “Bhikkhunīnaṃ bhāṇe dārapaṭijagganaṃ nāma palibodho, mayaṃ naṃ paṭijaggissāmā”ti rājā taṃ dāraṃ nāṭakithīnaṃ dāpetvā kumārāparihārena vaḍḍhāpesi. Nāmaggaḥādivase cassa “Kassapo”ti nāmaṃ akaṃsu. Atha naṃ kumārāparihārena vaḍḍhitattā “Kumārakassapo”ti sañjāniṃsu. So sattavassikakāle Satthu santike pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā gacchante gacchante kāle dhammakathikesu citrakathī ahoṣi. Atha naṃ Satthā “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ cittakathikānaṃ yadidaṃ Kumārakassapo”ti¹ etadagge ṭhāpesi. So pacchā Vammikasutte² arahattaṃ pāpuṇi. Mātāpissa bhikkhunī vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggaphalaṃ pattā. Kumārakassapatthero Buddhasāsane gaganamajjhe³ puṇṇacando viya pākato jāto.

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Ma 1. 195 piṭṭhe.

3. Gaganatale (Ka)

Athekadivasam Tathāgato pacchābhattam piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhūnam ovādam datvā gandhakuṭim pāvisi. Bhikkhū ovādam gahetvā attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu divasabhāgam khepetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyam sannipatitvā “āvuso Devadattena attano abuddhabhāvena ceva khantimettādīnañca abhāvena Kumārakassapatthero ca therī ca ubho¹ nāsitā, Sammāsambuddho pana attano dhammarājatāya ceva khantimettānuddayasampattiya ca ubhinnampi tesam paccayo jāto”ti Buddhaguṇe vaṇṇayamānā nisīdimsu. Satthā Buddhālīlāya dhammasabham āgantvā paññattāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchi. “Bhante tumhākameva guṇakathāyā”ti sabbam ārocayimsu. Na bhikkhave Tathāgato idāneva imesam ubhinnaṃ paccayo ca patiṭṭhā ca jāto, pubbepi ahosiyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthāya Bhagavantaṃ yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārayamāne bodhisatto migayoniyaṃ paṭisandhim gaṇhi. So mātukucchito nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi, akkhini panassa maṇiḡulasadisāni ahesum, siṅgāni rajatavaṇṇāni, mukhaṃ rattakambalapuṇḡjavaṇṇaṃ, hatthapādapariyaṇṭā lākhārasaparikkammakātā viya, vāladhi camarassa viya ahosi, sarīraṃ panassa mahantaṃ assapotakappamāṇaṃ ahosi. So pañcasatamigaparivāro araṇṇe vāsaṃ kappesi nāmena Nigrodhamigarājā nāma. Avidūre panassa aññopi pañcasatamigaparivāro Sākhamico nāma vasati, sopi suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Tena samayena Bārāṇasirājā migavadhappasuto hoti, vinā mamsena na bhuñjati, manussānaṃ kammacchedaṃ katvā sabbe negamajānapade sannipādetvā devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā cintesum “ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, yannūna mayaṃ uyyāne migānaṃ nivāpaṃ vapitvā² pāṇiyaṃ sampādetvā bahū mige uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ bandhitvā rañño niyyādeyyāmā”ti³. Te sabbe uyyāne migānaṃ nivāpatiṇāni ropetvā udakaṃ sampādetvā dvāraṃ yojetvā vāguraṇi ādāya

1. Manam (Sī, I, Ka) 2. Vapitvā (Sī) 3. Niyyādessāmāti (Sī), niyyādemāti (Ka)

muggarādinānāvudhahatthā¹ araṇṇaṃ pavisitvā mige pariyesamānā “majjhe ṭhite mige gaṇhissāmā”ti yojanamattaṃ ṭhānaṃ parikkhipitvā saṅkhipamānā Nigrodhamigasākhamigānaṃ vasaṇatṭhānaṃ majjhe katvā parikkhipimṣu. Atha naṃ migagaṇaṃ disvā rukkhagumbādayo ca bhūmiṇca muggarehi paharantā migagaṇaṃ gahaṇatṭhānato nīharitvā asisattidhanu-ādīni āvudhāni uggiritvā mahānādaṃ nadantā taṃ migagaṇaṃ uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ pidhāya rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva nibaddhaṃ migavaṃ gacchantā amhākaṃ kammaṃ nāsetha, amhehi araṇṇato mige ānetvā tumhākaṃ uyyānaṃ pūritaṃ, ito paṭṭhāya tesāṃ maṃsāni khādatha”ti rājānaṃ āpucchitvā pakkamimṣu.

Rājā tesāṃ vacanaṃ sutvā uyyānaṃ gantvā mige olokeno dve suvaṇṇamige disvā tesāṃ abhayaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya pana kadāci sayāṃ gantvā ekaṃ migaṃ vijjhितvā āneti, kadācissa bhattakārako gantvā vijjhितvā āharati. Migā dhanuṃ disvāva maraṇabhayaena tājjitā palāyanti, dve tayo pahāre labhitvā kilamantipi, gilānāpi honti, maraṇampi pāpuṇanti. Migagaṇo taṃ pavattim bodhisattassa ārocesi. So Sākhaṃ pakkosāpetvā āha “samma bahū migā nassanti, ekaṃsena maritabbe sati ito paṭṭhāya mā kaṇḍena mige vijjhantu, dhammagāṇḍikaṭṭhāne² migānaṃ vāro hotu, ekadivasaṃ mama parisāya vāro pāpuṇātu, ekadivasaṃ tava parisāya, vārappatto migo gantvā dhammagāṇḍikāya gīvaṃ ṭhapetvā nipajjatu, evaṃ sante migā kilantāna bhavissanti”ti. So “sādhū”ti sampatiṇchi. Tato paṭṭhāya vārappattova migo gantvā dhammagāṇḍikāya gīvaṃ ṭhapetvā nipajjati, bhattakārako āgantvā tattha nipannakameva gahetvā gacchati.

Athekadivasaṃ Sākhamigassa parisāya ekissā gabbhinimigiyā vāro pāpuṇi. Sā Sākhaṃ upasaṅkamitvā “sāmi ahaṃ gabbhinī, puttaṃ vijāyitvā dve janā vāraṃ gamissāma, mayhaṃ vāraṃ atikkāmehi”ti āha. So “na sakkā tava vāraṃ aññesaṃ pāpetum, tvameva tuyhaṃ vāraṃ jānissasi, gacchāhi”ti āha. Sā tassa santikā anuggahaṃ alabhamānā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocesi. So tassā vacanaṃ sutvā “hotu gaccha tvaṃ, ahaṃ te vāraṃ atikkāmessāmi”ti

1. Nāgare ādāya muggarādinānāvudhahatthā (Sī, I), vākuraṃmuggarādīni ādāya āvudhahatthā (Ka)

2. Dhammagāṇḍikaṭṭhāne (Ka)

sayam gantvā dhammagandhikāya sīsam katvā nipajji. Bhattakārako tam disvā “laddhābhayo migarāja dhammagandhikāya nipanno, kim nu kho kāraṇaṃ”ti vegena gantvā rañño ārocesi.

Rāja tāvadeva ratham āruyha mahantena parivārena āgantvā bodhisattam disvā āha “samma migarāja nanu mayā tuyham abhayam dinnam, kasmā tvaṃ idha nipanno”ti. Mahārāja gabbhinī migi āgantvā “mama vāram aññassa pāpehi”ti āha, na sakkā kho pana mayā ekassa maraṇadukkham aññassa upari nikkhipitum¹, svāham attano jīvitam tassā datvā tassā santakam maraṇam gahetvā idha nipanno mā aññam kiñci āsaṅkittha mahārājāti. Rāja āha “sāmi suvaṇṇavaṇṇa migarāja mayā na tādiso khantimettānuddayasampanno manussesupi diṭṭhapubbo, tena te pasannosmi, uṭṭhehi, tuyhañca tassā ca abhayam dammi”ti. Dvīhi abhaye laddhe avasesā kim karissanti narindāti. Avasesānampi abhayam dammi sāmīti. Mahārāja evampi uyyāneyeva migā abhayam labhissanti, sesā kim karissantīti. Etesampi abhayam dammi sāmīti. Mahārāja migā tāva abhayam labhantu, sesā catuppadā kim karissantīti. Etesampi abhayam dammi sāmīti. Mahārāja catuppadā tāva abhayam labhantu, dijagaṇā kim karissantīti. Etesampi abhayam dammi sāmīti. Mahārāja dijagaṇā tāva abhayam labhantu, udake vasantā macchā kim karissantīti. Etesampi abhayam dammi sāmīti. Evaṃ mahāsatto rājānam sabbasattānam abhayam yācitvā uṭṭhāya rājānam pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “dhammam cara mahārāja, mātāpitūsu puttadhītāsu brāhmaṇagahapatikesu negamajānapadesu dhammam caranto samam caranto kāyassa bhedaṃ param maraṇā sugatim saggaṃ lokaṃ gamissasī”ti rañño Buddhalīlāya dhammam desetvā katipāham uyyāne vasitvā rañño ovādam datvā migagaṇaparivuto araṇṇam pāvisi. Sāpi kho migadhenu pupphakaṇṇikasadisam puttam vijāyi. So kīlamāno Sākhamigassa santikam gacchatī. Atha nam mātā tassa santikam gacchantam disvā “putta ito paṭṭhāya mā etassa santikam gaccha, Nigrodhasseva santikam gaccheyyāsī”ti ovadantī imam gāthamāha—

1. Pakkhipitum (Sī, I)

12. “Nigrodhameva seveyya, na Sākhamupasaṁvase.

Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyo, yañce Sākhasmi jīvitanti”ti.

Tattha **Nigrodhameva seveyyāti** tāta tvaṁ vā añño vā attano hitakāmo Nigrodhameva seveyya bhajeyya upasaṅkameyya, **na Sākhamupasaṁvaseti** Sākhamigaṁ pana na upasaṁvase upagamma na saṁvaseyya, etaṁ nissāya jīvikaṁ na kappeyya. **Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyoti** Nigrodharañño pādamūle maraṇampi seyyo varaṁ uttamaṁ. **Yañce Sākhasmi jīvitanti** yaṁ pana Sākhassa santike jīvitaṁ, taṁ neva seyyo na varaṁ na uttamanti attho.

Tato paṭṭhāya ca pana abhayaladdhakā migā manussānaṁ sassāni khādanti, manussā “laddhābhayā ime migā”ti mige paharituṁ vā palāpetuṁ vā na visahanti, te rājaṅgaṇe sannipatitvā rañño tamatthaṁ ārocesuṁ. Rājā “mayā pasannena Nigrodhamigarājassa varo dinno, ahaṁ rajjaṁ jaheyyaṁ, na ca taṁ paṭiññaṁ bhindāmi, gacchatha na koci mama vijite mige paharituṁ labhatī”ti āha. Nigrodhamigo taṁ pavattiṁ sutvā migagaṇaṁ sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya paresaṁ sassaṁ khādituṁ na labhissathā”ti¹ mige ovaditvā² manussānaṁ ārocāpesi “ito paṭṭhāya sassakārakā manussā sassarakkhaṇatthaṁ vatiṁ mā karontu, khettaṁ pana āvijjhivā paṇṇasaññaṁ bandhantū”ti. Tato paṭṭhāya kira khettesu paṇṇabandhanasañña udapādi. Tato paṭṭhāya paṇṇasaññaṁ atikkamanamigo nāma natthi. Ayaṁ kira nesaṁ bodhisattato laddha-ovādo. Evaṁ migagaṇaṁ ovaditvā bodhisatto yāvatāyukaṁ ṭhatvā saddhiṁ mige hi yathākammaṁ gato, rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā puññaṇi katvā yathākammaṁ gato.

Satthā “na bhikkhave idānevāhaṁ theriyā ca Kumārakassapassa ca avassayo, pubbepi avassayo evā”ti imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā catusaccadhammadesanaṁ vinivaṭṭetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṁ ghaṭetvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Sākhamigo Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisāva, migadhenu therī ahosi, putto Kumārakassapo, rājā Ānando, Nigrodhamigarājā pana ahameva ahosiṁ”ti.

Nigrodhamigajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Na labhathāti (Sī, Syā)

2. Vāretvā (Sī, I)

3. Kaṇḍijātakavaṇṇanā (13)

Dhiratthu kaṇḍīnaṃ sallanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Tam Aṭṭhakanipāte Indriyajātake āvibhavissati. Bhagavā pana taṃ bhikkhum etadavoca “bhikkhu pubbepi tvaṃ etaṃ mātugāmaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patvā vītaccitesu aṅgāresu pakko”ti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattthāya Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭam akāsi. Ito paraṃ pana bhikkhūnaṃ yācanaṃ bhavantarapaṭicchannatañca avatvā “atītaṃ āharī”ti ettakameva vakkhāma, ettake vuttepi yācanañca valāhakagabbhato candanīharaṇūpamāya¹ bhavantarapaṭicchannakāraṇabhāvo cāti sabbametaṃ heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā veditabbaṃ.

Atīte Magadharatthe Rājagahe Magadharājā rajjaṃ kāresi. Magadhavāsikānaṃ sassasamaye migānaṃ mahāparipantho hoti. Te araṇṇe pabbatapādaṃ pavisanti. Tattha eko araṇṇavāsī pabbateyyamigo ekāya gāmantavāsiniyā migapotikāya saddhiṃ santhavaṃ katvā tesam migānaṃ pabbatapādato oruyha puna gāmantam otaraṇakāle migapotikāya paṭibaddhacittattā tehi saddhiṃyeva otari. Atha naṃ sā āha “tvaṃ khosi ayya pabbateyyo bālamigo, gāmanto ca nāma sāsaṅko sappatibhayo, mā amhehi saddhiṃ otarī”ti. So tassā paṭibaddhacittattā anivattitvā saddhiṃyeva agamāsi. Magadhavāsino “idāni migānaṃ pabbatapādā otaraṇakālo”ti ñatvā magge paṭicchannakoṭṭhakesu tiṭṭhanti. Tesampi dvinnam āgamanamagge eko luddako paṭicchannakoṭṭhake ṭhito hoti. Migapotikā manussagandham ghāyitvā “eko luddako ṭhito bhavissati”ti taṃ bālamigam purato katvā sayam pacchato ahosi. Luddako ekeneva sarappahārena migam tattheva pātetī. Migapotikā tassa viddhabhāvaṃ ñatvā uppatitvā vātagatiyāva palāyi. Luddako koṭṭhakato nikkhamitvā migam okkantitvā aggim katvā vītaccitesu aṅgāresu madhuramaṃsaṃ pacitvā khādītva pānīyam pivitvā avasesaṃ lohitabindūhi paggharantehi kājenādāya dārake tosentō² gharam agamāsi.

1. Candanīharaṇūpamā ca (Syā, Ka)

2. Posento (Ka)

Tadā bodhisatto tasmim vanasaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatto hoti. So taṃ kāraṇaṃ disvā “imassa bālamigassa maraṇaṃ neva mātaraṃ nissāya, na pitaraṃ nissāya, atha kho kāmaṃ nissāya. Kāmanimittaṃ hi sattā sugatiyaṃ hatthacchedādikaṃ, duggatiyañca pañcavidhabandhanādinānappakāraṇaṃ dukkhaṃ pāpuṇanti, paresaṃ maraṇadukkhuppādanampi nāma imasmiṃ loke garahitameva. Yaṃ janapadaṃ mātugāmo vicāreti anusāsati, so itthipariṇāyako janapadopi garahitoyeva. Ye sattā mātugāmassa vasaṃ gacchanti, tepi garahitāyevā”ti ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā vanadevatāsu sādhuḥkāraṃ datvā gandhapupphādīhi pūjayaṃānāsu madhurena sareṇa taṃ vanasaṇḍaṃ unnādetto imāya gāthāya dhammaṃ desesi—

13. “Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallaṃ, purisaṃ gāḷhavedhinaṃ.

Dhiratthu taṃ janapadaṃ, yatthitthi pariṇāyikā.

Te cāpi dhikkitaṃ sattā, ye itthinaṃ vasaṃ gatā”ti.

Tattha **dhiratthūti** garaṇatthe nipāto, svāyamidha uttāsubbegavasena garaṇe daṭṭhabbo. Uttasitubbiggo hi honto bodhisatto evamāha. Kaṇḍamassa atthīti kaṇḍī, taṃ **kaṇḍinaṃ**. Taṃ pana kaṇḍaṃ anupavisanaṭṭhena “sallaṃ”ti vuccati, tasmā **kaṇḍinaṃ sallanti** ettha sallakaṇḍinanti¹ attho. Sallaṃ vā assatthītipi sallo, taṃ sallaṃ. Mahantaṃ vaṇamukhaṃ katvā balavappahāraṃ dento gāḷhaṃ vijjhatīti gāḷhavedhī, taṃ **gāḷhavedhinaṃ**. Nānappakāreṇa kaṇḍena, kumudapattasaṇṭhānathalena² ujukagamaneneva sallena ca samannāgataṃ gāḷhavedhinaṃ purisaṃ dhiratthūti ayamettha attho. **Pariṇāyikāti** issarā saṃvidhāyikā. **Dhikkitaṃ** garahitā. Sesamettha uttānatthameva. Ito paraṃ pana ettakampi avatvā yaṃ yaṃ anuttānaṃ, taṃ tadeva vaṇṇayissāma. Evaṃ ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā bodhisatto vanaṃ unnādetvā Buddhalīlaya dhammaṃ desesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Ito paraṃ pana

1. Sallaṃ kaṇḍinanti (Sī, I, Ka)

2. Kumudapattasaṇṭhānaphalena (Syā)

“dve vatthūni kathetvā”ti idaṃ avatvā “anusandhiṃ ghaṭetvā”ti ettakameva vakkhāma, avuttampi pana heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā gahetabbaṃ. Tadā pabbateyyamigo ukkaṇṭhitabhikkhu ahoṣi, migapotikā purāṇadutiyikā, kāmesu dosaṃ dassetvā dhammadesakadevatā pana ahameva ahoṣinti.

Kaṇḍijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Vātamigajātakavaṇṇanā (14)

Na kiratthi rasehi pāpiyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cūḷapiṇḍapātikatissattheraṃ ārabba kathesi. Satthari kira Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvane viharante tissakumāro nāma mahāvibhavassa seṭṭhikulassa putto ekadivasaṃ Veḷuvanaṃ gantvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitukāmo pabbajjaṃ yācitvā mātāpitūhi ananuññātattā paṭikkhitto sattāhaṃ bhattacchedaṃ katvā raṭṭhapālatthero viya mātāpitaro anujānāpetvā Satthu santike pabbaji. Satthā taṃ pabbājetvā aḍḍhamāsamattaṃ Veḷuvane viharitvā Jetavanaṃ agamāsi. Tatrāyaṃ kulaputto terasa dhutaṅgāni samādāya Sāvattiyaṃ sapadānaṃ piṇḍāya caramāno kālaṃ vītināmeti, “Cūḷapiṇḍapātikatissatthero nāmā”ti vutte gaganatale puṇṇacando viya Buddhasāsane pākaṭo paññāto ahoṣi.

Tasmiṃ kāle Rājagahe nakkhattakīlāya vattamānāya therassa mātāpitaro yaṃ tassa gihikāle ahoṣi ābharaṇabhaṇḍakaṃ, taṃ ratanacaṅkoṭake¹ nikkhipitvā ure ṭhapetvā “aññāsu nakkhattakīlāsu amhākaṃ putto iminā alaṅkārena alaṅkato nakkhattaṃ kīlati, taṃ no ekaputtaṃ gahetvā samaṇo Gotamo Sāvattinagaraṃ gato, kahaṃ nu kho so etarahi nisinno, kahaṃ ṭhito”ti vatvā rodanti.

Athekā vaṇṇadāsī taṃ kulaṃ gantvā seṭṭhibhāriyaṃ rodantiṃ disvā pucchi “kiṃ pana ayye rodasī”ti. Sā tamatthaṃ ārocesi. Kiṃ pana ayye ayyaputto piyāyatīti. Asukaṅca asukaṅcāti. Sace

1. Rajatacaṅkoṭake (Sī)

tumhe imasmim̐ gehe sabbam̐ issariyam̐ mayham̐ detha, aham̐ vo puttam̐ ānessāmīti. Setṭhibhariyā “sādhū”ti sampatṭicchitvā paribbayam̐ datvā mahantena parivārena tam̐ uyyojesi “gaccha, attano balena mama puttam̐ ānchī”ti. Sā paṭicchannayāne nisinnā Sāvattim̐ gantvā therassa bhikkhācāravīthiyam̐ nivāsam̐ gahetvā setṭhikulā āgate manusse therassa adassetvā attano parivāreneva parivutā therassa piṇḍāya pavitṭhassa āditova uḷunkayāguṇca rasakabhikkhaṇca¹ datvā rasataṇhāya bandhitvā anukkamena gehe nisīdāpetvā bhikkham̐ dadamānā ca attano vasam̐ upagatabhāvam̐ ñatvā gilānālayam̐ dassetvā antogabbhe nipajji. Theropi bhikkhācāravelāya sapadānam̐ caranto gehadvāram̐ agamāsi. Parijano therassa pattam̐ gahetvā theram̐ ghare nisīdāpesi, thero nisīditvāva “kham̐ upāsikā”ti pucchi. Gilānā bhante tumhākam̐ dassanam̐ icchatīti. So rasataṇhāya baddho attano vatasamādānam̐ bhinditvā tassā nipannaṭṭhānam̐ pāvisi. Sā attano āgatakāraṇam̐ kathetvā tam̐ palobhetvā rasataṇhāya bandhitvā uppabbājetvā attano vase ṭhapetvā yāne nisīdāpetvā mahantena parivārena Rājagahameva agamāsi. Sā pavatti pākāṭā jātā.

Bhikkhū dhammasabhāyam̐ sannisinnā “Cūḷapiṇḍapātikatissattheram̐ kira ekā vaṇṇadāsī rasataṇhāya bandhitvā ādāya gatā”ti katham̐ samuṭṭhāpesum̐. Satthā dhammasatam̐ upagantvā alaṅkatadhammāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti āha, te tam̐ pavattim̐ kathayim̐su. “Na bhikkhave idāneva eso bhikkhu rasataṇhāya bajjhītva tassā vasam̐ gato, pubbepi tassā vasam̐ gatoyevā”ti vatvā atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasīyam̐ raṇṇo Brahmadattassa Saṅjāyo nāma uyyānapālo ahosi. Atheko vātamigo tam̐ uyyānam̐ āgantvā Saṅjāyam̐ disvā palāyati, Saṅjāyopi na tam̐ tajjetvā nīharati. So punappunam̐ āgantvā uyyāneyeva carati. Uyyānapālo uyyāne nānappakārāni pupphaphalāni gahetvā divase divase raṇṇo abhiharati. Atha nam̐ ekadivasam̐ rājā pucchi “samma uyyānapāla uyyāne kiñci

1. Sarakabhikkhaṇca (Sī, I)

acchariyaṃ passasi”ti. Deva aññaṃ na passāmi, eko pana vātamigo āgantvā uyyāne carati, etaṃ passāmīti. Sakkhissati pana taṃ gahetunti. Thokaṃ madhuṃ labhanto anto rājanivesanampi naṃ ānetuṃ sakkhissāmi devāti. Rājā tassa madhuṃ dāpesi. So taṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā vātamigassa caraṇaṭṭhāne tiṇāni madhunā makkhetvā nilīyi, migo āgantvā madhumakkhitāni tiṇāni khāditvā rasataṇhāya baddho aññaṃtra agantvā uyyānameva āgacchati. Uyyānapālo tassa madhumakkhitatiṇesu paluddhabhāvaṃ ñatvā anukkamena attānaṃ dassesi, so taṃ disvā katipāhaṃ palāyitvā punappunaṃ passanto vissāsaṃ āpajjitvā anukkamena uyyānapālassa hatthe ṭhitatiṇāni khādituṃ ārabhi.

So tassa vissāsaṃ āgannabhāvaṃ ñatvā yāva rājanivesanā vīthiṃ kilañjehi parikkhipitvā tahiṃ tahiṃ sākhaḥhaṅgaṃ pātetvā madhulābukaṃ aṃse laggetvā tiṇakalāpaṃ upakacchake ṭhapetvā madhumakkhitāni tiṇāni migassa purato purato vikiranto antorājanivesanaṃyeva agamāsi. Mige anto pavitṭhe dvāraṃ pidahiṃsu, migo manusse disvā kampamāno maraṇabhayaṭajjito antonivesanaṅgaṇe ādhāvati paridhāvati. Rājā pāsādā oruyha taṃ kampamānaṃ disvā “vātamigo nāma manussānaṃ diṭṭhaṭṭhānaṃ sattāhaṃ na gacchati, tajjitaṭṭhānaṃ yāvajīvaṃ na gacchati, so evarūpo gahananissito vātamigo rasataṇhāya baddho idāni evarūpaṃ ṭhānaṃ āgato, natthi vata bho loke rasataṇhāya pāpataraṃ nāmā”ti imāya gāthāya dhammadesanaṃ paṭṭhapesi—

14. “Na kiratthi rasehi pāpiyo,
 Āvāsehi va santhavehi vā.
 Vātamigaṃ gahananissitaṃ¹,
 Vasamānesi rasehi sañjāyo”ti.

Tattha **kirāti** anussavanatthe nipāto. **Rasehīti** jivhāviññeyyehi madhurambilādīhi. **Pāpiyoti** pāpataro. **Āvāsehi va santhavehi vāti** nibaddhavasanaṭṭhānaśaṅkhātesu hi āvāsesupi mittasanthavesupi chandarāgo pāpakova, tehi pana sacchandarāgaparibhogehi āvāsehi vā

1. Gehanissitaṃ (Sī)

mittasanthavehi vā sataguṇena ca saḥassaguṇena ca satasaḥassaguṇena ca dhuvapaṭisevanaṭṭhena āhāraṃ vinā jīvitindriyapālanāya abhāvena ca sacchandarāgaparibhogarasāva pāpatarāti. Bodhisatto pana anussavāgataṃ viya imamattaṃ katvā “na kiratthi rasehi pāpiyo, āvāsehi va santhavehi vā”ti āha. Idāni tesaṃ pāpiyabhāvaṃ dassento “**vātamigan**”ti-ādimāha. Tattha **gahananissitanti** gahanaṭṭhānanissitaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—passatha rasānaṃ pāpiyabhāvaṃ, idaṃ nāma araṇṇāyatane gahananissitaṃ vātamigaṃ Saṅjāyo uyyānapālo madhurasahi attano vasaṃ ānesi, sabbathāpi sacchandarāgaparibhogehi rasehi nāma aṇṇaṃ pāpataraṃ lāmakataraṃ natthīti rasataṇhāya ādīnavaṃ kathesi. Kathetvā ca pana taṃ migam araṇṇameva pesesi.

Satthāpi “na bhikkhave sā vaṇṇadāsī idāneva etaṃ rasataṇhāya bandhitvā attano vase karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Saṅjāyo ayaṃ vaṇṇadāsī ahoṣi, vātamigo Cūḷapiṇḍapātiko, Bārāṇasirājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Vātamigajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kharādiyajātakavaṇṇanā (15)

Aṭṭhakkhuraṃ kharādiyeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aṇṇataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāti. Atha naṃ Satthā pucchi “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāsī”ti. Saccaṃ Bhagavāti. Satthā “pubbepi tvaṃ dubbacatāya paṇḍitānaṃ ovādaṃ aggahetvā pāsena baddho jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto migo hutvā migagaṇaparivuto araṇṇe vasati. Athassa bhaginimigī puttakaṃ dassetvā “bhātika ayaṃ te bhāgineyyo, etaṃ migamāyaṃ uggaṇhāpehi”ti paṭicchāpesi. So taṃ bhāgineyyaṃ “asukavelāya nāma āgantvā uggaṇhāhi”ti āha. So vuttavelāya nāgacchati.

Yathā ca ekadivasaṃ, evaṃ satta divase sattovāde atikkanto¹ so migamāyaṃ anuggaṇhitvā vicaranto pāse bajjhi. Mātāpissa bhātaraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ te bhātika bhāḡineyyo migamāyaṃ uggaṇhāpito”ti pucchi. Bodhisatto ca “tassa anovādakassa mā cintayi, na te puttena migamāyā uggaḡhitā”ti² vatvā idānipi taṃ anovaditukāmo hutvā imaṃ gāthamāha—

15. “Aṭṭhakkhuraṃ kharādiye, migam vaṅkātivāṅkinaṃ.

Sattahi kālātikkantaṃ³, na naṃ ovaditu’ssahe”ti.

Tattha **aṭṭhakkhuraṃ** ekekaṣmim pāde dvinnam dvinnam vasena aṭṭhakkhuraṃ. **Kharādiyeti** taṃ nāmena ālapati. **Miganti** sabbasaṅgāhikavacanaṃ. **Vaṅkātivāṅkinanti** mūle vaṅkāni, agge ativāṅkānīti vaṅkātivāṅkāni, tādīsāni siṅgāni assa atthīti vaṅkātivāṅkā, taṃ vaṅkātivāṅkinaṃ. **Sattahi kālātikkantaṃ** sattahi ovādakālehi ovādaṃ atikkantaṃ. **Na naṃ ovaditu’ssahe**ti etaṃ dubbacamigaṃ ahaṃ ovadituṃ na ussahāmi, etassa me ovādatthāya cittampi na uppajjatīti dasseti. Atha naṃ dubbacamigaṃ pāse baddhaṃ luddo māretvā maṃsaṃ ādāya pakkāmi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyevā”ti imaṃ dhammaḡesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samādhānesi “tadā bhāḡineyyo migo dubbacabhikkhu ahosi, bhaginī Uppalavaṇṇā, ovādakamigo pana ahameva ahosi”ti.

Kharādiyajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Satta divase satta vāre atikkanto (Ka), satta divase atikkante (Syā)

2. Na te putto migamāyaṃ uggaṇhīti (Ka)

3. Sattahi kalāhatikkantaṃ (Sī, I), sattakālehatikkantaṃ (Syā)

6. Tipallatthamigajātakavaṇṇanā (16)

Migam tipallatthanti idam Satthā Kosambiyam Badarikārāme viharanto sikkhākāmaṃ Rāhulatheraṃ ārabba kathesi. Ekasmim hi kāle Satthari Āḷavinagaraṃ upanissāya aggāḷave cetiye viharante bahū upāsakā upāsikā bhikkhū bhikkhuniyo ca vihāraṃ dhammassavanatthāya gacchanti, divā dhammassavanaṃ hoti. Gacchante pana kāle upāsikāyo bhikkhuniyo ca na gacchimsu, bhikkhū ceva upāsakā ca ahesum, tato paṭṭhāya rattim dhammassavanaṃ jātā. Dhammassavanapariyosāne therā bhikkhū attano attano vasanaṭṭhānāni gacchanti, daharā sāmaṇerā ca upāsakehi saddhim upaṭṭhānasālāyaṃ sayanti. Tesu niddam upagatesu ekacce ghurughurupassāsā¹ kākacchamānā dante khādantā nipajjimsu, ekacce muhuttaṃ niddāyitvā utṭhahimsu. Te taṃ vippakāraṃ disvā Bhagavato ārocesum. Bhagavā “yo pana bhikkhu anupasampannena sahaseyyam kappeyya pācittiyaṃ”²ti sikkhāpadaṃ paññāpetvā Kosambim agamāsi.

Tattha bhikkhū āyasmantaṃ Rāhulaṃ āhaṃsu “āvuso Rāhula Bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattaṃ, idāni tvaṃ attano vasanaṭṭhānaṃ jānāhi”^{ti}. Pubbe pana te bhikkhū Bhagavati ca gāraṃ tassa cāyasmato sikkhākāmataṃ paṭicca taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ āgataṃ ativiya saṅgaṇhanti, khuddakamañcaṃ paññāpetvā ussīsakakaraṇatthāya cīvaraṃ denti. Taṃ divasaṃ pana sikkhāpadabhayaena vasanaṭṭhānampi na adaṃsu. Rāhulabhaddopi “pitā me”^{ti} Dasabalassa vā, “upajjhāyo me”^{ti} Dhammasenāpatino vā, “ācariyo me”^{ti} Mahāmoggallānassa vā, “cūḷapitā me”^{ti} Ānandattherassa vā santikaṃ agantvā Dasabalassa vaḷañjanavaccakuṭim brahmavimānaṃ pavisanto viya pavisitvā vasaṃ kappesi. Buddhānaṃ hi vaḷañjanakuṭiyaṃ dvāraṃ supihitaṃ hoti, gandhaparibhaṇḍakatā bhūmi, gandhadāmamālādāmāni osāritāneva honti, sabbarattim dīpo jhāyati. Rāhulabhaddo pana na tassā kuṭiyā imaṃ sampattim paṭicca tattha vasaṃ upagato, bhikkhūhi pana “vasanaṭṭhānaṃ jānāhi”^{ti} vuttattā ovādagāravana sikkhākāmātāya tattha vasaṃ upagato. Antarantarā hi bhikkhū taṃ āyasmantaṃ dūratova āgacchantāṃ disvā tassa vīmaṃsanatthāya muṭṭhisammajjanim vā kacavarachaḍḍanaṃ vā bahi khipitvā tasmim

1. Gharugharu-assāsapassāsā (Ka)

2. Vi 2. 27 piṭṭhe.

āgate “āvuso imaṃ kena chaḍḍitan”ti vadanti. Tattha kehici “Rāhulo iminā maggena gato”ti vutte so āyasmā “nāhaṃ bhante etaṃ jānāmi”ti avatvāva taṃ paṭisāmetvā “khamatha me bhante”ti khamāpetvā gacchati. Evamesa sikkhākāmo.

So taṃ sikkhākāmatāmyeva paṭicca tattha vāsaṃ upagato. Atha Satthā pure-aruṇāmyeva vaccakuṭṭidvāre ṭhatvā ukkāsi, sopāyasmā ukkāsi. Ko esoti. “Ahaṃ Rāhulo”ti nikkhamitvā vandi. Kasmā tvaṃ rāhula idha nipannosīti. Vasanaṭṭhānassa abhāvato. Pubbe hi bhante bhikkhū mama saṅghaṃ karonti, idāni attano āpattibhayena vasanaṭṭhānaṃ na denti, svāhaṃ “idaṃ aññesaṃ asaṃghaṭṭanaṭṭhānaṃ”ti iminā kāraṇena idha nipannosmīti. Atha Bhagavato “Rāhulaṃ tava bhikkhū evaṃ pariccajanti¹, aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissanti”ti dhammasaṃvego udapādi.

Atha Bhagavā pātova bhikkhū sannipātāpetvā Dhammasenāpatim̐ pucchi “jānāsi pana tvaṃ Sāriputta ajja katthaci Rāhulassa vutthabhāvan”ti. Na jānāmi bhanteti. Sāriputta ajja Rāhulo vaccakuṭṭiyaṃ vasi, Sāriputta tumhe Rāhulaṃ evaṃ pariccajantā aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissatha. Evaṃ hi sante imasmiṃ sāsane pabbajitā na patiṭṭhā bhavissanti, ito dāni paṭṭhāya anupasampannena ekaṃ dve divase attano santike vasāpetvā tatiyadivase tesāṃ vasanaṭṭhānaṃ ñatvā bahi vāsethāti imaṃ anupaññattim̐ katvā puna sikkhāpadaṃ paññapesi.

Tasmiṃ samaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū Rāhulassa guṇakathaṃ kathenti “passathāvuso yāva sikkhākāmo vatāyaṃ Rāhulo, ‘tava vasanaṭṭhānaṃ jānāhi’ti vutto nāma ‘ahaṃ Dasabalassa putto, tumhākaṃ senāsanasmā² tumheyeva nikkhamathā’ti ekaṃ bhikkhumpi appaṭippharitvā vaccakuṭṭiyaṃ vāsaṃ kappesi”ti. Evaṃ tesu kathayamānesu Satthā dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti āha. Bhante Rāhulassa sikkhākāmakathāya, na aññāya kathāyāti. Satthā “na bhikkhave Rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbe tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi sikkhākāmoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Pariccajantā (Sī, I)

2. Tumhe ke senāsanassa (Sī, I)

Atīte Rājagahe eko Magadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyam nibbattitvā migagaṇaparivuto araṇṇe vasati. Athassa bhaginī attano puttakam upanetvā “bhātika imam te bhāgineyyam migamāyam sikkhāpehi”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā “gaccha tāta, asukavelāya nāma āgantvā sikkheyyāsī”ti āha. So mātulena vuttavelam anatikkamitvā tam upasaṅkamitvā migamāyam sikkhi. So ekadivasaṃ vane vicaranto pāsena baddho baddharavaṃ ravi, migagaṇo palāyitvā “putto te pāsena baddho”ti tassa mātuyā ārocesi. Sā bhātu santikam gantvā “bhātika bhāgineyyo te migamāyam sikkhāpito”ti pucchi. Bodhisatto “mā tvaṃ puttassa kiñci pāpakam āsaṅki, suggahitā tena migamāyā, idāni tam hāsayaṃāno āgacchissatī”ti vatvā imam gāthamāha—

16. “Migam tipallatthamanekamāyam,
Aṭṭhakkhuram aḍḍharattāpapāyīm.
Ekena sotena chamā’ssasanto,
Chahi kalāhitibhoti¹ bhāgineyyo”ti.

Tattha **miganti** bhāgineyyamigam. **Tipallatthanti** pallattham vuccati sayanam, ubhohi passehi ujukameva ca nipannakavasenāti² tihākārehi pallattham assa, tīṇi vā pallatthāni assāti tipallattho, tam tipallattham. **Anekamāyanti** bahumāyam bahuvañcanam. **Aṭṭhakkhuranti** ekekasmim pāde dvinnam dvinnam vasena aṭṭhahi khurehi samannāgataṃ. **Aḍḍharattāpapāyinti** purimayāmaṃ atikkamitvā majjhimayāme araṇṇato āgamma pāṇiyassa pivanato aḍḍharatte āpaṃ pivotīti aḍḍharattāpapāyī³. Tam aḍḍharatte apāyinti⁴ attho. Mama bhāgineyyam migam aham sādhuṃ migamāyam uggaṇhāpesim. Katham? Yathā **ekena sotena chamā’ssasanto, chahi kalāhitibhoti bhāgineyyoti**. Idam vuttam hoti—aham hi tava puttam tathā uggaṇhāpesim, yathā ekasmim uparimanāsikāsote vātam sannirumbhitvā pathaviyā allīnena ekena heṭṭhimasotena tattheva chamāyam assasanto chahi

1. Kalāhatibhoti (Sī, Syā, I) 2. Gonisinnakavasenāti (Sī), gonipannākārenāti(Syā)

3. Aḍḍharatte avapivatīti aḍḍharattāvapāyī (Sī, I)

4. Aḍḍharatteva āpaṃ apāyintipi (Ka)

kalāhi luddakam atibhoti, chahi koṭṭhāsehi ajjhottharati vañceti attho. Katamāhi chahi? Cattāro pāde pasāretvā ekena passena seyyāya, khurehi tiṇapaṃsukhaṇana, jivhāninnāmanena udarassa uddhumātabhāvakaṇa, uccārapassāvavissajjanena, vātasannirumbhanenāti.

Aparo nayo—pādena paṃsum gahetvā¹ abhimukhākaddhanena, paṭipaṇāmanena, ubhosu passesu saṇcaraṇena, udaram uddham pakkhipanena, adho avakkhipanenāti imāhi chahi kalāhi yathā atibhoti, “mato ayan”ti saññaṃ uppādetvā vañceti, evaṃ taṃ migamāyaṃ uggaṇhāpesinti dīpeti.

Aparo nayo—tathā naṃ uggaṇhāpesiṃ, yathā ekena sotena chamāssasanto chahi kalāhiti dvīsupi navesu dassitehi chahi kāraṇehi kalāhiti kalāyissati, luddam vañcessatīti attho. **Bhotīti** bhaginiṃ ālapati. **Bhāgineyyoti** evaṃ chahi kāraṇehi vañcanakam bhāgineyyaṃ niddisati. Evaṃ bodhisatto bhāgineyyassa migamāyāya sādhuṃ uggahitabhāvaṃ dassento bhaginiṃ samassāseti.

Sopi migapotako pāse baddho avipphanditvāyeva bhūmiyaṃ mahāphāsukapassena pāde pasāretvā nipanno pādānaṃ āsannaṭṭhāne khureheva paharivā paṃsum ca tiṇāni ca uppāṭetvā uccārapassāvaṃ vissajjetvā sīsaṃ pātetvā jivham ninnāmetvā sarīraṃ khelaḥkilinnaṃ katvā vātaggaṇaṇa udaram uddhumātakam katvā akkhini parivattetvā heṭṭhā nāsikāsotena vātaṃ saṇcarāpento uparimanāsikāsotena vātaṃ sannirumbhitvā sakalasarīraṃ thaddhabhāvaṃ gāhāpetvā matākāraṃ dassesi. Nīlamakkhikāpi naṃ samparivāresuṃ, tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne kākā nīliyaṃsu. Luddo āgantvā udaram hatthena paharivā “atipātova baddho bhavissati, pūtika jāto”ti tassa bandhanarajjukam mocetvā “etthevadāni naṃ ukkantitvā maṃsaṃ ādāya gamissāmi”ti nirāsaṅko hutvā sākāpalāsaṃ gahetuṃ āraddho. Migapotakopi utṭhāya catūhi pādehi ṭhatvā kāyaṃ vidhunitvā gīvaṃ pasāretvā mahāvātena chinnavalāhako viya vegena mātu santikaṃ agamāsi.

1. Pādesu gahetvā (Sī, I), paṃsum gahetvā (Syā)

Satthāpi “na bhikkhave Rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbepi sikkhākāmoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā bhāgineyyamigapotako Rāhulo ahosi, mātā Uppalavaṇṇā, mātulamigo pana ahameva ahosi”ti.

Tipallatthamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Mālutaajātakavaṇṇanā (17)

Kāle vā yadi vā juṇheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dve vuḍḍhapabbajite ārabba kathesi. Te kira Kosalajanapade ekasmiṃ araṇṇāvāse vasanti. Eko Kāḷatthero nāma, eko Juṇhatthero nāma. Athekadivasam Juṇho Kālam pucchi “bhante Kāla sītaṃ nāma kasmim kāle hoti”ti. So “kāle hoti”ti āha. Athekadivasam Kālo Juṇham pucchi “bhante Juṇha sītaṃ nāma kasmim kāle hoti”ti. So “juṇhe hoti”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkham chinditum asakkontā Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā “bhante sītaṃ nāma kasmim kāle hoti”ti pucchimsu. Satthā tesam katham sutvā “pubbepi aham bhikkhave tumhākaṃ imaṃ pañham kathesiṃ, bhavasankhepagatattā pana na sallakkhayitthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ pabbatapāde sīho ca byaggho ca dve sahāyā ekissāyeva guhāya vasanti. Tadā bodhisattopi isipabbajam pabbajitvā tasmimyeva pabbatapāde vasati. Athekadivasam tesam sahāyakānaṃ sītaṃ nissāya vivādo udapādi. Byaggho “kāleyeva sītaṃ hoti”ti āha, sīho “juṇheyeva sītaṃ hoti”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkham chinditum asakkontā bodhisattam pucchimsu. Bodhisatto imaṃ gāthamāha—

17. “Kāle vā yadi vā juṇhe, yadā vāyati māluto.

Vātajāni hi sītāni, ubho’tthamaparājita”ti.

Tattha **kāle vā yadi vā juṇheti** kālapakkhe vā juṇhapakkhe vā. **Yadā vāyati mālutoti** yasmim samaye puratthimādibhedo vāto vāyati, tasmim samaye sītaṃ hoti. Kim kārāṇā? **Vātajāni hi sītāni**, yasmā vāte vijjanteyeva sītāni honti, kālapakkho vā juṇhapakkho¹ vā ettha apamāṇanti vuttaṃ hoti. **Ubho'tthamaparājītāti** ubhopi tumhe imasmim pañhe aparājītāti. Evaṃ bodhisatto te sahāyake saññāpesi.

Satthāpi “bhikkhave pubbepi mayā tumhākaṃ ayaṃ pañho kathito”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne dvepi therā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. Satthā anusandhim ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā byaggho Kālo ahosi, sīho Juṇho, pañhavissajjanakatāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Mālutajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Matakabhattachajātakavaṇṇanā (18)

Evaṃ ce sattā jāneyyunti idaṃ Satthā Jetavane viharanto matakabhattaṃ ārabba kathesi. Tasmim hi kāle manussā bahū ajeḷakādayo māretvā kālakate nātake uddissa matakabhattaṃ nāma denti. Bhikkhū te manusse tathā karonte disvā Satthāraṃ pucchimsu “etarahi bhante manussā bahū pāṇe jīvitaḥkayaṃ pāpetvā matakabhattaṃ nāma denti, atthi nu kho bhante ettha vuḍḍhī”ti. Satthā “na bhikkhave ‘matakabhattaṃ dassāmā’ti katepi pāṇātipāte kaci vuḍḍhi nāma atthi, pubbe paṇḍitā ākāse nisajja dhammaṃ desetvā ettha ādīnavaṃ kathetvā sakalajambudīpavāsike etaṃ kammaṃ jahāpesuṃ, idāni pana bhavasāṅkhepagatattā puna pātubhūtaṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmoḁkko ācariyabrāhmaṇo “matakabhattaṃ dassāmī”ti ekaṃ eḷakaṃ gāhāpetvā antevāsike āha “tātā imaṃ eḷakaṃ

1. Kālapakkhe vā juṇhapakkhe (Sī, I, Ka)

nadiṃ netvā nhāpetvā kaṇṭhe mālaṃ parikkhipitvā pañcaṅgulikaṃ datvā maṇḍetvā ānethā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā taṃ ādāya nadiṃ gantvā nhāpetvā maṇḍetvā naditīre ṭhapesuṃ. So eḷako attano pubbakammaṃ disvā “evarūpā nāma dukkhā ajja muccissāmī”ti somanassajāto mattikāghaṭaṃ bhindanto viya mahāhasitaṃ hasitvā puna “ayaṃ brāhmaṇo maṃ ghātetvā mayā laddhadukkhāṃ labhissatī”ti brāhmaṇe kāruṇṇaṃ uppādetvā mahantena saddena parodī.

Atha naṃ te māṇavā pucchiṃsu “samma eḷaka tvaṃ mahāsaddena hasi ceva rodī ca, kena nu kho kāraṇena hasi, kena kāraṇena parodī”ti. Tumhe maṃ imaṃ kāraṇaṃ attano ācariyassa santike puccheyyāthāti. Te taṃ ādāya gantvā idaṃ kāraṇaṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo tesaṃ vacanaṃ sutvā eḷakaṃ pucchi “kasmā tvaṃ eḷaka hasi, kasmā rodī”ti. Eḷako attanā katakammaṃ jātissaraṇāṇena anussaritvā brāhmaṇassa kathesi “ahaṃ brāhmaṇa pubbe tādisova mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā ‘matakabhattaṃ dassāmī’ti ekaṃ eḷakaṃ māretvā matakabhattaṃ adāsim, svāhaṃ ekassa eḷakassa ghātītattā ekenūnesu pañcasu attabhāvasatesu sīsacchedaṃ pāpuṇim, ayaṃ me koṭiyaṃ ṭhito pañcasatimo attabhāvo, svāhaṃ ‘ajja evarūpā dukkhā muccissāmī’ti somanassajāto iminā kāraṇena hasim. Rodanto pana ‘ahaṃ tāva ekaṃ eḷakaṃ māretvā pañca jātisatāni sīsacchedadukkhāṃ patvā ajja tamhā dukkhā muccissāmi, ayaṃ pana brāhmaṇo maṃ māretvā ahaṃ viya pañca jātisatāni sīsacchedadukkhāṃ labhissatī’ti tayi kāruṇṇena rodin”ti. Eḷaka mā bhāyi, nāhaṃ taṃ māressāmīti. Brāhmaṇa kiṃ vadesi, tayi mārentepi amārentepi na sakkā ajja mayā maraṇā muccitunti. Eḷaka mā bhāyi, ahaṃ te ārakkhaṃ gahetvā tayā saddhiṃ yeva vicarissāmīti. Brāhmaṇa appamattako tava ārakkho, mayā katapāpaṃ pana mahantaṃ balavanti.

Brāhmaṇo eḷakaṃ muñcitvā “imaṃ eḷakaṃ kassacipi māretuṃ na dassāmī”ti antevāsike ādāya eḷakeneva saddhiṃ vicari. Eḷako vissatṭhamattova ekaṃ pāsānapitṭhiṃ nissāya jātagumbe gīvaṃ ukkhipitvā paṇṇāni khādituṃ āraddho. Taṅkhaṇaṇṇeva tasmim pāsānapitṭhe asani pati,

tato ekā pāsāṇasakalikā¹ chijjitvā eḷakassa pasāritagīvāya patitvā sīsaṃ chindi, mahājano sannipati. Tadā bodhisatto tasmim̐ thāne rukkhadevatā hutvā nibbatto, so passantasseva tassa mahājanassa devatānubhāvena ākāse pallaṅkena nisīditvā “ime sattā evaṃ pāpassa phalaṃ jānamānā appevanāma pāṇātipātāṃ na kareyyun”ti madhurassarena dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

18. “Evaṃ ce sattā jāneyyumaṃ, dukkhā’yaṃ jātisambhavo.

Na pāṇo pāṇinaṃ haññe, pāṇaghātī hi socatī”ti.

Tattha **evaṃ ce sattā jāneyyunti** ime sattā evaṃ ce jāneyyumaṃ. Kathaṃ? **Dukkhā’yaṃ jātisambhavoti** ayaṃ tattha tattha jāti ca jātassa anukkamena vadḍhisāṅkhāto sambhavo ca jarābyādhimaraṇa-
appiyasampayogapiyavippayogahatthapādacchedādīnaṃ dukkhānaṃ vatthubhūtatā “dukkho”ti yadi jāneyyumaṃ. **Na pāṇo pāṇinaṃ haññeti** “paraṃ vadhanto jātisambhave vadhaṃ labhati, pīlento pīlaṃ labhati”ti jātisambhavassa dukkhavatthutāya dukkhabhāvaṃ jānanto koci pāṇo aññaṃ pāṇinaṃ na haññe, satto sattaṃ na haneyyāti attho. Kim kāraṇa? **Pāṇaghātī hi socatī**ti, yasmā sāhatthikādīsu chasu payogesū yena kenaci payogena parassa jīvitindriyupacchedanena pāṇaghātī puggalo aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussanirayesu nānappakārāya tīracchānāyoniyā pettivisaye asurakāyeti imesu catūsu apāyesu mahādukkhaṃ anubhavamāno dīgharattaṃ antonijjhāyanalakkhaṇena sokena socati. Yathā vāyaṃ eḷako maraṇabhayaṇa socati, evaṃ dīgharattaṃ socatītipi ñatvā na pāṇo pāṇinaṃ haññe, koci pāṇātipātakammaṃ nāma na kareyya. Mohena pana mūlha avijjāya andhikatā imaṃ ādīnavaṃ apassantā pāṇātipātāṃ karontīti.

Evaṃ mahāsatto nirayabhayaṇa tajjetvā dhammaṃ desesi, manussā taṃ dhammadesanaṃ sutvā nirayabhayaḥhitā pāṇātipātā viramimsu. Bodhisattopi dhammaṃ desetvā mahājanaṃ sīle patiṭṭhāpetvā yathākammaṃ gato, mahājanopi bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puñṇāni

1. Pāsāṇapapaṭikā (Ka)

katvā devanagaraṃ pūresi. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā aho sin”ti.

Matakabhattajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Āyācitabhattachajātakavaṇṇanā (19)

Sace mucce pecca mucceti idaṃ Satthā Jetavane viharanto devatānaṃ āyācanabalikammaṃ ārabba kathesi. Tadā kira manussā vaṇijjāya gacchantā pāṇe vadhivā devatānaṃ balikammaṃ katvā “mayā anantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgantvā puna tumhākaṃ balikammaṃ karissāmā”ti āyācitvā gacchanti. Tatthānantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgatā “devatānubhāvena idaṃ jātan”ti maññamānā bahū pāṇe vadhivā āyācanato muccitum balikammaṃ karonti, taṃ disvā bhikkhū “atthi nu kho bhante ettha attho”ti Bhagavantaṃ pucchimsu. Bhagavā atītaṃ āhari.

Atīte Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake kuṭumbiko gāmadvāre ṭṭhanigrodharukkhe devatāya balikammaṃ paṭijānitvā anantarāyena āgantvā bahū pāṇe vadhivā “āyācanato muccissāmī”ti rukkhamaṇā gato. Rukkhadevatā khandhaviṭape ṭṭhatvā imaṃ gāthamāha—

19. “Sace mucce pecca mucce, muccamāno hi bajjhati.

Na hevaṃ dhīrā muccanti, mutti bālassa bandhanan”ti.

Tattha **sace mucce pecca mucce**ti bho purisa tvaṃ sace mucce yadi muccitukāmosi. **Pecca mucce**ti yathā paraloke na bajjhasi, evaṃ muccāhi. **Muccamāno hi bajjhatī**ti yathā pana tvaṃ pāṇaṃ vadhivā muccitum icchasi, evaṃ muccamāno hi pāpakammaena bajjhati. Tasmā **na hevaṃ dhīrā muccantī**ti ye paṇḍitapurisā, te evaṃ paṭissavato na muccanti. Kimkāraṇā? Evarūpā hi **mutti bālassa bandhanaṃ**, esā pāṇātipātā katvā mutti nāma bālassa bandhanameva hotīti dhammaṃ desesi.

Tato paṭṭhāya manussā evarūpā paṇātipātakammā viratā dhammaṃ caritvā devanagaram pūrayimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā ahosi”ti.

Āyācitabhatajjātakavaṇṇanā navamā.

10. Naḷapānajātakavaṇṇanā (20)

Disvā padamanuttiṇṇanti idaṃ Satthā Kosalesu cārikaṃ caramāno Naḷakapānagāmaṃ patvā Naḷakapānapokkharāṇiyaṃ ketakavane viharanto naḷadaṇḍake ārabba kathesi. Tadā kira bhikkhū Naḷakapānapokkharāṇiyaṃ nhatvā sūcigharatthāya sāmaṇerehi naḷadaṇḍake gāhāpetvā te sabbatthakameva chidde disvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante mayaṃ sūcigharatthāya naḷadaṇḍake gaṇhāpema, te mūlato yāva aggā sabbatthakameva chiddā, kiṃ nu kho etan”ti pucchimsu. Satthā “idaṃ bhikkhave mayhaṃ porāṇaka-adhiṭṭhānan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Pubbe kira so vanasaṇḍo araṇṇo ahosi, tassāpi pokkharāṇiyā eko dakarakkhaso otiṇṇotiṇṇe khādati. Tadā bodhisatto rohitamigapotakappamāṇo kapiṛajā hutvā asītisahassamattavānaraparivuto yūthaṃ pariharanto tasmim araṇṇe vasati. So vānaragaṇassa ovādaṃ adāsi “tātā imasmim araṇṇe visarukkāpi amanussapariggahitapokkharāṇiyopi honti, tumhe akhāditapubbaṃ phalāphalaṃ khādantā vā apītapubbaṃ pāṇīyaṃ pivantā vā maṃ paṭipuccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasaṃ agatapubbaṭṭhānaṃ gatā tattha bahudeva divasaṃ caritvā pāṇīyaṃ gavesamānā ekaṃ pokkharāṇiṃ disvā pāṇīyaṃ apivitvāva bodhisattassāgamaṃ olokayamānā nisīdimsu. Bodhisatto āgantvā “kiṃ tātā pāṇīyaṃ na pivathā”ti āha. Tumhākaṃ āgamaṃ oloke māti. “Suṭṭhu tātā”ti bodhisatto pokkharāṇiṃ āvijjhivā padaṃ paricchindanto otiṇṇameva passi, na uttiṇṇaṃ. So “nissamsayaṃ esā amanussapariggahitā”ti ñatvā “suṭṭhu vo kataṃ tātā pāṇīyaṃ apivantehi, amanussapariggahitā ayan”ti āha.

Dakarakkhasopi tesaṃ anotarāṇabhāvaṃ ñatvā nīlodaro paṇḍaramukho surattahatthapādo bībhacchadassano hutvā udakaṃ dvidhā katvā nikkhamitvā “kasmā nisinnāttha, otaritvā pāṇīyaṃ pivathā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto pucchi “tvam idha nibbattadakarakkhasosī”ti. Āma ahanti. Tvaṃ pokkharāṇiṃ otiṇṇake labhasīti. Āma labhāmi, ahaṃ idhotiṇṇaṃ antamaso sakuṇikaṃ upādāya na kiñci muñcāmi, tumhepi sabbe khādissāmīti. Na mayaṃ attānaṃ tuyhaṃ khādituṃ dassāmāti. Pāṇīyaṃ pana pivissathāti. Āma pāṇīyaṃ pivissāma, na ca te vasaṃ gamissāmāti. Atha kathaṃ pāṇīyaṃ pivissathāti. Kiṃ pana tvaṃ maññasi “otaritvā pivissantī”ti. Mayaṃ hi anotaritvā asītisahassānipi ekamekaṃ naḷadaṇḍakaṃ gahetvā uppalanālena udakaṃ pivantā viya tava pokkharāṇiyā pāṇīyaṃ pivissāma, evaṃ no tvaṃ khādituṃ na sakkhissasīti. Etamatthaṃ veditvā Satthā abhisambuddho hutvā imissā gāthāya purimapadadvayaṃ abhāsi—

20. “Disvā padamanuttiṇṇaṃ, disvāno’taritaṃ padan”ti.

Tassattho—bhikkhave so kapiṇḍā tassā pokkharāṇiyā ekampi uttiṇṇapadaṃ nāddasa, otaritaṃ pana otiṇṇapadameva addasa. Evaṃ **disvā padam anuttiṇṇaṃ disvāno otaritaṃ padam** “addhāyaṃ pokkharāṇī amanussapariggahitā”ti ñatvā tena saddhiṃ sallapanto sapariso āha—

“Naḷena vāriṃ pissāmā”ti.

Tassattho—mayaṃ tava pokkharāṇiyaṃ naḷena pāṇīyaṃ pivissāmāti. Puna mahāsatto āha—

“Neva maṃ tvaṃ vadhissasī”ti.

Evaṃ naḷena pāṇīyaṃ pivantaṃ saparisampi maṃ tvaṃ neva vadhissasīti attho.

Evañca pana vatvā bodhisatto ekaṃ naḷadaṇḍakaṃ āharāpetvā pāramiyo āvajjetvā saccakiriyaṃ katvā mukhena dhami, naḷo anto kiñci gaṇṭhiṃ asesetvā sabbatthakameva susiro ahosi. Iminā niyāmena aparaṃpi aparaṃpi āharāpetvā mukhena dhamitvā adāsī. Evaṃ santepi na sakkā niṭṭhāpetuṃ, tasmā evaṃ na gahetabbaṃ. Bodhisatto pana “imaṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā jātā sabbepi naḷā ekacchiddā hontū”ti

adhiṭṭhāsi. Bodhisattānañhi hitūpacārassa¹ mahantatāya adhiṭṭhānaṃ samijjhati. Tato paṭṭhāya sabbepi taṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā uṭṭhitanaḷā ekacchiddā jātā. Imasmiṃ hi kappe **cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni** nāma. Katamāni cattāri? Cande sasalakkhaṇaṃ sakalampi imaṃ kappam ṭhassati, Vaṭṭakajātake aggino nibbutaṭṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam aggi na jhāyissati, ghaṭikāranivesanaṭṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam anovassakaṃ ṭhassati, imaṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā uṭṭhitanaḷā sakalampi imaṃ kappam ekacchiddā bhavissantīti imāni cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni nāma.

Bodhisatto evaṃ adhiṭṭhahitvā ekaṃ naḷaṃ ādāya nisīdi, tepi asītisahassavānarā ekekaṃ ādāya pokkharāṇiṃ parivāretvā nisīdīmsu. Tepi bodhisattassa naḷena ākaḍḍhitvā pāṇiyaṃ pivanakāle sabbe tīre nisinnāva pivīmsu. Evaṃ tehi pāṇīye pivite dakarakkhaso kiñci alabhitvā anattamano sakanivesanameva gato. Bodhisattopi saparivāro araṇṇameva pāvisi.

Satthā pana “imesaṃ bhikkhave naḷānaṃ ekacchiddabhāvo nāma mayhamevetam porāṇaka-adhiṭṭhānaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā dakarakkhaso Devadatto ahosi, asītisahassavānarā Buddhaparisā, upāyakusalo pana kapirājā ahameva ahosin”ti.

Naḷapānajaṭakavaṇṇanā dasamā.

Silavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ

Nigrodham lakkhaṇaṃ kaṇḍi, vātamigaṃ kharādiyaṃ.

Tipallattham mālutañca, matabhatta ayācitaṃ.

Naḷapānanti te dasāti.

1. Hitūpakārassa (Ka)

3. Kuruṅgavagga

1. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (21)

Ñātametaṃ kuruṅgassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Ekasmiṃ hi samaye dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso Devadatto Tathāgatassa ghātanatthāya dhanuggahe payojesi, silaṃ pavijjihi, dhanapālaṃ vissajjesi, sabbathāpi Dasabalassa vadhāya parisakkatī”ti Devadattassa avaṇṇaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisinna “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchi. Bhante Devadatto tumhākaṃ vadhāya parisakkatīti tassa aguṇakathāya sannisinnaṃhāti. Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mama vadhāya parisakkati, pubbepi mama vadhāya parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhituṃ asakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuruṅgamigo hutvā ekasmiṃ araṇṇāyatane phalāni khādanto vasati. So ekasmiṃ kāle phalasampanne sepaṇṇirukkhe sepaṇṇiphalāni khādanti. Atheko gāmaṃvāsī aṭṭakaluddako phalarukkhamūlesu migānaṃ padāni upadhāretvā uparirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā tattha nisīditvā phalāni khādituṃ āgatāgate mige sattiya vijjhitvā tesaṃ maṃsaṃ vikkīṇanto jīvikaṃ kappeti. So ekadivasaṃ tasmaṃ rukkhamūle bodhisattassa padavaḷaṇṇaṃ disvā tasmaṃ sepaṇṇirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā pātova bhuñjitvā sattiṃ ādāya vanaṃ pavisitvā taṃ rukkhaṃ āruhitvā aṭṭake nisīdi. Bodhisattopi pātova vasanaṭṭhānā nikkhamitvā “sepaṇṇiphalāni khādissāmi”ti āgamma taṃ rukkhamūlaṃ sahasāva apavitvā “kadāci aṭṭakaluddakā rukkhesu aṭṭakaṃ bandhanti, atthi nu kho evarūpo upaddavo”ti pariggaṇhanto bāhiraṭova aṭṭhāsi.

Luddakopi bodhisattassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā aṭṭake nisinnova sepaṇṇiphalāni khipitvā khipitvā tassa purato pātesi. Bodhisatto “imāni phalāni āgantvā mayhaṃ purato patanti, atthi nu kho upari luddako”ti punappunaṃ ullokento luddakaṃ disvā apassanto viya hutvā “ambho rukkha pubbe tvaṃ olambakaṃ

cārento¹ viya ujukameva phalāni pātesi, ajja pana te rukkhadhammo pariccatto, evaṃ tayā rukkhadhamme pariccatte ahampi aññaṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamitvā mayhaṃ āhāraṃ pariyesissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

21. “Ñātametaṃ kuruṅgassa, yaṃ tvaṃ sepaṇṇi seyyasi.

Aññaṃ sepaṇṇi² gacchāmi, na me te ruccate phalaṃ”ti.

Tattha **ñātanti** pākaṭaṃ jātaṃ. **Etanti** idaṃ. **Kuruṅgassāti** kuruṅgamigassa. **Yaṃ tvaṃ sepaṇṇi seyyasīti** yaṃ tvaṃ ambho sepaṇṇirukkha purato phalāni pātayamāno seyyasi viseyyasi viṣiṇṇaphalo hosi, taṃ sabbaṃ kuruṅgamigassa pākaṭaṃ jātaṃ. **Na me te ruccate phalanti** evaṃ phalaṃ dadamānāya na me tava phalaṃ ruccati, tiṭṭha tvaṃ, ahaṃ aññattha gacchissāmīti agamāsi.

Athassa luddako aṭṭake nisinnova sattim khipitvā “gaccha, viraddho dānimhi tan”ti āha. Bodhisatto nivattitvā ṭhito āha “ambho purisa idānīsi kiñcāpi maṃ viraddho, aṭṭha pana mahāniraye soḷasa-ussadaniraye pañcavidhabandhanādīni ca kammakāraṇāni aviraddhoyevāsī”ti. Evañca pana vatvā palāyitvā yathārucim gato, luddopi otaritvā yathārucim gato.

Satthāpi “na bhikkhave Devadatto idāneva mama vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhituṃ asakkhī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā aṭṭakaluddako Devadatto ahosi, kuruṅgamigo pana ahameva ahosin”ti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kukkurajātakavaṇṇanā (22)

Ye kukkurāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabha kathesi. Sā Dvādasakanipāte Bhaddasālaajātake āvibhavissati. Idaṃ pana vatthum patiṭṭhapetvā atītaṃ āhari.

1. Olambakaṃ otārento (Sī), olambaṇaṃ dhārento (Ka)

2. Sepaṇṇim (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tathārūpaṃ kammaṃ paṭicca kukkurayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuraparivuto mahāsusāne vasati. Athekadivasaṃ rājā setasindhavayuttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathaṃ āruya uyyānaṃ gantvā tattha divasabhāgaṃ kilītvā atthaṅgate sūriye nagaraṃ pāvisi. Tassa taṃ rathavarattaṃ yathānaddhameva rājaṅgaṇe ṭhapayimsu, so rattibhāge deve vassante tinto. Uparipāsādato koleyyakasunakhā otaritvā tassa cammaṅca naddhiṅca khādimsu. Punadivase rañño ārocesuṃ “deva niddhamanamukhena sunakhā pavisitvā rathassa cammaṅca naddhiṅca khādimsū”ti. Rājā sunakhānaṃ kujjhitvā “diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne sunakhe ghātethā”ti āha. Tato paṭṭhāya sunakhānaṃ mahābyasanaṃ udapādi. Te diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne ghātiyamānā palāyitvā susānaṃ gantvā bodhisattassa santikaṃ agamaṃsu.

Bodhisatto “tumhe bahū sannipatitā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Te “antepure kira rathassa cammaṅca naddhi ca sunakhehi khādītā”ti kuddho rājā sunakhavadhaṃ āṇāpesi, bahū sunakhā vinassanti, mahābhayaṃ uppannaṃ”ti āhaṃsu. Bodhisatto cintesi “ārakkhaṭṭhāne bahi sunakhānaṃ okāso natthi, antoraṇjanivesane koleyyakasunakhānameva taṃ kammaṃ bhavissati. Idāni pana corānaṃ kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇaṃ labhanti, yannūnāhaṃ core rañño dassetvā ñātisaṃghassa jīvitadānaṃ dadeyyan”ti. So ñātake samassāsetvā “tumhe mā bhāyittha, ahaṃ vo abhayaṃ āharissāmi, yāva rājānaṃ passāmi, tāva idheva hothā”ti pāramiyo āvajjetvā mettābhāvanaṃ purecārikaṃ katvā “mayhaṃ upari leḍḍuṃ vā muggaraṃ vā mā koci khipituṃ ussaḥ”ti adhiṭṭhāya ekakova antonagaraṃ pāvisi. Atha naṃ disvā ekasattopi kujjhitvā olokento nāma nāhosi. Rājāpi sunakhavadhaṃ āṇāpetvā sayāṃ vinicchaye nisinno hoti. Bodhisatto tattheva gantvā pakkhanditvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvisi. Atha naṃ rājapurisā nīharituṃ āradhā, rājā pana vāresi.

So thokaṃ vissamitvā¹ heṭṭhāsanaṃ nikkhamitvā rājānaṃ vanditvā “deva tumhe kukkure mārāpethā”ti pucchi. Āma

1. Samassasitvā (Sī)

mārāpemahanti. Ko nesaṃ aparādho narindāti. Rathassa me parivāraccammaṇca naddhiṇca khādīmsūti. Ye khādīmsu, te jānāthāti. Na jānāmāti. “Ime nāma cammakhādakacorā”ti tathato ajānitvā diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāneyeva mārāpanaṃ na yuttaṃ devāti. Rathacamma kakkurehi khādītattā “diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā”ti sunakhavaddham āṇāpesinti. Kiṃ pana vo manussā sabbeva kakkure mārenti, udāhu maraṇaṃ alabhantāpi atthīti. Atthi, amhākaṃ ghare koleyyakā maraṇaṃ na labhantīti. Mahārāja idāneva tumhe “rathacamma kakkurehi khādītattā ‘diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā’ti sunakhavaddham āṇāpesin”ti avocuttha, idāni pana “amhākaṃ ghare koleyyakā maraṇaṃ na labhantī”ti vadetha. Nanu evaṃ sante tumhe chandādivasena agatigamaṇaṃ gacchatha, agatigamaṇaṇca nāma na yuttaṃ, na ca rājaddhammo, raññā nāma kāraṇagavesakena¹ tulāsadisena bhavituṃ vaṭṭati, idāni ca koleyyakā maraṇaṃ na labhanti, dubbalasunakhāva labhanti, evaṃ sante nāyaṃ sabbasunakhagaccā, dubbalaghatikā nāmesāti. Evaṇca pana vatvā mahāsatto madhurassaraṃ nicchāretvā “mahārāja yaṃ tumhe karotha, nāyaṃ dhammo”ti rañño dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

22. “Ye kukkurā rājakulamhi vaddhā,
Koleyyakā vaṇṇabalūpapannā.
Te’me na vajjhā maya’masma vajjhā,
Nāyaṃ saghaccā dubbalaghatikā’yaṇ”ti.

Tattha **ye kukkurā**ti ye sunakhā. Yathā hi dhāruṇhopi² passāvo “pūtimuttan”ti, tadahujātapi siṅgālo “jarasiṅgālo”ti, komalāpi galocilatā “pūtilatā”ti, suvaṇṇavaṇṇopi kāyo “pūtikāyo”ti vuccati, evamevaṃ vassasatikopi sunakho “kukkuro”ti vuccati. Tasmā mahallakā kāyabalūpapannāpi³ te “kukkurā”tveva vuttā. **Vaddhāti** vaḍḍhitā. **Koleyyakāti** rājakule jātā sambhūtā saṃvaḍḍhā. **Vaṇṇabalūpapannāti** sarīravaṇṇena ceva kāyabalena ca sampannā. **Te’me na vajjhāti** te ime sassāmikā sārakkhā na vajjhā. **Maya’masma vajjhāti** assāmikā anārakkhā mayam vajjhā nāma jātā. **Nāyaṃ saghaccāti** evaṃ sante ayaṃ avisesena saghaccā nāma na hoti.

1. Kāraṇākāraṇagavesakena (Syā) 2. Taruṇopi (Ka) 3. Kāyūpapannāpi (Sī, I, Ka)

Dubbalaghātikā’yanti ayaṃ pana dubbalānaṃyeva ghātanato dubbalaghātikā nāma hoti. Rājūhi nāma corā niggaṇhitabbā, no acorā. Idha pana corānaṃ kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇaṃ labhanti. Aho imasmiṃ loke ayuttaṃ vattati, aho adhammo vattatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā āha “jānāsi tvaṃ paṇḍita asukehi nāma rathacammaṃ khāditaṃ”ti. Āma jānāmīti. Kehi khāditaṃ. Tumhākaṃ gehe vasanahehi koleyyakasunakhehīti. Kathaṃ tehi khāditaḥbhāvo jānitaḥboti. Ahaṃ tehi khāditaḥbhāvaṃ dassessāmīti. Dassehi paṇḍitīti. Tumhākaṃ ghare koleyyakasunakhe āharāpetvā thokaṃ takkañca dabbatiṇāni ca āharāpethāti. Rājā tathā akāsi. Atha naṃ mahāsatto “imāni tiṇāni takkena maddāpetvā ete sunakhe pāyethā”ti āha. Rājā tathā katvā pāyāpesi, pītā pītā sunakhā saddhiṃ cammehi vamiṃsu. Rājā “Sabbaññubuddhassa byākaraṇaṃ viyā”ti tuṭṭho bodhisattassa setacchattena pūjaṃ akāsi. Bodhisatto “dhammaṃ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiyā”ti-ādīhi¹ tesakuṇajātake āgatāhi dasahi dhammacariyagāthāhi rañño dhammaṃ desetvā “mahārāja ito paṭṭhāya appamatto hoti”ti rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā setacchattaṃ rañño va paṭi-adāsi.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā bodhisattaṃ ādiṃ katvā sabbasunakhānaṃ attano bhojanasadisameva niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito yāvatāyukaṃ dānādīni puññāni katvā kālaṃ katvā devaloke uppajji. Kukkurovādo dasa vassasahassāni² pavatti. Bodhisattopi yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave Tathāgato idāneva ñātakānaṃ atthaṃ carati, pubbepe cariyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, avasesā parisā Buddhaparisā, kukkurapaṇḍito pana ahameva ahosiṃ”ti.

Kukkurajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Khu 6. 4 piṭṭhe.

2. Dvādasa vassasahassāni (Ka)

3. Bhojājānīyajātakavaṇṇanā (23)

Api passena semānoti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tasmim hi samaye Satthā taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akaṃsu, pahāraṃ laddhāpi neva ossajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bhojājānīyasindhavakule nibbatta sabbālaṅkārasampanno Bārāṇasirañño maṅgalasso ahosi. So satasahassagghanikāya suvaṇṇapāṭiyaṃyeva nānaggarasasampannaṃ tivassikagandhasālibhojanaṃ bhuñjati, cātujjātikagandhūpalittāyameva bhūmiyaṃ tiṭṭhati, taṃ ṭhānaṃ rattakambalasāṇiparikkhittaṃ upari suvaṇṇatāraḥhacitacelavitānaṃ¹ samosaritagandhadāmamālādāmaṃ avijahitagandhatelapadīpaṃ hoti. Bārāṇasirajjaṃ pana apatthentā rājāno nāma natthi. Ekaṃ samayaṃ satta rājāno Bārāṇasiṃ parikkhipitvā “amhākaṃ rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti Bārāṇasirañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā amacce sannipādetvā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “idāni kiṃ karoma tātā”ti pucchi. Deva tumhehi tāva āditova yuddhāya na gantabbaṃ, asukaṃ nāma assārohaṃ pesetvā yuddhaṃ kāretha, tasmim asakkonte pacchā jānissāmāti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tātā sattahi rājūhi saddhiṃ yuddhaṃ kātun”ti āha. Deva sace bhojājānīyasindhavaṃ labhāmi, tiṭṭhantu satta rājāno, sakalajambudīpe rājūhipi saddhiṃ yujjhituṃ sakkhissāmāti. Tātā bhojājānīyasindhavo vā hotu añño vā, yaṃ icchasi, taṃ gahetvā yuddhaṃ karohīti.

So “sādhu devā”ti rājānaṃ vanditvā pāsādā oruyha bhojājānīyasindhavaṃ āharāpetvā suvammitaṃ katvā attanāpi sabbasannāhasannaddho khaggaṃ bandhitvā sindhavapiṭṭhivaragato nagarā nikkhamma vijjulatā viya caramāno paṭhamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā ekaṃ rājānaṃ jīvaggāhameva gahetvā āgantvā nagare balassa niyyādetvā puna gantvā dutiyaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā tathā tatiyanti evaṃ pañca rājāno jīvaggāhaṃ gahetvā chaṭṭhaṃ

1. Suvaṇṇatāravacittāṃ celavitānaṃ (Ka)

balakoṭṭhakaṃ bhinditvā chaṭṭhassa rañño gahitakāle bhojājānīyo pahāraṃ labhati, lohitaṃ paggharati, vedanā balavatiyo vattanti. Assāroho tassa pahaṭabhāvaṃ ñatvā bhojājānīyasindhavaṃ rājadvāre nipajjāpetvā sannāhaṃ sithilaṃ katvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āraddho. Bodhisatto mahāphāsukapassena nipannova akkhīni ummīletvā assārohaṃ disvā “ayaṃ aññaṃ assaṃ sannayhati, ayañca asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gaṇhituṃ na sakkhissati, mayā katakammañca nassissati, appaṭisamo assārohopi nassissati, rājāpi parahatthaṃ gamissati, ṭhapetvā maṃ añño asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho nāma natthī”ti nipannakova assārohaṃ pakkosāpetvā “samma assāroha sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho ṭhapetvā maṃ añño asso nāma natthi, nāhaṃ mayā katakammaṃ nāsessāmi, mamaññeva uṭṭhāpetvā sannayhāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

23. “Api passena semāno, sallebhi sallalīkato.

Seyyova vaḷavā bhojjho¹, yuñja maññeva sārathī”ti.

Tattha **api passena semāno**ti ekena passena sayamānakopi. **Sallebhi sallalīkatoti** sallehi viddhopi samāno. **Seyyova vaḷavā bhojjhoti vaḷavāti** sindhavakulesu ajāto khaluṅkasso. **Bhojjhoti** bhojājānīyasindhavo. Iti etasmā vaḷavā sallehi viddhopi bhojājānīyasindhavova seyyo varo uttamo. **Yuñja maññeva sārathīti** yasmā evaṃ gatopi ahameva seyyo, tasmā mamaññeva yojehi, maṃ vammehīti vadati.

Assāroho bodhisattaṃ uṭṭhāpetvā vaṇaṃ bandhitvā susannaddhaṃ sannayhitvā tassa piṭṭhiyaṃ nisīditvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ jīvaggāhaṃ gahetvā rājabalassa niyyādesi, bodhisattampi rājadvāraṃ ānayimsu. Rājā tassa dassanatthāya nikkhami. Mahāsatto rājānaṃ āha “mahārāja satta rājāno mā ghātayittha, sapathaṃ kāretvā vissajjetha, mayhañca assārohassa ca dātabbaṃ yasaṃ assārohasseva

1. Bhojjo (Sī), gojo (Ka)

detha, satta rājāno gahetvā dinnayodham nāma nāsetum na vaṭṭati. Tumhepi dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, dhammena samena rajjaṃ kārethā”ti. Evaṃ bodhisattena rañño ovāde dinne bodhisattassa sannāhaṃ mocayimsu, so sannāhe muttamatteyeva¹ nirujjhi. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā assārohassa mahantaṃ yasaṃ datvā satta rājāno puna attano adubbhāya sapaṭhaṃ kāretvā sakasakaṭṭhānāni pesetvā dhammena samena rajjaṃ kāretvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “evaṃ bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akaṃsu, evarūpaṃ pahāraṃ laddhāpi na ossajimsu, tvaṃ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā vīriyaṃ ossajasi”ti vatvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahattaphale patiṭṭhāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, assāroho Sāriputto, bhojājānīyasindhavo pana ahameva ahosin”ti.

Bhojājānīyajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Ājaññajātakavaṇṇanā (24)

Yadā yadāti idampi Satthā Jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyameva bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ pana bhikkhuṃ Satthā āmantetvā “bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi laddhappahārāpi hutvā vīriyaṃ akaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente purimanayeneva satta rājāno nagaraṃ parivārayimsu. Atheko rathikayodho dve bhātikasindhavo rathe yojetvā nagarā nikkhamma cha balakoṭṭhake bhinditvā cha rājāno aggahesi. Tasmim̐ khaṇe jeṭṭhaka-asso pahāraṃ labhi. Rathiko rathaṃ pesento² rājadvāraṃ āgantvā jeṭṭhabhātikaṃ rathā mocetvā sannāhaṃ sithilaṃ katvā ekeneva passena

1. Muñcante muñcanteyeva (Sī), muñcanteyeva (Ka)

2. Ratham̐ yojetvā pājento (Sī)

nipajjāpetvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āraddho, bodhisatto taṃ disvā purimanayeneva cintetvā rathikaṃ pakkosāpetvā nipannakova imaṃ gāthamāha—

24. “Yadā yadā yattha yadā, yattha yattha yadā yadā.

Ājañño kurute vegaṃ, hāyanti tattha vālavā”ti.

Tattha **yadā yadā**ti pubbaṇhādīsu yasmiṃ yasmiṃ kāle. **Yatthā**ti yasmiṃ tṭhāne magge vā saṅgāmasīse vā. **Yadā**ti yasmiṃ khaṇe. **Yattha yatthā**ti sattannaṃ balakoṭṭhakānaṃ vasena bahūsu yuddhamañḍalesu. **Yadā yadā**ti yasmiṃ yasmiṃ kāle pahāraṃ laddhakāle vā aladdhakāle vā. **Ājañño kurute vegaṃ**ti sārathissa cittarucitaṃ kāraṇaṃ ājānanaśabhāvo ājañño varasindhavo vegaṃ karoti vāyamaṭṭhi vīriyaṃ ārabhati. **Hāyanti tattha vālavā**ti tasmiṃ vege kariyamāṇe itare vaḷavaśaṅkhātā khaḷuṅkassā hāyanti parihāyanti, tasmā imasmiṃ rathe maṇyeva yojehīti āha.

Sārathi bodhisattaṃ utṭhāpetvā rathe yojetvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ ādāya rathaṃ pesento¹ rājadvāraṃ āgantvā sindhavaṃ mocesi, bodhisatto ekena passena nipanno purimanayeneva rañño ovādaṃ datvā nirujjihi. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā sārathissa sammānaṃ katvā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāṇe so bhikkhu arahatte patitṭhāsi. Satthā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānandatthero ahosi, asso Sammāsambuddho”ti.

Ājaññajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Pājento (Sī, Syā)

5. Titthajātakavaṇṇanā (25)

Aññaṃaññehi titthehīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammasenāpatissa saddhivihārikam ekaṃ suvaṇṇakārapubbakam¹ bhikkhum ārabba kathesi. Āsayānusayaññaṃ hi Buddhānaṃyeva hoti, na aññesaṃ. Tasmā Dhammasenāpati attano āsayānusayaññaṃ natthitāya saddhivihārikassa āsayānusayaṃ ajānanto asubhakammaṭṭhānameva kathesi, tassa taṃ na sappāyamahosi. Kasmā? So kira paṭipāṭiyā pañca jātisatāni suvaṇṇakārageheyeva paṭisandhim gaṇhi, athassa dīgharattaṃ parisuddhasuvaṇṇadassanavasena paricitattā asubhaṃ na sappāyamahosi. So tattha nimittamattampi uppādetum asakkonto cattāro māse khepesi.

Dhammasenāpati attano saddhivihārikassa arahattaṃ dātum asakkonto “addhā ayaṃ Buddhaveneyyo bhavissati, Tathāgatassa santikaṃ nessāmi”ti cintetvā pātova taṃ ādāya Satthu santikaṃ agamāsi. Satthā “kiṃ nu kho Sāriputta ekaṃ bhikkhum ādāya āgatosi”ti pucchi. Ahaṃ bhante imassa kammaṭṭhānaṃ adāsim, ayaṃ pana catūhi māsehi nimittamattampi na uppādesi, svāhaṃ “Buddhaveneyyo eso bhavissati”ti cintetvā tumhākaṃ santikaṃ ādāya āgototi. Sāriputta kataraṃ pana te kammaṭṭhānaṃ saddhivihārikassa dinnanti. Asubhakammaṭṭhānaṃ Bhagavāti. Sāriputta natthi tava santāne āsayānusayaññaṃ, gaccha tvaṃ, sāyanhasamaye āgantvā tava saddhivihārikaṃ ādāya gaccheyyāsīti. Evaṃ satthā theram uyyojetvā tassa bhikkhussa manāpaṃ cīvaraṇca nivāsanaṇca dāpetvā taṃ ādāya gāmaṃ piṇḍāya pavisitvā paṇītaṃ khādanīyabhojanīyaṃ dāpetvā mahābhikkhusaṃghaparivāro puna vihāraṃ āgantvā gandhakuṭiyaṃ divasabhāgaṃ khepetvā sāyanhasamaye taṃ bhikkhum gahetvā vihāracārikaṃ caramāno ambavane ekaṃ pokkharāṇiṃ māpetvā tattha mahantaṃ paduminigacchaṃ, tatrāpi ca mahantaṃ ekaṃ padumapupphaṃ māpetvā “bhikkhu imaṃ pupphaṃ olokento nisīdā”ti nisīdāpetvā gandhakuṭiṃ pāvisi.

So bhikkhu taṃ pupphaṃ oloketi. Bhagavā taṃ pupphaṃ jaraṃ pāpesi, taṃ tassa passantasseva jaraṃ patvā vivaṇṇaṃ ahosi. Athassa pariyaṇtato

1. Suvaṇṇakāraputtaṃ (Sī), suvaṇṇakāraputtakaṃ (Ka)

paṭṭhāya pattāni patantāni muhuttēna sabbāni patimsu. Tato kiṇṇakkhaṃ pati, kaṇṇikāva avasissi. So bhikkhu taṃ passanto cintesi “idaṃ padumapupphaṃ idāneva abhirūpaṃ ahosi dassanīyaṃ, athassa vaṇṇo pariṇato, pattāni ca kiṇṇakkhaṇca patitaṃ, kaṇṇikāmatameva avasiṭṭhaṃ, evarūpassa nāma padumassa jarā pattā, mayhaṃ sarīrassa kiṃ na pāpuṇissati, sabbe saṅkhārā aniccā”ti vipassanaṃ paṭṭhapesi. Satthā “tassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷhaṇa”ti ñatvā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha—

“Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā.
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ Sugatena desitaṃ”ti¹.

So bhikkhu gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā “mutto vatamhi sabbabhavēhi”ti cintetvā—

“So vutthavāso paripuṇṇamānaso,
Khīṇāsavo antimadchadhārī.
Visuddhasīlo susamāhitindriyo,
Cando yathā Rāhumukhā pamutto.
Samotataṃ² mohamahandhakāraṃ,
Vinodayiṃ sabbamalaṃ asesari.
Ālokapajjotakaro³ pabhaṅkaro,
Sahassaraṃsī viya bhāṇumā nabhe”ti—

ādīhi gāthāhi udānaṃ udānesi. Udānetvā ca pana gantvā Bhagavantaṃ vandi, theropi āgantvā Satthāraṃ vanditvā attano saddhivihārikaṃ gahetvā agamāsi. Ayaṃ pavatti bhikkhūnaṃ antare pākaṭā jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ Dasabalassa guṇe vaṇṇayamānā nisīdiṃsu “āvuso Sāriputtatthero āsayānusayañāṇassa abhāvena attano saddhivihārikassa āsayāṃ na jānāti, Satthā pana ñatvā ekadivaseneva tassa saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, aho Buddhā nāma mahānubhāvā”ti.

1. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Samokataṃ (Syā), sammāhataṃ (Ka)

3. Ālokamujjotakaro (Sī, Syā)

Satthā āgantvā paññattāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Na Bhagavā aññāya kathāya, tumhākaññeva pana Dhammasenāpatino saddhivihārikassa āsayānusayañāṇakathāyāti. Satthā “na bhikkhave etaṃ acchariyaṃ, svāhaṃ etarahi Buddho hutvā tassa āsayāṃ jānāmi, pubbepāhaṃ tassa āsayāṃ jānāmiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatto rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto taṃ rājānaṃ atthe ca dhamme ca anusāsati, tadā rañño maṅgala-assaṇhānatitthe aññataraṃ vaḷavaṃ khaḷuṅkassaṃ nhāpesuṃ. Maṅgalasso vaḷavena nhānatitthaṃ otāriyamāno jigucchitvā otarituṃ na icchi. Assagopako gantvā rañño ārocesi “deva maṅgalasso titthaṃ otarituṃ na icchatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pesesi “gaccha paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena asso titthaṃ otāriyamāno na otarati”ti. Bodhisatto “sādhu devā”ti nadītīraṃ gantvā assaṃ oloketvā nirogabhāvamassa ñatvā “kena nu kho kāraṇena ayaṃ imaṃ titthaṃ na otarati”ti upadhārento “paṭhamataraṃ ettha añño nhāpito bhavissati, tenesa jigucchamāno titthaṃ na otarati maññe”ti cintetvā assagopake pucchi “ambho imasmim titthe kaṃ paṭhamāṃ nhāpayitthā”ti. Aññataraṃ vaḷavassaṃ sāmīti.

Bodhisatto “esa attano sindhavatāya¹ jigucchanto ettha nhāyituṃ na icchatī, imaṃ aññatitthe nhāpetuṃ vaṭṭatī”ti tassa āsayāṃ ñatvā “bho assagopaka sappimadhuphāṇitādibhisankhatapāyāsampi tāva punappunaṃ bhuñjantassa titti hoti, ayaṃ asso bahū vāre idha titthe nhāto, aññampi tāva naṃ titthaṃ otāretvā nhāpetha ca pāyetha cā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

25. “Aññamaññehi titthehi, assaṃ pāyehi sārathi.

Accāsanassa puriso, pāyāsassapi tappatī”ti.

Tattha aññamaññehīti aññehi aññehi. Pāyehīti desanāsīsametaṃ, nhāpehi ca pāyehi cāti attho. Accāsanassāti karaṇatthe

1. Siṅgārātāya (Sī, Syā, I)

sāmivacanāṃ, ati-asanena atibhuttanāti attho. **Pāyāsassapi tappatīti sappi-**ādīhi abhisāṅkhatena madhurapāyāsena tappati titto hoti, dhāto suhito na puna bhuñjitukāmatāṃ āpajjati. Tasmā ayampi asso imasmiṃ titthe nibaddhaṃ nhānena pariyattim āpanno bhavissati, aññattha naṃ nhāpethāti.

Te tassa vacanāṃ sutvā assaṃ aññatitthaṃ otāretvā pāyimsu ceva nhāpayimsu ca. Bodhisatto assassa pānīyaṃ pivitvā nhānakāle rañño santikaṃ agamāsi. Rājā “kiṃ tāta asso nhāto ca pīto cā”ti pucchi. Āma devāti. Paṭhamāṃ kiṃ kārāṇā na icchatīti. “Iminā nāma kārāṇenā”ti sabbaṃ ācikkhi. Rājā “evarūpassa tiracchānassāpi nāma āsayāṃ jānāti, aho paṇḍito”ti bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ datvā jīvita-pariyosāne yathākammaṃ gato. Bodhisattopi yathākammameva gato.

Satthā “na bhikkhave ahaṃ etassa idāneva āsayāṃ jānāmi, pubbepi jānāmiyevā”ti imaṃ dhamma-desanāṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā maṅgala-asso ayaṃ bhikkhu ahosi, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Titthajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā (26)

Purāṇacorāna vaco nisammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatto Ajātasattukumāraṃ pasādetvā lābhasakkāraṃ nipphādesi. Ajātasattukumāro Devadattassa gayāsīse vihāraṃ kāretvā nānaggaraschi tivassikagandhasālībhojanassa divase divase pañca thālīpākasaṭāni abhihari. Lābhasakkāraṃ nissāya Devadattassa parivāro mahanto jāto, Devadatto parivārena saddhiṃ vihareyeva hoti. Tena samayena Rājagahavāsikā dve saḥāyā. Tesu eko Satthu santike pabbajito, eko Devadattassa. Te aññamaññaṃ tasmiṃ tasmiṃ ṭhānepi passanti, vihāraṃ gantvāpi passantiyeva.

Athekadivasam Devadattassa nissitako itaram āha “āvuso kim tvaṃ devasikam sedehi muccamānehi piṇḍāya carasi, Devadatto gayāsīsavihāre nisīditvāva nānaggarasehi subhojanam bhuñjati, evarūpo upāyo natthi, kim tvaṃ dukkham anubhosi, kim te pātova gayāsīsam āgantvā sa-uttaribhaṅgam yāguṃ pivitvā aṭṭhārasavidham khajjakam khāditvā nānaggarasehi subhojanam bhuñjitum na vaṭṭatī”ti. So punappunam vuccamāno gantukāmo hutvā tato paṭṭhāya gayāsīsam gantvā bhuñjitvā kālasseva Veḷuvanam āgacchati. So sabbakālam paṭicchadetum nāsakkhi, “Gayāsīsam gantvā Devadattassa paṭṭhapitam bhattam bhuñjati”ti na cirasseva pākaṭo jāto. Atha nam sahāyā pucchimsu “saccam kira tvaṃ āvuso Devadattassa paṭṭhapitam bhattam bhuñjasi”ti. Ko evamāhāti. Asuko ca asuko cāti. Saccam aham āvuso gayāsīsam gantvā bhuñjāmi, na pana me Devadatto bhattam deti, aññe manussā dentīti. “Āvuso Devadatto Buddhānam paṭikaṇṭako dussīlo ajātasattum pasādetvā adhammena attano lābhasakkāram uppādesi, tvaṃ evarūpe niyyānike Buddhasāsane pabbajitvā Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjasi, ehi taṃ Satthu santikam nessāmā”ti taṃ bhikkhum ādāya dhammasabham āgamimsu.

Satthā disvāva “kim bhikkhave etaṃ bhikkhum anicchantaññeva ādāya āgatatthā”ti. Āma bhante, ayaṃ bhikkhu tumhākam santike pabbajitvā Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjatīti. Saccam kira tvaṃ bhikkhu Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjasīti. Na bhante Devadatto mayham deti, aññe manussā denti, tamaham bhuñjāmīti. Satthā “mā bhikkhu ettha parihāram kari, Devadatto anācāro dussīlo, katham hi nāma tvaṃ idha pabbajitvā mama sāsanam bhajantoyeva Devadattassa bhattam bhuñjasi, niccakālampi bhajanasīlakova tvaṃ diṭṭhadiṭṭheyeval¹ bhajasi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadā rañño Mahiḷāmukho nāma maṅgalahatthī ahosi sīlavā ācārasampanno, na kañci viheṭheti. Athekadivasam tassa sālāya samīpe rattibhāgasamanantare corā āgantvā tassa

1. Diṭṭhe diṭṭheyeva (I)

avidūre nisinnā coramantaṃ mantayimsu “evaṃ ummaṅgo¹ bhinditabbo, evaṃ sandhicchedakammaṃ kattabbaṃ, ummaṅgañca sandhicchedaṇṇa maggasadisāṃ titthasadisāṃ nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā bhaṇḍaṃ harituma vaṭṭati, harantena māretvāva haritabbaṃ, evaṃ uṭṭhātuṃ samattho nāma na bhavissati, corena ca nāma sīlācārayuttana na bhavitabbaṃ, kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabbaṃ”ti. Evaṃ mantetvā aññaṃaññaṃ uggaṇhāpetvā agamaṃsu. Eteneva upāyena punadivasepi punadivasepī bahū divase tattha āgantvā mantayimsu. So tesāṃ vacanaṃ sutvā “te maṃ sikkhāpentī”ti saññāya “idāni mayā kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabbaṃ”ti tathārūpova ahoṣi. Pātova āgataṃ hatthigopakaṃ soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ pothetvā māresi. Aparampi tathā aparampi tathāti āgatāgataṃ māretiyeva.

“Maḥiḷāmukho ummattako jāto diṭṭhadiṭṭhe māreti”ti rañño ārocayimsu. Rājā bodhisattaṃ paṇiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena so duṭṭho jāto”ti. Bodhisatto gantvā tassa sarīre arogabhāvaṃ ñatvā “kena nu kho kāraṇena esa duṭṭho jāto”ti upadhārento “addhā avidūre kesaṇci vacanaṃ sutvā ‘maṃ ete sikkhāpentī’ti saññāya duṭṭho jāto”ti sannitṭhānaṃ katvā hatthigopake pucchi “atthi nu kho hatthisālāya samīpe rattibhāge kehici kiñci kathitapubbaṃ”ti. Āma sāmi, corā āgantvā kathayimsūti. Bodhisatto gantvā rañño ārocesi “deva añño hatthisa sarīre vikāro natthi, corānaṃ kathaṃ sutvā duṭṭho jāto”ti. Idāni kiṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā sīlācārakathaṃ kathāpetuma vaṭṭatīti. Evaṃ kārehi tātāti.

Bodhisatto gantvā sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā “sīlakathaṃ kathetha bhante”ti āha. Te hatthisa avidūre nisinnā “na koci parāmasitabbo na māretabbo, sīlācārasampanna khantimettānuddayayuttana bhavituma vaṭṭatī”ti sīlakathaṃ kathayimsu. So taṃ sutvā “maṃ ime sikkhāpenti, ito dāni paṭṭhāya sīlavantena bhavitabbaṃ”ti sīlavā ahoṣi. Rājā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ tāta sīlavā

jāto”ti. Bodhisatto “āma devā”ti “evarūpo duṭṭhahatthī paṇḍite nissāya porāṇakadhammeyeva patiṭṭhito”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

26. “Purāṇacorāna vaco nisamma,
 Maḥiḷāmukho¹ pothayamanvacārī².
 Susaṇṇatānaṃ hi vaco nisamma,
 Gajuttamo sabbaguṇesu aṭṭhā”ti.

Tattha **purāṇacorānanti** porāṇacorānaṃ. **Nisammāti** sutvā, paṭhamam corānaṃ vacanaṃ sutvāti attho. **Maḥiḷāmukhoti** hatthinimukhena sadisamukho. Yathā³ maḥiḷā purato olokiyamānā sobhati, na pacchato, tathā sopi purato olokiyamāno sobhati. Tasmā “Maḥiḷāmukho”tissa nāmaṃ akaṃsu. **Pothayamanvacārīti** pothayanto mārento anucārī⁴. Ayameva vā pāṭho. **Susaṇṇatānanti** suṭṭhu saṇṇatānaṃ sīlavantānaṃ. **Gajuttamoti** uttamagajo maṅgalahatthī. **Sabbaguṇesu aṭṭhāti** sabbesu porāṇaguṇesu patiṭṭhito. Rājā “tiracchānagatassāpi āsayaṃ jānāti”ti bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yāvatāyukaṃ ṭhatvā saddhiṃ bodhisattena yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepi tvaṃ bhikkhu diṭṭhadiṭṭheya bhaji, corānaṃ vacanaṃ sutvā core bhaji, dhammikānaṃ vacanaṃ sutvā dhammike bhaji”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Maḥiḷāmukho vipakkhasevakabhikkhu ahosi, rājā Ānando, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Maḥiḷāmukhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Maḥiḷāmukho (Sī, I)

2. Pothayamānucārī (Sī, Syā, I)

3. Yathā vā (Sī), athavā yathā (Syā)

4. Anvacārī (Sī, Syā, I)

7. Abhiṇḥajātakavaṇṇanā (27)

Nālaṃ kabaḷhaṃ padātaveti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ upāsakaṇca mahallakattheraṇca ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira dve saḥāyakā. Tesu eko pabbajitvā devasikaṃ itarassa gharaṃ gacchati. So tassa bhikkhaṃ datvā sayampi bhuñjitvā teneva saddhiṃ vihāraṃ gantvā yāva sūriyatthaṅgamanā ālāpasallāpena nisīditvā nagaraṃ pavisati, itaropi naṃ yāva nagaradvārā anugantvā nivattati. So tesam viśāso bhikkhūnaṃ antare pākaṭo jāto. Athekadivasam bhikkhū tesam viśāsakathaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, te “imāya nāma bhante”ti kathayimsu. Satthā “na bhikkhave idāneva ime viśāsikā, pubbepe viśāsikāyeva ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadā eko kukkuro maṅgalaḥatthiśālaṃ gantvā maṅgalaḥatthiśa bhuñjanaṭṭhāne patitāni bhattasitthāni khādati. So teneva bhojanaena saṃvaddhamāno maṅgalaḥatthiśa viśāsiko jāto ḥatthiśseva santike bhuñjati, ubhopi vinā vattituṃ na sakkonti. So ḥatthī naṃ soṇḍāya gahetvā aparāparaṃ karonto kīḷati, ukkhipitvā kumbhe patiṭṭhāpeti. Athekadivasam eko gāmikamanusso ḥatthigopakassa mūlaṃ datvā taṃ kukkuraṃ ādāya attano gāmaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya so ḥatthī kukkuraṃ apassanto neva khādati na pivati na nhāyati. Tamatthaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā bodhisattaṃ paḥiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kiṃ kāraṇā ḥatthī evaṃ karotī”ti.

Bodhisatto ḥatthiśālaṃ gantvā ḥatthiśa dummanabhāvaṃ ñatvā “imassa sarīre rogo na paññāyati, kenaci paṇassa saddhiṃ mittasanthavena bhavitabbaṃ, taṃ apassanto esa maññe sokābhibhūto”ti ḥatthigopake pucchi “atthi nu kho imassa kenaci saddhiṃ viśāso”ti. Āma atthi sāmi ekena sunakhena saddhiṃ balavā mettīti. Kahaṃ so etarahīti. Ekena manussena nītoti. Jānātha paṇassa nivāsanaṭṭhānanti. Na jānāma sāmīti. Bodhisatto rañño santikaṃ gantvā “natthi deva ḥatthiśa koci

ābādho, ekena panassa sunakhena saddhiṃ balavavissāso, taṃ apassanto na bhuñjati maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

27. “Nālaṃ kabaḷaṃ padātave,
Na ca piṇḍaṃ na kuse na ghaṃsitum.
Maññāmi abhiṇhadassanā,
Nāgo snehamakāsi kukkure”ti.

Tattha **nālaṃ** na samattho. **Kabaḷaṃ** bhojanakāle paṭhamameva dinnam kaṭukakabaḷaṃ. **Padātave**ti pa-ādātave¹, sandhivasena ākārалоpo veditabbo, gahetunti attho. **Na ca piṇḍaṃ** vaḍḍhetvā dīyamānaṃ bhattapiṇḍampi nālaṃ gahetum. **Na kuse**ti khādanatthāya dinnāni tiṇānipi nālaṃ gahetum. **Na ghaṃsitum**ti nhāpiyamāno sarīrampi ghaṃsitum nālaṃ. Evaṃ yaṃ yaṃ so hatthī kātum na samattho, taṃ taṃ sabbaṃ rañño ārocetvā tassa asamatthabhāve attanā sallakkhitakāraṇaṃ ārocento “**maññāmi**”ti-ādimāha.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “idāni kiṃ kātappaṃ paṇḍitā”ti pucchi. “Amhākaṃ kira maṅgalaḥatthissa sahāyaṃ sunakhaṃ eko manusso gahetvā gato, yassa ghare taṃ sunakhaṃ passanti, tassa ayaṃ nāma daṇḍo”ti bheriṃ carāpetha devāti. Rājā tathā kāresi. Taṃ pavattiṃ sutvā so puriso sunakhaṃ vissajjesi, sunakho vegenāgantvā hatthissa santikameva agamāsi. Hatthī taṃ soṇḍāya gahetvā kumbhe ṭhapetvā roditvā paridevitvā kumbhā otāretvā tena bhutte pacchā attanāpi bhuñji. “Tiracchānagatassa āsayam jānātī”ti rājā bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā “na bhikkhave ime idāneva vissāsikā, pubbepi vissāsikāyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā catusaccakathāya vinivaṭṭetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Idaṃ catusaccakathāya vinivaṭṭanaṃ nāma sabbajātakesupi atthiyeva. Mayaṃ pana yatthassa ānisaṃso

1. Pādātave (Sī, Syā)

paññāyati, tattheva dassayissāma. Tadā sunakho upāsako ahosi, hatthī mahallakatthero, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Abhiñhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Nandisālajātakavaṇṇanā (28)

Manuññameva bhāseyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ omasavādaṃ ārabba kathesi. Tasmim hi samaye chabbaggiyā kalahaṃ karontā pesale bhikkhū khumsenti vambhenti ovijjhanti, dasahi akkosavatthūhi akkosanti. Bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccaṃ kira bhikkhavo”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte vigarahitvā “bhikkhave pharusavācā nāma tiracchānagatānampi amanāpā, pubbepi eko tiracchānagato attānaṃ pharusena samudācarantaṃ sahasaṃ parājesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gandhāraraṭṭhe Takkasilāyaṃ Gandhārārājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto goyoniyaṃ nibbatti. Atha naṃ taruṇavacchakakāleyeva eko brāhmaṇo godakkhiṇādāyakaṇaṃ santikā labhitvā¹ “Nandivisālo”ti nāmaṃ katvā puttattṭhāne ṭhapetvā sampiyāyamāno yāgubhattādīni datvā posesi. Bodhisatto vayappatto cintesi “ahaṃ iminā brāhmaṇena kicchena paṭijaggito, mayā ca saddhiṃ sakalajambudīpe añño samadhuro goṇo nāma natthi, yannūnāhaṃ attano balaṃ dassetvā brāhmaṇassa posāvaniyaṃ dadeyyan”ti, so ekadivasaṃ brāhmaṇaṃ āha “gaccha brāhmaṇa, ekaṃ govittakaseṭṭhiṃ upasaṅkamitvā ‘mayhaṃ balibaddo atibaddhaṃ sakaṭasataṃ pavatteti’ti vatvā sahasena abbhutaṃ karohi”ti. So brāhmaṇo seṭṭhissa santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpesi “imasmiṃ nagare kassa goṇo thāmasampanno”ti. Atha naṃ seṭṭhi “asukassa ca asukassa cā”ti vatvā “sakalanagare pana amhākaṃ goṇehi sadiso nāma natthi”ti āha. Brāhmaṇo “mayhaṃ

1. Santikaṃ gantvā goṇaṃ labhitvā (Sī, I)

eko goṇo atibaddhaṃ sakaṭasataṃ pavaṭṭetum samattho atthi”ti āha. Seṭṭhi gahapati “kuto evarūpo goṇo”ti āha. Brāhmaṇo “mayhaṃ gehe atthi”ti. Tena hi abbhutaṃ karohīti. “Sādhu karomī”ti sahassena abbhutaṃ akāsi.

So sakaṭasataṃ vālukāsakkharapāsāṇānamyeva pūretvā paṭipāṭiyā ṭhapetvā sabbāni akkhabandhanayottena ekato bandhitvā nandivīsālaṃ nhāpetvā gandhapañcaṅgulikaṃ katvā¹ kaṇṭhe mālāṃ piḷandhitvā purimasakaṭadhure ekakameva yojetvā sayam dhure nisīditvā patodaṃ ukkhipitvā “gaccha² kūṭa, vahassu kūṭa”ti āha. Bodhisatto “ayaṃ maṃ akūṭaṃ kūṭavādena samudācaratī”ti cattāro pāde thambhe viya niccale katvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṅkhaṇaṇṇeva brāhmaṇaṃ sahassaṃ āharāpesi. Brāhmaṇo sahassaparājito goṇaṃ muñcitvā gharaṃ gantvā sokābhibhūto nipajji. Nandivīsālo caritvā āgato brāhmaṇaṃ sokābhibhūtaṃ disvā upasaṅkamitvā “kiṃ brāhmaṇa niddāyasi”ti āha. Kuto me niddā sahassaparājitatassāti, brāhmaṇa mayā ettakaṃ kālāṃ tava gehe vasantena atthi kiñci bhājanaṃ vā bhinditapubbaṃ, koci vā madditapubbo, aṭṭhāne vā pana uccārapassāvo katapubboti. Natthi tātāti. Atha tvaṃ maṃ kasmā kūṭavādena samudācarasi, taveveso doso, mayhaṃ doso natthi, gaccha, tena saddhiṃ dvīhi sahassehi abbhutaṃ karohi, kevalaṃ maṃ akūṭaṃ kūṭavādena mā samudācarasīti.

Brāhmaṇo tassa vacanaṃ sutvā gantvā dvīhi sahassehi abbhutaṃ katvā purimanayeneva sakaṭasataṃ atibandhitvā Nandivīsālaṃ maṇḍetvā purimasakaṭadhure yojesi. Kathaṃ yojesīti? Yugaṃ dhure niccalaṃ bandhitvā ekāya koṭiyā Nandivīsālaṃ yojetvā ekaṃ koṭiṃ dhurayottena paliveṭhetvā yugakoṭiṇca akkhaṇḍapañca nissāya muṇḍarukkhaṇḍakam datvā tena yottena niccalaṃ bandhitvā ṭhapesi. Evañhi kate yugaṃ etto vā ito vā na gacchati, sakkā hoti ekeneva goṇena ākaḍḍhitum. Athassa brāhmaṇo dhure nisīditvā Nandivīsālassa piṭṭhiṃ parimajjitvā “gaccha bhadra, vahassu bhadra”ti āha. Bodhisatto atibaddhaṃ sakaṭasataṃ ekavegeneva ākaḍḍhitvā pacchā ṭhitaṃ sakaṭaṃ purato ṭhitassa sakaṭassa ṭhāne

1. Gandhena pañcaṅgulim datvā (Sī, I)

2. Añcha (Sī, Syā)

ṭhapesi. Govittakasetṭhi parājito brāhmaṇassa dve saḥassāni adāsi. Aññepi manussā bodhisattassa bahuṃ dhanam adamsu, sabbam brāhmaṇasseva ahosi. Evaṃ so bodhisattam nissāya bahuṃ dhanam labhi.

Satthā “na bhikkhave pharusavacanam nāma kassaci manāpan”ti chabbaggiye bhikkhū garahitvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā abhisambuddho hutvā imam gāthamāha—

28. “Manuññameva bhāseyya, nāmanuññam kudācanam.
Manuññam bhāsamānassa, garum bhāram udaddhari.
Dhanañca nam alābhesi¹, tena ca’ttamano ahū”ti.

Tattha **manuññameva bhāseyyā**ti parena saddhim bhāsamāno catudosavirahitam madhuraṃ manāpaṃ saṇhaṃ mudukaṃ piyavacanameva bhāseyya. **Garum bhāram udaddharī**ti nandivisālo balibaddo amanāpaṃ bhāsamānassa bhāram anuddharitvā pacchā manāpaṃ piyavacanam bhāsamānassa brāhmaṇassa garum bhāram uddhari, uddharitvā kaḍḍhitvā pavaṭṭesīti attho, da-kāro panettha byañcanasandhivasena padasandhikaro.

Iti satthā “manuññameva bhāseyyā”ti imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, Nandivisālo pana aḥameva ahosin”ti.

Nandivisāla-jātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kaṇhajātakavaṇṇanā (29)

Yato yato garu dhuranti idam Satthā Jetavane viharanto Yamakapāṭihāriyam ārabba kathesi. Tam saddhim devorohaṇena Terasakanipāte **Sarabhamigajātake**² āvi bhavissati. Sammāsambuddhe pana Yamakapāṭihāriyam katvā devaloke temāsaṃ vasitvā mahāpavāraṇāya Saṅkassanagaradvāre oruyha mahantena parivārena Jetavanam pavitṭhe bhikkhū dhammasabhāyam sannipatitvā “āvuso Tathāgato nāma asamadhuro, Tathāgatenā vūḷhadhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma natthi, cha satthāro

1. Alabbhesi (Sī)

2. Khu 5. 272 piṭṭhe.

‘mayameva pāṭihāriyaṃ karissāma, mayameva pāṭihāriyaṃ karissāmā’ti vatvā ekampi pāṭihāriyaṃ na akaṃsu, aho Satthā asamadhuro”ti Satthu guṇakathaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Mayaṃ bhante na aññāya kathāya, evarūpāya nāma tumhākameva guṇakathāyāti. Satthā “bhikkhave idāni mayā vūḷhadhuraṃ ko vahissati, pubbe tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi ahaṃ attanā samadhuraṃ kañci nālatthan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto goyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha naṃ sāmikā taruṇavacchakakāleyeva ekissā mahallikāya ghare vasitvā tassā nivāsavetanato paricchinditvā adaṃsu. Sā taṃ yāgubhattādīhi paṭijaggamānā puttaṭṭhāne ṭhapetvā vaḍḍhesi. So “Ayyikākāḷako”tveva nāmaṃ paññāyittha. Vayappatto ca añjanavaṇṇo hutvā gāmagonehi saddhiṃ carati, sīlācārasampanno ahosi. Gāmadārakā siṅgesupi kaṇṇesupi galepi gahetvā olambanti, naṅguṭṭhepi gahetvā kīḷanti, piṭṭhiyampi nisīdanti. So ekadivasaṃ cintesi “mayhaṃ mātā duggatā, maṃ puttaṭṭhāne ṭhapetvā dukkhena posesi, yannūnāhaṃ bhaṭṭiṃ katvā imaṃ duggatabhāvato moceyyan”ti. So tato paṭṭhāya bhaṭṭiṃ upadhārento carati.

Athekadivasaṃ eko satthavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi visamatitthaṃ sampatto, tassa goṇā sakaṭāni uttāretuṃ na sakkonti, pañcasu sakaṭasatesu goṇā yugaparamparāya yojitā ekampi sakaṭaṃ uttāretuṃ nāsakkhiṃsu. Bodhisattopi gāmagonehi saddhiṃ tattha samīpe carati. Satthavāhaputtopi gosuttavittako, so “atthi nu kho etesaṃ gunnaṃ antare imāni sakaṭāni uttāretuṃ samattho usabhājānīyo”ti upadhārayamāno bodhisattaṃ disvā “ayaṃ ājānīyo sakkhissati mayhaṃ sakaṭāni uttāretuṃ, ko nu kho assa sāmiko”ti gopālake pucchi “ko nu kho bho imassa sāmiko, ahaṃ imaṃ sakaṭe yojetvā sakaṭesu uttāritesu vetanaṃ dassāmī”ti. Te āhaṃsu “gahetvā naṃ yojetha, natthi imassa imasmiṃ ṭhāne sāmiko”ti. So naṃ nāsāya rajjukena bandhitvā ākaḍḍhento cāletumpi nāsakkhi. Bodhisatto kira “bhatiyā

kathitāya gamissāmī”ti na agamāsi. Satthavāhaputto tassādhippāyaṃ ñatvā “sāmi tayā pañcasu sakaṭasatesu uttāritesu ekekassa sakaṭassa dve dve kahāpaṇe bhatim katvā sahaṣsaṃ dassāmī”ti āha. Tadā bodhisatto sayameva agamāsi. Atha naṃ purisā purimasakaṭesu yojesuṃ. Atha naṃ ekavegeneva ukkhipitvā thale patiṭṭhāpesi. Etenupāyena sabbasakaṭāni uttāresi.

Satthavāhaputto ekekassa sakaṭassa ekekaṃ katvā pañcasatāni bhaṇḍikaṃ katvā tassa gale bandhi. So “ayaṃ mayhaṃ yathāparicchinnaṃ bhatim na deti, na dānissa gantuṃ dassāmī”ti gantvā sabbapurimasakaṭassa purato maggaṃ nivāretvā aṭṭhāsi. Apanetuṃ vāyamanatāpi naṃ apānetuṃ nāsakkhimsu. Satthavāhaputto “jānāti maññe esa attano bhatiyā ūnabhāvaṃ”ti ekekaṃ sakāṭe dve dve katvā sahaṣsabhaṇḍikaṃ bandhitvā “ayaṃ te sakaṭuttaraṇabhatī”ti gīvāyaṃ laggesi. So sahaṣsabhaṇḍikaṃ ādāya mātu santikaṃ agamāsi. Gāmadārakā “kiṃ nāmetaṃ Ayyikākālakassa gale”ti bodhisattassa santikaṃ āgacchanti. So te anubandhitvā dūratova palāpento mātu santikaṃ gato. Pañcannaṃ pana sakaṭasatānaṃ uttāritattā rattehi akkhīhi kilantarūpo paññāyittha. Ayyikā tassa gīvāya sahaṣsatthavikaṃ disvā “tāta ayaṃ te kahaṃ laddhā”ti gopālakadārake pucchitvā tamatthaṃ sutvā “tāta kiṃ ahaṃ tayā laddhabhatiyā jīvitukāmā, kiṃkāraṇā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhosī”ti vatvā bodhisattaṃ uṇhodakena nhāpetvā sakalasarīraṃ telena makkhetvā pāṇīyaṃ pāyetvā sappāyaṃ bhojanaṃ bhojetvā jīvitapariyosāne saddhiṃ bodhisattena yathākammaṃ gatā.

Satthā “na bhikkhave Tathāgato idāneva asamadhuro, pubbepi asamadhuroyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

29. “Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī.

Tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhuraṃ”ti.

Tattha **yato yato garu dhuranti** yasmiṃ yasmiṃ ṭhāne dhuraṃ garu bhāriyaṃ hoti, aññe balibaddā ukkhipituṃ na sakkonti. **Yato**

gambhīravattanīti vattanti etthāti vattanī, maggassetam nāmaṃ, yasmim̐ ṭhāne udakacikkhallamahantatāya vā visamacchinnataṭabhāvena vā maggo gambhīro hotīti attho. **Tadāssu kaṇham yuñjantī**ti ettha **assūti** nipātamattam, tadā kaṇham yuñjantīti attho. Yadā dhurañca garu hoti maggo ca gambhīro, tadā aññe balibadde apanetvā kaṇhameva yojentīti vuttam hoti. **Svāssu tam vahate dhuranti** etthāpi **assūti** nipātamattameva, so tam dhuram vahatīti attho.

Evam Bhagavā “tadā bhikkhave kaṇhova tam dhuram vahatī”ti dassetvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā mahallikā Uppalavaṇṇā ahosi, ayyikākāḷako pana ahameva ahosin”ti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā navamā.

10. Munikajātakavaṇṇanā (30)

Mā munikassa pihayīti idam Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanam ārabha kathesi. Tam terasakanipāte **cūlanārada-kassapa-jātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana tam bhikkhum “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. Āma bhanteti. Kim nissāyāti. Thullakumārikāpalobhanam bhanteti. Satthā “bhikkhu esā tava anattakārikā, pubbe pi tvaṃ imissā vivāhadivase jīvitakkhayaṃ patvā mahājanassa uttaribhaṅgabhāvaṃ patto”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake ekassa kuṭumbikassa gehe goyoniyam nibbatti “Mahālohitō”ti nāmena, kaniṭṭhabhātāpissa Cūlalo hito nāma ahosi. Teyeva dve bhātike nissāya tasmim̐ kule kammadhuraṃ vattati². Tasmim̐ pana kule ekā kumārikā atthi, tam eko nagaravāsī kulaputto attano puttassa vāresi. Tassā mātāpitaro “kumārikāya vivāhakāle āgatānam pāhunakānam uttaribhaṅgo bhavissati”ti yāgubhattam datvā Munikam nāma sūkaram posesum. Tam disvā

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

2. Vaḍḍhati (Sī, I)

Cūḷalohito bhātaram pucchi “imasmiṃ kule kammadhuram vattamānam amhe dve bhātike nissāya vattati, ime pana amhākaṃ tiṇapalālādīneva¹ denti, sūkaram yāgubhattena posenti, kena nu kho kāraṇena esa etaṃ labhati”ti. Athassa bhātā “tāta Cūḷalohita mā tvaṃ etassa bhojanam pihayi, ayaṃ sūkaro maraṇabhattam bhuñjati. Etissā hi kumārikāya vivāhakāle āgatānam pāhunakānam uttaribhaṅgo bhavissatīti ime etaṃ sūkaram posenti, ito katipāhaccayena te manussā āgamissanti, atha naṃ sūkaram pādesu gahetvā kaḍḍhentā heṭṭhāmañcato nīharitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāhunakānam sūpabyañjanam kariyamānam passissasi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

30. “Mā Munikassa pihayi, āturannāni bhuñjati.

Appossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇaṃ”ti.

Tattha **mā Munikassa pihayī**ti Munikassa bhojane piham mā uppādayi, “esa muniko subhojanam bhuñjati”ti mā Munikassa pihayi, “kadā nu kho ahampi evaṃ sukhito bhaveyyan”ti mā munikabhāvaṃ patthayi. Ayañhi āturannāni bhuñjati. **Āturannāni**ti maraṇabhojanāni. **Appossukko bhusaṃ khādā**ti tassa bhojane nirussukko hutvā attanā laddham bhusaṃ khāda. **Etaṃ dīghāyulakkhaṇanti** etaṃ dīghāyubhāvassa kāraṇam. Tato na cirasseva te manussā āgamiṃsu, Munikaṃ ghātetvā nānappakārehi paciṃsu. Bodhisatto Cūḷalohitaṃ āha “diṭṭho te tāta muniko”ti. Diṭṭham me bhātika munikassa bhojanaphalaṃ, etassa bhojanato sataguṇena sahaṣṣaguṇena amhākaṃ tiṇapalālābhusamattameva uttamañca anavajjañca dīghāyulakkhaṇañcāti.

Satthā “evaṃ kho tvaṃ bhikkhu pubbepi imaṃ kumārikaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patvā mahājanassa uttaribhaṅgabhāvaṃ gato”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam

1. Tiṇapalāsādīneva (Syā), tiṇapaṇṇādīneva (Ka)

samodhānesi “tadā Munikasūkarō ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, thullakumārikā esā eva, Cūḷalohito Ānando, Mahālohito pana ahameva ahosin”ti.

Munikajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuruṅgavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ

Kuruṅgaṃ kukkurañceva, bhojājānīyañca ājaññaṃ.

Titthaṃ mahiḷāmukhābhīṇhaṃ, nandikaṇhañca munikanti.

4. Kulāvakavagga

1. Kulāvakajātakavaṇṇanā (31)

Kulāvakāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aparissāvetvā pāṇīyaṃ pītaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Sāvattthito kira dve sahāyakā daharabhikkhū janapadaṃ gantvā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne yathājñhāsayaṃ vasitvā “Sammāsambuddhaṃ passissāmā”ti puna tato nikkhamitvā Jetavanābhīmukhā pāyimsu. Ekassa hatthe parissāvanaṃ atthi, ekassa natthi. Dvepi ekato pāṇīyaṃ parissāvetvā pivanti. Te ekadivasam vivādaṃ akaṃsu. Parissāvanasāmiko itarassa parissāvanaṃ adatvā sayameva pāṇīyaṃ parissāvetvā pivi, itaro pana parissāvanaṃ alabhitvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto aparissāvetvā pāṇīyaṃ pivi. Te ubhopi anupubbena Jetavanaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā nisīdīmsu. Satthā sammodanīyaṃ kathaṃ kathetvā “kuto āgatattā”ti pucchi. Bhante mayaṃ Kosalajanapade ekasmiṃ gāmake vasitvā tato nikkhamitvā tumhākaṃ dassanattāya āgatāti. Kacci pana vo samaggā āgatattāti. Aparissāvanako āha “ayaṃ bhante antarāmagge mayā saddhiṃ vivādaṃ katvā parissāvanaṃ nādāsī”ti. Itaropi āha “ayaṃ bhante aparissāvetvāva jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivi”ti. Saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivīti. Āma bhante aparissāvitam udakaṃ

pivinti. Satthā “bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjaṃ kārentā yuddhaparājitā samuddapitṭhena palāyantā ‘issariyaṃ nissāya pāṇavadhaṃ na karissāmā’ti tāva mahantaṃ yasaṃ pariccajitvā supaṇṇapotakānaṃ jīvitaṃ datvā rathaṃ nivattayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahe eko Māgadharājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto yathā etarahi Sakko purimattabhāve Magadharatṭhe Macalagāmake nibbatti, evaṃ tasmim̐ yeva Macalagāmake mahākulassa putto hutvā nibbatti. Nāmaggaḥadivase cassa “Maghakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto “Maghamāṇavo”ti paññāyittha. Athassa mātāpitaro samāna-jātikakulato dārikaṃ ānayimsu. So puttadhītāhi vaḍḍhamāno dānapati ahoṣi, pañca sīlāni rakkhati. Tasmiṃca gāme tettiṃseva¹ kulāni honti, tepi tettiṃsa kulā manussā ekadivasaṃ gāmamajjhe ṭhatvā gāmakammaṃ karonti. Bodhisatto ṭhitaṭṭhāne pādehi paṃsuṃ viyūhitvā taṃ padesaṃ ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi, athaṇṇo eko āgantvā tasmim̐ ṭhāne ṭhito. Bodhisatto aparaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi, tatrāpi aṇṇo ṭhito. Bodhisatto aparampi aparampīti sabbesampi ṭhitaṭṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā aparena samayena tasmim̐ ṭhāne maṇḍapaṃ kāresi, maṇḍapampi aparetvā sālāṃ kāresi, tattha phalakāsanāni santharitvā pāṇīyacāṭim̐ ṭhapesi.

Aparena samayena tepi tettiṃsajanā bodhisattena samānacchandā ahesuṃ. Te bodhisatto pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā tato paṭṭhāya tehi saddhiṃ puñṇāni karonto vicarati. Tepi teneva saddhiṃ puñṇāni karontā kālasseva vuṭṭhāya vāsipharasumusalahatthā catumahāpathādīsu musalena pāsāṇe ubbattetvā pavaṭṭenti, yānānaṃ akkhapaṭighātarukkhe haranti, visamaṃ samaṃ karonti, setuṃ attharanti, pokkharāṇiyo khaṇanti, sālāṃ karonti, dānāni denti, sīlāni rakkhanti. Evaṃ yebhuyyena sakalagāma-vāsino bodhisattassa ovāde ṭhatvā sīlāni rakkhimsu.

1. Timseva (Sī, I)

Atha nesaṃ gāmaḥojako cintesi “ahaṃ pubbe etesu suraṃ pivantesu pāṇātipātādīni karontesu cāṭikahāpaṇādivasena¹ ceva daṇḍabalivasena ca dhanam labhāmi, idāni pana magho māṇavo sīlaṃ rakkhāpeti², tesam pāṇātipātādīni kātuṃ na deti, idāni pana te pañca sīlāni na rakkhāpessāmi”ti³ kuddho rājānaṃ upasaṅkamtivā “deva bahū corā gāmaghātādīni karontā vicaranti”ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “gaccha te ānehi”ti āha. So gantvā sabbepi te bandhitvā ānetvā “ānītā deva corā”ti rañño ārocesi. Rājā tesam kammaṃ asodhetvāva “hatthinā ne maddāpethā”ti āha. Tato sabbepi te rājāṅgaṇe nipajjāpetvā hatthiṃ ānayaṃsu. Bodhisatto tesam ovādaṃ adāsi “tume sīlāni āvajjetha, pesuññakārake ca raññe ca hatthimhi ca attano sarīre ca ekasadisameva mettaṃ bhāvēthā”ti. Te tathā akaṃsu. Atha nesaṃ maddanathāya hatthiṃ upanesuṃ. So upanīyamānopi na upagacchati, mahāviraṇaṃ viravitvā palāyati. Aññaṃ aññaṃ hatthiṃ ānayaṃsu, tepi tatheva palāyṃsu.

Rājā “etesam hatthe kiñci osadhaṃ bhavissati”ti cintetvā “vicinathā”ti āha. Vicinantā adisvā “natthi devā”ti āhaṃsu. Tena hi kiñci mantaṃ parivattessanti, pucchatha ne “atthi vo parivattanamanto”ti. Rājapurisā pucchṃsu, bodhisatto “atthi”ti āha. Rājapurisā “atthi kira devā”ti ārocayaṃsu, rājā sabbepi te pakkosāpetvā “tumhākaṃ jānanamantaṃ kathethā”ti āha. Bodhisatto avoca “deva añño amhākaṃ manto nāma natthi, amhe pana tetthṃsamattā janā pāṇaṃ na hanāma, adinnaṃ nādiyāma, micchācāraṃ na carāma, musāvādaṃ na bhaṇāma, majjaṃ na pivāma, mettaṃ bhāvēma, dānaṃ dema, maggaṃ samaṃ karoma, pokkharāṇiyo khaṇāma, sālāṃ karoma, ayaṃ amhākaṃ manto ca parittaṇca vuḍḍhi cā”ti. Rājā tesam pasanno pesuññakārakassa sabbaṃ gehavibhavaṃ taṇca tesameva dāsaṃ katvā adāsi, taṃ hatthiṇca gāmaṇca tesameva adāsi.

Te tato paṭṭhāya yathāruciyaṃ puññāni karontā “catumahāpathe mahantaṃ sālāṃ kāressamā”ti vadḍhakiṃ pakkosāpetvā

1. Māsakakahāpaṇādivasena (Ka)

2. Rakkhāpemiṭi (Sī, I)

3. ... sīlāni rakkhāpessāmiṭi (Sī, I), idāni pana no pañca sīlāni rakkhāpessatīti (Syā)

sālaṃ paṭṭhapesuṃ. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mātugāmānaṃ pattiṃ nādaṃsu. Tena ca samayena bodhisattassa gehe Sudhammā Cittā Nandā Sujāti¹ catasso itthiyo honti. Tāsu Sudhammā vaḍḍhakinā saddhiṃ ekato hutvā “bhātika imissā sālāya maṃ jeṭṭhikaṃ karohī”ti vatvā lañjaṃ adāsi. So “sādhū”ti sampatīcchitvā paṭhamameva kaṇṇikārukkhaṃ sukkhāpetvā tacchetvā vijjhivā kaṇṇikaṃ niṭṭhāpetvā vatthena paliveṭhetvā ṭhapesi. Atha sālaṃ niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanakāle “aho ayyā ekaṃ na sarimhā”ti āha. Kiṃ nāma bhoti. Kaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatīti. Hotu āharissāmāti. Idāni chinnarukkhena kātum na sakkā, pubbeyeve chinditvā tacchetvā vijjhivā ṭhapitakaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatīti. Idāni kiṃ kātābanti. Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbāti. Te pariyesantā Sudhammāya gehe disvā mūlena na labhiṃsu. “Sace maṃ sālāya pattikaṃ karoṭha, dassāmi”ti vutte “na mayaṃ mātugāmānaṃ pattiṃ damhā”ti āhaṃsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha “ayyā tumhe kiṃ kathetha, ṭhapetvā brahmalokaṃ aññaṃ mātugāmarahitaṭṭhānaṃ nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikaṃ, evaṃ sante amhākaṃ kammaṃ niṭṭhaṃ gamissatī”ti. Te “sādhū”ti kaṇṇikaṃ gahetvā sālaṃ niṭṭhāpetvā āsanaphalakāni santharitvā pānīyacāṭiyo ṭhapetvā yāgubhattaṃ nibandhiṃsu². Sālaṃ pākārena parikkhipitvā dvāraṃ yojetvā antopākāre vālukaṃ ākiritvā bahipākāre tālapantiyo ropesuṃ. Cittāpi tasmiṃ ṭhāne uyyānaṃ kāresi, “pupphūpagaphalūpagarukkho asuko nāma tasmiṃ natthī”ti nāhosi. Nandāpi tasmiṃyeve ṭhāne pokkharaṇiṃ kāresi pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ ramaṇīyaṃ. Sujā na kiñci akāsi.

Bodhisatto mātu upaṭṭhānaṃ pitu upaṭṭhānaṃ kule jeṭṭhāpacāyikakammaṃ saccavācaṃ aphaṇṇasavācaṃ apisuṇavācaṃ maccheravinayanti imāni satta vatapadāni pūretvā—

“Mātāpettibharaṃ jantum, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ.
Saṇhaṃ sakhilasambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

1. Sujātāti (Sī, Syā, I, Ka)

2. Yāgubhattādīni nibaddhaṃ paṭṭhapesuṃ (Syā)

Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhibbhuṃ naraṃ.

Taṃ ve devā Tāvatiṃsā, āhu sappuriso itī”ti¹—

Evaṃ pasamsiyatāvaṃ āpajjitvā jīvitapariyosāne Tāvatiṃsabhavane Sakko devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyā tattheva nibbattiṃsu. Tasmim kāle Tāvatiṃsabhavane asurā paṭivasanti. Sakko devarājā “kiṃ no sādharmaṇa rajjena”ti asure dibbapānaṃ pāyetvā matte samāne pādesu gāhāpetvā Sinerupabbatapāde² khipāpesi. Te Asurabhavanameva sampāpuṇiṃsu.

Asurabhavanam nāma Sinerussa heṭṭhimatale

Tāvatiṃsadevalokappamāṇameva, tattha devānaṃ Pāricchattako viya Cittapātali nāma kappatṭhiyarukkho hoti. Te Cittapātaliyā pupphitāya jānanti “nāyaṃ amhākaṃ devaloko, devalokasmim hi Pāricchattako pupphatī”ti. Atha te “jarasakko amhe matte katvā mahāsamuddapiṭṭhe khipitvā amhākaṃ devanagaraṃ gaṇhi, te mayaṃ tena saddhim yujjhitvā amhākaṃ devanagarameva gaṇhissāmā”ti kipillikā viya thambhaṃ Sinerum anusaṇcaramānā utṭhahiṃsu. Sakko “asurā kira utṭhitā”ti sutvā samuddapiṭṭheya eva abbhuggantvā yujjhamāno tehi parājito diyaḍḍhayojanasatikena Vejyantaratthena dakkhiṇasamuddassa matthakena³ palāyitum āraddho. Athassa ratho samuddapiṭṭhena vegena gacchanto simbalivanaṃ pakkhanto, tassa gamanamagge simbalivanaṃ naḷavanaṃ⁴ viya chijjitvā chijjitvā samuddapiṭṭhe patati. Supaṇṇapotakā samuddapiṭṭhe paripatantā mahāviraṃsaṃ ravimṃsu. Sakko Mātaliṃ pucchi “samma Mātali kiṃ saddo nāmesa, atikāruṇṇaravo⁵ vattatī”ti. Deva tumhākaṃ rathavegena vicuṇṇite simbalivane patante supaṇṇapotakā maraṇabhayaatajjitā ekaviraṃsaṃ viravantīti.

Mahāsatto “samma Mātali mā amhe nissāya ete kilamantu, na mayaṃ issariyaṃ nissāya paṇavadhakammaṃ karoma, etesaṃ pana atthāya mayaṃ jīvitam pariccajitvā asurānaṃ dassāma, nivattayetaṃ rathan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Saṃ 1. 230 piṭṭhe.

4. Tālavanaṃ (Sī, I)

2. Sinerupapāte (Sī, I)

3. Matthakamatthakena (Sī, I)

5. Atikaruṇṇaravo (Sī, I)

31. “Kulāvakā Mātali simbalismim,
 Īsāmukhena parivajjayassu.
 Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇaṃ,
 Māme¹ dijā vikulāvā² ahesun”ti.

Tattha **kulāvakā**ti supaṇṇapotakā. **Mātali**ti sārathim āmantesi. **Simbalisminti** passa ete simbalirukkhe olambantā ṭhitāti dasseti. **Īsāmukhena parivajjayassūti** ete etassa rathassa īsāmukhena yathā na haññanti, evaṃ te parivajjayassu. **Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇanti** yadi amhesu asurānaṃ pāṇaṃ cajantesu etesaṃ sotthi hoti, kāmaṃ cajāma ekaṃseneva mayaṃ asuresu amhākaṃ pāṇaṃ cajāma. **Māme dijā vikulāvā ahesunti** ime pana dijā ime garuḷapotakā viddhastacūṇṇitakulāvakatāya vikulāvā mā ahesuṃ, mā amhākaṃ dukkhaṃ etesaṃ upari khīpa, nivattaya nivattaya rathanti. Mātalisaṅgāhako tassa vacanaṃ sutvā rathaṃ nivattetvā aññena maggena devaḷokābhimukhaṃ akāsi. Asurā pana taṃ nivattamānameva disvā “addhā aññehipi cakkavāḷehi sakkā āgacchanti, balaṃ labhitvā ratho nivatto bhavissati”ti maraṇabhayaṭṭitā palāyitvā asurabhavanameva pavisimsu.

Sakkopi devanagaraṃ pavisitvā dvīsu devaḷokesu devagaṇena parivuto nagaramajjhe atṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe pathaviṃ bhinditvā yojanasahassubbedho Vejayantapāsādo utṭhahi. Vijayante utṭhitattā “Vejayanto”tveva nāmaṃ akaṃsu. Atha Sakko puna asurānaṃ anāgamanatthāya pañcasu ṭhānesu ārakkhaṃ ṭhapesi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Antarā dvinnāṃ ayujjhapurānaṃ,
 Pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā.
 Uragakaroṭṭipayassa ca hārī,
 Madanayutā caturo ca mahantā”ti³.

Dve nagarānipi yuddhena gahetuṃ asakkuṇeyyatāya ayujjhapurāni nāma jātāni devanagaraṇca asuranagaraṇca. Yadā hi asurā balavantā honti, atha devehi palāyitvā devanagaraṃ pavisitvā dvāre pihite asurānaṃ

1. Māyime (Sī, I, Ka)

2. Vikkulavā (Ka)

3. Saṃ-Ṭṭha 1. 309 piṭṭhepi.

satasahassampi kiñci kātum na sakkoti. Yadā devā balavantā honti, atha asurehi palāyitvā Asuranagaraṃ pavisitvā dvāre pihite Sakkānaṃ satasahassampi kiñci kātum na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni ayujjhapurāni nāma. Tesam antarā etesu uragādīsu pañcasu ṭhānesu Sakkena ārakkhā ṭhapitā. Tattha **uraga**-saddena nāgā gahitā. Te uduke balavantā honti, tasmā Sinerussa paṭhamālinde tesam ārakkhā. **Karoṭi**-saddena supaṇṇā gahitā. Tesam kira karoṭi nāma pānabhojanaṃ¹, tena taṃ nāmaṃ labhiṃsu, dutiyālinde tesam ārakkhā. **Payassahāri**-saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānavarakkhasā kirete, tatiyālinde tesam ārakkhā. **Madanayuta**-saddena yakkhā gahitā. Visamacārino kira te yuddhasoṇḍā, catutthālinde tesam ārakkhā. **Caturo ca mahantā**ti cattāro mahārājāno vuttā, pañcamālinde tesam ārakkhā. Tasmā yadi asurā kupitā āvilacittā devapuraṃ upayanti, pañcavidhesu yaṃ girino paṭhamam paṇibhaṇḍam, taṃ uragā paṇibāhiya tiṭṭhanti. Evaṃ sesesu sesā.

Imesu pana pañcasu ṭhānesu ārakkham ṭhapetvā Sakke Devānaminde dibbasampattim anubhavamāne Sudhammā cavitvā tasseeva pādapari-cārikā hutvā nibbatti, kaṇṇikāya dinnanissandena cassā pañcayojanasatikā Sudhammā nāma devasabhā udapādi, yattha dibbasetacchattassa heṭṭhā yojanappamāṇe kañcanapallaṇke nisinnō Sakko Devānamindo devamanussānaṃ kattabbakiccāni karoti. Cittāpi cavitvā tasseeva pādapari-cārikā hutvā nibbatti, uyyānassa karaṇanissandena cassā Cittalatāvanam nāma uyyānam udapādi. Nandāpi cavitvā tasseeva pādapari-cārikā hutvā nibbatti, pokkharāṇiyā nissandena cassā Nandā nāma pokkharāṇi udapādi.

Sujā pana kusalakammassa akatattā ekasmiṃ araṇṇe kandarāya bakasakuṇikā hutvā nibbattā. Sakko “Sujā na paññāyati, kattha nu kho nibbattā”ti āvajjento taṃ disvā tattha gantvā taṃ ādāya devalokaṃ āgantvā tassā ramaṇīyam devanagaraṃ Sudhammam devasabham Cittalatāvanam Nandāpokkharāṇiṇca dassetvā “etā kusalam katvā mayham pādapari-cārikā hutvā nibbattā, tvaṃ pana kusalam akatvā tiracchānayoniyam

1. Pānabhojanaṃ (Sī)

nibbattā, ito paṭṭhāya sīlaṃ rakkhāhī”ti taṃ ovaditvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā tattheva netvā vissajjesi. Sāpi tato paṭṭhāya sīlaṃ rakkhati. Sakko katipāhaccayena “sakkā nu kho sīlaṃ rakkhitun”ti gantvā maccharūpena uttāno hutvā purato nipajji, sā “matamacchako”ti saññāya sīse aggahesi, maccho naṅguṭṭhaṃ cālesi, atha naṃ “jīvati maññe”ti vissajjesi. Sakko “sādhu sādhu, sakkhissasi sīlaṃ rakkhitun”ti agamāsi. Sā tato cutā Bārāṇasīyaṃ kumbhakāragehe nibbatti.

Sakko “kahaṃ nu kho nibbattā”ti tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā suvaṇṇa-
eḷālukānaṃ yānakaṃ pūretvā majjhe gāmassa mahallakavesena nisīditvā
“eḷālukāni gaṇhatha, eḷālukāni gaṇhathā”ti ugghosesi, manussā āgantvā
“dehi tātā”ti āhaṃsu. Ahaṃ sīlarakkhakānaṃ dammi, tumhe sīlaṃ
rakkhathāti. Mayaṃ sīlaṃ nāma na jānāma, mūlena dehīti. Na mayhaṃ
mūlena attho, sīlarakkhakānaññevāhaṃ dammīti. Manussā “ko cāyaṃ
eḷāluko”ti¹ pakkamīṃsu. Sujā taṃ pavattiṃ sutvā “mayhaṃ ānītaṃ
bhavissatī”ti cintetvā gantvā taṃ “dehi tātā”ti āha. Sīlaṃ rakkhasi ammāti.
Āma rakkhāmīti. “Idaṃ mayā tuyhameva atthāya ābhatan”ti saddhim
yānakena gehadvāre ṭhapetvā pakkāmi.

Sāpi yāvajjīvaṃ sīlaṃ rakkhitvā tato cutā Vepacittissa Asurindassa dhītā
hutvā nibbatti, sīlānisamsena abhirūpā ahoṣi. So tassā vayappattakāle
“mayhaṃ dhītā attano cīttarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhatū”ti asure sannipātesi.
Sakko “kahaṃ nu kho sā nibbattā”ti olokento tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā
“Sujā cīttarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhantī maṃ gaṇhissatī”ti asuravaṇṇaṃ
māpetvā tattha agamāsi. Sujaṃ alaṅkaritvā sannipātātṭhānaṃ ānetvā
“cīttarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhā”ti āhaṃsu. Sā oloketī sakkaṃ disvā pubbepi
sinehasena uppannapemena mahoghena viya ajjhotthaṭahadayā hutvā
“ayaṃ me sāmiko”ti vatvā tassa upari pupphadāmaṃ khipitvā aggahesi.
Asurā “amhākaṃ rājā ettakaṃ kālaṃ dhītu anucchavikaṃ alabhitvā idāni

1. Ko cāyaṃ lālakoti (Sī, I), koci ayaṃ nu eḷālukoti (Syā)

labhati, ayamevassā dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko”ti lajjamānā pakkamiṃsu. So taṃ devanagaram ānetvā aḍḍhateyyānaṃ nāṭikakoṭīnaṃ jeṭṭhikaṃ katvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjaṃ kārayamānā attano jīvitam pariccajantāpi pāṇātipātāṃ na karimṃsu, tvaṃ nāma evarūpe niyyānike sāsane pabbajitvā aparissāvitam sapāṇakaṃ udakaṃ pivissasī”ti taṃ bhikkhum garahitvā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mātalisāṅgāhako Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Kulāvakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Naccajātakavaṇṇanā (32)

Rudam manuññanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ bahubhaṇḍikaṃ bhikkhum ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Devadhammajātake**¹ vuttasadisameva. Satthā taṃ bhikkhum “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo”ti pucchi. Āma bhanteti. Kimkāraṇā tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo jātosīti. So ettakaṃ sutvāva kuddho nivāsanapārūpanaṃ chaḍḍetvā “iminā dāni nīhārena vicarāmī”ti Satthu purato naggo aṭṭhāsi. Manussā “dhī dhī”ti āhaṃsu. So tato palāyitvā hīnāyāvatto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinā “Satthu nāma purato evarūpaṃ karissatī”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti bhikkhū pucchi. Bhante “so hi nāma bhikkhu tumhākaṃ purato catuparisamajjhe hirottappaṃ pahāya gāmadārako viya naggo ṭhatvā manussehi jigucchiyamāno hīnāyāvattitvā sāsanaṃ parihīno”ti tassa aguṇakathāya nisinnāmhāti. Satthā “na bhikkhave idāneva so bhikkhu hirottappābhāvena ratanasāsanaṃ parihīno, pubbe itthiratanapaṭilābhatopi parihīnoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.

Atīte paṭhamakappe catuppadā sihaṃ rājānaṃ akaṃsu, macchā Ānandamacchaṃ, sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ. Tassa pana suvaṇṇahaṃsarājassa dhītā haṃsapotikā abhirūpā ahosi. So tassā varaṃ adāsi, sā attano cittarucitaṃ sāmikaṃ vāresi. Haṃsarājā tassā varaṃ datvā Himavante sabbe sakuṇe sannipātāpesi, nānappakārā haṃsamorādayo sakuṇagaṇā samāgantvā ekasmiṃ mahante pāsānatale sannipatiṃsu. Haṃsarājā “attano cittarucitaṃ sāmikaṃ āgantvā gaṇhātū”ti dhītaraṃ pakkosāpesi. Sā sakuṇasaṅghaṃ oloketi maṇivaṇṇagīvaṃ citrapekhuṇaṃ¹ moraṃ disvā “ayaṃ me sāmiko hotū”ti ārocesi². Sakuṇasaṅghā moraṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu “samma mora ayaṃ rājadhītā ettakānaṃ sakuṇānaṃ majjhe sāmikaṃ rocenti tayi ruciṃ uppādesi”ti. Moro “ajjāpi tāva me balaṃ na passaṭi”ti atituttṭhiyā hirottappaṃ bhinditvā tāva mahato sakuṇasaṅghassa majjhe pakkhe pasāretvā naccitūṃ ārabhi, naccanto appaṭicchanno ahosi.

Suvaṇṇahaṃsarājā lajjito “imassa neva ajjhattasamuṭṭhānā hirī atthi, na bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ, nāssa bhinnahirottappaṃ mama dhītaraṃ dassāmi”ti sakuṇasaṅghamajjhe imaṃ gāthamāha—

32. “Rudaṃ manuṇṇaṃ rucirā ca piṭṭhi, veḷuriyavaṇṇūpanibhā ca gīvā.

Byāmamattāni ca pekhuṇāni, naccena te dhītaraṃ no dadāmi”ti.

Tattha **rudam manuṇṇanti** ta-kārassa da-kāro kato, rutaṃ manāpaṃ, vassitasaddo madhuroti attho. **Rucirā ca piṭṭhī**ti piṭṭhipi te citrā ceva sobhanā ca. **Veḷuriyavaṇṇūpanibhā**ti veḷuriyamaṇivaṇṇasadisā.

Byāmamattānīti ekabyāmapamāṇāni. **Pekhuṇānī**ti piṇchāni. **Naccena te dhītaraṃ no dadāmi**ti hirottappaṃ bhinditvā naccitabhāveneva te evarūpassa nillajjassa dhītaraṃ no dadāmiṃti vatvā haṃsarājā tasmim yeva parisamajjhe attano bhāgineyyassa haṃsapotakassa dhītaraṃ adāsi. Moro haṃsapotikaṃ alabhitvā lajjitvā tatova uppatitvā palāyi. Haṃsarājāpi attano vasanaṭṭhānameva gato.

1. Citrapakkhakaṃ (Ka)

2. Rocesi (Sī)

Satthā “na bhikkhave idāneva esa hirottappaṃ bhinditvā ratanasāsanā parihīno, pubbepi itthiratanapaṭilābhato parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā moro bahubhaṇḍiko ahosi, haṃsarājā pana ahameva ahosi”ti.

Naccajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sammodamānājātakavaṇṇanā (33)

Sammodamānāti idaṃ Satthā Kapilavatthuṃ upanissāya Nigrodhārāme viharanto cumbaṭakakalaham¹ ārabha kathesi. So **Kuṇālajātake**² āvi bhavissati. Tadā pana Satthā nātake āmantetvā “mahārājā nātakānaṃ aññaṃaññaṃ viggaho nāma na yutto, tiracchānagatāpi hi pubbe samaggakāle paccāmitte abhibhavitvā sotthiṃ pattā yadā vivādamāpannā, tadā mahāvināsaṃ pattā”ti vatvā nātirājakulehi āyācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto vaṭṭakayoniyaṃ nibbattitvā anekavaṭṭakasahassaparivāro araṇṇe paṭivasati. Tadā eko vaṭṭakaluddako tesaṃ vasanaṭṭhānaṃ gantvā vaṭṭakavassitaṃ katvā tesaṃ sannipatitabhāvaṃ nātvā tesaṃ upari jālaṃ khipitvā pariyaṇtesu maddanto sabbe ekato katvā pacchiṃ pūretvā gharaṃ gantvā te vikkhiṇitvā tena mūlena jīvikaṃ kappeti. Athekadivasaṃ bodhisatto te vaṭṭake āha “ayaṃ sākuṇiko amhākaṃ nātake vināsaṃ pāpeti, ahaṃ ekaṃ upāyaṃ jānāmi, yenesa amhe gaṇhituṃ na sakkhissati, ito dāni paṭṭhāya etena tumhākaṃ³ upari jāle khittamatte ekeko ekekasmim jālakkhike sīsaṃ ṭhapetvā jālaṃ ukkhipitvā icchitaṭṭhānaṃ haritvā ekasmim kaṇṭakagumbe pakkhipatha, evaṃ sante heṭṭhā tena tena ṭhānena palāyissāmā”ti. Te sabbe “sādhū”ti paṭissuṇimsu. Dutiyadivase upari jāle khitte te bodhisattena vuttanayeneva jālaṃ ukkhipitvā

1. Cumbaṭakasāṭakakalaham (Ka) 2. Khu 6. 113 piṭṭhe. 3. Amhākaṃ (Syā, Ka)

ekasmiṃ kaṇṭakagumbe khipitvā sayam heṭṭhābhāgena tato tato palāyimsu. Sākuṇikassa gumbato jālam mocentasseva vikālo jāto, so tucchahatthova agamāsi.

Punadivasato paṭṭhāyapi vaṭṭakā tatheva karonti. Sopi yāva sūriyatthaṅgamanā jālameva mocento kiñci alabhitvā tucchahatthova geham gacchati. Athassa bhariyā kujjhitvā “tvam divase divase tucchahattho āgacchasi, aññampi te bahi positabbaṭṭhānam atthi maññe”ti āha. Sākuṇiko “bhadde mama aññam positabbaṭṭhānam natthi, apica kho pana te vaṭṭakā samaggā hutvā caranti, mayā khittamatte jālam ādāya kaṇṭakagumbe khipitvā gacchanti, na kho panete sabbakārameva sammodamānā viharissanti, tvam mā cintayi, yadā te vivādamāpajjissanti, tadā te sabbeva ādāya tava mukham hāsayamāno āgacchissāmī”ti vatvā bhariyāya imam gāthamāha—

33. “Sammodamānā gacchanti, jālamādāya pakkhino.

Yadā te vivadissanti, tadā ehinti me vasan”ti.

Tattha **yadā te vivadissanti**ti yasmiṃ kāle te vaṭṭakā nānāladdhikā nānāgāhā hutvā vivadissanti, kalaham karissantīti attho. **Tadā ehinti me vasanti** tasmiṃ kāle sabbepi te mama vasam āgacchissanti, athāham te gahetvā tava mukham hāsento āgacchissāmīti bhariyam samassāsesi.

Katipāhasseva pana accayena eko vaṭṭako gocarabhūmiṃ otaranto asallakkhetvā aññassa sīsam akkamī, itaro “ko mam sīse akkamī”ti kujjhi. “Aham asallakkhetvā akkamim, mā kujjhi”ti vuttepi kujjhiyeva. Te punappunam kathentā “tvameva maññe jālam ukkhipasi”ti aññamaññam vivādam karimsu. Tesu vivadantesu bodhisatto cintesi “vivādake sotthibhāvo nāma natthi, idāneva te jālam na ukkhipissanti, tato mahantaṃ vināsam pāpuṇissanti, sākuṇiko okāsam labhissati, mayā imasmiṃ ṭhāne na sakkā vasitun”ti. So attano parisam ādāya aññattha gato. Sākuṇikopi kho katipāhaccayena āgantvā vaṭṭakavassitaṃ vassitvā tesam sannipatitānam upari

jālaṃ khiṇi. Atheko vaṭṭako “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva matthake lomāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Aparo “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva dvīsu pakkhesu pattāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Iti tesam “tvaṃ ukkhipa, tvaṃ ukkhipā”ti vadantānaññeva sākuṇiko jālaṃ ukkhipitvā sabbeva te ekato katvā pacchiṃ pūretvā bhariyaṃ hāsayamāno gehaṃ agamāsi.

Satthā “evaṃ mahārājā nātakānaṃ kalaho nāma na yutto, kalaho vināsamūlameva hoti”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā apaṇḍitavaṭṭako Devadatto ahosi, paṇḍitavaṭṭako pana ahameva ahosin”ti.

Sammodamānajaṭakavaṇṇanā tatiyā.

4. Macchajātakavaṇṇanā (34)

Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. Saccam Bhagavāti. Kenāsi ukkaṇṭhāpitoti. Purāṇadutiyaikā me bhante madhuraḥattharasā, taṃ jahitum na sakkomīti. Atha naṃ Satthā “bhikkhu esā itthi tava anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya maraṇaṃ pāpuṇanto maṃ āgamma maraṇā mutto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Tadā kevaṭṭā nadiyaṃ jālaṃ khiṇimsu. Atheko mahāmaccho rativasena attano macchiyā saddhiṃ kiḷamāno āgacchati. Tassa sā macchī purato gacchamānā jālagandhaṃ ghāyitvā jālaṃ pariharamānā gatā, so pana kāmagiddho lolamaccho jālakucchimeva pavittṭho. Kevaṭṭā tassa jālaṃ pavittṭhabhāvaṃ ñatvā jālaṃ ukkhipitvā macchaṃ gahetvā amāretvā vālikāpiṭṭhe khiṇitvā “imaṃ aṅgāresu pacitvā khādissāmā”ti aṅgāre karonti, sūlaṃ tacchenti. Maccho “etaṃ aṅgaratāpanaṃ vā sūlaviṇṇhanaṃ vā aññaṃ vā pana dukkhaṃ na maṃ kilameti,

yaṃ panesā macchī ‘aññaṃ so nūna ratiyā gato’ti mayi domanassaṃ āpajjati, tameva maṃ bādhati”ti paridevamāno imaṃ gāthamāha—

34. “Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ, na maṃ jālasmi bādhanam.

Yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato”ti.

Tattha **na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti** macchānaṃ udakā nīhaṭakāle sītaṃ hoti, tasmim vigate uṇhaṃ hoti, tadubhayampi sandhāya “na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ bādhati”ti paridevati. Yampi aṅgāresu paccanamūlakaṃ dukkhaṃ bhavissati, tampi sandhāya “na maṃ uṇhaṃ”ti paridevateva. **Na maṃ jālasmi bādhananti** yampi me jālasim bādhanam ahoṣi, tampi maṃ na bādhetīti paridevati. “**Yañca maṃ**”ti-ādīsu ayaṃ piṇḍattho—sā macchī mama jāle patitassa imehi kevaṭṭhehi gahitabhāvaṃ ajānantī maṃ apassamānā “so maccho idāni aññaṃ macchim kāmaratiyā gato bhavissati”ti cinteti, taṃ tassā domanassappattāya cintanaṃ maṃ bādhatīti vālikāpiṭṭhe nipanno paridevati.

Tasmim samaye purohito dāsaparivuto nhānatthāya nadītiraṃ āgato. So pana sabbarutaññū hoti. Tenassa macchaparidevanam sutvā etadahosi “ayaṃ maccho kilesavasena¹ paridevati, evaṃ āturacitto kho panesa mīyamāno nirayeyeva nibbattissati, ahamassa avassayo bhavissāmī”ti kevaṭṭānaṃ santikaṃ gantvā “ambho tumhe amhākaṃ ekadivasampi byañjanatthāya macchaṃ na dethā”ti āha. Kevaṭṭā “kiṃ vadetha sāmi, tumhākaṃ ruccanakamacchaṃ gaṇhitvā gacchathā”ti āhaṃsu. Amhākaṃ aññena kammaṃ natthi, imaññeva dethāti. Gaṇhatha sāmīti. Bodhisatto taṃ ubhohi hatthehi gahetvā nadītire nisīditvā “ambho maccha sace tāhaṃ ajja na passeyyaṃ, jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyāsi, idāni ito paṭṭhāya mā kilesavasiko ahoṣī”ti ovaditvā udaye vissajjetvā nhatvā nagaraṃ pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthāpi anusandhim

1. Kilesaparidevanam (Si), kilesaparidevitam (Syā, I)

ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Macchajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (35)

Santi pakkhā apatanāti idaṃ Satthā Magadhesu cārikam caramāno dāvagginibbānaṃ ārabba kathesi. Ekasmiṃ hi samaye Satthā Magadhesu cārikam caramāno aññatarasmiṃ Magadhagāmake piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkanto bhikkhugaṇaparivuto maggaṃ paṭipajji. Tasmīṃ samaye mahāḍāho¹ uṭṭhahi, purato ca pacchato ca bahū bhikkhū dissanti, sopi kho aggi ekadhūmo ekajālo hutvā avattharamāno āgacchateva. Tattheke puthujjanabhikkhū maraṇabhayaabhītā “paṭaggaṃ dassāma, tena daḍḍhaṭṭhānaṃ itaro aggi na ottharissatī”ti araṇisaḥitaṃ nīharitvā aggaṃ karonti. Apare āhaṃsu “āvuso tumhe kiṃ nāma karoṭha, gaganamajjhe ṭhitaṃ candamaṇḍalaṃ, pācīnalokadhātuto uggacchantāṃ saḥassaraṃsipaṭimaṇḍitaṃ sūriyamaṇḍalaṃ, velāya tīre ṭhitā samuddaṃ, Sineruṃ nissāya ṭhitā Sineruṃ aṇassantā viya sadevake loke aggapuggalaṃ attanā saddhiṃ gacchantameva Sammāsambuddhaṃ anoloketvā ‘paṭaggaṃ demā’ti vadatha, Buddhabalaṃ nāma na jānātha, etha Satthu santikaṃ gamissāmā”ti. Te purato ca pacchato ca gacchantā sabbepi ekato hutvā Dasabalassa santikaṃ agamaṃsu, Satthā mahābhikkhusaṃghaparivāro aññatarasmiṃ padese aṭṭhāsi. Dāvaggaṃ abhibhavanto viya viravanto āgacchati. Āgantvā Tathāgatassa ṭhitaṭṭhānaṃ patvā tassa padesassa samantā soḷasakarīsamattaṭṭhānaṃ patto udake opilāpitaṇṭukkā viya nibbāyi, vinibbedhato dvattiṃsakarīsamattaṭṭhānaṃ avattharituṃ nāsakkhi.

Bhikkhū Satthu guṇakathaṃ ārabhiṃsu “aho Buddhānaṃ guṇā nāma, ayaṃ hi nāma acetano aggaṃ Buddhānaṃ ṭhitaṭṭhānaṃ avattharituṃ na sakkoti,

1. Mahāḍāvo (Sī, Syā, I)

udake tiṇukkā viya nibbāyati, aho Buddhānaṃ ānubhāvo nāmā”ti. Satthā tesam katham sutvā “na bhikkhave etaṃ etarahi mayham balaṃ, yaṃ imaṃ bhūmippadesaṃ patvā esa aggi nibbāyati. Idaṃ pana mayham porāṇakasaccabalaṃ. Imasmiṃ hi padese sakalampi imaṃ kappam aggi na jalissati, kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāmetan”ti āha. Athāyasmā Ānando Satthu nisīdanatthāya catugguṇaṃ saṃghāṭim paññapesi, nisīdi Satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā. Bhikkhusaṃghopi Tathāgataṃ vanditvā parivāretvā nisīdi. Atha Satthā “idaṃ tava bhante amhākaṃ pākaṭaṃ, atītaṃ paṭicchannaṃ, taṃ no pākaṭaṃ karoṭhā”ti bhikkhūhi āyācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe tasmiṃ yeva padese bodhisatto vaṭṭakayoniyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā mātukucchito jāto aṇḍakosaṃ padāletvā nikkhantakāle mahāgeṇḍukappamāṇo¹ vaṭṭakapotako ahosi. Atha naṃ mātāpitaro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaraṃ āharitvā posenti. Tassa pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ vā pāde ukkhipitvā thale gamanabalaṃ vā natthi. Tañca padesaṃ saṃvacchare saṃvacchare dāvaggi gaṇhāti, so tasmimpi samaye mahāravaṃ ravanto taṃ padesaṃ gaṇhi, saṇḍasaṃghā attano attano kulāvakehi nikkhamitvā maraṇabhayaabhītā viravantā palāyanti, bodhisattassapi mātāpitaro maraṇabhayaabhītā bodhisattaṃ chaḍḍetvā palāyimsu. Bodhisatto kulāvake nipannakova gīvaṃ ukkhipitvā avattharitvā āgacchantam aggiṃ disvā cintesi “sace mayham pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ bhaveyya, uppatitvā aññattha gaccheyyaṃ. Sace pāde ukkhipitvā gamanabalaṃ bhaveyya, padavārena aññattha gaccheyyaṃ. Mātāpitaropi kho me maraṇabhayaabhītā maṃ ekakaṃ pahāya attānaṃ parittāyantaṃ palātā. Idāni me aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, atāṇomhi asaraṇo, kiṃ nu kho ajja mayā kātuṃ vaṭṭatī”ti.

Athassa etadahosi “imasmiṃ loke sīlaguṇo nāma atthi, saccaguṇo nāma atthi, atīte pāramiyo pūretvā bodhimūle nisīditvā abhisambuddhā sīlasamādhipaṇṇāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā saccānuddayakāruṇṇākhantisamannāgatā sabbasattesu samappavattamettābhāvanā

1. Mahābheṇḍukappamāṇo (Sī, I)

sabbaññubuddhā nāma atthi, tehi ca paṭividdhā dhammaguṇā nāma atthi, mayi cāpi ekaṃ saccaṃ atthi, saṃvijjamāno eko sabhāvadhammo paññāyati, tasmā atīte Buddhhe ceva tehi paṭividdhaguṇe ca āvajjetvā mayi vijjamānaṃ saccasabhāvadhammaṃ gahetvā saccakiriyaṃ katvā aggiṃ paṭikkamāpetvā ajja mayā attano ceva sesasakuṇānaṃ sotthibhāvaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tena vuttaṃ—

“Atthi loke sīlaguṇo, saccaṃ soceyyanuddayā.

Tena saccena kāhāmi, saccakiriyamanuttaraṃ¹.

Āvajjetvā dhammabalaṃ, saritvā pubbake Jine.

Saccabalamavassāya, saccakiriyamakāsahan”ti².

Atha bodhisatto atīte parinibbutānaṃ Buddhānaṃ guṇe āvajjetvā attani vijjamānaṃ saccasabhāvaṃ ārabha saccakiriyaṃ karonto imaṃ gāthamāha—

35. “Santi pakkhā apatanā, santi pādā avañcanā.

Mātāpitā ca nikkhantā, jātaveda paṭikkamā”ti.

Tattha **santi pakkhā apatanā**ti mayhaṃ pakkhā nāma atthi upalabbhanti, no ca kho sakkā etehi uppatituṃ ākāseṇa gantunti apatanā. **Santi pādā avañcanā**ti pādāpi me atthi, tehi pana vañcituṃ padavāragamanena gantuṃ na sakkāti avañcanā. **Mātāpitā ca nikkhantā**ti ye ca maṃ aññattha neyyuṃ, tepi maraṇabhayaṇa mātāpitāro nikkhantā. **Jātavedā**ti aggiṃ ālapati. So hi jātova vedayati paññāyati, tasmā “jātavedo”ti vuccati. **Paṭikkamā**ti paṭigaccha nivattāti jātavedaṃ āṇāpeti.

Iti mahāsatto “sace mayhaṃ pakkhānaṃ atthibhāvo, te ca pasāretvā ākāse apatanabhāvo, pādānaṃ atthibhāvo, te ca ukkhipitvā avañcanabhāvo, mātāpitūnaṃ maṃ kulāvakeyeva chaḍḍetvā palātabhāvo ca sacco³ sabhāvabhūtoyeva, jātaveda

1. Saccakiriyamanuttamaṃ (Sī, Syā, I)

2. Khu 4. 415 piṭṭhe Cariyāpiṭake.

3. Sabbo (Syā)

etena saccena tvaṃ ito parikkamā”ti kulāvake nipannakova saccakiriyaṃ akāsi. Tassa saha saccakiriyaṃ soḷasakarīsamatte ṭhāne jātavedo paṭikkami. Paṭikkamanto ca na jhāyamānova aññaṃ gato, udaye pana opilāpitā ukkā viya tattheva nibbāyi. Tena vuttaṃ—

“Saha sacce kate mayhaṃ, mahāpajjalito sikhī.

Vajjesi soḷasa karīsāni, udakaṃ patvā yathā sikhī”ti¹.

Taṃ pana ṭhānaṃ sakalepi imasmiṃ kappe agginā anabhibhavanīyattā kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisatto saccakiriyaṃ katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave imassa vanassa agginā anajjhottharaṇaṃ etarahi mayhaṃ balaṃ, porāṇaṃ panetaṃ vaṭṭapotakakāle mayhameva saccabalaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pattāti. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātāpitaro etarahi mātāpitarova ahesuṃ, vaṭṭakarājā pana ahameva aho sin”ti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sakunajātakavaṇṇanā (36)

Yaṃ nissitāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto daḍḍhapaṇṇasālaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Jetavanato nikkhamma Kosalesu ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya ekasmiṃ araṇṇasenāsane vasati. Athassa paṭhamamāseyyeva paṇṇasālā ḍayhittha. So “paṇṇasālā me daḍḍhā, dukkhaṃ vasāmi”ti manussānaṃ ācikkhi. Manussā “idāni no khettaṃ parisukkhaṃ, kedāre pāyetvā karissāma”, tasmīṃ pāyite “bijaṃ vāpitvā”, bīje vutte “vatiṃ katvā”, vatiyā katāya “niddāyitvā², lāyitvā, madditvā”ti evaṃ taṃ taṃ kammaṃ apadisantāyeva temāsāṃ vītināmesuṃ. So bhikkhu temāsāṃ ajjhokāse dukkhaṃ

1. Khu 4. 415 piṭṭhe Cariyāpiṭake.

2. Niḍḍāyitvā (Sī, Syā, I)

vasanto kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā viśesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Pavāretvā pana Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ bhikkhu sukhena vassaṃvutthosi, kammaṭṭhānaṃ te matthakaṃ pattan”ti pucchi. So taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “senāsanasappāyassa me abhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ na pattan”ti āha. Satthā “pubbe bhikkhu tiracchānagatāpi attano sappāyāsappāyaṃ jāniṃsu, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā sakuṇasaṃghaparivuto araṇṇāyatane sākhaṇḍapaśampannaṃ mahārukkhaṃ nissāya vasati. Athekadivasaṃ tassa rukkhassa sākhasu aññamaññaṃ ghaṃsantīsu cuṇṇaṃ patati, dhūmo uṭṭhāti. Taṃ disvā bodhisatto cintesi “imā dve sākha evaṃ ghaṃsamānā aggiṃ vissajjessanti, so patitvā purāṇapaṇṇāni gaṇhissati, tato paṭṭhāya imampi rukkhāṃ jhāpessati, na sakkā idha amhehi vasituṃ, ito palāyitvā aññattha gantuṃ vaṭṭati”ti. So sakuṇasaṃghassa imaṃ gāthamāha—

36. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ vihaṅgamā, svāyaṃ aggiṃ pamuñcati.
Disā bhajatha vakkāṅgā, jātāṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **jagatiruhanti** jagati vuccati pathavī, tattha jātattā rukkho “jagatiruhō”ti vuccati. **Vihaṅgamāti** vihaṃ vuccati ākāsaṃ, tattha gamanato pakkhī “vihaṅgamā”ti vuccanti. **Disā bhajathāti** imaṃ rukkhāṃ muñcitvā ito palāyanta catasso disā bhajatha. **Vakkāṅgāti** sakuṇe ālapati. Te hi uttamaṅgaṃ galaṃ kadāci kadāci vaṅkaṃ karonti, tasmā “vakkāṅgā”ti vuccanti. Vaṅkā vā tesāṃ ubhosu passesu pakkhā jātāti vakkāṅgā. **Jātāṃ saraṇato bhayanti** amhākaṃ avassayarukkhatoyeva bhayaṃ nibbattaṃ, etha aññattha gacchāmāti.

Bodhisattassa vacanakarā paṇḍitasakuṇā tena saddhiṃ ekappahāreṇeva uppatitvā aññattha gatā. Ye pana apaṇḍitā, te “evameva esa bindumatte udake kumbhile passaṭi”ti tassa vacanaṃ aggahetvā tattheva vasiṃsu. Tato na cirasseva bodhisattena cintitākāreṇeva aggi nibbattitvā taṃ rukkhāṃ aggahehi. Dhūmesu ca jālāsu ca uṭṭhitāsu

dhūmandhā sakuṇā aññattha gantuṃ nāsakkhimsu, aggimhi pativā pativā
vināsaṃ pāpuṇimsu.

Satthā “evaṃ bhikkhu pubbe tiracchānagatāpi rukkhagge vasantā attano
sappāyāsappāyaṃ jānanti, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti imaṃ dhammadesanaṃ
āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale
patiṭṭhito. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
bodhisattassa vacanakarā sakuṇā Buddhaparisā ahesuṃ, paṇḍitasakuṇo pana
ahameva ahosiṃ”ti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Tittirajātakavaṇṇanā (37)

Ye vuḍḍhamapacāyantīti idaṃ Satthā Sāvatthiṃ gacchanto
Sāriputtattherassa senāsanapaṭibāhanaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikena hi
vihāraṃ kāretvā dūte pesite Satthā Rājagahā nikkhamma Vesālīṃ patvā
tattha yathābhirantaṃ viharitvā “Sāvatthiṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipajji.
Tena ca samayena chabbaggiyānaṃ antevāsikā purato purato gantvā
therānaṃ senāsanesu aggahitesveva “idaṃ senāsanāṃ amhākaṃ
upajjhāyassa, idaṃ ācariyassa, idaṃ amhākameva bhavissatī”ti senāsanāni
palibundhenti. Pacchā āgatā therā senāsanāni na labhanti.
Sāriputtattherassāpi antevāsikā therassa senāsanāṃ pariyesantā na labhiṃsu.
Thero senāsanāṃ alabhanto Satthu senāsanassa avidūre ekasmiṃ
rukkhamūle nisajjāya ca caṅkamaṇa ca rattim vītināmesi. Satthā
paccūsasamaye nikkhamitvā ukkāsi, theropi ukkāsi. Ko esoti. Ahaṃ bhante
Sāriputtoti. Sāriputta imāya velāya idha kiṃ karosīti. So taṃ pavattim
ārocesi. Satthā therassa vacanaṃ sutvā “idāni tāva mayi jīvanteyeva bhikkhū
aññamaññaṃ agāravā apatissā viharanti, parinibbute kiṃ nu kho
karissantī”ti āvajjentassa dhammasaṃvego udapādi.

So pabhātāya rattiyā bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā bhikkhū pucchi
“saccaṃ kira bhikkhave chabbaggiyā bhikkhū purato purato gantvā
therānaṃ

bhikkhūnaṃ senāsaṇaṃ paṭibāhanti”ti. Saccam Bhagavāti. Tato chabbaggiye garahitvā dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesi “ko nu kho bhikkhave aggāsaṇaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍaṃ arahatī”ti. Ekacce “khattiyakulā pabbajito”ti āhaṃsu, ekacce “brāhmaṇakulā, gahapatikulā pabbajito”ti, apare “vinayadharo, dhammakathiko, paṭhamassa jhānassa lābhī, dutiyassa, tatiyassa, catutthassa jhānassa lābhī”ti. Apare “sotāpanno, sakadāgāmī, anāgāmī, arahā, tevijjo, chaḷabhiñño”ti āhaṃsu. Evaṃ tehi bhikkhūhi attano attano rucivasena aggāsaṇādirahānaṃ kathitakāle Satthā āha “na bhikkhave mayhaṃ sāsane aggāsaṇādīni patvā khattiyakulā pabbajito pamāṇaṃ, na brāhmaṇakulā pabbajito, na gahapatikulā pabbajito, na vinayadharo, na suttantiko, na ābhidhammiko, na paṭhamajjhānādīlābhino, na sotāpannādayo pamāṇaṃ, atha kho bhikkhave imasmiṃ sāsane yathāvuḍḍhaṃ abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikkammaṃ kātappaṃ, aggāsaṇaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍo laddhabbo. Idamettha pamāṇaṃ. Tasmā vuḍḍhataro bhikkhu etesaṃ anucchaviko. Idāni kho pana bhikkhave Sāriputto mayhaṃ aggasāvako anudhammacakkappavattako mamānantaraṃ senāsaṇaṃ laddhuṃ arahati, so imaṃ rattiṃ senāsaṇaṃ alabhanto rukkhamaṇe vītinaṃsesi, tumhe idāneva evaṃ agāravā apatisā, gacchante gacchante kāle kinti katvā viharissathā”ti. Atha nesaṃ ovādadānatthāya “pubbe bhikkhave tiracchānagatāpi ‘na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, yaṃ mayhaṃ aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino vihareyyāma, amhesu mahallakataṃ jānitvā tassa abhivādanādīni karissāma”ti sādhuṃ vīmamsitvā ‘ayaṃ no mahallako’ti ñatvā tassa abhivādanādīni katvā devapathaṃ pūrayamānā gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Himavantappadesa¹ ekaṃ mahānigrodhaṃ upanissāya tayo sahāyā viharīsu tittiro makkaṭṭo hatthīti. Te aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino ahesuṃ. Atha nesaṃ etadahosi “na yuttaṃ amhākaṃ evaṃ viharituṃ, yannūna mayhaṃ yo no mahallakataro,

1. Himavantapasse (Sī, I)

tassa abhivādanādīni karontā vihareyyāmā”ti. “Ko pana no mahallakataro”ti cintentā ekadivasam “attheso upāyo”ti tayopi janā nigrodhamūle nisīditvā tittiro ca makkaṭo ca hatthim pucchimsu “samma hatthi tvaṃ imaṃ nigrodharukkhāṃ kīvappamāṇakālato paṭṭhāya jānāsī”ti. So āha “sammā ahaṃ taruṇapotakakāle imaṃ nigrodhagacchaṃ antarasatthīsu katvā gacchāmi, avattharivā¹ ṭhitakāle ca pana me etassa aggasākhā nābhim ghaṭṭeti, evāhaṃ imaṃ gacchakālato paṭṭhāya jānāmī”ti. Puna ubhopi janā purimanayeneva makkaṭam pucchimsu. So āha “ahaṃ sammā makkaṭacchāpako samāno bhūmiyaṃ nisīditvā gīvaṃ anukkipitvāva imassa nigrodhapotakassa aggaṅkure khādāmi, evāhaṃ imaṃ khuddakakālato paṭṭhāya jānāmī”ti. Atha itare ubhopi purimanayeneva tittiraṃ pucchimsu. So āha “sammā pubbe asukasmim nāma ṭhāne mahānigrodharukkho ahosi, ahaṃ tassa phalāni khādītva imasmim ṭhāne vaccaṃ pātesim, tato esa rukkho jāto, evāhaṃ imaṃ ajātakālato paṭṭhāya jānāmi, tasmā ahaṃ tumhehi jātiyā mahallakataro”ti.

Evaṃ vutte makkaṭo ca hatthī ca tittirapaṇḍitaṃ āhaṃsu “samma tvaṃ amhehi mahallakataro, ito paṭṭhāya mayaṃ tava sakkāragarukāramānanavandanapūjanāni ceva abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammāni ca karissāma, ovāde ca te ṭhassāma, tvaṃ pana ito paṭṭhāya amhākaṃ ovādānusāsaniṃ dadeyyāsī”ti. Tato paṭṭhāya tittiro tesam ovādaṃ adāsi, sīlesu paṭiṭṭhāpesi, sayampi sīlāni samādiyi. Te tayopi janā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya aññamaññaṃ sagāravā sappatissā sabhāgavuttino hutvā jīvitapariyosāne devalokaparāyaṇā ahesuṃ. Tesam tiṇṇaṃ samādānaṃ tittiriyaṃ brahmacariyaṃ nāma ahosi.

Te hi nāma bhikkhave tiracchānagatā aññamaññaṃ sagāravā sappatissā viharimsu, tumhe evaṃ svākhāte dhammavinaye pabbajitvā kasmā aññamaññaṃ agāravā apatissā viharatha. Anujānāmi bhikkhave ito paṭṭhāya tumhākaṃ yathāvuḍḍhaṃ abhivādanam paccuṭṭhānam añjalikammaṃ sāmīcikammaṃ, yathāvuḍḍhaṃ aggāsanaṃ aggodakaṃ aggapiṇḍam, na ito paṭṭhāya ca navakatarena

1. Antarivā (Sī, I), uttarivā (Syā)

vuḍḍhataro senāsanena paṭibāhitabbo, yo paṭibāheyya, āpattidukkaṭassāti
evam Sathhā imam dhammadesanam āharitvā abhisambuddho hutvā imam
gāthamāha—

37. “Ye vuḍḍhamapacāyanti, narā dhammassa kovidā.

Diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca sugatī”ti.

Tattha **ye vuḍḍhamapacāyantī**ti jātivuḍḍho vayovuḍḍho guṇavuḍḍhoti
tayo vuḍḍhā. Tesu jātisampanno jātivuḍḍho nāma, vaye ṭhito vayovuḍḍho
nāma, guṇasampanno guṇavuḍḍho nāma. Tesu guṇasampanno vayovuḍḍho
imasmim ṭhāne “vuḍḍho”ti adhippeto. **Apacāyantī**ti jeṭṭhāpacāyikakammena
pūjenti. **Dhammassa kovidā**ti jeṭṭhāpacāyanadhammassa kovidā kusalā.

Diṭṭheva dhammeti imasmim yeva attabhāve. **Pāsaṃsāti** pasaṃsārahā.

Samparāye ca sugatīti samparetabbe imam lokam hitvā gantabbe
paralokepi tesam sugatiyeva hotīti. Ayam panettha piṇḍattho—bhikkhave
khattiyā vā hontu brāhmaṇā vā vessā vā suddā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā
tiracchānagatā vā, ye keci sattā jeṭṭhāpacitikamme chekā kusalā
guṇasampannānam vayovuḍḍhānam apacim karonti, te imasmiṇca
attabhāve jeṭṭhāpacitikārakāti pasaṃsam vaṇṇanam thomanam labhanti,
kāyassa ca bheda sagge nibbantanti.

Evam Sathhā jeṭṭhāpacitikammassa guṇam kathetvā anusandhim
ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā hatthināgo Moggallāno ahosi, makkaṭo
Sāriputto, tittirapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bakajātakavaṇṇanā (38)

Nāccantaṃ nikatippaṇṇoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto cīvaravaḍḍhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira Jetavanavāsiko bhikkhu yaṃkiñci cīvare kattabbaṃ chedanaghaṭṭanavicāraṇasibbanādikaṃ kammaṃ, tattha sukusalo. So tāya kusalatāya cīvaraṃ vaḍḍheti, tasmā “cīvaravaḍḍhako” tveva paññāyittha. Kiṃ panesa karotīti? Jiṇṇapilotikāsu hatthakammaṃ dassetvā suphassikaṃ manāpaṃ cīvaraṃ katvā rajanapariyosāne piṭṭhodakena rajitvā saṅkhena ghaṃsitvā ujjalaṃ manuññaṃ katvā nikkhipati. Cīvarakammaṃ kātuṃ ajānantā bhikkhū ahate sāṭake gahetvā tassa santikaṃ āgantvā “mayāṃ cīvaraṃ kātuṃ na jānāma, cīvaraṃ no katvā dethā” ti vadanti. So “cīvaraṃ āvuso kariyamānaṃ cirena niṭṭhāti, mayā katacīvameva atthi, ime sāṭake ṭhapetvā taṃ gaṇhitvā gacchathā” ti nīharitvā dasseti. Te tassa vaṇṇasampattimeva disvā antaraṃ ajānantā “thiran” ti saññāya ahata-sāṭake cīvaravaḍḍhakassa datvā taṃ gaṇhitvā gacchanti. Taṃ tehi thokaṃ kiliṭṭhakāle uṇhodakena dhoviyamānaṃ attano pakatiṃ dasseti, tattha tattha jiṇṇatṭhānaṃ paññāyati, te vippaṭisārino honti. Evaṃ āgatāgate pilotikāhi vaṇcento so bhikkhu sabbattha pākaṭo jāto.

Yathā cesa Jetavane, tathā aññatarasmiṃ gāmakepi eko cīvaravaḍḍhako lokaṃ vaṇceti. Tassa sambhattā bhikkhū “bhante Jetavane kira eko cīvaravaḍḍhako evaṃ lokaṃ vaṇceti” ti ārocesuṃ. Athassa etadahosi “handāhaṃ taṃ nagaravāsikaṃ vaṇcemī” ti pilotikacīvaraṃ atimanāpaṃ katvā surattaṃ rajitvā taṃ pārūpitvā Jetavanaṃ agamāsi. Itaro taṃ disvāva lobhaṃ uppādetvā “bhante imaṃ cīvaraṃ tumhehi katan” ti pucchi. Āmāvusoti. Bhante imaṃ cīvaraṃ mayhaṃ detha, tumhe aññaṃ labhissāthāti. Āvuso mayāṃ gāma-vāsikā dullabhapaccayā, imāhaṃ tuyhaṃ datvā attanā kiṃ pārūpissāmīti. Bhante mama santike ahata-sāṭakā atthi, te gahetvā tumhākaṃ cīvaraṃ karoṭhāti. “Āvuso mayā ettha hatthakammaṃ dassitaṃ, tayi pana evaṃ vadante kiṃ sakkā kātuṃ, gaṇhāhi nan” ti tassa pilotikacīvaraṃ datvā ahata-sāṭake ādāya taṃ vaṇcetvā pakkāmi.

Jetavanavāsikopi taṃ cīvaraṃ pārupitvā katipāhaccayena uṇhodakena dhovanto jiṇṇapilotikabhāvaṃ disvā lajjito “gāmaṃvāsīcīvaravaḍḍhakena kira Jetavanavāsiko vañcito”ti tassa vañcitabhāvo saṃghamajjhe pākaṭo jāto.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ taṃ katham kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako idāneva aññe vañceti, pubbepi vañcesiyeva. Na gāmaṃvāsīkenāpi idāneva esa Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako vañcito, pubbepi vañcitoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ araṇṇāyatane bodhisatto aññataram padumasaram nissāya ṭhite varaṇarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā aññatarasmiṃ nātimahante sare nidāghasamaye udakaṃ mandam ahosi, bahū cettha macchā honti. Atheko bako te macche disvā “ekena upāyena ime macche vañcetvā khādissāmi”ti gantvā udakapariyante cintento nisīdi. Atha nam macchā disvā “kiṃ ayya cintento nisinnosi”ti pucchimsu. Tumhākaṃ cintento nisinnomhīti. Kiṃ amhākaṃ cintesi ayyāti. “Imasmiṃ sare udakaṃ parittam, gocaro mando, nidāgho ca mahanto, idānime macchā kiṃ nāma karissanti”ti tumhākaṃ cintento nisinnomhīti. Atha kiṃ karoma ayyāti. Tumhe sace mayham vacanaṃ kareyyātha, aham vo ekekaṃ mukhatuṇḍakena gahetvā ekaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ mahāsaram netvā vissajjeyyanti. Ayya paṭhamakappikato paṭṭhāya macchānam cintanakabako nāma natthi, tvaṃ amhesu ekekaṃ khāditukāmosīti. Nāham tumhe mayham saddahante khādissāmi. Sace pana sarassa atthibhāvaṃ mayham na saddahatha, ekaṃ macchaṃ mayā saddhiṃ saram passitum pesethāti. Macchā tassa saddahitvā “ayaṃ jalepi thalepi samattho”ti ekaṃ kāḷamahāmacchaṃ¹ adamsu “imaṃ gahetvā gacchathā”ti. So taṃ gahetvā netvā sare vissajjetvā sabbaṃ saram dassetvā puna ānetvā tesam macchānam santike vissajjesi. So tesam macchānam sarassa sampattim vaṇṇesi.

1. Kāḷamahāmacchaṃ (Sī, I)

Te tassa kathaṃ sutvā gantukāmā hutvā “sādhu ayya, amhe gaṇhitvā gacchahī”ti āhaṃsu.

Bako paṭhamam taṃ kālamahāmacchameva gahetvā saraṭīraṃ netvā saraṃ dassetvā saraṭīre jāte varaṇarukkhe niliyitvā taṃ viṭapantare pakkhipitvā tuṇḍena vijjhanto jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsaṃ khāditvā kaṇṭake rukkkhamūle pātetvā puna gantvā “vissaṭṭho me so maccho, añño āgacchatū”ti etenupāyena ekekaṃ gahetvā sabbe macche khāditvā puna āgato ekaṃ macchampi nāddasa. Eko panettha kakkaṭako avasiṭṭho. Bako tampi khāditukāmo hutvā “bho kakkaṭaka mayā sabbete macchā netvā padumasañchanne mahāsare vissajjitā, ehi tampi nessāmī”ti. Maṃ gahetvā gacchanto kathaṃ gaṇhissasīti. Daṃsitvā gaṇhissāmīti. Tvaṃ evaṃ gahetvā gacchanto maṃ pāteṣṣasi, nāhaṃ tayā saddhiṃ gamissāmīti. Mā bhāyi, ahaṃ taṃ suggahitaṃ gahetvā gamissāmīti. Kakkaṭako cintesi “imassa macche netvā sare vissajjanaṃ nāma natthi. Sace pana maṃ sare vissajjessati, iccetaṃ kusalaṃ. No ce vissajjessati, gīvamassa chinditvā jīvitaṃ harissāmī”ti.

Atha naṃ evamāha “samma baka na kho tvaṃ suggahitaṃ gahetuṃ sakkhissasi, amhākaṃ pana gahaṇaṃ suggahaṇaṃ, sacāhaṃ aḷehi tava gīvaṃ gahetuṃ labhissāmi, tava gīvaṃ suggahitaṃ katvā tayā saddhiṃ gamissāmī”ti. So taṃ “vañcetukāmo esa man”ti ajānanto “sādhū”ti sampaṭicchi. Kakkaṭako attano aḷehi kammārasaṇḍāsena viya tassa gīvaṃ suggahitaṃ katvā “idāni gacchā”ti āha. So taṃ netvā saraṃ dassetvā varaṇarukkabhīmukho pāyāsi. Kakkaṭako āha “mātula ayaṃ saro etto, tvaṃ pana ito kiṃ nesī”ti. Bako “na te mātulo ahaṃ, na bhaginiputtosi vata me tvaṃ”ti¹ vatvā “tvaṃ ‘esa maṃ ukkhipitvā vicaranto mayhaṃ dāso’ti saññaṃ karosi mañña, passetaṃ varaṇarukkhaṃ mūle kaṇṭakarāsiṃ, yathā me te sabbe macchā khāditā, tampi tatheva khādissāmī”ti āha. Kakkaṭako “ete macchā attano bālātāya tayā khāditā, ahaṃ pana te maṃ khādituṃ na dassāmi, taññaṃ pana vināsaṃ pāpeṣṣāmi.

1. Piyamātulako atibhaginiputtosi me tvanti (Sī, I)

Tvaṃ hi bālatāya mayā vañcitabhāvaṃ na jānāsi, marantā ubhopi marissāma, ahaṃ¹ te sīsaṃ chinditvā bhūmiyaṃ khipissāmi”ti vatvā kammārasaṇḍāsena viya aḷehi tassa gīvaṃ nippīlesi. So vivaṭena² mukhena akkhīhi assunā paggharantena maraṇabhayaatajjito “sāmi ahaṃ taṃ na khādissāmi, jīvitam me dehi”ti āha. Yadi evaṃ otaritvā maṃ sarasmiṃ vissajjehīti. So nivattitvā sarameva otaritvā kakkaṭakaṃ sarapariyante paṇkapiṭṭhe ṭhapesi, kakkaṭako kattarikāya kumudanālaṃ kappento viya tassa gīvaṃ kappetvā udakaṃ pāvīsi.

Taṃ acchariyaṃ disvā varaṇarukkhe adhivatthā devatā sādhuḷkāraṃ dadamānā vanaṃ unnādayamānā madhurassarena imaṃ gāthamāha—

38. “Nāccantaṃ nikatippaṇṇo, nikatyā sukhamedhati.

Ārādheti nikatippaṇṇo, bako kakkaṭakāmivā”ti.

Tattha **nāccantaṃ nikatippaṇṇo, nikatyā sukhamedhatī**ti nikati vuccati vañcanā, nikatippaṇṇo vañcanapaṇṇo puggalo tāya nikatyā nikatiyā vañcanāya na accantaṃ sukhamedhati, niccakāle sukhasmiṃyeva paṭiṭṭhātum na sakkoti, ekaṃsena pana vināsaṃ pāpuṇātiyevāti attho. **Ārādheti**ti paṭilabhati. **Nikatippaṇṇoti** kerāṭikabhāvaṃ sikkhitapaṇṇo pāpapuggalo attanā katassa pāpassa phalaṃ ārādheti paṭilabhati vindatīti attho. Kathaṃ? **Bako kakkaṭakāmiva**, yathā bako kakkaṭakā gīvacchedaṃ pāpuṇāti, evaṃ pāpapuggalo attanā katapāpato diṭṭhadhamme vā samparāye vā bhayaṃ ārādheti paṭilabhatīti imamatthaṃ pakāsento mahāsatto vanaṃ unnādentō dhammaṃ desesi.

Satthā “na bhikkhave idāneva gāmaṃvāsīcīvaravaḍḍhakenesa vañcito, atītepi vañcitoyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā so bako Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako ahosi, kakkaṭako gāmaṃvāsī cīvaravaḍḍhako, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Esa (Sī, Syā)

2. Vaṭṭakatena (Sī, I)

9. Nandajātakavaṇṇanā (39)

Maññe sovaṇṇayo rāsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto

Sāriputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhu subbaco ahosi vacanakkhamo, therassa mahantenussāhena upakāraṃ karoti. Athekaṃ samayaṃ thero Satthāraṃ āpucchitvā cārikaṃ caranto Dakkhiṇāgiri janapadaṃ agamāsi. So bhikkhu tattha gatakāle mānattaddho hutvā therassa vacanaṃ na karoti, “āvuso idaṃ nāma karohī”ti vutte pana therassa paṭipakkho hoti. Thero tassa āsayaṃ na jānāti. So tattha cārikaṃ caritvā puna Jetavanaṃ āgato. So bhikkhu therassa Jetavanavihāraṃ āgatakālato paṭṭhāya puna tādisova jāto. Thero Tathāgataṃ ārocesi “bhante mayhaṃ eko saddhivihāriko ekasmiṃ ṭhāne satena kīṭadāso viya hoti, ekasmiṃ ṭhāne mānattaddho hutvā ‘idaṃ nāma karohī’ti vutte paṭipakkho hoti”ti. Satthā “nāyaṃ Sāriputta bhikkhu idāneva evaṃsīlo, pubbepesa ekaṃ ṭhānaṃ gato satena kīṭadāso viya hoti, ekaṃ ṭhānaṃ gato paṭipakkho paṭisattu hoti”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kuṭumbiyakule paṭisandhiṃ gaṇhi. Tasseko sahāyako kuṭumbiko sayāṃ mahallako, bhariyā panassa taruṇī. Sā taṃ nissāya puttaṃ paṭilabhi. So cintesi “ayaṃ itthī taruṇattā mamaccayena kañcideva purisaṃ gahetvā imaṃ dhanāṃ vināseyya, puttassa me na dadeyya, yannūnāhaṃ imaṃ dhanāṃ pathavigataṃ kareyyan”ti ghare Nandaṃ nāma dāsaṃ gahetvā araṇṇaṃ gantvā ekasmiṃ ṭhāne taṃ dhanāṃ nidahitvā tassa ācikkhitvā “tāta Nanda imaṃ dhanāṃ mamaccayena mayhaṃ puttassa ācikkheyyāsi, mā ca naṃ pariccajasi”ti ovaḍitvā kālamakāsi.

Puttopissa anukkamena vayappatto jāto. Atha naṃ mātā āha “tāta tava pitā Nandaṃ dāsaṃ gahetvā dhanāṃ nidhesi, taṃ āharāpetvā kuṭumbaṃ saṇṭhapehī”ti. So ekadivasaṃ Nandaṃ āha “mātula atthi kiñci mayhaṃ pitarā dhanāṃ nidahitan”ti. Āma sāmīti.

Kuhiṃ taṃ nidahitanti. Araññe sāmīti. “Tena hi gacchāmā”ti kuddālapīṭakaṃ ādāya nidhiṭṭhānaṃ gantvā “kahaṃ mātula dhanan”ti āha. Nando āruyha dhanamatthake ṭhatvā dhanam nissāya mānaṃ uppādetvā “are dāsiputta ceṭaka kuto te imasmiṃ ṭhāne dhanan”ti kumāraṃ akkosati. Kumāro tassa pharusavacanaṃ sutvā asuṇanto viya “tena hi gacchāmā”ti taṃ gahetvā paṭinivattitvā puna dve tayo divase atikkamitvā agamāsi, Nando tattheva akkosati. Kumāro tena saddhiṃ pharusavacanaṃ avatvāva nivattitvā “ayaṃ dāso ito paṭṭhāya ‘dhanam ācikkhissāmī’ti gacchati, gantvā pana maṃ akkosati, tattha kāraṇaṃ na jānāmi, atthi kho pana me pitu sahāyo kuṭumbiko, taṃ paṭipucchitvā jānissāmī”ti bodhisattassa santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocetvā “kiṃ nu kho tāta kāraṇaṃ”ti pucchi.

Bodhisatto “yasmim te tāta ṭhāne ṭhito Nando akkosati, tattheva te pitu santakaṃ dhanam, tasmā yadā te nando akkosati, tadā naṃ ‘ehi re dāsa kiṃ akkosasi’ti ākaḍḍhitvā taṃ ṭhānaṃ bhinditvā kulasantakaṃ dhanam nīharitvā dāsaṃ ukkhipāpetvā dhanam āharā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

39. “Maññe sovaṇṇayo rāsi, sovaṇṇamālā ca Nandako.

Yattha dāso āmajāto, ṭhito thullāni gajjati”ti.

Tattha **maññeti** evaṃ ahaṃ jānāmi. **Sovaṇṇayoti** sundaro vaṇṇo etesanti sovaṇṇāni. Kāni tāni? Rajatamaṇikañcanapavāḷādāni ratanāni. Imasmiṃ hi ṭhāne sabbānetāni “sovaṇṇāni”ti adhippetāni, tesaṃ rāsi sovaṇṇayo rāsi. **Sovaṇṇamālā cāti** tuyhaṃ pitusantakā sovaṇṇamālā ca etthevāti maññāmi. **Nandako yattha dāsoti** yasmim ṭhāne ṭhito Nandako dāso. **Āmajātoti** “āma ahaṃ vo dāsī”ti evaṃ dāsabyaṃ upagatāya āmadāsisaṅkhātāya dāsīyā putto. **Ṭhito thullāni gajjati**ti “so yasmim ṭhāne ṭhito thullāni pharusavacanāni vadati, tattheva te kulasantakaṃ dhanam, evaṃ ahaṃ taṃ maññāmī”ti bodhisatto kumārassa dhanaggahaṇūpāyaṃ ācikkhi.

Kumāro bodhisattaṃ vanditvā gharāṃ gantvā Nandaṃ ādāya nidhiṭṭhānaṃ gantvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjitvā taṃ dhanāṃ āharitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepesa evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Nando Sāriputtassa saddhivihāriko ahosi, paṇḍitakuṭumbiko pana ahameva ahosin”ti.

Nandajātakavaṇṇanā navamā.

10. Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā (40)

Kāmaṃ patāmi nirayanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ¹ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍiko hi vihārameva ārabha catupaññāsakoṭidhanaṃ Buddhasāsane pariccajित्वा vikiritvā ṭhapetvā tīṇi ratanāni aññattha ratanasaññameva anuppādetvā Satthari Jetavane viharante devasikaṃ tīṇi mahā-upaṭṭhānāni gacchati. Pātova ekavāraṃ gacchati, katapātarāso ekavāraṃ, sāyanhe ekavāraṃ. Aññānipi antarantarupaṭṭhānāni² hontiyeva. Gacchanto ca “kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyūn”ti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvā gacchati, katapātarāso sappinavanītamadhuphāṇitādīnipi, sāyanhasamaye gandhamālāvattadhāhatthoti. Evaṃ divase divase pariccajantassa panassa pariccāge pamāṇaṃ natthi.

Bahū vohārūpajīvinopissa hatthato paṇṇe āropetvā atṭhārasakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ iṇaṃ gaṇhimsu, te mahāseṭṭhi na āharāpeti. Aññā panassa kulasantakā atṭhārasa koṭiyo nadītīre nidahitvā ṭhapitā Aciravatodakena³ nadikūle bhinne mahāsamuddaṃ pavitṭhā, tā yathāpihitalañchitāva lohacāṭiyo aṇṇavakucchiyaṃ pavaṭṭantā vicaranti.

1. Anāthapiṇḍikassa dānaṃ (Syā, Ka)

2. Antarūpaṭṭhānāni (Sī, Syā, I)

3. Vātodakena (Sī, I)

Gehe panassa pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ niccabhattaṃ nibaddhameva hoti. Setṭhino hi gehaṃ bhikkhusaṃghassa catumahāpathe khatapokkharapaṇisadisam, sabbabhikkhūnaṃ mātāpituṭṭhāne ṭhitam. Tenassa gharaṃ Sammāsambuddhopi gacchati, asītimahātherāpi gacchantiyeva. Sesabhikkhūnaṃ pana gacchantānañca āgacchantānañca¹ pamāṇaṃ natthi. Taṃ pana gharaṃ sattabhūmaṃ sattadvārakoṭṭhakapaṭimaṇḍitaṃ, tassa catutthe dvārakoṭṭhake ekā micchādiṭṭhikā devatā vasati, sā Sammāsambuddhe gehaṃ pavisante attano vimāne ṭhātuṃ na sakkoti, dāraḷe gahetvā otarivā bhūmiyaṃ tiṭṭhati. Asītimahātheresupi avasesattheresupi pavisantesu ca nikkhamantesu ca tatheva karoti. Sā cintesi “samaṇe Gotame ca sāvakesu cassa imaṃ gehaṃ pavisantesu mayhaṃ sukhaṃ nāma natthi, niccakālaṃ otarivā otarivā bhūmiyaṃ ṭhātuṃ na sakkhissāmi. Yathā ime etaṃ gharaṃ na pavisanti, tathā mayā kātuṃ vaṭṭati”ti. Athekadivasaṃ sayanūpagatasseva mahākammantikassa santikaṃ gantvā obhāsaṃ pharitvā aṭṭhāsi. “Ko etthā”ti ca vutte “ahaṃ catutthadvārakoṭṭhake nibbattadevatā”ti āha. Kasmā āgatāsīti. Kirīṇ tumhe setṭhissa kiriyāṃ na passatha, attano pacchimakālaṃ anoloketvā dhanāṃ nīharitvā samaṇaṃ Gotamaṃyeva pūjeti, neva vaṇijjaṃ payojeti, na kammante paṭṭhpeti, tumhe setṭhiṃ tathā ovadatha, yathā attano kammantaṃ karoti. Yathā ca samaṇo Gotamo sasāvako imaṃ gharaṃ na pavisati, tathā karoṭhāti. Atha naṃ so āha “bāladevate setṭhi dhanāṃ vissajjento niyyānike Buddhasāsane vissajjati, so sace maṃ cūḷāyaṃ gahetvā vikkiṇissati, nevāhaṃ kiñci kathessāmi, gaccha tvaṃ”ti. Sā punekadivasaṃ setṭhino jeṭṭhaputtaṃ upasaṅkamitvā tatheva ovadi, sopi taṃ purimanayeneva tājjesi. Setṭhinā pana saddhiṃ kathetuṃyeva na sakkoti.

Setṭhinopi nirantaraṃ dānaṃ dentassa vohāre akarontassa āye mandībhūte dhanāṃ parikkhayaṃ agamāsi. Athassa anukkamena dāliddiyappattassa paribhogasātakasayanabhojanānipi purāṇasadisāni na bhaviṃsu. Evaṃbhūtopi bhikkhusaṃghassa dānaṃ deti, paṇītaṃ pana katvā dātuṃ na

1. Āgacchantānaṃ (Sī)

sakkoti. Atha naṃ ekadivasanā vanditvā nisinnanā satthā “dīyati pana te gahapati kule dānan”ti pucchi. So “dīyati bhante, tañca kho kaṇājakam bilaṅgadutiyan”ti āha. Atha naṃ Satthā “gahapati ‘lūkham dānam demī’ti mā cittanā saṅkocayittha. Cittasminā hi paṇīte Buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakaṇā dinnadānanā lūkham nāma na hoti. Kasmā? Vipākamahantattā”ti āha. Cittanā hi paṇītanā kātum sakkontassa dānanā lūkham nāma natthīti cetanā evanā veditabbanā—

Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā.

Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake¹.

Na kiratthi Anomadassisu,

Pāricariyā Buddhesu appakā.

Sukkhāya aloṇikāya ca,

Passa phalanā kummāsapiṇḍiyāti.

Aparampi naṃ āha “gahapati tvanā tāva lūkham dānanā dadamāno aṭṭhannanā ariyapuggalaṇanā desi, ahanā Velāmakāle sakalajambudīpanā unnaṅgalanā katvā satta ratanāni dadamāno pañca mahānadiyo ekoghapuṇṇanā katvā viya ca mahādānanā pavattayamāno tisaraṇagatanā vā pañcasīlarakkhanakanā vā kañci nālatthanā, dakkhiṇeyyapuggalā nāma evanā dullabhā. Tasmā ‘lūkham me dānan’ti mā cittanā saṅkocayitthā”ti evaṇca pana vatvā **Velāmasuttanā**² kathesi.

Atha kho sā devatā issarakāle seṭṭhinā saddhimā kathetumpi asakkonti “idānāyanā duggatattā mama vacananā gaṇhissatī”ti maññamānā aḍḍharattasamaye sirigabbhanā pavisitvā obhāsanā pharitvā ākāse aṭṭhāsi, seṭṭhi tanā disvā “ko eso”ti āha. Ahanā mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā devatāti. Kimatthamāgatāsīti. Tuyhanā ovādanā kathetukāmā hutvā āgacchāmīti. Tena hi kathehīti. Mahāseṭṭhi tvanā pacchimakālanā na cintesi, puttadhītarō na olokesi, samaṇassa te Gotamassa sāsane bahunā dhananā vippakiṇṇanā, so tvanā ativelanā dhanavissajjanena vā vaṇijjādikammānanā akaraṇena

1. Khu 2. 66 piṭṭhe Vimānavatthusminā.

2. Am 3. 195 piṭṭhe.

vā samaṇaṃ Gotamaṃ nissāya duggato jāto, evaṃbhūtopi samaṇaṃ Gotamaṃ na muñcasi, ajjapi te samaṇā gharaṃ pavisantiyeva. Yaṃ tāva tehi nītaṃ, taṃ na sakkā paccāharāpetuṃ, gahitaṃ gahitameva hotu, ito paṭṭhāya pana sayaṇca samaṇassa Gotamassa santikaṃ mā gamittha, sāvakaṇaṇcassa imaṃ gharaṃ pavisituṃ mā adāsi, samaṇaṃ Gotamaṃ nivattitvāpi anolokento attano vohāre ca vaṇijjaṇca katvā kuṭumbaṃ saṇṭhapehī”ti. Atha naṃ so evamāha “ayaṃ tayā mayhaṃ dātabba-ovādo”ti. Āma ayyāti¹. Tādisānaṃ devatānaṃ satenapi sahasseṇapi satahasseṇapi akampanīyo ahaṃ dasabalena kato. Mama hi saddhā Sineru viya acalā suppatiṭṭhitā, mayā niyyānike ratanasāsane dhanam viṇṇajjitaṃ, ayuttaṃ te kathitaṃ, Buddhasāsane pahāro dinno, evarūpāya anācārāya dussīlāya kāḷakaṇṇiyā saddhiṃ tayā mama ekagehe vasanakiccaṃ natthi, sīghaṃ mama gehā nikkhamitvā aññattha gacchāti.

Sā sotāpannassa ariyasāvakassa vacanaṃ sutvā ṭhātuṃ asakkontī attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā dārake hatthena gahetvā nikkhami. Nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā “seṭṭhiṃ khamāpetvā tattheva vasissāmi”ti cintetvā nagarapariggāhakadevaputtassa santikaṃ gantvā taṃ vanditvā aṭṭhāsi. “Kenaṭṭhena āgatāsi”ti ca vutte ahaṃ sāmi attano bālatāya anupadhāretvā Anāthapiṇḍikena seṭṭhinā saddhiṃ kathesiṃ, so maṃ kujjhitvā vasanaṭṭhānā nikkadḍhi, maṃ seṭṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ me dethāti. Kiṃ pana tayā seṭṭhi vuttoti. “Ito paṭṭhāya Buddhupaṭṭhānaṃ saṅghupaṭṭhānaṃ mā kari, samaṇassa Gotamassa gharappavesanaṃ mā adāsi”ti evaṃ me vutto sāmīti. Ayuttaṃ tayā vuttaṃ, sāsane pahāro dinno, ahaṃ taṃ ādāya seṭṭhino santikaṃ gantuṃ na ussahāmi. Sā tassa santikā saṅghaṃ alabhivā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ agamāsi.

Tehipi tattheva paṭikkhittā Sakkaṃ devarājaṃ upasaṅkamitvā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “ahaṃ deva vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, tumhākaṃ siriyā mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ dāpethā”ti

1. Ayanti (Sī, Syā, I)

suṭṭhutarāṃ yāci. Sopi naṃ āha “tayā ayuttāṃ kataṃ, Jinasāsane pahāro dinno, ahampi taṃ nissāya seṭṭhinā saddhiṃ kathetuṃ na sakkomi, ekaṃ pana te seṭṭhissa khamanūpāyaṃ kathessāmi”ti. Sādhū deva kathehīti. Mahāseṭṭhissa hatthato manussehi paṇṇe āropetvā aṭṭhārasakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ gahitaṃ atthi, tvaṃ tassa āyuttakavesaṃ gahetvā kañci ajānāpetvā tāni paṇṇāni ādāya katipayehi yakkhataruṇehi parivāritā ekena hatthena paṇṇaṃ, ekena lekhaṇiṃ gahetvā tesāṃ gehaṃ gantvā gehamajjhe ṭhitā attano yakkhānubhāvena te uttāsetvā “idaṃ tumhākaṃ iṇapaṇṇaṃ, amhākaṃ seṭṭhi attano issarakāle tumhe na kiñci āha, idāni duggato jāto, tumhehi gahitakahāpaṇāni dethā”ti attano yakkhānubhāvaṃ dassetvā sabbāpi tā aṭṭhārasa hiraññakoṭiyo sādhetvā¹ seṭṭhissa tucchakoṭṭhake pūretvā aññaṃ aciravatinadītīre nidahitaṃ dhanāṃ nadīkūle bhinne samuddaṃ pavitṭhaṃ atthi, tampi attano ānubhāvena āharitvā tucchakoṭṭhake pūretvā, aññaṃampi asukatṭhāne nāma assāmikaṃ aṭṭhārasakoṭimattameva dhanāṃ atthi, tampi āharitvā tucchakoṭṭhake pūrehi, imāhi catupaññāsakoṭihi imaṃ tucchakoṭṭhakapūraṇaṃ² daṇḍakammaṃ katvā mahāseṭṭhiṃ khamāpehīti.

Sā “sādhū devā”ti tassa vacanaṃ sampañicchitvā vuttanayeneva sabbāṃ dhanāṃ āharitvā koṭṭhake pūretvā aḍḍharattasamaye seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā obhāsaṃ pharitvā ākāse aṭṭhāsi. “Ko eso”ti vutte “ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā mahāmohamūlḥāya Buddhaguṇe ajānitvā purimesu divasesu tumhehi saddhiṃ kiñci kathitaṃ atthi, taṃ me dosaṃ khamatha. Sakkassa hi me devarājassa vacanena tumhākaṃ iṇaṃ sodhetvā³ aṭṭhārasa koṭiyo, samuddaṃ gatā aṭṭhārasa koṭiyo, tasmaṃ tasmaṃ ṭhāne assāmikadhanassa aṭṭhārasa koṭiyoti catupaññāsa koṭiyo āharitvā tucchakoṭṭhakapūraṇena daṇḍakammaṃ kataṃ, Jetavanavihāraṃ ārabba parikkhayaṃ gatadhanāṃ sabbāṃ sampiṇḍitaṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmi,

1. Sodhetvā (Syā), netvā (Ka) 2. Tucchakoṭṭhake pūraṇa (Sī) 3. Sādhetvā (Sī)

mayā aññānatāya kathitaṃ manasi akatvā khamatha mahāseṭṭhi”ti āha.

Anāthapiṇḍiko tassā vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammañca me katan’ti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, satthā imaṃ vinetvā¹ attano guṇe jānāpessati, Sammāsambuddhassa naṃ dassessāmi”ti. Atha naṃ āha “amma devate sacesi maṃ khamāpetukāmā, Satthu santike maṃ khamāpehi”ti. Sādhu evaṃ karissāmi, Satthu pana maṃ santikaṃ gahetvā gacchāhi. So “sādhū”ti vatvā vitātāya rattiya pātova taṃ gahetvā Satthu santikaṃ gantvā tāya katakammaṃ sabbaṃ Tathāgatassa ārocesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “idha gahapati pāpapuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadraṇi passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrappuggalopi yāva bhadraṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadraṃ paccati, tadā bhadrameva passati”ti vatvā imā dhammapade dve gāthā abhāsi—

“Pāpopi passatī bhadraṃ, yāva pāpaṃ na paccati.

Yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

Bhdropi passatī pāpaṃ, yāva bhadraṃ na paccati.

Yadā ca paccatī bhadraṃ, atha bhadro bhadraṇi passatī”ti².

Imāsañca pana gāthānaṃ pariyosāne sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Sā cakkāṅkitesu Satthu pādesu nipatitvā “mayā bhante rāgarattāya dosapaduṭṭhāya mohamūḷhāya avijjandhāya tumhākaṃ guṇe ajānantiyā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti Satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhimpi khamāpesi.

Tasmim samaye Anāthapiṇḍiko Satthu purato attano guṇaṃ kathesi “bhante ayaṃ devatā ‘Buddhupaṭṭhānādīni mā karohī’ti vārayamānāpi maṃ vāretuṃ nāsakkhi, ‘dānaṃ na dātabban’ti imāya vāriyamānopahaṃ dānaṃ adāsimeva, nūna esa bhante mayhaṃ guṇo”ti. Satthā “tvaṃ khosi gahapati sotāpanno ariyasāvako acalasaddho visuddhadassano, tuyhaṃ imāya appesakkhadevatāya vārentiyā avāritabhāvo na

1. Cintetvā (Sī, I)

2. Khu 1. 31 piṭṭhe Dhammapade.

acchariyo. Yaṃ pana pubbe paṇḍitā anuppanne Buddhhe aparipakkañāṇe
 ṭhitā kāmāvacarissarena mārena ākāse ṭhatvā ‘sace dānaṃ dassasi, imasmim
 niraye paccissasi’ ti asīti hatthagambhīraṃ aṅgarakāsuṃ dassetvā ‘mā dānaṃ
 adāsī’ ti vāritāpi padumakaṇṇikāmajjhe ṭhatvā dānaṃ adaṃsu, idaṃ
 acchariyan” ti vatvā Anāthapiṇḍikena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto
 Bārāṇasiseṭṭhissa kule nibbattitvā nānappakārehi sukhūpakaraṇehi
 devakumāro viya saṃvaḍḍhiyamāno anukkamena viññutaṃ patvā
 soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṃ patto. So pitu accayena
 seṭṭhiṭṭhāne ṭhatvā catūsu nagaradvāresu catasso dānasālāyo, majjhe
 nagarassa ekaṃ, attano nivesanadvāre ekanti cha dānasālāyo kāretvā
 mahādānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti.

Athekadivasam pātarāsaveḷāya bodhisattassa nānaggarase
 manuññabhojane upanīyamāne eko Paccekabuddho sattāhaccayena nirodhā
 vuṭṭhāya bhikkhācāraṇaṃ sallakkhetvā “ajja mayā Bārāṇasiseṭṭhissa
 gehadvāraṃ gantuṃ vaṭṭati” ti nāgalatādantakaṭṭhaṃ khādītva anotattadahe
 mukhadhovanam katvā manosilātale ṭhito nivāsetvā vijjulatāsadisam
 kāyabandhanam bandhitvā cīvaraṃ pārupitvā iddhimayamattikāpattam
 ādāya ākāsenāgantvā bodhisattassa bhatte upanītamatte gehadvāre aṭṭhāsi.
 Bodhisatto taṃ disvā āsanā vuṭṭhāya nipaccakāraṃ dassetvā
 parikkammakāraṃ olokesi. “Kiṃ karomi sāmī” ti ca vutte “ayyassa pattam
 āharathā” ti āha. Taṅkhaṇaṇṇeva māro pāpimā vikampamāno vuṭṭhāya “ayaṃ
 Paccekabuddho ito sattame divase āhāraṃ labhi, ajja alabhamāno
 vinassissati, imaṇca vināsessāmi, seṭṭhino ca dānantarāyaṃ karissāmi” ti
 taṅkhaṇaṇṇeva āgantvā antaravattumhi asīti hatthamattam aṅgarakāsuṃ
 nimmini. Sā khadiraṅgarapuṇṇā sampajjalitā sajotibhūtā avīcimahānirayo
 viya khāyittha. Taṃ pana māpetvā sayam ākāse aṭṭhāsi. Pattāharaṇatthāya
 gacchamāno puriso taṃ disvā mahābhayaappatto nivatti. Bodhisatto “kiṃ tāta
 nivattosi” ti pucchi. Ayaṃ sāmī antaravattumhi mahatī aṅgarakāsu
 sampajjalitā

sajotibhūtāti. Athañño athaññoti evaṃ āgatāgatā sabbepi bhayappattā vegena palāyimsu.

Bodhisatto cintesi “ajja mayhaṃ dānantarāyaṃ kātukāmo Vasavattī māro uyyutto bhavissati, na kho pana jānāti mārasatena mārasahassenapi mayhaṃ akampiyabhāvaṃ, ajja dāni mayhaṃ vā mārassa vā balamahantataṃ ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti taṃ yathāsajjitameva bhattapātiṃ sayāṃ ādāya gehā nikkhamma aṅgārakāsutaṇṇe¹ thatvā ākāsaṃ ulloketvā māraṃ disvā “kosi tvaṃ”ti āha. Ahaṃ māroti. Ayaṃ aṅgārakāsu tayā nimmitāti. Āma mayāti. Kimatthāyāti. Tava dānassa antarāyakaraṇatthāya ca Paccekabuddhassa ca jīvitānāsanatthāyāti. Bodhisatto “neva te ahaṃ attano dānassa antarāyaṃ, na Paccekabuddhassa jīvitantarāyaṃ kātum dassāmi, ajja dāni mayhaṃ vā tuyhaṃ vā balamahantataṃ ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti aṅgārakāsutaṇṇe¹ thatvā “bhante Paccekabuddha ahaṃ imissā aṅgārakāsuyā adhosiso patamānopi na nivattissāmi, kevalaṃ tumhe mayā dinnāṃ bhojanaṃ paṭiggaṇhathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

40. “Kāmaṃ patāmi nirayaṃ, uddhampādo avaṃsiro.

Nānariyaṃ karissāmi, handa piṇḍaṃ paṭiggahā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho—bhante paccekavarabuddha sacepahaṃ tumhākaṃ piṇḍapātaṃ dento ekaṃseneva imaṃ nirayaṃ uddhampādo avaṃsiro hutvā patāmi, tathāpi yadidaṃ adānaṇca asīlaṇca² ariyehi akattabbattā anariyehi ca kattabbattā “**anariyan**”ti vuccati, na taṃ anariyaṃ karissāmi, handa imaṃ mayā dīyamānaṃ piṇḍaṃ paṭiggaha paṭiggaṇhāhīti. Ettha ca **handā**ti vossaggatthe³ nipāto.

Evaṃ vatvā bodhisatto daḷhasamādānena bhattapātiṃ gahetvā aṅgārakāsumatthakena pakkhanto, tāvadeva asītihatthagambhīrāya aṅgārakāsuyā talato uparūparijātaṃ satapattapupphitaṃ ekaṃ mahāpadumaṃ uggantvā bodhisattassa pāde sampatīcchi. Tato mahātumbamattā reṇu

1. Aṅgārakāsuyā taṇṇe (Syā), aṅgārakāsuyā āvāṭatīre (Ka)

2. Asīliyaṇca (Sī, I)

3. Vavassaggatthe (Sī, I)

uggantvā mahāsattassa muddhani ṭhatvā sakalasarīraṃ
 suvaṇṇacuṇṇasamokiṇṇamiva akāsi. So padumakaṇṇikāya ṭhatvā
 nānaggarasabhojanam Paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpesi. So taṃ
 paṭiggahetvā anumodanam katvā pattam ākāse khipitvā passantasseva
 mahājanassa sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā nānappakāraṃ
 valāhakapantim¹ maddamāno viya Himavantameva gato, māropi parājito
 domanassaṃ patvā attano vasaṇatṭhānameva gato. Bodhisatto pana
 padumakaṇṇikāya ṭhitakova mahājanassa dānasīlasaṃvaṇṇanena dhammaṃ
 desetvā mahājanena parivuto attano nivesanameva pavisitvā yāvajīvaṃ
 dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā “nayidaṃ gahapati acchariyaṃ, yaṃ tvaṃ evaṃ
 dassanasampanno etarahi devatāya na kampito, pubbe paṇḍitchi katameva
 acchariyaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam
 samodhānesi “tadā Paccekabuddho tattheva parinibbāyi, māraṃ parājetvā
 padumakaṇṇikāya ṭhatvā Paccekabuddhassa piṇḍapātadāyako Bārāṇasissetṭhi
 pana ahameva ahosin”ti.

Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā dasamā.

Kulāvakavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ

Kulāvakañca naccañca, sammodamaccha vaṭṭakam.
 Sakuṇaṃ tittiraṃ bakaṃ, Nandañca khadiraṅgāranti.

5. Atthakāmaṃvagga

1. Losakajātakavaṇṇanā (41)

Yo atthakāmassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Losakatissattheraṃ
 nāma ārabha kathesi. Ko panaesa Losakatissatthero nāmāti? Kosalaraṭṭhe
 eko attano kulanāsako

1. Valāhakapaṭalapantim (Ka)

kevaṭṭaputtako alābhī¹ bhikkhu. So kira nibbattaṭṭhānetā cavitvā Kosalaraṭṭhe ekasmim kulasahassavāse kevaṭṭagāme ekissā kevaṭṭiyā kucchismim paṭisandhim gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivase taṃ kulasahassam jālahattham nadiyaṇca taḷākādīsu ca macche pariyesantaṃ ekaṃ khuddakamacchampi nālattha. Tato paṭṭhāya ca te kevaṭṭa pariḥāyantiyeva. Tasmim hi kucchigateyeva nesaṃ gāmo satta vāre agginā daḍḍho, satta vāre rañṇā daḍḍito. Evaṃ anukkamena duggatā jātā. Te cintayimsu “pubbe amhākaṃ evarūpaṃ natthi, idāni pana pariḥāyāma, amhākaṃ antare ekāya kālakaṇṇiyā bhavitaḍḍhaṃ, dve bhāgā² homā”ti pañca pañca kulasatāni ekato ahesuṃ. Tato yattha tassa mātāpitaro, sova koṭṭhāso pariḥāyati, itaro vaḍḍhati. Te tampi koṭṭhāsaṃ dvidhā, tampi dvidhāti evaṃ yāva tameva kulaṃ ekaṃ ahosi, tāva vibhajitvā tesam kālakaṇṇibhāvaṃ ṇatvā pothetvā nikkaḍḍhimsu.

Athassa mātā kicchena jīvamānā paripakke gabbhe ekasmim ṭhāne vijāyi. Pacchimabhavikasattaṃ na sakkā nāsetuṃ, antoghaṭe padīpo viya tassa hadaye arahattassa upanissayo jalati. Sā taṃ dāraḥ paṭijaggitvā ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle ekamassa kapālakaṃ hatthe datvā “putta etaṃ gharaṃ pavisā”ti pesetvā palātā. So tato paṭṭhāya ekakova hutvā tattha tattha bhikkhaṃ pariyesitvā ekasmim ṭhāne sayati, na nhāyati, na sarīraṃ paṭijaggati, paṃsupisācako viya kicchena jīvikaṃ kappeti. So anukkamena sattavassiko hutvā ekasmim gehadvāre ukkhalidhovanassa chaḍḍitaṭṭhāne kāko viya ekekaṃ bhattasittham uccinitvā khādati.

Atha naṃ Dhammasenāpati Sāvatthiyaṃ piṇḍāya caramāno disvā “ayaṃ satto atikāruṇhappatto, kataragāmavāsiko nu kho”ti tasmim mettacittaṃ vaḍḍhetvā “ehi re”ti āha. So āgantvā theram vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero “kataragāmavāsikosi, kahaṃ vā te mātāpitaro”ti pucchi. Aham bhante nippaccayo, mayham mātāpitaro maṃ nissāya “kilantamhā”ti maṃ chaḍḍetvā palātāti. Api pana pabbajissasīti. Bhante aham tāva pabbajeyyam, mādisaṃ pana kapaṇaṃ ko pabbājessasīti.

1. Appalābhī (Ka)

2. Vaggā (Sī, I)

Ahaṃ pabbājessāmīti. Sādhu bhante pabbājethāti. Thero tassa khādanīyabhojanīyaṃ datvā taṃ vihāraṃ netvā sahattheneva nhāpetvā pabbājetvā paripuṇṇavassaṃ upasampādesi. So mahallakakāle “Losakatissatthero”ti paññāyittha appapuñño appalābho. Tena kira asadisadānēpi kucchipūro na laddhapubbo, jīvitaḡaṭanamattameva labhati. Tassa hi patte ekasmiṃ yeḡa yāgu-uḡunke dinne patto samatittiko viya hutvā paññāyati. Atha manussā “imassa patto pūro”ti heṭṭhā yāguṃ denti. Tassa patte yāguṃ dānakāle manussānaṃ bhājane yāgu antaradhāyatīti vadanti. Khajjakādīsupi eḡeva nayo.

So aparena samayena vipassanaṃ vaḡḡhetvā aggaphale arahatte patiṭṭhitopi appalābhova ahosi. Athassa anupubbena āyusaṅkhāresu parihīnesu parinibbānadivaso sampāpuṇi. Dhammasenāpati āvajjento tassa parinibbānabhāvaṃ ṇatvā “ayaṃ losakatissatthero ajja parinibbāyissati, ajja mayā etassa yāvadatthaṃ āhāraṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti taṃ āḡāya Sāvattiṃ piṇḡāya pāvisi. Thero taṃ nissāya tāḡa bahumanussāya Sāvattiyaḡa hatthaṃ pasāretvā vandanaṃ attampi nālattha. Atha naṃ thero “gacchāvuso āsanasālāya nisīdā”ti uyyojetvā gato. Taṃ āḡatameva manussā “ayyo āḡato”ti āsane nisīdāpetvā bhojesi. Theropi “imaṃ Losakassa dethā”ti laddhāhāraṃ pesesi. Taṃ ḡahetvā ḡatā Losakatissattheraṃ asarivā sayameva bhuṇṇiṃsu. Atha therassa uṭṭhāya vihāraṃ gamanakāle Losakatissatthero āḡantvā therāṃ vandi, thero nivattitvā ṭhitakova “laddhaṃ te āvuso bhattaṃ”ti pucchi. Labhissāma no bhanteti. Thero saṃvegapatto kālaṃ olokesi, kālo atikkanto. Thero “hotāvuso, idheva nisīdā”ti Losakattheraṃ āsanasālāyaṃ nisīdāpetvā Kosalaraṇṇo nivesanaṃ agamāsi. Rājā therassa pattāṃ ḡāhāpetvā “bhattassa akālo”ti pattapūraṃ catumadhuraṃ dāpesi. Thero taṃ āḡāya ḡantvā “ehāvuso tissa imaṃ catumadhuraṃ bhuṇṇā”ti vatvā pattāṃ ḡahetvā aṭṭhāsi. So there ḡāravena lajjanto na paribhuṇṇati. Atha naṃ thero “ehāvuso tissa ahaṃ imaṃ pattāṃ ḡahetvāḡa ṭhassāmi, tvaṃ nisīditvā paribhuṇṇa. Sace ahaṃ pattāṃ

hatthato muñceyyaṃ, kiñci na bhaveyyā”ti āha. Athāyasmā Losakatissatthero aggasāvake¹ Dhammasenāpatimhi pattaṃ gahetvā ṭhite catumadhuraṃ paribhuñji. Taṃ therassa ariyiddhibalena parikkhayaṃ na agamāsi. Tadā Losakatissatthero yāvadatthaṃ udarapūraṃ katvā paribhuñji, taṃ divasaṃyeva ca anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Sammāsambuddho santike ṭhatvā sarīranikkhepaṃ kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyaṃ karimsu.

Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso aho Losakatissatthero appapuñño appalābhī, evarūpena nāma appapuññena appalābhinaṃ kathaṃ ariyadhammo laddho”ti kathentā nisīdiṃsu. Satthā dhammasabhaṃ gantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te “imāya nāma bhante”ti ārocayimsu. Satthā “bhikkhave eso bhikkhu attano alābhibhāvañca ariyadhammalābhibhāvañca attanāva akāsi. Ayaṃ hi pubbe paresaṃ lābhantarāyaṃ katvā appalābhī jāto, “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti vipassanāya yuttabhāvassa balena² ariyadhammalābhī jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kira Kassapasammāsambuddhakāle aññataro bhikkhu ekaṃ kuṭumbikaṃ nissāya gāmakāvāse vasati pakatatto sīlavā vipassanāya yuttappayutto. Atheke khīṇāsavatthero samavattavāsaṃ vasamāno anupubbena tassa bhikkhuno upaṭṭhākakuṭumbikassa vasanagāmaṃ sampatto. Kuṭumbiko therassa iriyāpatheyeva pasīditvā pattaṃ ādāya gharaṃ pavesetvā sakkaccaṃ bhojetvā thokaṃ dhammakathaṃ sutvā therāṃ vanditvā “bhante amhākaṃ dhuravihārameva gacchatha, mayaṃ sāyanhasamaye āgantvā passissāmā”ti āha. Thero vihāraṃ gantvā nevāsikattheraṃ vanditvā āpucchitvā ekamantaṃ nisīdi. Sopi tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “laddho te āvuso bhikkhāhāro”ti pucchi. Āma laddhoti. Kahaṃ laddhoti. Tumhākaṃ dhuragāme kuṭumbikaghareti. Evañca pana vatvā attano senāsanaṃ pucchitvā paṭijaggitvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā jhānasukhena phalasukhena ca vītināmento nisīdi.

1. Aggissare (Sī, I)

2. Phalena (Sī, Syā, I)

Sopi kuṭumbiko sāyanhe gandhamālañceva padīpeyyaṇca¹ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā nevāsikattheraṃ vanditvā “bhante eko āgantukatthero atthi, āgato nu kho”ti pucchi. Āma āgatoti. Idāni kahanti. Asukasenāsane nāmāti. So tassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno dhammakathaṃ sutvā sītalavelāya cetiyaṇca bodhiṇca pūjetvā dīpe jāletvā ubhopi jane nimantetvā gato. Nevāsikattheropi kho “ayaṃ kuṭumbiko paribhinno, sacāyaṃ bhikkhu imasmiṃ vihāre vasissati, na maṃ esa kismiñci gaṇayissati”ti there anattamanataṃ āpajjitvā “imasmiṃ vihāre etassa avasanākāro mayā kātuṃ vaṭṭati”ti tena upaṭṭhānavelāya āgatena saddhiṃ kiñci na kathesi. Khīṇāsavatthero tassa ajjhāsayaṃ jānitvā “ayaṃ thero mama kule vā gaṇe vā apalibuddhabhāvaṃ na jānāti”ti attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jhānasukhena phalasukhena vītināmesi.

Nevāsikopi punadivase nakhapiṭṭhena gaṇḍim² paharitvā nakhena dvāraṃ ākoṭetvā kuṭumbikassa gehaṃ agamāsi. So tassa pattaṃ gahetvā paññattāsane nisīdāpetvā “āgantukatthero kahaṃ bhante”ti pucchi. “Nāhaṃ tava kulūpakassa pavattiṃ jānāmi, gaṇḍim paharantopi dvāraṃ ākoṭentopi pabodhetuṃ nāsakkhiṃ, hiyyo tava gehe paṇītabhojanaṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto idāni niddaṃ okkantoyeva bhavissati, tvaṃ pasīdamāno evarūpesuyeva ṭhānesu pasīdasī”ti āha. Khīṇāsavattheropi attano bhikkhācāraṇaṃ sallakkhetvā sarīraṃ paṭijaggitvā pattacīvaramādāya ākāse uppatitvā aññattha agamāsi. So kuṭumbiko nevāsikattheraṃ sappimadhusakkharābhisaṅkhataṃ pāyāsaṃ pāyetvā pattaṃ gandhacuṇṇehi ubbaṭṭetvā puna pūretvā “bhante so thero maggakilanto bhavissati, idamassa harathā”ti adāsi. Itaro apaṭikkhipitvā gahetvā gacchanto “sace so bhikkhu imaṃ pāyāsaṃ pivissati, gīvāyaṃ gahetvā nikkadḍhiyamānopi na gamissati. Sace paṇāhaṃ imaṃ pāyāsaṃ manussānaṃ³ dassāmi, pākaṭaṃ me kammaṃ bhavissati. Sace uduke opilāpessāmi, udakapiṭṭhe sappi

1. Dīpatelaṇca (Sī, Syā, I)

2. Gaṇḍim (Ka)

3. Manussassa (Sī, Syā, I)

paññāyissati. Sace bhūmiyaṃ chaḍḍessāmi¹, kākasannipātena paññāyissati. Kattha nu kho imaṃ chaḍḍeyyaṃ”ti upadhārento ekaṃ jhāmakkhettaṃ disvā aṅgāre viyūhitvā tattha pakkhipitvā upari aṅgārehi paṭicchādetvā vihāraṃ gato taṃ bhikkhuṃ adisvā cintesi “addhā so bhikkhu khīṇāsavo mama ajjhāsayaṃ viditvā aññattha gato bhavissati, aho mayā udarahetu ayuttaṃ katan”ti tāvadevassa mahantaṃ domanassaṃ udapādi. Tato paṭṭhāyeva ca manussapeto hutvā na cirasseva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

So bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā pakkāvesesena paṭipāṭiyā pañcajāṭisatesu yakkho hutvā ekadivasampi udarapūraṃ āhāraṃ na labhi. Ekadivasaṃ pana gabbhamalaṃ udarapūraṃ labhi. Puna pañcajāṭisatesu sunakho ahosi. Tadāpi ekadivasaṃ bhattavamaṇaṃ udarapūraṃ labhi, sesakāle pana tena udarapūro āhāro nāma na laddhapubbo. Sunakhayonito pana cavitvā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāme duggatakule nibbatti. Tassa nibbattito paṭṭhāya taṃ kulaṃ paramaduggatameva jātaṃ, jātito² uddhaṃ udakakañjikāmattampi na labhi. Tassa pana “Mittavindako”ti nāmaṃ ahosi. Mātāpitāro chātakadukkhaṃ adhivāsetuṃ asakkontā “gaccha kāḷakaṇṇī”ti taṃ pothetvā nīharimsu. So apaṭisaraṇo vicaranto Bārāṇasīṃ agamāsi. Tadā bodhisatto Bārāṇasīyaṃ disāpāmoḁkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vāceti. Tadā Bārāṇasīvāsino duggatānaṃ paribbayaṃ datvā sippaṃ sikkhāpenti. Ayampi Mittavindako bodhisattassa santike sippaṃ³ sikkhati. So pharusso anovādakkhamo taṃ taṃ paharanto vicarati, bodhisattena ovadiyamānopi ovādaṃ na gaṇhāti. Taṃ nissāya āyopissa mando jāto.

Atha so māṇavakehi saddhiṃ bhaṇḍitvā ovādaṃ aggaṇhanto tato palāyitvā āhiṇḍanto ekaṃ paccantagāmaṃ patvā bhaṭṭiṃ katvā jīvati. So tattha ekāya duggatitthiyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā taṃ nissāya dve dārake vijāyi. Gāmaṃvāsino “amhākaṃ susāsaṇaṃ dussāsaṇaṃ āroceyyāsi”ti Mittavindakassa bhaṭṭiṃ datvā taṃ gāmadvāre

1. Siñcissāmi (Ka)

2. Nābhito (Sī, Syā, I)

3. Puññasippaṃ (Sī, I)

kuṭikāya vasāpesuṃ. Taṃ pana Mittavindakaṃ nissāya te paccantagāmaṃvāsino sattakkhattuṃ rājadaṇḍaṃ agamaṃsu¹, sattakkhattuṃ nesaṃ gehāni jhāyimsu, sattakkhattuṃ taḷākāṃ bhijji. Te cintayimsu “amhākaṃ pubbe imassa Mittavindakassa anāgamanakāle evarūpaṃ natthi, idāni panassa āgatakālato paṭṭhāya parihāyāmā”ti taṃ pothetvā nīharimsu.

So attano dārake gahetvā aññattha gacchanto ekaṃ amanussapariggahaṃ aṭaviṃ pāvisi. Tatthassa amanussā dārake ca bhariyañca māretvā maṃsaṃ khādimsu. So tato palāyitvā tato tato āhiṇḍanto ekaṃ gambhīraṃ nāma paṭṭanagāmaṃ nāvāvissajjanadivaseyeva patvā kammakārako hutvā nāvaṃ abhiruhi. Nāvā samuddapiṭṭhe sattāhaṃ gantvā sattame divase samuddamajjhe ākoṭetvā ṭhapitā viya aṭṭhāsi. Te kāḷakaṇṇisalākaṃ cāresuṃ, sattakkhattuṃ Mittavindakasessa pāpuṇi. Manussā tassekaṃ veḷukalāpaṃ datvā hatthe gahetvā samuddapiṭṭhe² khipimsu, tasmīṃ khittamatte nāvā agamāsi. Mittavindako veḷukalāpe nipajjitvā samuddapiṭṭhe gacchanto Kassapasammāsambuddhakāle rakkhitasīlassa phalena samuddapiṭṭhe ekasmiṃ phalikavimāne catasso devadhītaro paṭilabhitvā tāsāṃ santike sukhaṃ anubhavamāno sattāhaṃ vasi. Tā pana vimānapetiyo sattāhaṃ sukhaṃ anubhavanti, sattāhaṃ dukkhaṃ. Sattāhaṃ dukkhaṃ anubhavituṃ gacchamānā “yāva mayāṃ āgacchāma, tāva idheva hohī”ti vatvā agamaṃsu.

Mittavindako tāsāṃ gatakāle veḷukalāpe nipajjitvā purato gacchanto rajatavimāne aṭṭha devadhītaro labhi. Tatopi paraṃ gacchanto maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattimsa devadhītaro labhi. Tāsampi vacanaṃ akatvā parato³ gacchanto antaradīpake ekaṃ yakkhanagaraṃ addasa. Tatthekā yakkhinī ajarūpena vicarati. Mittavindako tassā yakkhinibhāvaṃ ajānanto “ajamaṃsaṃ khādissāmī”ti taṃ pāde aggahesi, sā yakkhānubhāvena taṃ ukkhipitvā khipi. So tāya khitto samuddamatthakena gantvā Bārāṇasīyaṃ parikhāpiṭṭhe ekasmiṃ kaṇṭakagumbamatthake patitvā pavaṭṭamāno bhūmiyaṃ patiṭṭhāsi. Tasmīṃca samaye tasmīṃ parikhāpiṭṭhe rañño ajikā caramānā corā haranti. Ajikagopakā “core

1. Adaṃsu (Sī, I, Ka), akaṃsu (Ṭī)

2. Samudde (Sī, Syā)

3. Purato (Syā, Ka)

gaṇhissāmā”ti ekamantaṃ nilīnā aṭṭhaṃsu. Mittavindako pavaṭṭitvā bhūmiyaṃ ṭhito tā ajikā disvā cintesi “ahaṃ samudde ekasmiṃ dīpake ajikaṃ pāde gahetvā tāya khitto idha patito. Sace idāni ekaṃ ajikaṃ pāde gahessāmi, sā maṃ parato samuddapiṭṭhe vimānadevatānaṃ santike khipissatī”ti. So evaṃ ayoniso manasikaritvā ajikaṃ pāde gaṇhi, sā gahitamattā viravi. Ajikagopakā ito cito ca āgantvā taṃ gahetvā “ettakaṃ kālāṃ rājakule ajikakhādako esa coro”ti taṃ koṭṭetvā bandhitvā rañño santikaṃ nenti.

Tasmiṃ khaṇe bodhisatto pañcasatamāṇavakaparivuto nagarā nikkhamma nhāyitum gacchanto Mittavindakaṃ disvā sañjānitvā te manusse āha “tātā ayaṃ amhākaṃ antevāsiko, kasmā naṃ gaṇhathā”ti. Ajikacorako ayya ekaṃ ajikaṃ pāde gaṇhi, tasmā gahitoti. Tena hetāṃ amhākaṃ dāsaṃ katvā detha, amhe nissāya jīvissatīti. Te “sādhu ayyā”ti taṃ vissajjetvā agamaṃsu. Atha naṃ bodhisatto “Mittavindaka tvaṃ ettakaṃ kālāṃ kahaṃ vasī”ti pucchi, so sabbaṃ attanā katakammaṃ ārocesi. Bodhisatto “atthakāmānaṃ vacanaṃ akaronto evaṃ dukkhaṃ pāpuṇāti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

41. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
Ajiyā pādamolamba¹,
Mittako viya socatī”ti.

Tattha **atthakāmassā**ti vuḍḍhiṃ icchantassa. **Hitānukampinoti** hitena anukampamānassa. **Ovajjamānoti** mudukena hitacittena ovadiyamāno. **Na karoti sāsanaṃ**ti anusīṭṭhaṃ na karoti, dubbaco anovādako hoti. **Mittako viya socatī**ti yathāyaṃ Mittavindako ajikāya pādaṃ gahetvā socati kilamati, evaṃ niccakālāṃ socatīti imāya gāthāya bodhisatto dhammaṃ desesi.

Evaṃ tena therena ettake addhāne tīsuyeva attabhāvesu kucchipūro laddhapubbo. Yakkhena hutvā ekadivasāṃ gabbhamalaṃ laddhaṃ, sunakhena hutvā

1. Pādamolubbha (Sī, Syā, I, Ka)

ekadivasam bhattavamanam, parinibbānadivase
Dhammasenāpatissānubhāvena catumadhuram laddham. Evam parassa
lābhantarāyakaraṇam nāma mahādosanti veditabham. Tasmim pana kāle
sopi ācariyo Mittavindakopi yathākammam gato.

Satthā “evam bhikkhave attano appalābhibhāvañca
ariyadhammalābhibhāvañca sayameva esa akāsī”ti imam dhammadesanam
āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Mittavindako
Losakatissatthero ahosi, disāpāmokkhācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Losakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kapotajātakavaṇṇanā (42)

Yo atthakāmassāti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram
lolabhikkhum ārabha kathesi. Tassa lolabhāvo Navakanipāte **Kākajātake**¹
āvi bhavissati. Tadā pana tam bhikkhū “ayam bhante bhikkhu lolo”ti satthu
ārocesum. Atha nam Satthā “saccam kira tvam bhikkhu lolosī”ti pucchi.
Āma bhanteti. Satthā “pubbepi tvam bhikkhu lolo lolakāraṇā jīvitakkhayam
patto, paṇḍitāpi tam nissāya attano vasanaṭṭhānā parihīnā”ti vatvā atītam
āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
pārāvatayoniyam nibbatti. Tadā Bārāṇasivāsino puññakāmatāya tasmim
tasmim ṭhāne sakuṇānam sukhavasanaṭṭhāya thusapacchiyo olambenti.
Bārāṇasiseṭṭhinopi bhattakārako attano mahānase ekam thusapacchim
olambetvā ṭhapesi, bodhisatto tattha vāsam kappesi. So pātova nikkhamitvā
gocare caritvā sāyam āgantvā tattha vasanto kālam khepesi. Athekadivasam
eko kāko mahānasamatthakena gacchanto ambulānambulamacchamaṁsānam
dhūpanavāsam ghāyitvā lobham uppādetvā “kam nu kho nissāya imam
macchamaṁsam labhissāmī”ti

1. Khu 5. 153 piṭṭhe.

avidūre nisīditvā pariggaṇhanto sāyaṃ bodhisattaṃ āgantvā mahānaṣaṃ pavisaṇaṃ disvā “imaṃ pārāvataṃ nissāya macchamaṃsaṃ labhissāmī”ti punadivase pātova āgantvā bodhisattassa nikkhamitvā gocarattḥāya gamanakāle piṭṭhito piṭṭhito agamāsi. Atha naṃ bodhisatto “kasmā tvaṃ samma amhehi saddhiṃ carasi”ti āha. Sāmi tumhāhaṃ kiriyā mayhaṃ ruccati, ito paṭṭhāya tumhe upaṭṭhahissāmīti. Samma tumhe aññagocarā, mayaṃ aññagocarā, tumhehi amhākaṃ upaṭṭhānaṃ dukkaranti. Sāmi tumhākaṃ gocaraggahaṇakāle ahampi gocaraṃ gahetvā tumhehi saddhiṃyeva gamissāmīti. “Sādhu, kevalaṃ te appamattena bhavitabban”ti evaṃ bodhisatto kākaṃ ovaditvā gocaraṃ caranto tiṇabījādini khādati. Bodhisattassa pana gocaraggahaṇakāle kāko gantvā gomayapiṇḍaṃ apanetvā pāṇake khāditvā udaraṃ pūretvā bodhisattassa santikaṃ āgantvā “sāmi tumhe ativeḷaṃ caratha, atibahubhakkhena nāma bhavituṃ na vaṭṭati”ti vatvā bodhisattena gocaraṃ gahetvā sāyaṃ āgacchantena saddhiṃ ye va mahānaṣaṃ pāvīsi. Bhattakārako “amhākaṃ kapoto aññampi gahetvā āgato”ti kākassapi pacchiṃ ṭhapesi. Tato paṭṭhāya dve janā vasanti.

Athekadivasaṃ seṭṭhissa bahuṃ macchamaṃsaṃ āharīṃsu, taṃ ādāya bhattakārako mahānase tattha tattha olambesi. Kāko taṃ disvā lobhaṃ uppādetvā “sve gocarabhūmiṃ āgantvā mayā idameva khāditabban”ti rattim nitthunanto¹ nipajji. Punadivase bodhisatto gocarāya gacchanto “ehi samma kākā”ti āha. Sāmi tumhe gacchatha, mayhaṃ kucchirogo atthīti. Samma kākānaṃ kucchirogo nāma na kadāci bhūtapubbo, rattim tīsu yāmesu ekekasmim yāme mucchitā honti, dīpavaṭṭim gilitakāle² pana nesaṃ muhuttaṃ titti hoti, tvaṃ imaṃ macchamaṃsaṃ khāditukāmo bhavissati, ehi manussaparibhogo nāma tumhākaṃ dupparibhuñjiyo, mā evarūpaṃ akāsi, mayāsaddhiṃ ye va gocarāya gacchāhīti. Na sakkomi sāmīti. “Tena hi paññāyissasi sakena kammena, lobhavaṣaṃ āgantvā appamatto hohī”ti taṃ ovaditvā bodhisatto gocarāya gato.

1. Tintīṇanto (Sī, I)

2. Galitakāle (Sī)

Bhatakārako nānappakāraṃ macchamaṃsavikatiṃ sampādetvā
 usumanikkhamanattam¹ bhājanāni thokaṃ vivaritvā
 rasaparissāvanakaroṭiṃ bhājanamatthake ṭhapetvā bahi nikkhamitvā sedam
 puñchamāno aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe kāko pacchito sīsaṃ ukkhipitvā
 bhattagehaṃ olovento tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā “ayaṃdāni mayhaṃ
 manorathaṃ pūretvā maṃsaṃ khādituṃ kālo, kiṃ nu kho mahāmaṃsaṃ
 khādāmi, udāhu cuṇṇikamaṃsaṃ”ti cintetvā “cuṇṇikamaṃsena nāma
 khippaṃ kucchiṃ pūretuṃ na sakkā, mahantaṃ maṃsakhaṇḍaṃ āharitvā
 pacchiyaṃ nikkhipitvā khādamāno nipajjissāmi”ti pacchito uppatitvā
 rasakaroṭiyaṃ nilīyi. Sā “kirī”ti saddamakāsi. Bhatakārako taṃ saddaṃ
 sutvā “kiṃ nu kho etan”ti pavittṭho kākaṃ disvā “ayaṃ duṭṭhakāko
 mahāseṭṭhino pakkamaṃsaṃ khāditukāmo, ahaṃ kho pana seṭṭhiṃ nissāya
 jīvāmi, na imaṃ bālaṃ, kiṃ me iminā”ti dvāraṃ pidhāya kākaṃ gahetvā
 sakalasarīre pattāni luñcitvā allasiṅgīveraloṇajīrakādayo² koṭṭetvā
 ambulatakkena āloletvā tenassa sakalasarīraṃ makkhetvā taṃ kākaṃ
 pacchiyaṃ khipi, so adhimattavedanābhībhūto nitthunanto nipajji.

Bodhisatto sāyaṃ āgantvā taṃ byasanappattaṃ disvā “lolakāka mama
 vacanaṃ akatvā tava lobhaṃ nissāya mahādukkhaṃ pattosi”ti vatvā imaṃ
 gāthamātha—

42. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
 Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
 Kapotakassa vacanaṃ akatvā,
 Amittahatthathagatova setī”ti.

Tattha **kapotakassa vacanaṃ akatvā**ti pārāvatassa³
 hitānusāsanavacanaṃ akatvā. **Amittahatthathagatova setī**ti amittānaṃ
 anattakārakānaṃ dukkhuppādakapuggalānaṃ hatthattaṃ hatthapathaṃ
 gato ayaṃ kāko viya so puggalo mahantaṃ byasanaṃ patvā anusocamāno
 setīti.

1. Usumanibbāpanattham̐ (Syā, Ka)

2. Addasiṅgīveraṃ loṇajīrakāya (Sī, I)

3. Pārāpatassa (Sī, I)

Bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā “idāni mayā ca imasmim̐ ṭhāne na sakkā vasitun”ti aññattha gato. Kākopi tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Atha naṃ bhattakārako saddhiṃ pacchiyā gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva lolo, pubbepe lodayeva, tañca pana te lolyaṃ nissāya paṇḍitāpi sakāvāsā parihīnā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu anāgāmiphalaṃ patto. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosin”ti.

Kapotajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Veḷukajātakavaṇṇanā (43)

Yo atthakāmassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi Bhagavā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepe dubbacoyeva, dubbacattāyeva ca paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā sappamukhe jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe mahābhogakule nibbatta viññutaṃ patvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena vītināmento aparabhāge mahāparivāro pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇassa satthā hutvā vihāsi. Atheko āsivisapotako attano dhammatāya caranto aññatarassa tāpasassa assamapadaṃ patto. Tāpaso tasmim̐ puttasiṇhaṃ uppādetvā taṃ ekasmim̐ veḷupabbe sayāpetvā paṭijaggati. Tassa veḷupabbe sayanato “Veḷuko”tveva nāmaṃ akaṃsu. Taṃ puttasiṇhena paṭijagganato tāpasassa “Veḷukapitā”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Tadā bodhisatto “eko kira tāpaso āsivisaṃ paṭijaggatī”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ āsivisaṃ paṭijaggasī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “āsivisena saddhiṃ viśāsō nāma natthi, mā evaṃ jaggāhī”ti āha. So me ācariya putto, nāhaṃ tena vinā vattitum sakkhissāmīti. Tena hi etasseva santikā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasīti. Tāpaso bodhisattassa vacanaṃ na gaṇhi, āsivisaṃpi jahitum nāsakkhi. Tato katipāhaccayeneva sabbe tāpasā phalāphalattāya gantvā gataṭṭhāne phalāphalassa sulabhabhāvaṃ disvā dve tayo divase tattheva vasiṃsu, veḷupakitāpi tehi saddhiṃ gacchanto āsivisaṃ veḷupabbeyeveva sayāpetvā pidahitvā gato. So puna tāpasehi saddhiṃ dvīhatīhaccayena āgantvā “Veḷukassa gocaraṃ dassāmī”ti veḷupabbaṃ ugghāṭetvā “ehi puttaka chātakosī”ti hatthaṃ pasāresi. Āsiviso dvīhatīhaṃ nirāhāratāya kujjhivā pasāritahatthaṃ daṃsitvā tāpasā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā araṇṇaṃ pāvisi. Tāpasā taṃ disvā bodhisattassa ārocesum. Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāretvā isigaṇassa majjhe nisīditvā isīnaṃ ovādasena imaṃ gāthamāha—

43. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
Ovajjamāno na karoti sāsaṇaṃ.
Evaṃ so nihato seti,
Veḷukassa yathā pitā”ti.

Tattha **evaṃ so nihato setī**ti yo hi isīnaṃ ovādaṃ na gaṇhāti, so yathā esa tāpaso āsivisaṃ mukhe pūtibhāvaṃ patvā nihato seti, evaṃ mahāvīnaṃsaṃ patvā nihato setīti attho. Evaṃ bodhisatto isigaṇaṃ ovaditvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā āyupariyosāne brahmaloke uppajji.

Satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, dubbacabhāveneva ca āsivisaṃ mukhe pūtibhāvaṃ patto”ti imaṃ dhammaḍḍesaṃ

āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā veḷukapitā dubbacabhikkhu ahosi, sesaparisā Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Veḷukajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Makasajātakavaṇṇanā (44)

Seyyo amittoti idam Satthā Magadhesu cārikam caramāno aññatarasmim gāmake bālagāmikamanusse ārabbha kathesi. Tathāgato kira ekasmim samaye Sāvattthito Magadharatṭham gantvā tattha cārikam caramāno aññataram gāmakam sampāpuṇi. So ca gāmako yebhuyyena andhabālamanussehiyeva ussanno. Tatthekadivasaṃ te andhabālamanusā sannipatitvā “bho amhe araṇṇaṃ pavisitvā kammaṃ karonte makasā khādanti, tappaccayā amhākaṃ kammacchedo hoti, sabbeva dhanūni ceva āvudhāni ca ādāya gantvā makasehi saddhim yujjhitvā sabbamakase vijjhitvā chinditvā ca māressāmā”ti mantayitvā araṇṇaṃ gantvā “makase vijjhissāmā”ti aññamaññaṃ vijjhitvā ca paharitvā ca dukkhappattā āgantvā antogāme ca gāmamajjhe ca gāmadvāre ca nipajjimsu.

Satthā bhikkhusaṃghaparivuto taṃ gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Avasesā paṇḍitamanussā Bhagavantam disvā gāmadvāre maṇḍapaṃ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā Satthāraṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā tasmim tasmim ṭhāne patitamanusse disvā te upāsake pucchi “bahū ime gilānā manussā, kiṃ etehi katan”ti. Bhante ete manussā “makasayuddham karissāmā”ti gantvā aññamaññaṃ vijjhitvā sayam gilānā jātāti. Satthā “na idāneva andhabālamanusā ‘makase paharissāmā’ti attānaṃ paharanti, pubbepi ‘makasaṃ paharissāmā’ti param paharaṇakamanussā ahesumiyevā”ti vatvā tehi manussehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vaṇijjāya jīvikaṃ kappeti. Tadā Kāsiraṭṭhe ekasmim paccantagāme

bahū vaḍḍhakī vasanti. Tattheke khalitavaḍḍhakī¹ rukkham tacchati, athassa eko makaso tambalohathālakapiṭṭhisadise sīse nisīditvā sattiya paharanto viya sīsam mukhatuṇḍakena vijjhi. So attano santike nisinnam puttam āha “tāta mayham sīsam makaso sattiya paharanto viya vijjhati, vārehi nan”ti. Tāta adhivāsehi, ekappahāreneva tam māressāmīti. Tasmim samaye bodhisattopi attano bhaṇḍam pariyesamāno tam gāmaṁ patvā tassā vaḍḍhakisālāya nisinno hoti. Atha so vaḍḍhakī puttam āha “tāta imam makasam vārehi”ti. So “vāressāmi tātā”ti tikhiṇam mahāpharasuṁ ukkhipitvā pitu piṭṭhipasse thatvā “makasam paharissāmī”ti pitu matthakam dvidhā bhindi, vaḍḍhakī tattheva jīvitakkhayaṁ patto.

Bodhisatto tassa tam kammaṁ disvā “paccāmittopi paṇḍitova seyyo. So hi daṇḍabhayenapi manusse na māressatī”ti cintetvā imam gāthamāha—

44. “Seyyo amitto matiyā upeto,
Na tveva mitto mativippahīno.
‘Makasam vadhissan’ti hi eḷamūgo,
Putto pitu abbhidaṁ uttamaṅgan”ti.

Tattha **seyyoti** pavarō uttamo. **Matiyā upetoti** paññāya samannāgato. **Eḷamūgoti** lālāmukho bālo. **Puttopitu abbhidaṁ uttamaṅgan**ti attano bālatāya puttapi hutvā pitu uttamaṅgam matthakam “makasam paharissāmī”ti dvidhā bhindi. Tasmā bālamittato paṇḍita-amittova seyyoti imam gātham vatvā bodhisatto uṭṭhāya yathākammaṁ gato. Vaḍḍhakissapi ñātakā sarīrakiccaṁ akaṁsu.

Satthā “evam upāsakā pubbepi ‘makasam paharissāmā’ti param paharaṇakamanussā ahesumyevā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā gātham vatvā pakkanto paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Makasajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Palitavaḍḍhakī (Sī), phalitavaḍḍhamkī (I)

5. Rohiṇijātakavaṇṇanā (45)

Seyyo amittoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ

Anāthapiṇḍikaseṭṭhino dāsīṃ ārabbhā kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira ekā Rohiṇī nāma dāsī ahosi. Tassā vihipaharaṇaṭṭhāne āgantvā mahallikā mātā nipajji, taṃ makkhikā parivāretvā sūciyā vijjhamānā viya khādanti. Sā dhītaraṃ āha “amma makkhikā maṃ khādanti, etā vārehī”ti. Sā “vāressāmi ammā”ti musalaṃ ukkhipitvā “mātu sarīre makkhikā māretvā vināsaṃ pāpessāmi”ti mātaraṃ musalena paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Taṃ disvā “mātā me matā”ti roditum ārabhi. Taṃ pavattiṃ seṭṭhissa ārocesum. Seṭṭhi tassā sarīrakiccaṃ kāretvā vihāraṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ Satthu ārocesi. Satthā “na kho gahapati esā ‘mātu sarīre makkhikā māressāmi’ti idāneva musalena paharitvā mātaraṃ māresi, pubbepi māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu-accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tassāpi Rohiṇīyeva nāma dāsī ahosi. Sāpi attano vihipaharaṇaṭṭhānaṃ āgantvā nipannaṃ mātaraṃ “makkhikā me amma vārehī”ti vuttā evameva musalena paharitvā mātaraṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā roditum ārabhi. Bodhisatto taṃ pavattiṃ sutvā “amittopi hi imasmīṃ loke paṇḍitova seyyo”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

45. “Seyyo amitto medhāvī, yañce bālā’nukampako.

Passa Rohiṇikaṃ jammim, mātaraṃ hantvāna socatī”ti.

Tattha **medhāvī**ti paṇḍito ñāṇī vibhāvī. **Yañce bālā’nukampako**ti ettha **yanti** liṅgavipallāso kato, **ceti** nāmatthe nipāto. Yo nāma bālo anukampako, tato sataguṇena sahaṣṣaguṇena paṇḍito amitto hontopi seyyoyevāti attho. Atha vā **yanti** paṭisedhanatthe nipāto, no ce bālānukampako ti attho. **Jamminti** lāmikaṃ dandhaṃ. **Mātaraṃ hantvāna socatī**ti “makkhikā māressāmi”ti mātaraṃ hantvā idāni ayaṃ bālā sayameva rodati paridevati. Iminā

kāraṇena imasmiṃ loke amittopi paṇḍito seyyoti bodhisatto paṇḍitaṃ
pasam̐santo imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthā “na kho gahapati esā idāneva ‘makkhikā māressāmi’ti mātaraṃ
ghātesi, pubbepi ghātesiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ
ghaṭetvā jātakam̐ samodhānesi “tadā mātāyeva mātā ahosi, dhītāyeva dhītā,
mahāseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Rohiṇijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (46)

Na ve anattakusalenāti idaṃ Satthā aññatarasmiṃ Kosalagāmake
viharanto uyyānadūsakaṃ ārabba kathesi. Satthā kira Kosalesu cārikaṃ
caramāno aññataraṃ gāmaṃ sampāpuṇi. Tattheke kuṭumbiko Tathāgataṃ
nimantetvā attano uyyāne nisīdāpetvā Buddhappamukhassa saṃghassa
mahādānaṃ datvā “bhante yathāruciyaṃ imasmiṃ uyyāne vicarathā”ti āha.
Bhikkhū uṭṭhāya uyyānapālaṃ gahetvā uyyāne vicarantā ekaṃ
aṅgaṇaṭṭhānaṃ disvā uyyānapālaṃ pucchimsu “upāsaka imaṃ uyyānaṃ
aññattha sandacchāyaṃ, imasmiṃ pana ṭhāne na koci rukkho vā gaccho vā
atthi, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Bhante imassa uyyānassa ropanakāle eko
gāmadārako udakaṃ siṅcanto imasmiṃ ṭhāne rukkhapotate ummūlaṃ katvā
mūlappamāṇena udakaṃ siṅci, te rukkhapotate milāyitvā matā, iminā
kāraṇena idaṃ ṭhānaṃ aṅgaṇaṃ jātan”ti. Bhikkhū Satthāraṃ upasaṅkamitvā
etamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave so gāmadārako idāneva
ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ
nakkhattaṃ ghosayimsu. Nakkhattabherisaddasavanakālato paṭṭhāya
sakalanagaravāsino nakkhattanissitakā hutvā vicaranti. Tadā rañño uyyāne
bahū makkaṭā vasanti. Uyyānapālo cintesi “nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ,
ime vānare ‘udakaṃ siṅcathā’ti vatvā ahaṃ nakkhattaṃ kiṭṭissāmi”ti
jeṭṭhakavānaraṃ

upasaṅkamitvā “samma vānarajeṭṭhaka imaṃ uyyānaṃ tumhākampi bahūpakāraṃ, tumhe ettha pupphaphalapallavāni khādatha, nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ, ahaṃ nakkhattaṃ kīḷissāmi. Yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva imasmiṃ uyyāne rukkhapotakesu udakaṃ siṅcituṃ sakkhissathā”ti pucchi. Sādhū siṅcissāmīti. “Tena hi appamattā hothā”ti udakasiṅcanatthāya tesāṃ cammakūṭe¹ ca dārukūṭe ca datvā gato. Vānarā cammakūṭe ceva dārukūṭe ca gahetvā rukkhapotakesu udakaṃ siṅcanti. Atha ne vānarajeṭṭhako evamāha “bhonto vānarā udakaṃ nāma rakkhitaḥ, tumhe rukkhapotakesu udakaṃ siṅcantā uppāṭetvā uppāṭetvā mūlaṃ oloketvā gambhīragatesu mūlesu bahuṃ udakaṃ siṅcatha, agambhīragatesu appaṃ, pacchā amhākaṃ udakaṃ dullabhaṃ bhavissatī”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā tathā akaṃsu.

Tasmiṃ samaye eko paṇḍitapuriso rājuyyāne te vānare tathā karonte disvā evamāha “bhonto vānarā kasmā tumhe rukkhapotake uppāṭetvā uppāṭetvā mūlappamaṇena udakaṃ siṅcathā”ti, te “evaṃ no vānarajeṭṭhako ovadatī”ti āhaṃsu. So taṃ vacanaṃ sutvā “aho vata bho bālā apaṇḍitā ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

46. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā.

Hāpeti atthaṃ dummedho, kapi ārāmiko yathā”ti.

Tattha **veti** nipātamattaṃ. **Anattakusalenā**ti anatthe anāyatane kusale, atthe āyatane kāraṇe akusalena vāti attho. **Atthacariyā**ti vuḍḍhikiriya. **Sukhāvahā**ti evarūpena anattakusalena kāyikacetasikasukhasaṅkhātassa atthassa cariyā na sukhāvahā, na sakkā āvahitunti attho. Kiṃ kāraṇā? Ekanteneva hi **hāpeti atthaṃ dummedhoti**, bālāpuggalo “atthaṃ karissāmī”ti atthaṃ hāpetvā anattameva karoti. **Kapi ārāmiko yathā**ti yathā ārāme niyutto ārāmarakkhanako makkaṭo “atthaṃ karissāmī”ti anattameva karoti, evaṃ yo koci anattakusalo, tena na sakkā atthacariyaṃ āvahituṃ, so ekaṃsena atthaṃ hāpetiyevāti. Evaṃ so paṇḍito puriso

1. Cammaṇḍe (Sī, I)

imāya gāthāya vānarajeṭṭhakaṃ garahitvā attano parisam ādāya uyyānā nikkhami.

Satthāpi “na bhikkhave esa gāmadārako idāneva ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā vānarajeṭṭhako ārāmadūsakagāmadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā (47)

Na ve anattakusalenāti idam Satthā Jetavane viharanto vāruṇidūsakaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira sahāyo eko vāruṇivāṇijo tikhiṇaṃ vāruṇim yojetvā hiraññasuvaṇṇādini gahetvā vikkiṇanto mahājane sannipatite “tāta tvaṃ mūlaṃ gahetvā vāruṇim dehi”ti antevāsikaṃ āṇāpetvā sayam nhāyitum agamāsi. Antevāsiko mahājanassa vāruṇim dento manusse antarantarā loṇasakkharā āharāpetvā khādante disvā “ayaṃ surā aloṇikā bhavissati, loṇamettha pakkhipissāmi”ti surācāṭiyaṃ nāḷimattaṃ loṇaṃ pakkhipitvā tesam suraṃ adāsi. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā chaḍḍetvā “kiṃ te katan”ti pucchimsu. Tumhe suraṃ pivitvā loṇaṃ āharāpente disvā loṇena yojesinti. “Evarūpaṃ nāma manāpaṃ vāruṇim nāsesi bālā”ti taṃ garahitvā uṭṭhāyuṭṭhāya pakkantā. Vāruṇivāṇijo āgantvā ekampi adisvā “vāruṇipāyakā kahaṃ gatā”ti pucchi, so tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ ācariyo “bāla evarūpā nāma te surā nāsītā”ti garahitvā imam kāraṇam Anāthapiṇḍikassa ārocesi. Anāthapiṇḍiko “atthidāni me idam kathāpābhatan”ti Jetavanam gantvā Satthāraṃ vanditvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na esa gahapati idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā tena yāciyo atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ seṭṭhi ahoṣi. Taṃ upanissāya eko vāruṇivāṇijo jīvati. So tikhiṇaṃ suraṃ yojetvā “imaṃ vikkiṇāhi”ti antevāsikaṃ vatvā nhāyituṃ gato. Antevāsiko tasmaṃ gatamatteyeva surāya loṇaṃ pakkhipitvā imināva nayena suraṃ vināseti. Athassa ācariyo āgantvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā seṭṭhissa ārocesi. Seṭṭhi “anattakusalā nāma bālā ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

47. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā.

Hāpeti atthaṃ dummedho, koṇḍañño vāruṇiṃ yathā”ti.

Tattha **koṇḍañño vāruṇiṃ yathā**ti yathā ayaṃ koṇḍaññanāmako antevāsiko “atthaṃ karissāmi”ti loṇaṃ pakkhipitvā vāruṇiṃ hāpesi parihāpesi vināsesi, evaṃ sabbopi anattakusalo atthaṃ hāpetīti bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthāpi “na esa gahapati idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā vāruṇidūsako idānipi vāruṇidūsakova ahoṣi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Vedabbajātakavaṇṇanā (48)

Anupāyena yo atthanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dubbacabhikkhuṃ ārabha katesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, teneva ca kāraṇena paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā tiṇhena asinā dvidhā katvā chinno hutvā magge nipatittha, tañca ekakaṃ nissāya purisasahassaṃ jīvitakkhayaṃ pattan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente ekasmiṃ gāmake aññataro brāhmaṇo vedabbaṃ¹ nāma mantaṃ jānāti. So kira manto

1. Vedabbhaṃ (Sī, I)

anaggho mahāraho, nakkhattayoge laddhe taṃ mantam parivattetvā ākāse ullokite ākāsatō sattaratanavassam vassati. Tadā bodhisatto tassa brāhmaṇassa santike sippam uggaṇhāti. Athekadivasam brāhmaṇo bodhisattam ādāya kenacideva karaṇīyena attano gāmā nikkhamitvā Cetaratṭham¹ agamāsi, antarāmagge ca ekasmiṃ araṇṇatṭhāne pañcasatā pesanakacorā nāma panthaghātam karonti. Te bodhisattaṇca vedabbabrāhmaṇaṇca gaṇhimsu. Kasmā panete “pesanakacorā”ti vuccanti? Te kira dve jane gahetvā ekaṃ dhanāharaṇatṭhāya pesenti, tasmā “pesanakacorā”tveva vuccanti. Tepi ca pitāputte gahetvā pitaram “tvam amhākaṃ dhanam āharitvā puttam gahetvā yāhi”ti vadanti. Etenupāyena mātudhītarō gahetvā mātaram vissajjenti, jeṭṭhakaniṭṭhe gahetvā jeṭṭhabhātikaṃ vissajjenti, ācariyantevāsike gahetvā antevāsikaṃ vissajjenti. Te tasmim kāle vedabbabrāhmaṇam gahetvā bodhisattam vissajjesum.

Bodhisatto ācariyam vanditvā “aham ekāhadvīhaccayena āgamissāmi, tumhe mā bhāyittha, apica kho pana mama vacanam karoṭha, ajja dhanavassāpanakanakkhattayogo bhavissati, mā kho tumhe dukkham asahantā mantam parivattetvā dhanam vassāpayittha. Sace vassāpessatha, tumhe ca vināsam pāpuṇissatha, ime ca pañcasatā corā”ti evam ācariyam ovaditvā dhanatṭhāya agamāsi. Corāpi sūriye atthaṅgate brāhmaṇam bandhitvā nipajjāpesum. Taṃkhaṇaṇṇeva pācīnalokadhātuto paripuṇṇacandamaṇḍalam uṭṭhahi. Brāhmaṇo nakkhattam olokento “dhanavassāpanakanakkhattayogo laddho, kim me dukkheṇa anubhūtena, mantam parivattetvā ratanavassam vassāpetvā corānam dhanam datvā yathāsukham gamissāmi”ti cintetvā core āmantesi “bhonto corā tumhe maṃ kimatṭhāya gaṇhathā”ti. Dhanatṭhāya ayyāti. Sace vo dhanena attho, khippam maṃ bandhanā mocetvā sīsam nhāpetvā ahatavatthāni acchādetvā gandhehi vilimpāpetvā pupphāni pilandhāpetvā ṭhapethāti. Corā tassa katham sutvā tathā akāmsu.

1. Cetiaraṭṭham (Sī, I)

Brāhmaṇo nakkhattayogaṃ ñatvā mantarṃ parivattetvā ākāsaṃ ullokesi, tāvadeva ākāsaṃ ratanāni patimsu. Corā taṃ dhanarṃ saṅkaḍḍhitvā uttarāsaṅgesu bhaṇḍikarṃ katvā pāyimsu. Brāhmaṇopi tesarṃ pacchatova agamāsi. Atha te core aññe pañcasatā corā gaṇhimsu. “Kimattharṃ amhe gaṇhathā”ti ca vuttā “dhanatthāyā”ti āham̐su. “Yadi vo dhanena attho, etaṃ brāhmaṇarṃ gaṇhatha, eso ākāsaṃ ulloketvā dhanarṃ vassāpesi, amhākampetarṃ eteneva dinnan”ti. Corā core vissajjetvā “amhākampi dhanarṃ dehī”ti brāhmaṇarṃ gaṇhimsu. Brāhmaṇo “aharṃ tumhākarṃ dhanarṃ dadeyyarṃ, dhanavassāpanakanakkhattayogo pana ito saṃvaccharamatthake bhavissati. Yadi vo dhanenattho, adhivāsetha, tadā dhanavassarṃ vassāpessāmī”ti āha. Corā kujjhitvā “ambho duṭṭhabrāhmaṇa aññesarṃ idāneva dhanarṃ vassāpetvā amhe aññarṃ saṃvacchararṃ adhivāsāpesī”ti tiṇhena asinā brāhmaṇarṃ dvidhā chinditvā magge chaḍḍetvā vegena anubandhitvā tehi corehi saddhim̐ yujjhitvā te sabbepi māretvā dhanarṃ ādāya puna dve koṭṭhāsā hutvā aññamaññarṃ yujjhitvā aḍḍhateyyāni purisasatāni ghātetvā etena upāyena yāva dve janā avasiṭṭhā ahesuṃ, tāva aññamaññarṃ ghātayimsu. Evarṃ taṃ purisasahassarṃ vināsarṃ pattarṃ.

Te pana dve janā upāyena taṃ dhanarṃ āharitvā ekasmiṃ gāmasamīpe gahanatṭhāne dhanarṃ paṭicchādetvā eko khaggarṃ gahetvā rakkhanto nisīdi, eko taṇḍule gahetvā bhattan̐ pacāpetuṃ gāmarṃ pāvīsi. Lobho ca nāmesa vināsamūlamevāti dhanasantike nisinno cintesi “tasmiṃ āgate idarṃ dhanarṃ dve koṭṭhāsā bhavissanti, yannūnāharṃ taṃ āgatamattameva khaggena paharitvā ghāteyyan”ti. So khaggarṃ sannayhitvā tassa āgamanarṃ olokento nisīdi. Itaropi cintesi “tarṃ dhanarṃ dve koṭṭhāsā bhavissanti, yannūnāharṃ bhatte visarṃ pakkhipitvā taṃ purisarṃ bhojetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā ekakova dhanarṃ gaṇheyyan”ti. So niṭṭhite bhatte sayarṃ bhuñjitvā sesake visarṃ pakkhipitvā taṃ ādāya tattha agamāsi. Tarṃ bhattan̐ otāretvā ṭhitamattameva itaro khaggena dvidhā chinditvā taṃ paṭicchannatṭhāne chaḍḍetvā taṅca bhattan̐ bhuñjitvā sayampi tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evañca taṃ dhanarṃ nissāya sabbeva vināsarṃ pāpuṇimsu.

Bodhisattopi kho ekāhadvīhaccayena dhanam ādāya āgato tasmim̐ thāne ācariyam̐ adisvā vip̐pakiṇṇam̐ pana dhanam̐ disvā “ācariyena mama vacanam̐ akatvā dhanam̐ vassāpitaṁ bhavissati, sabbehi vināsaṁ pattehi bhavitabban”ti mahāmaggena pāyāsi. Gacchanto ācariyam̐ mahāmagge dvidhā chinnaṁ disvā “mama vacanam̐ akatvā mato”ti dārūni uddharitvā citakam̐ katvā ācariyam̐ jhāpetvā vanapupphehi pūjetvā purato¹ gacchanto jīvitakkhayam̐ patte pañcasate, purato adḍhateyyasateti anukkamena avasāne dve jane jīvitakkhayam̐ patte disvā cintesi “imaṁ dvīhi ūnam̐ purisasahassaṁ vināsaṁ pattaṁ, aññehi dvīhi corehi bhavitabban, tepi santhambhitum̐ na sakkhissanti, kham̐ nu kho te gatā”ti gacchanto tesam̐ dhanam̐ ādāya gahanaṭṭhānam̐ pavīṭṭhamaggaṁ disvā gacchanto bhaṇḍikabaddhassa dhanassa rāsim̐ disvā ekaṁ bhattapātīm̐ avattharitvā mataṁ addasa. Tato “idaṁ nāma tehi kataṁ bhavissati”ti sabbam̐ ñatvā “kham̐ nu kho so puriso”ti vicinanto tampi paṭicchannaṭṭhāne apaviddham̐ disvā “amhākaṁ ācariyo mama vacanam̐ akatvā attano dubbacabhāvena attanāpi vināsaṁ patto, aparampi tena purisasahassaṁ vināsitaṁ, anupāyena vata akāraṇena attano vuḍḍhim̐ patthayamānā amhākaṁ ācariyo viya mahāvināsameva pāpuṇissanti”ti cintetvā imaṁ gāthamāha—

48. “Anupāyena yo attham̐, icchatī so vihaññati.

Cetā hanimsu vedabban, sabbe te byasanamajjhagū”ti.

Tattha **so vihaññati**ti so anupāyena “attano attham̐ vuḍḍhim̐ sukham̐ icchāmi”ti akāle vāyāmaṁ karonto puggalo vihaññati kilamati mahāvināsaṁ pāpuṇāti. **Cetāti** cetaṛaṭṭhavāsino corā. **Hanimsu vedabbanti** vedabbamantavasena “vedabbo”ti laddhanāmaṁ brahmaṇam̐ hanimsu. **Sabbe te byasanamajjhagū**ti tepi ca anavasesā aññamaññaṁ ghātayamānā byasanam̐ adhigacchim̐su paṭilabhim̐sūti.

Evam̐ bodhisatto “yathā amhākaṁ ācariyo anupāyena aṭṭhāne parakkamaṁ karonto dhanam̐ vassāpetvā attanāpi jīvitakkhayam̐ patto,

aññesañca vināsapaccayo jāto, evameva yo aññopi anupāyena attano atthaṃ icchanto vāyāmaṃ karissati, sabbo so attanā ca vinassissati, paresañca vināsapaccayo bhavissati”ti vanam unnādentō devatāsu sādhuḥkāraṃ dadamānāsu imāya gāthāya dhammaṃ desetvā taṃ dhanam upāyena attano gehaṃ āharitvā dānādīni puññāni karonto yāvatāyukaṃ tathavā jīvitapariyosāne saggapathaṃ pūrayamāno agamāsi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacova, dubbacattā pana mahāvināsaṃ patto”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā vedabbabrahmaṇo dubbacabhikkhu ahoṣi, antevāsiko pana ahameva ahoṣin”ti.

Vedabbajātakavaṇṇanā atṭhamā.

9. Nakkhattajātakavaṇṇanā (49)

Nakkhattam patimānenti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram ājīvakaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kirekaṃ kuladhītaraṃ janapade eko kulaputto attano puttassa vāretvā “asukadivase nāma gaṇhissāmī”ti divasaṃ tathetvā tasmiṃ divase sampatte attano kulūpakaṃ ājīvakaṃ pucchi “bhante ajja mayaṃ ekaṃ maṅgalaṃ karissāma, sobhanaṃ nu kho nakkhattan”ti. So “ayaṃ maṃ paṭhamam apucchitvāva divasaṃ tathetvā idāni paṭipucchati, hotu, sikkhāpessāmi naṃ”ti kujjhivā “ajja asobhanaṃ nakkhattam, mā ajja maṅgalaṃ karittha, sace karissatha, mahāvināso bhavissati”ti āha. Tasmiṃ kule manussā tassa saddahitvā taṃ divasaṃ na gacchimsu. Nagaravāsino sabbaṃ maṅgalakiriyaṃ katvā tesaṃ anāgamanam disvā “tehi ajja divaso tathapito, no ca kho āgatā, amhākampi bahu vāyakammaṃ kataṃ, kiṃ no tehi, amhākaṃ dhītaraṃ aññassa dassāmā”ti yathākateneva maṅgalena dhītaraṃ aññassa kulassa adamsu.

Itare punadivase āgantvā “detha no dārikan”ti āhamsu. Atha ne Sāvattvivāsino “janapadavāsino nāma tumhe gahapatikā pāpamanussā divasaṃ tathetvā avaññāya na āgatā, āgatamaggeneva

paṭigacchatha, amhehi aññesaṃ dārikā dinnā”ti paribhāsiṃsu. Te tehi saddhiṃ kalahaṃ katvā dārikaṃ alabhitvā yathāgatamaggeneva gatā. Tenapi ājīvakena tesaṃ manussānaṃ maṅgalantarāyassa katabhāvo bhikkhūnaṃ antare pākaṭo jāto. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso ājīvakena kulassa maṅgalantarāyo kato”ti kathayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te “imāya nāmā”ti kathayiṃsu. “Na bhikkhave idāneva ājīvako tassa kulassa maṅgalantarāyaṃ karoti, pubbepi esa tesaṃ kujjhitvā maṅgalantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente nagaravāsino janapadavāsīnaṃ dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapetvā attano kulūpakam ājīvakaṃ pucchiṃsu “bhante ajja amhākaṃ ekā maṅgalakiriya, sobhanaṃ nu kho nakkhattan”ti. So “ime attano ruciya divasaṃ ṭhapetvā idāni maṃ pucchanti”ti kujjhitvā “ajja nesaṃ maṅgalantarāyaṃ karissāmī”ti cintetvā “ajja asobhanaṃ nakkhattaṃ, sace karoṭha, mahāvināsaṃ pāpuṇissathā”ti āha. Te tassa saddahitvā na gamiṃsu. Janapadavāsino tesaṃ anāgamanam ñatvā “te ajja divasaṃ ṭhapetvāpi na āgatā, kiṃ no tehi, aññesaṃ dhītaraṃ dassāmā”ti aññesaṃ dhītaraṃ adāsiṃsu. Nagaravāsino punadivase āgantvā dārikaṃ yāciṃsu. Janapadavāsino “tumhe nagaravāsino nāma chinnaṃ gahapatikā, divasaṃ ṭhapetvā dārikaṃ na gaṇhittha, mayaṃ tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ adāmaṃ”ti. Mayaṃ ājīvakaṃ paṭipucchitvā “nakkhattaṃ na sobhanaṃ”ti nāgatā, detha no dārikanti. Amhehi tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ dinnā, idāni dinnadārikaṃ kathaṃ puna ānessāmāti.

Evam tesu aññamaññaṃ kalahaṃ karontesu eko nagaravāsī paṇḍitapuriso ekena kammaṇa janapadaṃ gato tesaṃ nagaravāsīnaṃ “mayaṃ ājīvakaṃ pucchitvā nakkhattassa asobhanabhāvena nāgatā”ti kathentānaṃ sutvā “nakkhattena ko attho, nanu dārikāya laddhabhāvova nakkhattan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

49. “Nakkhattaṃ patimānentaṃ, attho bālaṃ upaccagā.

Attho atthassa nakkhattaṃ, kiṃ karissanti tārakā”ti.

Tattha **patimānenti** olokentaṃ, “idāni nakkhattaṃ bhavissati, idāni nakkhattaṃ bhavissati”ti āgamayamānaṃ. **Attho bālaṃ upaccagā**ti etaṃ nagaravāsikaṃ bālaṃ dārikāpaṭilābhasaṅkhāto attho atikkanto. **Attho atthassa nakkhattanti** yaṃ atthaṃ pariyesanto carati, so paṭiladdho atthova atthassa nakkhattaṃ nāma. **Kiṃ karissanti tārakā**ti itare pana ākāse tārakā kiṃ karissanti, kataraṃ atthaṃ sādheasantīti attho. Nagaravāsino kalahaṃ katvā dārikaṃ alabhivāva agamaṃsu.

Satthā “na bhikkhave esa ājīvako idāneva kulassa maṅgalantarāyaṃ karoti, pubbepe akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā ājīvako etarahi ājīvakova ahosi, tānipi kulāni etarahi kulāniyeva, gāthaṃ vatvā ṭhito paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Nakkhattajātakavaṇṇanā navamā.

10. Dummedhajātakavaṇṇanā (50)

Dummedhānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Sā Dvādasakanipāte **Mahākaphajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño aggamaheṣiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa mātukucchito nikkhantassa nāmaggaṇadivase “Brahmadattakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassuddesiko hutvā Takkasilāyaṃ sippaṃ uggaṇhitvā tiṇṇaṃ

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

vedānaṃ pāraṃ gantvā aṭṭhārasannaṃ vijjaṭṭhānānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi,
 athassa pitā oparajjaṃ adāsi. Tasmim̐ samaye Bārāṇasivāsino
 devatāmaṅgalikā honti, devatā namassanti, bahū ajeḷakakukkuṭasūkarādayo
 vadhivā nānappakārehi pupphagandhehi ceva maṃsalohitehi ca
 balikammaṃ karonti. Bodhisatto cintesi “idāni sattā devatāmaṅgalikā,
 bahum̐ pāṇavadhaṃ karonti, mahājano yebhuyyena adhammasmiṃyeva
 niviṭṭho, ahaṃ pitu accayena rajjaṃ labhitvā ekampi akilametvā upāyeneva
 pāṇavadhaṃ kātum̐ na dassāmi”ti. So ekadivasam̐ ratham̐ abhiruyha nagarā
 nikkhanto addasa ekasmim̐ mahante vaṭarukkhe mahājanaṃ sannipatitaṃ,
 tasmim̐ rukkhe nibbattadevatāya santike puttadhītuyasadhanādīsu yaṃ yaṃ
 icchati, taṃ taṃ patthentaṃ. So taṃ disvā rathā oruyha taṃ rukkhaṃ
 upasaṅkamitvā gandhapupphehi pūjetvā udakena abhisekaṃ katvā rukkhaṃ
 padakkhiṇaṃ katvā devatāmaṅgaliko viya hutvā devataṃ namassitvā ratham̐
 abhiruyha nagaraṃ pāvīsi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena antarantare
 tattha gantvā devatāmaṅgaliko viya pūjaṃ karoti.

So aparena samayena pitu accayena rajje patiṭṭhāya catasso agatiyo
 vajjetvā dasa rājadhamme akopento dhammena rajjaṃ kārento cintesi
 “mayhaṃ manoratho matthakaṃ patto, rajje patiṭṭhitomhi. Yaṃ paṇāhaṃ
 pubbe ekaṃ atthaṃ cintayim̐, idāni taṃ matthakaṃ pāpessāmi”ti amacce ca
 brāhmaṇagahapatikādayo ca sannipātāpetvā āmantesi “jānātha bho mayā
 kena kāraṇena rajjaṃ pattan”ti. Na jānāma devāti. Api vohaṃ asukaṃ nāma
 vaṭarukkhaṃ gandhādīhi pūjetvā añjaliṃ paggahetvā namassamāno
 diṭṭhapubboti. Āma devāti. Tadāhaṃ patthanaṃ akāsim̐ “sace rajjaṃ
 pāpuṇissāmi, balikammaṃ te karissāmi”ti. Tassā me devatāya ānubhāvena
 idaṃ rajjaṃ laddhaṃ, idānissā balikammaṃ karissāmi, tumhe papañcaṃ
 akatvā khippaṃ devatāya balikammaṃ sajjethāti. Kim̐ kim̐ gaṇhāma devāti.
 Bho ahaṃ devatāya āyācamāno “ye mayhaṃ rajje pāṇātipātādīni pañca
 dussīlakammāni dasa akusalakammapathe samādāya vattissanti, te ghātetvā
 antavaṭṭimaṃsalohitādīhi balikammaṃ karissāmi”ti āyācim̐, tasmā tumhe
 evaṃ bherim̐ carāpetha “amhākaṃ rājā uparājakāleyeva evaṃ āyāci
 ‘sacāhaṃ rajjaṃ pāpuṇissāmi,

ye me rajje dussilā bhavissanti, te sabbe ghātetvā balikammaṃ karissāmi”ti, so idāni pañcavidhaṃ dussilakammaṃ dasavidhaṃ akusalakammamāpathaṃ samādāya vattamānānaṃ dussilānaṃ sahaṣsaṃ ghātetvā tesāṃ hadayamaṃsādīni gāhāpetvā devatāya balikammaṃ kātukāmo, evaṃ nagaravāsino jānantū”ti. Evañca pana vatvā “yedāni ito paṭṭhāya dussilakamme vattissanti, tesāṃ sahaṣsaṃ ghātetvā yaññaṃ yajitvā āyācanato muccissāmi”ti etamatthaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha—

50. “Dummedhānaṃ sahaṣsena, yañño me upayācito.

Idāni khohaṃ yajissāmi, bahu adhammiko jano”ti.

Tattha **dummedhānaṃ sahaṣsenā**ti “idaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭati”ti ajānanabhāvena, dasasu vā pana akusalakammamāpathesu samādāya vattanabhāvena duṭṭhā medhā etesanti dummedhā, tesāṃ dummedhānaṃ nippaṇṇānaṃ bālapuggalānaṃ gaṇitvā gahitena sahaṣsena. **Yañño me upayācitoti** mayā devataṃ upasaṅkamitvā “evaṃ yajissāmi”ti yañño yācito. **Idāni khohaṃ yajissāmi**ti so ahaṃ iminā āyācanena rajjassa paṭiladdhattā idāni yajissāmi. Kimkāraṇā? Idāni hi **bahu adhammiko jano**, tasmā idāneva naṃ gahetvā balikammaṃ karissāmi.

Amaccā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “sādhu devā”ti dvādasayojanike Bārāṇasīnagare bheriṃ carāpesuṃ. Bheriyā āṇaṃ sutvā ekampi dussilakammaṃ samādāya ṭhito ekapurisopi nāhosi. Iti yāva bodhisatto rajjaṃ kāresi, tāva ekapuggalopi pañcasu dasasu vā dussilakammesu ekampi kammaṃ karonto na paññāyittha. Evaṃ bodhisatto ekapuggalampi akilamento sakalapaṭṭhavāsino sīlaṃ rakkhāpetvā sayampi dānādāni puñṇāni katvā jīvitapariyosāne attano parisāṃ ādāya devanagaraṃ pūrento agamāsi.

Satthāpi “na bhikkhave Tathāgato idāneva lokassa atthaṃ carati, pubbepi cariyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā

jātakam samodhānesi “tadā parisā Buddhaparisā ahesum, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Dummedhajātakavaṇṇanā dasamā.

Atthakāmaṇḍavaggo pañcamo.

Tassuddānam

Losakatissakapota, veḷukaṃ makasampi ca.

Rohiṇī āramadūsaṃ, vāruṇīdūsavedabbaṃ.

Nakkhattaṃ dummedhaṃ dasāti.

Paṭhamo paṇṇāsako.

6. Āsīsavagga

1. Mahāsīlavajātakavaṇṇanā (51)

Āsīsetheva purisoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ hi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosi”ti pucchi. “Āma bhante”ti ca vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, pubbe paṇḍitā rajjā parihāyitvāpi attano vīriye thatvāva naṭṭhampi yasaṃ puna uppādayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto rañño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatto. Tassa nāmaggaḥaṇḍivase “Sīlavakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassuddesikova sabbasippesu nipphattiṃ patvā aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhito Mahāsīlavarājā nāma ahosi dhammiko dhammarājā. So nagarassa catūsu dvāresu catasso, majjhe ekaṃ, nivesanadvāre ekanti niccaṃ cha dānasālāyo kārāpetvā kapaṇaddhikānaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, khantimettānuḍḍayasampanno aṅke nisinnaṃ puttaṃ

paritosayamāno viya sabbasatte paritosayamāno dhammena rajjam kāreti. Tasseko amacco antepure padubbhitvā aparabhāge pākaṭo jāto. Amaccā rañño ārocesum. Rājā pariggaṇhanto attanā paccakkhato ñatvā taṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “andhabāla ayuttaṃ te kataṃ, na tvaṃ mama vijite vasitum arahasi, attano dhaṇaṇca puttadāre ca gahetvā aññattha yāhi”ti raṭṭhā pabbājesi. So nikkhamitvā Kāsiraṭṭhaṃ atikkamma Kosalajanapadaṃ gantvā Kosalarājānaṃ upaṭṭhahanto anukkamena rañño abbhantariko vissāsiko jāto.

So ekaḍvasaṃ Kosalarājānaṃ āha “deva Bārāṇasirajjam nāma nimmakkhikamadhupaṭalasadisam, rājā atimuduko, appeneva balavāhanena sakkā Bārāṇasirajjam gaṇhitun”ti. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “Bārāṇasirajjam nāma mahā, ayaṇca ‘appeneva balavāhanena sakkā Bārāṇasirajjam gaṇhitun’ti āha, kiṃ nu kho pana payuttakacoro siyā”ti cintetvā “payuttakosi maññe”ti āha. Nāhaṃ deva payuttako, saccameva vadāmi. Sace me na saddahatha, manusse pesetvā paccantagāmaṃ hanāpetha, te manusse gahetvā attano santikaṃ nīte dhaṇaṃ datvā vissajjessatīti. Rājā “ayaṃ ativiya sūro hutvā vadati, vīmaṃsissāmi tāvā”ti attano purise pesetvā paccantagāmaṃ hanāpesi. Manussā te core gahetvā Bārāṇasirañño dassesum. Rājā te disvā “tātā kasmā gāmaṃ hanathā”ti pucchi. “Jīvitum asakkontā devā”ti vutte rājā “atha kasmā mama santikaṃ nāgamittha, itodāni paṭṭhāya evarūpaṃ kammaṃ mā karitthā”ti tesam dhaṇaṃ datvā vissajjesi. Te gantvā Kosalarañño taṃ pavattim ārocesum. So ettakenāpi gantuṃ avisahanto puna majjhejanapadaṃ hanāpesi. Tepi core rājā tatheva dhaṇaṃ datvā vissajjesi. So ettakenāpi agantvā puna pesetvā antaravīthiyaṃ vilumpāpesi, rājā tesampi corānaṃ dhaṇaṃ datvā vissajjesiyeva. Tadā Kosalarājā “ativiya dhammiko rājā”ti ñatvā “Bārāṇasirajjam gahessāmi”ti balavāhanaṃ ādāya niyyāsi.

Tadā pana Bārāṇasirañño mattavāraṇepi abhimukhaṃ āgacchante anivattanadhammā asaniyāpi sīse patantiyā asantanasabhāvā

Sīlavamahārājassa ruciyā sati sakalajambudīpe rajjaṃ gahetum samatthā saḥassamattā abhejjavarasūrā mahāyodhā honti. Te “Kosalarājā āgacchatī”ti sutvā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva Kosalarājā kira ‘Bārāṇasirajjaṃ gaṇhissāmī’ti āgacchati, gacchāma, naṃ amhākaṃ rajjasīmaṃ anokkantameva pothetvā gaṇhāmā”ti vadiṃsu. Rājā “tātā maṃ nissāya aññesaṃ kilamanakiccaṃ natthi, rajjatthiko rajjaṃ gaṇhātu, māgamitthā”ti nivāresi. Kosalarājā rajjasīmaṃ atikkamitvā janapadamajjhaṃ pāvisi. Amaccā punapi rājānaṃ upasaṅkamitvā tatheva vadiṃsu, rājā purimanayeneva nivāresi. Kosalarājā bahinagare ṭhatvā “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti Sīlavamahārājassa sāsanaṃ pesesi. Rājā taṃ sutvā “natthi mayā saddhiṃ yuddhaṃ, rajjaṃ gaṇhātu”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Punapi amaccā rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva na mayaṃ Kosalarañño nagaraṃ pavisitum dema, bahinagareyeva naṃ pothetvā gaṇhāmā”ti āhaṃsu, rājā purimanayeneva nivāretvā nagaradvārāni vivarāpetvā saddhiṃ amaccasaḥassena mahātale pallaṅkamajjhe nisīdi.

Kosalarājā mahantena balavāhanena Bārāṇasiṃ pāvisi. So ekampi paṭisattum apassanto rañño nivesanadvāraṃ gantvā amaccagaṇaparivuto apārutadvāre nivesane alaṅkatapaṭiyattaṃ mahātalaṃ āruyha nisinnaṃ nirāparādhaṃ Sīlavamahārājānaṃ saddhiṃ amaccasaḥassena gaṇhāpetvā “gacchatha, imaṃ rājānaṃ saddhiṃ amaccehi pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā āmakasusānaṃ netvā galappamaṇe āvāṇe khanitvā yathā ekopi hatthaṃ ukkhipitum na sakkoti, evaṃ paṃsum pakkhipitvā nikhanatha, rattim siṅgālā āgantvā etesaṃ kātābbayuttakaṃ karissanti”ti āha. Manussā corarañño āṇaṃ sutvā rājānaṃ saddhiṃ amaccehi pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā nikkhamiṃsu¹. Tasmimpi kāle Sīlavamahārājā corarañño āghātamattampi nākāsi. Tesupi amaccesu evaṃ bandhitvā nīyamānesu ekopi rañño vacanaṃ bhinditum samattho nāma nāhosi. Evaṃ suvinītā kirassa parisā. Atha te rājapurisā sāmaccāṃ Sīlavamahārājānaṃ āmakasusānaṃ netvā galappamaṇe āvāṇe khanitvā Sīlavamahārājānaṃ

1. Nikkhāmesum (Sī, I), nikkhamiṃsu (Ka)

majjhe, ubhosu passesu sesa-amacceti evaṃ sabbepi āvātesu otāretvā paṃsum ākiritvā ghanam ākoṭetvā agamaṃsu. Tadā Silavamahārājā amacce āmantetvā “corarañño upari kopam akatvā mettam eva bhāvettha tātā”ti ovadi.

Atha aḍḍharattasamaye “manussamaṃsam khādisāmā”ti siṅgālā āgamiṃsu. Te disvā rājā ca amaccā ca ekappahāreneva saddamakaṃsu, siṅgālā bhītā palāyiṃsu. Te nivattitvā oloketā pacchato kassaci anāgamanabhāvaṃ ñatvā puna paccāgamiṃsu. Itarepi tatheva saddamakaṃsu. Evaṃ yāvattatīyam palāyitvā puna oloketā tesu ekassapi anāgamanabhāvaṃ ñatvā “vajjhappattā ete bhavissanti”ti sūrā hutvā nivattitvā puna tesu saddam karontesupi na palāyiṃsu. Jeṭṭhakasiṅgālo rājānam upagañchi, sesā siṅgālā sesānam amaccānam santikaṃ agamaṃsu. Upāyakusalo rājā tassa attano santikaṃ āgatabhāvaṃ ñatvā ḍamsitum okāsam dento viya gīvā ukkhipitvā tam gīvāya ḍamsamānam hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā yante pakkhipitvā viya gālham gaṇhi, nāgabalena rañña hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā gīvāya gālham gahitasīṅgālo attānam mocetum asakkonto maraṇabhayatajjito mahāviraṇam viravi. Avasesā siṅgālā tassa tam aṭṭassaraṃ sutvā “ekena purisena suggahito bhavissati”ti amacce upasaṅkamitum asakkontā maraṇabhayatajjitā sabbe palāyiṃsu. Rañño hanukaṭṭhikena daḥham katvā gahitasīṅgāle aparāparaṃ saṅcarante paṃsu sithilā ahosi. Sopi siṅgālo maraṇabhayabhīto catūhi pādehi rañño uparibhāge paṃsum apabyūhi, rājā paṃsuno sithilabhāvaṃ ñatvā siṅgālaṃ vissajjetvā nāgabalo thāmasampanno aparāparaṃ saṅcaranto ubho hatthe ukkhipitvā āvāṭamukhavaṭṭīyam olubbha vātacchinnavalāhako viya nikkhamitvā ṭhito amacce assāsetvā paṃsum viyūhitvā sabbe uddharitvā amaccaparivuto āmakasusāne aṭṭhāsi.

Tasmiṃ samaye manussā ekaṃ matamanussam āmakasusāne chaḍḍentā dvinnam yakkhānam sīmantarikāya chaḍḍesum. Te yakkhā tam matamanussam bhājetum asakkontā “na mayaṃ imaṃ bhājetum sakkoma, ayaṃ Silavarājā dhammiko, esa no bhājetvā dassati, etassa santikaṃ

gacchāmā”ti taṃ matamanussam pāde gahetvā ākaḍḍhantā rañño santikaṃ gantvā “deva amhākaṃ imaṃ matakaṃ bhājetvā dehi”ti āhaṃsu. Bho yakkhā ahaṃ imaṃ tumhākaṃ bhājetvā dadeyyaṃ, aparisuddho paṇamhi, nhāyissāmi tāvāti. Yakkhā corarañño ṭhapitaṃ vāsita-udakaṃ attano ānubhāvena āharitvā rañño nhānatthāya adaṃsu. Nhatvā ṭhitassa saṃharitvā ṭhapite corarañño sātake āharitvā adaṃsu, te nivāsetvā ṭhitassa catujjātiyagandhasamuggaṃ āharitvā adaṃsu, gandhe vilimpitvā ṭhitassa suvaṇṇasamugge maṇitālavanṭesu ṭhapitāni nānāpupphāni āharitvā adaṃsu. Pupphāni piḷandhitvā ṭhitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchimaṃsu. Rājā attano chātakākāraṃ dassesi, te gantvā corarañño sampāditaṃ nānaggarasabhojanaṃ āharitvā adaṃsu, rājā nhātānulitto sumaṇḍitappasādhito nānaggarasabhojanaṃ bhuñji. Yakkhā corarañño ṭhapitaṃ vāsitaṇḍiyaṃ suvaṇṇabhikkāreṇeva suvaṇṇasarakenapi saddhiṃ āharimaṃsu. Athassa paṇiyaṃ pivitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthe dhovitvā ṭhitakāle corarañño sampāditaṃ pañcasugandhikasuparibhāvitaṃ¹ tambūlaṃ āharitvā adaṃsu. Taṃ khāditvā ṭhitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchimaṃsu. Gantvā corarañño ussīsake nikkhittaṃ maṅgalakhaggaṃ āharathāti. Tampi gantvā āharimaṃsu. Rājā taṃ khaggaṃ gahetvā taṃ matamanussam ujukaṃ ṭhapāpetvā matthakamajjhe asinā paharitvā dve koṭṭhāse katvā dvinnaṃ yakkhānaṃ samavibhattameva vibhajitvā adāsi, datvā ca pana khaggaṃ dhovitvā sannayhitvā aṭṭhāsi. Atha te yakkhā manussamaṃsaṃ khāditvā suhitā hutvā tuṭṭhacittā “aññaṃ te mahārāja kiṃ karomā”ti pucchimaṃsu. Tena hi tumhe attano ānubhāvena maṃ corarañño sirigabbhe otāretha, ime ca amacce attano attano gehesu patiṭṭhāpethāti. Te “sādhu devā”ti sampatiṇṇhitvā tathā akaṃsu.

Tasmiṃ samaye corarājā alaṅkatasirigabbhe sirisayanapiṭṭhe nipanno niddāyati. Rājā tassa pamattassa niddāyantassa khaggatalena udaraṃ pahari. So bhūto pabujjhitvā dīpālakena Sīlavamahārājānaṃ sañjānitvā sayanā uṭṭhāya satim² upaṭṭhapetvā ṭhito rājānaṃ āha “mahārāja

1. Pañcasugandhikaparivāsaṃ (Sī), pañcasugandhikaparivāraṃ (Syā, I)

2. Dhitiṃ (Sī)

evarūpāya rattiya gahitārakkhe pihitadvāre bhavane ārakkhamanussehi nirokāse tḥāne khaggaṃ sannayhitvā alaṅkatapaṭiyatto kathaṃ nāma tvaṃ imaṃ sayanapiṭṭhaṃ āgatosi”ti. Rājā attano āgamanākāraṃ sabbaṃ vitthārato kathesi. Taṃ sutvā corarājā saṃviggamānaso “mahārāja ahaṃ manussabhūtopi samāno tumhākaṃ guṇe na jānāmi, paresaṃ lohitamaṃsakhādakehi pana kakkhaḷehi pharusehi yakkhehi tava guṇā nātā, na dānāhaṃ narinda evarūpe sīlasampanne tayi dubbhissāmī”ti khaggaṃ ādāya sapathaṃ katvā rājānaṃ khamāpetvā mahāsayane nipajjāpetvā attanā khuddakamañcake nipajjitvā pabhātāya rattiya utṭhite sūriye bheriṃ carāpetvā sabbaseniyo ca amaccabrāhmaṇagahapatike ca sannipātāpetvā tesāṃ purato ākāse puñṇacandaṃ ukkhipanto viya Sīlavaraṇṇo guṇe kathetvā parisamajjheyeva puna rājānaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā “mahārāja ito paṭṭhāya tumhākaṃ uppanno corūpaddavo mayhaṃ bhāro, mayā gahitārakkhā tumhe rajjaṃ karoṭhā”ti vatvā pesuññakārakassa āṇaṃ kāretvā attano balavāhanaṃ ādāya sakaraṭṭhameva gato.

Sīlavarājāpi kho alaṅkatapaṭiyatto setacchattassa heṭṭhā sarabhapādade kañcanapallaṅke nisinno attano sampattiṃ oloketvā “ayaṅca evarūpā sampatti amaccasahassassa ca jīvitapaṭilābho mayi vīriyaṃ akaronte na kiñci abhavissa, vīriyabalena panāhaṃ naṭṭhaṅca imaṃ yasaṃ paṭilabhiṃ, amaccasahassassa ca jīvitadānaṃ adāsiṃ, āsacchedaṃ vata akatvā vīriyameva kattabbaṃ. Katavīriyassa hi phalaṃ nāma evaṃ samijjhati”ti cintetvā udānavasena imaṃ gāthamāha—

51. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahū”ti.

Tattha **āsīsethevāti** “evāhaṃ vīriyaṃ ārabhanto imamhā dukkhā muccissāmī”ti attano vīriyabalena āsaṃ karotheva. **Na nibbindeyya paṇḍitoti** paṇḍito upāyakusalo yuttaṭṭhāne vīriyaṃ karonto “ahaṃ imassa vīriyassa phalaṃ na labhissāmī”ti na ukkaṇṭheyya, āsacchedaṃ na kareyyāti attho. **Passāmi vohaṃ attānanti** ettha **voti**

nipātamattam, aham ajja attānam passāmi. **Yathā icchim tathā ahūti** aham hi āvāṭe nikhāto tamhā dukkhā muccitvā puna attano rajjasampattim icchim, so aham imam sampattim pattam attānam passāmi. Yathevāham pubbe icchim, tatheva me attā¹ jātoti. Evam bodhisatto “aho vata bho sīlasampannānam vīriyaphalam nāma samijjhatī”ti imāya gāthāya udānam udānetvā yāvajīvam puññāni katvā yathākamman gato.

Satthāpi imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossatṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Satthā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā paduṭṭhāmacco Devadatto ahosi, amaccasahassam Buddhaparisā, Sīlavamahārājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahāsīlavajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Cūḷajanakajātakavaṇṇanā (52)

Vāyametheva purisoti idam Satthā Jetavane viharanto ossatṭhavīriyamevārabbha kathesi. Tattha yaṃ vattabham, tam sabbam **Mahājanakajātake**² āvi bhavissati. Janakarājā pana setacchattassa heṭṭhā nisinnō imam gāthamāha—

52. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi voham attānam, udakā thalamubbhatan”ti.

Tattha **vāyamethevāti** vāyānam karotheva. **Udakā thalamubbhatanti** udakato thalamuttiṇṇam thale patiṭṭhitam attānam passāmīti. Idhāpi ossatṭhavīriyo bhikkhu arahattam patto, janakarājā Sammāsambuddhova ahosīti.

Cūḷajanakajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Attho (Ka)

2. Khu 6. 159 piṭṭhe.

3. Puṇṇapātijātakavaṇṇanā (53)

Tatheva puṇṇā pātiyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto visavāruṇiṃ ārabha kathesi. Ekaṃ samayaṃ Sāvattiyaṃ surādhuttā sannipatitvā mantayimṣu “surāmūlaṃ no khīṇaṃ, kahaṃ nu kho labhissāmā”ti. Atheko kakkhaḷadhutto āha “mā cintayittha, attheko upāyo”ti. Kataro upāyo nāmāti. Anāthapiṇḍiko aṅgulimuddikā piḷandhitvā maṭṭhasāṭakanivattho rājupaṭṭhānaṃ gacchati, mayaṃ surāpātiyaṃ visaññīkaraṇaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āpānaṃ sajjetvā nisīditvā Anāthapiṇḍikassa āgamanakāle “ito ehi mahāseṭṭhi”ti pakkosivā taṃ suraṃ pāyevā visaññībhūtaṃ aṅgulimuddikā ca sātake ca gahetvā surāmūlaṃ karissāmāti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā katvā seṭṭhissa āgamanakāle paṭimaggāṃ gantvā “sāmi ito tāva āgacchatha, ayaṃ amhākaṃ santike atimaṇāpā surā, thokaṃ pivitvā gacchathā”ti vadimṣu. Sotāpanno ariyasāvako kiṃ suraṃ pivissati, anattthiko samānopi pana “ime dhutte pariggaṇhissāmī”ti tesāṃ āpānabhūmiṃ gantvā tesāṃ kiriyaṃ oloketvā “ayaṃ surā imehi iminā nāma kāraṇena yojitā”ti ñatvā “ito dāni paṭṭhāya ime ito palāpessāmī”ti cintetvā āha “hare duṭṭhadhuttā tumhe ‘surāpātiyaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āgatāgate pāyevā visaññī katvā vilumpissāmā’ti āpānamaṇḍalaṃ sajjetvā nisinnā kevalaṃ imaṃ suraṃ vaṇṇetha, ekopi taṃ ukkhipitvā pivituṃ na ussahati. Sace ayaṃ ayojitā assa, imaṃ tumheva piveyyāthā”ti te dhutte tājjetvā tato palāpetvā attano gehaṃ gantvā “dhuttehi katakāraṇaṃ Tathāgatassa ārocessāmī”ti cinto Jetavanaṃ gantvā ārocesi. Satthā “idāni tāva gahapati te dhuttā taṃ vañcetukāmā jātā, pubbe pana paṇḍitepi vañcetukāmā ahesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasisetṭhi ahosi. Tadāpete dhuttā evameva sammantetvā suraṃ yojetvā Bārāṇasisetṭhissa āgamanakāle paṭimaggāṃ gantvā evameva kathayimṣu. Seṭṭhi anattthikopi hutvā te pariggaṇhitukāmo gantvā

tesaṃ kiriyaṃ oloketvā “idaṃ nāmete kātukāmā, palāpessāmi ne ito”ti cintetvā evamāha “bhonto dhuttā suraṃ pivitvā rājakulaṃ gantuṃ nāma ayuttaṃ, rājānaṃ disvā puna āgacchanto jānissāmi, tumhe idheva nisīdathā”ti rājupaṭṭhānaṃ gantvā paccāgañchi. Dhuttā “ito etha sāmī”ti. Sopi tattha gantvā bhesajjena saṃyojitā surāpātiyo oloketvā evamāha “bhonto dhuttā tumhākaṃ kiriyā mayhaṃ na ruccati, tumhākaṃ surāpātiyo yathāpūritāva ṭhitā, tumhe kevalaṃ suraṃ vaṇṇetha, na pana pivatha. Sacāyaṃ manāpā assa, tumhepi piveyyātha, imāya pana visasaṃyuttāya bhavitabban”ti tesaṃ manorathaṃ bhindanto imaṃ gāthamāha—

53. “Tatheva puṇṇā pātiyo, aññā’yaṃ vattate kathā.

Ākāraṇena¹ jānāmi, na cāyaṃ bhaddikā surā”ti.

Tattha **tathevā**ti yathā mayā gamanakāle diṭṭhā, idānipi imā surāpātiyo tatheva puṇṇā. **Aññā’yaṃ vattate kathā**ti yā ayaṃ tumhākaṃ surāvaṇṇanakathā vattati, sā aññāva abhūtā atacchā. Yadi hi esā surā manāpā assa, tumhepi piveyyātha, upaḍḍhapātiyo avasisseyyuṃ. Tumhākaṃ pana ekenāpi surā na pītā. **Ākāraṇena jānāmī**ti tasmā iminā kāraṇena jānāmi. **Na cāyaṃ bhaddikā surā**ti “nevāyaṃ bhaddikā surā, visasaṃyojitāya etāya bhavitabban”ti dhutte niggaṇhitvā² yathā na puna evarūpaṃ karonti, tathā te tajjetvā vissajjesi. So yāvajīvaṃ dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā dhuttā etarahi dhuttā, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Puṇṇapātijātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Ākāraṇena (Sī, Syā, I)

2. Gahetvā (Sī, I), niggaḥetvā (Syā)

4. Kimphalajātakavaṇṇanā (54)

Nāyaṃ rukkho durāruhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ phalakusalaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī kuṭumbiko Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā attano ārame nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā uyyānapālaṃ āṇāpesi “bhikkhūhi saddhiṃ uyyāne vicaritvā ayyānaṃ ambādāni nānāphalāni dehī”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā bhikkhusaṃghamādāya uyyāne vicaranto rukkhaṃ ulloketvāva “etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakkaṃ”ti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti. Bhikkhū gantvā Tathāgatassa ārocesuṃ “bhante ayaṃ uyyānapālo phalakusalo bhūmiyaṃ ʈhitova rukkhaṃ ulloketvā ‘etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakkaṃ’ti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti”ti. Satthā “na bhikkhave ayameva uyyānapālo phalakusalo, pubbe paṇḍitāpi phalakusalāyeva ahesuṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule¹ nibbattitvā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto ekasmiṃ kāle mahāvattani-aṭaviṃ patvā aṭavimukhe ʈhatvā sabbe manusse sannipātāpetvā “imissā aṭaviyā visarukkhā nāma honti, (visapattāni visapupphāni visaphalāni visamadhūni hontiyeva)², pubbe tumhehi aparibhuttaṃ yaṃ kiñci pattāṃ vā pupphaṃ vā phalaṃ vā pallavaṃ vā maṃ aparipucchitvā mā khādathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā aṭaviṃ otarīṃsu. Aṭavimukhe ca ekasmiṃ gāmadvāre kimphalarukkho nāma atthi, tassa khandhasākhāpalāsapupphaphalāni sabbāni ambasadisāneva honti. Na kevalaṃ vaṇṇasaṇṭhānatova, gandharasehipissa āmapakkāni phalāni ambaphalasadisāneva, khādītāni pana halāhalavisāṃ viya taṅkhaṇaṇṇeva jīvitaṃ khayāṃ pāpentī. Purato gacchantā ekacce lolapurisā “ambarukkho ayaṃ”ti saññāya phalāni khādīṃsu, ekacce “satthavāhaṃ pucchitvāva khādissāmā”ti hatthena gahetvā aṭṭhaṃsu. Te satthavāhe āgate “ayya imāni ambaphalāni khādāmā”ti pucchiṃsu. Bodhisatto

1. Setṭhikule (Sī, I)

2. () natthi I-potthake.

“nāyaṃ ambarukkho”ti ñatvā “kiṃphalarukkho nāmesa, nāyaṃ ambarukkho, mā khāditthā”ti vāretvā ye khādīṃsu, tepi vamaṇetvā catumadhuraṃ pāyetvā niroge akāsi.

Pubbe pana imasmiṃ rukkhamaṇe manussa nivaṣaṃ kappetvā “ambaphalāni”ti saññāya imāni visaphalāni khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Punadivase gāmaṇāsino nikkhamitvā matamanusse disvā pāde gaṇhitvā paṭicchannaṭṭhāne chaḍḍetvā sakaṭehi saddhiṃyeva sabbaṃ tesam santakaṃ gaḥetvā gacchanti. Te taṃ divasampi aruṇuggamanakāleyeva “mayhaṃ balibaddo bhavissati, mayhaṃ sakaṭaṃ, mayhaṃ bhaṇḍaṃ”ti vegena taṃ rukkhamaṇaṃ gantvā manusse niroge disvā “kathaṃ tumhe imaṃ rukkhamaṇaṃ ‘nāyaṃ ambarukkho’ti jānitthā”ti pucchīṃsu. Te “mayhaṃ na jānāma, satthavāhaṇetṭhako no jānāti”ti āhaṃsu. Manussa bodhisattaṃ pucchīṃsu “paṇḍita kinti katvā tvaṃ imassa rukkhassa anambarukkhabhāvaṃ aññāsi”ti. So “dvīhi kāraṇehi aññāsin”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

54. “Nāyaṃ rukkho durāruho, napi gāmato ārakā.

Ākāraṇena jānāmi, nāyaṃ sādupalalo duma”ti.

Tattha **nāyaṃ rukkho durāruho**ti ayaṃ visarukkho na dukkhāruho, ukkhipitvā ṭhapitanisṣeṇī viya sukhenaṇārohituṃ sakkāti vadati. **Napi gāmato ārakāti** gāmato dūre ṭhitopi na hoti, gāmadvāre ṭhitoyevāti dīpeti. **Ākāraṇena jānāmi**ti iminā duvidhena kāraṇeṇāhaṃ imaṃ rukkhamaṇaṃ jānāmi. Kinti? **Nāyaṃ sādupalalo duma**ti. Sace hi ayaṃ madhuraphalo ambarukkho abhavissa, evaṃ sukharuḷhe avidūre ṭhite etasmiṃ ekampi phalaṃ na tiṭṭheyya, phalakhāḍakamanussehi niccaṃ parivutova assa. Evaṃ ahaṃ attano ñāṇena paricchinditvā imassa visarukkhabhāvaṃ aññāsiṃti mahājanassa dhammaṃ desetvā sotthigamaṇaṃ gato.

Satthāpi “evaṃ bhikkhave pubbe paṇḍitāpi phalakusalaṃ ahesuṃ”ti imaṃ dhammaḍesaṇaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā paṇḍita Buddhapariṣā ahesuṃ, satthavāho pana ahameva ahoṣiṃ”ti.

Kimphalaajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Pañcāvudhajātakavaṇṇanā (55)

Yo alīnena cittenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ hi bhikkhuṃ Satthā āmantetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosī”ti pucchitvā “saccaṃ Bhagavā”ti vutte “bhikkhu pubbe paṇḍitā vīriyaṃ kātuṃ yuttaṭṭhāne vīriyaṃ katvā rajjasampattiṃ pāpuṇiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño aggamahesiyā kucchismiṃ nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase aṭṭhasate¹ brāhmaṇe sabbakāmehi santappetvā lakkhaṇāni pucchiṃsu. Lakkhaṇakusalā brāhmaṇā lakkhaṇasampattiṃ disvā “puññasampanno mahārāja kumāro, tumhākaṃ accayena rajjaṃ pāpuṇissati, pañcāvudhakamme² paññāto pākaṭo Jambudīpe aggapuriso bhavissati”ti byākarīṃsu. Rājā brāhmaṇānaṃ vacanaṃ sutvā kumārassa nāmaṃ gaṇhanto “Pañcāvudhakumāro”ti nāmaṃ akāsi. Atha naṃ viññutaṃ patvā soḷasavassuddese ṭhitaṃ rājā āmantetvā “tāta sippaṃ uggaṇhāhi”ti āha. Kassa santike uggaṇhāmi devāti. “Gaccha tāta Gandhāraraṭṭhe Takkaṣilaṇagare disāpāmoḁkḁhassa ācariyassa santike uggaṇha, idaṇcassa ācariyabhāgaṃ dajjeyyāsi”ti saḁassaṃ datvā uyyojesi. So tattha gantvā sippaṃ sikkhitvā ācariyena dinnāṃ pañcāvudhaṃ gahetvā ācariyaṃ vanditvā Takkaṣilaṇagarato nikkhamitvā sannaddhapañcāvudho Bārāṇasimaggaṃ paṭipajji.

So antarāmagge Silesalomaṃyakkhena nāma adhiṭṭhitaṃ ekaṃ aṭaviṃ pāpuṇi. Atha naṃ aṭavimukhe manussā disvā “bho māṇava mā imaṃ aṭaviṃ pavisa, Silesalomaṃyakkho nāmettha atthi, so diṭṭhadiṭṭhe manusse jīvitakḁhayaṃ pāpeti”ti vārayiṃsu. Bodhisatto attānaṃ takkento asambhītakesaraṣiḁo viya aṭaviṃ pāvisiyeva. Tasmīṃ aṭavimajjhaṃ sampatte so yakkho tālamatto hutvā kūṭāgāramattaṃ sīsaṃ pattappamāṇāni akkhīni, dakalimakulaṃmattā³ dve dāṭhā ca māpetvā setamukho kabarakucchi nīlahatthapādo hutvā bodhisattassa attānaṃ dassetvā “kaḁaṃ yāsi, tiṭṭha bhakkhosi me”ti āha. Atha naṃ

1. Aṭṭhasataṃ (Sī)

2. Pañcāvudhakammēna (Ka)

3. Kandaḷamakulamattā (Sī), kandaṃakulamattā (I)

bodhisatto “yakkha ahaṃ attānaṃ takketvā idha paviṭṭho, tvaṃ appamatto hutvā maṃ upagaccheyyāsi. Visapītena hi sarena taṃ vijjhivā ettheva pāteṣsāmi”¹ti santajjetvā halāhalavisapītaṃ saraṃ sannayhitvā muñci, so yakkhassa lomesuyeva allīyi. Tato aññaṃ, tato aññanti evaṃ paññāsa sare muñci, sabbe tassa lomesuyeva allīyimsu. Yakkho sabbepi te sare phoṭetvā attano pādamūleyeva pātetvā bodhisattaṃ upasaṅkami.

Bodhisatto punapi taṃ tajjetvā khaggaṃ kaḍḍhitvā pahari, tettiṃsaṅgulāyato khaggo lomesuyeva allīyi. Atha naṃ kaṇayena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā muggarena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā kuntena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā “bho yakkhana te ahaṃ ‘Pañcāvudhakumāro nāmā’²ti sutapubbo, ahaṃ tayā adhiṭṭhitaṃ aṭaviṃ pavisanto na dhanu-ādīni takketvā paviṭṭho, attānaṃyeva pana takketvā paviṭṭho, ajja taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”¹ti unnādentō attānaṃ takketvā¹ dakkhiṇahatthena yakkhaṃ pahari, hattho lomesuyeva allīyi. Vāmahatthena pahari, sopi allīyi. Dakkhiṇapādena pahari, sopi allīyi. Vāmapādena pahari, sopi allīyi. “Sīsena taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”²ti sīsena pahari, tampi lomesuyeva allīyi. So pañcoḍḍito pañcasu ṭhānesu baddho olambantopi nibbhayo nissārajjova ahoṣi.

Yakkho cintesi “ayaṃ eko purisaṣīho purisājānīyo, na purisaṃattova, mādisena nāmassa yakkhena gahitassa santāsaṃattampi na bhavissati, mayā imaṃ maggaṃ hanantena² ekopi evarūpo puriso na diṭṭhapubbo, kasmā nu kho esa na bhāyati”²ti. So taṃ khādituṃ avisahanto “kasmā nu kho tvaṃ māṇava maraṇabhayaṃ na bhāyasī”²ti pucchi. Kiṃkāraṇā yakkha bhāyissāmi. Ekasmiṃ hi attabhāve ekaṃ maraṇaṃ niyatameva, apica mayhaṃ kucchimhi vajirāvudhaṃ atthi. Sace maṃ khādissasi, taṃ āvudhaṃ jīrāpetuṃ na sakkhissasi, taṃ te antāni khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā

1. Adhiṭṭhitaṃ nāma dassetvā unnaditvā (Sī, I), abhītaṣīhanādaṃ nāma dassento unnaditvā (Syā)

2. Imasmiṃ magge vasantena (Ka)

jīvitakkhayaṃ pāpessati. Iti ubhopi nassissāma, iminā kāraṇenāhaṃ na bhāyāmīti. Idaṃ kira bodhisatto attano abbhantare ñāṇāvudhaṃ sandhāya kathesi. Taṃ sutvā yakkho cintesi “ayaṃ māṇavo saccameva bhaṇāti, imassa purisasīhassa sarīrato muggabījamattampi maṃsakhaṇḍaṃ mayhaṃ kucchi jīretuṃ na sakkhissati, vissajessāmi naṃ”ti maraṇabhayatajjito bodhisattaṃ vissajjetvā “māṇava purisasīho tvaṃ, na te ahaṃ maṃsaṃ khādissāmi, tvaṃ ajja Rāhumukhā muttacando viya mama hatthato muccitvā ñāṭisuhajjamaṇḍalaṃ tosentō yāhī”ti āha.

Atha naṃ bodhisatto āha “yakkha ahaṃ tāva gacchissāmi, tvaṃ pana pubbepi akusalaṃ katvā luddo lohitaṇṇaṃ pararuhiramaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto. Sace idhāpi ṭhatvā akusalameva karissasi, andhakārā andhakārameva gamissasi, maṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya pana na sakkā tayā akusalaṃ kātuṃ, paṇātipātakammaṃ nāma niraye tīracchānayoṇiyaṃ pettivisaye asurakāye ca nibbatteti, manussesu nibbattanibbattaṭṭhāne appāyukasaṃvattanikaṃ hotī”ti evamādinā nayena pañcannaṃ dussīlyakammānaṃ ādīnavaṃ, pañcannaṃ silānaṃ ānisaṃsaṇca kathetvā nānākāraṇehi yakkhaṃ tajjetvā dhammaṃ desetvā dametvā nibbisevanaṃ katvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā tassāyeva naṃ aṭaviyā balipaṭiggāhakaṃ devataṃ katvā appamādena ovaditvā aṭavito nikkhamitvā aṭavimukhe manussānaṃ ācikkhitvā sannaddhapañcāvudho Bārāṇasīṃ gantvā mātāpitara disvā aparabhāge rajje paṭiṭṭhāya dhammena rajjaṃ karento dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

55. “Yo alīnena cittena, alīnamanaso naro.

Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayaṃ”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—yo puriso alīnena asaṃkuṭṭitena cittena pakatiyāpi alīnamano alīnajjhāsayaova hutvā anavajjaṭṭhena kusalaṃ sattatimsabodhipakkhiyabhedaṃ dhammaṃ bhāveti vaḍḍheti, visālena cittena

vipassanaṃ anuyuñjati catūhi yogehi khemassa nibbānassa pattiya, so evaṃ sabbasaṅkhāresu “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tilakkhaṇaṃ āropetvā taruṇavipassanato paṭṭhāya uppanne bodhipakkhiyadhamme bhāvento anupubbena ekasaṃyojanampi anavasesetvā sabbasaṃyojanakkhayakarassa catutthamaggassa pariyoṣāne uppannattā “sabbasaṃyojanakkhaya”ti saṅkhyāṃ gataṃ arahattaṃ pāpuṇeyyāti.

Evaṃ satthā arahattena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyoṣāne so bhikkhu arahattaṃ pāpuṇi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā yakkho Aṅgulimālo ahosi, Pañcāvudhakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Pañcāvudhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā (56)

Yo pahaṭṭhena cittenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira Sāvatthivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbajī. Athassa ācariyupajjhāyā “āvuso ekavidhena sīlaṃ nāma, duvidhena, tividhena, catubbidhena, pañcavidhena, chabbidhena, sattavidhena, aṭṭhavidhena, navavidhena, dasavidhena, bahuvidhena sīlaṃ nāma. Idaṃ cūlasīlaṃ¹ nāma, idaṃ majjhimasīlaṃ nāma, idaṃ mahāsīlaṃ nāma. Idaṃ pātimokkhasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ indriyasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ ājīvapārisuddhisīlaṃ nāma, idaṃ paccayapaṭisevanasīlaṃ nāmā”ti sīlaṃ ācikkhanti. So cintesi “idaṃ sīlaṃ nāma atibahu, ahaṃ ettakaṃ samādāya vattituṃ na sakkhissāmi, sīlaṃ pūretuṃ asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ gihī hutvā dānādīni puññāni ca karissāmi, puttadāraṇca posessāmi”ti. Evañca pana cintetvā “bhante ahaṃ sīlaṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi, asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ hīnāyāvattissāmi, tumhākaṃ pattacīvaraṃ gaṇhathā”ti āha.

1. Cullasīlaṃ (Sī)

Atha naṃ āhaṃsu “āvuso evaṃ sante Dasabalaṃ vanditvāva yāhī”ti te taṃ ādāya Satthu santikaṃ dhammasabhaṃ agamaṃsu. Satthā disvāva “kiṃ bhikkhave anattikaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatattā”ti āha. Bhante ayaṃ bhikkhu “ahaṃ sīlaṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi”ti pattacīvaraṃ niyyādeti, atha naṃ mayaṃ gahetvā āgatamhāti. Kasmā pana tumhe bhikkhave imassa bhikkhuno bahuṃ sīlaṃ ācikkhatha. Yattakaṃ esa rakkhituṃ sakkoti, tattakameva rakkhissati. Ito paṭṭhāya tumhe etaṃ mā kiñci avacuttha, ahamettha kattabbaṃ jānissāmi, ehi tvaṃ bhikkhu, kiṃ te bahunā sīlena, tīṇiyeva sīlāni rakkhituṃ sakkhissasīti. Rakkhissāmi bhanteti. Tena hi tvaṃ ito paṭṭhāya kāyadvāraṃ vacīdvāraṃ manodvāranti tīṇi dvārāni rakkha, mā kāyena pāpakammaṃ kari, mā vācāya, mā manasā. Gaccha mā hīnāyāvatti, imāni tīṇiyeva sīlāni rakkhāti. Ettāvata so bhikkhu tuṭṭhamānaso “sādhu bhante rakkhissāmi imāni tīṇi sīlāni”ti Satthāraṃ vanditvā ācariyupajjhāyehi saddhiṃ yeva agamāsi. So tāni tīṇi sīlāni pūrentova aññāsi “ācariyupajjhāyehi mayhaṃ ācikkhitaṃ sīlampi ettakameva, te pana attano abuddhabhāvena maṃ bujjhāpetuṃ nāsakkhiṃsu, Sammāsambuddho attano buddhasubuddhatāya anuttaradhammarājatāya ettakaṃ sīlaṃ tīsuyeva dvāresu pakkhipitvā maṃ gaṇhāpesi, avassayo vata me Satthā jāto”ti vipassanaṃ vadḍhetvā katipāheneva arahatte patiṭṭhāsi.

Taṃ pavattiṃ ñatvā dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso taṃ kira bhikkhuṃ ‘bahusīlāni rakkhituṃ na sakkomī’ti hīnāyāvattantaṃ sabbāni sīlāni tīhi koṭṭhāsehi saṅkhipitvā¹ gāhāpetvā Satthā arahattaṃ pāpesi, aho Buddhānaṃ balaṃ nāma acchariyaṃ”ti² Buddhaguṇe kathentā nisīdiṃsu. Atha Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave atigarukopi bhāro koṭṭhāsavasena bhājetvā dinno lahuko viya hoti, pubbepi paṇḍitā mahantaṃ kañcanakkhandhaṃ labhitvā ukkhipituṃ asakkontā vibhagaṃ katvā ukkhipitvā agamaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Pakkhipitvā (Sī)

2. Aho Buddhā nāma acchariyamanussāti (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake kassako ahosi. So ekadivasaṃ aññatarasmiṃ chaḍḍitagāmake khetṭe kasim kasati. Pubbe ca tasmim gāme eko vibhavasampanno seṭṭhi ūrumattapariṇāhaṃ catuhatthāyāmaṃ kañcanakkhandhaṃ nidahitvā kālamakāsi. Tasmim bodhisattassa naṅgalaṃ lagitvā aṭṭhāsi. So “mūlasantānakam bhavissati”ti paṃsum viyūhanto taṃ disvā paṃsunā paṭicchādetvā divasaṃ kasitvā atthaṅgate sūriye yuganaṅgalādini ekamante nikkhipitvā “kañcanakkhandhaṃ gaṇhitvā gacchissāmi”ti taṃ ukkhipitum nāsakkihi. Asakkonto nisīditvā “ettakaṃ kucchibharaṇāya bhavissati, ettakaṃ nidahitvā ṭhapessāmi, ettakena kammante payojessāmi, ettakaṃ dānādipuñṇakiriyaṃ bhavissati”ti cattāro koṭṭhāse akāsi. Tassevaṃ vibhattakāle so kañcanakkhandho sallahuko viya ahosi. So taṃ ukkhipitvā gharaṃ netvā catudhā vibhajitvā dānādini puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Iti Bhagavā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

56. “Yo pahaṭṭhena cittena, pahaṭṭhamanaso naro.

Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiya.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayaṃ”ti.

Tattha **pahaṭṭhenā**ti vinīvaraṇena. **Pahaṭṭhamanaso**ti tāya eva vinīvaraṇatāya pahaṭṭhamānaso, suvaṇṇaṃ viya pahaṃsitvā samujjotitasappabhāsacitto¹ hutvāti attho.

Evaṃ satthā arahattakūṭena desanaṃ niṭṭhāpetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā kañcanakkhandhaladdhapuriso ahameva ahosiṃ”ti.

Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Samujjotitasappabhāsakatacitto (Sī, Syā, I)

7. Vānarindajātakavaṇṇanā (57)

Yassete caturo dhammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba katesi. Tasmim hi samaye Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave idāneva Devadatto mayham vadhāya parisakkatī, pubbepe parisakkiyeva, tāsamattampi pana kātum nāsakkhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kapiyoniyam nibbattitvā vuḍḍhimanvāya assapotakappamāṇo thāmasampanno ekacaro hutvā nadītīre viharati. Tassā pana nadiyā vemajjhe eko dīpako nānappakārehi ambapanasādīhi phalarukkhehi sampanno. Bodhisatto nāgabalo thāmasampanno nadiyā orimatīrato uppatitvā dīpakassa orato nadīmajjhe eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmim nipatati, tato uppatitvā tasmim dīpake patati. Tattha nānappakārāni phalāni khāditvā sāyam teneva upāyena paccāgantvā attano vasanaṭṭhāne vasitvā punadivasepi tatheva karoti. Iminā niyāmena tattha vāsam kappeti.

Tasmim pana kāle eko kumbhīlo sapajāpatiko tassā nadiyā vasati, tassa bhariyā bodhisattam aparāparam gacchantam disvā bodhisattassa hadayamanse dohaḷam uppādetvā kumbhīlam āha “mayham kho ayya imassa vānarindassa hadayamanse dohaḷo uppanno”ti. Kumbhīlo “sādhu bhadde, lacchasī”ti vatvā “ajja tam sāyam dīpakato āgacchantameva gaṇhissāmi”ti gantvā piṭṭhipāsāṇe nipajji.

Bodhisatto divasam caritvā sāyanhasamaye dīpake ṭhitova pāsāṇam oloketvā “ayam pāsāṇo idāni uccatāro khāyati, kim nu kho kāraṇam”ti cintesi. Tassa kira udakappamāṇaṇca pāsāṇappamāṇaṇca suvavatthāpitameva hoti. Tenassa etadahosi “ajja imissā nadiyā udakam neva hāyati, na ca vaḍḍhati, atha ca panāyam pāsāṇo mahā hutvā paññāyati, kacci nu kho ettha mayham gahaṇatthāya kumbhīlo nipanno”ti. So “vīmaṃsāmi tāva nan”ti

tattheva ṭhatvā pāsāṇena saddhiṃ kathento viya “bho pāsāṇā”ti vatvā paṭivacanaṃ alabhanto yāvatatiyaṃ “bho pāsāṇā”ti āha. Pāsāṇo kiṃ paṭivacanaṃ dassati. Punapi vānaro “kiṃ bho pāsāṇa ajja mayhaṃ paṭivacanaṃ na desī”ti āha. Kumbhīlo “addhā aññesu divasesu ayaṃ pāsāṇo Vānarindassa paṭivacanaṃ adāsi, dassāmi dānissa paṭivacanaṃ”ti cintetvā “kiṃ bho Vānarindā”ti āha. Kosi tvanti. Ahaṃ kumbhīloti. Kimatthaṃ ettha nipannosīti. Tava hadayamaṃsaṃ patthayamānoti. Bodhisatto cintesi “añño me gamanamaggo natthi, ajja mayā esa kumbhīlo vañcetaḥ”ti. Atha naṃ evamāha “samma kumbhīla ahaṃ attānaṃ tuyhaṃ pariccajissāmi, tvaṃ mukhaṃ vivaritvā maṃ tava santikaṃ āgatakāle gaṇhāhi”ti. Kumbhīlānaṃ hi mukhe vivaṭe akkhīni nimmīlanti. So taṃ kāraṇaṃ asallakkhetvā mukhaṃ vivari, athassa akkhīni pithiyimsu. So mukhaṃ vivaritvā akkhīni nimmīletvā nipajji. Bodhisatto tathābhāvaṃ ñatvā dīpakā uppatito gantvā kumbhīlassa matthake akkamitvā tato uppatito vijjulatā viya vijjotamāno paratīre aṭṭhāsi.

Kumbhīlo taṃ acchariyaṃ disvā “iminā Vānarindena ati-accherakaṃ¹ katan”ti cintetvā “bho Vānarinda imasmiṃ loke catūhi dhammehi samannāgato puggalo paccāmitte adhibhavati, te sabbepi tuyhaṃ abbhantare atthi maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

57. “Yassete caturo dhammā, Vānarinda yathā tava.

Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti.

Tattha **yassāti** yassa kassaci puggalassa. **Eteti** idāni vattabbe paccakkhato niddisati. **Caturo dhammāti** cattāro guṇā. **Saccanti** vacīsaccaṃ, “mama santikaṃ āgamiṣāmi”ti vatvā musāvādaṃ akatvā āgatoyevāti etaṃ te vacīsaccaṃ. **Dhammoti** vicāraṇapaññā, “evaṃ kate idaṃ nāma bhavissatī”ti eṣā te vicāraṇapaññā atthi. **Dhitīti** abbocchinnaṃ vīriyaṃ vuccati, etampi te atthi. **Cāgoti** attapariccāgo, tvaṃ attānaṃ

1. Ati-acchariyaṃ (Ka)

pariccajītvā mama santikaṃ āgato. Yaṃ paṇāhaṃ gaṇhituṃ nāsakkhiṃ, mayhamevesa¹ doso. **Diṭṭhanti** paccāmittaṃ. **So ativattatīti** yassa puggalassa yathā tava, evaṃ ete cattāro dhammā atthi, so yathā maṃ ajja tvaṃ atikkanto, tatheva attano paccāmittaṃ atikkamati abhibhavatīti. Evaṃ kumbhīlo bodhisattaṃ pasamsitvā attano vasaṭṭhānaṃ gato.

Satthāpi “na bhikkhave Devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kumbhīlo Devadatto ahosi, bhariyāssa ciñcamāṇavikā, Vānarindo pana ahameva ahosin”ti.

Vānarindajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Tayodhammajātakavaṇṇanā (58)

Yassa ete tayo dhammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanamevārabha kathesi.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍḍatte rajjaṃ kārente Devadatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā Himavantappadese yūthaṃ pariharanto attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ “vuḍḍhippattā ime yūthaṃ parihareyyun”ti bhayena dantehi ḍamsitvā tesaṃ bījāni uppāṭeti. Tadā bodhisattopi taññeva paṭicca ekissā vānariyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha sā vānarī gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā attano gabbhaṃ anurakkhamānā aññaṃ pabbatapādaṃ agamāsi. Sā paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyi. So vuḍḍhimanvāya viññutaṃ patto thāmasampanno ahosi. So ekadivasam mātaraṃ pucchi “amma mayhaṃ pitā kahan”ti. Tāta asukasmim nāma pabbatapāde yūthaṃ pariharanto vasaṭṭīti. Amma tassa maṃ santikaṃ nehīti. Tāta na sakkā tayā pitu santikaṃ gantuṃ. Pitā hi te attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ yūthapariharaṇabhayena dantehi ḍamsitvā bījāni uppāṭetīti. Amma nehi maṃ tattha, ahaṃ jānissāmīti. Sā puttaṃ ādāya tassa santikaṃ agamāsi.

1. Mayhamevettha (Sī, I)

So vānaro attano puttāṃ disvāva “ayaṃ vaḍḍhanto mayhaṃ yūthaṃ pariharitum na dassati, idāneva māretabbo”ti “etaṃ ālinganto viya gālhaṃ pīletvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti cintetvā “ehi tāta ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatosī”ti bodhisattaṃ ālinganto viya nippīlesi. Bodhisatto pana nāgabalo thāmasampanno, sopi naṃ nippīlesi, athassa aṭṭhīni bhijjanākārappattāni ahesum. Athassa etadahosi “ayaṃ vaḍḍhanto maṃ māressati, kena nu kho upāyena puretaraññeva māreyyan”ti. Tato cintesi “ayaṃ avidūre rakkhasapariggahito saro atthi, tattha naṃ rakkhasena khādāpessāmī”ti. Atha naṃ evamāha “tāta ahaṃ mahallako, imaṃ yūthaṃ tuyhaṃ niyyādemi, ajjeva taṃ rājānaṃ karomi, asukasmim nāma ṭhāne saro atthi, tattha dve kumudiniyo, tisso uppaliniyo, pañca paduminiyo ca pupphanti, gaccha, tato pupphāni āharā”ti. So “sādhu tāta āharissāmī”ti gantvā sahasā anotaritvā samantā padaṃ paricchindanto otiṇṇapadaññeva addasa, na uttiṇṇapadaṃ. So “iminā sarena rakkhasapariggahitena bhavitabbaṃ, mayhaṃ pitā attanā māretum asakkonto rakkhasena maṃ khādāpetukāmo bhavissati, ahaṃ imaṃca saraṃ na otarissāmī, pupphāni ca gahessāmī”ti nirudakattṭhānaṃ gantvā vegaṃ gahetvā uppatitvā parato gacchanto nirudake okāse¹ ṭhitāneva dve pupphāni gahetvā paratīre pati. Paratīratopi orimatīraṃ āgacchanto tenevupāyena dve gaṇhi. Evaṃ ubhosu passesu rāsim karonto pupphāni ca gaṇhi, rakkhasassa ca āṇattṭhānaṃ na otari.

Athassa “ito uttari ukkhipitum na sakkhissāmī”ti tāni pupphāni gahetvā ekasmim ṭhāne rāsim karontassa so rakkhaso “mayā ettakaṃ kālaṃ evarūpo paññavā acchariyapuriso na diṭṭhapubbo, pupphāni ca nāma yāvadicchakaṃ gahitāni, mayhaṃca āṇattṭhānaṃ na otarī”ti² udakaṃ dvidhā bhindanto udakato uṭṭhāya bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “vānarinda imasmim loke yassa tayo dhammā atthi, so paccāmittaṃ abhibhavati, te sabbepi tava abbhantare atthi maññe”ti vatvā bodhisattassa thutim karonto imaṃ gāthamāha—

1. Ākāse (Sī, I, Ka)

2. Na otiṇṇoti (Syā, Ka)

58. “Yassa ete¹ tayo dhammā, vānarinda yathā tava.

Dakkhiyaṃ sūriyaṃ paññā, diṭṭhaṃ so ativattatī”ti.

Tattha **dakkhiyanti** dakkhabhāvo, sampattabhayaṃ vidhamitum jānanapaññāya sampayutta-uttamavīriyassetam nāmaṃ. **Sūriyanti** sūrabhāvo, nibbhayabhāvassetam nāmaṃ. **Paññāti** paññāpadaṭṭhānāya² upāyapaññāyetaṃ nāmaṃ.

Evam so dakarakkhaso imāya gāthāya bodhisattassa thutiṃ katvā “imāni pupphāni kimatthaṃ harasī”ti pucchi. Pitā maṃ rājānaṃ kātukāmo, tena kāraṇena harāmīti. “Na sakkā tādisena uttamapurisena pupphāni vahitum, ahaṃ vahissāmī”ti ukkhipitvā tassa pacchato pacchato agamāsi. Athassa pitā dūratova taṃ disvā “ahaṃ imaṃ ‘rakkhasabhattaṃ bhavissatī’ti paṇiṃ, so dānesa rakkhasaṃ pupphāni gāhāpento āgacchati, idānimhi naṭṭho”ti cintento sattadhā hadayaphālaṇaṃ patvā tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sesavānarā sannipatitvā bodhisattaṃ rājānaṃ akamsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā yūthapati Devadatto ahosi, yūthapatiputto pana ahameva ahosin”ti.

Tayodhammajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Bherivādakajātakavaṇṇanā (59)

Dhame dhameti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacosi”ti pucchitvā “saccaṃ Bhagavā”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepe dubbacoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bherivādakakule nibbattitvā gāmake vasati. So “Bārāṇasiyaṃ

1. Yassete ca (Syā, Ka)

2. Paññāpanapaṭṭhapanāya (Sī, Syā, I)

nakkhattaṃ ghuṭṭhan”ti sutvā “samajjamaṇḍale bheriṃ vādetvā dhanam āharissāmi”ti puttaṃ ādāya tattha gantvā bheriṃ vādetvā bahudhanaṃ labhi. So taṃ ādāya attano gāmaṃ gacchanto corāṭaviṃ patvā puttaṃ nirantaraṃ bheriṃ vādettaṃ vāresi “tāta nirantaraṃ avādetvā maggapaṭipannassa issarassa bheriṃ¹ viya antarantarā vādehi”ti. So pitarā vāriyamānopi “bherisaddeneva core palāpessāmi”ti vatvā nirantareva vādesi. Corā paṭhamaññeva bherisaddaṃ sutvā “issarabheri bhavissati”ti palāyitvā ati viya ekābaddhaṃ saddaṃ sutvā “nāyaṃ issarabheri bhavissati”ti āgantvā upadhārentā dveyeva jane disvā pothetvā vilumpiṃsu. Bodhisatto “kicchena vata no laddhaṃ dhanam ekābaddhaṃ katvā vādetto nāsesi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

59. “Dhame dhame nātidhame, atidhantaṃ hi pāpakaṃ.

Dhantena hi sataṃ laddhaṃ, atidhantena nāsitaṃ”ti.

Tattha **dhame dhame**ti dhameyya no na dhameyya, bheriṃ vādeyya no na vādeyyāti attho. **Nātidhameti** atikkamitvā pana nirantareva katvā na vādeyya. Kiṃ kārāṇā? **Atidhantaṃ hi pāpakaṃ**, nirantaraṃ bherivādanaṃ idāni amhākaṃ pāpakaṃ lāmakam jātaṃ. **Dhantena hi sataṃ laddhanti** nagare dhamantena bherivādanena kahāpaṇasataṃ laddhaṃ. **Atidhantena nāsitanti** idāni pana me puttena vacanaṃ akatvā yadidaṃ aṭaviyaṃ atidhantaṃ, tena atidhantena sabbaṃ nāsitanti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā putto dubbacabhikkhu ahosi, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Bherivādakajātakavaṇṇanā navamā.

1. Maggapaṭipannaṃ issarabheriṃ (Sī, I), maggapaṭipanna-issarabheriṃ (Syā)

10. Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā (60)

Dhame dhameti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dubbacamevārabha kathesi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto saṅkhadhamakakule nibbattitvā Bārāṇasiyaṃ nakkhatte ghuṭṭhe pitaraṃ ādāya saṅkhadhamanakammena dhanam labhitvā āgamanakāle corāṭaviyaṃ pitaraṃ nirantaraṃ saṅkham dhamantaṃ vāresi. So “saṅkhasaddena core palāpessāmi”ti nirantameva dhami, corā purimanayeneva āgantvā vilumpiṃsu. Bodhisatto purimanayeneva gātham abhāsi—

60. “Dhame dhame nātidhame, atidhantaṃ hi pāpakaṃ.
Dhantenādhigatā bhogā, te tāto vidhamī dhaman”ti.

Tattha **te tāto vidhamī dhamanti** te saṅkham dhamitvā laddhabhoge mama pitā punappunaṃ dhamanto vidhami viddhamāsesi vināsesīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā pitā dubbacabhikkhu ahosi, putto panassa ahameva ahosi”ti.

Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā dasamā.

Āsīsavaggo chaṭṭho.

Tassuddānam

Mahāsīlavajānakam, puṇṇapāti ca kimphalam.

Pañcāvudhakañcanakkhandham, vānarindaṃ tayodhammaṃ.

Bherivādasāṅkhadhamanti.

7. Itthivagga

1. Asātamantajātakavaṇṇanā (61)

Asā loki'tthiyo nāmāti idam Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitam bhikkhum ārabba kathesi. Tassa vatthu Ummādanti-jātake āvi bhavissati. Tam pana bhikkhum Satthā “bhikkhu itthiyo nāma asātā¹ asatiyo lāmikā pacchimikā, tvaṃ evarūpaṃ lāmikaṃ itthiṃ nissāya kasmā ukkaṇṭhitosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto Gandhāraṭṭhe Takkaṣilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto tīsu vedesu sabbasippesu ca nipphattiṃ patto disāpāmoḁkho ācariyo ahoṣi. Tadā Bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule puttassa jātadivase aggiṃ gahetvā anibbāyantaṃ ṭhapayimsu. Atha naṃ brāhmaṇakumāraṃ soḁsavassakāle mātāpitaro āhaṃsu “putta mayaṃ tava jātadivase aggiṃ gahetvā ṭhapayimha. Sace brahmalokaṃ parāyaṇo bhavitukāmo, tvaṃ aggiṃ ādāya araṇṇaṃ pavasitvā aggiṃ Bhagavantaṃ² namassamāno brahmalokaṃ parāyaṇo hohi. Sace agāraṃ ajjhāvasitukāmo, Takkaṣilaṃ gantvā disāpāmoḁkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapeti”ti. Māṇavo “nāhaṃ sakkhissāmi araṇṇe aggiṃ paricaritum, kuṭumbameva saṇṭhapessāmi”ti mātāpitaro vanditvā ācariyabhāgaṃ sahaṣsaṃ gahetvā Takkaṣilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā paccāgamāsi.

Mātāpitaro paṇassa anattikā gharāvāsena, araṇṇe aggiṃ paricarāpetukāmā honti. Atha naṃ mātā itthiṇaṃ dosaṃ dassetvā araṇṇaṃ pesetukāmā “so ācariyo paṇḁito byatto sakkhissati me puttassa itthiṇaṃ dosaṃ kathetun”ti cintetvā āha “uggahitaṃ te tāta sippaṃ”ti. Āma ammaṭi. Asātamantopi te uggaṇhitoti. Na uggaṇhito ammaṭi. Tāta yaḁi te asātamanto na uggaṇhito, kiṃ nāma te sippaṃ uggaṇhitaṃ, gaccha, uggaṇhitvā ehi. So “sādhū”ti puna Takkaṣilābhimukho pāyāsi. Tassapi ācariyassa mātā mahallikā

1. Asā (sī), āsā (I)

2. Aggibhagavantaṃ (Sī)

vīsativassasatikā. So taṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggaṭi. Aññe manussā naṃ tathā karontaṃ jigucchanti. So cintesi “yannūnāhaṃ araṇṇaṃ pavasitvā tattha mātaraṃ paṭijagganto vihareyyaṃ”ti. Athekasmim vivitte araṇṇe udakaphāsukaṭṭhāne paṇṇasālaṃ kāretvā sappitaṇḍulādāni āharāpetvā mātaraṃ ukkhipitvā tattha gantvā mātaraṃ paṭijagganto vāsaṃ kappesi.

Sopi kho māṇavo Takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ apassanto “kaḥaṃ ācariyo”ti pucchitvā taṃ pavattiṃ sutvā tattha gantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ ācariyo “kiṃ nu kho tāta atisīghaṃ āgatosi”ti. Nanu ahaṃ tumhehi asātamanto nāma na uggaṇhāpitoti. Ko pana te asātamante uggaṇhitabbe katvā kathesi. Mayhaṃ mātā ācariyāti. Bodhisatto cintesi “asātamanto nāma koci natthi, imassa pana mātā imaṃ itthidose jānāpetukāma bhavissati”ti. Atha naṃ “sādhū tāta dassāmi te asātamante, tvaṃ ajja ādiṃ katvā mama ṭhāne ṭhatvā mama mātaraṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggāhi, hatthapādasīsapiṭṭhisambāhanādāni cassā karonto ‘ayye jaraṃ pattakālepi tāva te evarūpaṃ sarīraṃ, daharakāle kīdisaṃ ahoṣi”ti hatthapādaparikammādikaraṇakāle hatthapādādānaṃ vaṇṇaṃ katheyyāsi. Yaṅca te mama mātā katheti, taṃ alajjanto aniguhanto mayhaṃ āroceyyāsi, evaṃ karonto asātamante lacchasi, akaronto na lacchasi”ti āha. So “sādhū ācariyā”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya sabbaṃ yathāvuttavidhānaṃ akāsi.

Athassā tasmim māṇave punappunaṃ vaṇṇayamāne “ayaṃ mayā saddhiṃ abhiraṃmitukāmo bhavissati”ti andhāya¹ jarājiṇṇāya abbhantare kilesa uppajji. Sā ekadivasaṃ attano sarīravaṇṇaṃ kathayamānaṃ māṇavaṃ āha “mayā saddhiṃ abhiraṃmituṃ icchasi”ti. Ayye ahaṃ tāva iccheyyaṃ, ācariyo pana garukoti. Sace maṃ icchasi, puttaṃ me mārehi. Ahaṃ ācariyassa santike ettakaṃ sippaṃ uggaṇhitvā kilesamattaṃ nissāya kinti katvā ācariyaṃ māressāmi. Tena hi sace tvaṃ maṃ na pariccajasi, ahaṃeva naṃ māressāmi. Evaṃ itthiyo nāma

1. Andhagatāya (Ka)

asātā¹ lāmikā pacchimikā, tathārūpe nāma vaye ṭhitā rāgacittam uppadetvā kilesam anuvattamānā evam upakāram puttam māretukāmā jātā. Māṇavo sabbam tam katham bodhisattassa ārocesi.

Bodhisatto “suṭṭhu te māṇava katham mayham ārocentenā”ti vatvā mātu āyusaṅkhāram olokento “ajjeva marissatī”ti ñatvā “ehi māṇava, vīmaṁsissāma nan”ti ekam udumbararukkham chinditvā attano pamāṇena kaṭṭharūpakam katvā sasīsam pārupitvā attano sayanaṭṭhāne uttānam nipajjāpetvā rajjukam bandhitvā antevāsikam āha “tāta pharasum ādāya gantvā mama mātu saññam dehī”ti. Māṇavo gantvā “ayye ācariyo paṇṇasālāyam attano sayanaṭṭhāne nipanno, rajjusaññā me baddhā, imam pharasum ādāya gantvā sace sakkosi, mārehi nan”ti āha. Tvam pana mam na pariccajissasīti. Kimkāraṇa pariccajissāmīti. Sā pharasum ādāya pavedhamānā utthāya rajjusaññāya gantvā hatthena parāmasitvā “ayam me putto”ti saññāya kaṭṭharūpakassa mukhato sātakam apantvā pharasum ādāya “ekappahāreneva māressāmī”ti gīvāyameva paharitvā “dhan”ti sadde² uppanne rukkhabhāvam aññāsī. Atha bodhisattena “kim karosi amma”ti vutte sā “vañcitāmhī”ti tattheva maritvā patitā. Attano kira paṇṇasālāya nipannāyapi taṅkhaṇaṇṇeva taya maritabbameva.

So tassā matabhāvam ñatvā sarīrakiccam katvā ālāhanam nibbāpetvā vanapupphehi pūjetvā māṇavam ādāya paṇṇasāladvāre nisīditvā “tāta pāṭiyekko asātamanto nāma natthi, itthiyo asātā nāma, tava mātā ‘asātamantaṁ uggahā’ti mama santikam pesayamānā itthīnam dosam jānanattham pesesi, idāni pana te paccakkhameva mama mātu doso diṭṭho, iminā kāraṇena ‘itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā’ti jāneyyāsī”ti tam ovaditvā uyyojesi. Sopi ācariyam vanditvā mātāpitūnam santikam agamāsī. Atha nam mātā pucchi “tāta uggahito te asātamanto”ti. Āma ammaṭi. Idāni kim karissasi, pabbajitvā aggim vā paricarissasi, agāramajjhe vā vasissasīti. Māṇavo “mayā amma paccakkhato itthīnam dosā

1. Asā (Sī), āsā (I)

2. “Ṭan”ti sadde (Sī, I), thaddhasadde (Syā)

diṭṭhā, agārena me kiccaṃ natthi, pabbajissāmahan”ti attano adhippāyaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha—

61. “Asā loki’tthiyo nāma, velā tāsāṃ na vijjati.

Sārattā ca pagabbhā ca, sikhī sabbaghaso yathā.

Tā hitvā pabbajissāmi, vivekamanubrūhayan”ti.

Tattha **asāti** asatiyo lāmikā. Atha vā sātāṃ vuccati sukhaṃ, taṃ tāsu natthi. Attani paṭibaddhacittānaṃ asātaṃeva dentītipi asā¹, dukkhā dukkhavattubhūṭāti attho. Imassa panatthassa sādhanatthāya idaṃ suttaṃ āharitabbaṃ—

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo.

Kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya.

Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti².

Loki’tthiyoti loka itthiyo. **Velā tāsāṃ na vijjati** amma tāsāṃ itthīnaṃ kilesupattim patvā velā saṃvaro mariyādā pamāṇaṃ nāma³ natthi. **Sārattā ca pagabbhā cāti** velā ca etāsāṃ natthi, pañcasu kāmaguṇesu sārattā allīnā, tathā kāyapāgabbhiyena vācāpāgabbhiyena manopāgabbhiyenāti tividhena pāgabbhiyena samannāgatattā pagabbhā cetā. Etāsāñhi abbhantare kāyadvārādīni patvā saṃvaro nāma natthi, lolā kākapaṭibhāgāti dasseti. **Sikhī sabbaghaso yathāti** amma yathā jālasikhāya “sikhī”ti saṅkhaṃ gato aggi nāma gūthagatādibhedaṃ asucimpi, sappimadhuphāṇitādibhedaṃ sucimpi, iṭṭhampi aniṭṭhampi yaṃ yadeva labhati, sabbāṃ ghasati khādati, tasmā “sabbaghaso”ti vuccati, tatheva tā itthiyopi hatthimeṇḍagomeṇḍādayo vā hontu hīnājaccā hīnakammantā, khattiyādayo vā hontu uttamakammantā, hīnukkaṭṭhabhāvaṃ acintetvā lokassādasena kilesasanthave uppanne yaṃ yaṃ labhanti, sabbameva sevanti sabbaghasasikhisadisā honti. Tasmā sikhī sabbaghaso yathā, tathevetāti veditabbā.

1. Asātā (Sī, Syā, I, Ka)

2. Khu 6. 93 piṭṭhe Mahāhamsajātaka.

3. Nāmetaṃ (Sī, I), nāmekāṃ (Ka)

Tā hitvā pabbajissāmīti ahaṃ tā lāmikā dukkhavatthubhūtā itthiyo hitvā araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi. **Vivekamanubrūhayanti** kāyaviveko cittaviveko upadhivivekoti tayo vivekā, tesu idha kāyavivekopi vaṭṭati cittavivekopi. Idam vuttaṃ hoti—ahaṃ amma pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā aṭṭha samāpattiyo ca pañcābhiññā ca uppādetvā gaṇato kāyaṃ, kilesehi ca cittaṃ vivecetvā imaṃ vivekaṃ brūhento vaḍḍhento brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi, alaṃ me agārenāti. Evaṃ itthiyo garahitvā mātāpitara vanditvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā vuttapakāraṃ vivekaṃ brūhento brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthāpi “evaṃ bhikkhu itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā dukkhadāyikā”ti itthīnaṃ agunaṃ kathetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātā Bhaddakāpilānī, pitā Mahākassapo ahosi, antevāsiko Ānando, ācariyo pana ahameva ahosi”ti.

Asātamantaajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā (62)

Yaṃ brahmaṇo avādesīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitamevārabbha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāma arakkhiyā, pubbe paṇḍitā itthiṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhantāpi rakkhituṃ nāsakkhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. So purohitena saddhiṃ jūtaṃ kīlati. Kīlanto pana—

“Sabbā nadī vaṅkagatī¹, sabbe kaṭṭhamayā vanā.

Sabbitthiyo kare pāpaṃ, labhamāne² nivātake”ti³—

Imaṃ jūtagītaṃ gāyanto rajataphalake suvaṇṇapāsake khipati. Evaṃ kilānto pana rājā niccaṃ jināti, purohito parājiyati.

So anukkamena ghare vibhave parikkhayaṃ gacchante cintesi “evaṃ sante sabbam imasmim ghare dhanam khīyissati, pariyesitvā purisantarā agatā⁴ ekaṃ mātugāmaṃ ghare karissāmi”ti. Athassa etadahosi “aññaṃ purisaṃ diṭṭhapubbaṃ itthiṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi, gabbhato paṭṭhāyekaṃ mātugāmaṃ rakkhitvā taṃ vayappattaṃ vase ṭhapetvā ekapurisikaṃ katvā gālhaṃ ārakkhaṃ samvidahitvā rājakulato dhanam āharissāmi”ti. So ca aṅgavijjāya cheko hoti, athekaṃ duggatitthiṃ gabbhiniṃ disvā “dhītaraṃ vijāyissati”ti ñatvā taṃ pakkosāpetvā paribbayaṃ datvā ghareyeva vasāpetvā vijātakāle dhanam datvā uyyojetvā taṃ kumārikaṃ aññesaṃ purisaṇaṃ daṭṭhuṃ adatvā itthiṇaṃyeva hatthe datvā posāpetvā vayappattakāle taṃ attano vase ṭhapesi. Yāva cesā vaḍḍhati, tāva rañña saddhiṃ jūtaṃ na kilī. Taṃ pana vase ṭhapetvā brāhmaṇo “mahārāja jūtaṃ kilāma”ti āha, rājā “sādhū”ti purimaniyāmeneva kilī. Purohito rañño gāyitvā pāsakaṃ khipanakāle “ṭhapetvā mama māṇavikaṃ”ti āha. Tato paṭṭhāya purohito jināti, rājā parājiyati.

Bodhisatto “imassa ghare ekapurisikāya ekāya itthiyā bhavitabbaṃ”ti pariggaṇhāpento atthibhāvaṃ ñatvā “sīlamassā bhindāpessāmi”ti ekaṃ dhuttaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi purohitassa itthiyā sīlaṃ bhinditun”ti āha. Sakkomi devāti. Athassa rājā dhanam datvā “tena hi khippaṃ niṭṭhāpehi”ti taṃ paṇi. So rañño santikā dhanam ādāya gandhadhūmacuṇṇakappūrādīni gahetvā tassa gharato avidūre sabbagandhāpaṇaṃ pasāresi. Purohitassapi gehaṃ satta bhūmaṃ sattadvārakoṭṭhakaṃ hoti, sabbesu dvārakoṭṭhakesu itthiṇaṃyeva ārakkhā. Ṭhapetvā pana brāhmaṇaṃ añño puriso gehaṃ pavisitum labhanto

1. Vaṅkagatā (Sī, Syā), vaṅkanadī (Ka)

2. Labhamānā (Sī), labbhamāne (Syā) asītinipāte kuṇālajātakavaṇṇanā passitabbā.

3. Khu 6. 123 piṭṭhe Kuṇālajātake.

4. Purisantara-anāgataṃ (Ka)

nāma natthi, kacavarachaḍḍanapacchimpi sodhetvāyeva pavesenti. Taṃ māṇavikaṃ purohitoyeva daṭṭhuṃ labhati. Tassā ca ekā paricārikā itthī atthi. Athassā sā paricārikā gandhapupphamūlaṃ gahetvā gacchantī tassa dhuttassa āpaṇasamīpena gacchati. So “ayaṃ tassā paricārikā”ti suṭṭhu ñatvā ekadivasaṃ taṃ āgacchantiṃ disvā āpaṇā uṭṭhāya gantvā tassā pādamūle patitvā ubhohi hatthehi pāde gālhaṃ gahetvā “amma ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatāsi”ti paridevi, avasesāpi payuttakadhuttā ekamantaṃ ṭhatvā “hatthapādamukhasaṇṭhānehi ca ākappena ca mātāputtā ekasadisāyeva”ti āhaṃsu. Sā itthī tesu tesu kathentesu attano asaddahitvā¹ “ayaṃ me putto bhavissati”ti sayampi rodituṃ ārabhi. Te ubhopi kanditvā roditvā aññaṃaññaṃ āliṅgetvā aṭṭhaṃsu.

Atha so dhutto āha “amma kahaṃ vasasi”ti. Kinnarilīlāya² vasamānāya rūpasobhaggappattāya purohitassa daharitthiyā³ upaṭṭhānaṃ kurumānā vasāmi tātāti. Idāni kahaṃ yāsi ammaṃti. Tassā gandhamālādīnaṃ atthāyāti. “Amma kiṃ te aññaṭṭha gatāya⁴, ito paṭṭhāya mameva santikā harā”ti mūlaṃ aggahetvā bahūni tambūlatakkolakādīni ceva nānāpupphāni ca adāsi. Māṇavikā bahūni gandhapupphādīni disvā “kiṃ amma ajja amhākaṃ brāhmaṇo pasanno”ti āha. Kasmā evaṃ vadasīti. Imesaṃ bahubhāvaṃ disvāti. Na brāhmaṇo bahumūlaṃ adāsi, mayā panetaṃ mayhaṃ puttassa santikā ābhatanti. Tato paṭṭhāya sā brāhmaṇena dinnamūlaṃ attanā gahetvā tasseva santikā gandhapupphādīni āharati. Dhutto katipāhaccayena gilānālayaṃ katvā nipajji. Sā tassa āpaṇadvāraṃ gantvā taṃ adisvā “kahaṃ me putto”ti pucchi. Puttassa te aphāsukaṃ jātanti. Sā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanti “kiṃ te tāta aphāsukaṃ”ti pucchi. So tuṇhī ahoṣi. Kiṃ na kathesi puttāsi. Amma marantenāpi tuyhaṃ kathetuṃ na sakkāti. Tāta mayhaṃ akathetvā kassa katheyyāsi, kathehi tātāti⁵. Amma mayhaṃ aññaṃ aphāsukaṃ natthi, tassā pana māṇavikāya vaṇṇaṃ sutvā

1. Saddahitvā (Syā, Ka)

2. Kinnaralīlāya (Sī, I)

3. Bhariyāya (Ka)

4. Gatena (Sī, I)

5. Kassa kathesi tātāti (Sī, I)

paṭibaddhacittosmi, taṃ labhanto jīviṣṣāmi, alabhanto idheva marissāmīti.
 “Tāta mayhaṃ esa bhāro, mā tvaṃ etaṃ nissāya cintayī”ti taṃ assāsetvā
 bahūni gandhapupphādīni ādāya māṇavikāya santikaṃ gantvā “putto me
 amma mama santikā tava vaṇṇaṃ sutvā paṭibaddhacitto jāto, kiṃ
 kātābbaṃ”ti. Sace ānetuṃ sakkotha, mayā katokāsoyevāti.

Sā tassā vacanaṃ sutvā tato paṭṭhāya tassa gehassa kaṇṇakaṇṇehi
 bahuṃ kacavaraṃ saṅkaḍḍhitvā¹ ārakkhitthiyā upari chaḍḍesi, sā tena
 aṭṭiyamānā apeti. Itarā teneva niyāmena yā yā kiñci katheti, tassā tassā upari
 kacavaraṃ chaḍḍesi. Tato paṭṭhāya pana sā yaṃ yaṃ āharati vā harati vā,
 taṃ taṃ na kāci sodhetuṃ ussahati. Tasmaṃ kāle sā taṃ dhuttaṃ
 pupphapacchiyāṃ nipajjāpetvā māṇavikāya santikaṃ abhihari. Dhutto
 māṇavikāya sīlaṃ bhinditvā ekāhadvīhaṃ pāsādeyeva ahosi. Purohite bahi
 nikkhante ubho abhiramanti, tasmaṃ āgate dhutto nilīyati.

Atha naṃ sā ekāhadvīhaccayena “sāmi idāni tayā gantuṃ vaṭṭatī”ti āha.
 Ahaṃ brāhmaṇaṃ paharitvā gantukāmoti. Sā “evaṃ hotū”ti dhuttaṃ
 nilīyāpetvā brāhmaṇe āgate evamāha “ahaṃ ayya tumhesu vīṇaṃ vādentesu
 naccituṃ icchāmi”ti. “Sādhu bhadde, naccassū”ti vīṇaṃ vādesi. Tumhesu
 olokentesu lajjāmi, mukhaṃ pana vo sāṭakena bandhitvā naccissāmīti. Sace
 lajjasi, evaṃ karohīti. Māṇavikā ghanasāṭakaṃ gahetvā tassa akkhīni
 pidahamānā mukhaṃ bandhi. Brahmaṇo mukhaṃ bandhāpetvā vīṇaṃ
 vādesi. Sā muhuttaṃ naccitvā “ayya ahaṃ te ekavāraṃ sīse paharitukāmā”ti
 āha. Itthilolo brāhmaṇo kiñci kāraṇaṃ ajānanto “paharāhī”ti āha, māṇavikā
 dhuttassa saññaṃ adāsi. So saṅikaṃ āgantvā brāhmaṇassa piṭṭhipasse ṭhatvā
 sīse kapparena pahari, akkhīni patanākārappattāni ahesuṃ, sīse gaṇḍo
 uṭṭhahi. So vedanāṭṭo hutvā “āhara te hatthan”ti āha. Māṇavikā attano
 hatthaṃ ukkhipitvā tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo “hattho muduko, pahāro
 pana thaddho”ti

1. Saṅkaḍḍhitvā pupphapacchiyā gahetvā gacchantī sodhanakāle (Sī, I)

āha. Dhutto brāhmaṇaṃ paharitvā nilīyi. Māṇavikā tasmim nilīne
brāhmaṇassa mukhato sāṭakaṃ mocetvā telam ādāya sīsaṃ parisambāhi¹.
Brāhmaṇe bahi nikkhante puna sā itthī dhuttaṃ pacchiyaṃ nipajjāpetvā
nīhari.

So rañño santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Rājā attano
upaṭṭhānaṃ āgataṃ brāhmaṇaṃ āha “jūtaṃ kīlāma brāhmaṇā”ti. Sādhū
mahārājāti. Rājā jūtaṃ dalaṃ sajjāpetvā purimanayeneva jūtagītaṃ gāyitvā
pāsake khipati. Brāhmaṇo māṇavikāya tapassa bhinnabhāvaṃ ajānanto
“ṭhapetvā mama māṇavikaṃ”ti āha. Evaṃ vadantopi parājītoyeva. Rājā
jinitvā² “brāhmaṇa kiṃ vadesi, māṇavikāya te tapo bhinno, tvaṃ
‘mātugāmaṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhanto sattaṃ ṭhānesu ārakkhaṃ
karonto rakkhituṃ sakkhissāmi”ti maññasi, mātugāmo nāma kucchiyaṃ
pakkhipitvā carantenāpi rakkhituṃ na sakkā, ekapurisikā itthī nāma natthi,
tava māṇavikā ‘naccitukāmāmhī’ti vatvā vīṇaṃ vādentassa tava sāṭakena
mukhaṃ bandhitvā attano jāraṃ tava sīse kapparena paharāpetvā uyyojesi,
idāni kimkathesi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

62. “Yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭṭhito.

Aṇḍabhūtābhatā bhariyā, tāsū ko jātu vissase”ti.

Tattha **yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭṭhitoti** yena kāraṇena
brāhmaṇo ghanasāṭakena saha mukhena veṭṭhito hutvā vīṇaṃ vādesi, taṃ
kāraṇaṃ na jānātīti attho. Tañhi sā vañcetukāmā evamakāsi. Brāhmaṇo pana
taṃ itthiṃ bahumāyābhāvaṃ ajānanto mātugāmassa saddahitvā “maṃ esā
lajjati”ti evaṃsaññī ahosi, tenassa aññābhāvaṃ pakāsento rājā evamāha,
ayametthādhippāyo. **Aṇḍabhūtābhatā bhariyāti** aṇḍaṃ vuccati bījaṃ,
bījabhūtā mātukucchito anikkhantakāleyeva ābhatā ānītā, **bhatāti** vā puṭṭhāti
attho. Kā sā? **Bhariyā** pajāpati pādapāricārikā. Sā hi

1. Sīse pahāraṃ sambāhi (Sī, I), paharitasīse parisambāhi (Ka)

2. Jānitvā (Sī)

bhattavatthādīhi bharitabbatāya, bhinnasamvaratāya, lokadhammehi bharitatāya vā “bhariyā”ti vuccati. **Tāsu ko jātu vissaseti jātūti** ekaṃsādhivacanāṃ, tāsu mātukucchito paṭṭhāya rakkhiyamānāsupi evaṃ vipākāraṃ āpajjantīsu bhariyāsu ko nāma paṇḍito puriso ekaṃsena vissase, “nibbikārā esā mayī”ti ko saddaheyyāti attho. Asaddhammasvasena hi āmantakesu nimantakesu vijjamānesu mātugāmo nāma na sakkā rakkhitunti.

Evam bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo bodhisattassa dhammadesanaṃ sutvā nivesanaṃ gantvā taṃ māṇavikaṃ āha “tayā kira evarūpaṃ pāpakammaṃ katan”ti. Ayya ko evamāha, na karomi, ahomeva paharim, na añña koci. Sace na saddahatha, aham “tumhe ṭhapetvā aññassa purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmī”ti saccakiriyaṃ katvā aggim pavisitvā tumhe saddahāpessāmīti. Brāhmaṇo “evaṃ hotū”ti mahantaṃ dārurasiṃ kāretvā aggim katvā taṃ pakkosāpetvā “sace attano saddahasi, aggim pavisāhi”ti āha.

Māṇavikā attano paricārikaṃ paṭhamameva sikkhāpesi “amma tava puttaṃ tattha gantvā mama aggim pavisanakāle hatthaggahaṇaṃ kātum vadehī”ti. Sā gantvā tathā avaca. Dhutto āgantvā parisamajjhe aṭṭhāsi. Sā māṇavikā brāhmaṇaṃ vañcetukāmā mahājanamajjhe ṭhatvā “brāhmaṇa taṃ ṭhapetvā aññassa purisassa hatthasamphassaṃ nāma na jānāmi, iminā saccena ayaṃ aggi mā maṃ jhāpesī”ti aggim pavisitum āraddhā. Tasmim khaṇe dhutto “passatha bho purohitabrāhmaṇassa kammaṃ, evarūpaṃ mātugāmaṃ aggim pavesāpetī”ti gantvā taṃ māṇavikaṃ hatthe gaṇhi. Sā hatthaṃ vissajjāpetvā purohitaṃ āha “ayya mama saccakiriyaṃ bhinnā, na sakkā aggim pavisitum”ti. Kim kāraṇāti. Ajja mayā evarūpā saccakiriyaṃ katā “ṭhapetvā mama sāmikaṃ aññassa purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmī”ti, idāni camhi iminā purisena hatthe gahitāti. Brāhmaṇo “vañcito aham imāyā”ti ṇatvā taṃ pothetvā nīharāpesi. Evam asaddhammasamannāgatā kiretā itthiyo tāva mahantampi pāpakammaṃ katvā attano sāmikaṃ vañcetum “nāham evarūpaṃ kammaṃ karomī”ti divasampi sapathaṃ kurumānā nānācittāva honti. Tena vuttaṃ—

“Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ.
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaye gataṃ¹.

Musā tāsāṃ yathā saccaṃ, saccaṃ tāsāṃ yathā musā.
Gāvo bahi tiṇasseva², omasanti varaṃ varaṃ.

Coriyo kathinā hetā, vālā ca lapasakkharā³.
Na tā kiñci na jānanti, yaṃ manussesu vañcanan”ti⁴.

Satthā “evaṃ arakkhiyo mātugāmo”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā
saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale
patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
Bārāṇasirājā ahameva ahosi”ti.

Andabhūtajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā (63)

Kodhanā akataññū cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
ukkaṇṭhitabhikkhuññevārabbha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ
bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “itthiyo nāma bhikkhu
akataññū mittadubbhā, kasmā tā nissāya ukkaṇṭhitosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ
pabbajitvā Gaṅgātīre assamaṃ māpetvā samāpattiyo ceva abhiññāyo ca
nibbattetvā jhānasukhena viharati. Tasmim samaye Bārāṇasiseṭṭhino dhītā
Duṭṭhakumārī nāma caṇḍā ahosi pharusā, dāsakammakare akkosati
paribhāsati paharati. Atha naṃ ekadivasaṃ parivāramanussā gahetvā
“Gaṅgāya kīlissāmā”ti agamaṃsu. Tesāṃ kīlāntānaññeva
sūriyatthaṅgamanavelā jātā, megho uṭṭhahi, manussā meghaṃ

1. Khu 6. 128 piṭṭhe Kuṇālaajātake.

2. Bahutiṇasseva (Sī, Syā, I, Ka)

3. Vālā ca palasakkharā (Sī, Syā, I), vālā capalasakkharā (Ka)

4. Khu 6. 126 piṭṭhe Kuṇālaajātake.

disvā ito cito ca vegena palāyimsu. Setṭhidhītāyapi dāsakammakarā “ajja amhehi etissā piṭṭhim passitum vaṭṭatī”ti taṃ anto-udakasmimyeva chaḍḍetvā uttarimsu. Devo pāvassi, sūriyopi atthaṅgato, andhakāro jāto. Te tāya vināva gehaṃ gantvā “kahaṃ sā”ti vutte “Gaṅgāto tāva uttiṇṇā, atha naṃ na jānāma kahaṃ gatā”ti. Nātakā vicinitvāpi na passimsu.

Sā mahāviraṇaṃ viravantī udakena vuyhamānā aḍḍharattasamaye bodhisattassa paṇṇasālāsamīpaṃ pāpuṇi. So tassā saddaṃ sutvā “mātugāmassa saddo eso, parittāṇamassā karissāmī”ti tiṇukkaṃ ādāya nadītīraṃ gantvā taṃ disvā “mā bhāyi mā bhāyī”ti assāsetvā nāgabalo thāmasampanno bodhisatto nadiṃ taramāno gantvā taṃ ukkhipitvā assamapadaṃ ānetvā aggim katvā adāsi. Sīte vigate madhurāni phalāphalāni upanāmesi. Tāni khādītva ṭhitam “kattha vāsikāsi, kathaṇca Gaṅgāya patitāsi”ti pucchi. Sā taṃ pavattim ārocesi. Atha naṃ “tvaṃ idheva vasā”ti paṇṇasālāya vasāpento dvīhatīhaṃ sayam abbhokāse vasitvā “idāni gacchā”ti āha. Sā “imaṃ tāpasam sīlabhedam pāpetvā gahetvā gamissāmī”ti na gacchati. Atha gacchante kāle itthikuttaṃ itthilīlam dassetvā tassa sīlabhedam katvā jhānam antaradhāpesi. So taṃ gahetvā araṇṇeyeva vasati. Atha naṃ sā āha “ayya kiṃ no araṇṇavāsena, manussapatham gamissāmā”ti. So taṃ ādāya ekaṃ paccantagāmakam gantvā takkabhatiyā jīvikaṃ kappetvā taṃ poseti. Tassa takkaṃ vikkiṇitvā jīvātīti¹ “Takkapaṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa gāmaṃvāsino paribbayaṃ datvā “amhākaṃ suyuttaduyuttakaṃ ācikkhanto ettha vasā”ti gāmadvāre kuṭiyaṃ vāsesum.

Tena ca samayena corā pabbatā oruyha paccantaṃ paharanti. Te ekadivasam taṃ gāmaṃ paharitvā gāmaṃvāsikehiyeva bhaṇḍikā ukkhipāpetvā gacchantā tampi setṭhidhītaraṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānam gantvā sesajane vissajjesum. Corajeṭṭhako pana tassā rūpe bajjhितvā taṃ attano bhariyam akāsi. Bodhisatto “itthannāmā kahan”ti pucchi. “Corajeṭṭhakena gahetvā attano bhariyā katā”ti ca sutvāpi “na

1. Takkabhatiyā jīvitattā (Ka)

sā tattha mayā vinā vasissati, palāyitvā āgacchissatī”ti tassā āgamanam olokeno tattheva vasi.

Setṭhīdhitāpi cintesi “aham idha sukham vasāmi, kadāci maṃ Takkapaṇḍito kiñcideva nissāya āgantvā ito ādāya gaccheyya, atha etasmā sukhā parihāyissāmi, yannūnāham sampiyāyamānā viya taṃ pakkosāpetvā ghātāpeyyam”ti. Sā ekaṃ manussam pakkositvā “aham idha dukkham jīvāmi, Takkapaṇḍito āgantvā maṃ ādāya gacchatū”ti sāsanaṃ pesesi. So taṃ sāsanaṃ sutvā saddahitvā tattha gantvā gāmadvāre ṭhatvā sāsanaṃ pesesi. Sā nikkhamitvā taṃ disvā “ayya sace mayam idāni gacchissāma, corajeṭṭhako anubandhitvā ubhopi amhe ghātessati, rattibhāge gacchissāma”ti taṃ ānetvā bhojetvā koṭṭhake nisīdāpetvā sāyam corajeṭṭhakassa āgantvā suram pivitvā mattakāle “sāmi sace imāya velāya tava sattum¹ passeyyāsi, kinti naṃ kareyyāsi”ti āha. Idañcidañca karissāmīti. Kiṃ pana so dūre, nanu koṭṭhake nisinnoti. Corajeṭṭhako ukkam ādāya tattha gantvā taṃ disvā gahetvā gehamajjhe pātetvā kapparādīhi yathāruccim pothesi. So pothiyamānopi aññaṃ kiñci avatvā “kodhanā akataññū ca, piṣuṇā mittabhedikā”ti ettakameva vadati. Coro taṃ pothetvā bandhitvā nipajjāpetvā sāyamāsam bhuñjitvā sayi. Pabuddho jiṇṇāya² surāya puna taṃ pothetum ārabhi, sopi tāneva cattāri padāni vadati.

Coro cintesi “ayam evam pothiyamānopi aññaṃ kiñci avatvā imāneva cattāri padāni vadati, pucchissāmi nan”ti tassā suttabhāvaṃ ñatvā taṃ pucchi “ambho tvaṃ evam pothiyamānopi kasmā etāneva padāni padasi”ti. Takkapaṇḍito “tena hi suṇāhi”ti taṃ kāraṇam ādito paṭṭhāya kathesi “aham pubbe araṇṇavāsiko eko tāpaso jhānalābhī, svāham etaṃ Gaṅgāya vuyhamānam uttāretvā paṭijaggim, atha maṃ esā palobhetvā jhānā parihāpesi, svāham araṇṇam pahāya etaṃ posento paccantagāmake vasāmi, athesā corehi idhānītā ‘aham dukkham vasāmi, āgantvā maṃ netū’ti mayham sāsanaṃ pesetvā

1. Sapattam (Sī, I)

2. Jiṇṇāsāya (Sī)

idāni tava hatthe pātesi, iminā kāraṇenāhaṃ evaṃ kathemi”ti. Coro cintesi “yā esā evarūpe guṇasampanne upakārake evaṃ vippaṭipajji, sā mayhaṃ kataraṃ nāma upaddavaṃ na kareyya, māretabbā esā”ti. So Takkapaṇḍitaṃ assāsetvā taṃ pabodhetvā khaggaṃ ādāya nikkhamma “etaṃ purisaṃ gāmadvāre ghātesāmi”ti vatvā tāya saddhiṃ bahigāmaṃ gantvā “etaṃ hatthe gaṇhā”ti taṃ tāya hatthe gāhāpetvā khaggaṃ ādāya Takkapaṇḍitaṃ paharanto viya taṃ dvidhā chinditvā sasīsaṃ nhāpetvā Takkapaṇḍitaṃ katipāhaṃ paṇītena bhojanena santappetvā idāni kahaṃ gamissasi”ti āha. Takkapaṇḍito “gharāvāsena me kiccaṃ natthi, isipabbajjaṃ pabbajitvā tattheva araṇṇe vasissāmi”ti āha. “Tena hi ahampi pabbajissāmi”ti ubhopi pabbajitvā taṃ araṇṇāyatanam gantvā pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpagā¹ ahesuṃ.

Satthā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

63. “Kodhanā akataññū ca, pisuṇā mittabhedikā².

Brahmacariyaṃ cara bhikkhu, so sukhaṃ na vihāhisi”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—**bhikkhu** itthiyo nāmetā **kodhanā**, uppannaṃ kodhaṃ nivāretuṃ na sakkonti. **Akataññū ca**, atimahantampi upakāraṃ na jānanti. **Pisuṇā** ca, piyasuññabhāvakaraṇameva kathaṃ kathenti. **Mittabhedikā**³, mitte bhindanti, mittabhedanakathaṃ kathanasīlāyeva, evarūpehi pāpadhammehi samannāgatā etā. Kiṃ te etāhi, **brahmacariyaṃ cara bhikkhu**, ayañhi methunavirati parisuddhaṭṭhena brahmacariyaṃ nāma, taṃ cara. **So sukhaṃ na vihāhisi**ti so tvaṃ etaṃ brahmacariyavāsaṃ vasanto jhānasukhaṃ maggasukhaṃ phalasukhañca na vihāhisi, etaṃ sukhaṃ na vijahissasi, etasmā sukhā na parihāyissasi attho. “Na parihāhisi”tipi pāṭho, ayamevattho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā

1. Brahmalokaparāyaṇā (Sī, Syā, I)

2. Pisuṇā ca vibhedikā (Sī, Syā, I)

3. Vibhedikā (Sī, Syā, I)

jātakam samodhānesi “tadā corajeṭṭhako Ānando ahosi, Takkapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Durājānajātakavaṇṇanā (64)

Mā su nandi icchatī manti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī upāsako tisu saraṇesu pañcasu ca sīlesu paṭiṭṭhito Buddhamāmakō dhammamāmakō saṃghamāmakō, bhariyā panassa dussilā pāpadhammā. Yaṃ divasaṃ micchācāraṃ carati, taṃ divasaṃ satakīṭadāsī viya hoti, micchācārassa pana akatadivase sāmīnī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānitum na sakkoti, atha tāya ubbālho Buddhūpaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ ekadivasaṃ gandhapupphādīni ādāya āgantvā vanditvā nisinnaṃ Satthā āha “kinu kho tvaṃ upāsaka sattaṭṭha divase Buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchasi”ti. Gharaṇī me bhante ekasmiṃ divase satakīṭadāsī viya hoti, ekasmiṃ divase sāmīnī viya caṇḍā pharusā. Ahaṃ tassā bhāvaṃ jānitum na sakkomi, svāhaṃ tāya ubbālho Buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchāmīti. Athassa vacanaṃ sutvā Satthā “upāsaka ‘mātugāmassa bhāvo nāma dujjāno’ti pubbe pi te paṇḍitā kathayimāsu, tvaṃ pana taṃ bhavaśāṅkhepagatattā sallakkhetum na sakkosī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto disāpāmoḁkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ sikkhāpeti. Atheko tīroṇṭṭhavāsiko brāhmaṇamāṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhanto ekāya itthiyā paṭibaddhacitto hutvā taṃ bhariyaṃ katvā tasmiṃyeva Bārāṇasinagare vasanto dve tisso velāyo ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Sā panassa bhariyā dussilā pāpadhammā. Micchācāraṃ ciṇṇadivase dāsī viya hoti, aciṇṇadivase sāmīnī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānitum asakkoṇṭo tāya ubbālho ākulacitto ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ sattaṭṭha divase atikkamitvā āgataṃ “kiṃ

māṇava na paññāyasī”ti ācariyo pucchi. So “bhariyā maṃ ācariya ekadivasaṃ icchati pattheti, dāsī viya nihata mānā hoti. Ekadivasaṃ sāmīnī viya thaddhā caṇḍā pharusā, ahaṃ tassā bhāvaṃ jānitum na sakkomi, tāya ubbālho ākulacitto tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ nāgatomhī”ti. Ācariyo “evame taṃ māṇava, itthiyo nāma anācāraṃ ciṇṇadivase sāmikaṃ anuvattanti, dāsī viya nihata mānā honti. Anāciṇṇadivase pana mānatthaddhā hutvā sāmikaṃ na gaṇenti. Evaṃ itthiyo nāmetā anācārā dussilā, tāsāṃ bhāvo nāma dujjāno, tāsu icchantīsupi anicchantīsupi majjhatteneva bhavitabban”ti vatvā tassovādavasena imaṃ gāthamāha—

64. “Mā su nandi icchati maṃ, mā su soci na mi’cchati.

Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevo’dake gatan”ti.

Tattha **mā su nandi icchati** manti **su-kāro** nipātamattaṃ, “ayaṃ itthi maṃ icchati pattheti, mayi sinehaṃ karotī”ti mā tussi. **Mā su soci na mi’cchatī**ti “ayaṃ maṃ na icchatī”tipi mā soci, tassā icchamānāya nandim, na icchamānāya ca sokaṃ akatvā majjhattova hohīti dīpeti. **Thīnaṃ bhāvo durājāno**ti itthīnaṃ bhāvo nāma itthimāyāya paṭicchannattā durājāno. Yathā kiṃ? **Macchassevo’dake gatanti** yathā macchassa gamanaṃ udakena paṭicchannattā dujjānaṃ, teneva so kevaṭṭe āgate udakena gamanaṃ paṭicchādetvā palāyati, attānaṃ gaṇhitum na deti, evameva itthiyo mahantampi dussīlakammaṃ katvā “mayaṃ evarūpaṃ na karomā”ti attanā katakammaṃ itthimāyāya paṭicchādetvā sāmike vañcenti. Evaṃ itthiyo nāmetā pāpadhammā durājānā, tāsu majjhattoyeva sukhito hotīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya so tassā upari majjhattova ahosi. Sāpissa bhariyā “ācariyena kira me dussīlabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya na anācāraṃ cari. Sāpi tassa upāsakassa itthi “Sammāsambuddhena kira mayhaṃ durācārabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ nāma na akāsi.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpatti phale patiṭṭhahi, satthā anusandhim

ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā jayampatikāyeva idāni jayampatikā, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Durājāna jātakavaṇṇanā catutthā.

5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (65)

Yathā nadī ca pantho cāti idam Satthā Jetavane viharanto tathārūpaṃyeva upāsakam ārabha kathesi. So pana pariggaṇhanto tassā dussīlabhāvaṃ ñatvā bhaṇḍito¹ cittabyākulatāya sattaṭṭha divase upaṭṭhānam nāgamāsi. So ekadivasam viharāṃ gantvā Tathāgataṃ vanditvā nisinno “kasmā sattaṭṭha divasāni nāgatosi”ti vutte “bhariyā me bhante dussīlā, tassā upari byākulacittatāya nāgatomhi”ti āha. Satthā “upāsaka itthīsu ‘anācārā etā’ti kopam akatvā majjhatteneva bhavitum vaṭṭatīti pubbepe te paṇḍitā kathayimisu, tvaṃ pana bhavantarena paṭicchannattā taṃ kāraṇam na sallakkhesi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto purimanayeneva disāpāmokkho ācariyo ahosi. Athassa antevāsiko bhariyāya dosam disvā byākulacittatāya katipāham anāgantvā ekadivasam ācariyena pucchito taṃ kāraṇam nivedesi. Athassa ācariyo “tāta itthiyo nāma sabbasādhāraṇā, tāsū ‘dussīlā etā’ti paṇḍitā kopam na karonti”ti vatvā ovādavasena imam gāthamāha—

65. “Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāram sabhā papā.

Evam loki’tthiyo nāma, nā’sam kujjhanti paṇḍitā”ti.

Tattha **yathā nadīti** yathā anekatitthā nadī nhānatthāya sampattasampattānam caṇḍālādīnampi khattiyādīnampi sādharmaṇā, na tattha koci nhāyitum na labhati nāma. “**Pantho**”ti-ādīsupi yathā mahāmaggopi sabbesam

1. Bhaṇḍiketo (I), caṇḍikato (Syā, Ka)

sādhāraṇo, na koci tena gantuṃ na labhati. **Pānāgārampi** surāgehaṃ sabbesaṃ sādharmaṇaṃ, yo yo pātukāmo, sabbo tattha pavisateva. Puññatthikehi tattha tattha manussānaṃ nivāsathāya katā **sabhāpi** sādharmaṇā, na thattha koci pavisitum na labhati. Mahāmagge pāṇiyacāṭiyo ṭhapetvā katā **papāpi** sabbesaṃ sādharmaṇā, na tattha koci pāṇiyaṃ pivitum na labhati. **Evam loki'tthiyo nāmāti** evameva tāta māṇava imasmim loke itthiyopi sabbasādhāraṇāva, teneva ca sādharmaṇatthena nadīpanthapānāgārasabhāpapāsadisā. Tasmā **nā'sam kujjhanti paṇḍitā**, etāsaṃ itthīnaṃ “lāmikā etā anācārā dussilā sabbasādhāraṇā”ti cintetvā paṇḍitā chekā buddhisampannā na kujjhantīti.

Evam bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsi, so taṃ ovādaṃ sutvā majjhanto ahosi. Bhariyāpissa “ācariyena kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi. Tassāpi upāsakassa bhariyā “Satthārā kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikāva etarahi jayampatikā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahosin”ti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā (66)

Ekā icchā pure āsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto saṃkilesaṃ ārabha kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbajitvā paṭipannako yogāvacaro avissaṭṭhakammaṭṭhāno hutvā ekadivasam Sāvattthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattam itthim disvā subhavasena indriyāni bhinditvā olokesi. Tassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā ākoṭitakhīrarukkho viya ahosi. So tato

paṭṭhāya kilesavasiko hutvā neva kāyassādaṃ na cittassādaṃ labhati,
bhantamigasappaṭibhāgo sāsane anabhirato parūḷhakesalomanakho
kiliṭṭhacīvaro ahosi. Athassa indriyavikāraṃ disvā sahāyakā bhikkhū “kiṃ
nu kho te āvuso na yathā porāṇāni indriyāni”ti pucchimsu. Anabhiratosmi
āvusoti.

Atha naṃ te Satthu santikaṃ nayimsu. Satthā “kiṃ bhikkhave
anicchamānaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatatthā”ti pucchi. Ayaṃ bhante bhikkhu
anabhiratoti. Saccam bhikkhūti. Saccam Bhagavāti. Ko taṃ ukkaṇṭhāpesīti.
Ahaṃ bhante piṇḍāya caranto ekaṃ itthiṃ disvā indriyāni bhinditvā
olokesiṃ, atha me kilesa cali, tenamhi ukkaṇṭhitoti. Atha naṃ Satthā
“anacchariyametaṃ bhikkhu, yaṃ tvaṃ indriyāni bhinditvā
visabhāgārammaṇaṃ subhavasena olokento kilesehi kampito, pubbe
pañcābhiññā-aṭṭhasamāpattilābhino jhānabalena kilese vikkhambhetvā
visuddhacittā gaganatalacārā bodhisattāpi indriyāni bhinditvā
visabhāgārammaṇaṃ olokayamānā jhānā parihāyitvā kilesehi kampitā
mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Na hi Sineru-uppāṇanakavāto hatthimattaṃ
muṇḍapabbataṃ, mahājambu-ummūlakavāto chinnataṭe virūḷhagacchakaṃ,
mahāsamuddaṃ vā pana sosanakavāto khuddakatalākaṃ kismiñcideva
gaṇeti, evaṃ uttamabuddhīnaṃ nāma visuddhacittānaṃ bodhisattānaṃ
aññābhāvakarā kilesā tayi kiṃ lajjissanti, visuddhāpi sattā saṃ kilissanti,
uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa kule nibbattitvā viññutaṃ patto
sabbasippānaṃ pāraṃ gantvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā
kaṣiṇaparikammaṃ katvā pañca abhiññā ca aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā
jhānasukhena vītināmento Himavantappadese vāsaṃ kappesi. So ekasmiṃ
kāle loṇambilasevanatthāya Himavantā otaritvā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne
vasitvā punadivase katasarīrapaṭijaggano rattavākamayaṃ
nivāsanapārupanaṃ saṇṭhāpetvā ajinacammaṃ ekasmiṃ aṃse katvā
jaṭāmaṇḍalaṃ bandhitvā bhikkhābhājanamādāya Bārāṇasiyaṃ bhikkhāya
caramāno rañño gharadvāraṃ sampāpuṇi. Rājā tassa iriyāpattheyeva

pasīditvā pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā paṇītena
khādanīyabhojanīyena santappetvā katānumodanaṃ uyyāne vasanatthāya
yāci. So sampatīcchitvā rājagehe bhuñjitvā rājakulaṃ ovadamāno tasmiṃ
uyyāne soḷasa vassāni vasi.

Athekadivasam rājā kupitam paccantaṃ vūpasametum gacchanto
Mudulakkhaṇam nāma aggamahesim “appamattā ayyassa upaṭṭhānam
karohi”ti vatvā agamāsi. Bodhisatto raṇṇo gatakālato paṭṭhāya attano
ruccanavelāya rājageham gacchati. Athekadivasam mudulakkhaṇā
bodhisattassa āhāram sampādetvā “ajja ayyo cirāyatī”ti gandhodakena
nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā mahātale cūlasayanaṃ paññāpetvā
bodhisattassa āgamaṇam olokayamānā nipajji. Bodhisattopi attano velaṃ
sallakkhetvā jhānā vuṭṭhāya ākāseveva rājanivesanaṃ agamāsi.
Mudulakkhaṇā vākacīrasaddam sutvāva “ayyo āgato”ti vegena utṭhahi, tassā
vegena utṭhahantiyā matṭhasāṭako bhassi. Tāpasopi sihapañjarena pavisanto
deviyā visabhāgarūpārammaṇam indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi.
Athassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā pahaṭakhīrarukkho viya ahosi.
Tāvadevassa jhānam antaradhāyi, chinnaṃ pakkho kāko viya ahosi. So
ṭhitakova āhāram gahetvā abhuñjitvāva kilesakampito pāsādā oruyha
uyyānam gantvā paṇṇasālam pavisitvā phalakattharaṇasayanassa heṭṭhā
āhāram ṭhapetvā visabhāgārammaṇena baddho kilesagginā ḍayhamāno
nirāhāratāya sussaṃmāno satta divasāni phalakattharaṇe nipajji.

Sattame divase rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato nagaram
padakkhiṇam katvā nivesanaṃ agantvāva “ayyam passissāmī”ti uyyānam
gantvā paṇṇasālam pavisitvā tam nipannakam disvā “ekam aphāsukam
jātam maññe”ti paṇṇasālam sodhāpetvā pāde parimajjanto “kim ayya
aphāsukan”ti pucchi. Mahārāja aññaṃ me aphāsukam natthi, kilesavasena
panamhi paṭibaddhacitto jātoti. Kham paṭibaddham te ayya cittanti.
Mudulakkhaṇāya mahārājāti. “Sādhu ayya, aham Mudulakkhaṇam
tumhākam

dammi”ti tāpasam ādāya nivesanam pavisitvā devim
sabbālankārapaṭimaṇḍitam katvā tāpasassa adāsi. Dadamānoyeva ca
Mudulakkhaṇāya saññamadāsi “tayā attano balena ayyam rakkhitum
vāyamitabban”ti. Sādhu deva, rakkhissāmīti. Tāpaso devim gahetvā
rājanivesanā otari.

Atha nam mahādvārato nikkhantakāle “ayya amhākam ekam geham
laddhum vaṭṭati, gaccha, rājānam geham yācāhi”ti āha. Tāpaso gantvā
geham yāci, rājā manussānam vaccakuṭīkiccam sādhayamānam ekam
chaḍḍitageham dāpesi. So devim gahetvā tattha agamāsi, sā pavisitum na
icchati. Kim kāraṇā na pavisasīti. Asucibhāvenāti. Idāni kim karomīti.
“Paṭijaggāhi nan”ti vatvā rañño santikam pesetvā “gaccha, kuddālam āhara,
pacchim āharā”ti āharāpetvā asuciṇca saṅkāraṇca chaḍḍāpetvā gomayam
āharāpetvā limpāpetvā punapi “gaccha, mañcam āhara, pīṭham āhara,
attharaṇam āhara, cāṭim āhara, ghaṭam āharā”ti ekamekam āharāpetvā puna
udakāharaṇādīnam atthāya āṇāpesi. So ghaṭam ādāya udakam āharitvā cāṭim
pūretvā nhānodakam sajjetvā sayanam atthari. Atha nam sayane ekato
nisinnam dāṭhikāsu gahetvā “tava samaṇabhāvaṃ vā brāhmaṇabhāvaṃ vā
na jānāsī”ti oṇametvā attano abhimukham ākaḍḍhi. So tasmin kāle satim
paṭilabhi, ettakam pana kālam aññāṇī ahoṣi. Evaṃ aññāṇakaraṇā kilesā
nāma. “Kāmacchandanivaraṇam bhikkhave andhakaraṇam
aññāṇakaraṇam”ti-ādi¹ cettha vattabham.

So satim paṭilabhitvā cintesi “ayam taṇhā vaḍḍhamānā mama catūhi
apāyehi sīsam ukkhipitum na dassati, ajjeva mayā imam rañño niyyādetvā
Himavantam pavisitum vaṭṭatī”ti. So tam ādāya rājānam upasaṅkamitvā
“mahārāja tava deviyā mayham attho natthi, kevalam me imam nissāya
taṇhā vaḍḍhitā”ti vatvā imam gāthamāha—

66. “Ekā icchā pure āsi, aladdhā Mudulakkhaṇam.

Yato laddhā alārakkhī, icchā iccham vijāyathā”ti.

1. Sam 3. 86 piṭṭhe.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—mahārāja mayhaṃ imaṃ tava devinṃ
 Mudulakkhaṇaṃ alabhitvā pure “aho vatāhaṃ etaṃ labheyyan”ti **ekā icchā**
āsi, ekāva taṇhā uppajji. Yato pana me ayaṃ **aḷārakkhī** visālanettā
 sobhanalocanā laddhā, atha me sā purimikā **icchā** gehataṇhaṃ
 upakaraṇataṇhaṃ upabhogataṇhanti uparūpari aññaṃ nānappakāraṃ **icchaṃ**
vijāyatha janesi uppādesi. Sā kho pana me evaṃ vaḍḍhamānā icchā apāyato
 sīsaṃ ukkhipitum na dassati, alaṃ me imāya, tvaññeva tava bhariyaṃ
 gaṇha, ahaṃ pana Himavantaṃ gamissāmīti tāvadeva naṭṭhaṃ jhānaṃ
 uppādetvā ākāse nisinno dhammaṃ desetvā rañño ovādaṃ datvā ākāseveva
 Himavantaṃ gantvā puna manussapathaṃ nāma nāgamāsi, brahmavihāre
 pana bhāvetvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi,
 saccapariyosāne so bhikkhu arahattaphale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhim
 ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando aho si, Mudulakkhaṇā
 Uppalavaṇṇā, isi pana ahameva aho sin”ti.

Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Ucchaṅgajātakavaṇṇanā (67)

Ucchaṅge deva me puttoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ
 jānapaditthiṃ ārabba kathesi. Ekasmiṃ hi samaye Kosalaratṭhe tayo janā
 aññatarasmiṃ aṭavimukhe kasanti. Tasmīṃ samaye anto-aṭaviyaṃ corā
 manusse vilumpitvā palāyimsu. Manussā te core pariyesitvā apassantā taṃ
 ṭhānaṃ āgamma “tumhe aṭaviyaṃ vilumpitvā idāni kassakā viya hothā”ti “te
 corā ime”ti bandhitvā ānetvā Kosalarañño adamsu. Athekā itthi āgantvā
 “acchādanaṃ me detha, acchādanaṃ me dethā”ti paridevantī punappunaṃ
 rājanivesanaṃ pariyāti. Rājā tassā saddaṃ sutvā “gacchatha, detha imissā
 acchādanaṃ”ti āha. Manussā sāṭakaṃ gahetvā adamsu¹. Sā taṃ disvā
 “nāhaṃ etaṃ acchādanaṃ

1. Agamaṃsu (Sī, I)

yācāmi, sāmikacchādanam yācāmī”ti āha. Manussā gantvā rañño ārocayim̐su “na kiresā idam acchādanam katheti, sāmikacchādanam katheti”ti. Atha nam rājā pakkosāpetvā “tvaṃ kira sāmikacchādanam yācasī”ti pucchi. Āma deva, itthiyā hi sāmiko acchādanam nāma, sāmike hi asati saḥassamūlampi sāṭakam nivatthā itthi naggāyeva nāma. Imassa panatthassa sādhanattham—

“Naggā nadī anūdakā¹, naggam ratṭham arājakam.

Itthipi vidhavā naggā, yassāpi dasa bhātaro”ti²—

Idam suttaṃ āharitabbam.

Rājā tassā pasanno “ime te tayo janā ke hontī”ti pucchi. Eko me deva sāmiko, eko bhātā, eko puttoti. Rājā “aham te tuṭṭho, imesu tisu ekam demi, kataram icchasi”ti pucchi. Sā āha “aham deva jīvamānā ekam sāmikam labhissāmi, puttampi labhissāmiyeva, mātāpitūnam pana me matattā bhātāva dullabho, bhātaram me dehi devā”ti. Rājā tussitvā tayopi vissajjesi. Evaṃ taṃ ekikam nissāya te tayo janā dukkhato muttā. Taṃ kāraṇam bhikkhusam̐ghe pākaṭam jātam. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam sannipatitā³ “āvuso ekam itthim nissāya tayo janā dukkhato muttā”ti tassā guṇakathāya nisīdim̐su. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esā itthi idāneva te tayo jane dukkhā moceti, pubbepi mokesiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente tayo janā aṭavimukhe kasantīti sabbam purimasadisameva. Tadā pana raññā “tisu janesu ka icchasi”ti vutte sā āha “tayopi dātum na sakkotha devā”ti. Āma na sakkomīti. Sace tayo dātum na sakkotha, bhātaram me dethāti. “Puttam vā sāmikam vā gaṇha, kim te bhātara”ti ca vuttā “ete nāma deva sulabhā, bhātā pana dullabho”ti vatvā imam gāthamāha—

1. Anodikā (Sī, I)

2. Khu 6. 327 piṭṭhe Jātake.

3. Sannipatitvā (Syā, Ka)

67. “Ucchaṅge deva me putto, pathe dhāvantiyā pati.

Taṅca desaṃ na passāmi, yato sodariya’ mānaye”ti.

Tattha **ucchaṅge deva me puttoti** deva mayhaṃ putto ucchaṅgeyeva. Yathā hi araṇṇaṃ pavisitvā ucchaṅge katvā dākaṃ uccinitvā tattha pakkipantiyā ucchaṅge dākaṃ nāma sulabhaṃ hoti, evaṃ itthiyā puttopi sulabho ucchaṅge dākasadisova. Tena vuttaṃ “ucchaṅge deva me putto”ti. **Pathe dhāvantiyā patīti** maggaṃ āruya ekikāya gacchamānāyapi hi itthiyā pati nāma sulabho, diṭṭhadiṭṭhoyeva¹ hoti. Tena vuttaṃ “pathe dhāvantiyā patī”ti. **Taṅca desaṃ na passāmi, yato sodariya’ mānaye**ti yasmā pana me mātāpitaro natthi, tasmā idāni taṃ mātukucchisaṅkhātāṃ aṇṇaṃ desaṃ na passāmi, yato ahaṃ samāne udare jātattā sa-udariyasaṅkhātāṃ bhātaraṃ āneyyaṃ, tasmā bhātaraṃyeva me dethāti.

Rājā “saccaṃ esā vadatī”ti tuṭṭhacitto tayopi jane bandhanāgārato ānetvā adāsi, sā tayopi te gahetvā gatā.

Satthāpi “na bhikkhave idāneva, pubbepesā ime tayo jane dukkhato mokesiye vā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “atīte cattārova etarahi cattāro, rājā pana ahameva ahosi”ti.

Ucchaṅgajātakavaṇṇanā sattamaṃ.

8. Sāketajātakavaṇṇanā (68)

Yasmiṃ mano nivisaṭīti idaṃ Satthā Sāketāṃ nissāya añjanavane² viharanto ekaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Bhagavato kira bhikkhusaṃghaparivutassa Sāketāṃ piṇḍāya pavisanakāle eko Sāketanagaravāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato bahi gacchanto antaradvāre Dasabalaṃ disvā pādesu patitvā gopphakesu gālhaṃ gahetvā “tāta nanu nāma puttchi jiṇṇakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā

1. Diṭṭhadiṭṭheyeva (Syā, Ka)

2. Ajjunavane (Ka) Dhammapada-Tīṭha 2. 204 piṭṭhepi passitabbaṃ.

ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ attānaṃ na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātaraṃ pana passitum ehi”ti Satthāraṃ gahetvā attano gehaṃ agamāsi. Satthā tattha gantvā nisīdi paññatte āsane saddhim bhikkhusaṃghena. Brāhmaṇīpi¹ āgantvā Satthu pādesu patitvā “tāta ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle² upaṭṭhātabbā”ti paridevi. Puttadhītaropi “etha, bhātaraṃ vandathā”ti vandāpesi. Ubho tuṭṭhamānasā mahādānaṃ adamsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā tesaṃ dvinnampi janānaṃ **Jarāsuttaṃ**³ kathesi, suttapariyosāne ubhopi anāgāmiphale patiṭṭhahimsu. Satthā uṭṭhāyāsanaṃ añjanavanameva agamāsi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso brāhmaṇo ‘Tathāgatassa pitā Suddhodano, mātā Mahāmāyā’ti jānāti, jānantova saddhim brāhmaṇiyā Tathāgataṃ ‘amhākaṃ putto’ti vadati, Satthāpi adhivāseti, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Satthā tesaṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave ubhopi te attano puttameva ‘putto’ti vadanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Bhikkhave ayaṃ brāhmaṇo atīte nirantaraṃ pañca jātisatāni mayhaṃ pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Esāpi brāhmaṇī nirantaramēva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāhaṃ diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇassa hatthe saṃvaḍḍho, diyaḍḍhajātisahassaṃ brāhmaṇiyā hatthe saṃvaḍḍhoti tīpi jātisahassāni kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

68. “Yasmiṃ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati.

Adiṭṭhapubbake pose, kāmaṃ tasmimpi vissase”ti.

Tattha **yasmiṃ mano nivisatī**ti yasmiṃ puggale diṭṭhamatteyeva cittaṃ patiṭṭhāti. **Cittañcāpi pasīdatī**ti yasmiṃ diṭṭhamatte cittaṃ pasīdati, mudukaṃ hoti. **Adiṭṭhapubbake pose**ti pakatiyā tasmim attabhāve

1. Brāhmaṇīpi idāneva me putto āgatoti (Syā, Ka)

2. Mahallakā (Sī, I)

3. Khu 1. 405 piṭṭhe Suttanipāte.

adiṭṭhapubbepi puggale. **Kāmaṃ tasmimpi vissaseti**
anubhūtapubbasineheneva tasmimpi puggale ekamsena vissase, vissāsaṃ
āpajjatiyevāti attho.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā
jātaṃ samodhānesi “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ete eva ahesuṃ, putto
pana ahameva ahosiṃ”ti.

Sāketajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Visavantajātakavaṇṇanā (69)

Dhiratthu taṃ visam vanti idam Satthā Jetavane viharanto
Dhammasenāpatiṃ ārabba kathesi. Therassa kira
piṭṭhakhajjakakhādanakāle manussā saṃghassa bahuṃ piṭṭhakhādānīyaṃ
gahetvā vihāraṃ agamaṃsu, bhikkhusaṃghassa gahitāvasesaṃ bahu
atirittaṃ ahosi. Manussā “bhante antogāmagatānampi gaṇhathā”ti āhaṃsu.
Tasmiṃ khaṇe therassa saddhivihāriko daharo antogāme hoti, tassa
koṭṭhāsaṃ gahetvā tasmiṃ anāgacchante “atidivā hoti”ti therassa adāṃsu.
Therena tasmiṃ paribhutte daharo agamāsi. Atha naṃ thero “mayam āvuso
tuyham ṭhapitakhādānīyaṃ paribhuñjimbhā”ti āha. So “madhuraṃ nāma
bhante kassa appiyan”ti āha. Mahātherassa saṃvego uppajji. So ito paṭṭhāya
“piṭṭhakhādānīyaṃ na khādissāmi”ti adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya kira
Sāriputtattherena piṭṭhakhādānīyaṃ nāma na khāditaṃpubbaṃ. Tassa
piṭṭhakhādānīyaṃ akhādanabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Bhikkhū taṃ
kathaṃ kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdiṃsu. Atha Satthā āgantvā “kāya
nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti
vutte “bhikkhave Sāriputto ekavāraṃ jahitakaṃ jīvitaṃ pariccajantopi puna
na gaṇhātiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto visavejjakule
nibbattitvā vejjakammena jīvikaṃ kappesi. Athekaṃ janapadamanussaṃ
sappo ḍaṃsi, tassa nātakā pamādaṃ akatvā khippaṃ vejjaṃ

ānayimsu. Vejjo āha “kim tāva osadhena, paribhāvetvā visam harāmi, daṭṭhasappam āvāhetvā daṭṭhatṭhānato teneva visam ākaḍḍhāpemī”¹. Sappam āvāhetvā visam ākaḍḍhāpehīti. So sappam āvāhetvā “tayā ayam daṭṭho”²ti āha. Āma mayāti. Tayā daṭṭhatṭhānato tvaññeva mukhena visam ākaḍḍhāhīti. Mayā ekavāram jahitakam puna na gahitapubbam, nāham mayā jahitavisam ākaḍḍhissāmīti. So dārūni āharāpetvā aggam katvā āha “sace attano visam nākaḍḍhasi, imam aggam pavisa”³ti. Sappo “api aggam pavissāmi, nevattanā ekavāram jahitavisam paccāharissāmi”⁴ti² vatvā imam gāthamāha—

69. “Dhiratthu tam visam vantam, yamaham jīvitakāraṇā.

Vantam paccāharissāmi³, matam me jīvitā varan”⁴ti.

Tattha **dhiratthū**ti garahatthe nipāto. **Tam visanti** yamaham jīvitakāraṇā vantam visam paccāharissāmi, tam vantam visam dhiratthu. **Matam me jīvitā varanti** tassa visassa apaccāharaṇakāraṇā yaṁ aggam pavisitvā maraṇam, tam mama jīvitato varanti attho.

Evañca pana vatvā aggam pavisitum pāyāsi. Atha nam vejjo nivāretvā tam purisam osadhehi ca mantehi ca nibbisam arogam katvā sappassa sīlāni datvā “ito paṭṭhāya mā kañci viheṭhesī”⁵ti vatvā vissajjesi.

Satthāpi “na bhikkhave Sāriputto ekavāram jahitakam jīvitampi pariccajanto puna gaṇhātī”⁶ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā sappo Sāriputto ahosi, vejjo pana ahameva ahosin”⁷ti.

Visavantajātakavaṇṇanā navamā.

1. Ākaḍḍhāpemīti āha (Syā, I, Ka)

2. Paccāvamissāmīti (Sī, Syā)

3. Paccāvamissāmi (Sī, Syā)

10. Kuddārajātakavaṇṇanā (70)

Na taṃ jitaṃ sādhu jītaṃ idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cittahatthasāriputtaṃ ārabha kathesi. So kira Sāvattiyaṃ eko kuladārako. Athekadivasam kasitvā āgacchanto vihāraṃ pavisitvā ekassa therassa pattato siniddham madhuraṃ paṇṭabhojanaṃ labhitvā cintesi “mayam rattindivaṃ sahatthena nānākammāni kurumānāpi evarūpaṃ madhurāhāraṃ na labhāma, mayāpi samaṇena bhavitabban”ti. So pabbajitvā māsaḍḍhamāsaccayena ayoniso manasikaronto kilesavasiko hutvā vibbhamitvā puna bhaddhena kilamanto āgantvā pabbajitvā abhidhammaṃ uggaṇhi. Imināva upāyena cha vāre vibbhamitvā pabbajito. Tato sattame bhikkhubhāve sattappakaraṇiko hutvā bahū bhikkhū dhammaṃ vācento vipassanaṃ vaḍḍhatvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa sahāyakā bhikkhū “kiṃ nu kho āvuso Cittahattha pubbe viya te etarahi kilesā na vaḍḍhanti”ti parihasaṃ karimsu. Āvuso abhabbo dāni ahaṃ ito paṭṭhāya gihibhāvāyāti.

Evam tasmiṃ arahattaṃ patte dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “āvuso evarūpassa nāma arahattassa upanissaye sati āyasmā Cittahatthasāriputto chakkhattuṃ uppabbajito, aho mahādosso puthujjanabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave puthujjanacittaṃ nāma lahukaṃ dunniggahaṃ, ārammaṇavasena gantvā allīyati, ekavāraṃ allīnaṃ na sakkā hoti khippaṃ mocetuṃ, evarūpassa cittassa damatho sādhu. Dantameva hi taṃ sukhaṃ āvahati.

Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino.

Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvaham¹.

Tassa pana dunniggahatāya pubbe paṇḍitā ekaṃ kuddālakam nissāya taṃ jahituṃ asakkontā lobhavasena chakkhattuṃ uppabbajitvā sattame pabbajitabhāve jhānaṃ uppādetvā taṃ lobhaṃ nigganhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Khu 1. 18 piṭṭhe Dhammapade.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto paṇṇikakule nibbattitvā viññutaṃ pāpuṇi, “Kuddālapaṇḍito” tissa nāmaṃ ahosi. So kuddālakena bhūmiparikammaṃ katvā ḍākañceva alābukumbhaṇḍa-eḷālukādīni ca vapitvā tāni vikkiṇanto kapaṇajīvikaṃ kappesi. Tañhissa ekaṃ kuddālakaṃ ṭhapetvā aññaṃ dhaṇaṃ nāma natthi. So ekadivasam cintesi “kiṃ me gharāvāsena, nikkhamitvā pabbajissāmī” ti. Athekadivasam kuddālakaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā taṃ kuddālakaṃ anussaritvā lobhaṃ chindituṃ asakkonto kuṇṭhakuddālakaṃ nissāya uppabbaji. Evaṃ dutiyampi, tatiyampīti cha vāre taṃ kuddālakaṃ paṭicchannaṭṭhāne nikkhipitvā pabbajito ceva uppabbajito ca.

Sattame pana vāre cintesi “ahaṃ imaṃ kuṇṭhakuddālakaṃ nissāya punappunaṃ uppabbajito, idāni naṃ mahānadiyaṃ pakkhipitvā pabbajissāmī” ti nadītiraṃ gantvā “sacassa patitaṭṭhānaṃ passissāmī, punāgantvā uddharitukāmatā bhaveyyā” ti taṃ kuddālakaṃ daṇḍe gahetvā nāgabalo thāmasampanno sīsassa uparibhāge tikkhattuṃ āvijjhितvā¹ akkhīni nimmīletvā nadīmajjhe khipitvā “jitaṃ me jitaṃ me” ti tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Tasmiṃ khaṇe Bārāṇasirājā paccantaṃ vūpasametvā āgato nadiyā sīsaṃ nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhena gacchamāno taṃ bodhisattassa saddaṃ sutvā “ayaṃ puriso ‘jitaṃ me jitaṃ me’ ti vadati, ko nu kho etena jito, pakkosatha naṃ” ti pakkosāpetvā “bho purisa ahaṃ tāva vijitasanḅāmo idāni jayaṃ gahetvā āgacchāmi, tayā pana ko jito” ti pucchi. Bodhisatto “mahārāja tayā saṅgāmasatampi saṅgāmasahassampi saṅgāmasatasahassampi jinantena dujjitameva kilesānaṃ ajitattā, ahaṃ pana mama abbhantare lobhaṃ niggāṇhanto kilese jinin” ti kathentoyeva mahānadiṃ oloketvā āpokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā sampattānubhāvo² ākāse nisīditvā rañño dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

70. “Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajjyati.

Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajjyati” ti.

1. Āviñchetvā (Sī)

2. Jhānasamāpattānubhāvena (Syā, Ka)

Tattha **na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajjīyatīti** yaṃ paccāmitte parājinitvā raṭṭhaṃ jitaṃ paṭiladdhaṃ punapi tehi¹ paccāmittehi avajjīyati, taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ nāma na hoti. Kasmā? Puna avajjīyanato. Aparō nayo—jitaṃ vuccati jayo. Yo paccāmittehi saddhiṃ yujjhivā adhigato jayo puna tesu jinantesu parājayo hoti, so na sādhu na sobhano. Kasmā? Yasmā puna parājayova hoti. **Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajjīyatīti** yaṃ kho pana paccāmitte nimmathetvā jitaṃ puna tehi nāvajjīyati, yo vā ekavāraṃ laddho jayo na puna parājayo hoti, taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ sobhanaṃ, so jayo sādhu sobhano nāma hoti. Kasmā? Puna nāvajjīyanato. Tasmā tvaṃ mahārāja satakkhattumpi saḥassakkhattumpi sataḥassakkhattumpi saṅgāmasīsaṃ jinitvāpi saṅgāmayodho nāma na hosi. Kiṃ kāraṇā? Attano kilesānaṃ ajitattā. Yo pana ekavārampi attano abbhantare kilese jināti, ayaṃ uttamo saṅgāmasīsayaodhoti ākāse nisinnakova Buddhalilāya rañño dhammaṃ desesi. Uttamasāṅgāma yodhabhāvo panettha—

“Yo saḥassaṃ saḥassena, saṅgāme mānuse jine.

Ekañca jeyyamattānaṃ, sa ve saṅgāmajuttamo”ti²—

Idaṃ suttaṃ sādhaṃ.

Rañño pana dhammaṃ suṇantasseva tadaṅgappahānavasena kilesā pahīnā, pabbajjāya cittaṃ nami. Rājabalassapi tatheva kilesā pahīyimsu. Rājā “idāni tumhe khaṃ gamissathā”ti bodhisattaṃ pucchi. Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi mahārājāti. “Tena hi ahampi pabbajissāmi”ti bodhisatteneva saddhiṃ nikkhami, balakāyo brāhmaṇagahapatikā sabbā seniyoti sabbopi tasmim̐ ṭhāne sannipatito mahājanakāyo raññā saddhimyeva nikkhami. Bārāṇasivāsīnopi “amhākaṃ kira rājā Kuddālapaṇḍitassa dhammadesanaṃ sutvā pabbajjābhimukho hutvā saddhiṃ balakāyena nikkhanto, mayaṃ idha kiṃ karissāmā”ti dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā sakalanagaravāsīno nikkhamimsu. Dvādasayojanikā parisā ahosi, taṃ ādāya bodhisatto Himavantaṃ pāvīsi.

1. Puna jitehi (Sī, I)

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

Tasmim̐ khaṇe Sakkassa devarañño nisinnāsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno “Kuddālapaṇḍito mahābhinikkhamanaṃ nikkhanto”ti disvā “mahāsamāgamo bhavissati, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti Vissakammaṃ āmantetvā “tāta Kuddālapaṇḍito mahābhinikkhamanaṃ nikkhanto, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, tvaṃ Himavantappadesaṃ gantvā same bhūmibhāge dīghato timsayojanaṃ vitthārato pannarasayojanaṃ assamapadaṃ māpehi”ti āha. So “sādhū devā”ti paṭissuṇitvā gantvā tathā akāsi. Ayamettha saṅkheto, vitthāro pana Hatthipālajātake āvi bhavissati. Idañca hi tañca ekaparicchadameva. Vissakammopi assamapade paṇṇasālaṃ māpetvā dussadde mige ca sakuṇe ca amanusse ca paṭikkamāpetvā tena tena disābhāgena ekapadikamaggaṃ māpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Kuddālapaṇḍitopi taṃ parisāṃ ādāya Himavantaṃ pavisitvā sakkadattiyaṃ assamapadaṃ gantvā Vissakammena māpitaṃ pabbajitaparikkhāraṃ gahetvā paṭhamaṃ attano pabbajitvā pacchā parisāṃ pabbajetvā assamapadaṃ bhājetvā adāsi. Satta rājāno satta rajjāni¹ chaḍḍayimsu. Timsayojanaṃ assamapadaṃ pūri. Kuddālapaṇḍito sesakasīṇesupi parikkammaṃ katvā brahmavihāre bhāvetvā parisāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhi, sabbe samāpattilābhino hutvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ. Ye pana tesāṃ pāricariyaṃ akaṃsu, te devalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā “evaṃ bhikkhave cittaṃ nāmetaṃ kilesavasena allīnaṃ dummocayaṃ hoti, uppannā lobhadhammā duppajahā, evarūpepi paṇḍite aññāṇe karonti”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pāpuṇimsu. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakāṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, parisā Buddhaparisā, Kuddālapaṇḍito pana ahameva ahosi”ti.

Kuddālapajātakavaṇṇanā dasamā.

Itthivaggo sattamo.

1. Adāsi. Satta rajjāni (Sī), adāsi. Sakkattarajjāni (I)

Tassuddānaṃ

Asātamantaṇḍabhūtaṃ, Takkapaṇḍi durājānaṃ.
Anabhirati Mudulakkhaṇaṃ, ucchaṅgampi ca sāketam.
Visavantaṃ Kuddālakanti.

8. Varuṇavagga

1. Varuṇajātakavaṇṇanā (71)

Yo pubbe karaṇīyānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kuṭumbikaputtatissattheraṃ ārabba kathesi. Ekasmiṃ kira divase Sāvattvivāsino aññamaññasahāyakā tiṃsamattā kulaputtā gandhapupphavatthādīni gahetvā “Satthu dhammadesanaṃ suṇissāmā”ti mahājanaparivutā Jetavanaṃ gantvā nāgamāḷakasālamāḷakādīsu thokaṃ nisīditvā sāyanhasamaye Satthari surabhigandhavāsītāya gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatabuddhāsane nisinne saparivārā dhammasabhaṃ gantvā Satthāraṃ gandhapupphehi pūjetvā cakkaṅkitatalesu phullapadumasassirikesu pādesu vanditvā ekamantaṃ nisinnā dhammaṃ suṇiṃsu.

Atha nesaṃ etadahosi “yathā yathā kho mayaṃ Bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāma, pabbajeyyāmā”ti. Te Tathāgatassa dhammasabhāto nikkhantakāle Tathāgataṃ upasaṅkamitvā vanditvā pabbajjaṃ yāciṃsu, Satthā tesāṃ pabbajjaṃ adāsi. Te ācariyupajjhāye ārādetvā upasampadaṃ labhitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā dve mātikā paguṇaṃ katvā kappiyākappiyaṃ ñatvā tisso anumodanā uggaṇhitvā cīvarāni sibbetvā rajitvā “samaṇadhammaṃ karissāmā”ti ācariyupajjhāye āpucchitvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “mayaṃ bhante bhavesu ukkaṇṭhitā jātijarābyādhimaraṇabhayaabhītā, tesāṃ no saṃsāraparimocanattāya kammaṭṭhānaṃ kathethā”ti yāciṃsu. Satthā tesāṃ aṭṭhatimsāya kammaṭṭhānesu sappāyaṃ vicinitvā kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā

pariveṇaṃ gantvā ācariyupajjhāye oloketvā pattacīvaramādāya
“samaṇadhammaṃ karissāmā”ti nikkhamiṃsu.

Atha nesaṃ abbhantare eko bhikkhu nāmena Kuṭumbikaputtatissatthero
nāma kusīto hīnavīriyo rasagiddho, so evaṃ cintesi “ahaṃ neva araṇṇe
vasitum, na padhānaṃ padahitum, na bhikkhācariyāya yāpetum
sakkhissāmi, ko me gamanena attho, nivattissāmi”ti so vīriyaṃ ossajitvā te
bhikkhū anugantvā nivatti. Tepi kho bhikkhū Kosalesu cārikaṃ caramānā
aṇṇataraṃ paccantagāmaṃ gantvā taṃ upanissāya ekasmiṃ araṇṇāyatane
vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ appamattā ghaṭentā vāyamantā
vipassanāgabbhaṃ gāhāpetvā pathaviṃ unnādayamānā arahattaṃ patvā
vutthavassā pavāretvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocessāmā”ti tato
nikkhamitvā anupubben Jetavanaṃ patvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā
ācariyupajjhāye disvā¹ Tathāgataṃ daṭṭhukāmā Satthu santikaṃ gantvā
vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ akāsi. Te
katapaṭisanthārā attanā paṭiladdhaguṇaṃ Tathāgatassa ārocesum, Satthā te
bhikkhū pasaṃsi. Kuṭumbikaputtatissatthero Satthāraṃ tesāṃ guṇakathaṃ
kathentaṃ disvā sayampi samaṇadhammaṃ kātukāmo jāto. Tepi kho
bhikkhū “mayāṃ bhante tameva araṇṇavāsaṃ gantvā vasissāmā”ti
Satthāraṃ āpucchīṃsu, Satthā “sādhū”ti anujāni. Te Satthāraṃ vanditvā
pariveṇaṃ agamaṃsu.

Atha so Kuṭumbikaputtatissatthero rattibhāgasamanantare
accāraddhavīriyo hutvā ativegena samaṇadhammaṃ karonto
majjhimayāmasamanantare ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhitakova niddāyanto
parivattitvā pati, ūruṭṭhikaṃ bhijji, vedanā mahantā jātā. Tesāṃ bhikkhūnaṃ
taṃ paṭijaggantānaṃ gamanaṃ na sampajji. Atha ne upaṭṭhānavelāyaṃ
āgate Satthā pucchi “nanu tumhe bhikkhave ‘sve gamissāmā’ti hiyyo
āpucchitthā”ti². Āma bhante, apica kho pana amhākaṃ sahāyako
Kuṭumbikaputtatissatthero akāle ativegena samaṇadhammaṃ karonto
niddābhibhūto parivattitvā patito, ūruṭṭhissa bhinnaṃ, taṃ nissāya amhākaṃ
gamaṇaṃ na sampajjīti. Satthā “na bhikkhave idānevesa attano
hīnavīriyabhāvena

1. Vanditvā (Ka)

2. Āpucchathāti (Syā)

akāle ativegena vīriyaṃ karonto tumhākaṃ gamanantarāyaṃ karoti,
pubbepesa tumhākaṃ gamanantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ
āhari.

Atīte Gandhāraṭṭhe Takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmoḁkho ācariyo
hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ uggaṇhāpesi. Athassa te māṇavā
ekadivasaṃ dāruṃ āharaṇatthāya araṇṇaṃ gantvā dārūni uddharim̄su.
Tesaṃ antare eko kusītamāṇavo mahantaṃ varuṇarukkhaṃ¹ disvā
“sukkarukkho eso”ti saṇṇāya “muḁuttam̄ tāva nipajjitvā pacchā rukkhāṃ
abhiruhitvā dārūni pātetvā ādāya gamissāmī”ti uttarisāṭakaṃ pattharitvā
nipajjitvā kākacchamāno niddaṃ okkami. Itare māṇavakā dārūkalāpe
bandhitvā ādāya gacchantā taṃ pādena piṭṭhiyaṃ paharitvā pabodhetvā
agamaṃsu. Kusītamāṇavo uṭṭhāya akkhīni puñchitvā puñchitvā
avigataniddova varuṇarukkhaṃ abhiruhitvā sākhaṃ gahetvā attano
abhimukhaṃ ākaḁḁhitvā bhaṇjanto bhijjitvā uṭṭhitakoṭiyā attano akkhiṃ
bhindāpetvā ekena hatthena taṃ pidhāya ekena hatthena alladārūni bhaṇjitvā
rukkhato oruyha dārūkalāpaṃ bandhitvā ukkhipitvā vegena gantvā tehi
pātītānaṃ dārūnaṃ upari pātesi.

Taṃ divasaṇca janapadagāmake ekaṃ kulaṃ “sve brāhmaṇavācanaṃ
karissāmā”ti ācariyaṃ nimantesi. Ācariyo māṇavake āha “tātā sve ekaṃ
gāmaṃ gantabbaṃ, tumhe pana nirāhārā na sakkhissatha gantuṃ, pātova
yāguṃ pacāpetvā tattha gantvā attanā laddhakoṭṭhāsaṇca amhākaṃ
pattakoṭṭhāsaṇca sabbamādāya āgacchathā”ti. Te pātova yāgupacanaṭṭhāya
dāsīṃ uṭṭhāpetvā “khippaṃ no yāguṃ pacāhī”ti āhaṃsu. Sā dārūni gaṇhantī
upari ṭhitāni allavaruṇadārūni gahetvā punappunaṃ mukhavātāṃ
dadamānāpi aggīṃ ujjāletuṃ asakkontī sūriyaṃ uṭṭhāpesi. Māṇavakā
“atidivā jāto, idāni na sakkā gantuṃ”ti ācariyassa santikaṃ agamaṃsu.
Ācariyo “kiṃ tātā na gatatthā”ti. Āma ācariya na gatamhāti. Kiṃ kāraṇāti.
Asuko nāma kusītamāṇavo amhehi saddhiṃ dārūnamatthāya araṇṇaṃ²
gantvā varuṇarukkhamūle niddāyitvā

1. Varuṇarukkhaṃ (Sī, Syā, I)

2. Dārūvanaṃ (Sī, Syā)

pacchā vegena rukkhaṃ āruya akkhiṃ bhindāpetvā allavaruṇadārūni āharitvā amhehi ānīdadārūnaṃ upari pakkhipi, yāgupācikā tāni sukkhadārusaññāya gahetvā yāva sūriyuggamaṇā ujjaletuṃ nāsakkhi, iminā no kāraṇena gamanantarāyo jātoti. Ācariyo māṇavena katakammaṃ sutvā “andhabālānaṃ kammaṃ nissāya evarūpā parihāni hotī”ti vatvā imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpesi—

71. “Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati.

Varuṇakatṭhabhaṇjova¹, sa pacchā manutappatī”ti.

Tattha **sa pacchā manutappatī**ti yo koci puggalo “idaṃ pubbe kattabbaṃ, idaṃ pacchā”ti avīmaṃsitvā pubbe karaṇīyāni paṭhamameva kattabbaṃ kammāni pacchā karoti, ayaṃ varuṇakatṭhabhaṇjo amhākaṃ māṇavako viya so bālapuggalo pacchā anutappati socati paridevatīti attho.

Evam bodhisatto antevāsikānaṃ imaṃ kāraṇaṃ kathetvā dānādīni puñṇāni karitvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave idānevesa tumhākaṃ antarāyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā akkhibbhedāṃ patto māṇavo ūrubhedāṃ pattabhikkhu ahosi, sesamāṇavā Buddhaparisā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahosi”ti.

Varuṇajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sīlavanāgarājajātakavaṇṇanā (72)

Akataññussa posassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha katesi. Dhammasabhāyaṃ hi bhikkhū “āvuso Devadatto akataññu Tathāgatassa guṇe na jānātī”ti kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva

1. Varuṇakatṭhabhaṇjova (Sī, Syā, I)

devadatto akataññū, pubbepe akataññūyeva, na kadāci mayhaṃ guṇaṃ jānātī”ti vatvā tehi yāciyo atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantappadese hatthiyoniyaṃ nibbatti. So mātukucchito nikkhanto sabbaseto ahosi rajatapuñjasannibho, akkhīni panassa maṇiguḷasadisāni, paññāyamānāni pañca pasādāni¹ ahesuṃ, mukhaṃ rattakambalasadisam, soṇḍā rattasuvaṇṇabindupaṭimaṇḍitaṃ rajatadāmaṃ viya, cattāro pādā katalākhārasaparikkammā viya. Evamassa dasahi pāramīhi alaṅkato rūpasotaggappatto² attabhāvo ahosi. Atha naṃ viññutaṃ pattaṃ sakalahimavante vāraṇā sannipatitvā upaṭṭhahantā vicariṃsu. Evaṃ so asītisahassavāraṇaparivāro Himavantappadese vasamāno aparabhāge gaṇe dosaṃ disvā gaṇamhā kāyavivekāya³ ekakova araṇṇe vasaṃ kappesi. Sīlavantatāya ca panassa “Sīlavanāgarājā”tveva nāmaṃ ahosi.

Atheko Bārāṇasivāsiko vanacarako Himavantaṃ pavisitvā attano ājīvabhaṇḍakaṃ gavesamāno disā vavattthāpetuṃ asakkonto maggamūḷho hutvā maraṇabhayaṭṭito bāhā paggayha paridevamāno vicarati. Bodhisatto tassa taṃ balavaparidevitaṃ sutvā “imaṃ purisaṃ dukkhā mocessāmī”ti kāruṇṇena codito tassa santikaṃ agamāsi, so taṃ disvāva bhīto palāyi. Bodhisatto taṃ palāyantaṃ disvā tattheva aṭṭhāsi, so puriso bodhisattaṃ ṭhitaṃ disvā aṭṭhāsi. Bodhisatto puna agamāsi, so puna palāyitvā tassa ṭhitakāle ṭhatvā cintesi “ayaṃ vāraṇo mama palāyanakāle tiṭṭhati, ṭhitakāle āgacchati, nāyaṃ mayhaṃ anattakāmo, imamhā pana maṃ dukkhā mocetukāmo bhavissatī”ti sūro hutvā aṭṭhāsi. Bodhisatto taṃ upasaṅkamitvā “kasmā bho tvaṃ purisa paridevamāno vicarasī”ti pucchi. Sāmi disā vavattthāpetuṃ asakkonto maggamūḷho hutvā maraṇabhayaṇatī. Atha naṃ bodhisatto attano vasanaṭṭhānaṃ netvā katipāhaṃ phalāphalehi santappetvā “bho purisa mā bhāyi, ahaṃ taṃ

1. Paññāyamānapaṇcapasādāni (Sī, Syā, I)

2. Rūpaggappatto (Sī)

3. Kāyavivekassa ca ānisaṃsaṃ (Sī), kāyavivekaṃ gantvā (Syā)

manussapatham̐ nessāmi”ti attano piṭṭhe nisīdāpetvā manussapatham̐ pāyāsi.

Atha kho so mittadubbhī puriso “sace koci pucchissati, ācikkhitabham̐ bhavissati”ti bodhisattassa piṭṭhe nisinnoyeva rukkhanimittam̐ pabbatanimittam̐ upadhārentova gacchati. Atha nam̐ bodhisatto araṇṇā nīharitvā Bārāṇasigāma mahāmagge ṭhapetvā “bho purisa iminā maggena gaccha, mayham̐ pana vasanaṭṭhānam̐ pucchitopi apucchitopi mā kassaci ācikkhi”ti tam̐ uyyojetvā attano vasanaṭṭhānam̐yeva agamāsi. Atha so puriso Bārāṇasim̐ gantvā anuvicaranto dantakāravīthim̐ patvā dantakāre dantavikatiyo kurumāne disvā “kim̐ pana bho jīvadantampi labhitvā gaṇheyyāthā”ti. Bho kim̐ vadesi, jīvadanto nāma matahatthidantato mahagghataroti. “Tena hi aham̐ vo jīvadantam̐ āharissāmi”ti pātheyyam̐ gahetvā kharakakacam̐ ādāya bodhisattassa vasanaṭṭhānam̐ agamāsi.

Bodhisatto tam̐ disvā “kimattham̐ āgatosī”ti pucchi. “Aham̐ sāmi duggato kapaṇo jīvitum̐ asakkonto tumhe dantakhaṇḍam̐ yācitvā sace dassatha, tam̐ ādāya gantvā vikkiṇitvā tena mūlena jīvissāmi”ti āgatoti. Hotu bho, dantam̐ te dassāmi, sace dantakappanatthāya kakacam̐ atthīti. Kakacam̐ gahetvā āgatomhi sāmīti. “Tena hi dante kakacena kantitvā ādāya gacchā”ti bodhisatto pāde samīñjitvā¹ gonisinnakam̐ nisīdi. So dvepi aggadante chindi. Bodhisatto te dante soṇḍāya gahetvā “bho purisa nāham̐ ‘ete dantā mayham̐ appiyā amanāpā’ti dammi, imehi pana me dantehi sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbadhammapaṭivedhanasamatthā sabbaññutaññāpadantāva piyatarā, tassa me idam̐ dantadānam̐ sabbaññutaññāpaṭivijjhanatthāya hotū”ti sabbaññutaññāpassa ārāddhanam̐² katvā dantayugalam̐ adāsi.

So tam̐ ādāya gantvā vikkiṇitvā tasmim̐ mūle khīṇe puna bodhisattassa santikam̐ gantvā “sāmi tumhākam̐ dante vikkiṇitvā laddhamūlam̐

1. Sammiñjetvā (Sī), sammiñjitvā (Syā)

2. Āvajjanam̐ (Sī), paṇidhānam̐ (Syā), āvapanam̐ (I)

mayhaṃ iṇasodhanamattameva jātaṃ, avasesadante dethā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā purimanayeneva kappāpetvā avasesadante adāsi. So tepi vikkiṇitvā puna āgantvā “sāmi jīvitum na sakkomi, mūladāṭhā me dethā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā purimanayeneva nisīdi. So pāpapuriso mahāsattassa rajatadāmasadisāṃ soṇḍaṃ maddamāno kelāsakūṭasadisāṃ kumbhaṃ abhiruhitvā ubho dantakoṭiyo paṇhiyā paharanto maṃsaṃ viyūhitvā kumbhaṃ āruyha kharakakacena mūladāṭhā kappetvā pakkāmi. Bodhisattassa dassanūpacāraṃ vijahanteyeve¹ pana tasmim̐ pāpapurise catunahutādhikadviyojanasatasahassabahalā ghanapathavī Sineruyugandharādayo mahābhāre duggandhajegucchāni gūthamuttādīni ca dhāretum̐ samatthāpi tassa aguṇarāsīm̐ dhāretum̐ asakkontī viya bhijjitvā vivaraṃ adāsi. Tāvadeva Avīcimahānirayato aggijālā nikkhamitvā taṃ mittadubbhipurisaṃ kulasantakena kambalena pārupantī viya parikkhipitvā gaṇhi.

Evam̐ tassa pāpapuggalassa pathaviṃ pavittakāle tasmim̐ vanasaṇḍe adhivatthā rukkhadevatā “akataññū mittadubbhī puggalo² cakkavattirajjaṃ datvāpi tosetum̐ na sakkā”ti vanaṃ unnādetvā dhammaṃ desayamānā imaṃ gāthamāha—

72. “Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino.

Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”ti.

Tattha **akataññussā**ti attano kataguṇaṃ ajānantassa. **Posassā**ti purisassa. **Vivaradassinoti** chiddameva okāsameva oloKentassa. **Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā**ti sacepi tādissassa puggalassa sakalaṃ cakkavattirajjaṃ, imaṃ vā pana mahāpathaviṃ parivattetvā pathavojaṃ dadeyya. **Neva naṃ abhirādhayeti** evaṃ karontopi evarūpaṃ kataguṇavidhamsakaṃ koci paritose tum̐ vā pasādetum̐ vā na sakkuṇeyyāti attho.

Evam̐ sā devatā vanaṃ unnādetvā dhammaṃ desesi. Bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ agamāsi.

1. Vijahante vijahanteyeve (Sī)

2. Akataññum̐ mittadubbhipuggalaṃ (Syā)

Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā mittadubbhī puggalo Devadatto ahosi, rukkhadevatā Sāriputto, Sīlavanāgarājā pana ahameva ahosin”ti.

Sīlavanāgarājajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Saccamkirajātakavaṇṇanā (73)

Saccam kirevamāhamsūti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba katesi. Bhikkhusaṃghasmim hi dhammasabhāyaṃ nisīditvā “āvuso Devadatto Satthu guṇam na jānāti, vadhāyayeva parisakkati”ti Devadattassa aguṇam kathente Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente tassa Duṭṭhakumāro nāma putto ahosi kakkhaḷo pharuso pahaṭāsīvisūpamo, anakkosivā vā apaharivā vā kenaci saddhim na katheti. So antojanassa ca bahijanassa ca akkhimhi patitarajam viya, khāditum āgatapisāco viya ca amanāpo ahosi ubbejanīyo. So ekadivasam nadīkīlam kīlitukāmo mahantena parivārena nadītīram agamāsi. Tasmim khaṇe mahāmegho uṭṭhahi, disā andhakārā jātā. So dāsapessajanam āha “etha bhaṇe, maṃ gahetvā nadīmajjham netvā nhāpetvā ānethā”ti. Te tam tattha netvā “kim no rājā karissati, imaṃ pāpapurisam ettheva māremā”ti mantayitvā “ettha gaccha kāḷakaṇṇī”ti udake nam opilāpetvā paccuttarivā tīre aṭṭhamso. “Kham kumāro”ti ca vutte “na mayam kumāram passāma, megham uṭṭhitam disvā udake nimujjitvā purato āgato bhavissati”ti. Amaccā rañño santikam agamamsu. Rājā “kham me putto”ti pucchi. Na jānāma deva, meghe uṭṭhite “purato

āgato bhavissatī”ti saññāya āgatamhāti. Rājā dvāraṃ vivarāpetvā “nadītīraṃ gantvā vicinathā”ti tattha tattha vicināpesi, koci kumāraṃ nāddasa.

Sopi kho meghandhakāre deve vassante nadiyā vuyhamāno ekaṃ dārukhandhaṃ disvā tattha nisīditvā maraṇabhayaatajjito paridevamāno gacchati. Tasmim̐ pana kāle Bārāṇasivāsī eko seṭṭhi nadītīre cattālīsakoṭṭidhanaṃ nidahitvāva maranto dhanataṇhāya dhanapiṭṭhe sappo hutvā nibbatti, aparo tasmim̐ ye va padese tiṃsa koṭṭiyo nidahitvā dhanataṇhāya tattheva undūro hutvā nibbatti. Tesam̐ vasanaṭṭhānaṃ udakaṃ pāvīsi. Te udakassa paviṭṭhamaggeneva nikkhamitvā sotaṃ chindantā gantvā taṃ rājakumārena abhinisinnam̐ dārukhandhaṃ patvā eko ekaṃ koṭṭim̐, itaro itaraṃ āruyha khandhapiṭṭheyeva nipajjimsu. Tassāyeva kho pana nadiyā tīre eko simbalirukkho atthi, tattheke suvapotako vasati. Sopi rukkho udakena dhotamūlo nadīpiṭṭhe pati, suvapotako deve vassante uppatitvā gantum̐ asakkonto gantvā tasseva khandhassa ekapasse nilīyi. Evaṃ te cattāro janā ekato vuyhamānā gacchanti.

Bodhisattopi kho tasmim̐ kāle Kāsiraṭṭhe Udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto isipabbajjam̐ pabbajitvā ekasmim̐ nadīnivattane paṇṇasālaṃ māpetvā vasati. So aḍḍharattasamaye caṅkamamāno tassa rājakumārassa balavaparidevanasaddam̐ sutvā cintesi “mādise nāma mettānuddayasampanne tāpase passante etassa purisassa maraṇaṃ ayuttaṃ, udakato uddharitvā tassa jīvitadānaṃ dassāmī”ti. So taṃ “mā bhāyi mā bhāyi”ti assāsetvā udakasotaṃ chindanto gantvā taṃ dārukhandhaṃ ekāya koṭṭiyā gahetvā ākaḍḍhanto nāgabalo thāmasampanno ekavegena tīraṃ patvā kumāraṃ ukkhipitvā tīre patiṭṭhāpesi. Tepi sappādayo disvā ukkhipitvā assamapadaṃ netvā aggim̐ jāletvā “ime dubbalatarā”ti paṭhamam̐ sappādīnaṃ sarīraṃ sedetvā pacchā rājakumārassa sarīraṃ sedetvā tampi arogaṃ katvā āhāraṃ dentopi paṭhamam̐ sappādīnaṃyeva datvā pacchā tassa phalāphalāni upanāmesi. Rājakumāro “ayaṃ kūṭatāpaso maṃ rājakumāraṃ agaṇetvā tiracchānagatānaṃ sammānaṃ karotī”ti bodhisatte āghātaṃ bandhi.

Tato katipāhaccayena sabbesupi tesu thāmabalappattesu nadiyā oghe pacchinne sappo tāpasam vanditvā āha “bhante tumhehi mayham mahā-upakāro kato, na kho panāham daliddo, asukaṭṭhāne me cattālīsa hirañṇakoṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tumhākam dhanena kicce sati sabbampetaṃ dhanam tumhākam dātuṃ sakkomi, taṃ ṭhānam āgantvā ‘dīghā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Undūropi tatheva tāpasam nimantetvā “asukaṭṭhāne ṭhatvā ‘undūrā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Suvapotako pana tāpasam vanditvā “bhante mayham dhanam natthi, rattasālīhi pana vo atthe sati asukam nāma mayham vasanaṭṭhānam, tattha gantvā ‘suvā’ti pakkoseyyātha, aham ñātakānam ārocetvā anekasakaṭapūramattā rattasālīyo¹ āharāpetvā dātuṃ sakkomi”ti vatvā pakkāmi. Itaro pana mittadubbhī “dhammasudhammatāya² kiñci avatvā gantuṃ ayuttaṃ, evaṃ³ taṃ attano santikam āgataṃ māressāmī”ti cintetvā “bhante mayi rajje patiṭṭhite āgaccheyyātha, aham vo catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmī”ti vatvā pakkāmi. So gantvā na cirasseva rajje patiṭṭhāsi.

Bodhisatto “Vīmaṃsissāmi tāva ne”ti paṭhamam sappassa santikam gantvā avidūre ṭhatvā “dīghā”ti pakkosi, so ekavacaneneva nikkhamitvā bodhisattaṃ vanditvā “bhante imasmiṃ ṭhāne cattālīsa hirañṇakoṭiyo, tā sabbāpi nīharitvā gaṇhathā”ti āha. Bodhisatto “evamatthu, uppanne kicce jānissāmī”ti taṃ nivattetvā undūrassa santikam gantvā saddamakāsi, sopi tatheva paṭipajji. Bodhisatto tampi nivattetvā suvassa santikam gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi ekavacaneneva rukkhaggato otarivā bodhisattaṃ vanditvā “kiṃ bhante mayham ñātakānam santikam gantvā Himavantappadesato tumhākam sayamjātasālī āharāpemī”ti pucchi. Bodhisatto “atthe sati jānissāmī”ti tampi nivattetvā “idāni rājānam pariggaṇhissāmī”ti gantvā rājuyyāne vasitvā punadivase ākappasampattim katvā bhikkhācāravattena nagaram pāvīsi. Tasmim khaṇe so mittadubbhī rājā alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena

1. Anekasakaṭapūramatte rattasālīyo (Sī), anekasatavāhapūraṇamattaṃ rattasālīm (Ka)

2. Dhamme sudhammatāya (Ka)

3. Kiñci avatvā eva (Sī, I)

parivārena nagaram padakkhiṇaṃ karoti. So bodhisattaṃ dūratova disvā “ayaṃ so kūṭatāpaso mama santike bhuñjitvā vasitukāmo āgato, yāva parisamajjhe attano mayhaṃ kataguṇaṃ nappakāseti, tāvadevassa sīsaṃ chindāpessāmi”ti purise olokesi. “Kiṃ karoma devā”ti ca vutte “esa kūṭatāpaso maṃ kiñci yācitukāmo āgacchati maññe, etassa kāḷakaṇṇitāpasassa maṃ passituṃ adatvāva etaṃ gahetvā pacchābāhaṃ bandhitvā catukke catukke paharantā nagarā nikkhāmetvā āghātane sīsamassa chinditvā sarīraṃ sūle uttāsethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampañcchitvā gantvā niraparādhaṃ mahāsattaṃ bandhitvā catukke catukke paharantā āghātanaṃ netuṃ ārabhiṃsu. Bodhisatto pahaṭapahaṭaṭṭhāne “amma tātā”ti akanditvā nibbikāro imaṃ gāthamāha—

73. “Saccaṃ kirevamāhaṃsu, narā ekacciyā idha.

Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ¹ seyyo, na tveve’kacciyo naro”ti.

Tattha **saccaṃ kirevamāhaṃsūti** avitathameva kira evaṃ vadanti. **Narā ekacciyā idhāti** idhekacce paṇḍitapurisā. **Kaṭṭhaṃ niplavitaṃ seyyoti** nadiyā vuyhamānaṃ sukkhadāruṃ niplavitaṃ uttāretvā thale ṭhapitaṃ seyyo sundarataro. Evaṃ hi vadamānā² te purisā saccaṃ kira vadanti. Kiṃ kāraṇā? Tañhi yāgubhattādīnaṃ pacanattāya, sītaturānaṃ visibbanattāya, aññesampi ca parissayānaṃ haraṇattāya upakāraṃ hoti. **Na tveve’kacciyo naroti** ekacco pana mittadubbhī akataññū pāpapuriso oghena vuyhamāno hatthena gahetvā uttārīto na tveva seyyo. Tathā hi ahaṃ imaṃ pāpapurisaṃ uttāretvā imaṃ attano dukkhaṃ āharinti. Evaṃ pahaṭapahaṭaṭṭhāne imaṃ gāthamāha.

Taṃ sutvā ye tattha paṇḍitapurisā, te āhaṃsu “kiṃ pana bho pabbajita tayā amhākaṃ rañño atthi koci guṇo kato”ti. Bodhisatto taṃ pavattiṃ ārocetvā “evamimaṃ mahoghato uttārento ahameva attano dukkhaṃ akāsim, ‘na vata me porāṇakapaṇḍitānaṃ vacanaṃ katan’ti anussaritvā evaṃ vadāmi”ti āha.

1. Viplāvitam (Sī, I)

2. Sundarataram etanti vadamānā (Ka)

Taṃ sutvā khattiyabrāhmaṇādayo nagaravāsino “svāyaṃ mittadubbhī rājā evaṃ guṇasampannassa attano jīvitadāyakassa guṇamattampi na jānāti, taṃ nissāya kuto amhākaṃ vuḍḍhi, gaṇhatha naṃ”ti kupitā samantato utṭhahitvā ususattipāsāṇamuggarādippahārehi hatthikkhandhagatameva naṃ ghātetvā pāde gahetvā kaḍḍhitvā parikhāpiṭṭhe chaḍḍetvā bodhisattaṃ abhisiñcitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

So dhammena rajjaṃ kārento puna ekadivasam sappādayo pariggaṇhitukāmo mahantena parivārena sappassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “dīghā”ti pakkosi, sappo āgantvā vanditvā “idaṃ te sāmi dhanam gaṇhā”ti āha. Rājā cattālīsahiraññaḷakoṭidhanam amacce paṭicchāpetvā undūrassa santikaṃ gantvā “undūrā”ti pakkosi, sopi āgantvā vanditvā tiṃsakoṭidhanam niyyādesi. Rājā tampi amacce paṭicchāpetvā suvassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi āgantvā pāde vanditvā “kiṃ sāmi sāliṃ āharāmi”ti āha. Rājā “sālihi atthe sati āharissasi, ehi gacchāma”ti sattatiyā hiraññaḷakoṭiḥi saddhiṃ te tayopi jane gāhāpetvā nagaram gantvā pāsādavare mahātalaṃ āruyha dhanam saṅgopetvā sappassa vasanaṭṭhāya suvaṇṇanālīṃ, undūrassa phalikaguhaṃ, suvassa suvaṇṇapañjaram kārapetvā sappassa ca suvassa ca bhojanatthāya devasikaṃ kañcanaṭṭake madhulāje, undūrassa gandhasālitaṇḍule dāpesi, dānādīni ca puñṇāni karoti. Evaṃ te cattāropi janā yāvajīvaṃ samaggā sammodamānā viharitvā jīvitakkhaye yathākamman agamaṃsu.

Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Duṭṭharājā Devadatto ahosi, sappo Sāriputto, undūro Moggallāno, suvo Ānando, pacchā rajjappatto dhammarājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Saccamkirajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Rukkhadhammajātakavaṇṇanā (74)

Sādhū sambahulā ñātīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto udakakalahe attano ñātakānaṃ mahāvināsaṃ paccupaṭṭhitaṃ ñatvā ākāseṇa gantvā Rohiṇīnadiyā upari pallāṅkena nisīditvā nīlaramsiṃ vissajjetvā ñātake saṃvejetvā ākāse oruyha nadītīre nisinno taṃ kalahaṃ ārabba kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana **Kuṇḍalajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā ñātake āmantetvā “mahārājā tumhe ñātakā, ñātakehi nāma samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati. Ñātakānañhi sāmaggīyā sati paccāmittā okāsaṃ na labhanti, tiṭṭhantu tāva manussabhūtā, acetanānaṃ rukkhānampi sāmaggim laddhum vaṭṭati. Atītasmiñhi Himavantappadese mahāvāto sālavanāṃ pahari, tassa pana sālavanassa aññamaññaṃ rukkhagacchagumbalatāhi sambandhattā² ekarukkhampi pātetum asakkonto matthakamatthakeneva agamāsi. Ekaṃ pana aṅgaṇe ṭhitaṃ sākhaṇḍapasaṃpannampi mahārukkhaṃ aññehi rukkhehi asambandhattā ummūletvā bhūmiyaṃ pātesi, iminā kāraṇena tumhehipi samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati”ti vatvā tehi yāciyo atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente paṭhamāṃ uppanno Vessavaṇo mahārājā cavi, Sakko aññaṃ Vessavaṇaṃ ṭhapesi. Etasmiṃ Vessavaṇe parivatte pacchā nibbattavessavaṇo “rukkhagacchagumbalatānaṃ attano attano ruccanaṭṭhāne vimānaṃ gaṇhantū”ti sāsanaṃ pesesi. Tadā bodhisatto Himavantappadese ekasmiṃ sālavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. So ñātake āha “tumhe vimānāni gaṇhantā aṅgaṇe ṭhitarukkhesu mā gaṇhatha, imasmiṃ pana sālavane mayā gahitavimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhathā”ti. Tattha bodhisattassa vacanakarā paṇḍitadevatā bodhisattassa vimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhiṃsu. Apaṇḍitā pana devatā “kiṃ amhākaṃ attho araññavimānehi, mayaṃ manussapathe gāmanigamarājadhānidvāresu vimānāni gaṇhissāma. Gāmadayo hi upanissāya vasamānā devatā lābhaggayasaggappattā hontī”ti manussapathe aṅgaṇaṭṭhāne nibbattamahārukkhesu vimānāni gaṇhiṃsu.

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Sambaddhattā (Sī)

Athekasmim divase mahatī vātavuṭṭhi uppajji, vātassa atibalavatāya¹ daḷhamulā vanajeṭṭhakarukkhāpi sambhaggasākhāviṭapā samulā nipatiṃsu. Tam pana aññamaññaṃ sambandhanena ṭhitam sālavanam patvā ito cito ca paharanto ekarukkhampi pātetum nāsakkhi. Bhaggavimānā devatā nippaṭisaraṇā dārake hatthesu gahetvā Himavantam gantvā attano pavattiṃ sālavanadevatānam kathayiṃsu, tā tāsam evam āgatabhāvam bodhisattassa ārocesum. Bodhisatto “paṇḍitānam vacanam aggahetvā nippaccayaṭṭhānam gatā nāma evarūpāva honti”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha—

74. “Sādhū sambahulā ñātī, api rukkhā araññaṇā.

Vāto vahati ekaṭṭham, brahantampi vanappatīn”ti.

Tattha **sambahulā ñātī**ti cattāro upādāya tatuttari satasahassampi sambahulā nāma, evam sambahulā aññamaññaṃ nissāya vasantā ñatakā. **Sādhū**ti sobhanā pasatthā, parehi appadhamṣiyāti attho. **Api rukkhā araññaṇā**ti tiṭṭhantu manussabhūtā, araññe jātarukkhāpi sambahulā aññamaññūpatthambhena ṭhitā sādhueva. Rukkhānampi hi sapaccayabhāvo laddhum vaṭṭati. **Vāto vahati ekaṭṭham**ti puratthimādibhedo vāto vāyanto aṅgaṇaṭṭhāne ṭhitam ekaṭṭham ekakameva ṭhitam **brahantampi vanappatim**² sākhaṇiṭapasampannam mahārukkhampi vahati, ummūletvā pātetīti attho. Bodhisatto imam kāraṇam kathetvā āyukkhaye yathākammaṃ gato.

Satthāpi “evam mahārājā ñatakānam tāva sāmaggiyeva laddhum vaṭṭati, samaggā sammodamānā piyaṣamvāsameva vasathā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā devatā Buddhaparisā ahesum, paṇḍitadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Rukkhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Atithaddhatāya (Sī, Syā)

2. Vanappatinti (Sī, Syā, Ka)

5. Macchajātakavaṇṇanā (75)

Abhitthanaya pajjunnāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto attanā vassāpitavassam ārabha kathesi. Ekasmim kira samaye Kosalaratthe devo na vassi, sassāni milāyanti, tesu tesu ṭhānesu taḷākapokkharāṇisarāni sussanti. Jetavanadvārakoṭṭhakasamīpe Jetavanapokkharāṇiyāpi udakaṃ chijji. Kalalagahanam pavisitvā nipanne macchakacchape kākakulalādayo kaṇayaggasadiṣeḥi tuṇḍeḥi koṭṭetvā nīharitvā nīharitvā vipphandamāne khādanti.

Satthā macchakacchapānam taṃ byasanam disvā mahākaruṇāya ussāhitahadayo “ajja mayā devam vassāpetum vaṭṭatī”ti pabhātāya rattiya sarīrapaṭijagganam katvā bhikkhācāravelam sallakkhetvā mahābhikkhusamghaparivuto Buddhālāya Sāvattiyam piṇḍāya pavisitvā pacchābhattam piṇḍapāṭapaṭikkanto Sāvattitho vihāram gacchanto Jetavanapokkharāṇiyā sopāne ṭhatvā Ānandattheram āmantesi “Ānanda udakasāṭikam āhara, Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti. Nanu bhante Jetavanapokkharāṇiyam udakaṃ chinnaṃ, kalalamattameva avasiṭṭhanti. Ānanda Buddhabalam nāma mahantaṃ, āhara tvaṃ udakasāṭikanti. Thero āharitvā adāsi. Satthā ekenantena udakasāṭikam nivāsetvā ekenantena sarīram pārupitvā “Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti sopāne aṭṭhāsi. Taṃkhaṇaṇṇeva Sakkassa Paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāram dassesi. So “kim nu kho”ti āvajjento taṃ kāraṇam ñatvā vassavalāhakadevarājānam pakkosāpetvā “tāta Satthā ‘Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī’ti dhurasopāne ṭhito, khippam sakalagosalarattham ekamegham katvā vassāpehī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā ekaṃ valāhakam¹ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā meghagītaṃ gāyanto pācīnalokadhātu-abhimukho pakkhandi. Pācīnadisābhāge khalamaṇḍalamattam ekaṃ meghapaṭalam uṭṭhāya satapaṭalam saḥassapaṭalam hutvā abhitthanantaṃ vijjulatā nicchārentam adhomukham ṭhapita-udakakumbhākārena vassamānam sakalagosalarattham mahoghena viya ajjhotthari. Devo acchinnadhāram vassanto

1. Nīlasāṭakam (Ka)

muhutteneva Jetavanapokkharāṇiṃ pūresi, dhurasopānaṃ āhacca udakaṃ aṭṭhāsi.

Satthā pokkharāṇiyaṃ nhāyitvā surattadupaṭṭam¹ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā sugatamahācīvaraṃ ekaṃsaṃ katvā bhikkhusaṃghaparivuto gantvā gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisīditvā bhikkhusaṃghena vatte dassite utṭhāya maṇisopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṃghassa ovādaṃ datvā uyyojetvā surabhigandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ kappetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ “passathāvuso Dasabalassa khantimettānuddayasampattiṃ, vividhasassesu milāyantesu nānājalāsayesu sussantesu macchakacchapesu mahādukkhaṃ pāpuṇantesu kāruṇṇaṃ paṭicca ‘mahājanaṃ dukkhā mocessāmi’ti udakasāṭikaṃ nivāsetvā Jetavanapokkharāṇiyā dhurasopāne ṭhatvā muhuttena sakalakosalaratṭhaṃ mahoghena opilāpento viya devaṃ vassāpetvā mahājanaṃ kāyikacetasikadukkhato mocetvā vihāraṃ paviṭṭho”ti kathāya vattamānāya gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabhaṃ āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahājane kilamante devaṃ vassāpeti, pubbe tiracchānayaniyaṃ nibbattitvā maccharājakālepi vassāpesiye vā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte imasmiṃ yeva Kosalaratṭhe imissā Sāvattthiyā imasmiṃyeva Jetavanapokkharāṇiṭṭhāne ekā valligahanaparikkhittā kandarā ahosi. Tādā bodhisatto macchayoniyaṃ nibbattitvā macchagaṇaparivuto tattha paṭivasati. Yathā pana idāni, evameva tadāpi tasmīṃ ratṭhe devo na vassi, manussānaṃ sassāni milāyimsu, vāpitaḷākakandarādīsu udakaṃ chijji, macchakacchapā kalalagahanaṃ pavisiṃsu. Imissāpi kandarāya macchakacchapā kalalagahanaṃ pavisitvā tasmīṃ tasmīṃ ṭhāne nilīyimsu. Kākādayo tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādīmsu.

Bodhisatto ñātisaṃghassa taṃ byasanaṃ disvā “imaṃ tesāṃ dukkhaṃ ṭhapetvā maṃ añño mocetuṃ samattho nāma natthi, saccakiriyaṃ katvā

1. Rattadupaṭṭam (Sī, Syā)

devaṃ vassāpetvā ñātake maraṇadukkhā mocessāmi”ti kālavaṇṇaṃ
 kaddamaṃ dvidhā viyūhitvā nikkhamitvā añjanarukkhasāraghaṭṭikavaṇṇo
 mahāmaccho sudhotalohitaṅgamaṇigūlasadisāni akkhīni ummīletvā ākāsaṃ
 ulloketvā pajjunnadevarājassa saddaṃ datvā “bho pajjunna ahaṃ ñātake
 nissāya dukkhito, tvaṃ mayi sīlavante kilamante kasmā devaṃ na vassāpesi,
 mayā samāna-jātikānaṃ khādanaṭṭhāne nibbattitvā taṇḍulappamāṇampi
 macchaṃ ādiṃ katvā khāditapubbo nāma natthi, aññopi me pāṇo jīvitaṃ na
 voropitapubbo, iminā saccena devaṃ vassāpetvā ñātisaṃghaṃ me dukkhā
 mocehi”ti vatvā paricārakaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnadevarājanaṃ
 ālapanto imaṃ gāthamāha—

75. “Abhitthanaya pajjunna, nidhiṃ kākassa nāsaya.

Kākaṃ sokāya randhehi, mañca sokā pamocayā”ti.

Tattha **abhitthanaya pajjunnā**ti pajjunno vuccati meggho, ayaṃ pana
 meghavasena laddhanāmaṃ vassavalāhakadevarājanaṃ ālapati. Ayaṃ
 kirassa adhippāyo—devo nāma anabhitthananto vijjulatā anicchārento
 vassantopi na sobhati, tasmā tvaṃ abhitthananto vijjulatā nicchārento
 vassāpehīti. **Nidhiṃ kākassa nāsaya**ti kākā kalalaṃ pavisitvā ṭhite macche
 tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādanti, tasmā tesāṃ antokalale macchā
 “nidhi”ti vuccanti, taṃ kākasaṃghassa nidhiṃ devaṃ vassāpento udakena
 paṭicchādetvā nāsehīti. **Kākaṃ sokāya randhehī**ti kākasaṃgho imissā
 kandarāya udakena puṇṇāya macche alabhamāno socissati, taṃ kākagaṇaṃ
 tvaṃ imaṃ kandaraṃ pūrento sokāya randhehi, sokassatthāya macchassa
 assāsathāya devaṃ vassāpehi¹. Yathā antonijjhānalakkhaṇaṃ sokaṃ
 pāpuṇāti, evaṃ karohīti attho, **mañca sokā pamocayā**ti ettha **ca-kāro**
 sampiṇḍanattho, mañca mama ñātake ca sabbeva imamhā maraṇasokā
 mocehīti.

1. Sokassatthāya pāpaya (Sī), sokassatthāya macchassa assāsathāya (Syā)

Khu 4. 415 Cariyāpiṭake Maccharājacariyāvaṇṇanāyapi saddhiṃ saṃsandetabbaṃ.

Evam bodhisatto paricārakacetakam āṇāpento viya pajjunnam ālapitvā sakalakosalaratṭhe mahāvassam vassāpetvā mahājanam maraṇadukkhā mocetvā jīvitapariyosāne yathākamman gato.

Satthā “na bhikkhave Tathāgato idāneva devam vassāpeti, pubbe macchayoniyam nibbattopi vassāpesiyeva”ti vatvā imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā macchagaṇā Buddhaparisā ahesum, pajjunnadevarājā Ānando, maccharājā pana ahameva ahosin”ti.

Macchajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Asaṅkiyajātakavaṇṇanā (76)

Asaṅkiyomhi gāmamhīti idam Satthā Jetavane viharanto ekam Sāvattvivāsim upāsakam ārabba kathesi. So kira sotāpanno ariyasāvako kenacideva karaṇīyena ekena sakaṭasatthavāhena saddhim maggam paṭipajjitvā ekasmim araṇṇatṭhāne sakaṭāni mocetvā khandhāvārabandhe kate satthavāhassa avidūre aññatarasmim rukkhamūle caṅkamati. Athattano kālam sallakkhetvā pañcasatā corā “khandhāvāram vilumpissāmā”ti dhanumuggarādihatthā tam ṭhānam parivārayiṃsu. Upāsakopi caṅkamatiyeva. Corā nam disvā “addhā esa khandhāvārarakkhako bhavissati, imassa niddam okkantakāle vilumpissāmā”ti ajjhottharituṃ asakkontā tattha tattheva aṭṭhaṃsu. Sopi upāsako paṭhamayāmepe majjhimayāmepe pacchimayāmepe caṅkamantoyeva aṭṭhāsi¹. Paccūsakāle jāte corā okāsam alabhantā gahite pāsāṇamuggarādayo chaḍḍetvā palāyiṃsu.

Upāsakopi attano kamman niṭṭhāpetvā puna Sāvattthim āgantvā Satthāram upasaṅkamitvā “bhante attānam rakkhamānā pararakkhakā² hontī”ti pucchi. Āma upāsaka attānam rakkhanto parampi rakkhati, param rakkhanto attānampi rakkhatīti. So “yāva subhāsitañcidam bhante Bhagavatā, aham

1. Caṅkamaṇīyeva adhiṭṭhāsi (Sī, I) 2. Param rakkhakā (Sī, I), param rakkhitā (Ka)

ekena satthavāhena saddhiṃ maggaṃ paṭipanno rukkhamaṇe caṅkamanto
‘maṃ rakkhissāmi’ti sakalasatthaṃ rakkhin”ti āha. Satthā “upāsaka pubbepi
paṇḍitā attānaṃ rakkhantā paraṃ rakkhimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ
āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā isipabbajjaṃ
pabbajitvā Himavante vasanto loṇambilasevanatthāya janapadaṃ āgantvā
janapadacārikaṃ caranto ekena satthavāhena saddhiṃ maggaṃ paṭipajjitvā
ekasmiṃ araṇṇatthāne satthe nivīṭṭhe satthato avidūre jhānasukhena
vītināmento aññatarasmiṃ rukkhamaṇe caṅkamanto aṭṭhāsi. Atha kho
pañcasatā corā “sāyamāsabhataṭṭassa bhuttakāle taṃ sakaṭasatthaṃ
vilumpissāma”ti āgantvā parivārayimsu. Te taṃ tāpasāṃ disvā “sace ayaṃ
amhe passissati, satthavāsikānaṃ ārocessati, etassa niddūpagatavelāya
vilumpissāma”ti tattheva aṭṭhamsu. Tāpaso sakalampi rattiṃ caṅkamiyeva.
Corā okāsaṃ alabhitvā gahitaḡahite muggarapāsāṇe chaḡḡetvā
sakaṭasatthavāsīnaṃ saddaṃ datvā “bhonto satthavāsīno sace esa
rukkhamaṇe caṅkamanakatāpaso ajja nābhavissa, sabbe mahāvilopaṃ¹ pattā
abhavissatha, sve tāpasassa mahāsakkāraṃ kareyyāthā”ti vatvā
pakkamimsu.

Te pabhātāya rattiyaṃ corehi chaḡḡite muggarapāsāṇādayo disvā bhītā
bodhisattassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante diṭṭhā vo corā”ti pucchimsu.
Āmāvuso diṭṭhāti. Bhante ettake vo core disvā bhayaṃ vā sārājjaṃ vā na
upparjīti. Bodhisatto “āvuso core disvā bhayaṃ nāma sadhanassa hoti, ahaṃ
pana niddhano, svāhaṃ kiṃ bhāyissāmi. Mayhaṃ hi gāmeḡ araṇṇepi
vasantassa bhayaṃ vā sārājjaṃ vā natthi”ti vatvā tesāṃ dhammaṃ desento
imaṃ gāthamaḡa—

76. “Asaṅkiyomhi gāmaḡhi, araṇṇe natthi me bhayaṃ.

Ujumaḡgaṃ samāruḡho, mettāya karuṇāya cā”ti.

1. Mahāvināsaṃ (Ka)

Tattha **asaṅkiyomhi gāmamhīti** saṅkāya niyutto patiṭṭhitoti saṅkiyo, na saṅkiyo asaṅkiyo. Ahaṃ gāme vasantopi saṅkāya appatiṭṭhitattā asaṅkiyo nibbhayo nirāsaṅkoti dīpeti. **Araññeti** gāmagāmūpacāravanimutte ṭhāne. **Ujumaggaṃ samāruḷho, mettāya karuṇāya cāti** ahaṃ tikacatukkajjhānikāhi mettākaruṇāhi kāyavaṅkādivirahitaṃ ujum brahmalokagāmimaggaṃ āruḷhoti vadati. Atha vā parisuddhasīlatāya kāyavacīmanovaṅkavirahitaṃ ujum devalokamaggaṃ āruḷhomhīti dassetvā tato uttari mettāya karuṇāya ca patiṭṭhitattā ujum brahmalokamaggampi āruḷhomhītipi dasseti. Aparihīnajjhānassa hi ekantena brahmalokaparāyaṇattā mettākaruṇādayo ujumaggā nāma.

Evam bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā tuṭṭhacittehi tehi manussehi sakkato pūjito yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloce nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā satthavāsino Buddhaparisā ahesum, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Asaṅkiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Mahāsupinajātakavaṇṇanā (77)

Lābūni sīdantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto soḷasa mahāsupine ārabha kathesi. Ekadivasaṃ kira Kosalamahārājā rattiṃ niddūpagato pacchimayāme soḷasa mahāsupine disvā bhītatasito pabujjhivā “imesaṃ supinānaṃ diṭṭhattā kiṃ nu kho me bhavissatī”ti maraṇabhayaatajjito sayanapiṭṭhe nisinnakova rattiṃ vītināmesi.

Atha naṃ pabhātāya rattiyaṃ brāhmaṇapurohitā upasaṅkamitvā “sukhaṃ sayittha mahārājā”ti pucchimsu. Kuto me ācariyā sukhaṃ, ajjāhaṃ paccūsasamaye soḷasa mahāsupine passim, somhi tesaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya bhayappattoti. “Vadetha mahārāja, sutvā jānissāmā”ti

vutte brāhmaṇānaṃ diṭṭhasupine kathetvā “kiṃ nu kho me imesaṃ diṭṭhakāraṇā bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā hatthe vidhunimsu. “Kasmā hatthe vidhunathā”ti ca vutte “kakkhaḷā mahārāja supinā”ti. Kā tesāṃ nipphatti bhavissatīti. Rajjantarāyo jīvitantarāyo bhogantarāyoti imesaṃ tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataroti. Sappaṭikammā, appaṭikammāti. Kāmaṃ ete supinā atipharusattā appaṭikammā, mayaṃ pana te sappaṭikamme karissāma, ete paṭikkamāpetuṃ asakkontānaṃ amhākaṃ sikkhitabhāvo nāma kiṃ karissatīti. Kiṃ pana katvā paṭikkamāpessathāti. Sabbacatukkena yaññaṃ yajissāma mahārājāti. Rājā bhītatasito “tena hi ācariyā mama jīvitaṃ tumhākaṃ hatthe hotu, khippaṃ me sotthiṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇā “bahuṃ dhanāṃ labhissāma, bahuṃ khajjabhojjaṃ āharāpessāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā “mā cintayittha¹ mahārāja”ti rājānaṃ samassāsetvā rājanivesanā nikkhamitvā bahinagare yaññāvāṭaṃ katvā bahū catuppadaḡaṇe thūṇūpanīte katvā pakkhigaṇe samāharitvā “idaṇcīdaṇca laddhuṃ vaṭṭatī”ti punappunaṃ sañcaranti.

Atha kho Mallikā devī taṃ kāraṇaṃ ñatvā rājānaṃ upasaṅkamitvā pucchi “kiṃ nu kho mahārāja brāhmaṇā punappunaṃ sañcarantī”ti. Sukhitā tvaṃ bhadde, amhākaṃ kaṇṇamūle āsīvisaṃ carantaṃ na jānāsīti. Kiṃ etaṃ mahārājāti. Mayā evarūpā dussupinā diṭṭhā, brāhmaṇā “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro paññāyati”ti vatvā “tesaṃ paṭighātāya yaññaṃ yajissāmā”ti² vatvā punappunaṃ sañcarantīti. Kiṃ pana te mahārāja sadevake loke aggabrāhmaṇo supinapaṭikammaṃ pucchitoti. Kataro panesa bhadde sadevake loke aggabrāhmaṇoti. Sadevake loke aggapuggalaṃ sabbaññaṃ visuddhaṃ nikkilesaṃ mahābrāhmaṇaṃ na jānāsi. So hi Bhagavā supinantaraṃ jāneyya, gaccha tvaṃ puccha taṃ mahārājāti. “Sādhu devī”ti rājā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdi.

Satthā madhurassaraṃ nicchāretvā “kiṃ nu kho mahārāja atippagova āgatosi”ti āha. Ahaṃ bhante paccūsasamaye soḷasa mahāsupine disvā bhīto brāhmaṇānaṃ ārocesaṃ, brāhmaṇā “kakkhaḷā

1. Mā cintayī (Sī)

2. Yajāmāti (Sī)

mahārāja supinā, etesaṃ paṭighātathāya sabbacatukkena yaññaṃ
 yajissāmā”ti yaññaṃ sajjenti, bahū paṇā maraṇabhayaatajjitā, tumhe ca
 sadevake loke aggapuggalā, atītānāgatapaccuppannaṃ upādāya natthi so ñe
 yyadhammo, yo vo ñāṇamukhe āpāthaṃ nāgacchati. Etesaṃ me supinānaṃ
 nipphattiṃ kathetha Bhagavāti. Evametaṃ mahārāja, sadevake loke maṃ
 ṭhapetvā añño etesaṃ supinānaṃ antaraṃ vā nipphattiṃ vā jānituṃ
 samatto nāma natthi, ahaṃ te kathessāmi, apica kho tvaṃ
 diṭṭhadiṭṭhanīyāmeneva supine kathehīti. “Sādhu bhante”ti rāja
 diṭṭhanīyāmeneva kathento¹—

“Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,
 Asso kaṃso siṅgālī ca kumbho.
 Pokkharaṇī ca apākacandanaṃ.
 Lābūni sīdanti silā plavanti,
 Maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti.
 Kākāṃ suvaṇṇā parivārayanti,
 Tasā vakā eḷakānaṃ bhayā hī”ti—

Imaṃ mātikaṃ nikkhipitvā kathesi.

(1) Ahaṃ bhante ekaṃ tāva supinaṃ evaṃ addasaṃ—cattāro
 añjanavaṇṇā kāḷa-usabhā “yujjhissāmā”ti catūhi disāhi rājaṅgaṇaṃ āgantvā
 “usabhayuddhaṃ passissāmā”ti mahājane sannipatite yujjhanākāraṃ
 dassetvā naditvā gajjitvā ayujjhivāva paṭikkantā. Imaṃ paṭhamāṃ supinaṃ
 addasaṃ, imassa ko vipākoti. “Mahārāja imassa vipāko neva tava, na mama
 kāle bhavissati, anāgate pana adhammikaṇaṃ kapaṇarājūnaṃ
 adhammikaṇaṇca manussānaṃ kāle loke viparivattamāne kusale ossanne
 akusale ussanne lokassa parihāyanakāle devo na sammā vassissati,
 meghapādā pacchijjissanti², sassāni milāyissanti, dubbhikkhaṃ bhavissati,
 vassitukāmā viya catūhi disāhi meghā uṭṭhahitvā itthikāhi ātape patthaṭṭhānaṃ
 vihi-ādīnaṃ temanabhayena antopavesitakāle purisesu
 kuddālapitakahatthesu āḷibandhanatthāya nikkhantesu

1. Kathetuṃ ārabhi (Syā)

2. Meghapādā ca chijjissanti (Sī, Syā, I)

vassanākāraṃ dassetvā gajjitvā vijjulatā nicchāretvā te usabhā viya ayujjhivā avassitvāva palāyissanti. Ayametassa vipāko. Tuyhaṃ pana tappaccayā koci antarāyo natthi, anāgataṃ ārabha diṭṭho supino esa, brāhmaṇā pana attano jīvitavuttiṃ nissāya kathayimsū”ti evaṃ satthā supinassa nipphattiṃ kathetvā āha “dutiyaṃ kathehi mahārājā”ti.

(2) Dutiyāhaṃ bhante evaṃ addasaṃ—khuddakā rukkhā ceva gacchā ca pathaviṃ bhinditvā vidatthimattampi ratanamattampi anuggantvāva¹ pupphanti ceva phalanti ca. Imaṃ dutiyaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti. Mahārāja imassāpi vipāko lokassa parihāyanakāle manussānaṃ parittāyukakāle bhavissati. Anāgatasmiṃhi sattā tibbarāgā bhavissanti, asampattavayāva kumāriyo purisantaraṃ gantvā utuniyo ceva gabbhiniyo ca hutvā puttadhītāhi vaḍḍhissanti. Khuddakarukkhānaṃ pupphaṃ viya hi tāsāṃ utunibhāvo, phalaṃ viya ca puttadhītaro bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, tatiyaṃ kathehi mahārājāti.

(3) Gāviyo bhante tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo addasaṃ. Ayaṃ me tatiyo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi vipāko anāgate eva manussānaṃ jeṭṭhāpacāyikakammasa natthakāle bhavissati. Anāgatasmiṃhi sattā mātāpitūsu vā sassusasuresu vā lajjaṃ anupaṭṭhāpetvā sayameva kuṭumbaṃ saṃvidahantāva ghāsacchādanamattampi mahallakānaṃ dātukāmā dassanti, adātukāmā na dassanti. Mahallakā anāthā asayaṃvasī dārake ārādhettvā jīvissanti tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo² mahāgāviyo viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, catutthaṃ kathehi mahārājāti.

(4) Dhuravāhe bhante ārohapariṇāhasampanne mahāgoṇe yugaparamparāya ayojetvā taruṇe godamme dhure yojente addasaṃ, te dhuraṃ vahituṃ asakkontā chaḍḍetvā aṭṭhaṃsu, sakaṭāni nappavaṭṭimsu. Ayaṃ me catuttho supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi

1. Anugantvāva (Syā, Ka)

2. Pivantā (Sī, I)

vipāko anāgate eva adhammikaṛājūnaṃ kāle bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikakapaṇarājāno paṇḍitānaṃ paveṇikusalānaṃ kammaṃ nittharaṇasamatthānaṃ mahāmattānaṃ yasaṃ na dassanti, dhammasabhāyaṃ vinicchayaṭṭhānepi paṇḍite vohāraṇakusale mahallake amacce na ṭhapessanti, tabbiparītānaṃ pana taruṇataruṇānaṃ yasaṃ dassanti, tathārūpe eva vinicchayaṭṭhāne ṭhapessanti, te rājakammāni ceva yuttāyuttaṇca aṇānāntā neva taṃ yasaṃ ukkhipitum sakkhissanti, na rājakammāni nittharitum. Te asakkontā kammadhuraṃ chaḍḍessanti, mahallakāpi paṇḍitāmaccā yasaṃ alabhantā kiccāni nittharitum samatthāpi “kiṃ amhākaṃ etehi, mayaṃ bāhirakā jātā, abbhantarikā taruṇadārakā jānissanti”ti uppannāni kammāni na karissanti¹, evaṃ sabbathāpi tesāṃ rājūnaṃ hāniyeva bhavissati, dhuraṃ vahitum asamatthānaṃ vacchadammānaṃ dhure yojitakālo viya, dhuravāhānaṇca mahāgoṇānaṃ yugaparamparāya ayojitakālo viya bhavissati. Ittonidānampi te bhayaṃ natthi, pañcamāṃ kathehi mahārājāti.

(5) Bhante ekaṃ ubhatomukhaṃ assaṃ addasaṃ, tassa dvīsu passesu yavasāṃ² denti, so dvīhi mukhehi khādāti. Ayaṃ me pañcamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgate adhammikaṛājākāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikā bālarājāno adhammike lolamanusse vinicchaye ṭhapessanti, te pāpapuññesu anādarā bālā sabhāyaṃ nisīditvā vinicchayaṃ dentā ubhinnampi atthapaccatthikānaṃ³ hatthato lañjaṃ gahetvā khādissanti asso viya dvīhi mukhehi yavasāṃ. Ittonidānampi te bhayaṃ natthi, chaṭṭhaṃ kathehi mahārājāti.

(6) Bhante mahājano satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātīṃ sammajjitvā⁴ “idha passāvaṃ karohi”ti ekassa jarasiṅgālassa upanāmesi, taṃ tattha passāvaṃ karontaṃ addasaṃ. Ayaṃ me chaṭṭho supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi vipāko anāgateyeva bhavissati.

1. Na rakkhissanti (Syā)

2. Yavasāsaṃ (Ka)

3. Atṭhapaccatthikānaṃ (Syā)

4. Pamajjitvā (Ka)

Anāgatasmiñhi adhammikā vijātirājāno¹ jātisampannānaṃ kulaputtānaṃ āsaṅkāya yasaṃ na dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti². Evaṃ mahākulāni duggatāni bhavissanti, lāmakakulāni issarāni. Te ca kulīnapurisā jīvitum asakkontā “ime nissāya jīvissāmā”ti akulīnānaṃ dhītaro dassanti, iti tāsāṃ kuladhītānaṃ akulīnehi saddhiṃ saṃvāso jarasiṅgālassa suvaṇṇapātiyaṃ passāvakaraṇasadisso bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, sattamaṃ kathehīti.

(7) Bhante eko puriso rajjūṃ vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhipati, tena nisinnapīṭhassa heṭṭhā sayitā ekā chātasīṅgālī tassa ajānantasseva taṃ khādati, evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me sattamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi itthiyo purisalolā surālolā alaṅkāralolā visikhālolā āmisalolā bhavissanti dussīlā durācārā, tā sāmikehi kasigorakkhādīni kammāni katvā kicchena kasirena sambhataṃ dhanāṃ jārehi saddhiṃ suraṃ pivantiyo mālāgandhavilepanaṃ dhārayamānā antogehe accāyikampi kiccaṃ anoloketvā gehe parikkhepassa uparibhāgenapi chiddaṭṭhānehipi jāre upadhārayamānā sve vapitabbayuttakaṃ bījampi koṭṭetvā yāgubhattakhajjakādīni sampādetvā khādamānā vilumpissanti heṭṭhāpīṭhake nipannachātasīṅgālī viya vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhittarajjūṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, aṭṭhamaṃ kathehīti.

(8) Bhante rājadvāre bahūhi tucchakumbhehi parivāretvā ṭhapitaṃ ekaṃ mahantaṃ pūritakumbhaṃ addasaṃ. Cattāropi pana vaṇṇā catūhi disāhi catūhi anudisāhi ca ghaṭehi udakaṃ āharitvā āharitvā pūritakumbhameva pūrenti, pūritapūritaṃ udakaṃ uttaritvā palāyati, tepi punappunaṃ tattheva udakaṃ āsiṅcanti, tucchakumbhe pana olokentāpi natthi. Ayaṃ me aṭṭhamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi loko parihāyissati,

1. Adhammikaṛājāno (Syā, Ka)

2. Akulīneva vaḍḍhessanti (Sī), kulīne chaḍḍhessanti, akulīnānaṃyeva dassanti (Ka)

raṭṭhaṃ nirojaṃ bhavissati, rājāno duggatā kapaṇā bhavissanti. Yo issaro bhavissati, tassa bhaṇḍāgāre sataṣaḥassamattā kahāpaṇā bhavissanti, te evaṃ duggatā sabbe jānapade attanova kamme¹ kāressanti, upaddutā manussā sake kammante chaḍḍetvā rājūnaññeva atthāya pubbaṇṇāparaṇṇāni vapantā rakkhantā lāyantā maddantā pavesentā ucchukhettāni karontā yantāni karontā yantāni vāhentā phāṇitādīni pacantā pupphārāme ca phalārāme ca karontā tattha tattha nipphannāni pubbaṇṇādīni āharitvā rañño koṭṭhāgārameva pūressanti, attano gehesu tucchakoṭṭhe oloketāpi na bhavissanti, tucchakumbhe anoloketvā pūritakumbhe pūraṇasadisameva bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, navamaṃ kathehīti.

(9) Bhante ekaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ gambhīraṃ sabbato titthaṃ pokkharāṇiṃ addasaṃ. Samantato dvipadacatuppadā otaritvā tattha pāṇiyaṃ pivanti, tassā majjhe gambhīraṭṭhāne udakaṃ āvilarṃ, tīrappadesesu dvipadacatuppadānaṃ akkamaṭṭhāne acchaṃ vippasannaṃ anāvilarṃ. Evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me navamo supino, imassa ko vipākotī. Imassāpi anāgateyeve vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno adhammikā bhavissanti, chandādivasena agatīṃ gacchantā rajjaṃ kāressanti, dhammena vinicchayaṃ nāma na dassanti, lañjavittakā bhavissanti dhanalolā, raṭṭhavāsikesu nesaṃ khantimettānuddayā nāma na bhavissanti, kakkhaḷā pharusā ucchuyante ucchugaṇṭhikā² viya manusse pīlentā nānappakārena³ balīṃ uppādentā dhanam gaṇhissanti. Manussā balipīlitā kiñci dātum asakkontā gāmanigamādayo chaḍḍetvā paccantaṃ gantvā vāsaṃ kappessanti, majjhimaṇapado suñño bhavissati, paccanto ghanavāso seyyathāpi pokkharāṇiyā majjhe udakaṃ āvilarṃ pariyante vippasannaṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dasamaṃ kathehīti.

(10) Bhante ekissāyeve kumbhiyā paccamānaṃ odanaṃ apākaṃ addasaṃ “apākaṃ”ti vicāretvā⁴ vibhajitvā ṭhapitaṃ viya tīhākārehi paccamānaṃ,

1. Attano balikammaṃ (Ka), attano vapakammaṃ (Syā)

3. Nānappakārehi (Sī), nānappakāraṃ (Syā)

2. Uccukhaṇḍikā (Kā)

4. Vidhāretvā (Sī, I)

ekasmiṃ passe¹ atikilino hoti, ekasmiṃ uttaṇḍulo, ekasmiṃ supakkoti. Ayaṃ me dasamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiṃhi rājāno adhammikā bhavissanti, tesu adhammikesu rājayuttāpi² brāhmaṇagahapatikāpi negamajānapadāpīti samaṇabrāhmaṇe upādāya sabbe manussā adhammikā bhavissanti, tato tesam ārakkhadevatā, balipaṭiggāhikā devatā, rukkhadevatā, ākāsaṭṭhadevatāti evaṃ devatāpi adhammikā bhavissanti. Adhammikaṛājūnaṇca rajje vātā visamā kharā vāyissanti, te ākāsaṭṭhavamānāni kampessanti, tesu kampitesu devatā kupitā devaṃ vassituṃ na dassanti, vassamānopi sakalapaṭṭhe ekappahārena na vassissati, vassamānopi sabbattha kasikammassa vā vappakammassa vā upakārako hutvā na vassissati. Yathā ca paṭṭhe, evaṃ janapadehi gāmehi ekataḷākehi ekasarepi³ ekappahāreneva na vassissati, taḷākassa uparibhāge vassanto heṭṭhābhāge na vassissati, heṭṭhā vassanto upari na vassissati. Ekasmiṃ bhāge sassamānāni nassissati, ekasmiṃ avassanena milāyissati, ekasmiṃ sammā vassamāno sampādessati. Evaṃ ekassa rañño rajje vuttasassā tippakārā bhavissanti ekakumbhiyā odano viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, ekādasamaṃ kathehīti.

(11) Bhante satasahassagghanikaṃ candanasāraṃ pūtitakkena vikkiṇante⁴ addasaṃ. Ayaṃ me ekādasamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva mayhaṃ sāsane parihāyante vipāko bhavissati. Anāgatasmiṃhi paccayalolā alajjī bhikkhū bahū bhavissanti, te mayā paccayaloluppaṃ nimmathetvā kathitadhammadesanaṃ cīvarādicatupaccayaḥetu paresaṃ desessanti, paccayehi mucchitā nissaraṇapakkhe ṭhitā nibbānābhimukhaṃ katvā desetum na sakkhissanti, kevalaṃ “padabyañjanasampattiñceva madhurasaddaṇca sutvā mahagghāni cīvarādīni dassanti” iccevaṃ desessanti⁵.

1. Ekasmiṃ padese (Ka)

2. Rājāmaccāpi (Ka)

3. Ekataḷākasarepi (Sī, I)

4. Vikkiṇantaṃ (Ka)

5. Dassanti ceva dātukāmā ca hontīti desessanti (Sī, I, Ka),
dassanti ceva dāpessanti ca (Syā)

Apare antaravīthicatukkarājadvārādīsu nisīditvā kahāpaṇa-
 aḍḍhakahāpaṇapādamāsakarūpādīnipi nissāya desessanti. Iti mayā
 nibbānagghanakaṃ katvā desitaṃ dhammaṃ catupaccayatthāya ceva
 kahāpaṇaḍḍhakahāpaṇādīnaṃ atthāya ca vikkiṇitvā desentā
 sataṣaṣṣagghanakaṃ candanaśāraṃ pūtitakkena vikkiṇantā viya
 bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dvādasamaṃ kathehīti.

(12) Bhante tucchalābūni udake sīdantāni addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi anāgate adhammikaṛājakāle loka viparivattanteyeva vipāko bhavissati. Tadā hi rājāno jātisampannānaṃ kulaputtānaṃ yasaṃ na dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti, te issarā bhavissanti, itare daliddā. Rājasammukhepi rājadvārepi amaccasammukhepi vinicchayaṭṭhānepi tucchalābusadisānaṃ akulīnānaṃyeva kathā osīditvā ṭhitā viya niccalā suppatiṭṭhitā bhavissati. Saṃghasannipātesupi saṃghakammagaṇakammaṭṭhānesu ceva pattacīvarapariveṇādivinicchayaṭṭhānesu ca dussīlānaṃ pāpapuggalānaṃyeva kathā niyyānikā bhavissati, na lajjibhikkhūnanti evaṃ sabbathāpi tucchalābusīdanakālo viya bhavissati. Ittonidānampi te bhayaṃ natthi, terasamaṃ kathehīti.

(13) Bhante mahantamahantā kūṭāgārappamāṇā ghanasilā nāvā viya udake plavamānā addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi tādiseyeva kāle vipāko bhavissati. Tadā hi adhammikaṛājāno akulīnānaṃ yasaṃ dassanti, te issarā bhavissanti, kulīnā duggatā. Tesu na keci gāraṃ karissanti, itaresuyeva karissanti. Rājasammukhe vā amaccasammukhe vā vinicchayaṭṭhāne vā vinicchayakusalānaṃ ghanasilāsadisānaṃ kulaputtānaṃ kathā na ogāhitvā paṭiṭṭhahissati. Tesu kathentesu “kiṃ ime kathenti”ti itare parihasameva karissanti. Bhikkhusannipātesupi vuttappakāresu ṭhānesu neva pesale bhikkhū garukātabbe maññissanti, nāpi tesāṃ kathā pariyogāhitvā paṭiṭṭhahissati, silānaṃ plavanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, cuddasaṃ kathēhīti.

(14) Bhante khuddakamadhukapupphappamāṇā maṇḍūkiyo mahantamahante kaṇhasappe vegena anubandhitvā uppalanāḷe viya chinditvā chinditvā maṁsaṁ khāditvā gilantiyo addasaṁ, imassa ko vipākoti. Imassapi loke parihāyante anāgate eva vipāko bhavissati. Tadā hi manussā tibbarāgajātikā¹ kilesānuvattakā hutvā taruṇataruṇānaṁ attano bhariyānaṁ vase vattissanti, gehe dāsakammakarādayopi gomahiṁsādayopi hiraññasuvaṇṇampi sabbaṁ tāsāññeva āyattaṁ bhavissati. “Asukaṁ hiraññasuvaṇṇaṁ vā paricchadādiḷḷataṁ vā kahan”ti vutte “yattha vā tattha vā hotu, kiṁ tuyhiminā byāpārena, tvaṁ mayhaṁ ghare santaṁ vā asantaṁ vā jānitukāmo jāto”ti vatvā nānappakārehi akkositvā mukhasattīhi koṭṭetvā dāsacetake viya attano vase katvā attano issariyaṁ pavattessanti. Evaṁ madhukapupphappamāṇānaṁ maṇḍūkapotikānaṁ āsīvise kaṇhasappe gilanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṁ natthi, pannarasamaṁ kathehīti.

(15) Bhante dasahi asaddhammehi samannāgataṁ gāmagocaraṁ kākāṁ kañcanaṇṇatāya “suvaṇṇa”ti laddhanāme suvaṇṇarājahaṁse parivārente addasaṁ, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgate dubbalarājakāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno hatthisippādīsu akusalā yuddhesu avisārādā bhavissanti, te attano rajjavipattiṁ āsaṅkamānā samānajātikānaṁ kulaputtānaṁ issariyaṁ adatvā attano pādamūlikanhāpakakappakādīnaṁ dassanti, jātigottasampannā kulaputtā rājakule patiṭṭhaṁ alabhamānā jīvikaṁ kappetuṁ asamatthā hutvā issariye ṭhite jātigottahīne akulīne upaṭṭhahantā vicarissanti, suvaṇṇarājahaṁsehi kākassa parivāritakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṁ natthi, soḷasamaṁ kathehīti.

(16) Bhante pubbe dīpino eḷake khādanti, ahaṁ pana eḷake dīpino anubandhitvā murumurūti khādante addasaṁ. Athaññe tasā vakā eḷake dūratova disvā tasitā tāsappattā² hutvā eḷakānaṁ bhayā palāyitvā

1. Tibbarāgā dujjātikā (Syā, Ka)

2. Bhītatasiṭā utrāsappattā (Syā), bhīṭā bhayappattā (Ka)

gumbagahanādīni pavisitvā nilīyimsu, evāhaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi anāgate adhammikaṛājakāleyeva vipāko bhavissati. Tadā hi akulīnā rājavallabhā issarā bhavissanti, kulīnā apaññātā duggatā. Te rājavallabhā rājānaṃ attano kathaṃ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānādīsu balavanto hutvā kulīnānaṃ paveṇi-āgatāni khettavatthādīni “amhākaṃ santakāni etāni”¹ti abhiyuñjitvā tesu “na tumhākaṃ, amhākaṃ”¹ti āgantvā vinicchayaṭṭhānādīsu vivadantesu vettalatādīhi paharāpetvā gīvāyaṃ gahetvā apakaḍḍhāpetvā “attano pamāṇaṃ na jānātha, amhehi saddhiṃ vivadatha, idāni vo rañño kathetvā hatthapādacchedanādīni kāressāmā”²ti santaṃjessanti, te tesāṃ bhayena attano santakāni vatthūni “tumhākaṃyevetāni gaṇhathā”³ti niyyādetvā attano gehāni pavisitvā bhītā nipajjissanti. Pāpabhikkhūpi pesale bhikkhū yathārucci viheṭhessanti, te pesalā bhikkhū paṭisaraṇaṃ alabhamānā araññaṃ pavisitvā gahanaṭṭhānesu nilīyissanti. Evaṃ hīnājaccehi ceva pāpabhikkhūhi ca upaddutānaṃ jātīmantakulaputtānañceva pesalabhikkhūnañca eḷakānaṃ bhayena tasavakānaṃ palāyanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi. Ayampi hi supino anāgataṃyeva ārabha diṭṭho. Brāhmaṇa pana na dhammasudhammatāya tayi sinehena kathayimsu, “bahudhanaṃ labhissāmā”⁴ti āmisāpekkhatāya jīvitavuttiṃ nissāya kathayimsūti.

Evaṃ Satthā soḷasannaṃ mahāsupinānaṃ nipphattiṃ kathetvā “na kho mahārāja etarahi tvaññeva ime supine addasa, porāṇakarājānopi addasaṃsu. Brāhmaṇāpi nesaṃ evameva ime supine gahetvā yaññaṃmatthake khipimsu, tato paṇḍitehi dinnanayena gantvā bodhisattaṃ pucchimsu. Porāṇakā paṇḍitāpi nesaṃ ime supine kathentā imināva niyāmena kathesun”⁵ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā

1. Na tumhākamamhākanti (Sī)

ceva samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantappadese jhānakīlaṃ kīlanto viharati. Tadā Bārāṇasiyaṃ Brahmaddatto imināva niyāmena ime supine disvā brāhmaṇe pucchi, brāhmaṇā evameva yaññaṃ yajitum ārabhiṃsu. Tesu purohitassa antevāsikamāṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha “ācariya tumhehi mayaṃ tayo vede uggaṇhāpitā, nanu tesu ekaṃ māretvā ekassa sotthikammassa kāraṇaṃ nāma natthi”ti. Tāta iminā upāyena amhākaṃ bahudhanaṃ uppajjissati, tvaṃ pana rañño dhanaṃ rakkhitukāmo maññeti. Māṇavo “tena hi ācariya tumhe tumhākaṃ kammaṃ karotha, ahaṃ tumhākaṃ santike kiṃ karissāmi”ti vicaranto rañño uyyānaṃ agamāsi.

Taṃ divasameva bodhisattopi taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ajja mayi manussapathaṃ gate mahājanassa bandhanā mokkho bhavissati”ti ākāseṇa gantvā uyyāne otarivā suvaṇṇapaṭimā viya maṅgalasilātale nisīdi. Māṇavo bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāramakāsi. Bodhisattopi tena saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho māṇava rājā dhammena rajjaṃ kāretī”ti pucchi. Bhante rājā nāma dhammiko, apica kho taṃ brāhmaṇā atitthe pakkhandāpentī. Rājā soḷasa supine disvā brāhmaṇānaṃ ārocesi, brāhmaṇā “yaññaṃ yajissāmā”ti āraddhā, kiṃ nu kho bhante “ayaṃ nāma imesaṃ supinānaṃ nipphattī”ti rājānaṃ saññāpetvā tumhākaṃ mahājanaṃ bhayā mocetum na vaṭṭatīti. Mayaṃ kho māṇava rājānaṃ na jānāma, rājāpi amhe na jānāti. Sace pana idhāgantvā puccheyya, katheyyāmassa mayanti. Māṇavo “ahaṃ bhante taṃ ānessāmi, tumhe mamāgamaṇaṃ udikkhantā muhuttaṃ nisīdathā”ti bodhisattaṃ paṭijānāpetvā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja eko ākāśacāriko tāpaso tumhākaṃ uyyāne otarivā ‘tumhehi diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ kathessāmi’ti tumhe pakkosati”ti āha.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tāvadeva mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā tāpasam vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “tumhe kira bhante mayā diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti. Āma mahārājāti. Tena hi kathethāti. Kathemi mahārāja, yathādiṭṭhe tāva supine maṃ sāvehīti. “Sādhu bhante”ti rājā—

77. “Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,

Asso kaṁso siṅgālī ca kumbho.

Pokkharaṇī ca apākacandanam.

Lābūni sīdanti silā plavanti,

Maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti.

Kākaṁ suvaṇṇā parivārayanti,

Tasā vakā eḷakānaṁ bhayā hī”ti—

vatvā pasenadiraññā kathitanīyāmenevava supine kathesi.

Bodhisattopi tesam idāni Satthārā kathitanīyāmeneva vitthārato
nipphattiṁ kathetvā pariyosāne sayam idam kathesi—

“**Vipariyāso vattati nayidha matthī**”ti.

Tatrāyamatto—ayam mahārāja imesam supinānam nipphatti. Yam
panetaṁ tesam paṭighātathāya yaññakammaṁ vattati, tam **vipariyāso vattati**
viparītato vattati, vipallāsena vattatīti vuttaṁ hoti. Kimkāraṇā? Imesañhi
nipphatti nāma lokassa viparivattanakāle, akāraṇassa kāraṇanti gahaṇakāle,
kāraṇassa akāraṇanti chaḍḍanakāle¹, abhūtaṁ bhūtanti gahaṇakāle,
bhūtaṁ abhūtanti jahanakāle, alajjinaṁ ussannakāle, lajjinaṁ parihīnakāle
bhavissati. **Nayidha matthī**ti idāni pana tava vā mama vā kāle idha imasmim
purisayuge vattamāne etesaṁ nipphatti natthi. Tasmā etesaṁ paṭighātāya
vattamānam yaññakammaṁ vipallāsena vattati, alam tena. Natthi te
itonidānam bhayaṁ vā chambhitattaṁ vāti mahāpuriso rājānam
samassāsetvā mahājanam bandhanā mocetvā puna ākāse ṭhatvā rañño
ovādam datvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā “ito paṭṭhāya mahārāja
brāhmaṇehi saddhim ekato hutvā pasughātayaññam mā yajī”ti² dhammam
desetvā ākāse neva attano vasanaṭṭhānam agamāsi. Rājāpi tassa ovāde ṭhito
dānādini puññāni katvā yathākamman gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “supinapaccayā te bhayaṁ
natthi, haretam yaññam”ti yaññam hāretvā mahājanassa jīvitadānam datvā

1. Chandādivasena gahaṇakāle (Ka)

2. Mā yajāti (Sī, I), nāma jahāti(Ka)

anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, māṇavo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Parinibbute pana Bhagavati saṅgītikārakā “usabhā”ti-ādīni tīṇi¹ padāni Aṭṭhakathaṃ āropetvā “lābūnī”ti-ādīni cattāri² padāni ekaṃ gāthaṃ katvā Ekakanipātapāliṃ āropesunti.

Mahāsupinajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Illisajātakavaṇṇanā (78)

Ubho khañjāti idam Sathā Jetavane viharanto Macchariyakosiyaseṭṭhiṃ ārabha kathesi. Rājagahanagarassa kira avidūre Sakkāraṃ³ nāma nigamo ahosi, tattheke Macchariyakosiyo nāma seṭṭhi asītikoṭivibhavo paṭivasati. So tiṇaggena telabindumattampi neva paresaṃ deti, na attanā paribhuñjati. Iti tassa taṃ vibhavaajātaṃ neva puttadārādīnaṃ, na samaṇabrāhmaṇānaṃ atthaṃ anubhoti, rakkhasapariggahitapokkharaṇī viya aparibhogaṃ tiṭṭhati.

Sathā ekadivasam paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyaṃ bodhaneyyabandhave olokeno pañcacattālīsajoyanamattake vasantassa tassa seṭṭhino sapajāpatikassa sotāpattiṭṭhalassa upanissayaṃ addasa. Tato purimadivase⁴ pana rājānaṃ upaṭṭhātum rājagehaṃ gantvā rājūpaṭṭhānaṃ katvā āgacchanto ekaṃ chātājjhataṃ janapadamanussaṃ kummāsapūraṃ kapallapūvaṃ khādantaṃ disvā tattha pipāsaṃ uppādetvā attano gharaṃ gantvā cintesi “sacāhaṃ ‘kapallapūvaṃ khādītukāmomhī’ti vakkhāmi, bahū mayā saddhiṃ khādītukāmā bhavissanti, evaṃ me bahūni taṇḍulasappimadhuphāṇitādīni parikkhayaṃ gamissanti, na kassaci kathessāmi”ti taṇhaṃ adhivāsento vicarati. So gacchante gacchante kāle uppaṇḍupaṇḍukajāto dhamanisanthataगतto

1. Usabhā rukkhādīni ekādasa (Sī, I)

3. Sakkharaṃ (Sī), Sakkaraṃ (Syā, I)

2. Pañca (Sī, I)

4. Purimataradivase (Sī, I)

jāto. Tato taṇhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji, evaṃgatopi dhanahānibhayena kassaci kiñci na kathesi.

Atha naṃ bhariyā upasaṅkamtivā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi aphāsukaṃ”ti pucchi. Na me kiñci aphāsukaṃ atthīti. Kinu kho te rājā kupitoti. Rājāpi me na kuppatīti. Atha kiṃ te puttadhītāhi vā dāsakammakarādīhi vā kiñci amanāpaṃ kataṃ atthīti. Evarūpampi natthīti. Kismiñci pana te taṇhā atthīti. Evaṃ vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji. Atha naṃ bhariyā “kathehi sāmi kismiṃ te taṇhā”ti āha. So vacanaṃ parigilanto viya “atthi me ekā taṇhā”ti āha. Kiṃ taṇhā sāmīti. Kapallapūvaṃ khāditukāmomhīti. Atha kimatthaṃ na kathesi, kiṃ tvaṃ daliddo, idāni sakalasakkāranigamavāsīnaṃ pahonake kapallapūve pacissāmīti. Kiṃ te etehi, te attano kammaṃ katvā khādissantīti. Tena hi ekaracchavāsīnaṃ pahonake pacāmīti. Jānāmahaṃ tava mahaddhanabhāvanti. Tena hi imasmīṃ gehamatte sabbesaṃ pahonakaṃ katvā pacāmīti. Jānāmahaṃ tava mahajjhāsayaabhāvanti. Tena hi te puttadāramattasseva pahonakaṃ katvā pacāmīti. Kiṃ pana te etehīti. Tena hi tuyhañca mayhañca pahonakaṃ katvā pacāmīti. Tvaṃ kiṃ karissasīti. Tena hi ekasseva te pahonakaṃ katvā pacāmīti. Imasmīṃ ṭhāne paccamānaṃ bahū paccāsīsanti, sakalataṇḍule ṭhapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallādīni ca ādāya thokaṃ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatalaṃ āruyha paca, tatthāhaṃ ekakova nisīditvā khādissāmīti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gahetabbaṃ gāhāpetvā pāsādaṃ āruyha dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṃ pakkosāpesi. So ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūcighaṭikāni¹ datvā sattamatalaṃ abhiruhitvā tatthapi dvāraṃ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane aggim jāletvā kapallakaṃ āropetvā pūve pacitum ārabhi.

1. Sūcighaṭikaṃ (Ka)

Atha Satthā pātova Mahāmoggallānattheraṃ āmantesi “eso Moggallāna Rājagahanagarassa avidūre Sakkāranigame Macchariyakosiyaseṭṭhi ‘kapallapūve khādissāmi’ ti aññesaṃ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallapūve pacāpeti, tvaṃ tattha gantvā taṃ seṭṭhiṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā ubhopi jayampatike pūve ca khīrasappimadhuphāṇitādīni ca gāhāpetvā attano balena Jetavanaṃ ānehi, ajjāhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihareyeva nisīdissāmi, pūveheva bhattakiccaṃ karissāmi” ti. Thero “sādu bhante” ti Satthu vacanaṃ sampañcchitvā tāvadeva iddhibalena taṃ nigamaṃ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre sunivattho supāruto ākāseyeva mañirūpakaṃ viya aṭṭhāsi.

Mahāseṭṭhino therāṃ disvāva hadayamaṃsaṃ kampi. So “ahaṃ evarūpānaññeva bhayena imaṃ ṭhānaṃ āgato, ayañca āgantvā vātapānadvāre ṭhito” ti gahetabbagahaṇaṃ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena taṭataṭāyanto evamāha “samaṇa ākāse ṭhatvā tvaṃ kiṃ labhissasi, ākāse apade padaṃ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasi” ti. Thero tasmiṃyeva ṭhāne aparāparaṃ caṅkami. Seṭṭhi “caṅkamanto kiṃ labhissasi, ākāse pallaṅkena nisīdamānopi na labhissasiyevā” ti āha. Thero pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Atha naṃ “nisinno kiṃ labhissasi, āgantvā vātapāna-ummāre ṭhitopi na labhissasi” ti āha. Atha thero ummāre aṭṭhāsi. Atha naṃ “ummāre ṭhito kiṃ labhissasi, dhūmāyantopi na labhissasiyevā” ti āha. Thero dhūmāyi, sakalapāsādo ekadhūmo ahosi, seṭṭhino akkhīnaṃ sūciyā vijjhanakālo viya jāto. Gehajjhāyanabhayena pana naṃ “pajjalantopi na labhissasi” ti avatvā cintesi “ayaṃ samaṇo suṭṭhu laggo, aladdhā na gamissati, ekamassa pūvaṃ dāpessāmi” ti bhariyaṃ āha “bhadde ekaṃ khuddakapūvaṃ pacitvā samaṇassa datvā uyyojehi naṃ” ti. Sā thokaññeva piṭṭhaṃ kapallapātiyaṃ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṃ pūretvā uddhumāto aṭṭhāsi.

Seṭṭhi taṃ disvā “bahu tayā piṭṭhaṃ gahitaṃ bhavissati” ti sayameva dabbikaṇṇena thokataṃ piṭṭhaṃ gahetvā pakkhipi, pūvo purimapūvato

mahantataro jāto. Evaṃ yaṃ yaṃ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṃ āha “bhadde imassa ekaṃ pūvaṃ dehī”ti. Tassā pacchito ekaṃ pūvaṃ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyimsu. Sā seṭṭhiṃ āha “sāmi sabbe pūvā ekato laggā, visuṃ kātuṃ na sakkomī”ti. “Ahaṃ karissāmī”ti sopi kātuṃ nāsakkhi. Ubho janā koṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetuṃ nāsakkhimsueva. Athassa pūvehi saddhiṃ vāyamantasseva sarīrato sedā muccimsu, pipāsā ca pacchijji. Tato bhariyaṃ āha “bhadde na me pūvehi attho, pacchiyā saddhiṃyeva imassa bhikkhussa dehī”ti. Sā pacchiṃ ādāya therāṃ upasaṅkamitvā sabbe pūve therassa adāsi. Thero ubhinnampi dhammaṃ desesi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe kathesi, “atthi dinnāṃ, atthi yiṭṭhaṃ”ti dānādīnaṃ phalaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ viya dassesi.

Taṃ sutvā pasannacitto seṭṭhi “bhante āgantvā imasmīṃ pallaṅke nisīditvā pūve paribhuṇṇathā”ti āha. Thero “mahāseṭṭhi Sammāsambuddho ‘pūve khādissāmī’ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisinno, tumhākaṃ ruciyā sati seṭṭhibhariyaṃ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, Satthu santikaṃ gamissāmā”ti āha. Kahaṃ pana bhante etarahi Satthāti. Ito pañcacattālīsajoyanamattake Jetavanamahāvihāreti. Bhante kālaṃ anatikkamitvā ettakaṃ addhānaṃ kathaṃ gamissāmāti. Mahāseṭṭhi tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṃ pāsāde sopānasīsaṃ attano ṭhāneyeva bhavissati, sopānapariyosānaṃ pana Jetavanadvārakoṭṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālamattena vo Jetavanaṃ nessāmīti. So “sādhu bhante”ti sampaṭicchi. Thero sopānasīsaṃ tattheva katvā “sopānapādamūlaṃ Jetavanadvārakoṭṭhake hotū”ti adhiṭṭhāsi, tathevāhosi.

Iti thero seṭṭhiṃca seṭṭhibhariyaṃca uparipāsādā heṭṭhā-otaraṇakālato khippataraṃ Jetavanaṃ sampāpesi. Te ubhopi Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā kālaṃ ārocesuṃ, Satthā bhattagaṃ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṃghena. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa

bhikkhusaṃghassa dakkhiṇodakaṃ adāsi, seṭṭhibhāriyā Tathāgatassa patte pūve patiṭṭhāpesi. Satthā attano yāpanamattaṃ gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi tattheva gaṇhimsu. Seṭṭhi khīrasappimadhuphāṇitasakkharādīni dadamāno agamāsi¹. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ bhattakiccaṃ niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhiṃ bhāriyāya yāvadatthaṃ khādi, pūvānaṃ pariyosānameva na paññāyati, sakalavihāre bhikkhūnañca vighāsādānañca dinnepi na pariyanto paññāyati. “Bhante pūvā parikkhayaṃ na gacchantī”ti Bhagavato ārocesuṃ. Tena hi Jetavanadvārakoṭṭhake chaḍḍethāti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaḍḍayimsu. Ajjatanāpi taṃ ṭhānaṃ “kapallapūvapabbhāro”tveva paññāyati. Mahāseṭṭhi saddhiṃ bhāriyāya Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, Bhagavā anumodanaṃ akāsi, anumodanāpariyosāne ubhopi sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāya Satthāraṃ vanditvā dvārakoṭṭhake sopānaṃ āruyha attano pāsādeyeva patiṭṭhahimsu. Tato paṭṭhāya mahāseṭṭhi asītikoṭṭidhanaṃ Buddhasāsaneveva vikiri.

Punadvase Sammāsambuddhe Sāvattthiyaṃ piṇḍāya caritvā Jetavanaṃ āgama bhikkhūnaṃ Sugatovādaṃ datvā gandhakuṭṭiṃ pavisitvā paṭisallīne sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “passathāvuso Mahāmoggallānattherassānubhāvaṃ, anupahacca saddhaṃ anupahacca bhoge Macchariyaseṭṭhiṃ muhutteneva dametvā nibbisevanaṃ katvā pūve gāhāpetvā Jetavanaṃ ānetvā Satthu sammukhaṃ katvā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāpesi, aho mahānubhāvo thero”ti therassa guṇakathaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave kuladamakena nāma bhikkhunā kule aviheṭṭhetvā akilametvā pupphato reṇuṃ gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamitvā Buddhaguṇe jānāpetabban”ti vatvā therāṃ pasamsanto—

“Yathāpi bhamaro pupphaṃ, vaṇṇagandhamahetṭhayaṃ.

Paleti rasamādāya, evaṃ gāme munī care”ti²—

1. Dadamāno parikkhayaṃ nāgamāsi (Ka)

2. Khu 1. 20 piṭṭhe Dhammapade.

Imaṃ Dhammapade gāthaṃ vatvā uttaripi¹ therassa guṇaṃ pakāsetuṃ “na bhikkhave idāneva Moggallānena Macchariyasetṭhi damito, pubbepi taṃ dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ Illiso² nāma seṭṭhi ahoṣi asītikoṭivibhavo purisadosasamannāgato khañjo kuṇi visamakkhimaṇḍalo assaddho appasanno maccharī, neva aññesaṃ deti, na sayāṃ paribhuñjati. Rakkhasapariggahitapokkharāṇi viyassa gehaṃ ahoṣi. Mātāpitāro panassa yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyakā dānapatino. So seṭṭhiṭṭhānaṃ labhitvāyeva kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake pothetvā nikkaḍḍhitvā dhanameva saṇṭhāpesi.

So ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchanto ekaṃ maggakilantaṃ jānapadamanussaṃ ekaṃ surāvārakaṃ ādāya pīṭhake nisīditvā ambilasurāya kosakaṃ pūretvā pūretvā pūtimacchakena uttaribhaṅgena pivantaṃ disvā suraṃ pātukāmo hutvā cintesi “sacāhaṃ suraṃ pivissāmi, mayi pivante bahū pivitukāmā bhavissanti, evaṃ me dhanaparikkhayaṃ bhavissatī”ti. So taṇhaṃ adhivāsetto vicarītvā gacchante gacchante kāle adhivāsetuṃ asakkonto vihatakapāso viya paṇḍusarīro ahoṣi dhammanisanthatagatto jāto. Athekadivasaṃ gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji. Tameṇaṃ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi aphāsukaṃ”ti pucchi. Sabbaṃ heṭṭhā kathitanīyāmeneva veditabbaṃ. “Tena hi ekasseva te pahonakaṃ suraṃ karomī”ti pana vutte “gehe surāya kāriyamānāya bahū paccāsīanti, antarāpaṇato āharāpetvāpi na sakkā idha nisinnena pivitun”ti māsakamattaṃ datvā antarāpaṇato surāvārakaṃ āharāpetvā ceṭakena gāhāpetvā nagarā nikkhamma nadītīraṃ gantvā mahāmaggasamīpe ekaṃ gumbaṃ pavisitvā surāvārakaṃ ṭhapāpetvā “gaccha tvaṇ”ti ceṭakaṃ dūre nisīdāpetvā kosakaṃ pūretvā suraṃ pātuṃ ārabhi.

1. Uttarimpi (Sī, I)

2. Illiso (Sī, Syā, I)

Pitā panassa dānādīnaṃ puññānaṃ katattā devaloke Sakko hutvā nibbatti. So tasmim̐ khaṇe “pavattati nu kho me dānaggaṃ, udāhu no”ti āvajjento tassa appavattim̐ ñatvā, puttassa kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā macchariyabhāve patitṭhāya “aññesaṃ dātabbaṃ bhavissatī”ti bhayena gumbaṃ pavisitvā ekakasappa suraṃ pivanabhāvaṃca disvā “gacchāmi, naṃ saṅkhobhetvā dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpetvā dānaṃ dāpetvā devaloke nibbattanārahaṃ karomī”ti manussapathaṃ otaritvā Illisaseṭṭhinā sadisaṃ¹ khañjaṃ kuṇim̐ visamacakkhumaṇḍalaṃ attabhāvaṃ nimminitvā Bārāṇasīnagaraṃ pavisitvā rañño nivesanadvāre ṭhatvā attano āgatabhāvaṃ ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Rājā “kim mahāseṭṭhi avelāya āgatosi”ti āha. Āma āgatomhi, deva ghare me asitikoṭimattaṃ dhaṇaṃ atthi, taṃ devo āharāpetvā attano bhaṇḍāgāraṃ pūrāpetūti. Alaṃ mahāseṭṭhi tava dhaṇato amhākaṃ gehe bahutaraṃ dhaṇanti. Sace deva tumhākaṃ kammaṃ natthi, yathāruciyaṃ dhaṇaṃ gahetvā dānaṃ dammīti. Dehi mahāseṭṭhīti. So “sādhu devā”ti rājānaṃ vanditvā nikkhamitvā Illisaseṭṭhino gehaṃ agamāsi, sabbe upaṭṭhākamanussā parivāresuṃ, ekopi “nāyaṃ Illiso”ti jānitum̐ samattho nāma natthi.

So gehaṃ pavisitvā anto-ummāre ṭhatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā “yo añño mayā samānarūpo āgantvā ‘mametaṃ gehaṃ’ti pavisitum̐ āgacchati, taṃ piṭṭhiyaṃ paharivā nīhareyyāthā”ti vatvā pāsādaṃ āruya mahārahe āsane nisīditvā seṭṭhibhāriyaṃ pakkosāpetvā sitākāraṃ dassetvā “bhadde dānaṃ demā”ti āha. Tassa taṃ vacanaṃ sutvāva seṭṭhibhāriyaṃ ca puttadhītaro ca dāsakammakarā ca² “ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dātum̐ cittameva³ natthi, ajja pana suraṃ pivitvā muducitto hutvā dātukāmo jāto bhavissatī”ti vadimsu. Atha naṃ seṭṭhibhāriyaṃ “yathāruciyaṃ detha sāmī”ti āha. Tena hi bherivādakaṃ pakkosāpetvā “suvannaṃ rajatamaṇimuttādīhi atthikā Illisaseṭṭhissa gharaṃ gacchantū”ti sakalanagare bherim̐ carāpehīti. Sā ca tathā kāresi. Mahājano pacchipasibbakādīni gahetvā gehadvāre sannipati. Sakko

1. Nibbisesaṃ (Sī, I)

2. Dāsakammakarādayo ca (Syā)

3. Cittampi (Sī)

sattaratanapūre gabbhe vivarāpetvā “tumhākaṃ dammi, yāvadicchakaṃ gahetvā gacchathā”ti āha. Mahājano dhanam nīharitvā mahātale rāsim katvā ābhatabhājanāni pūretvā gacchati.

Aññataro janapadamanusso Illisaseṭṭhino goṇe tasseva rathe yojetvā sattahi ratanehi pūretvā nagarā nikkhamma mahāmaggaṃ paṭipajjitvā tassa gumbassa avidūrena ratham pesento¹ “vassasataṃ jīva sāmī Illisaseṭṭhi, taṃ nissāya idāni me yāvajīvaṃ kammaṃ akatvā jīvitabbaṃ jātaṃ, taveva ratho, taveva goṇā, taveva gehe satta ratanāni, neva mātaraṃ dinnāni, na pitarā, taṃ nissāya laddhāni sāmī”ti seṭṭhino guṇakathaṃ kathento gacchati. So taṃ saddaṃ sutvā bhītatasito cintesi “ayaṃ mama nāmaṃ gahetvā idañcidañca vadati, kacci nu kho mama dhanam rañña lokassa dinnam”ti gumbā nikkhamitvā goṇe ca rathañca sañjānitvā “are ceṭaka mayhaṃ goṇā, mayhaṃ ratho”ti vatvā gantvā goṇe nāsārajjuyaṃ gaṇhi, gahapatiko rathā oruyha “are duṭṭhaceṭaka Illisamahāseṭṭhi sakalanagarassa dānam deti, tvaṃ kiṃ ahoṣī”ti pakkhanditvā asaniṃ pātentō viya khandhe paharitvā ratham ādāya agamāsi. So puna kampamāno uṭṭhāya paṃsum puñchitvā puñchitvā vegena gantvā ratham gaṇhi, gahapatiko rathā otaritvā kesesu gahetvā oṇāmetvā kapparapahārehi koṭṭetvā gale gahetvā āgatamaggābhimukhaṃ khipitvā pakkāmi. Ettāvatāssa surāmado chijji. So kampamāno vegena nivesanadvāraṃ gantvā dhanam ādāya gacchante mahājane disvā “ambho kiṃ nāmetaṃ, kiṃ rājā mama dhanam vilumpāpeti”ti taṃ taṃ gantvā² gaṇhāti, gahitagahitā paharitvā pādamūleyeva pātentī. So vedanāppatto geham pavisitum ārabhi. Dvārapālā “are duṭṭhagahapati kham pavisasi”ti vaṃsapesikāhi pothetvā gīvāyaṃ gahetvā nīharimsu.

So “ṭhapetvā idāni rājānam natthi me añño koci paṭisaraṇo”ti³ rañño santikaṃ gantvā “deva mama geham tumhe vilumpāpethā”ti āha. Nāham seṭṭhi vilumpāpemi, nanu tvameva āgantvā “sace tumhe na gaṇhatha, aham mama dhanam dānam dassāmī”ti nagare bherim carāpetvā dānam adāsīti.

1. Pājento (Sī)

2. Gahetvā (Ka)

3. Paṭisaraṇanti (Syā, I, Ka)

Nāhaṃ deva tumhākaṃ santikaṃ āgacchāmi, kiṃ tumhe mayhaṃ macchariyabhāvaṃ na jānātha, ahaṃ tiṇaggena telabindumpi na kassaci demi. Yo dānaṃ deti, taṃ pakkosāpetvā vīmaṃsatha devāti. Rājā sakkaṃ pakkosāpesi, dvinnaṃ janānaṃ visesaṃ neva rājā jānāti, na amaccā. Macchariyaseṭṭhi “kiṃ deva ayaṃ seṭṭhi, ahaṃ seṭṭhi”ti āha. Mayaṃ na sañjānāma, atthi te koci sañjānanakoti. Bhariyā me devāti. Bhariyaṃ pakkosāpetvā “kataro te sāmiko”ti pucchimsu. Sā “ayaṃ”ti sakkasseva santike aṭṭhāsi. Puttadhītaro dāsakammakare ca pakkosāpetvā pucchimsu, sabbepi sakkasseva santike tiṭṭhanti.

Puna seṭṭhi cintesi “mayhaṃ sīse piḷakā atthi kesehi paṭicchannā, taṃ kho pana kappako eva jānāti, taṃ pakkosāpessāmi”ti. So “kappako maṃ deva sañjānāti, taṃ pakkosāpethā”ti āha. Tasmim̐ pana kāle bodhisatto tassa kappako ahosi. Rājā taṃ pakkosāpetvā “Illisaseṭṭhim̐ jānāsī”ti pucchi. Sīsaṃ oloketvā jānissāmi devāti. Tena hi dvinnampi sīsaṃ olokehīti. Tasmim̐ khaṇe sakko sīse piḷakaṃ māpesi. Bodhisatto dvinnampi sīsaṃ olokento piḷakā disvā “mahārāja dvinnampi sīse piḷakā attheva, nāhaṃ etesu ekassāpi Illisabhāvaṃ sañjānituṃ sakkomī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

78. “Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā¹.

Ubhinnaṃ piḷakā jātā, nāhaṃ passāmi illisan”ti.

Tattha **ubhoti** dvepi janā. **Khañjāti** kuṇṭhapādā. **Kuṇīti** kuṇṭhahatthā. **Visamacakkhukāti** visamakkhimaṇḍalā kekarā. **Piḷakāti** dvinnampi ekasmiṃyeva sīsapadese ekasaṇṭhānāva piḷakā jātā. **Nāhaṃ passāmīti** ahaṃ “imesu ayaṃ nāma Illiso”ti na passāmi, ekassāpi illisabhāvaṃ na jānāmīti avoca.

Bodhisattassa vacanaṃ sutvā seṭṭhi kampamāno dhanasokena satim̐ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto tattheva pati. Tasmim̐ khaṇe Sakko “nāhaṃ

1. Vosamacakkhulā (Sī)

mahārāja Illiso, sakkohamasmī”ti mahatīyā sakkalīlāya ākāse aṭṭhāsi. Illisassa mukhaṃ puñchitvā udakena siñcimsu, so uṭṭhāya sakkaṃ devarājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ Sakko āha “Illisa idaṃ dhaṇaṃ mama santakaṃ, na tava. Ahañhi te pitā, tvaṃ mama putto. Ahaṃ dānādīni puññāni katvā sakkattaṃ patto, tvaṃ pana me vaṃsaṃ upacchinditvā adānasīlo hutvā macchariye paṭiṭṭhāya dānasālāyo jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā dhaṇameva saṇṭhāpesi. Taṃ neva tvaṃ paribhuñjasi, na aññesaṃ desi, rakkhasapariggahitaṃ viya tiṭṭhati. Sace me dānasālā pākatikā katvā dānaṃ dassasi, iccetaṃ kusalaṃ. No ce dassasi, sabbaṃ te dhaṇaṃ antaradhāpetvā iminā indavajirena te sīsaṃ chinditvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpessāmī”ti. Illisaseṭṭhi maraṇabhayaena santajjito “ito paṭṭhāya dānaṃ dassāmī”ti paṭiññaṃ adāsi. Sakko tassa paṭiññaṃ gahetvā ākāse nisinnova dhammaṃ desetvā taṃ sīlesu paṭiṭṭhāpetvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Illisopi dānādīni puññāni katvā saggaṃ parāyaṇo ahoṣi.

Satthā “na bhikkhave idāneva Moggallāno Macchariyaseṭṭhiṃ dameti, pubbepesa iminā damitoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Illiso Macchariyaseṭṭhi ahoṣi, Sakko devarājā Mahāmoggallāno, rājā Ānando, kappako pana ahaṃ neva ahoṣin”ti.

Illisajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kharassaraajātakavaṇṇanā (79)

Yato viluttā ca hatā ca gāvoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ amaccaṃ ārabba kathesi. Kosalarañño kira eko amacco rājānaṃ ārādhetvā paccantagāme rājabaliṃ labhitvā corehi saddhiṃ ekato hutvā “ahaṃ manusse ādāya araṇñaṃ pavisissāmi, tumhe gāmaṃ vilumpitvā upadḍhaṃ mayhaṃ dadeyyāthā”ti vatvā pageva manusse sannipātetvā araṇñaṃ gantvā coresu āgantvā gāviyo

ghātetvā maṁsaṁ khāditvā gāmaṁ vilumpitvā gatesu sāyanhasamaye mahājanaparivuto āgacchati. Tassa na cirasseva taṁ kammaṁ pākaṭaṁ jātaṁ. Manussā rañño ārocesuṁ. Rājā taṁ pakkosāpetvā dosaṁ patiṭṭhāpetvā suniggahitaṁ niggahetvā aññaṁ gāmabhojakaṁ pesetvā Jetavanaṁ gantvā Bhagavato etamatthaṁ ārocesi. Bhagavā “na mahārāja idāneva esa evaṁsilo, pubbepi evaṁsilo yevā”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente ekassa amaccassa paccantagāmaṁ adāsi. Sabbaṁ purimasadisameva. Tadā pana bodhisatto vaṇijjāya paccante vicaranto tasmim gāmake nivāsaṁ kappesi. So tasmim gāmabhojake sāyanhasamaye mahājanaparivārena bheriyā vajjamānāya āgacchante “ayaṁ duṭṭhagāmabhojako corehi saddhim ekato hutvā gāmaṁ vilumpāpetvā coresu palāyitvā aṭaviṁ pavitṭhesu idāni upasantūpasanto viya bheriyā vajjamānāya āgacchatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

79. “Yato viluttā ca hatā ca gāvo,
Daḍḍhāni gehāni jano ca nīto.
Athāgamā puttahatāya putto,
Kharassaraṁ diṇḍimaṁ¹ vādayanto”ti.

Tattha yatoti yadā. **Viluttā ca hatā cāti** vilumpitvā bandhitvā² ca nītā, maṁsaṁ khādanatthāya ca hatā. **Gāvoti** gorūpāni. **Daḍḍhānīti** aggim datvā jhāpitāni. **Jano ca nītoti** karamaraggāhaṁ gahetvā nīto. **Puttahatāya puttoti** hataputtāya putto, nillajjoti attho. Chinnahirottappassa hi mātā nāma natthi, iti so tassā jīvantopi hataputtaṭṭhāne tiṭṭhatīti³ hataputtāya putto nāma hoti. **Kharassaranti** thaddhasaddaṁ. **Diṇḍimanti** paṭahabherim⁴.

Evaṁ bodhisatto imāya gāthāya taṁ paribhāsi. Na cireneva ca tassa taṁ kammaṁ pākaṭaṁ jātaṁ, athassa rājā dosānurūpaṁ niggahaṁ akāsi.

1. Deṇḍimaṁ (Sī, Syā)

2. Vilumpitvā vadhitvā (Syā), vilumpitvā (Sī, I)

3. Puttaṭṭhāne na tiṭṭhatīti (Syā, Ka)

4. Paṭahabherim (Syā, Ka)

Satthā “na mahārāja idānevesa evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā amacco idāni amaccoyeva, gāthāya udāhārakapaṇḍitamanusso pana ahameva ahosin”ti.

Kharassaraajātakavaṇṇanā navamā.

10. Bhīmasenajātakavaṇṇanā (80)

Yaṃ te pavikatthitaṃ pureti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ vikatthitaṃ¹ bhikkhuṃ ārabba katesi. Eko kira bhikkhu “āvuso amhākaṃ jātisaṃ jāti, gottasaṃ gottā nāma natthi, mayaṃ evarūpe nāma mahākhattiyakule jātā, gottena vā dhanena vā kulappadesena vā amhehi sadiso nāma natthi, amhākaṃ suvaṇṇarajatādīnaṃ anto natthi, dāsakammakarāpi no sālīmaṃsodanaṃ bhuñjanti, kāsikavatthaṃ nivāseṃti, kāsikavilepanaṃ vilimpanti. Mayaṃ pabbajitabhāvena etarahi evarūpāni lūkhāni bhojanāni bhuñjāma, lūkhāni cīvarāni dhāremā”ti theranavamajjhimānaṃ bhikkhūnaṃ antare vikatthento jāti-ādivasena vambhento khumsento² vicarati. Athassa eko bhikkhu kulappadesaṃ pariggaṇhitvā taṃ vikatthanabhāvaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vikatthento vambhento khumsento² vicarati”ti etassa aguṇaṃ kathayimāsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so bhikkhu idāneva vikatthento vambhento khumsento² vicarati, pubbepi vikatthento vambhento khumsento vicarī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim nīgamagāme udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa vijjaṭṭhānāni uggahetvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā Cūladhanuggahapaṇḍito

1. Vikatthikaṃ (Sī, I)

2. Vañcento (Sī, Syā, I)

nāma ahosi. So Takkasilāto nikkhamitvā sabbasamayasippāni pariyesamāno Mahimsakaraṭṭhaṃ agamāsi. Imasmiṃ pana jātake bodhisatto thokaṃ rasso oṇatākāro ahosi. So cintesi “sacāhaṃ kañci rājānaṃ upasaṅkamissāmi, so ‘evaṃ rassasarīro tvaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissasī’ti vakkhati, yannūnāhaṃ ārohapariṇāhasampannaṃ abhirūpaṃ ekaṃ purisaṃ phalakaṃ katvā tassa piṭṭhicchāyāya jīvikaṃ kappeyyan”ti. So tathārūpaṃ purisaṃ pariyesamāno Bhīmasenassa nāmekassa tantavāyassa tantavītaṭṭhānaṃ¹ gantvā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “samma tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. Ahaṃ Bhīmaseno nāmāti. Kiṃ pana tvaṃ evaṃ abhirūpo upadhisampanno hutvā imaṃ lāmakakammaṃ karosīti. Jīvitum asakkontoti. “Samma mā etaṃ kammaṃ kari, sakalajambudīpe mayā sadiso dhanuggaho nāma natthi. Sace panāhaṃ kañci rājānaṃ passeyyaṃ, so maṃ ‘evaṃrasso ayaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissatī’ti kopeyya, tvaṃ rājānaṃ disvā ‘ahaṃ dhanuggaho’ti vakkhasi. Rājā te paribbayaṃ datvā vuttiṃ nibaddhaṃ dassati. Ahaṃ te uppannakammaṃ karonto tava piṭṭhicchāyāya jīvissāmi. Evaṃ ubhopi sukhitā bhavissāma. Karohi mama vacanan”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Atha naṃ ādāya Bārāṇasim gantvā sayam cūlūpaṭṭhāko hutvā taṃ purato katvā rājadvāre ṭhatvā rañño ārocāpesi. “Āgacchantū”ti vutte ubhopi pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ kāraṇā āgatatthā”ti ca vutte Bhīmaseno āha “ahaṃ dhanuggaho, mayā sadito sakalajambudīpe dhanuggaho natthi”ti. Kiṃ pana labhanto maṃ upaṭṭhahissasīti. Aḍḍhamāse sahassaṃ labhanto upaṭṭhahissāmi devāti. Ayaṃ te puriso kiṃ hotīti. Cūlūpaṭṭhāko devāti. Sādhū upaṭṭhahāti. Tato paṭṭhāya Bhīmaseno rājānaṃ upaṭṭhahati. Uppannakiccaṃ panassa bodhisattova nittharati².

Tena kho pana samayena Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ araṇṇe bahūnaṃ manussānaṃ saṅcaraṇamaggaṃ byaggho chaḍḍāpeti³, bahū manusse gahetvā gahetvā khādati. Taṃ pavattiṃ rañño ārocesum. Rājā Bhīmasenaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta naṃ byagghaṃ gaṇhitun”ti āha. Deva kiṃ dhanuggaho

1. Tantavinanaṭṭhānaṃ (Sī), tantavitataṭṭhānaṃ (Syā)

2. Niṭṭhāpeti (Ka)

3. Chindāpeti (Ka)

nāmāhaṃ, yadi byagghaṃ gahetuṃ na sakkomīti. Rājā tassa paribbayaṃ datvā uyyojesi. So gharaṃ gantvā bodhisattassa kathesi. Bodhisatto “sādhū samma gacchā”ti āha. Tvaṃ pana na gamissasīti. Āma na gamissāmi, upāyaṃ pana te ācikkhissāmīti. Ācikkha sammāti. Tvaṃ byagghassa vasanaṭṭhānaṃ sahasā ekakova mā agamāsi, janapadamanusse pana sannipātetvā ekaṃ vā dve vā dhanusahassāni gāhāpetvā tattha gantvā byagghassa utṭhitabhāvaṃ ñatvā palāyitvā ekaṃ gumbaṃ pavisitvā urena nipajjeyyāsi, jānapadāva byagghaṃ pothetvā gaṇhissanti, tehi byagghe gahite tvaṃ dantehi ekaṃ vallim chinditvā koṭiyaṃ gahetvā matabyagghassa santikaṃ gantvā “bho kenesa byaggho mārito, ahaṃ imaṃ byagghaṃ goṇaṃ viya valliya bandhitvā rañño santikaṃ nessāmi”ti valli-atthāya gumbaṃ pavittṭho, mayā valliya anābhatāya eva kenesa mārito”ti katheyyāsi. Atha te jānapadā bhītatasi “sāmi mā rañño ācikkhī”ti bahuṃ dhanāṃ dassanti, byaggho tayā gahito bhavissati, raññoopi santikā bahuṃ dhanāṃ labhissasīti. So “sādhū”ti sampañcchitvā bodhisattena kathitanīyameneva byagghaṃ gahetvā araṇṇaṃ khemaṃ katvā mahājanaparivuto Bārāṇasim āgantvā rājānaṃ disvā “gahito me deva byaggho, araṇṇaṃ khemaṃ katan”ti āha. Rājā tuṭṭho bahuṃ dhanāṃ adāsi. Punekadivasāṃ “ekamaggaṃ mahimso chaḍḍāpeti”ti ārocesuṃ, rājā tatheva Bhīmasenaṃ pesesi. Sopi bodhisattena dinnanayena byagghaṃ viya tampi gahetvā āgañchi, rājā puna bahuṃ dhanāṃ adāsi, mahantaṃ issariyaṃ jātaṃ. So issariyamadamatto bodhisattaṃ avamaññaṃ katvā tassa vacanaṃ na gaṇhāti, “nāhaṃ taṃ nissāya jīvāmi, kiṃ tvaññeva puriso”ti-ādīni pharusavacanāni vadati.

Atha katipāhaccayena eko sāmantarājā āgantvā Bārāṇasim uparundhitvā “rajjāṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti rañño sāsaṇaṃ pesesi. Rājā “yujjhāhi”ti Bhīmasenaṃ pesesi. So sabbasannāhasannaddho rājavesaṃ¹ gahetvā susannaddhassa vāraṇassa piṭṭhe nisīdi. Bodhisattopi tassa maraṇabhayaena sabbasannāhasannaddho Bhīmasenasseva pacchimāsane nisīdi. Vāraṇo mahājanaparivuto nagaradvārena nikkhamitvā saṅgāmasīsaṃ pāpuṇi. Bhīmaseno yuddhabherisaddaṃ sutvāva kampituṃ āraddho. Bodhisatto

1. Bhaṭṭavesāṃ (Sī, I)

“idānesa hatthipiṭṭhito patitvā marissatī”ti hatthikkhandhato apatanatthaṃ Bhīmasenaṃ yottena parikkhipitvā gaṇhi, Bhīmaseno sampahāraṭṭhānaṃ disvā maraṇabhayaatajjito sarīravaḷaṇṇena hatthipiṭṭhiṃ dūsesi. Bodhisatto “na kho te Bhīmasena purimena pacchimaṃ sameti, tvaṃ pubbe saṅgāmayodho viya ahosi, idāni hatthipiṭṭhiṃ dūsesi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

80. “Yaṃ te pavikatthitaṃ pure,
Atha te pūtisarā sajanti pacchā.
Ubhayaṃ na sameti Bhīmasena,
Yuddhakathā ca idaṇca te vihaññan”ti.

Tattha **yaṃ te pavikatthitaṃ pureti** yaṃ tayā pubbe “kiṃ tvaṃyeva puriso, nāhaṃ puriso, ahampi saṅgāmayodho”ti vikatthitaṃ vambhanavacanaṃ vuttaṃ, idaṃ tāva ekaṃ. **Atha te pūtisarā sajanti pacchā**ti atha te ime pūtibhāvena saraṇabhāvena ca “pūtisarā”ti laddhanāmā sarīravaḷaṇṇadhārā sajanti vaḷaṇṇanti paggharanti. **Pacchā**ti tato pure vikatthitato aparabhāge, idāni imasmiṃ saṅgāmasīseti attho. **Ubhayaṃ na sameti Bhīmasenā**ti idaṃ Bhīmasena ubhayaṃ na sameti. Kataraṃ? **Yuddhakathā ca idaṇca te vihaññanti**, yā ca pure kathitā yuddhakathā, yaṇca te idāni vihaññaṃ kilamatho hatthipiṭṭhidūsanākārappatto vighātoti attho.

Evam bodhisatto taṃ garahitvā “mā bhāyi samma, kasmā mayi ṭhite vihaññasi”ti Bhīmasenaṃ hatthipiṭṭhito otāretvā “nhāyitvā gehameva gacchā”ti uyyojetvā “ajja mayā pākaṭena bhavituṃ vaṭṭati”ti saṅgāmaṃ pavisitvā unnaditvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sapattarājānaṃ¹ jīvaggāhaṃ gāhāpetvā Bārāṇasirañño santikaṃ agamāsi. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya “Cūḷadhanuggahapaṇḍito”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. So Bhīmasenassa paribbayaṃ datvā sakatṭhānameva pesetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

1. Sāmantarājānaṃ (Ka)

Satthā “na bhikkhave idānevesa bhikkhu vikattheti, pubbe pi vikatthiye vā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Bhīmaseno vikatthitabhikkhu ahosi, Cūladhanuggahapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Bhīmasenajātakavaṇṇanā dasamā.

Varuṇavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṃ

Varuṇaṃ Sīlavanāgaṃ, saccaṃ kira rukkhadhammaṃ.

Maccharājā asaṅkiyaṃ, mahāsupina-illisaṃ.

Kharassaraṃ Bhīmasenanti.

9. Apāyimhavagga

1. Surāpānajātakavaṇṇanā (81)

Apāyimha anaccimhāti idaṃ Satthā Kosambin upanissāya Ghositārāme viharanto Sāgatattheraṃ ārabha kathesi. Bhagavati hi Sāvattiyaṃ vassaṃ vasitvā cārikāgamanena Bhaddavatikaṃ nāma nigamaṃ sampatte gopālakā pasupālakā kassakā pathāvino ca Satthāraṃ disvā vanditvā “mā bhante Bhagavā Ambatitthaṃ agamāsi, Ambatitthe jaṭilassa assame Ambatitthako nāma nāgo āsīvisso ghoraviso, so Bhagavantaṃ viheṭṭheyyā”ti vārayimsu. Bhagavāpi tesāṃ kathaṃ asuṇanto viya tesu yāvatatiyaṃ vārayamānesupi agamāsiyeva.

Tatra sudaṃ Bhagavā Bhaddavatikāya avidūre aññatarasmiṃ vanasaṇḍe viharati. Tena kho pana samayena Buddhūpaṭṭhāko Sāgato nāma thero pothujjanikāya iddhiyā samannāgato taṃ assamaṃ upasaṅkamitvā tassa nāgarājassa vasanaṭṭhāne tiṇasanthārakaṃ paññāpetvā pallaṅkena nisīdi. Nāgo makkhaṃ asahamāno dhūmayi, theropi dhūmayi. Nāgo pajjali, theropi pajjali. Nāgassa tejo therāṃ na bādhati, therassa tejo

nāgaṃ bādhati. Evaṃ so khaṇena taṃ nāgarājānaṃ dametvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāpetvā Satthu santikaṃ agamāsi.

Satthā Bhaddavatikāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā Kosambinṃ agamāsi. Sāgatattherena nāgassa damitabhāvo sakalajanapadaṃ patthari. Kosambinagaravāsino Satthu paccuggamaṇaṃ katvā Satthāraṃ vanditvā Sāgatattherassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā evamaḥaṃsu “bhante yaṃ tumhākaṃ dullabhaṃ, taṃ vadeyyātha, tadeva mayaṃ paṭiyādessāmā”ti. Thero tuṇhī ahosi. Chabbaggiyā panāhaṃsu “āvuso pabbajitānaṃ nāma kāpotikā surā dullabhā ceva manāpā ca. Sace tumhe therassa pasannā, kāpotikaṃ suraṃ paṭiyādethā”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā Satthāraṃ svātanāya nimantetvā nagaraṃ pavisitvā attano attano gehe “therassa dassāmā”ti kāpotikaṃ suraṃ pasannaṃ paṭiyādetvā therāṃ nimantetvā ghare ghare pasannaṃ suraṃ adaṃsu. Thero pivitvā surāmadamatto nagarato nikkhamanto dvārantare patitvā vilapamāno¹ nipajji.

Satthā katabhattakicco nagarā nikkhamanto therāṃ tenākārena nipannaṃ disvā “gaṇhatha bhikkhave Sāgatan”ti gāhāpetvā ārāmaṃ agamāsi. Bhikkhū therassa sīsaṃ Tathāgatassa pādamūle katvā taṃ nipajjāpesuṃ, so parivattitvā pāde Tathāgatābhimukhe katvā nipajji. Satthā bhikkhū paṭipucchi “kinnu kho bhikkhave yaṃ pubbe Sāgatassa mayi gāravaṃ, taṃ idāni atthi”ti. Natthi bhanteti. Bhikkhave Ambatitthakaṃ nāgarājānaṃ ko damesīti. Sāgato bhanteti. Kiṃ panetarahi bhikkhave Sāgato udakadeḍḍūbhakampi dametuṃ sakkuṇeyyāti. No hetuṃ bhante. Api nu kho bhikkhave evarūpaṃ pātuṃ yuttaṃ, yaṃ pivitvā evaṃvisaṇṇi hotīti. Ayuttaṃ bhanteti. Atha kho Bhagavā therāṃ garahitvā bhikkhū āmantetvā “surāmerayapāne pācittiyaṃ”ti² sikkhāpadaṃ paññāpetvā uṭṭhāyāsanā gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū surāpānassa avaṇṇaṃ kathayimṃsu “yāva mahādosañcetaṃ āvuso surāpānaṃ nāma, tāva paññāsampannaṃ

1. Vipvalapamāno (Sī, Syā, I)

2. Vi 2. 146 piṭṭhe.

nāma iddhimantaṃ Sāgataṃ yathā Satthu guṇamattampi jānāti, tathā akāsi¹ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva suraṃ pivitvā pabbajitā visaññino honti, pubbepi ahesumyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto Himavantappadese vasati pañcahi antevāsikasatehi parivuto. Atha naṃ vassānasamaye sampatte antevāsikā āhaṃsu “ācariya manussapathaṃ gantvā loṇambilaṃ sevitvā āgacchāmā”ti. Āvuso ahaṃ idheva vasissāmi, tumhe pana gantvā sarīraṃ santappetvā vassaṃ vītināmetvā āgacchathāti. Te “sādhū”ti ācariyaṃ vanditvā Bārāṇasiṃ gantvā rājuyyāne vasitvā punadivase bahidvāragāmeveva bhikkhāya caritvā suhitā hutvā punadivase nagaraṃ pavisiṃsu. Manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ adaṃsu. Katipāhaccayena ca raññopi ārocesuṃ “deva Himavantato pañcasatā isayo āgantvā uyyāne vasanti ghoratapā paramadhitindriyā¹ silavanto”ti. Rājā tesaṃ guṇe sutvā uyyānaṃ gantvā vanditvā katapaṭṭisanthāro vassānaṃ catumāsāṃ tatttheva vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā nimantesi, te tato paṭṭhāya rājageheveva bhuñjitvā uyyāne vasanti.

Athekadivasaṃ nagare surānakkhattaṃ nāma ahoṣi. Rājā “pabbajitānaṃ surā dullabhā”ti bahuṃ uttamasuraṃ dāpesi. Tāpasā suraṃ pivitvā uyyānaṃ gantvā surāmadamattā hutvā ekacce utṭhāya nacciṃsu, ekacce gāyiṃsu, naccitvā gāyitvā khārikādīni avattharitvā niddāyitvā surāmade chinne pabujjhitvā taṃ attano vippekāraṃ disvā “na amhehi pabbajitasārappaṃ katan”ti roditvā paridevitvā “mayāṃ ācariyena vinābhūtattā evarūpaṃ pāpakammaṃ karimhā”ti taṅkhaṇaṇṇeva uyyānaṃ pahāya Himavantaṃ gantvā paṭisāmitaparikkhārā ācariyaṃ vanditvā nisīditvā² “kiṃ nu kho tātā manussapathe bhikkhāya akilamamānā sukhaṃ vasittha, samaggavāsaṅca pana

1. Parivāritindriyā (Sī), paramajitindriyā (Syā)

2. Nisīdiṃsu (Ka)

vasitthā”ti pucchitā “ācariya sukhaṃ vasimha, apica kho pana mayaṃ apātabbayuttakaṃ pivitvā visaññībhūtā satim paccupaṭṭhāpetum asakkontā naccimha ceva gāyimha cā”ti etamatthaṃ ārocentā imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpetvā āhamsu—

81. “Apāyimha anaccimha, agāyimha rudimha ca.

Visaññīkaraṇim pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarā”ti.

Tattha **apāyimhā**ti suraṃ pivimha. **Anaccimhā**ti taṃ pivitvā hatthapāde lāḷentā naccimha. **Agāyimhā**ti mukhaṃ vivaritvā āyatakena sarena gāyimha. **Rudimha cā**ti puna vippaṭisārino “evarūpaṃ nāma amhehi katan”ti rodimha ca. **Visaññīkaraṇim pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarā**ti evarūpaṃ saññāvināsanato visaññīkaraṇim suraṃ pivitvā “etadeva sādhu, yaṃ vānarā nāhumhā”ti. Evaṃ te attano agūṇaṃ kathesuṃ.

Bodhisatto “garusaṃvāsarahitānaṃ nāma evarūpaṃ hotiyevā”ti te tāpase garahitvā “puna evarūpaṃ mākaritthā”ti tesam ovādaṃ datvā aparihīnājjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi. Ito paṭṭhāya hi “anusandhim ghaṭetvā”ti idampi na vakkhāma. Tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosinti.

Surāpānajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mittavindakajātakavaṇṇanā (82)

Atikkamma ramaṇakanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Imassa pana jātakassa Kassapasammāsambuddhakālikaṃ vatthu, taṃ Dasakanipāte **Mahāmittavindakajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto imaṃ gāthamāha—

1. Khu 5. 201 piṭṭhe.

82. “Atikkamma ramaṇakaṃ, sadāmatṭaṇca dūbhakaṃ.

Svāsi pāsāṇamāsīno, yasmā jīvaṃ na mokkhasī”ti.

Tattha **ramaṇakanti** tasmiṃ kāle phalikassa nāmaṃ, phalikapāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Sadāmatṭaṇcā**ti rajatassa nāmaṃ, rajatapāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Dūbhakanti** maṇino nāmaṃ, maṇipāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Svāsī**ti so asi tvaṃ. **Pāsāṇamāsī**noti khuracakkaṃ nāma pāsāṇamayam vā hoti rajatamayam vā maṇimayam vā, taṃ pana pāsāṇamayameva. So ca tena āsīno atiniviṭṭho ajjhotthaṭo. Tasmā pāsāṇena āsīnattā “pāsāṇāsīno”ti vattabbe byañjanasandhivasena makāraṃ ādāya “pāsāṇamāsīno”ti vuttaṃ. Pāsāṇam vā āsīno, taṃ khuracakkaṃ āsajja pāpuṇitvā ṭhitoti attho. **Yasmā jīvaṃ na mokkhasī**ti yasmā khuracakkā yāva te pāpaṃ na khīyati, tāva jīvantoyeva na muccissasi, taṃ āsīnosīti.

Imaṃ gāthaṃ vatvā bodhisatto attano vasanaṭṭhānaṃyeva¹ gato. Mittavindakopi khuracakkaṃ ukkhipitvā mahādukkhaṃ anubhavamāno pāpakamme parikkhīṇe yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosi”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (83)

Mitto have sattapadena hotīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Anāthapiṇḍikassa mittam ārabba katesi. So kira Anāthapiṇḍikena saddhim sahapamsukīliko² ekācariyasappa santike uggahitasippo nāmena Kāḷakaṇṇī nāma. So gacchante kāle duggato

1. Devaṭṭhānameva (Sī, Syā, I)

2. Sahapamsukīliko (Syā), sahapamsukīlito (Sī, I)

hutvā jīvitum asakkonto seṭṭhissa santikaṃ agamāsi. So taṃ samassāsetvā paribbayaṃ datvā attano kuṭumbaṃ paṭicchāpesi. So seṭṭhino upakārako hutvā sabbakiccāni karoti. Taṃ seṭṭhissa santikaṃ āgatakāle “tiṭṭha Kāḷakaṇṇi, nisīda Kāḷakaṇṇi, bhuñjakāḷakaṇṇi”ti vadanti. Athekadivasaṃ seṭṭhino mittāmaccā seṭṭhiṃ upasaṅkamitvā evamāhaṃsu “mahāseṭṭhi mā etaṃ tava santike kari, ‘tiṭṭha Kāḷakaṇṇi, nisīda Kāḷakaṇṇi, bhuñja Kāḷakaṇṇi’ti hi iminā saddena yakkhopi palāyeyya, na cesa tayā samāno, duggato durūpeto, kiṃ te iminā”ti. Anāthapiṇḍiko “nāmaṃ nāma vohāramattaṃ, na taṃ paṇḍitā pamāṇaṃ karonti, sutamaṅgalikena nāma bhavitum na vaṭṭati, na sakkā mayā nāmamattaṃ nissāya sahaṃsukīḷikaṃ sahāyaṃ pariccajitun”ti tesaṃ vacanaṃ anādāya ekadivasaṃ attano bhogagāmaṃ gacchanto taṃ geharakkhakaṃ katvā agamāsi.

Corā “seṭṭhi kira bhogagāmaṃ¹ gato, gehamassa vilumpissāmā”ti nānāvudhahatthā rattibhāge āgantvā gehaṃ parivāresum. Itaropi corānaññeva āgamaṇaṃ āsaṅkamāno aniddāyantova nisīdi. So corānaṃ āgatabhāvaṃ ñatvā manusse pabodhetum² “tvaṃ saṅkhaṃ dhama, tvaṃ mudiṅgaṃ vādehi”ti mahāsamajjaṃ karonto³ viya sakalanivesanaṃ ekasaddaṃ kāresi. Corā “suññaṃ gehanti dussutaṃ amhehi, attheva idha mahāseṭṭhi”ti pāsāṇamuggarādīni tattheva chaḍḍetvā palāyimsu.

Punadivase manussā tattha tattha chaḍḍite pāsāṇamuggarādayo disvā saṃvegappattā hutvā “sace ajja evarūpo buddhisampanno gharavicārako nābhavissa, corehi yathāruciyaṃ pavisitvā sabbaṃ gehaṃ viluttaṃ assa, imaṃ daḷhamittaṃ nissāya seṭṭhino vuḍḍhi jātā”ti taṃ pasaṃsitvā seṭṭhissa bhogagāmato āgatakāle sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocayimsu. Atha ne seṭṭhi avoca “tumhe evarūpaṃ mama geharakkhakaṃ mittāṃ nikkadḍhāpetha, sacāyaṃ tumhākaṃ vacanena mayā nikkadḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissa, nāmaṃ nāma appamāṇaṃ, hitacittameva pamāṇaṃ”ti tassa uttaritaraṃ paribbayaṃ datvā “atthi dāni me idaṃ kathāpābhatan”ti Satthu santikaṃ gantvā

1. Gāmakam (Sī, I)

2. Pabodhetvā (Sī)

3. Kārento (Sī)

ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho gahapati idāneva Kāḷakaṇṇimitto attano mittassa ghare kuṭumbaṃ rakkhati, pubbepi rakkhiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāyaso seṭṭhi ahoṣi. Tassa Kāḷakaṇṇī nāma mittoti sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Bodhisatto bhogagāmato āgato taṃ pavattiṃ sutvā “sace mayā tumhākaṃ vacanena evarūpo mitto nikkadḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

83. “Mitto have sattapadena hoti,
Sahāyo pana dvādasakena hoti.
Māsaddhamāsenā ca ñāti hoti,
Tatuttariṃ attasamopi hoti.
Sohaṃ kathaṃ attasukhassa hetu,
Cirasanthutaṃ¹ Kāḷakaṇṇiṃ jaheyyan”ti.

Tattha **haveti** nipātamattaṃ. Mettāyatīti **mitto**, mettaṃ paccupaṭṭhāpeti, sinehaṃ karotīti attho. So panesa **sattapadena hoti**, ekato sattapadavīti hāragamanamattena hotīti attho. **Sahāyo pana dvādasakena hotīti** sabbakiccāni ekato karaṇavasena sabbiriyāpathesu saha gacchatīti sahāyo, so panesa dvādasakena hoti, dvādasāhaṃ ekato nivāsenā hotīti attho. **Māsaddhamāsenā cāti** māsenā vā aḍḍhamāsenā vā. **Ñāti hotīti** ñātisamo hoti. **Tatuttarinti** tato uttariṃ ekato vāsenā **attasamopi hoti**yeva. **Jaheyyanti** “evarūpaṃ sahāyaṃ kathaṃ jaheyyan”ti mittassa² guṇaṃ kathesi. Tato paṭṭhāya puna koci tassa antare vattā nāma nāhosīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Kāḷakaṇṇī Ānando ahoṣi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣin”ti.

Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Cirasanthavaṃ (Ka), cirasanthunaṃ (I)

2. Mittarase (Sī, I), mittasseva (Syā)

4. Atthassadvārajātakavaṇṇanā (84)

Ārogyamicche paramañca lābhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ atthakusalaṃ kulaputtam¹ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi ekassa mahāvibhavassa seṭṭhino putto jātiyā sattavasso paññavā atthakusalo. So ekadivasam pitaram upasaṅkamitvā atthassa dvārapañham nāma pucchi, so taṃ na jānāti. Athassa etadahosi “ayaṃ pañho atisukhumo, ṭhapetvā sabbaññubuddham añño upari Bhavaggena, heṭṭhā ca Avicinā paricchinne lokasannivāse etaṃ pañham kathetuṃ samattho nāma natthi”ti. So puttamādāya bahuṃ mālāgandhavilepanam gāhāpetvā Jetavanam gantvā Satthāram pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno Bhagavantaṃ etadavoca “ayaṃ bhante dārako paññavā atthakusalo maṃ atthassa dvārapañham nāma pucchi, ahaṃ taṃ pañham ajānanto tumhākaṃ santikaṃ āgato, sādhu me bhante Bhagavā taṃ pañham kathetū”ti. Satthā “pubbepāham upāsaka iminā kumārakenetaṃ pañham puṭṭho, mayā cassa kathito, tadā naṃ esa jānāti, idāni pana bhavasāṅkhepagatattā na sallakkhetī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Athassa putto sattavassiko jātiyā paññavā atthakusalo. So ekadivasam pitaram upasaṅkamitvā “tāta atthassa dvāram nāma kin”ti atthassa dvārapañham pucchi. Athassa pitā taṃ pañham kathento imaṃ gāthamāha—

84. “Ārogyamicche paramañca lābham,

Sīlañca vuddhānumataṃ sutañca.

Dhammānuvattī ca alīnatā ca, atthassa dvārā pamukhā chaḷete”ti.

Tattha ārogyamicche paramañca lābhanti ca-kāro nipātamattaṃ. Tāta paṭhamameva ārogyasaṅkhātāṃ paramaṃ lābham iccheyyāti imamattham dīpento evamāha. Tattha ārogyam nāma sarīrassa ceva cittassa ca arogabhāvo anāturaṭā. Sarīre hi rogāture neva aladdham bhogalābham uppādetuṃ sakkoti, na laddham paribhuñjituṃ, anāture pana ubhayampetaṃ sakkoti. Citte ca kilesāture neva aladdham jhānādibhedam lābham

1. Puttam (Sī, I)

uppādetum sakkoti, na laddham puna samāpattivāsena paribhuñjitum, etasmim anārogye¹ sati aladdhopi lābho na labbhati, laddhopi niratthako hoti, asati panetasmim aladdhopi lābho labbhati, laddhopi sātthako hotīti ārogyam paramo lābho nāma. Tam sabbapaṭhamam icchitabham. Idamekam atthassa dvāranti ayamettha attho. **Sīlañcāti** ācārasīlam. Iminā lokacārittam dasseti. **Vuddhānumatanti** guṇavuddhānam paṇḍitānam anumatam. Iminā ñāṇasampannānam garūnam ovādam dasseti. **Sutañcāti** kāraṇanissitam sutam. Iminā imasmim loke atthanissitam bāhusaccam dasseti.

Dhammānuvattī cāti tividhassa sucaritadhammassa anuvattanam. Iminā duccharitadhammam vajjetvā sucaritadhammassa anuvattanabhāvam dasseti.

Alīnatā cāti cittassa alīnatā anīcatā. Iminā cittassa asaṅkocataṃ paṇītabhāvam uttamabhāvam dasseti. **Atthassa dvārā pamukhā chaleteti** attho nāma vuḍḍhi, tassa vuḍḍhisāṅkhātassa lokiyalokuttarassa atthassa ete pamukhā uttamā cha dvārā upāyā adhigamamukhānīti.

Evam bodhisatto puttassa atthassa dvārapañham kathesi, so tato paṭṭhāya tesu chasu dhammesu vatti. Bodhisattopi dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā puttova paccuppannaputto, mahāseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Atthassadvārajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kim pakkajātakavaṇṇanā (85)

Āyatim dosam nāññāyāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kathesi. Aññataro kira kulaputto Buddhasāsane uram datvā pabbajito ekadivasam Sāvatthiyam piṇḍāya caranto ekam alaṅkata-itthim disvā ukkaṇṭhi. Atha nam ācariyupajjhāyā Satthu santikam ānayimsu. Satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhito”ti

1. Roge (Syā, Ka)

pucchitvā “saccan”ti vutte “pañca kāmagaṇā nāmete bhikkhu paribhogakāle ramaṇīyā, so pana tesaṃ paribhogo nirayādīsu paṭisandhidāyakattā kiṃpakkaphalaparibhogasadiṣo hoti. Kiṃpakkaphalaṃ nāma vaṇṇagandharasasampannaṃ, khāditam pana antāni khaṇḍitvā jīvitakkhayaṃ pāpeti. Pubbe bahū bālajānā tassa dosaṃ adisvā vaṇṇagandharasesu bajjhितvā taṃ phalaṃ paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāho hutvā pañcahi sakaṭasatehi pubbantāparantaṃ gacchanto aṭavimukhaṃ patvā manusse sannipātetvā “imissā aṭaviyā visarukkā nāma atthi, mā kho maṃ anāpucchā pubbe akhāditapubbāni phalāphalāni khāditthā”ti ovadi. Manussa aṭaviṃ atikkamitvā aṭavimukhe ekaṃ kiṃpakkarukkhaṃ phalabhāra-ṇamitasākhāṃ addasaṃsu. Tassa khandhasākhāpattaphalāni saṇṭhānavañṇarasagandhehi ambasadisāneva. Tesu ekacce vaṇṇagandharasesu bajjhितvā ambaphalasaññāya phalāni khādiṃsu, ekacce “satthavāhaṃ pucchitvā khādissāmā”ti gahetvā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto taṃ ṭhānaṃ patvā ye gahetvā ṭhitā, te phalāni chaḍḍāpetvā, ye khādamānā aṭṭhaṃsu, te vamaṇaṃ kāretvā tesaṃ bhesajjaṃ adāsi. Tesu ekacce arogā jātā, paṭhamameva khāditvā ṭhitā pana jīvitakkhayaṃ pattā. Bodhisattopi icchitaṭṭhānaṃ sotthinā gantvā lābhaṃ labhitvā puna sakaṭṭhānameva āgantvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā taṃ vatthuraṃ kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

85. “Āyatim dosaṃ nāññāya, yo kāme paṭisevati.

Vipākante hananti, kiṃ pakkamiva bhakkhitaṃ”ti.

Tattha āyatim dosaṃ nāññāyāti anāgate dosaṃ na aññāya, ajānitvāti attho. **Yo kāme paṭisevatīti** yo vatthukāme ca kilesakāme ca paṭisevati. **Vipākante hananti nanti** te kāmā taṃ purisaṃ attano vipākasaṅkhāte ante nirayādīsu uppannaṃ nānappakārena dukkhena saṃyojayamānā hananti. Kathaṃ? **Kiṃ pakkamiva bhakkhitaṃ**, yathā

paribhogakāle vaṇṇagandharasasampattiyā manāpaṃ kiṃpakkaphalaṃ
 anāgatadosaṃ adisvā bhakkhitaṃ ante hanati, jīvitakkhayaṃ pāpeti, evaṃ
 paribhogakāle manāpāpi kāmā vipākakāle hanantīti desanaṃ
 yathānusandhiṃ pāpetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne
 ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphalam pāpuṇi. Sesapariśāyapi keci sotāpannā,
 keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
 parisā Buddhaparisā ahosi, satthavāho pana ahameva ahosin”ti.

Kimpakajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā (86)

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
 sīlavīmaṃsakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. So kira Kosalarājānaṃ
 nissāya jīvati tisaraṇaṃ gato akhaṇḍapañcasīlo tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū.
 Rājā “ayaṃ sīlavā”ti tassa atirekasammānaṃ karoti. So cintesi “ayaṃ rājā
 mayhaṃ aññehi brāhmaṇehi atirekasammānaṃ karoti, ativiya maṃ garuṃ
 katvā passati, kiṃ nu kho esa mama jātigotta kulappadesasippasampattiṃ
 nissāya imaṃ sammānaṃ karoti, udāhu sīlasampattiṃ, vīmaṃsissāmi
 tāvā”ti. So ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gantvā gharaṃ āgacchanto ekassa
 heraṇṇikassa phalakato anāpucchitvā ekaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā agamāsi,
 heraṇṇiko brāhmaṇe garubhāvena kiñci avatvā nisīdi. Punadivase dve
 kahāpaṇe gaṇhi, heraṇṇiko tatheva adhivāsesi. Tatiyadivase
 kahāpaṇamuṭṭhiṃ aggahesi, atha naṃ heraṇṇiko “ajja te tatiyo divaso
 rājakuṭumbaṃ vilumpantassā”ti “rājakuṭumbavilumpakacoro me gahito”ti
 tikkhattum viravi. Atha naṃ manussā ito cito ca āgantvā “ciraṃdāni tvaṃ
 sīlavā viya vicarī”ti dve tayo pahāre datvā bandhitvā rañño dassetuṃ.

Rājā vip̐paṭṭisārī hutvā “kasmā brāhmaṇa evarūpaṃ dussīlakammaṃ karosī”ti vatvā “gacchatha tassa rājāṇaṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇo “nāhaṃ mahārāja coro”ti āha. Atha kasmā rājakuṭumbikassa phalakato kahāpaṇe gaṇhīti. “Etaṃ mayā tayi mama atisammānaṃ karonte ‘kiṃ nu kho rājā mama jāti-ādīni nissāya atisammānaṃ karoti, udāhu sīlaṃ nissāya’ti vīmaṃsanatthāya kataṃ, idāni pana mayā ekaṃsena ñātaṃ. Yathā sīlameva nissāya tayā mama sammāno kato, na jāti-ādīni. Tathā hi me idāni rājāṇaṃ kāresi, svāhaṃ iminā kāraṇena ‘imasmim loke sīlameva uttamaṃ sīlaṃ pamukhaṇ’ti sanniṭṭhānaṃ gato. Imassa paṇāhaṃ sīlassa anucchavikaṃ karonto gehe ṭhito kilese paribhuñjanto na sakkhissāmi kātuṃ, ajeva Jetavanaṃ gantvā Satthu santike pabbajissāmi, pabbajjaṃ me detha devā”ti vatvā rājānaṃ anujānapetvā Jetavanābhimukho pāyāsi.

Atha naṃ ñātisuhajjabandhavā sannipatitvā nivāretuṃ asakkontā nivattiṃsu. So Satthu santikaṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajjaṇca upasampadaṇca labhitvā avissatṭhakammaṭṭhāno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante mayhaṃ pabbajjā matthakaṃ pattā”ti aññaṃ byākāsi. Tassa taṃ aññaabyākaraṇaṃ bhikkhusaṃghe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso asuko nāma rañño upaṭṭhākabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā rājānaṃ āpucchitvā pabbajitvā arahatte patiṭṭhito”ti tassa guṇaṃ kathayamānā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni ayameva brāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ akāsi, pubbepi paṇḍitā attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ karimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi dānādhimutto sīlajjhāsayo akhaṇḍapaṇcasīlo. Rājā sesabrāhmaṇehi atirekaṃ tassa sammānaṃ karotīti sabbaṃ purimasadisameva. Bodhisatte pana bandhitvā rañño santikaṃ

nīyamāne ahituṇḍikā antaravīthiyaṃ sappam̐ kilāpentā naṅguṭṭhe gaṇhanti, gīvāya gaṇhanti, gale veṭhenti. Bodhisatto te disvā “mā tātā evam̐ sappam̐ naṅguṭṭhe gaṇhatha, mā gīvāya gaṇhatha, mā gale veṭhetha. Ayañhi vo ḍaṃsivā jīvitakkhayaṃ pāpeyyā”ti āha. Ahituṇḍikā “ayaṃ brāhmaṇa sappo sīlavā ācārasampanno tādiso dussīlo na hoti, tvaṃ pana attano dussīlatāya anācārena rājakuṭumbavilumpakacoroti bandhitvā nīyasi”ti āhaṃsu.

So cintesi “sappāpi tāva aḍaṃsantā aviheṭhentā ‘sīlavanto’ti nāmaṃ labhanti, kimaṅgaṃ pana manussabhūtā. Sīlameva imasmim̐ loke uttamaṃ, natthi tato uttaritaran”ti. Atha naṃ netvā rañño dassetum̐. Rājā “kiṃ idaṃ tātā”ti pucchi. Rājakuṭumbavilumpako coro devāti. Tena hissa rājāṇaṃ karoṭhāti. Brāhmaṇo “nāhaṃ mahārāja coro”ti āha. “Atha kasmā kahāpaṇe aggaheṣī”ti ca vutte purimanayeneva sabbaṃ ārocento “svāhaṃ iminā kāraṇena ‘imasmim̐ loke sīlameva uttamaṃ, sīlaṃ pāmokkhan’ti sanniṭṭhānaṃ gato”ti vatvā “tiṭṭhatu tāva idaṃ, āsīvisopi tāva aḍaṃsanto aviheṭhento ‘sīlavā’ti vattabbataṃ labhati. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamaṃ, sīlaṃ pavaran”ti sīlaṃ vaṇṇento imaṃ gāthamāha—

86. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ.

Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññatī”ti.

Tattha **sīlaṃ kirevāti** kāyavācācittēhi avītikkaṃasaṅkhātāṃ ācārasīlameva. **Kirāti** anussavavasena vadati. **Kalyāṇanti** sundarataraṃ. **Anuttaranti** jeṭṭhakaṃ sabbaguṇadāyakaṃ. **Passāti** attanā diṭṭhakāraṇaṃ abhimukhaṃ karonto katheti. **Sīlavāti na haññatī**ti ghoravisopi samāno aḍaṃsana-aviheṭhanamattakena sīlavāti paṃsaṃsaṃ labhati, na haññatī na vihaññatīti. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamanti.

Evam̐ bodhisatto imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavantāṃ pavisitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imañ dhammadesanañ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, rājaparisā Buddhaparisā, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Maṅgalajātakavaṇṇanā (87)

Yassa maṅgalā samūhatāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ sātakaḷakkhaṇabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi. Rājagahavāsiko kireko brāhmaṇo kotuhalamaṅgaliko tīsu ratanesu appasanno micchādīṭṭhiko aḍḍho mahaddhano mahābhogo, tassa samugge ṭhapitaṃ sātakayugaṃ mūsikā khādīmsu. Athassa sīsaṃ nhāyitvā “sātaka āharathā”ti vuttakāle mūsikāya khāditabhāvaṃ ārocayīmsu. So cintesi “sace idaṃ mūsikādaṭṭhaṃ sātakayugaṃ imasmiṃ gehe bhavissati, mahāvināso bhavissati. Idañhi avamaṅgalaṃ kālakaṇṇisadisāṃ puttadhītādīnaṃ vā dāsakammakarādīnaṃ vā na sakkā dātuṃ. Yo hi idaṃ gaṇhissati, sabbassa mahāvināso bhavissati, āmakasusāne taṃ chaḍḍāpessāmi, na kho pana sakkā dāsakammakarādīnaṃ hatthe dātuṃ. Te hi ettha lobhaṃ uppādetvā imaṃ gahetvā vināsaṃ pāpuṇeyyurū, puttassa taṃ hatthe dassāmi”ti. So puttaṃ pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocetvā “tvampi naṃ tāta hatthena aḥusitvā daṇḍakena gahetvā āmakasusāne chaḍḍetvā sīsaṃ nhāyitvā ehī”ti pesesi.

Satthāpi kho taṃ divasaṃ paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olovento imesaṃ pitāputtānaṃ sotāpattiphalassa upanissayaṃ disvā migavīthiṃ gahetvā migaluddako viya gantvā āmakasusānadvāre nisīdi chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjento. Māṇavopi pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā ajagarasappaṃ¹ viya taṃ yugasātakaṃ yaṭṭhikoṭiyā gahetvā āmakasusānadvāraṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā “kiṃ karosi māṇavā”ti āha. Bho Gotama idaṃ sātakayugaṃ mūsikādaṭṭhaṃ kālakaṇṇisadisāṃ halāhalavisūpamaṃ, mama pitā “añño etaṃ chaḍḍento lobhaṃ uppādetvā

1. Agārasappaṃ (Sī, I), gharasappaṃ (Syā)

gaṇheyyā”ti bhayena maṃ paṇi, ahametaṃ chaḍḍetvā sīsaṃ nhāyissāmīti āgatomhi bho Gotamāti. Tena hi chaḍḍehīti. Māṇavo chaḍḍesi, Satthā “amhākaṃ dāni vaṭṭatī”ti tassa sammukhāva gaṇhi. “Avamaṅgalaṃ bho Gotama etaṃ kāḷakaṇṇisadisāṃ, mā gaṇhi mā gaṇhī”ti tasmiṃ vārayamāneyeva taṃ gahetvā Veḷuvanābhimukho pāyāsi.

Māṇavo vegena gantvā pitu ārocesi “tāta mayā āmakasusāne chaḍḍitaṃ sātākayugaṃ samaṇo Gotamo ‘amhākaṃ vaṭṭatī’ti mayā vāriyamānopi gahetvā Veḷuvanaṃ gato”ti. Brāhmaṇo cintesi “taṃ sātākayugaṃ avamaṅgalaṃ kāḷakaṇṇisadisāṃ, taṃ vaḷañjento samaṇopi Gotamo nassissati, vihāropi nassissati, tato amhākaṃ garahā bhavissati, samaṇassa Gotamassa aññe bahū sātāke datvā taṃ chaḍḍāpessāmī”ti. So bahū sātāke gāhāpetvā puttena saddhiṃ Veḷuvanaṃ gantvā Satthāraṃ disvā ekamantaṃ ṭhito evamāha “saccaṃ kira vo bho Gotama āmakasusāne sātākayugaṃ gahitaṃ”ti. Saccaṃ brāhmaṇāti. Bho Gotama taṃ sātākayugaṃ avamaṅgalaṃ, tumhe taṃ paribhuñjamānā nassissatha, sakalavihāropi nassissati. Sace vo nivāsanaṃ vā pārūpanaṃ vā nappahoti, ime sātāke gahetvā taṃ chaḍḍāpethāti. Atha naṃ Satthā “mayāṃ brāhmaṇa pabbajitā nāma, amhākaṃ āmakasusāne antaravīthiyaṃ saṅkāraṭṭhāne nhānatitthe mahāmaggeti evarūpesu ṭhānesu chaḍḍitā vā patitā vā pilotikā vaṭṭati, tvaṃ pana na idāneva evaṃladdhiko, pubbepi evaṃladdhikoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahanagare dhammiko Magadharājā rajjaṃ kāresi. Tādā bodhisatto ekasmiṃ udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavante vasamāno ekasmiṃ kāle Himavantato nikkhamitvā Rājagahanagare rājuyyānaṃ patvā tattha vasitvā dutiyadivase bhikkhācārattāya nagaraṃ pāvisi. Rājā taṃ disvā pakkosāpetvā pāsāde nisīdāpetvā bhojetvā uyyāneyeva vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. Bodhisatto rañño nivesane bhuñjitvā uyyāne vasati. Tasmiṃ kāle Rājagahanagare

Dussalakkhaṇabrāhmaṇo nāma ahosi. Tassa samugge ṭhapitaṃ sātakayuganti sabbaṃ purimasadisameva.

Māṇave pana susānaṃ gacchante bodhisatto paṭhamataraṃ gantvā susānadvāre nisīditvā tena chaḍḍitaṃ sātakayugaṃ gahetvā uyyānaṃ agamāsi. Māṇavo gantvā pitu ārocesi. Pitā “rājakulūpako tāpaso nasseyyā”ti bodhisattassa santikaṃ gantvā “tāpasa tayā gahitasātake chaḍḍehi, mā nassi”ti āha. Tāpaso “amhākaṃ susāne chaḍḍitapilotikā vaṭṭati, na mayaṃ kotuhalamaṅgalikā, kotuhalamaṅgalaṃ nāmetaṃ na Buddhapaccekabuddhabodhisattehi vaṇṇitaṃ, tasmā paṇḍitena nāma kotuhalamaṅgalikena na bhavitabban”ti brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo dhammaṃ sutvā diṭṭhiṃ bhinditvā bodhisattaṃ saraṇaṃ gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthāpi imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā brāhmaṇassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

87. “Yassa maṅgalā samūhatā,
Uppātā supinā ca lakkhaṇā ca.
So¹ maṅgaladosavītivatto,
Yugayogādhigato na jātumetī”ti.

Tattha **yassa maṅgalā samūhatā**ti yassa arahato khīṇāsavassa diṭṭhamaṅgalaṃ sutamaṅgalaṃ mutamaṅgalanti ete maṅgalā samucchinṇā. **Uppātā supinā ca lakkhaṇā cāti** “evarūpo candaggāho bhavissati, evarūpo sūriyaggāho bhavissati, evarūpo nakkhattaggāho bhavissati, evarūpo ukkāpāto bhavissati, evarūpo disāḍḍāho bhavissati”ti ime pañca mahā-uppātā, nānappakārā supinā, subhagalakkhaṇaṃ, dubbhagalakkhaṇaṃ, itthilakkhaṇaṃ, purisalakkhaṇaṃ, dāsīlakkhaṇaṃ, dāsalakkhaṇaṃ, asilakkhaṇaṃ, hatthilakkhaṇaṃ, assalakkhaṇaṃ, usabhalakkhaṇaṃ, āvudhalakkhaṇaṃ, vatthalakkhaṇanti evamādikāni lakkhaṇāni ime ca diṭṭhiṭṭhānā yassa samūhatā, na etehi uppātādīhi attano maṅgalaṃ vā avamaṅgalaṃ vā pacceti. **So**

1. Sa (Sī, I, Ka)

maṅgaladosavītivattoti so khīṇasavo sabbamaṅgaladose vītivatto atikkanto pajahitvā ṭhito. **Yugayogādhigatoti** “kodho ca upanāho ca, makkho ca paḷāso cā”ti-ādinā¹ nayena dve dve ekato āgatakilesā yugā nāma. Kāmayogo bhavayogo diṭṭhiyogo avijjāyogoti ime saṃsāre yojanabhāvato cattāro yogā nāma. Te yuge ca yoge cāti yugayoge adhigato abhibhavitvā gato vītivatto samatikkanto khīṇasavo bhikkhu. **Na jātumetī**ti puna paṭisandhivasena ekaṃseneva imaṃ lokam na eti nāgacchatīti.

Evam satthā imāya gāthāya brāhmaṇassa dhammam desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne brāhmaṇo saddhim puttana sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā jātakam samodhānesi “tadā eteva pitāputtā idāni pitāputtā ahesum, tāpaso pana ahameva aho sin”ti.

Maṅgalajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sārambhajātakavaṇṇanā (88)

Kalyāṇimeva muñceyyāti idam Satthā Jetavane viharanto omasavādasikkhāpadam² ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā Nandivīsālajātake vuttasadisāneva. Imasmim pana jātake bodhisatto Gandhāraraṭṭhe Takkasilāyam aññatarassa brāhmaṇassa Sārambho nāma balibaddo aho si. Satthā idam atītavatthum kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

88. “Kalyāṇimeva muñceyya, na hi muñceyya pāpikam.

Mokkho kalyāṇiyā sādhu, mutvā tappati³ pāpikan”ti.

Tattha **kalyāṇimeva muñceyyā**ti catudosavinimuttam kalyāṇim sundaram anavajjam vācameva muñceyya vissajjeyya katheyya. **Na hi muñceyya pāpikanti** pāpikam lāmikam paresam appiyam amanāpam na muñceyya na katheyya. **Mokkho**

1. Abhi 2. 359 piṭṭhe.

2. Vi 2. 8 piṭṭhe.

3. Tappati (Sī, Syā, I, Ka)

kalyāṇiyā sādhuti kalyāṇavācāya vissajjanameva imasmim loke sādhu sundaram bhaddakam. **Mutvā tappati pāpikanti** pāpikam pharusavācam muñcitvā vissajjetvā kathetvā so puggalo tappati socati kilamatīti.

Evam satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, brāhmaṇi Uppalavaṇṇā, Sārambho pana ahameva ahosin”ti.

Sārambhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kuhakajātakavaṇṇanā (89)

Vācāva kira te āsīti idam Satthā Jetavane viharanto ekam kuhakabhikkhum ārabba kathesi. Kuhakavatthu Uddālakajātake āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente ekam gāmakam upanissāya eko kūṭajaṭilo kuhakatāpasas vasati. Eko kuṭumbiko tassa araṇṇe paṇṇasālam kāretvā tattha nam vāsento attano gehe paṇītāhārena paṭijaggati. So tam kūṭijaṭilam “sīlavā eso”ti saddahitvā corabhayena suvaṇṇanikkhasatam tassa paṇṇasālam netvā bhūmigatam katvā “idam olokeyyāsi bhante”ti āha. Atha nam tāpasas “pabbajitānam nāma āvuso evarūpaṃ kathetum na vaṭṭati, amhākaṃ pana parasantake lobho nāma natthi”ti āha. So “sādhu bhante”ti tassa vacanam saddahitvā pakkāmi. Duṭṭhatāpasas “sakkā ettakena jīvitun”ti katipāham atikkamitvā tam suvaṇṇam gahetvā antarāmagge ekasmim ṭhāne ṭhapetvā āgantvā paṇṇasālāyameva vasitvā punadivase tassa gehe bhattakiccam katvā evamāha “āvuso mayam tumhe nissāya ciram vasimha, aticiram ekasmim ṭhāne vasantānam manussehi saddhim saṃsaggo hoti, saṃsaggo ca nāma pabbajitānam malam, tasmā gacchāmaṇ”ti vatvā tena punappunam yāciyamānopi nivattitum na icchi. Atha nam so “evam sante gacchatha bhante”ti yāva gāmadvāram anugantvā nivatti. Tāpasopi thokam gantvāva “imam kuṭumbikam mayā vañcetum vaṭṭati”ti

cintetvā jaṭānaṃ antare tiṇaṃ ṭhapetvā paṭinivatti. Kuṭumbiko “kiṃ bhante nivattitthā”ti pucchi. Āvuso tumhākaṃ gehacchadanato me jaṭāsu ekatiṇaṃ laggaṃ, adinnādānaṃ nāma pabbajitānaṃ na vaṭṭati, taṃ ādāya āgatomhīti. Kuṭumbiko “chaḍḍetvā gacchatha bhante”ti vatvā “tiṇasalākampi nāma parasantakaṃ na gaṇhāti, aho kukkuccako me ayyo”ti pasīditvā vanditvā uyyojesi.

Tadā pana bodhisattena bhaṇḍatthāya paccantaṃ gacchantena tasmim̐ nivesane nivāso gahito hoti. So tāpasassa vacanaṃ sutvāva “addhā iminā duṭṭhatāpasena imassa kiñci gahitaṃ bhavissatī”ti kuṭumbikaṃ pucchi “atthi pana te samma kiñci etassa tāpasassa santike nikkhittan”ti. Atthi samma suvaṇṇanikkhasatanti. Tena hi gaccha, taṃ upadhārehīti. So paṇṇasālaṃ gantvā taṃ adisvā vegenāgantvā “natthi sammā”ti āha. “Na te suvaṇṇaṃ aññena gahitaṃ, teneva kuhakatāpasena gahitaṃ, ehi, taṃ anubandhitvā gaṇhāmā”ti vegena gantvā kūṭatāpasam̐ gaṇhitvā hatthehi ca pādehi ca pothetvā suvaṇṇam̐ āharāpetvā gaṇhimsu. Bodhisatto suvaṇṇam̐ disvā “nikkhasataṃ haramāno asajjitvā tiṇamatte sattosī”ti vatvā taṃ garahanto imaṃ gāthamāha—

89. “Vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇino.

Tiṇamatte asajjittho, no ca nikkhasataṃ haran”ti.

Tattha **vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇino**ti “pabbajitānaṃ tiṇamattampi adinnaṃ ādātuṃ na vaṭṭatī”ti evaṃ sakhilaṃ muduvacanaṃ vadantassa vācā eva kira te saṇhā āsi, vacanamattameva maṭṭham̐ ahoṣīti attho. **Tiṇamatte asajjittho**ti kūṭajaṭila ekissā tiṇasalākāya kukkuccam̐ kurumāno tvaṃ satto āsatto laggo ahosi. **No ca nikkhasataṃ haranti** imaṃ pana nikkhasataṃ haranto asatto nillaggova jātosīti.

Evaṃ bodhisatto taṃ garahitvā “mā puna kūṭajaṭila evarūpamakāsi”ti ovādaṃ datvā yathākam̐ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idānevesa bhikkhu kuhako, pubbepi kuhakoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi

“tadā kūṭatāpasō kuhakabhikkhu ahoṣi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahoṣin”ti.

Kuhakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Akataññujātakavaṇṇanā (90)

Yo pubbe katakalyāṇoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Tassa kireko paccantavāsiko seṭṭhi adiṭṭhasahāyo ahoṣi. So ekadā paccante uṭṭhānakabhaṇḍassa pañca sakaṭasatāni pūretvā kammantikamanusse āha “gacchatha bho, imaṃ bhaṇḍaṃ Sāvattiṃ netvā amhākaṃ sahāyakassa Anāthapiṇḍikamahāseṭṭhiṃ paccagghena vikkhiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ āharathā”ti. Te “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampañicchitvā Sāvattiṃ gantvā mahāseṭṭhiṃ disvā paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Mahāseṭṭhi “svāgataṃ vo”ti tesāṃ āvāsāṇca paribbayaṇca dāpetvā sahāyakassa sukhaṃ¹ pucchitvā bhaṇḍaṃ vikkhiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ dāpesi. Te paccantaṃ gantvā tamatthaṃ attano seṭṭhiṃ ārocesuṃ.

Aparabhāge Anāthapiṇḍikopi tatheva pañca sakaṭasatāni tattha pesesi, manussā tattha gantvā paṇṇākāraṃ ādāya paccantavāsikaseṭṭhiṃ passimsu. So “kuto āgacchathā”ti pucchitvā “Sāvattitho tumhākaṃ sahāyakassa Anāthapiṇḍikassa santikā”ti vutte “Anāthapiṇḍikoti kassaci purisassa nāmaṃ bhavissatī”ti parihāsaṃ katvā paṇṇākāraṃ gahetvā “gacchatha tumhe”ti uyyojesi, neva nivāsaṃ, na paribbayaṃ dāpesi. Te sayameva bhaṇḍaṃ vikkhiṇitvā paṭibhaṇḍaṃ ādāya Sāvattiṃ āgantvā seṭṭhiṃ taṃ pavattiṃ ārocesuṃ.

Atha so paccantavāsī punapi ekavāraṃ tatheva pañca sakaṭasatāni Sāvattiṃ pesesi, manussā paṇṇākāraṃ ādāya mahāseṭṭhiṃ passimsu.

1. Sukhadukkhāṃ (Ka)

Te pana disvā Anāthapiṇḍikassa manussā “mayam sāmī etesam nivāsañca bhattañca paribbayañca jānissāmā”ti vatvā tesam sakaṭāni bahinagare tathārūpe ṭhāne mocāpetvā “tumhe idheva vasatha, amhākaṃ vo ghare yāgubhattañca paribbayo ca bhavissatī”ti gantvā dāsakammakare sannipātetvā majjhimayāmasamanantare pañca sakaṭasatāni vilumpitvā nivāsanapārupanānīpi nesaṃ acchinditvā goṇe palāpetvā sakaṭāni vicakkāni katvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā cakkānīpi gaṇhitvāva agamaṃsu. Paccantavāsino nivāsanamattassapi sāmikā ahutvā bhītā vegena palāyitvā paccantameva gatā. Setṭhimanussāpi tamattham mahāsetṭhino ārocesuṃ. So “atthi dānidam kathāpābhatan”ti Satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbam tam pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho gahapati so paccantavāsī idāneva evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyeva ahosi”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ mahāvibhavo setṭhi ahosi. Tasseko paccantavāsiko setṭhi adiṭṭhasahāyo ahosi. Sabbam atītavatthu paccuppannavatthusadisameva. Bodhisatto pana attano manussehi “ajja amhehi idam nāma katan”ti ārocite “paṭhamam attano katarūpakaṃ ajānantā pacchā evarūpaṃ labhantiyevā”ti vatvā sampattaparisāya dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

90. “Yo pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati.

Pacchā kicce samuppanne, kattāraṃ nādhigacchati”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—khattiyādīsū **yo** koci puriso **pubbe** paṭhamataraṃ aññena **katakalyāṇo** katūpakāro **katattho** nipphāditakicco hutvā tam parena attani katarūpakaṃ kalyāṇaṃceva atthañca na jānāti, so **pacchā** attano **kicce samuppanne** tassa kicassa **kattāraṃ nādhigacchati** na labhatīti.

Evam bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā paccantavāsī idānipi paccantavāsīyeva, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahomeva ahosiṃ”ti.

Akataññujātakavaṇṇanā dasamā.

Apāyimhavaggo navamo.

Tassuddānaṃ

Surāpānaṃ Mittavindaṃ, Kāḷakaṇṇī atthadvāraṃ.

Kim pakkasīlavīmaṃsaṃ, maṅgalañcāpi Sārambhaṃ.

Kuhakaṃ akataññū cāti.

10. Littavagga

1. Littajātakavaṇṇanā (91)

Littaṃ paramena tejasāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto apaccavekkhitaparibhogaṃ ārabha kathesi. Tasmim kira kāle bhikkhū cīvarādīni labhitvā yebhuyyena apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Te cattāro paccaye apaccavekkhitvā paribhuñjamānā yebhuyyena nirayatiracchānayaṇito na muccanti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā bhikkhūnaṃ anekapariyāyena dhammiṃ kathaṃ kathetvā apaccavekkhitaparibhoge ādīnavaṃ dassetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma cattāro paccaye labhitvā apaccavekkhitvā paribhuñjituṃ na vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya cattāro paccaye paccavekkhitvā paribhuñjeyyāthā”ti paccavekkhanavidhiṃ dassento “idha pana bhikkhave bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso cīvaraṃ paṭisevati sītassa paṭighātāyā”ti-ādīnā¹ nayena tantim ṭhapetvā “bhikkhave cattāro paccaye evaṃ paccavekkhitvā paribhuñjituṃ vaṭṭati, apaccavekkhitvā paribhogo nāma halāhalavisaparibhogasadiṣo. Porāṇakā hi apaccavekkhitvā dosaṃ ajānitvā visaṃ paribhuñjitvā vipākante mahādukkhaṃ anubhavimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Ma 1. 12; Am 2. 341 piṭṭhesu.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto akkhadhutto ahosi. Athāparo kūṭakkhadhutto bodhisattena saddhiṃ kīlanto attano jaye vattamāne keḷimaṇḍalaṃ¹ na bhindati, parājayakāle pana akkhaṃ mukhe pakkhipitvā “akkho naṭṭho”ti keḷimaṇḍalaṃ bhinditvā pakkamati. Bodhisatto tassa taṃ kāraṇaṃ ñatvā “hotu, jānissāmettha patirūpakāraṇaṃ”ti akkhe ādāya attano ghare halāhalavisena rañjitvā punappunaṃ sukkhāpetvā te ādāya tassa santikaṃ gantvā “ehi samma akkhehi kīlāmā”ti āha. So “sādhū sammā”ti keḷimaṇḍalaṃ sajjitvā tena saddhiṃ kīlanto attano parājayakāle ekaṃ akkhaṃ mukhe pakkhipi. Atha naṃ bodhisatto tathā karontaṃ disvā “gilāhi tāva, pacchā idaṃ nāmetanti jānissasī”ti codetuṃ imaṃ gāthamāha—

91. “Littaṃ paramena tejasā, gila’ makkhaṃ puriso na bujjhati.

Gila re gila pāpadhuttaka, pacchā te kaṭukaṃ bhavissatī”ti.

Tattha **littanti** makkhitaṃ rañjitaṃ. **Paramena tejasā**ti uttamatejasampannena halāhalavisena. **Gilanti** gilanto. **Akkhanti** guḷakaṃ. **Na bujjhatī**ti “ayaṃ me gilato idaṃ nāma karissatī”ti na jānāti. **Gila reti** gilāhi are. **Gilāti** punapi codento vadati. **Pacchā te kaṭukaṃ bhavissatī**ti imasmiṃ te akkhe gilite pacchā etaṃ viṣaṃ tikhiṇaṃ bhavissatīti attho.

So bodhisattassa kathentasseva visavegena mucchito akkhīni parivattetvā khandhaṃ nāmetvā pati. Bodhisatto “idāniṣsa jīvitadānaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti osadhaparibhāvitaṃ vamanayogaṃ datvā vamevā sappiphāṇitamadhusakkarādayo khādāpetvā arogaṃ katvā “puna evarūpaṃ mā akāsī”ti ovaditvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave apaccavekkhitaparibhogo nāma apaccavekkhitvā katavisaparibhogasadiṣo hotī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā paṇḍitadhutto ahameva ahoṣiṃ,

1. Kīlamaṇḍalaṃ (Ka)

kūḍadhutto panettha na kathīyati, yathā ca ettha, evaṃ sabbattha. Yo pana imasmiṃ kāle na paññāyati, so na kathīyatevā”ti.

Littajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mahāsārajātakavaṇṇanā (92)

Ukkaṭṭhe sūramicchantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Ānandattheraṃ ārabha katesi. Ekasmiṃhi samaye Kosalarañño itthiyo cintayīṃsu “Buddhuppādo nāma dullabho, tathā manussapaṭilābho paripuṇṇāyatanatā ca. Mayañca imaṃ dullabhaṃ khaṇasamavāyaṃ labhitvāpi attano ruciyā vihāraṃ gantvā dhammaṃ vā sotuṃ Buddhapūjaṃ vā kātuṃ dānaṃ vā dātuṃ na labhāma, mañjūsāya pakkhittā viya vasāma, rañño kathetvā amhākaṃ dhammaṃ desetuṃ anucchavikaṃ ekaṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā tassa santike dhammaṃ sossāma, tato yaṃ sakkhissāma, taṃ uggaṇhissāma, dānādīni ca puñṇāni karissāma. Evaṃ no ayaṃ khaṇapaṭilābho saphalo bhavissatī”ti. Tā sabbāpi rājānaṃ upasaṅkamitvā attanā cintitakāraṇaṃ kathayīṃsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī.

Athekadivasam rājā uyyānakīlaṃ kīlitukāmo uyyānapālaṃ pakkosāpetvā “uyyānaṃ sodhehi”ti āha. Uyyānapālo uyyānaṃ sodhento Satthāraṃ aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā “suddhaṃ deva uyyānaṃ, apicettha aññatarasmiṃ rukkhamaṇe Bhagavā nisinno”ti āha. Rājā “sādhū samma, Satthu santike dhammampi sossāmā”ti alaṅkatarathaṃ abhiruhitvā uyyānaṃ gantvā Satthu santikaṃ agamāsi.

Tasmiṃca samaye chattapāṇi nāmeko anāgāmī upāsako Satthu santike dhammaṃ suṇamāno nisinno hoti. Rājā taṃ disvā āsaṅkamāno muhuttaṃ ṭhatvā puna “sacāyaṃ pāpako bhaveyya, na Satthu santike nisīditvā dhammaṃ suṇeyya, apāpakena iminā bhavitabban”ti cintetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Upāsako Buddhagāravena

rañño paccuṭṭhānaṃ vā vandanaṃ vā na akāsi, tenassa rājā anattamano ahosi. Satthā tassa anattamanabhāvaṃ ñatvā upāsakassa guṇaṃ kathesi “ayaṃ mahārāja upāsako bahussuto āgatāgamo kāmesu vītarāgo”ti. Rājā “na iminā orakena bhavitabbaṃ, yassa Satthā guṇaṃ vaṇṇeti”ti cintetvā “upāsaka vadeyyāsi yena te attho”ti āha. Upāsako “sādhū”ti sampañicchi. Rājā Satthu santike dhammaṃ sutvā Satthāraṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

So ekadivasaṃ uparipāsāde mahāvātapānaṃ vivaritvā ṭhito taṃ upāsakaṃ bhuttaṭpātarāsaṃ chattamādāya Jetavanaṃ gacchantaṃ disvā pakkosāpetvā evamāha “tvaṃ kira upāsaka bahussuto, amhākaṇca itthiyo dhammaṃ sotukāmā ceva uggahetukāmā ca, sādhu vatassa sace tāsāṃ dhammaṃ vāceyyāsi”ti. Deva gihīnaṃ nāma rājantepure dhammaṃ desetum vā vācetum vā nappatirūpaṃ, ayyānaṃ eva patirūpanti. Rājā “saccaṃ esa vadati”ti uyyojetvā itthiyo pakkosāpetvā “bhadde ahaṃ tumhākaṃ dhammadesanattāya ca dhammavācanattāya ca Satthu santikaṃ gantvā ekaṃ bhikkhuṃ yācāmi, asītiyā mahāsāvakesu katarāṃ yācāmi”ti āha. Tā sabbāpi mantetvā dhammabhaṇḍagārikaṃ Ānandattherameva ārocesuṃ. Rājā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinna evamāha “bhante amhākaṃ gehe itthiyo Ānandattherassa santike dhammaṃ sotuṇca uggaṇḥituṇca icchanti, sādhu vata sace therā amhākaṃ gehe dhammaṃ deseyya ceva vāceyya cā”ti. Satthā “sādhū”ti sampañicchitvā therāṃ āṇāpesi. Tato paṭṭhāya rañño itthiyo therassa santike dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇḥanti ca.

Athekadivasaṃ rañño cūḷāmaṇi naṭṭho. Rājā tassa naṭṭhabhāvaṃ sutvā amacce āṇāpesi “sabbe antovaḷaṇṇanake manusse gahetvā cūḷāmaṇiṃ āharāpethā”ti. Amaccā mātugāme ādiṃ katvā cūḷāmaṇiṃ paripucchantā adisvā mahājanaṃ kilamenti. Taṃ divasaṃ Ānandatthero rājanivesanaṃ pavittṭho. Yathā tā itthiyo pubbe therāṃ disvāva haṭṭhatuṭṭhā dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇḥanti ca, tathā akatvā sabbā domanassappattāva ahesuṃ. Tato therena “kasmā tumhe ajja

evarūpā jātā”ti pucchitā evamāhaṃsu “bhante rañño cūlāmaṇiṃ pariyesāmāti amaccā mātugāme upādāya antovaḷaṇjanake kilamenti, na jānāma kassa kiṃ bhavissatīti, tenamha domanassappattā”ti. Thero “mā cintayitthā”ti tā samassāsetvā rañño santikaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā “maṇi kira te mahārāja nattho”ti pucchi. Āma bhanteti. Asakkhi pana taṃ āharāpetunti. Bhante sabbaṃ antojanaṃ gahetvā kilamentopi na sakkomi āharāpetunti. Mahārāja mahājanaṃ akilametvāva āharaṇūpāyo atthīti. Kataro bhanteti. Piṇḍadānaṃ mahārājāti. Kataraṃ piṇḍadānaṃ bhanteti. “Mahārāja yattakesu āsaṅkā atthi, te gahetvā ekekassa ekekaṃ palālapiṇḍaṃ vā mattikāpiṇḍaṃ vā datvā ‘imaṃ paccūsakāle āharitvā asukaṭṭhāne nāma pāthetthā’ti vattabbaṃ. Yena gahito bhavissati, so tasmiṃ pakkhipitvā āharissati. Sace paṭhamadivaseyeva pātentī, iccetaraṃ kusalaṃ. No ce pātentī, dutiyadivasepi tatiyadivasepi tatheva kātabbaṃ. Evaṃ mahājano ca na kilamissati, maṇiṇca labhissasi”ti evaṃ vatvā thero agamāsi.

Rājā vuttanayeneva tayo divase dāpesi, neva maṇiṃ āharimsu. Thero tatiyadivase āgantvā “kiṃ mahārāja pātito maṇi”ti pucchi. Na pātentī bhanteti. “Tena hi mahārāja mahātalasmiṃ yeve paṭicchannaṭṭhāne mahācāṭiṃ ṭhapāpetvā udakassa pūrāpetvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā ‘sabbe antovaḷaṇjanakamanussā ca itthiyo ca uttarāsaṅgaṃ katvā ekekova antosāṇiṃ pavisitvā hatthaṃ dhovitvā āgacchantū’ti vadehī”ti thero imaṃ upāyaṃ ācikkhitvā pakkāmi. Rājā tathā kāresi. Maṇicoro cintesi “dhammabhaṇḍāgārīko imaṃ adhikaraṇaṃ ādāya maṇiṃ adassetvā osakkissatīti aṭṭhānametaṃ¹, pātetum dāni vaṭṭatī”ti maṇiṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya antosāṇiṃ pavisitvā cāṭiyaṃ pātetvā nikkhami. Sabbesaṃ nikkhantaḷe udakaṃ chaḍḍetvā maṇiṃ addasaṃsu. Rājā “theraṃ nissāya mahājanaṃ akilametvāva me maṇi laddho”ti tussi, antovaḷaṇjanakamanussāpi “theraṃ nissāya mahādukkhato muttamhā”ti tussimsu. “Therassānubhāvena

1. Apassitvā na osakkissatī, addhā etaṃ (Ka)

rañño cūlāmaṇi laddho”ti therassānubhāvo sakalanagare ceva
bhikkhusaṁghe ca pākaṭo jāto.

Dhammasabhāyaṁ sannisinnā bhikkhū therassa guṇaṁ vaṇṇayimsu
“āvuso Ānandatthero attano bahussutatāya paṇḍiccena upāyakusalatāya
mahājanaṁ akilamtvā upāyeneva rañño maṇim dassesi”ti. Satthā āgantvā
“kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya
nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni Ānandeneva parahatthagataṁ bhaṇḍaṁ
dassitaṁ, pubbepi paṇḍitā mahājanaṁ akilamtvā upāyeneva
tiracchānahatthagataṁ bhaṇḍaṁ¹ dassayimsū”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto sabbasippesu
nipphattiṁ patto tasseva amacco ahosi. Athekadivasam rājā mahantena
parivārena uyyānaṁ gantvā vanantarāni vicaritvā udakakīlaṁ kīlitukāmo
maṅgalapokkharāṇim otaritvā itthāgārampi pakkosi. Itthiyo attano attano
sīsūpagagīvūpagādīni ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgesu pakkhipitvā
samuggapiṭṭhesu ṭhapetvā dāsiyo paṭicchāpetvā pokkharāṇim otarimsu.
Athekā uyyānamakkaṭi sākhantere nisinnā devim piḷandhanāni omuñcitvā
uttarāsaṅge pakkhipitvā samuggapiṭṭhe ṭhapayamānaṁ disvā tassā
muttāhāraṁ piḷandhitukāmā hutvā dāsiyā pamādaṁ olokayamānā nisīdi,
dāsīpi taṁ rakkhamānā tahaṁ tahaṁ oloketvā nisinnāyevea niddāyitum²
ārabhi. Makkaṭi tassā pamādabhāvaṁ ñatvā vātavegena otaritvā
mahāmuttāhāraṁ gīvāya paṭimuñcitvā vātavegena uppatitvā sākhantere
nisīditvā aññāsaṁ makkaṭīnaṁ dassanabhayaena ekasmiṁ rukkhasusiraṭṭhāne
ṭhapetvā upasantūpasantā viya taṁ rakkhamānā nisīdi.

Sāpi kho dāsī paṭibujjhivā muttāhāraṁ apassantī kampamānā aññaṁ
upāyaṁ adisvā “puriso deviyā muttāhāraṁ gahetvā palāto”ti mahāviraṇaṁ
viravi, ārakkhamanussā tato tato sannipatitvā tassā vacanaṁ sutvā rañño
ārocayimsu. Rājā “coraṁ gaṇhathā”ti āha. Purisā

1. Tiracchānahatthūpagatabhaṇḍakaṁ (Sī)

2. Pacalāyitum (Sī, I)

uyyānā nikkhamitvā “coraṃ gaṇhatha, coraṃ gaṇhathā”ti ito cito ca olokenti. Atheko jānapado balikārapuriso taṃ saddaṃ sutvā kampamāno palāyi. Taṃ disvā rājapurisā “ayaṃ coro bhavissatī”ti anubandhitvā taṃ gahetvā pothetvā “are duṭṭhacora evaṃ mahāsāraṃ nāma piḷandhanaṃ avaharissasī”ti paribhāsimsu. So cintesi “sacāhaṃ ‘na gaṇhāmī’ti vakkhāmi, ajja me jīvitam natthi, pothentāyeva maṃ māressanti, sampatiṇṇhāmi nan”ti. So “āma sāmi gahitaṃ me”ti āha. Atha naṃ bandhitvā rañño santikaṃ ānayimso. Rājāpi naṃ pucchi “gahitaṃ te mahāsārapīḷandhanan”ti. Āma devāti. Idāni taṃ kahanti. Deva mayā mahāsāraṃ nāma mañcapīṭhampi na diṭṭhapubbaṃ, seṭṭhi pana maṃ mahāsārapīḷandhanaṃ gaṇhāpesi, sohaṃ taṃ gahetvāva tassa adāsim, so naṃ jānātīti.

Rājā seṭṭhiṃ pakkosāpetvā “gahitaṃ te imassa hatthato mahāsārapīḷandhanan”ti pucchi. Āma devāti. Kahaṃ tanti. Purohitassa me dinnanti. Purohitampi pakkosāpetvā tatheva pucchi, sopi sampatiṇṇhitvā “gandhabbassa me dinnan”ti āha. Tampi pakkosāpetvā “purohitassa hatthato te mahāsārapīḷandhanaṃ gahitaṃ”ti pucchi. Āma devāti. Kahaṃ tanti. Kilesavasena me vaṇṇadāsiyā dinnanti. Tampi pakkosāpetvā pucchi, sā “na gaṇhāmī”ti āha. Te pañca jane pucchantānaññeva sūriyo atthaṃ gato. Rājā “idāni vikālo jāto, sve jānissāmā”ti te pañca jane amaccānaṃ datvā nagaraṃ pāvisi.

Bodhisatto cintesi “idaṃ piḷandhanaṃ antovaḷañje natṭhaṃ, ayañca gahapatiko bahivaḷañjo, dvārepi balavārakkho, tasmā antovaḷañjanakānampi taṃ gahetvā palāyitum na sakkā. Evaṃ neva bahivaḷañjanakānaṃ, na anto, uyyāne vaḷañjanakānaṃ gahaṇūpāyo dissati. Iminā duggatamanussena ‘seṭṭhissa me dinnan’ti kathentena attano mokkhatthāya kathitaṃ bhavissati, seṭṭhināpi ‘purohitassa me dinnan’ti kathentena ‘ekato hutvā nittharissāmī’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, purohitenāpi ‘gandhabbassa me dinnan’ti kathentena ‘bandhanāgāre gandhabbaṃ nissāya sukhena vasissāmā’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, gandhabbenāpi ‘vaṇṇadāsiyā me dinnan’ti kathentena ‘ekantena anukkaṇṭhitā bhavissāmā’ti

cintetvā kathitaṃ bhavissati, imehi pañcahi corehi na bhavitabbaṃ, uyyāne makkaṭā bahū, piḷandhanena ekissā makkaṭiyā hatthe āruḷhena bhavitabbaṃ”ti. So rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja core amhākaṃ niyyādettha, mayaṃ taṃ kiccaṃ sodhessāmā”ti āha. Rājā “sādhu paṇḍita, sodhehi”ti tassa niyyādesi.

Bodhisatto attano dāsapurise pakkosāpetvā te pañca jane ekasmiṃyeva ṭhāne vasāpetvā samantā ārakkhaṃ katvā kaṇṇaṃ datvā “yaṃ te aññaṃaññaṃ kathenti, taṃ mayhaṃ ārocethā”ti vatvā pakkāmi. Te tathā akāmsu. Tato manussānaṃ sannisinnavelāya seṭṭhi taṃ gahapatikaṃ āha “are duṭṭhagahapati tayā ahaṃ, mayā vā tvaṃ kahaṃ diṭṭhapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti āha. So “sāmi mahāseṭṭhi ahaṃ mahāsāraṃ nāma rukkhasārāpādakaṃ mañcapīṭhampi na jānāmi, ‘taṃ nissāya pana mokkhaṃ labhissāmī’ti evaṃ avacaṃ, mā me kujjha sāmī”ti āha. Purohitopi seṭṭhiṃ āha “mahāseṭṭhi tvaṃ iminā attano adinnakameva mayhaṃ kathaṃ adāsī”ti. “Mayampi dve issarā, amhākaṃ ekato hutvā ṭhitakāle kammaṃ khippaṃ nipphajjissatī”ti kathesinti. Gandhabbopi purohitaṃ āha “brāhmaṇa kadā tayā mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti. “Ahaṃ taṃ nissāya vasanaṭṭhāne sukhaṃ vasissāmī”ti kathesinti. Vaṇṇadāsīpi gandhabbaṃ āha “are duṭṭhagandhabba ahaṃ kadā tava santikaṃ gatapubbā, tvaṃ vā mama santikaṃ āgatapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti. Bhagini kiṃ kārāṇā kujjhasi, “amhesu pañcasu ekato vasantesu gharāvāso bhavissati, anukkaṇṭhamānā sukhaṃ vasissāmā”ti kathesinti. Bodhisatto payojitamanussānaṃ santikā taṃ kathaṃ sutvā tesaṃ tathato acorabhāvaṃ ñatvā “makkaṭiyā gahitapiḷandhanaṃ upāyeneva pātesāmi”ti geṇḍumayāni¹ bahūni piḷandhanāni kāretvā uyyāne makkaṭiyō gāhāpetvā hatthapādagīvāsu geṇḍupiḷandhanāni piḷandhāpetvā vissajjesi. Itarā makkaṭī piḷandhanaṃ rakkhamānā uyyāne eva nisīdi.

Bodhisatto manusse āṇāpesi “gacchatha tumhe, uyyāne sabbā makkaṭiyō upadhāretha, yassā taṃ piḷandhanaṃ passatha, taṃ uttāsetvā piḷandhanaṃ gaṇhathā”ti. Tāpi kho makkaṭiyō “piḷandhanaṃ no laddhan”ti

tutṭhapapaṭṭhā uyyāne vicarantiyo tassā santikaṃ gantvā “passa amhākaṃ piḷandhanan”ti āhaṃsu. Sā makkaṭṭi asahamānā “kiṃ iminā geṇḍupiḷandhanenā”ti muttāhāraṃ piḷandhitvā nikkhami. Atha naṃ te purisā disvā piḷandhanan chaddāpetvā āharitvā bodhisattassa adaṃsu. So taṃ ādāya rañño dassetvā “idaṃ te deva piḷandhanan, te pañcapi acorā, idaṃ pana uyyāne makkaṭṭiyā ābhatan”ti āha. Kathaṃ pana te paṇḍita makkaṭṭiyā hatthaṃ āruḷhabhāvo nāto, kathaṃ te gahitanti. So sabbaṃ ācikkhi. Rājā tutṭhamānaso “saṅgāmasīsādīsu nāma sūrādayo icchitabbā hontī”ti bodhisattassa thutiṃ karonto imaṃ gāthamāha—

92. “Ukkaṭṭhe sūramicchanti, mantīsu akutūhalaṃ.

Piyañca annapānamhi, atthe jāte ca paṇḍitan”ti.

Tattha **ukkaṭṭheti** upakaṭṭhe, ubhatobyūḷhe saṅgāme sampahāre vattamāneti attho. **Sūramicchantī**ti asaniyāpi matthake patamānāya apalāyinaṃ sūraṃ icchanti, tasmim̐ khaṇe evarūpo saṅgāmayodho patthetabbo hoti. **Mantīsu akutūhalanti** kattabbākattabbakiccaṃ sammantanakāle uppanne mantīsu yo akutūhalo avikiṇṇavāco mantanā na bhindati, taṃ icchanti, tādiso tesu ṭhānesu patthetabbo hoti. **Piyañca annapānamhī**ti madhure annapāne paccupaṭṭhite sahaparibhuñjanatthāya piyapuggalaṃ patthenti, tādiso tasmim̐ kāle patthetabbo hoti. **Atthe jāte ca paṇḍitanti** atthagambhīre dhammagambhīre kismiñcideva kāraṇe vā pañhe vā uppanne paṇḍitaṃ vicakkhaṇaṃ icchanti. Tathārūpo hi tasmim̐ samaye patthetabbo hotīti.

Evam̐ rājā bodhisattaṃ vaṇṇetvā thometvā ghanavassaṃ vassento mahāmegho viya sattahi ratanehi pūjetvā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā therassa guṇaṃ kathetvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Mahāsārajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Vissāsabhojanajātakavaṇṇanā (93)

Na vissase avissattheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabba kathesi. Tasmiṃ kira samaye yebhuyyena bhikkhū “mātarā no dinnam, pitarā no dinnam, bhātarā, bhaginiyā, cūlamātarā, cūlapitarā, mātulena, mātulāniyā dinnam. Amhākaṃ gihikālepi bhikkhukālepi ete dātum yuttarūpāvā”ti nātīhi dinne cattāro paccaye vissatthā hutvā apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Satthā taṃ kāraṇam ñatvā “bhikkhūnam mayā dhammadesanam kātum vaṭṭatī”ti bhikkhū sannipātāpetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma nātīhipi aññātīhipi dinnake cattāro paccaye paccavekkhitvā paribhogo kātabbo. Apaccavekkhitvā paribhogam katvā hi kālam kurumāno bhikkhu yakkhapeta-attabhāvato na muccati, apaccavekkhitaparibhogo nāmesa visaparibhogasadiso. Visam hi vissāsikena dinnakampi avissāsikena dinnakampi māretiyeva. Pubbepi vissāsena dinnam visam paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pattā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tasseko gopālako kiṭṭhasambādhasamaye gāvo gahetvā araṇṇam pavisitvā tattha gosālam¹ katvā rakkhanto vasati. Seṭṭhino ca kālena kālam gorasam āharati. Athassa gosālāya² avidūre sīho nivāsam gaṇhi, gāvīnam sīhasantāsenā milātānam khīraṃ mandam ahoṣi. Atha nam ekadivasaṃ sappiṃ ādāya āgataṃ seṭṭhi pucchi “kiṃ nu kho samma gopālaka mandam sappi”ti. So taṃ kāraṇam ācikkhi. Atthi pana samma tassa sīhassa katthaci paṭibandhoti. Atthissa sāmī ekāya migamātukāya saddhiṃ saṃsaggoti. Sakkā pana taṃ gāhāpetunti. Sakkā sāmīti. “Tena hi taṃ gahetvā tassā nalātato paṭṭhāya sarīre lomāni visena punappunam rajitvā sukkhāpetvā dve tayo divase atikkāmetvā taṃ migamātukaṃ vissajjehi, so tassā sinehena sarīraṃ lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissati. Athassa cammanakhadāṭhā ceva vasaṇca maṃsaṇca gahetvā āgaccheyyāsī”ti halāhalavisam datvā uyyojesi.

1. Gopallikam (Sī, Syā, I)

2. Gopallikāya (Sī, Syā, I)

So gopālako jālaṃ khipitvā upāyena taṃ migamātukaṃ gaṇhitvā tathā akāsi. Sīho taṃ disvāva balavasinehena tassā sarīraṃ lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Gopālakopi cammādīni gaheṭvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ ñatvā “paresu sineho nāma na kātabbo, evaṃ balasampannopi sīho migarājā kilesavasena saṃsaggaṃ nissāya migamātukāya sarīraṃ lehanto visaparibhogaṃ katvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā sampattaparisāya dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

93. “Na vissase avissatthe, vissattheṇi na vissase.

Vissāsā bhayamanveti, sīhaṃva migamātukā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—yo pubbe sabhayo attani avissattho ahosi, tasmim **avissatthe**, yo pubbeṇi nibbhayo attani vissāsikoyeva, tasmim **vissattheṇi na vissase**, neva vissāsaṃ kareyya. Kiṃ kāraṇā? **Vissāsā bhayamanveti**, yo hi mitteṇi amitteṇi vissāso, tato bhayameva āgacchati. Kathaṃ? **Sīhaṃva migamātukā**, yathā mittasanthavavasena katavissāsāya migamātukāya santikā sīhassa bhayaṃ anveti, upagataṃ sampattanti attho. Yathā vā vissāsavasena sīhaṃ migamātukā anvetā upagatātipi attho.

Evaṃ bodhisatto sampattaparisāya dhammaṃ desetvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā mahāseṭṭhi ahameva ahosi”ti.

Vissāsabhojanaajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Lomahaṃsajātakavaṇṇanā (94)

Sotatto sosinno cevāti idam Satthā Vesālīm upanissāya Pāṭikārāme viharanto Sunakkhattam ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye Sunakkhatto Satthu upaṭṭhāko hutvā pattacīvaramādāya vicaramāno Korakkhattiyassa dhammam rocento Dasabalassa pattacīvaram niyyādetvā Korakkhattiyam nissāya vasati¹. Tassa kālakañjika-asurayoniyam nibbattakāle gihi hutvā “natthi samaṇassa Gotamassa uttari manussadhammā alamariyañāṇadassanaviseso, takkapariyāhataṃ samaṇo Gotamo dhammam deseti vīmaṃsānucaritam sayamṇapaṭibhānam. Yassa ca khvāssa atthāya dhammo desito, na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā”² Vesāliyam tiṇṇam pākārānam antare vicaranto Satthu avaṇṇam bhāsati.

Athāyasmā Sāriputto piṇḍāya caranto tassevam avaṇṇam bhāsantassa sutvā piṇḍapāṭapaṭikkanto tamattham Bhagavato ārocesi. Bhagavā “kodhano Sāriputta Sunakkhatto moghapuriso, kodhavasenevamāha, kodhavasenāpi pana³ ‘na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā’^{ti} vadanto ajānitvāpi mayham guṇameva bhāsati. Na kho pana so moghapuriso mayham guṇam jānāti. Mayham hi Sāriputta cha abhiññā nāma atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Dasabalañāṇāni atthi, catuvesārajañāṇam atthi, catuyoniparicchedakañāṇam atthi, pañcagatiparicchedakañāṇam atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Evaṃ uttarimanussadhammasamannāgataṃ pana maṃ yo evaṃ vadeyya ‘natthi samaṇassa Gotamassa uttarimanussadhammo’^{ti}, so taṃ vācam appahāya taṃ cittam appahāya taṃ diṭṭhim appaṇinissajjitvā yathābhataṃ nikkhitto evaṃ niraye”^{ti} evaṃ attano vijjamānam uttarimanussadhammassa guṇam kathetvā “sunakkhatto kira Sāriputta Korakkhattiyassa dukkarakārikāya micchātape pasanno, micchātape pasīdantena⁴ pana mayi eva pasīditum vaṭṭati. Ahañhi ito ekanavutikappamatthake ‘atthi nu kho ettha sāro’^{ti} bāhirakam micchātapaṃ vīmaṃsanto caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyavāsam vasim, tapassī sudam homi paramatapassī,

1. Vasitvā (Sī) 2. Ma 1. 97 piṭṭhe. 3. Kodhavaseneva (Ka) 4. Pasīdanto (Syā, I)

lūkho sudam homi paramalūkho, jegucchī sudam homi paramajegucchī,
pavivitto sudam homi paramapavivitto”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte ekanavutikappamatthake bodhisatto “bāhirakatapaṃ
vīmaṃsissāmī”ti ājīvakaṃ pabbajjāṃ pabbajjivā acelako ahosi rajojalliko,
pavivitto ahosi ekavīhārī. Manusse disvā migo viya palāyi,
mahāvīkatibhojano ahosi, vacchakagomayādīni paribhuñji,
appamādavīhāratthāya araṇṇe ekasmiṃ bhīṃsanake vanasaṇḍe vihāsi.
Tasmimpi viharanto himapātasamaye antaraṭṭhake rattim vanasaṇḍā
nikkhamitvā abbhokāse viharitvā sūriye uggate vanasaṇḍam pavisati. So
yathā rattim abbhokāse himodakena tinto, tatheva divā vanasaṇḍato
paggharantehi udakabindūhi temayi. Evaṃ ahorattam sītadukkham anubhoti.
Gimhānam pana pacchime māse divā abbhokāse viharitvā rattim
vanasaṇḍam pavisati. So yathā divā abbhokāse ātapena pariḷāhappatto,
tatheva rattim nivāte vanasaṇḍe pariḷāham pāpuṇāti, sarīrā sedadhārā
muccanti. Athassa pubbe assutapubbā ayaṃ gāthā paṭibhāsi—

94. “Sotatto sosinno¹ ceva, eko bhīṃsanake vane.

Naggo na caggimāsīno, esanāpasuto muni”ti.

Tattha **sotattoti** sūriyasantāpena suṭṭhu tatto. **Sosinnoti** himodakena
susinno² suṭṭhu tinto. **Eko bhīṃsanake vaneti** yattha pavīṭṭhānam
yebhuyyena lomāni haṃsanti, tathārūpe bhīṃsanakevanasaṇḍe eko
adutiyo ahoṣinti dīpeti. **Naggo na caggimāsīnoti** naggo ca na ca
aggimāsīno. Tathā sītena³ pīḷiyamānopi neva nivāsanapārūpanam vā ādiyīm,
na ca aggim āgamma nisīdinti dīpeti. **Esanāpasutoti** abrahmacariyepi
tasmim brahmacariyasaññi hutvā “brahmacariyamevetam esanā gavesanā
upāyo brahmalokassā”ti evaṃ tāya brahmacariyesanāya pasuto anuyutto
ussukkam āpanno ahoṣinti dasseti.

1. Sosīto (Sī, Syā, I), sosindo (Ka); Ma 1. 113 piṭṭhe passitabbam.

2. Susīto (Sī, Syā, I), susindo (Ka)

3. Vātasītena (Syā)

Munīti “muni kho esa monatthāya paṭipanno”ti evaṃ lokena sambhāvito ahosinti dīpeti.

Evaṃ caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyaṃ caritvā bodhisatto maraṇakāle upaṭṭhitaṃ nirayanimittaṃ disvā “idaṃ vatasamādānaṃ niratthakan”ti ñatvā taṅkhaṇaṇṇeva taṃ laddhiṃ bhinditvā sammādiṭṭhiṃ gahetvā devaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “ahaṃ tena samayena so ājīvako ahosin”ti.

Lomahaṃsajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Mahāsudassanajātakavaṇṇanā (95)

Aniccā tava saṅkhārāti idaṃ Satthā parinibbānamañce nipanno Ānandattherassa “mā bhante Bhagavā imasmiṃ khuddakanagarake”tyādivacanaṃ¹ ārabha kathesi. Tathāgate hi Jetavane viharante Sāriputtatthero kattikapuṇṇamāyaṃ Nāḷakagāmake jātovarakē parinibbāyi, Mahāmoggallāno kattikamāsasseva kāḷapakka-amāvasiyaṃ. Evaṃ parinibbute aggasāvakayuge “ahampi Kusinārāyaṃ parinibbāyissāmi”ti anupubbena cārikaṃ caramāno tattha gantvā yamakasālānamantare uttarasīsake mañcake anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Atha naṃ āyasmā Ānandatthero “mā bhante Bhagavā imasmiṃ khuddakanagarake visame ujjāṅgalanagarake sākhānagarake parinibbāyi, aññesaṃ Campārājagahādīnaṃ mahānagarānaṃ aññatarasmiṃ Bhagavā parinibbāyatū”ti yāci. Satthā “mā Ānanda imaṃ ‘khuddakanagarakaṃ ujjāṅgalanagarakaṃ sākhānagarakaṃ’ti vadehi, ahaṃ hi pubbe Sudassanacakkavattirājakāle imasmiṃ nagare vasiṃ, tadā idaṃ dvādasayojanikena ratanapākārena parikkhittaṃ mahānagaraṃ aho”ti vatvā therena yācito atītaṃ āharanto **Mahāsudassanasuttaṃ**² kathesi.

Tadā pana Mahāsudassanaṃ Sudhammapāsādā otaritvā avidūre sattaratanamaye tālavane paññattasmiṃ kappiyamañcake dakkhiṇena

1. Dī 2. 121 piṭṭhe.

2. Dī 2. 139 piṭṭhe.

passena anuṭṭhānaseyyāya nipannaṃ disvā “imāni te deva caturāsīti nagarasahassāni Kusāvatirājadhānippamukhāni, ettha chandaṃ karohī”ti Subhaddāya deviyā vutte Mahāsudassano “mā devi evaṃ avaca, atha kho ‘ettha chandaṃ vinehi, mā apekkhaṃ akāsī’ti evaṃ maṃ ovaḍā”ti vatvā “kiṃ kāraṇā devā”ti pucchito “ajjāhaṃ kālakiriyaṃ karissāmī”ti. Atha naṃ devī rodamānā akkhīni puñchitvā kicchena kasirena tathā vatvā rodi paridevi. Sesāpi caturāsītisahassa-itthiyo rodimsu paridevimsu. Amaccādīsupi ekopi adhivāsetuṃ nāsakkhi, sabbepi rodimsu. Bodhisatto “alaṃ bhaṇe, mā saddamakattā”ti sabbe nivāretvā devīm āmantetvā “mā tvaṃ devi rodi, mā paridevi. Tilaphalamattopi hi saṅkhāro nicco nāma natthi, sabbepi aniccā bhedaṇadhammā evā”ti vatvā devīm ovaḍanto imaṃ gāthamāha—

95. “Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino.

Uppajjitvā nirujjhanti, tesaṃ vūpasamo sukho”ti.

Tattha **aniccā vata saṅkhārā**ti bhadde Subhaddādevi yattakā kehici paccayehi samāgantvā katā khandhāyatanādayo saṅkhārā, sabbe te aniccāyeva nāma. Etesu hi rūpaṃ aniccaṃ -pa- viññāṇaṃ aniccaṃ. Cakkhu aniccaṃ -pa- dhammā aniccā. Yaṅkiñci saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ ratanaṃ, sabbaṃ taṃ aniccameva. Iti “aniccā vata saṅkhārā”ti gaṇha. Kasmā? **Uppādavayadhamminoti**, sabbe hete uppādadhammino ceva vayadhammino ca uppajjanabhijjanasabhāvāyeva, tasmā “aniccā”ti veditabbā. Yasmā ca aniccā, tasmā **uppajjitvā nirujjhanti**, uppajjitvā ṭhitiṃ patvāpi nirujjhantiyeva. Sabbeva hete nibbattamānā uppajjanti nāma, bhijjamānā nirujjhanti nāmā. Tesaṃ uppāde satiyeva ca ṭhiti nāma hoti, ṭhitiyā satiyeva bhaṅgo nāma hoti. Na hi anuppannassa ṭhiti nāma, nāpi ṭhitaṃ abhijjanakaṃ nāma atthi. Iti sabbepi saṅkhārā tīṇi lakkhaṇāni patvā tattha tattheva nirujjhanti, tasmā sabbepime aniccā khaṇikā ittarā adhuvā pabhaṅguno calitā samīritā anaddhaniyā payātā tāvakālikā nissārā, tāvakālikatṭhena māyāmarīciphēṇasadisā. Tesu bhadde Subhaddādevi kasmā sukhasaññaṃ uppādeti, evaṃ pana gaṇha **tesaṃ vūpasamo sukhoti**, sabbavaṭṭavūpasamanato tesaṃ vūpasamo nāma nibbānaṃ, tadevekaṃ ekantato sukhaṃ, tato aññaṃ sukhaṃ nāma natthīti.

Evam Mahāsudassano amatamahānibbānena desanāya kūṭam gahetvā avasesassapī mahājanassa “dānam detha, sīlam rakkhatha, uposathakammam karoṭhā”ti ovādam datvā devalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Subhaddā devī Rāhulamātā ahosi, pariṇāyakaratanam Rāhulo, sesaparisā Buddhaparisā, Mahāsudassano pana ahameva ahosin”ti.

Mahāsudassanajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Telapattajātakavaṇṇanā (96)

Samatittikam anavasesakanti idam Satthā Sumbharaṭṭhe Sedakam¹ nāma nigamam upanissāya aññatarasmim vanasaṇḍe viharanto Janapadakalyāṇisuttam ārabba katesi. Tatra hi Bhagavā—

“Seyyathāpi bhikkhave ‘Janapadakalyāṇī Janapadakalyāṇī’ti kho bhikkhave mahājanakāyo sannipateyya, sā kho panassa Janapadakalyāṇī paramapāsāvinī nacce, paramapāsāvinī gīte. ‘Janapadakalyāṇī naccati gāyati’ti kho bhikkhave bhiyyoso mattāya mahājanakāyo sannipateyya. Atha puriso āgaccheyya jīvitukāmo amaritukāmo sukhakāmo dukkhapaṭikūlo. Tamenam evam vadeyya² “ayam te ambho purisa samatittiko telapatto antarena ca mahājanakāyassa³ antarena ca Janapadakalyāṇiyā pariharitabbo⁴, puriso ca tam ukkhittāsiko piṭṭhito piṭṭhito anubandhissati ‘yattheva nam thokampi chaḍḍessasi, tattheva te sīsam pātesāmi’ti”. Tam kim maññatha bhikkhave, api nu so puriso amum telapattam amanasikaritvā bahiddhā pamādam āhareyyāti. No hetam bhante. Upamā kho myāyam bhikkhave katā atthassa viññāpanāya. Ayamevettha⁵ attho—‘samatittiko telapatto’ti kho bhikkhave kāyagatāyetaṃ satiyā adhivacanam.

1. Setakam (Sī, Syā)

3. Mahāsamayam (Sī, I), mahāsamajjam (Pāliyam)

5. Ayamettha (Sī, Syā)

2. Vadeyyum (Sī, Ka)

4. Hāretabbo (Sī)

Tasmātiha bhikkhave evaṃ sikkhitabbaṃ ‘kāyagatā no sati bhāvitā bhavissati susamāradhā’ti evaṃhi vo bhikkhave sikkhitabbaṃ”ti¹—

Idaṃ Janapadakalyāṇisuttaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kathesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—**Janapadakalyāṇī**ti janapadamhi kalyāṇī uttamā chasarīradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā. Sā hi yasmā nātidighā, nātirassā, nātikisā, nātithulā, nātikālā, nāccodātā, atikkantā mānusakavaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ, tasmā chasarīradosarahitā. Chavikalyāṇaṃ maṃsakalyāṇaṃ nhārukalyāṇaṃ aṭṭhikalyāṇaṃ vayokalyāṇanti imehi pana pañcahi kalyāṇehi samannāgatattā pañcakalyāṇasamannāgatā nāma. Tassā hi āgantukobhāsakiccaṃ nāma natthi, attano sarīrobhāseneva dvādasahatthe ṭhāne ālokaṃ karoti, piyaṅgusāmā vā hoti suvaṇṇasāmā vā. Ayamassā **chavikalyāṇatā**. Cattāro panassā hatthapādā mukhapariyosānaṇca lākhārasaparikkammakataṃ viya rattapavāḷarattakambalasadisāṃ hoti. Ayamassā **maṃsakalyāṇatā**. Vīsati nakhapattāni maṃsato amuttaṭṭhāne lākhārasapūritāni viya, muttaṭṭhāne khīradhārāsadisāni. Ayamassā **nhārukalyāṇatā**. Dvattimsa dantā supphusitā sudhotavajirapanti viya khāyanti. Ayamassā **aṭṭhikalyāṇatā**. Vīsativassasatikāpi pana samānā soḷasavassuddesikā viya hoti nibbalipalitā. Ayamassā **vayokalyāṇatā**.

Paramapāsāvinīti ettha pana pasavanaṃ pasavo, pavattīti attho. Pasavo eva pāsāvo, paramo pāsāvo paramapāsāvo, so assā atthīti paramapāsāvinī. Nacce ca gīte ca uttamappavatti seṭṭhakiriyā. Uttamameva naccaṃ naccati, gītaṇca gāyatīti vuttaṃ hoti.

Atha puriso āgaccheyyāti na attano ruciyā āgaccheyya, ayaṃ panettha adhippāyo—athevaṃ mahājanamajjhe Janapadakalyāṇiyā naccamānāya “sādhū sādhu”ti sādhukāresu aṅguliphoṭanesu celukkhepesu ca pavattamānesu taṃ pavattim sutvā rājā bandhanāgārato ekaṃ corapurisaṃ

1. Saṃ 3. 147 piṭṭhe.

pakkosāpetvā nigaḷāni chinditvā samatittikaṃ superipuṇṇaṃ telapattaṃ tassa hatthe datvā ubho hi hatthehi daḷhaṃ gāhāpetvā ekaṃ asihatthaṃ purisaṃ āṇāpesi “etaṃ gahetvā Janapadakalyāṇiyā samajjaṭṭhānaṃ gaccha. Yattheva cesa pamādaṃ āgamma ekampi telabinduraṃ chaḍḍeti, tatthevassa sīsaṃ chindā”ti. So puriso asiṃ ukkhipitvā taṃ tājento tattha nesi. So maraṇabhayaatajjito jīvitukāmatāya pamādavasena taṃ amanasikaritvā sakimpi akkhīni ummīletvā taṃ Janapadakalyāṇiṃ na olokesi. Evaṃ bhūtapubbamevetāṃ vatthu, sutte pana parikappavasenetāṃ vuttanti veditabbaṃ.

Upamā kho myāyanti ettha pana telapattassa tāva kāyagatāsatiyā opammasaṃsandanaṃ katameva. Ettha pana rājā viya kammaṃ daṭṭhabbaṃ, asi viya kilesā, ukkhittāsikapuriso viya māro, telapattahattho puriso viya kāyagatāsati bhāvako vipassakayogāvacaro. Iti Bhagavā “kāyagatāsatiṃ bhāvetukāmena bhikkhuna telapattahatthena tena purisena viya satim avissajjetvā appamattena kāyagatāsati bhāvetabbā”ti imaṃ suttaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhū imaṃ suttaṃca atthaṃca sutvā evamāhaṃsu “dukkaraṃ bhante tena purisena kataṃ tathārūpiṃ Janapadakalyāṇiṃ anoloketvā telapattaṃ ādāya gacchantenā”ti. Satthā “na bhikkhave tena dukkaraṃ kataṃ, sukamevetāṃ. Kasmā? Ukkhittāsikena purisena santajjetvā nīyamaṇatāya. Yaṃ pana pubbe paṇḍitā appamādena satim avissajjetvā abhisāṅkhaṃ dībbarūpampi indriyāni bhinditvā anoloketvāva gantvā rajjaṃ pāpuṇṇiṃsu, etaṃ dukkaraṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño puttasaṭṭassa sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, so anupubbena viññutaṃ pāpuṇi. Tadā ca rañño gehe Paccekabuddhā bhuñjanti, bodhisatto tesāṃ veyyāvaccāṃ karoti. So ekadivasaṃ cintesi “mama bahū bhātaro, lacchāmi nu kho ahaṃ imasmiṃ nagare kulasantakaṃ rajjaṃ, udāhu no”ti. Athassa etadahosi “Paccekabuddhe pucchitvā jānissāmi”ti. So dutiyadivase Paccekabuddhesu āgatesu dhamakaraṇaṃ ādāya pāṇiṃ parissāvetvā pāde dhovitvā telena makkhetvā tesāṃ antarakhajjakāṃ

khāditvā nisinnakāle vanditvā ekamantaṃ nisinno tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ te avocum—kumāra na tvaṃ imasmiṃ nagare rajjaṃ labhissasi, ito pana vīsajyojanasatamatthake Gandhāraraṭṭhe Takkasilānagaraṃ nāma atthi, tattha gantum sakkonto ito sattame divase rajjaṃ lacchasi. Antarāmagge pana mahāvattani-aṭaviyaṃ paripantho atthi, taṃ aṭaviṃ pariharivā gacchantassa yojanasatiko¹ maggo hoti, ujukaṃ gacchantassa paññāsa yojanāni honti. So hi amanussakantāro nāma. Tattha yakkhiniyo antarāmagge gāme ca sālāyo ca māpetvā upari suvaṇṇatārakavicittavitānaṃ mahārahaseyyaṃ paññāpetvā nānāviraḡapaṭasāṇiyo parikkhipivā dibbalaṅkārehi attabhāvaṃ maṇḍetvā sālāsu nisīditvā āgacchante purise madhurāhi vācāhi saṅgaṇhitvā “kilantarūpā viya paññāyatha, idhāgantvā nisīditvā pāṇiyaṃ pivitvā gacchathā”ti pakkosivā āgatāgatānaṃ āsanāni datvā attano rūpalīlāvilāsehi palobhetvā kilesavasike katvā attanā saddhiṃ ajjhācāre kate tattheva ne lohitena paggharantena khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpenti, rūpagocaraṃ sattaṃ rūpeneva gaṇhanti, saddagocaraṃ madhurena gītavādītasaddena, gandhagocaraṃ dibbagandhehi, rasagocaraṃ dibbena nānaggarasabhojanena, phoṭṭhabbagocaraṃ ubhatolohitakūpadhānehi dibbasayanehi gaṇhanti. Sace indriyāni bhinditvā tā anoloketvā satim paccupaṭṭhāpetvā gamissasi, sattame divase tattha rajjaṃ lacchasi.

Bodhisatto “hotu bhante, tumhākaṃ ovādaṃ gahetvā kiṃ tā olokessāmi”ti Paccekabuddhehi parittaṃ kārāpetvā parittavālukañceva parittasuttaṃ ādāya Paccekabuddhe ca mātāpitaro ca vanditvā nivesanaṃ gantvā attano purise āha “ahaṃ Takkasilāyaṃ rajjaṃ gahetum gacchāmi, tumhe idheva tiṭṭhathā”ti. Atha naṃ pañca janā āhaṃsu “mayampi anugacchāmā”ti. Na sakkā tumhehi anugantum, antarāmagge kira yakkhiniyo rūpādigocare manusse evañcevañca rūpādīhi palobhetvā gaṇhanti, mahā paripantho, ahaṃ pana attānaṃ takketvā gacchāmi. Kiṃ pana deva mayaṃ tumhehi saddhiṃ gacchantā attano piyāni rūpādīni olokessāma,

1. Vīsatiyojanasatiko (Syā), timsayojanasatiko (Ka)

mayampi tatheva gamissāmāti. Bodhisatto “tena hi appamattā hothā”ti te pañca jane ādāya maggaṃ paṭipajji.

Yakkhiniyo gāmādini māpetvā nisīdimṣu. Tesu rūpagocarō puriso tā yakkhiniyo oloketvā rūpārammaṇe paṭibaddhacitto thokaṃ ohīyi, bodhisatto “kiṃ bho thokaṃ ohīyasī”ti āha. Deva pādā me rujjanti, thokaṃ sālāyaṃ nisīditvā āgacchāmīti. Ambho etā yakkhiniyo, mā kho patthesīti. Yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkomi devāti. “Tena hi paññāyissasī”ti itare cattāro ādāya agamāsī. Sopi rūpagocarako tāsāṃ santikaṃ agamāsī, tā attanā saddhiṃ ajjhācāre kate taṃ tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā purato gantvā aññaṃ sālāṃ māpetvā nānātūriyāni gahetvā gāyamānā nisīdimṣu, tattha saddagocarako ohīyi. Purimanayeneva tampi khāditvā purato gantvā nānappakāre gandhakaraṇḍake pūretvā āpaṇaṃ pasāretvā nisīdimṣu, tattha gandhagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā nānaggarasānaṃ dibbabhojanānaṃ bhājanāni pūretvā odanikāpaṇaṃ pasāretvā nisīdimṣu, tattha rasagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā dibbasayanāni paññāpetvā nisīdimṣu, tattha phoṭṭhabbagocarako ohīyi. Tampi khādimṣu, bodhisatto ekakova ahosi.

Athekā yakkhinī “atikharamanto vatāyaṃ, ahaṃ taṃ khāditvāva nivattissāmī”ti bodhisattassa pacchato pacchato agamāsī. Aṭaviyā parabhāge vanakammikādayo yakkhinim disvā “ayaṃ te purato gacchanto puriso kiṃ hoti”ti pucchimṣu. Komārasāmiko me ayyāti. Ambho ayaṃ evaṃ sukumālā¹ pupphadāmasadisā suvaṇṇavaṇṇā kumārikā attano kulaṃ chaḍḍetvā bhavantaṃ takketvā nikkhantā, kasmā etaṃ akilametvā ādāya na gacchasīti. Nesā ayyā mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khāditāti. Ayyā purisā nāma kuddhakāle attano pajāpatiyō yakkhiniyopi karonti petiniyopīti. Sā gacchamānā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā puna sakim vijātavaṇṇaṃ katvā puttaṃ ankena ādāya bodhisattaṃ anubandhi,

1. Sukhumālā (Syā, Ka)

diṭṭhadiṭṭhā purimanayeneva pucchanti. Bodhisattopi tatheva vatvā gacchanto Takkasilaṃ pāpuṇi. Sā puttāṃ antaradhāpetvā ekikāva anubandhi. Bodhisatto nagaradvāraṃ gantvā ekissā sālāya nisīdi, sā bodhisattassa tejena pavisitum asakkontī dibbarūpaṃ māpetvā sālādvāre aṭṭhāsi.

Tasmim samaye Takkasilarājā uyyānaṃ gacchanto taṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā “gaccha, imissā sassāmika-assāmikabhāvaṃ jānāhi”ti manussaṃ pesesi. So taṃ upasaṅkamitvā “sassāmikāsi”ti pucchi. Āma ayya, ayaṃ me sālāya nisinno sāmikoti. Bodhisatto “nesā mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khādītā”ti āha. Sāpi “purisā nāma ayyā kuddhakāle yaṃ icchanti, taṃ vadantī”ti āha. So ubhinnampi vacanaṃ rañño ārocesi. Rājā “assāmikabhaṇḍaṃ nāma rājasantakaṃ hoti”ti yakkhiniṃ pakkosāpetvā ekahatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pāsādaṃ abhiruyha taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

So nhātavilitto¹ sāyamāsaṃ bhuñjitvā sirisayanaṃ abhiruhi. Sāpi yakkhinī attano upakappanaṃ āhāraṃ āharitvā alaṅkatapaṭiyattā sirisayane raññā saddhim nipajjitvā rañño rativasena sukhaṃ samappitassa nipannaṃ ekena passena parivattitvā parodi. Atha naṃ rājā “kiṃ bhadde rodasi”ti pucchi. Deva ahaṃ tumhehi magge disvā ānītā, tumhākaṇca gehe bahū itthiyo, ahaṃ sapattīnaṃ antare vasamānā kathāya uppannāya “ko tuyhaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā gottā vā jātiṃ vā jānāti, tvaṃ antarāmagge disvā ānītā nāmā”ti sise gahetvā nippīliyamānā viya maṅku bhavissāmi. Sace tumhe sakalarajje issariyaṇca āṇaṇca mayhaṃ dadeyyātha, koci mayhaṃ cittaṃ kopetvā kathetum na sakkhissatīti. Bhadde mayhaṃ sakalaraṭṭhavāsino na kiñci honti, nāhaṃ etesaṃ sāmiko. Ye pana rājānaṃ kopetvā akattabbaṃ karonti, tesaṇñevāhaṃ sāmiko. Iminā kāraṇena na sakkā tuyhaṃ sakalaraṭṭhe vā nagare vā issariyaṇca āṇaṇca dātunti. Tena hi deva sace raṭṭhe vā nagare vā āṇaṃ dātum na sakkotha,

1. Nhātānulitto (Sī), nhātānuvilitto (Syā)

antonivesane antovaḷañjanakānaṃ upari mama vasaṃ vattanatthāya āṇaṃ dethā”ti. Rājā dibbaphoṭṭhabbena baddho tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto “sādhū bhadde, antovaḷañjanakesu tuyhaṃ āṇaṃ dammi, tvaṃ etc attano vase vattāpehī”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā rañño niddaṃ okkantakāle yakkhanagaraṃ gantvā yakkhe pakkosivā attanā rājānaṃ jīvitaḥkayaṃ pāpetvā aṭṭhimattaṃ sesetvā sabbaṃ nhārucammamaṃsalohitaṃ khādi, avasesā yakkhā mahādvārato paṭṭhāya antonivesane kukkuṭakukkure ādiṃ katvā sabbe khāditvā aṭṭhimattasese akaṃsu.

Punadivase dvāraṃ yathāpihitameva disvā manussā pharasūhi kavāṭāni koṭṭetvā anto pavisitvā sabbaṃ nivesanaṃ aṭṭhikaparikiṇṇaṃ disvā “saccaṃ vata so puriso āha ‘nāyaṃ mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā’ti. Rājā pana kiñci ajānitvā taṃ gahetvā attano bhariyaṃ akāsi, sā yakkhe pakkosivā sabbaṃ janaṃ khāditvā gatā bhavissatī”ti āhaṃsu. Bodhisattopi taṃ divasaṃ tassāyeva sālāyaṃ parittavālukaṃ sīse katvā parittasuttañca parikkhipitvā khaggaṃ gahetvā ṭhitakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi. Manussā sakalarājānivesanaṃ sodhetvā haritūpalittaṃ katvā upari gandhehi vilimpitvā pupphāni vikiritvā pupphadāmāni osāretvā dhūmaṃ¹ datvā navamālā bandhitvā sammantayimsu “ambho yo puriso dibbarūpaṃ māpetvā pacchato āgacchantiṃ yakkhiniṃ indriyāni bhinditvā olokanamattampi na akāsi, so ativiya uḷārasatto dhitimā ñāṇasampanno, tādise purise rajjaṃ anusāsante sabbaraṭṭhaṃ sukhitaṃ bhavissati, taṃ rājānaṃ karomā”ti. Atha sabbe amaccā ca nāgarā ca ekacchandā hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “deva tumhe imaṃ rajjaṃ kārethā”ti nagaraṃ pavesetvā ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisiñcitvā Takkasilarājānaṃ akaṃsu. So cattāri agatigamaṇāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

1. Dhūpaṃ (Sī)

96. “Samatittikaṃ anavasesakaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya.
Evam sacittamanurakkhe, patthayāno disaṃ agatapubban”ti.

Tattha **samatittikanti** antomukhavaṭṭilekhaṃ pāpetvā samabharitaṃ.
Anavasesakanti anavasiñcanaṃ aparissāvanakaṃ katvā. **Telapattanti**
pakkhittatilatelapattaṃ. **Parihareyyāti** hareyya, ādāya gaccheyya. **Evam**
sacittamanurakkheti taṃ telabharitaṃ pattaṃ viya attano cittaṃ
kāyagatāsatiyā gocare ceva sampayuttasatiyā cāti ubhinnaṃ antare
pakkhipitvā yathā muhuttampi bahiddhā gocare na vikkhipati, tathā paṇḍito
yogāvacaro rakkheyya gopeyya. Kimkāraṇā? Etassa hi—

Dunnigghassa lahuno, yatthakāmanipātino.
Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvahanti¹.

Tasmā—

Suddasāṃ sunipuṇaṃ, yatthakāmanipātinaṃ.
Cittaṃ rakkhetha medhāvī, cittaṃ guttaṃ sukhāvahanti¹.

Idaṇhi—

Dūraṅgamaṃ ekacaraṃ, asarīraṃ guhāsayaṃ.
Ye cittaṃ saṃyamessanti, mikkhanti mārabandhanā¹.

Itarassa pana—

Anavaṭṭhitacittassa, saddhammaṃ avijānato.
Pariplavapasādassa, paññā na paripūrati¹.

Thirakammaṭṭhānasahāyassa pana—

Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso.
Puññapāpapahīnassa, natthi jāgarato bhayaṃ¹.

Tasmā etaṃ—

Phandanaṃ capalaṃ cittaṃ, dūrakkhaṃ dunnivārayaṃ.
Ujūṃ karoti medhāvī, usukārova tejanaṃ¹.

Evam ujūṃ karonto sacittamanurakkhe.

1. Khu 1. 18 piṭṭhe Dhammapade.

Patthayāno disaṃ agatapubbanti imasmim kāyagatāsaticammaṭṭhāne kammaṃ ārabhitvā anamatagge saṃsāre agatapubbaṃ disaṃ patthento pihento vuttanayena sakaṃ cittaṃ rakkheyyāti attho. Kā panesā disā nāma?—

“Mātāpitā disā pubbā, ācariyā¹ dakkhiṇā disā.

Puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

Dāsakammakarā heṭṭhā, uddhaṃ samaṇabrāhmaṇā.

Etā disā namasseyya, alamatto kule gihi²”ti²—

Ettha tāva puttadārādayo “disā”ti vuttā.

“Disā catasso vidisā catasso,

Uddhaṃ adho dasa disā imāyo.

Katamaṃ disaṃ tiṭṭhati nāgarājā,

Yamaddasā supine chabbisāṇan³”ti³—

Ettha puratthimādibhedā disāva “disā”ti vuttā.

“Agārino annadapānavatthadā,

Avhāyikā tampi disaṃ vadanti.

Esā disā paramā setaketu,

Yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavanti⁴”ti⁴—

Ettha pana nibbānaṃ “disā”ti vuttaṃ. Idhāpi tadeva adhippetam. Tañhi

“khayaṃ virāgan⁴”ti-ādīhi dissati apadissati, tasmā “disā”ti vuccati.

Anamatagge pana saṃsāre kenaci bālaputhujjanena supinenapi agatapubbatāya agatapubbā disā nāmāti vuttaṃ. Taṃ patthayantena kāyagatāsatiyā yogo karaṇīyoti.

Evam satthā nibbānena desanāya kūṭaṃ gahetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājaparisā Buddhaparisā ahoṣi, rajjappattakumāro pana ahameva ahoṣin”ti.

Telapattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Ācerā(Ka)

3. Khu 5. 371 piṭṭhe Chaddantajātake.

2. Dī 3. 156 piṭṭhe.

4. Khu 5. 138 piṭṭhe.

7. Nāmasiddhijātakavaṇṇanā (97)

Jīvakañca mataṃ disvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ nāmasiddhikaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira kulaputto nāmena Pāpako nāma. So sāsane uraṃ datvā pabbajito bhikkhūhi “chāvuso Pāpaka, tiṭṭhāvuso Pāpakā”ti vuccamāno cintesi “loke pāpakaṃ nāma lāmakam kālakaṇṇibhūtaṃ vuccati, aññaṃ maṅgalapaṭisaṃyuttaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyupajjhāye upasaṅkamitvā “bhante mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ te evamāhaṃsu “āvuso nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, nāmena kāci atthasiddhi nāma natthi, attano nāmeneva santuṭṭho hohi”ti. So punappunaṃ yāciyeva. Tassāyaṃ nāmasiddhikabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ sannisinnaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu nāmasiddhiko maṅgalaṃ nāmaṃ āharāpeti”ti. Atha Satthā dhammasabhaṃ āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so idāneva, pubbepi nāmasiddhikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmoṃkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Tasseko māṇavo Pāpako nāma nāmena. So “chi Pāpaka, yāhi Pāpakā”ti vuccamāno cintesi “mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyaṃ upasaṅkamitvā “ācariya mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karoṭhā”ti āha. Atha naṃ ācariyo avoca “gaccha tāta, janapadacārikaṃ caritvā attano abhirucitaṃ ekaṃ maṅgalanāmaṃ gahetvā ehi, āgatassa te nāmaṃ parivattetvā aññaṃ nāmaṃ karissāmī”ti. So “sādhū”ti pātheyyaṃ gahetvā nikkhanto gāmena gāmaṃ caranto ekaṃ nagaraṃ pāpuṇi. Tattha ceko puriso kālakato jīvako nāma nāmena. So taṃ nātijanena ālāhanaṃ nīyamānaṃ disvā “kiṃ nāmako esa puriso”ti pucchi. Jīvako nāmesoti. Jīvakopi maratīti. Jīvakopi marati, ajīvakopi marati, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ bālo maññeti. So taṃ kathaṃ sutvā nāme majjhatto hutvā antonagaraṃ pāvisi.

Athekaṃ dāsinaṃ bhatinaṃ adadamānaṃ sāmikā dvāre nisīdāpetvā rajjuyā paharanti, tassā ca “dhanapālī”ti nāmaṃ hoti. So antaravīthiyā gacchanto taṃ pothiyamānaṃ disvā “kasmā imaṃ pothethā”ti pucchi. Bhatinaṃ dāturaṃ na sakkotīti. Kiṃ panassā nāmaṃti. Dhanapālī nāmāti. Nāmena Dhanapālī samānāpi bhatimattaṃ dāturaṃ na sakkotīti. Dhanapāliyopi adhanapāliyopi duggatā honti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ bālo maññeti. So nāme majjhattataro hutvā nagarā nikkhamma maggaṃ paṭipanno antarāmagge maggamūlhapurisaṃ disvā “ambho kiṃ karonto vicarasī”ti pucchi. Maggamūlhomhi sāmīti. Kiṃ pana te nāmaṃti. Panthako nāmāti. Panthakopi maggamūlho hotīti. Panthakopi apanthakopi maggamūlho hoti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ pana bālo maññeti. So nāme atimajjhatto hutvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “kiṃ tāta nāmaṃ rocetvā āgatosī”ti vutte “ācariya Jīvakaṃ nāma maranti ajīvakaṃ, Dhanapāliyopi duggatā honti adhanapāliyopi, Panthakaṃ maggamūlhaṃ honti apanthakaṃ, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, nāmena siddhi natthi, kammeneva siddhi. Alaṃ mayhaṃ aññena nāmena, tadeva me nāmaṃ hotū”ti āha. Bodhisatto tena diṭṭhaṃ kataṃ saṃsandetvā imaṃ gāthamāha—

97. “Jīvakaṃ mataṃ disvā, dhanapālīṃ duggataṃ.

Panthakaṃ vane mūlhaṃ, pāpako punarāgato”ti.

Tattha **punarāgatoti** imāni tīṇi kāraṇāni disvā puna āgato, ra-kāro sandhivasena vutto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa nāmasiddhikoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā nāmasiddhiko idānapi nāmasiddhikoyeva, ācariyaparisā Buddhaparisā, ācariyo pana ahameva aho sin”ti.

Nāmasiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (98)

Sādhu kho paṇḍito nāmāti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi dve janā ekato vaṇijjaṃ karontā bhaṇḍaṃ sakaṭenādāya janapadaṃ gantvā laddhalābhā paccāgamimsu. Tesu kūṭavāṇijo cintesi “ayaṃ bahū divase dubbhojanena dukkhaseyyāya kilanto, idāni attano ghare nānaggarasehi yāvadatthaṃ subhojanaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati. Athāhaṃ imaṃ bhaṇḍaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ tassa dārakānaṃ dassāmi, dve koṭṭhāse attanā gahessāmi”ti. So “ajja bhājessāma, sve bhājessāmā”ti bhaṇḍaṃ bhājetuṃ na icchi. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo akāmaḥ nippīletvā bhājāpetvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro “atipapañco te kato, idhāgantvāpi cirena Buddhupaṭṭhānaṃ āgatosi”ti vutte taṃ pavattiṃ Bhagavato ārocesi. Satthā “na kho so upāsaka idāneva kūṭavāṇijo, pubbepi kūṭavāṇijoyeva. Idāni pana taṃ vañcetukāmo jāto, pubbe paṇḍitepi vañcetum ussaḥi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ vāṇijakule nibbatti, nāmaggaṇadivase cassa “Paṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto aññena vāṇijena saddhiṃ ekato hutvā vaṇijjaṃ karoti, tassa “Atipaṇḍito”ti nāmaṃ ahosi. Te Bārāṇasito pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya janapadaṃ gantvā vaṇijjaṃ katvā laddhalābhā puna Bārāṇasiṃ āgamimsu. Atha nesaṃ bhaṇḍabhājanakāle Atipaṇḍito āha “mayā dve koṭṭhāsā laddhabbā”ti. Kiṃ kārāṇāti. Tvaṃ Paṇḍito, ahaṃ Atipaṇḍito. Paṇḍito ekaṃ laddhuṃ arahati, Atipaṇḍito dveti. Nanu amhākaṃ dvinnāṃ bhaṇḍamūlakampi goṇādayopi samasamāyeva, tvaṃ kasmā dve koṭṭhāse laddhuṃ arahasīti. Atipaṇḍitabhāvenāti. Evaṃ te kathaṃ vaḍḍhetvā kalahaṃ akaṃsu.

Tato Atipaṇḍito “attheko upāyo”ti cintetvā attano pitaraṃ ekasmiṃ susirarukkhe pavesetvā “tvaṃ amhesu

āgatesu ‘Atipaṇḍito dve koṭṭhāse laddhum arahatī’¹ti vadeyyāsī”ti vatvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “samma mayhaṃ dvinnarā koṭṭhāsānaṃ yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā esā rukkhadevatā jānāti, ehi, taṃ pucchissāmā”ti taṃ tattha netvā “ayye rukkhadevate amhākaṃ aṭṭaṃ pacchindā”ti āha. Athassa pitā saraṃ parivattetvā “tena hi kathethā”ti āha. Ayye ayaṃ Paṇḍito, ahaṃ Atipaṇḍito. Amhehi ekato vohāro kato, tattha kena kiṃ laddhabbanti. Paṇḍitena eko koṭṭhāso, Atipaṇḍitena pana dve koṭṭhāsā laddhabbātī. Bodhisatto evaṃ vinicchitaṃ aṭṭaṃ sutvā “idāni devatābhāvaṃ vā adevatābhāvaṃ vā jānissāmī”²ti palālaṃ¹ āharitvā susiraṃ pūretvā aggim adāsi, Atipaṇḍitassa pitā jālāya phuṭṭhakāle aḍḍhajjhāmena sarīrena upari āruyha sākhaṃ gahetvā olambanto bhūmiyaṃ patitvā imaṃ gāthamāha—

98. “Sādhu kho Paṇḍito nāma, na tveva Atipaṇḍito.

Atipaṇḍitena puttana, manamhi upakūḷito”ti.

Tattha **sādhu kho Paṇḍito nāmāti** imasmim loke paṇḍiccena samannāgato kāraṇākāraṇaññū puggalo sādhu sobhano. **Atipaṇḍitoti** nāmamattena Atipaṇḍito kūṭapuriso na tveva varam. **Manamhi upakūḷitoti**² thokenamhi jhāmo, aḍḍhajjhāmakova muttoti attho. Te ubhopi majjhe bhinditvā samaññeva koṭṭhāsaṃ gaṇhitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “pubbepi esa kūṭavāṇijoyevā”ti imaṃ atītaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kūṭavāṇijo paccuppannepi kūṭavāṇijoyeva, paṇḍitavāṇijo pana ahameva aho sin”ti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Palāsaṃ (Syā, Ka)

2. Upakūḷitoti (Sī, Ka), upakuṭṭhitoti (Syā)

9. Parosahassajātakavaṇṇanā (99)

Parosahassampi samāgatānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto puthujjanapucchapañcakam¹ ārabha kathesi. Vatthu **Sarabhajātake**² āvi bhavissati. Ekasmiṃ pana samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā³ “āvuso Dasabalena saṃkhittena kathitaṃ Dhammasenāpati Sāriputto vitthārena byākāsī”ti therassa guṇaṃ kathayamānā⁴ nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Sāriputto idāneva mayā saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena byākaroti, pubbepi byākāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā Himavante vihāsi. Parivāropissa pañca tāpasasatāni ahesuṃ. Athassa jeṭṭhantevāsiko vassārattasamaye upaḍḍhaṃ isigaṇaṃ ādāya loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamāsi. Tadā bodhisattassa kālakiriyāsamayo jāto. Atha naṃ antevāsikā “ācariya kataro vo guṇo laddho”ti adhigamaṃ pucchimsu. So “natthi kiñcī”ti vatvā Ābhassarabrahmaloke nibbatti. Bodhisattā hi arūpasamāpatilābhino hutvāpi abhabbaṭṭhānattā āruppe na nibbattanti. Antevāsikā “ācariyassa adhigamo natthī”ti ālāhane sakkāraṃ na karimsu.

Jeṭṭhantevāsiko āgantvā “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “kālakato”ti sutvā “api ācariyaṃ adhigamaṃ pucchitthā”ti āha. Āma pucchimhāti. Kiṃ kathesi. “Natthi kiñcīti tena vuttaṃ, athassa amhehi sakkāro na kato”ti āhaṃsu. Jeṭṭhantevāsiko “tumhe ācariyassa vacanatthaṃ na jānātha, ākiñcaññāyatanasamāpatilābhī ācariyo”ti āha. Te tasmīṃ punappunaṃ kathentepi na saddahimsu. Bodhisatto taṃ kārāṇaṃ ñatvā “andhabālā mama jeṭṭhantevāsikassa vacanaṃ na saddahanti,

1. Puthujjanapucchakam pañhaṃ (Sī, I), puthujjanapañcakapañhaṃ (Syā)

2. Khu 5. 272 piṭṭhe.

3. Sannipatitā (Sī, I)

4. Guṇakathāya (Sī, I)

imaṃ tesam kāraṇaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti brahmalokā āgantvā
assamapadamatthake mahantenānubhāvena ākāse ṭhatvā jeṭṭhantevāsikassa
paññānubhāvaṃ vaṇṇento imaṃ gāthamāha—

99. “Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti.

Tattha **parosahassampī** atirekasahassampi. **Samāgatānanti**
sannipatitānaṃ bhāsitassa atthaṃ jānitum asakkontānaṃ bālānaṃ.
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññāti te evaṃ samāgatā apaññā ime
bālatāpasā viya vassasatampi vassasahassampi rodeyyūṃ parideveyyūṃ,
rodamānāpi pana atthaṃ vā kāraṇaṃ vā neva jāneyyunti dīpeti. **Ekova**
seyyo puriso sapaññoti evarūpānaṃ bālānaṃ parosahassatopi eko
paṇḍitapurisova seyyo varataroti attho. Kīdiso sapaññoti? **Yo bhāsitassa**
vijānāti atthaṃ ayaṃ jeṭṭhantevāsiko viyāti.

Evaṃ mahāsatto ākāse ṭhitova dhammaṃ desetvā tāpasagaṇaṃ
bujjhāpetvā brahmalokameva gato, tepi tāpasā jīvitapariyosāne
brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
jeṭṭhantevāsiko Sāriputto ahosi, mahābrahmā pana ahameva ahosin”ti.

Parosahassajātakavaṇṇanā navamā.

10. Asātarūpajātakavaṇṇanā (100)

Asātaṃ satarūpenāti idaṃ Satthā Kuṇḍiyanagaraṃ upanissāya
Kuṇḍadhānavane viharanto Koliyarājadhītaraṃ Suppavāsaṃ upāsikaṃ
ārabbha kathesi. Sā hi tasmim samaye satta vassāni kucchinā gabbhaṃ
pariharitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā ahosi, adhimattā vedanā pavattiṃsu.

Sā evaṃ adhimattavedanābhībhūtāpi “Sammāsambuddho vata so Bhagavā, yo evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa Bhagavato sāvakasaṃgho, yo evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata nibbānaṃ, yattheva rūpaṃ dukkhaṃ natthī”¹ti imehi tīhi vitakkehi adhivāsesi. Sā sāmikaṃ pakkosetvā tañca attano pavattiṃ vandanasāsanañca ārocetum Satthu santikaṃ pesesi. Satthā vandanasāsanaṃ sutvāva “sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti āha. Saha vacaneneva pana Bhagavato Suppavāsā Koliyadhītā sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyi. Athassā sāmiko gehaṃ gantvā taṃ vijātaṃ disvā “acchariyaṃ vata bho”ti ativiya Tathāgatassa ānubhāvena acchariyabbhutaṭṭajāto ahosi.

Suppavāsāpi puttaṃ vijāyitvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa saṃghassa dānaṃ dātukāmā puna nimantanatthāya taṃ pesesi. Tena kho pana samayena Mahāmoggallānassa upaṭṭhākena Buddhappamukho saṃgho nimantito hoti. Satthā Suppavāsāya dānassa okāsadānatthāya therāṃ tassa santikaṃ pesetvā taṃ saññāpetvā sattāhaṃ tassā dānaṃ paṭiggahesi saddhiṃ bhikkhusaṃghena. Sattame pana divase Suppavāsā puttaṃ Sīvalikumāraṃ maṇḍetvā Satthārañceva bhikkhusaṃghaṃ vandāpesi. Tasmim paṭipāṭiyā Sāriputtattherassa santikaṃ nīte thero tena saddhiṃ “kacci te Sīvali khamanīyan”ti paṭisanthāramakāsi. So “kuto me bhante sukhaṃ, svāhaṃ satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasin”ti therena saddhiṃ evarūpaṃ kathaṃ kathesi. Suppavāsā tassa vacanaṃ sutvā “sattāhajāto me putto anubuddhena Dhammasenāpatinā saddhiṃ manteti”ti somanassappattā ahosi. Satthā “api nu suppavāse aññepi evarūpe putte icchasi”ti āha. Sace bhante evarūpe aññe satta putte labheyyaṃ, iccheyyamevāhanti. Satthā udānaṃ udānetvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sīvalikumāropi kho sattavassikakāleyeva sāsane uraṃ datvā pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā puññavā lābhaggappatto hutvā pathaviṃ unnādetvā arahattaṃ patvā puññavantānaṃ antare etadaggaṭṭhānaṃ pāpuṇi.

1. Khu 1. 93 piṭṭhe Udāne.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso Sīvalitthero nāma evarūpo mahāpuñño patthitapatthano pacchimabhavikasatto satta vassāni lohita-kumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvaṃ āpajji, aho mātāputtā mahantaṃ dukkhaṃ anubhaviṃsu, kiṃ nu kho kammaṃ akaṃsū”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā tatthāgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave sīvalino mahāpuññatova satta vassāni lohita-kumbhiyaṃ nivāso ca sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvappatti ca attanā katakammamūlakāva, Suppavāsāyapi satta vassāni kucchinā gabbhāpariharaṇadukkhāṇca sattāhaṃ mūḷhagabbhadukkhāṇca attanā katakammamūlakamevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyaṃ kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto Takka-silāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajjaṃ patvā dhammena rajjaṃ kāresi. Tasmiṃ samaye Kosalamahārājā mahantena balenāgantvā Bārāṇasiṃ gahetvā rājānaṃ māretvā tas-seva aggamahesiṃ attano aggamahesiṃ akāsi. Bārāṇasirañño pana putto pitu maraṇakāle niddhamanadvārena palāyitvā balaṃ saṃharitvā Bārāṇasiṃ āgantvā avidūre nisīditvā tassa rañño paṇṇaṃ pesesi “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti. So “yuddhaṃ demī”ti paṭipañṇaṃ pesesi. Rājakumārassa pana mātā taṃ sāsanaṃ sutvā “yuddhena kammaṃ natthi, sabbadisāsu saṅcāraṃ pacchinditvā Bārāṇasinagaraṃ parivāretu, tato dārūdakabhattaparikkhayena kilantamanussaṃ nagaraṃ vināva yuddhena gaṇhissasī”ti paṇṇaṃ pesesi. So mātu sāsanaṃ sutvā satta divasāni saṅcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhi, nāgarā saṅcāraṃ alabhamānā sattame divase tassa rañño sīsaṃ gahetvā kumārassa adaṃsu. Kumāro pana nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

So etarahi satta divasāni saṅcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhitvā gahita-kammanissandena satta vassāni lohita-kumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvaṃ āpajji. Yaṃ pana so Padumuttarassa Bhagavato pādamūle “lābhīnaṃ aggo bhāveyyan”ti mahādānaṃ datvā patthanaṃ akāsi, yañca

Vipassibuddhakāle nāgarehi saddhim saḥassagghanakaṃ guḷadadhim datvā patthanamakāsi, tassānubhāvena lābhīnaṃ aggo jāto. Suppavāsāpi “nagaraṃ rundhitvā gaṇha tātā”ti pesitabhāvena satta vassāni kucchinā gabbhaṃ pariharitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā jātā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

100. “Asātaṃ sātārūpena, piyarūpena appiyaṃ.

Dukkhaṃ sukhassa rūpena, pamattamativattatī”ti.

Tattha **asātaṃ sātārūpenā**ti amadhurameva madhurapatirūpakena. **Pamattamativattatī**ti asātaṃ appiyaṃ dukkhanti etaṃ tividhampi etena sātārūpādinā ākārena sativippavāsavasena pamattaṃ puggalaṃ ativattati abhibhavati ajjhottharatīti attho. Idaṃ Bhagavatā yañca te mātāputtā iminā gabbhapariharaṇagabbhavāsasaṅkhātena asātādinā pubbe nagararundhanasātādipatirūpakena ajjhotthaṭā, yañca idāni sā upāsikā punapi sattakkhattuṃ evarūpaṃ asātaṃ appiyaṃ dukkhaṃ pemavatthubhūtena puttasaṅkhātena sātādipatirūpakena ajjhotthaṭā hutvā tathā avaca, taṃ sabbampi sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā nagaraṃ rundhitvā rajjappattakumāro Sīvali ahosi, mātā Suppavāsā, pitā pana Bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Asātārūpajātakavaṇṇanā dasamā.

Littavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ

Littatejaṃ mahāsāraṃ, vissāsa lomahaṃsanaṃ.

Sudassana telapattaṃ, nāmasiddhi kūṭavāṇijaṃ.

Parosahassa asātārūpanti.

Majjhimaṇṇāsako niṭṭhito.

11. Parosatavagga

1. Parosatajātakavaṇṇanā (101)

101. “Parosatañcepi samāgatānaṃ,
Jhāyeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti—

Idaṃ jātakam vatthuto ca veyyākaraṇato ca samodhānato ca Parosahassajātakasadisameva. Kevalañhettha “jhāyeyyūṃ”ti padamattameva viseso. Tassattho—vassasatampi apaññā jhāyeyyūṃ olokeyyūṃ upadhāreyyūṃ, evaṃ oloketāpi pana atthaṃ vā kāraṇaṃ vā na passanti, tasmā yo bhāsitassa atthaṃ jānāti, so ekova sapañño seyyoti.

Parosatajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Paṇṇikajātakavaṇṇanā (102)

Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ paṇṇikaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī upāsako nānappakārāni mūlapaṇṇādīni ceva lābukumbhaṇḍādīni ca vikkiṇitvā jīvikaṃ kappeti. Tassekā dhītā abhirūpā pāsādikā ācārasīlasampannā hirottappasamannāgatā kevalaṃ niccappahasitamukhā. Tassā samānakulesu vāreyyatthāya āgatesu so cintesi “imissā vāreyyaṃ vattati, ayaṅca niccappahasitamukhā. Kumārikādhamme pana asati kumārikāya parakulaṃ gatāya mātāpitūnaṃ garahā hoti, ‘atthi nu kho imissā kumārikādhammo, natthi’ti vīmaṃsissāmi naṃ”ti. So ekadivasaṃ dhītaraṃ pacchimā gāhāpetvā paṇṇatthāya araṇṇaṃ gantvā vīmaṃsanavasena kilesasannissito viya hutvā rahassakathaṃ kathetvā taṃ hatthe gaṇhi. Sā gahitamattāva rodantī kandantī “ayuttametaṃ tāta, udakato aggipātubhāvasadisam, mā evarūpaṃ karoṭhā”ti āha. Amma mayā

vīmaṃsanatthāya tvaṃ hatthe gahitā, na ca kilesavasena. Vadehi, atthi dāni te kumārikādhammoti. Āma tāta atthi. Mayā hi lobhavasena na koci puriso olokitapubboti. So dhītaraṃ assāsetvā gharaṃ netvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesetvā “Satthāraṃ vandissāmi”ti gandhamālādihatto Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pūjetvā ekamantaṃ nisīdi, “cīrassamāgatosi”ti ca vutte tamatthaṃ Bhagavato ārocesi. Satthā “upāsaka kumārikā ciraṃ paṭṭhāya ācārasīlasampannāva, tvaṃ pana na idāneva evaṃ vīmaṃsasi, pubbepe vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Atheke Bārāṇasiyaṃ paṇṇika-upāsakoti atītavatthu paccuppannasadisameva. Tena pana sā vīmaṃsanatthāya hatthe gahitamattā paridevamānā imaṃ gāthamāha—

102. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ,
So me pitā dubbhi vane karoti.
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe,
Yo tāyitā so sahasaṃ karotī”ti.

Tattha **yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti** kāyikacetasikehi dukkhehi phuṭṭhāya tāyitā paritāyitā patiṭṭhā bhaveyya. **So me pitā dubbhi vane karotī**ti so mayhaṃ dukkhaparitāyako pitāva imasmiṃ vane evarūpaṃ mittadubbhi kammaṃ karoti, attano jātāya dhītari vītikkamaṃ kātuṃ maññatīti attho. **Sā kassa kandāmī**ti kassa rodāmi, ko me patiṭṭhā bhavissatīti dīpeti. **Yo tāyitā so sahasaṃ karotī**ti yo mayhaṃ tāyitā rakkhitā avassayo bhavituṃ arahati, so pitāyeva sāhasikakammaṃ karotīti attho.

Atha naṃ pitā assāsetvā “amma rakkhitattāsī”ti pucchi. Āma tāta rakkhito me attāti. So taṃ gharaṃ netvā maṇḍetvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā pitā etarahi pitāva, dhītā ca etarahi dhītāva, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭharukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Paṇṇikajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Verijātakavaṇṇanā (103)

Yattha verī nivisatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabba kathesi. Anāthapiṇḍiko kira bhogagāmaṃ gantvā āgacchanto antarāmagge core disvā “antarāmagge vasituṃ na yuttaṃ, Sāvattthimeva gamissāmi”ti vegena goṇe pājetvā Sāvattthimeva āgantvā punadivase vihāraṃ gato satthu etamatthaṃ ārocesi. Satthā “pubbepi gahapati paṇḍitā antarāmagge core disvā antarā avilambamānā attano vasanaṭṭhānameva gamimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi hutvā ekaṃ gāmaṃ¹ nimantanam bhuñjanatthāya gantvā paccāgacchanto antarāmagge core disvā antarāmagge avasitvāva vegena goṇe pājento attano gehameva āgantvā nānaggarasehi bhuñjitvā mahāsayane nisinno “corānaṃ hatthato muccitvā nibbhayaṭṭhānaṃ attano geham āgatomhī”ti udānavasena imaṃ gāthamāha—

103. “Yattha verī nivisati, na vase tattha paṇḍito.

Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisū”ti.

Tattha **verī**ti veracetanāsamaṅgipuggalo. **Nivisatī**ti patiṭṭhāti. **Na vase tattha paṇḍitoti** so verīpuggalo yasmiṃ ṭhāne patiṭṭhito hutvā vasati, tattha paṇḍito paṇḍiccena samannāgato na vaseyya. Kimkāraṇa? **Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisū**ti, verīnañhi antare vasanto ekāhampi dvīhampi dukkhameva vasatīti attho.

1. Gāmantaram (Ka)

Evam mahāsatto udānaṃ udānetvā dānādīni puññāni katvā
yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
ahameva Bārāṇasiseṭṭhi ahosiṃ”ti.

Verijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mittavindakajātakavaṇṇanā (104)

Catubbhi aṭṭha’jjhagamāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
dubbacabhikkhum ārabba katesi. Vatthu heṭṭhā Mittavindakajātake
vuttanayena vitthāretabbaṃ. Idaṃ pana jātakam Kassapabuddhakālikam.
Tasmiṃhi kāle uracakkaṃ¹ ukkhipitvā niraye paccamāno eko nerayikasatto
“bhante kiṃ nu kho pāpakammaṃ akāsin”ti bodhisattaṃ pucchi. Bodhisatto
“tayā idaṇcidaṇca pāpakammaṃ katan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

104. “Catubbhi aṭṭha’jjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.

Soḷasāhi ca bāttiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado.

Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti.

Tattha **catubbhi aṭṭha’jjhagamā**ti samuddantare catasso vimānapetiyo
labhitvā tāhi asantuṭṭho atricchatāya parato² gantvā aparā aṭṭha adhigatosīti
attho. Sesapadadvayepi eseva nayo. **Atricchaṃ cakkamāsado**ti evaṃ
sakalābhena asantuṭṭho atra atra icchanto parato parato lābhaṃ patthento
idāni cakkamāsado idaṃ uracakkaṃ pattosi. Tassa te evaṃ **icchāhatassa
posassa** taṇhāya hatassa³ upahatassa tava **cakkaṃ bhamati matthake**.
Pāsāṇacakkaṃ ayacakkanti imesu dvīsu khuradhāraṃ ayacakkaṃ tassa
matthake punappunaṃ patanavasena bhamantaṃ disvā evamāha. Vatvā ca
pana attano devalokameva gato. Sopi nerayikasatto attano pāpe khīṇe
yathākammaṃ gato.

1. Khuracakkaṃ (Ka)

2. Purato (Syā, Ka)

3. Āhatassa (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahoṣi, devaputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Dubbalakatṭhajātakavaṇṇanā (105)

Bahumpe’taṃ vane kaṭṭhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ uttasitabhikkhum ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī eko kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā maraṇabhīruko ahoṣi, rattitṭhānadivāṭṭhānesu vātassa vā vījantassa sukkhadaṇḍakassa vā patantassa pakkhicatuppadānaṃ vā saddaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito mahāraṇaṃ ravanto palāyati. Tassa hi “maritabbaṃ mayā”ti satimattampi natthi. Sace hi so “ahaṃ marissāmī”ti jāneyya, na maraṇaṃ bhāyeyya. Maraṇassatikammaṭṭhānassa pana tassa abhāvitattāva bhāyati. Tassa so maraṇabhīrukabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto.

Athekadivaṣaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu maraṇabhīruko maraṇaṃ bhāyati, bhikkhunā nāma ‘avassaṃ mayā maritabban’ti maraṇassatikammaṭṭhānaṃ bhāvetuṃ vaṭṭati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ maraṇabhīruko”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhave mā etassa bhikkhuno anattamaṇā hotha, nāyaṃ idāneva maraṇabhīruko, pubbepe maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavante rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tasmiṃ kāle Bārāṇasirājā attano maṅgalaḥatthiṃ āneñjakāraṇaṃ sikkhāpetuṃ haṭṭhacariyaṇaṃ adāsi. Taṃ ālāne niccalaṃ bandhitvā tomarahaṭṭhā manussā parivāretvā āneñjakāraṇaṃ kārenti. So taṃ kāraṇaṃ kāriyamāno vedanaṃ adhivāsetuṃ asakkonto ālānaṃ bhinditvā manusse palāpetvā

Himavantam pāvisi. Manussā tam gahetum asakkontā nivattiṃsu. So tattha maraṇabhīruko ahosi, vātasaddāni sutvā kampamāno maraṇabhayatajjito soṇḍam vidhunitvā vegena palāyati, ālāne bandhitvā āneñjakāraṇam karaṇakālo viyassa hoti, kāyassādam vā cittassādam vā alabhanto kampamāno vicarati.

Rukkhadevatā tam disvā khandhaviṭape ṭhatvā imam gāthamāha—

105. “Bahumpe’tam vane kaṭṭham, vāto bhañjati dubbalam.

Tassa ce bhāyasi nāga, kiso nūna bhavissasī”ti.

Tatthāyam piṇḍattho—yam etam dubbalam kaṭṭham puratthimādibhedo vāto bhañjati, tam imasmim vane bahum sulabham, tattha tattha samvijjati. Sace tvam tassa bhāyasi, evam sante niccam bhīto maṃsalohitakkhayam patvā kiso nūna bhavissasi, imasmim pana vane tava bhayam nāma natthi, tasmā ito paṭṭhāya mā bhāyīti.

Evam devatā tassa ovādam adāsi, sopi tato paṭṭhāya nibbhayo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā nāgo ayam bhikkhu ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Dubbalakaṭṭhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Udañcanījātakavaṇṇanā (106)

Sukham vata mam jīvantanti idam Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanam ārabba kathesi. Vatthu Terasakanipāte **Cūlanāradakassapajātake**¹ āvi bhavissati. Tam pana bhikkhum satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccam Bhagavā”ti vutte “kattha te cittam paṭibaddhan”ti pucchi. So “ekissā thullakumārikāyā”ti āha.

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Atha nam Satthā “ayaṃ te bhikkhu anattakārikā, pubbepe tvaṃ etaṃ nissāya sīlabyasanam patvā kampanto vicaramāno paṇḍite nissāya sukham labhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārenteti atītavatthupi cūḷanāradakassapajātakeyeva āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto sāyaṃ phalāphale ādāya āgantvā paṇṇasālādvāraṃ vivaritvā pavisitvā puttāṃ cūḷatāpasāṃ etadavoca “tāta tvaṃ aññesu divasesu dārūni āharasi, pānīyaṃ paribhojanīyaṃ āharasi, aggim karosi, ajja pana ekampi akatvā kasmā dummukho pajjhāyanto nipannosi”ti. Tāta tumhesu phalāphalatthāya gatesu ekā itthī āgantvā maṃ palobhetvā ādāya gantuṃ ārabhi, ahaṃ pana “tumhehi vissajjito gamissāmi”ti na gacchim, asukaṭṭhāne pana nam nisīdāpetvā āgatomhi, idāni gacchāmaṃ tātāti. Bodhisatto “na sakkā etaṃ nivattetun”ti ñatvā “tena hi tāta gaccha, esā pana taṃ netvā yadā macchamaṃsādini vā khādītukāmā bhavissati, sappiloṇataṇḍulādīhi vā panassā attho bhavissati, tadā ‘idañcidañcāharā’ti taṃ kilamessati. Tadā mayhaṃ guṇaṃ saritvā palāyitvā idheva āgaccheyyāsi”ti vissajjesi. So tāya saddhim manussapathaṃ agamāsi. Atha nam sā attano vasaṃ gametvā “maṃsaṃ āhara, macchaṃ āharā”ti yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ āharāpeti. Tadā so “ayaṃ maṃ attano dāsaṃ viya kammakāraṃ viya ca katvā piḷeti”ti palāyitvā pitu santikaṃ āgantvā pitaraṃ vanditvā ṭhitakova imaṃ gāthamāha—

106. “Sukhaṃ vata maṃ jīvantaṃ, pacamānā udañcanī.

Corī jāyappavādena, telaṃ loṇaṃca yācatī”ti.

Tattha **sukhaṃ vata maṃ jīvantanti** tāta tumhākaṃ santike maṃ sukhaṃ jīvantaṃ. **Pacamānāti** tāpayamānā piḷayamānā, yaṃ yaṃ vā khādītukāmā hoti, taṃ taṃ pacamānā. **Udakaṃ añcanti** etāyāti **udañcanī**, cāṭito vā kūpato vā udaka-ussiñcanaghaṭikāyetaṃ nāmaṃ. Sā pana udañcanī viya, udakaṃ viya ghaṭikā¹, yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ ākaḍḍhatiyevāti

1. Sā pana udañcanī udakaṃ viya ghaṭikāya (Sī, Syā), sā pana udañcanī viya udañcanī udakaṃ viya ghaṭikā (Ka)

attho. **Corī jāyappavādenā**ti “bhariyā”ti nāmena ekā corī maṃ madhuravacanena upalāpetvā tattha netvā **telaṃ loṇaṇca** yaṇca aññaṃ icchati, taṃ sabbaṃ **yācati**, dāsaṃ viya kammakāraṃ viya ca katvā āharāpetīti tassā aguṇaṃ kathesi.

Atha naṃ bodhisatto assāsetvā “hotu tāta, ehi tvaṃ mettaṃ bhāvehi, karuṇaṃ bhāvehi”ti cattāro brahmavihāre ācikkhi, ācikkhitvā kasiṇaparikammaṃ ācikkhi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmavihāre bhāvetvā saddhiṃ pitarā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā thullakumārikāva etarahi thullakumārikā, cūḷatāpaso ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Udañcanījātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sālittakajātakavaṇṇanā (107)

Sādhu kho sippakaṃ nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ haṃsapaharanakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kireko Sāvattvivāsī kulaputto sālittakasippe nipphattiṃ patto. “Sālittakasippan”ti sakkharākhīpanasippanṃ vuccati. So ekadivasaṃ dhammaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampadaṃ labhi, na pana sikkhākāmo, na paṭipattisādhako¹ ahosi. So ekadivasaṃ ekaṃ daharabhikkhuṃ ādāya Aciravatiṃ gantvā nhāyitvā nadītiṇe aṭṭhāsi. Tasmīṃ samaye dve setahaṃsā ākāseṇa gacchanti. So taṃ daharaṃ āha “imaṃ pacchimahaṃsaṃ sakkharāya akkhiṃhi paharitvā pādamūle pātemi”ti. Itaro “kathaṃ pātesasi, na sakkhissasi paharitun”ti āha. Itaro “tiṭṭhatu tāvassa orato akkhi, parato akkhiṃhi taṃ paharāmi”ti. Idāni pana tvaṃ asantaṃ kathesi. “Tena hi upadhārehi”ti ekaṃ tikhiṇasakkharaṃ² gahetvā aṅguliyaṃ pariyante katvā³

1. Paṭipattisārako (Sī, I)

2. Tiyaṃsaṃ sakkharaṃ (Sī, I)

3. Aṅguliyaṃ yantetvā (Sī, I), parivattetvā (Syā)

tassa haṁsassa pacchato khipi. Sā “run”ti saddaṁ akāsi, haṁso “parissayena bhavitabban”ti nivattitvā saddaṁ sotum ārabhi, itaro tasmim̐ khaṇe ekaṁ vaṭṭasakkharaṁ gahetvā tassa nivattitvā olokentassa parabhāge akkhiṁ pahari. Sakkharā itarampi akkhiṁ vinivijjhivā gatā. Haṁso mahāravaṁ ravanto pādamūleyeva pati. Tato tato bhikkhū āgantvā garahitvā “ananucchavikaṁ te katan”ti Satthu santikaṁ netvā “bhante iminā idaṁ nāma katan”ti tamatthaṁ ārocesum̐. Satthā taṁ bhikkhum̐ garahitvā “na bhikkhave idānevesa etasmim̐ sippe kusalo, pubbepi kusaloyeva ahoṣī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente bodhisatto tassa amacco ahoṣi. Tasmim̐ kāle rañño purohito atimukharo hoti bahubhāṇī, tasmim̐ kathetum̐ āraddhe aññe okāsameva na labhanti. Rājā cintesi “kadā nu kho etassa vacanupacchedakaṁ kañci labhissāmi”ti. So tato paṭṭhāya tathārūpaṁ ekaṁ upadhārento vicarati. Tasmim̐ kāle Bārāṇasiyaṁ eko pīṭhasappī sakkharākhīpanasippe nipphattiṁ patto hoti. Gāmadārakā taṁ rathakaṁ āropetvā ākaḍḍhamānā Bārāṇasinagaradvāramūle eko viṭapasampanno mahānigrodho atthi, tattha ānetvā samparivāretvā kākaṇikādīni datvā “hatthirūpakaṁ kara, assarūpakaṁ karā”ti vadanti. So sakkharā khipitvā khipitvā nigrodhapaṇṇesu nānārūpāni dasseti, sabbāni paṇṇāni chiddāvachiddāneva ahesum̐.

Atha Bārāṇasirājā uyyānaṁ gacchanto taṁ ṭhānaṁ pāpuṇi. Ussāraṇābhayena sabbe dārakā palāyimsu, pīṭhasappī tattheva nipajji. Rājā nigrodhamūlaṁ patvā rathe nisinno pattānaṁ chiddatāya chāyaṁ kabarakabaraṁ disvā olokento sabbesaṁ pattānaṁ chiddabhāvaṁ disvā “kenetāni evaṁ katāni”ti pucchi. Pīṭhasappinā devāti. Rājā “imaṁ nissāya brāhmaṇassa vacanupacchedaṁ kātum̐ sakkā bhavissatī”ti cintetvā “kaḥaṁ bhaṇe pīṭhasappī”ti pucchi. Vicinantā mūlantare nipannaṁ disvā “ayaṁ devā”ti āhaṁsu. Rājā naṁ pakkosāpetvā parisāṁ ussāretvā pucchi “amhākaṁ santike eko mukharabrāhmaṇo atthi, sakkhissasi taṁ nissaddaṁ kātum̐”ti. Nāḷimattā ajalaṇḍikā labhanto sakkhissāmi devāti. Rājā pīṭhasappim̐ gharaṁ netvā antosāṇiyaṁ nisīdāpetvā sāṇiyaṁ chiddaṁ kāretvā brāhmaṇassa

chiddābhimukhaṃ āsanaṃ paññāpetvā nāḷimattā sukkhā ajalaṇḍikā
 pīṭhasappissa santike ṭhapāpetvā brāhmaṇaṃ upaṭṭhānakāle āgataṃ tasmim
 āsane nisīdāpetvā kathaṃ samuṭṭhāpesi. Brāhmaṇo aññesaṃ okāsaṃ adatvā
 raññā saddhiṃ kathetuṃ ārabhi. Athassa so pīṭhasappī sāṇicchiddena
 ekekaṃ ajalaṇḍikaṃ pacchiyaṃ¹ pavesento viya tālutalamhiyeva pāteti,
 brāhmaṇo āgatāgataṃ nāḷiyaṃ telaṃ pavesento viya gilati, sabbā
 parikkhayaṃ gamimsu. Tassetā nāḷimattā ajalaṇḍikā kucchim pavitṭhā
 aḍḍhālhakamattā ahesuṃ.

Rājā tāsāṃ parikkhīṇabhāvaṃ ñatvā āha “ācariya tumhe atimukharatāya
 nāḷimattā ajalaṇḍikā gilantā kiñci na jānītha, ito dāni uttari jīrāpetuṃ na
 sakkhissatha. Gacchatha, piyaṅgudakaṃ pivitvā chaḍḍetvā attānaṃ arogaṃ
 karoṭhā”ti. Brāhmaṇo tato paṭṭhāya pihitamukho viya hutvā kathentenāpi
 saddhiṃ akathanasīlo ahosi. Rājā “iminā me kaṇṇasukhaṃ katan”ti
 pīṭhasappissa sataṣaṇṇasutṭhānake catūsu disāsu cattāro gāme adāsi.
 Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva sippaṃ nāma loke paṇḍitehi
 uggahitabbaṃ, pīṭhasappinā sālittakamattenāpi ayaṃ sampatti laddhā”ti
 vatvā imaṃ gāthamāha—

107. “Sādhuṃ kho sippakaṃ nāma, api yādisa kīdisaṃ.

Passa khañjappahārena, laddhā gāmā catuddisā”ti.

Tattha **passa khañjappahārenā**ti passa mahārāja iminā
 khañjapīṭhasappinā ajalaṇḍikāpahārena catuddisā cattāro gāmā laddhā,
 aññesaṃ sippānaṃ ko ānisaṃsaparicchedo”ti sippaṇaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā
 pīṭhasappī ayaṃ bhikkhu ahosi, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva
 ahosin”ti.

Sālittakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bāhiyajātakavaṇṇanā (108)

Sikkheyya sikkhitabbānīti idaṃ Satthā Vesālīm upanissāya Mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ Licchaviṃ ārabba kathesi. So kira Licchavirājā saddho pasanno Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā attano nivesane mahādānaṃ pavattesi. Bhariyā panassa thūlaṅgapaccaṅgā uddhumātakanimittasadisā anākappasampannā ahosi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā gandhakuṭṭim pāvisi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso tassa nāma Licchavirañño tāva abhirūpassa tādisā bhariyā thūlaṅgapaccaṅgā anākappasampannā, kathaṃ so tāya saddhiṃ abhiraṃati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esa idāneva, pubbepi thūlasarīrāya eva itthiyā saddhiṃ abhiraṃī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Athekā janapaditthī thūlasarīrā anākappasampannā bhatim kurumānā rājaṅgaṇassa avidūrena gacchamānā sarīraṇaṇjapīṭhā hutvā nivatthasāṭakena sarīraṃ paṭicchadetvā nisīditvā sarīraṇaṇjaṃ muñcitvā khippameva utthāsi. Tasmiṃ khaṇe Bārāṇasirājā vātapānena rājaṅgaṇaṃ olokento taṃ disvā cintesi “ayaṃ evarūpe aṅgaṇaṭṭhāne sarīraṇaṇjaṃ muñcamānā hirottappaṃ appahāya nivāsaneneva paṭicchannā hutvā sarīraṇaṇjaṃ mocetvā khippaṃ utthitā, imāya nirogāya bhavitabbaṃ, etissā vatthu visadaṃ bhavissati, visade pana vatthusmiṃ eko putto labbhamāno visado puñṇavā bhavissati, imaṃ mayā aggamaheṣiṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So tassā apariggahitabhāvaṃ ñatvā āharāpetvā¹ aggamaheṣiṭṭhānaṃ adāsi. Sā tassa piyā ahosi manāpā, na cirasseva ekaṃ puttaṃ vijāyi. So panassā putto cakkavattī rājā ahosi.

Bodhisatto tassā sampattiṃ disvā tathārūpaṃ vacanokāsaṃ labhitvā “deva sikkhitabbayuttakaṃ nāma sipparaṃ kasmā na sikkhitabbaṃ, yatra hi nāmāyaṃ mahāpuñṇā hirottappaṃ appahāya paṭicchannākārena sarīraṇaṇjaṃ kurumānā

1. Āṇāpetvā (Sī, Syā)

tumhe ārādhettvā evarūpaṃ sampattiṃ pattā”ti vatvā sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

108. “Sikkheyya sikkhitabbāni, santi sacchandino janā.

Bāhiyā hi suhannena, rājānamabhirādhayī”ti.

Tattha **santi sacchandino**¹ **janāti** tesu tesu sippesu sacchandā janā atthiyeva. **Bāhiyāti** bahijanapade jātā samvaḍḍhā itthī. **Suhannenāti** hirottappaṃ appahāya paṭicchannenākārena hannaṃ suhannaṃ nāma², tena suhannena. **Rājānamabhirādhayī**ti devaṃ abhirādhayitvā imaṃ sampattiṃ pattāti. Evaṃ mahāsatto sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ guṇaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikā etarahipi jayampatikāva, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Bāhiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā (109)

Yathanno puriso hotīti idaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Mahāduggataṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi kadāci ekameva kulam Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ deti, kadāci tīṇi cattāri ekato hutvā, kadāci gaṇabandhanena, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaraṃ chandakaṃ saṃharitvā. Tadā pana vīthibhattaṃ nāma ahosi. Atha manussā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa yāguṃ datvā “khajjakaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Tadā paneko paresaṃ bhatikārako duggatamanusso tassaṃ vīthiyaṃ vasamāno cintesi “ahaṃ yāguṃ dātuṃ na sakkhissāmi, khajjakaṃ pana dassāmi”ti saṇhasaṇhaṃ kuṇḍakaṃ vaḍḍhāpetvā udakena temetvā akkapaṇṇena veṭhetvā kukkuḷe pacitvā “idaṃ Buddhassa dassāmi”ti taṃ ādāya gantvā Satthu santike ʒhito “khajjakaṃ āharathā”ti ekasmiṃ vacane vuttamatte sabbapaṭhamam gantvā taṃ pūvaṃ Satthu patte patiṭṭhāpesi, Satthā aññehi dīyamānaṃ khajjakaṃ aggahetvā tameva pūvakhajjakaṃ paribhuñji.

1. Tacchandino (Ka)

2. Hadanaṃ suhadaṃ nāma (Ka)

Tasmiṃyeva pana khaṇe “Sammāsambuddhena kira Mahāduggatassa kuṇḍakakhajjakam ajigucchitvā amataṃ viya paribhuttan”ti sakalanagaram ekakolāhalaṃ ahosi. Rājarājamahāmattādayo antamaso dovārike upādāya sabbeva sannipatitvā Satthāraṃ vanditvā Mahāduggataṃ upasaṅkamtivā “handa bho sataṃ gahetvā, dve satāni gahetvā, pañca satāni gahetvā amhākaṃ pattim dehi”ti vadimsu. So “Satthāraṃ paṭipucchitvā jānissāmī”ti Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Satthā “dhanam gahetvā vā aggahetvā vā sabbasattānaṃ pattim dehi”ti āha. So dhanam gahetuṃ ārabhi. Manussā diguṇacatugguṇa-aṭṭhaguṇādivasena dadantā nava hiraṇṇakoṭiyo adaṃsu. Satthā anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite sugatovādaṃ datvā gandhakuṭim pāvisi. Rājā sāyanhasamaye Mahāduggataṃ pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhānena pūjesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā Mahāduggatena dinnam kuṇḍakapūvaṃ ajigucchanto amataṃ viya paribhuñji, Mahāduggatopi bahudhanañca seṭṭhiṭṭhānañca labhitvā mahāsampattim patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva mayā ajigucchantena tassa kuṇḍakapūvo paribhutto, pubbepi rukkhadevatāya hutvā paribhuttoyeva, tadāpi cesa maṃ nissāya seṭṭhiṭṭhānaṃ alatthevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne eraṇḍarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā tasmiṃ gāmake manussā devatāmaṅgalikā honti. Athekasmiṃ chaṇe sampatte manussā attano attano rukkhadevatānaṃ balikammaṃ akaṃsu. Atheko duggatamanusso te manusse rukkhadevatā paṭijaggante disvā ekaṃ eraṇḍarukkham paṭijaggi. Te manussā attano attano devatānaṃ nānappakārāni mālāgandhavilepanādīni ceva khajjabhojjāni ca ādāya gacchimsu. So pana kuṇḍakapūvañceva uḷunkena ca udakaṃ ādāya gantvā eraṇḍarukkhasa avidūre ṭhatvā cintesi “devatā nāma dibbakhajjakāni khādanti, mayhaṃ devatā

imaṃ kuṇḍakapūvaṃ na khādissati, kiṃ imaṃ akāraṇena nāsemi¹, ahameva naṃ khādissāmi”ti tatova nivatti. Bodhisatto khandhaviṭape ṭhatvā “bho purisa sace tvaṃ issaro bhaveyyāsi, mayhaṃ madhurakhajjakam dadeyyāsi. Tvaṃ pana duggato, ahaṃ tava pūvaṃ na khāditvā aññaṃ kiṃ khādissāmi, mā me koṭṭhāsaṃ nāsehi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

109. “Yathanno puriso hoti, tathannā tassa devatā.

Āhare’taṃ kuṇḍapūvaṃ², mā me bhāgaṃ vināsayā”ti.

Tattha **yathannoti** yathārūpabhojano hoti. **Tathannāti** tassa purisassa devatāpi tathārūpabhojanāva hoti. **Āhare’taṃ kuṇḍapūvanti** etaṃ kuṇḍakena pakkapūvaṃ ānehi, mayhaṃ bhāgaṃ mā vināsehi.

So nivattitvā bodhisattaṃ oloketvā balikammamakāsi. Bodhisatto tato ojaṃ paribhuñjitvā “purisa tvaṃ kimatthaṃ maṃ paṭijaggasī”ti āha. Duggatomhi sāmi, taṃ nissāya duggatabhāvato mucchitukāmatāya paṭijaggāmīti. “Bho purisa mā cintayi, tayā kataññussa katavedino pūjā katā, imaṃ eraṇḍaṃ parikkhipitvā nidhikumbhiyo gīvāya gīvaṃ āhacca ṭhitā. Tvaṃ rañño ācikkhitvā sakaṭeḥ dhanam āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsim kārehi, rājā te tussitvā seṭṭhiṭṭhānaṃ dassatī”ti vatvā bodhisatto antaradhāyi. So tathā akāsi. Rājāpi tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. Iti so bodhisattaṃ nissāya mahāsampattiṃ patvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā duggato etarahi duggatova, eraṇḍarukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā navamā.

1. Iminā kāraṇena nāsemi (Syā), iminā kāraṇena na demi (Ka)

2. Kaṇaṃ pūvaṃ (Sī, I)

10. Sabbasaṃhāraḥapaṇḥajātakavaṇṇanā (110)

Sabbasaṃhāraḥako natthīti ayaṃ sabbasaṃhāraḥapaṇḥo sabbākārena
umaṅgajātake āvi bhavissatīti.

Sabbasaṃhāraḥapaṇḥajātakavaṇṇanā dasamā.

Parosatavaggo ekādasamo.

Tassuddānaṃ

Parosatampi paṇṇikaṃ, verī ca Mittavindakaṃ.

Dubbalaṇca udaṇcanī, sālittampi ca bāhiyaṃ.

Kuṇḍakapūvasabbasaṃhāraḥakanti.

12. Haṃcivagga

1. Gadrabhapaṇḥajātakavaṇṇanā (111)

Haṃci tuvaṃ evamaññasīti¹ ayampi gadrabhapaṇḥo **Mahā-**
umaṅgajātakeyeva² āvi bhavissati.

Gadrabhapaṇḥajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Amarādevīpaṇḥajātakavaṇṇanā (112)

Yena sattubilaṅgā cāti ayampi amarādevīpaṇḥo nāma tattheva āvi
bhavissati.

Amarādevīpaṇḥajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Haṃsi tvaṃ maññasīti (Sī, I)

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

3. Siṅgālaajātakavaṇṇanā (113)

Saddahāsi siṅgālassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso Devadattena pañca bhikkhusatāni ādāya gayāsisaṃ gantvā ‘yaṃ samaṇo Gotamo karoti, na so dhammo. Yamahaṃ karomi, ayameva dhammo’ti te bhikkhū attano laddhiṃ gāhāpetvā ṭhānappattaṃ musāvādaṃ katvā saṃghaṃ bhinditvā ekasīmāya dve uposathā katā”ti Devadattassa aguṇakathaṃ kathentā nisidimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto 5idāneva musāvādī, pubbepe musāvādiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto susānavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā Bārāṇasiyaṃ nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ ahosi. Manussā “yakkhabalikammaṃ karomā”ti tesu tesu caccaracchādīṭṭhānesu macchamaṃsādini vippakiritvā kapālakesu bahuṃ suraṃ ṭhapayimsu. Atheko siṅgālo aḍḍharattasamaye niddhamanena nagaraṃ pavisitvā macchamaṃsaṃ khādītva suraṃ pivitvā punnāgagacchantaraṃ pavisitvā yāva aruṇuggamaṇā niddaṃ okkami. So pabujjhitvā ālokaṃ disvā “idāni nikkhamituṃ na sakkā”ti maggasamīpaṃ gantvā adissamāno nipajjitvā aññe manusse disvāpi kiñci avatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ mukhadhovanatthāya gacchantāṃ disvā cintesi “brāhmaṇā nāma dhanalolā honti, imaṃ dhanena palobhetvā yathā maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā nagarā nīharati, tathā karissāmī”ti. So manussabhāsāya “brāhmaṇā”ti āha. So nivattitvā “ko maṃ pakkosati”ti āha. Ahaṃ brāhmaṇāti. Kiṃ kārāṇāti. Brāhmaṇa mayhaṃ dve kahāpaṇasatāni atthi. Sace maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā yathā na koci passati, tathā nagarā nikkhāmetuṃ sakkosi, tuyhaṃ te kahāpaṇe dassāmīti. Brāhmaṇo dhanalobhena “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ tathā katvā ādāya nagarā nikkhamitvā thokaṃ agamāsi. Atha naṃ siṅgālo pucchi “kataratṭhānaṃ brāhmaṇā”ti. Asukaṃ nāmāti. Aññaṃ thokaṃ ṭhānaṃ gacchāti. Evaṃ punappunaṃ vadanto mahāsusānaṃ patvā “idha maṃ

otārehi”ti āha. Tattha naṃ otāresi. Atha siṅgālo “tena hi brāhmaṇa uttarisāṭakaṃ pattharā”ti āha. So dhanalobhena “sādhū”ti patthari. Atha naṃ “imaṃ rukkhamūlaṃ khaṇāhi”ti pathavikhaṇane yojetvā brāhmaṇassa uttarisāṭakaṃ abhiruyha catūsu kaṇṇesu ca majjhe cāti pañcasu ṭhānesu sarīranissandaṃ pātetvā makkhetvā ceva temetvā ca susānavanaṃ pāvisi. Bodhisatto rukkhaviṭape ṭhatvā imaṃ gāthamāha—

113. “Saddahāsi siṅgālassa, surāpītassa brāhmaṇa.

Sippikānaṃ sataṃ natthi, kuto kaṃsasatā duve”ti.

Tattha **saddahāsī**ti saddahasi, ayameva vā pāṭho, pattiyāyasīti attho. **Sippikānaṃ sataṃ natthī**ti etassa hi sippikāsatampi natthi. **Kuto kaṃsasatā duveti** dve kahāpaṇasatāni panassa kuto evāti.

Bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā “gaccha brāhmaṇa, tava sāṭakaṃ dhovivā nhāyivā attano kammaṃ karohi”ti vatvā antaradhāyi. Brāhmaṇo tathā katvā “vañcito vatamhī”ti domanassappatto pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Siṅgāla-jātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mitacintī-jātakavaṇṇanā (114)

Bahucintī appacintīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dve mahallakatthere ārabba kathesi. Te kira janapade ekasmiṃ araṇṇāvāse vassaṃ vasitvā “Satthu dassanattāya gacchissāmā”ti pātheyyaṃ sajjetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti māsaṃ atikkāmetvā puna pātheyyaṃ sajjetvā tatheva māsaṃ, puna māsanti evaṃ attano kusītabhāvena ceva nivāsaṭṭhāne ca apekkhāya tayo māse

atikkāmetvā tato nikkhamma Jetavanam gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaram paṭisāmetvā Satthāram passimsu. Atha ne bhikkhū pucchimsu “ciram vo āvuso Buddhupaṭṭhānam akarontānam, kasmā evam cirāyitthā”ti. Te tamattham ārocesum. Atha nesam so ālasiyakusītabhāvo bhikkhusamghe pākaṭo jāto. Dhammasabhāyampi tesam bhikkhūnameva ālasiyabhāvam nissāya katham samuṭṭhāpesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte te pakkosāpetvā “saccam kira tumhe bhikkhave alasā kusītā”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “na bhikkhave idānevetē alasā, pubbepi alasā ceva nivāsaṭṭhāne ca sālayā sāpekkhā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Bārāṇasinadiyam tayo macchā ahesum, Bahucintī appacintī mitacintī tesam nāmāni. Te araṇṇato manussapatham āgamimsu. Tattha Mitacintī itare dve evamāha “ayam manussapatho nāma sāsaṅko sappāṭibhayo, kevaṭṭā nānappakārāni jālakuminādīni khipitvā macche gaṇhanti, mayam araṇṇameva gacchāmā”ti. Itare dve janā alasatāya ceva āmisagiddhatāya ca “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti tayo māse atikkāmesum. Atha kevaṭṭā nadiyam jālam khipimsu. Bahucintī ca Appacintī ca gocaram gaṇhantā purato gacchanti. Te attano andhabālatāya jālagandham asallakkhetvā jālakucchimeva pavisimsu. Mitacintī pacchato āgacchanto jālagandham sallakkhetvā tesaṅca jālakucchim pavīṭṭhabhāvam ñatvā “imesam kusītānam andhabālānam jīvitadānam dassāmī”ti cintetvā bahipassena jālakucchiṭṭhānam gantvā jālakucchim phāletvā nikkhantasadiso hutvā udakam āluento jālassa purato patitvā puna jālakucchim pavisitvā pacchimabhāgena phāletvā nikkhantasadiso udakam āluento pacchimabhāge¹ pati. Kevaṭṭā “macchā jālam phāletvā gatā”ti maññamānā jālakoṭiyam gahetvā ukkhipimsu, te dvepi macchā jālato muccitvā udae patimsu. Iti tehi Mitacintim nissāya jīvitam laddham.

1. Pacchimabhāgena (Sī)

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

114. “Bahucintī Appacintī, ubho jāle abajjhare.

Mitacintī pamocesi, ubho tattha samāgatā”ti.

Tattha **bahucintī**ti bahucintanātāya vitakkabahulatāya evaṃladdhanāmo. Itaresupi dvīsu ayameva nayo. **Ubho tattha samāgatā**ti Mitacintiṃ nissāya laddhajīvitā tattha udae puna ubhopi janā Mitacintinā saddhiṃ samāgatāti attho.

Evaṃ Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mahallakā bhikkhū sotāpattiṃphale patiṭṭhahimsu. Tadā Bahucintī ca Appacintī ca ime dve ahesuṃ, Mitacintī pana ahameva ahosinti.

Mitacintījātakavaṇṇanā catutthā.

5. Anusāsikajātakavaṇṇanā (115)

Yā’yaññe manusāsatiti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ anusāsikaṃ bhikkhuniṃ ārabha kathesi. Sā kira Sāvattvivāsini ekā kuladhītā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya samaṇadhamme ananuyuttā āmisagiddhā hutvā yattha aññā bhikkhuniyo na gacchanti, tādise nagarassa ekadese piṇḍāya carati. Athassā manussā paṇītapīṇḍapātāṃ denti. Sā rasataṇhāya bajjhitvā “sace imasmim padese aññāpi bhikkhuniyo piṇḍāya carissantī, mayhaṃ lābho parihāyissati. Yathā etaṃ padesaṃ aññā nāgacchantī, evaṃ mayā kātuṃ vaṭṭati”ti cintetvā bhikkhunūpassayaṃ gantvā “ayye asukaṭṭhāne caṇḍo hatthī, caṇḍo asso, caṇḍo meṇḍo, caṇḍo kukkuro carati, saparissayaṭṭhānaṃ, mā tattha piṇḍāya caritthā”ti bhikkhuniyo anusāsati. Tassā vacanaṃ sutvā ekā bhikkhunīpi taṃ padesaṃ gīvaṃ parivattetvā na olokesi. Tassā ekasmim divase tasmim padese piṇḍāya carantiyā

vegenekam geham pavisantiyā caṇḍo meṇḍako paharitvā ūruṭṭhikam bhindi. Manussā vegena upadhāvitvā dvidhā bhinnam ūruṭṭhikam ekato bandhitvā tam bhikkhunim mañcenādāya bhikkhunūpassayam nayimsu. Bhikkhuniyo “ayam aññā bhikkhuniyo anusāsivā sayam tasmin padese carantī ūruṭṭhikam bhindāpetvā āgatā”ti parihāsam akaṃsu. Tampi tāya katakāraṇam na cirasseva bhikkhusaṃghe pākātam ahosi.

Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū “āvuso asukā anusāsikā bhikkhunī aññam anusāsivā sayam tasmin padese caramānā caṇḍena meṇḍakena ūrum bhindāpesī”ti tassā aguṇakatham kathesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesā aññe anusāsatiyeva, sayam pana na vattati, niccakālam dukkhameva anubhotī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto araññe sakuṇayoniyam nibbatitvā vayappatto sakuṇajeṭṭhako hutvā anekasakuṇasahassaparivāro Himavantam pāvisi. Tassa tattha vasanakāle ekā caṇḍasakuṇikā mahāvattanimaggaṃ gantvā gocaram gaṇhāti. Sā tattha sakaṭehi patitāni vīhimuggabījādīni labhitvā “yathā idāni imam padesam aññe sakuṇā nāgacchanti, tathā karissāmī”ti cintetvā sakuṇasaṃghassa ovādam deti “vattanimahāmaggo nāma sappatibhayo, hatthi-assādayo ceva caṇḍagoṇayuttayānādīni ca sañcaranti, sahasā uppatitumpi na sakkā hoti, na tattha gantabban”ti. Sakuṇasaṃgho tassā “anusāsikā”teva nāmam akāsi.

Sā ekadivasam vattanimahāmagge carantī atimahāvegena āgacchantassa yānassa saddam sutvā nivattitvā oloketvā “dūre tāvā”ti caratiyeva. Atha nam yānam vātavegena sīghameva sampāpuṇi, sā uṭṭhātuṃ nāsakkhi, cakkena dvidhā chinditvā gatā. Sakuṇajeṭṭhako sakuṇe samānento tam adisvā “anusāsikā na dissati, upadhāretha nan”ti āha. Sakuṇā upadhārentā tam mahāmagge dvidhā chinnaṃ disvā sakuṇajeṭṭhakassa ārocesum. Sakuṇajeṭṭhako “sā aññā sakuṇikā vāretvā sayam tattha caramānā dvidhā chinna”ti vatvā imam gāthamāha—

115. “Yā’yaññe manusāsati¹, sayam loluppacārini.

Sāyam vipakkhikā seti, hatā cakkena sāsikā”ti².

Tattha yā’yaññe manusāsati¹ti yakāro padasandhikaro, yā aññe anusāsati¹ti attho. **Sayam loluppacārini**ti attanā loluppacārini samānā. **Sāyam vipakkhikā seti**ti sā esā vihatapakkhā hutvā mahāmagge sayati. **Hatā cakkena sāsikā**ti yānacakkena hatā sāsikā sakuṇikāti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā anusāsikā sakuṇikā ayam anusāsikā bhikkhunī ahosi, sakuṇajēṭṭhako pana ahameva ahosin”ti.

Anusāsikajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Dubbacajātakavaṇṇanā (116)

Atikara’makarā’cariyāti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabha kathesi. Tassa vatthu Navakanipāte **Gijjhajātake**³ āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhum āmantetvā “bhikkhu na tvaṃ idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva. Dubbacabhāveneva paṇḍitānaṃ ovādam akaronto sattippahārena jīvitakkhayaṃ pattosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto laṅghanaṭakayoniyam paṭisandhim gahetvā vayappatto pañṇavā upāyakusalo ahosi. So ekassa laṅghanakassa⁴ santike sattilaṅghanasippam sikkhitvā ācariyena saddhim sippam dassento vicarati. Ācariyo panassa catunnamyeva sattīnaṃ laṅghanasippam jānāti, na pañcannaṃ. So ekadivasam ekasmim gāmake sippam dassento surāmadamatto “pañca sattiyo laṅghissāmī”ti paṭipāṭiyā ṭhapesi. Atha naṃ bodhisatto āha “ācariya tvaṃ pañcasattilaṅghanasippam na jānāsi, ekaṃ sattim hara. Sace laṅghissasi,

1. Yāyaññamanusāsati (Sī, Syā, I)

3. Khu 5. 187 piṭṭhe.

2. Sālīkāti (Sī, Syā, I)

4. Naṭakassa (Sī)

pañcamāya sattiya viddho marissasī”ti. So suṭṭhu mattatāya “tvaṃ hi mayhaṃ pamāṇaṃ na jānāsī”ti tassa vacanaṃ anādiyitvā catasso laṅghitvā pañcamāya sattiya daṇḍake madhukapupphaṃ viya āvuto paridevamāno nipajji. Atha naṃ bodhisatto “paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā imaṃ byasanaṃ pattosī”ti imaṃ gāthamāha—

116. “Atikara’makarā’cariya, mayhampe’taṃ na ruccati.

Catutthe laṅghayitvāna, pañcamāya’si āvuto”ti.

Tattha **atikara’makarā’cariyā**ti ācariya ajja tvaṃ atikaraṃ akari, attano karaṇato atirekaṃ karaṇaṃ akarīti attho. **Mayhampe’taṃ na ruccatī**ti mayhaṃ antevāsikassapi samānassa etaṃ tava karaṇaṃ na ruccati, tena te ahaṃ paṭhamameva kathesinti dīpeti. **Catutthe laṅghayitvānā**ti catutthe sattithale apatitvā attānaṃ laṅghayitvā. **Pañcamāya’si āvutoti** paṇḍitānaṃ vacanaṃ aggaṇhanto idāni pañcamāya sattiya āvutosīti. Idam vatvā ācariyaṃ sattito apanetvā kattabbayuttakaṃ akāsi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā ācariyo ayaṃ dubbaco ahosi, antevāsiko pana ahameva ahosin”ti.

Dubbacajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Tittirajātakavaṇṇanā (117)

Accuggatā’ti balatāti idam Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṃ ārabha kathesi. Tassa vatthu Terasakanipāte **Takkāriyajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana “na bhikkhave Kokālika idāneva attano vācaṃ nissāya naṭṭho, pubbepi naṭṭhoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Khu 5. 268 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
 udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasīlāyaṃ sabbasippāni
 uggaṇḥitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā aṭṭha
 samāpattiyo nibbattesi. Himavantappadesse sabbo isigaṇo sannipatitvā taṃ
 ovādācariyaṃ katvā parivāresi. So pañcannaṃ isisatānaṃ ovādācariyo hutvā
 jhānakīlaṃ kīlanto Himavante vasati. Tadā eko cettha paṇḍurogī tāpaso
 kuṭhāriṃ gahetvā kaṭṭhaṃ phāleti. Atheko mukharatāpaso tassa santike
 nisīditvā “idha pahāraṃ dehi, idha pahāraṃ dehi”ti taṃ tāpasam rosesi. So
 kujjhitvā “na dāni me tvaṃ dārūphālanasippaṃ sikkhāpanakācariyo”ti
 tiṇhaṃ kuṭhāriṃ ukkhipitvā naṃ ekappahāreneva jīvitakkhayaṃ pāpesi.
 Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāresi. Tadā assamato¹ avidūre ekasmiṃ
 vammikapāde eko tittiro vasati, so sāyaṃ pātaṃ tasmīṃ vammikamatthake
 ṭhatvā mahāvassitaṃ vassati. Taṃ sutvā eko luddako “tittirena
 bhavitabban”ti cintetvā saddasaññāya tattha gantvā taṃ vadhitvā ādāya gato.

Bodhisatto tassa saddaṃ asuṇanto “asukatṭhāne tittiro vasati, kiṃ nu
 kho tassa saddo na sūyati”ti tāpase pucchi. Te tassa tamatthaṃ ārocesuṃ. So
 ubhopi tāni kāraṇāni saṃsandetvā isigaṇamajjhe imaṃ gāthamāha—

117. “Accuggatā’tibalatā, ativelam pabhāsītā.

Vācā hanati dummedhaṃ, tittiraṃ vā’tivassitaṃ”ti.

Tattha **accuggatā**ti ati-uggatā. **Atibalatā**ti² punappunaṃ bhāsanena
 atibalasabhāvā³. **Ativelam pabhāsītā**ti atikkantavelā pamāṇātikkamena
 bhāsītā. **Tittiraṃ vā’ti vassitaṃ**ti yathā tittiraṃ ativassitaṃ hanati, tathā
 evarūpā vācā dummedhaṃ bālapuggalaṃ hanatīti.

Evam bodhisatto isigaṇassa ovādaṃ datvā cattāro brahmavihāre
 bhāvetvā brahmalokaaparāyaṇo ahoṣi.

1. Assamapadato (Syā, Ka)

2. Atilapatāti (Ka)

3. Atilapasabhāvā (Ka)

Satthā “na bhikkhave Kokāliko idāneva attano vacanaṃ nissāya naṭṭho, pubbepe naṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaḥ samodhānesi “tadā mukharatāpaso Kokāliko ahosi, isigaṇo Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Vaṭṭajātakavaṇṇanā (118)

Nācintayanto purisoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Uttaraseṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kira Uttaraseṭṭhi nāma ahosi mahāvibhavo. Tassa bhariyāya kucchiyaṃ eko puñṇavā satto brahmalokā cavitvā paṭisandhim gahetvā vayappatto abhirūpo pāsādiko ahosi brahmavaṇṇī. Atha ekadivasaṃ Sāvatthiyaṃ kattikachaṇe nakkhatte ghuṭṭhe sabbo loko nakkhattanissito ahosi. Tassa sahāyakā aññe seṭṭhiputtā sapajāpatikā ahesuṃ. Uttaraseṭṭhiputtassa pana dīgharattaṃ brahmaloke vasitattā kilesesu cittaṃ na allīyati. Athassa sahāyakā “Uttaraseṭṭhiputtassapi ekaṃ itthiṃ ānetvā nakkhattaṃ kīlissāmā”ti sammantayitvā taṃ upasaṅkamitvā “samma imasmiṃ nagare kattikachaṇo ghuṭṭho, tuyhampi ekaṃ itthiṃ ānetvā nakkhattaṃ kīlissāmā”ti āhaṃsu. “Na me attho itthiyā”ti ca vuttepi punappunaṃ nibandhitvā sampaṭicchāpetvā ekaṃ vaṇṇadāsīṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā tassa gharaṃ netvā “tvaṃ seṭṭhiputtassa santikaṃ gacchā”ti sayanigharaṃ pesetvā nikkhamiṃsu. Taṃ sayanigharaṃ pavitṭhampi seṭṭhiputto neva oloketi, nālapati. Sā cintesi “ayaṃ evaṃ rūpasobhaggappattaṃ uttamavilāsasampannaṃ maṃ neva oloketi, nālapati, idāni naṃ attano itthikuttalīlāya olokāpessāmī”ti itthilīlaṃ dassentī pahaṭṭhākārena aggadante vivaritvā hasitaṃ akāsi, seṭṭhiputto oloketvā dantaṭṭhike nimittaṃ gaṇhi. Athassa aṭṭhikasaññā uppajji, sakalampi taṃ sarīraṃ aṭṭhikasaṅkhalikā viya paññāyi. So tassā paribbayaṃ datvā “gacchā”ti uyyojesi.

Taṃ tassa gharā otiṇṇaṃ eko issaro antaravīthiyaṃ disvā paribbayaṃ datvā attano gharaṃ nesi, sattāhe vītivatte nakkhattaṃ ositaṃ,

vaṇṇadāsiyā mātā dhītu āgamanam adisvā seṭṭhiputtānam santikam gantvā “kham sā”ti pucchi. Te Uttaraseṭṭhiputtassa gharam gantvā “kham sā”ti pucchimsu. Taṅkhaṇaṇṇeva tassā paribbayaṃ datvā uyyojesinti. Athassā mātā rodanti “dhītaram me na passāmi, dhītaram me samānethā”ti Uttaraseṭṭhiputtam ādāya raṇṇo santikam agamāsi. Rājā aḍḍam vinicchinto “ime te seṭṭhiputtā vaṇṇadāsim ānetvā tuyham adamsu”ti pucchi. Āma devāti. Idāni sā kahanti. Na jānāmi, taṅkhaṇaṇṇeva nam uyyojesinti. Idāni tam samānetum sakkosīti. Na sakkomi devāti. Rājā “sace samānetum na sakkoti, rājāṇamassa karoṭhā”ti āha. Atha nam pacchābāham bandhitvā “rājāṇam karissāmā”ti gahetvā pakkamimsu. “Seṭṭhiputtam kira vaṇṇadāsim samānetum asakkontaṃ rājā rājāṇam kāreti”ti sakalanagaram ekakolāhalaṃ ahosi. Mahājano ure hatthe ṭhapetvā “kim nāmetam sāmi, attano te ananucchavikam laddham”ti paridevati. Seṭṭhipi puttassa pacchato pacchato paridevanto gacchati.

Seṭṭhiputto cintesi “idaṃ mayham evarūpaṃ dukkham agāre vasanabhāvena uppannam. Sace ito muccissāmi, Mahāgotamasammāsambuddhassa santike pabbajissāmī”ti. Sāpi kho vaṇṇadāsī tam kolāhalasaddam sutvā “kimsaddo nāmeso”ti pucchitvā tam pavattim sutvā vegena otaritvā “ussaratha ussaratha sāmi, mam rājapurisānam daṭṭhum dethā”ti attānam dassesi. Rājapurisā tam disvā mātaram paṭicchāpetvā seṭṭhiputtam muñcitvā pakkamimsu. So sahāyakapārivutovanadim gantvā sasīsam nhāyitvā geham gantvā bhuttapātarāso mātāpitaro vanditvā pabbajjam anujānāpetvā cīvarasāṭake ādāya mahantena parivārena Satthu santikam gantvā vanditvā pabbajjam yācitvā pabbajjaṇa upasampadaṇa labhitvā avissaṭṭhakammaṭṭhāno vipassanam vadḍhetvā na cirasseva arahatte paṭiṭṭhāsi.

Athekadivasam dhammasabhāyam sannipatitā bhikkhū “āvuso Uttaraseṭṭhiputto attano bhaye uppanne sāsanassa guṇam jānitvā ‘imamhā dukkhā muccamāno pabbajissāmī’ti cintetvā tena sucintitena maraṇamutto ceva, pabbajito ca aggaphale paṭiṭṭhito”ti tassa guṇakatham kathesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya

sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Uttaraseṭṭhiputtova attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmī’ti cintetvā maraṇabhayaṃ mutto, atīte paṇḍitāpi attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmā’ti cintetvā maraṇabhayaṃ muccimsuevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto cutipaṭisandhivasena parivattanto vaṭṭakayoniyaṃ nibbatti. Tadaṃ eko vaṭṭakaluddako araṇṇā bahū vaṭṭake āharitvā gehe ṭhapetvā gocaraṃ datvā mūlaṃ gahetvā āgatāgatānaṃ hatthe vaṭṭake vikkīṇanto jīvikaṃ kappeti. So ekadivasaṃ bahūhi vaṭṭakehi saddhiṃ bodhisattampi gahetvā ānesi. Bodhisatto cintesi “sacāhaṃ iminā dinnam gocaraṇca pāṇiyaṇca paribhuñjissāmi, ayaṃ maṃ gahetvā āgatānaṃ manussānaṃ dassati. Sace pana na paribhuñjissāmi, ahaṃ milāyissāmi, atha maṃ milāyantaṃ disvā manussā na gaṇhissanti. Evaṃ me sotthi bhavissati, imaṃ upāyaṃ karissāmī”ti. So tathā karonto milāyitvā aṭṭhicammamatto ahosi. Manussā taṃ disvā na gaṇhimsu. Luddako bodhisattaṃ ṭhapetvā sesesu vaṭṭakesu parikkhīṇesu pacchiṃ nīharitvā dvāre ṭhapetvā bodhisattaṃ hatthatale katvā “kiṃ nu kho¹ ayaṃ vaṭṭako”ti cintetvā oloketuṃ āraddho. Athassa pamattabhāvaṃ ñatvā bodhisatto pakkhe pasāretvā uppatitvā araṇṇameva gato. Aññe vaṭṭakā taṃ disvā “kiṃ nu kho na paññāyasi, kahaṃ gatosī”ti pucchitvā “luddakena gahitomhī”ti vutte “kinti katvā muttosī”ti pucchimsu. Bodhisatto “ahaṃ tena dinnam gocaraṃ aggahetvā pāṇiyaṃ apivitvā upāyacintāya mutto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

118. “Nācintayanto puriso, visesa’madhigacchati.

Cintitassa phalaṃ passa, muttosmi vadhabandhanā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho—**puriso** dukkhaṃ patvā “iminā nāma upāyena imamhā dukkhā muccissāmī”ti **acintayanto** attano dukkhā mokkhasaṅkhātāṃ visesaṃ **nādhigacchati**. Idāni pana mayā **cintitakammassa phalaṃ passa**. Teneva

1. Kiṃ kato nu kho (Sī)

upāyena **muttosmi vadhābandhanā**, maraṇato ca bandhanato ca muttosmi ahanti. Evaṃ bodhisatto attanā katakāraṇaṃ ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā maraṇamutto vaṭṭako ahameva ahosiṃ”ti.

Vaṭṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Akālarāvijātakavaṇṇanā (119)

Amātāpitarasaṃvaddhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ akālarāviṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto sāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā na uggaṇhi. So “imasmim kāle mayā vattaṃ kātappaṃ, imasmim kāle upaṭṭhātabbaṃ, imasmim kāle uggahetabbaṃ, imasmim kāle sajjhāyitabbaṃ”ti na jānāti, paṭhamayāmepe majjhmayāmepe pacchamayāmepe pabuddhapabuddhakkaṇe ya eva mahāsaddaṃ karoti, bhikkhū niddaṃ na labhanti. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe ratanasāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā kālaṃ vā akālaṃ vā na jānāti”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idānevesa akālarāvī, pubbepi akālarāvīyeva, kālakālaṃ ajānaṇabhāvena ca gīvāya vaṭṭitāya¹ jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu pāraṃ gantvā Bārāṇasiyaṃ disāpāmaṃkko ācariyo hutvā pañcasate māṇave sippaṃ vāceti. Tesāṃ māṇavānaṃ eko kālarāvī kukkuṭo atthi, te tassa vassitasaddena uṭṭhāya sippaṃ sikkhanti. So kālamakāsi, te aññaṃ kukkuṭaṃ pariyesantā caranti. Athe ko māṇavako susānavane dārūni uddharanto ekaṃ kukkuṭaṃ disvā ānetvā pañjare ṭhapetvā paṭijaggati. So susāne vaḍḍhitattā “asukavelāya nāma vassitabbaṃ”ti ajānanto kadāci atirattim vassati, kadāci aruṇuggamaṇe.

1. Valitāya (Sī, Syā, I)

Māṇavā tassa atirattim vassitakāle sippam sikkhantā yāva aruṇuggamanā sikkhitum na sakkonti, niddāyamānā gahitaṭṭhānampi na passanti. Atipabhāte vassitakāle sajjhāyassa okāsameva na labhanti. Māṇavā “ayaṃ atirattim vā vassati atipabhāte vā, imaṃ nissāya amhākaṃ sippam na niṭṭhāyissati”ti taṃ gahetvā gīvaṃ vaṭṭetvā¹ jīvitakkhayaṃ pāpetvā “akālarāvī kukkuṭo amhehi ghātito”ti ācariyassa kathesum. Ācariyo “ovādaṃ aggahetvā saṃvaḍḍhitabhāvena maraṇaṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

119. “Amātāpitarasaṃvaddho², anācerakule³ vasaṃ.

Nāyaṃ kālāṃ akālāṃ vā, abhijānāti kukkuṭo”ti.

Tattha **amātāpitarasaṃvaddho**ti mātāpitaro nissāya tesaṃ ovādaṃ aggahetvā saṃvaḍḍho. **Anācerakule vasaṃ**ti ācariyakulepi avasamāno, ācārasikkhāpakam kañci nissāya avasitattāti attho. **Nāyaṃ kālāṃ akālāṃ vā**ti “imasmim kāle vassitabbaṃ, imasmim na vassitabban”ti evaṃ vassitabbayuttakaṃ kālāṃ vā akālāṃ vā esa kukkuṭo na jānāti, ajānanabhāveneva jīvitakkhayaṃ pattoti. Idaṃ kāraṇaṃ dassetvā bodhisatto yāvataṃyukaṃ ṭhatvā yathākammanā gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā akālarāvī kukkuṭo ayaṃ bhikkhu ahosi, antevāsikā Buddhaparisā, ācariyo pana ahomeva ahosin”ti.

Akālarāvijātakavaṇṇanā navamā.

10. Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā (120)

Abaddhā tattha bajjhantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikaṃ ārabha kathesi. Tassā vatthu Dvādasakanipāte **Mahāpadumajātake**⁴ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “na bhikkhave Ciñcamāṇavikā idāneva maṃ abhūtena abbhācikkhati, pubbepi abbhācikkhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Valetvā (Sī, I)

2. Amātāpitarī saṃvaddho (Sī, I), amātāpitusaṃvaddho (Syā)

3. Anācariyakule (Sī, Syā, I)

4. Khu 5. 253 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa gehe nibbattitvā vayappatto pitu accayena tasseva purohito ahosi. Tena aggamahesiyā varo dinno hoti “bhadde yaṃ icchasi, taṃ vadeyyāsi”ti. Sā evamāha “na mayhaṃ añño varo nāma dullabho, ito pana te paṭṭhāya añña itthi kilesavasena na oloketabbā”ti. So paṭikkhipitvā punappunaṃ nippīliyamāno tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto sampañcchitvā tato paṭṭhāya soḷasasu nāṭakitthisahassesu kilesavasena ekittimpī na olokesi.

Athassa paccanto kuppi, paccante ṭhitā yodhā corehi saddhiṃ dve tayo saṅgāme katvā “ito uttari mayaṃ na sakkomā”ti rañño paṇṇaṃ pesesūṃ. Rājā tattha gantukāmo balakāyaṃ saṃharitvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde ahaṃ paccantaṃ gacchāmi, tattha nānappakārāni yuddhāni honti, jayaparājayopi anibaddho, tādisesu ṭhānesu mātugāmo dupparihāro, tvaṃ idheva nivattāhi”ti āha. Sā “na sakkā deva mayā nivattitun”ti punappunaṃ rañña paṭikkhittā āha “tena hi ekekaṃ yojanaṃ gantvā mayhaṃ sukhadukkhajānanatthaṃ ekekaṃ manussaṃ peseyyāthā”ti. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā bodhisattaṃ nagare ṭhapetvā mahantena balakāyena nikkhamitvā gacchanto yojane yojane ekekaṃ purisaṃ “amhākaṃ ārogyaṃ ārocetvā deviyā sukhadukkhāṃ jānitvā āgacchā”ti pesesi. Sā āgatāgataṃ purisaṃ “rājā kimatthaṃ taṃ peseti”ti pucchitvā “tumhākaṃ sukhadukkhajānanatthāyā”ti vutte “tena hi ehi”ti tena saddhiṃ asaddhammaṃ paṭisevati. Rājā dvattiṃsayojanamaggaṃ gacchanto dvattiṃsa jane pesesi, sā sabbehipi tehi saddhiṃ tatheva akāsi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā janapadaṃ samassāsetvā puna āgacchantopi tatheva dvattiṃsa jane pesesi, sā tehipi saddhiṃ tatheva vippaṭipajjiyeva. Rājā āgantvā jayakkhandhāvāraṭṭhāne ṭhatvā “nagaraṃ paṭijaggāpetū”ti bodhisattassa paṇṇaṃ pesesi, bodhisatto sakalanagaraṃ paṭijaggāpetvā rājanivesanaṃ paṭijaggāpento deviyā vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā bodhisattassa rūpasobhaggappattaṃ kāyaṃ disvā saṇṭhātum¹ asakkonti “ehi

brāhmaṇa, sayanaṃ abhiruhā”ti āha. Bodhisatto “mā evaṃ avaca, rājāpi garu, akusalampi bhāyāmi, na sakkā mayā evaṃ kātun”ti āha. Catusatṭhiyā pādamūlikānaṃ neva rājā garu, na akusalaṃ bhāyanti. Taveva rājā garu, tvaṃyeva ca akusalaṃ bhāyasīti. Āma devi, sace tesampi evaṃ bhaveyya, na evarūpaṃ kareyyuṃ. Ahaṃ pana jānamāno evarūpaṃ sāhasiyakammaṃ na karissāmīti. Kiṃ bahuṃ vippalapasi, sace me vacanaṃ na karosi, sīsaṃ te chindāpessāmīti. Tiṭṭhatu tāva ekasmiṃ attabhāve sīsaṃ, attabhāvasahassepī sīse chijjante¹ na sakkā mayā evarūpaṃ kātunti. Sā “hotu, jānissāmī”ti bodhisattaṃ tajjetvā attano gabbhaṃ pavisitvā sarīre nakhavaḷaṇjaṃ dassetvā telena gattāni abbhañjitvā kiliṭṭhavatthaṃ nivāsetvā gilānālayaṃ katvā dāsiyo āṇāpesi ‘rañña kahaṃ devī’ti vutte ‘gilānā’ti katheyyāthā”ti.

Bodhisattopi rañño paṭipathaṃ agamāsi. Rājā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pāsādaṃ āruya devīṃ apassanto “kahaṃ devī”ti pucchi. Gilānā devāti. Sopi sirigabbhaṃ pavisitvā tassā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te bhadde aphāsukaṃ”ti pucchi, sā tuṇhī ahoṣi. Tatiyavāre rājānaṃ oloketvā “tvampi mahārāja jīvasi nāma, mādisāpi itthiyo sassāmikāyeva nāmā”ti āha. Kiṃ etaṃ bhaddeti. Tumhehi nagaraṃ rakkhanatthāya ṭhapito purohito “tumahākaṃ nivesanaṃ paṭijaggāmi”ti idhāgantvā attano vacanaṃ akarontim maṃ paharitvā attano manaṃ pūretvā gatoti. Rājā aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya kodhena taṭataṭāyanto sirigabbhā nikkhamitvā dovārikapādamūlikādayo pakkosāpetvā “gacchatha bhāṇe, purohitaṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabhāvappattaṃ katvā nagarā nīharitvā āghātanaṃ netvā sīsamassa chindathā”ti āha. Te vegena gantvā taṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabheriṃ carāpesuṃ².

Bodhisatto cintesi “addhā tāya duṭṭhadeviyā rājā puretarameva paribhinno, ajja dānāhaṃ attano baleneva attānaṃ mocessāmī”ti. So te purise āha “bho tumhe maṃ mārentā rañño dassetvāva mārethā”ti. Kiṃ kārāṇāti. Ahaṃ rājakammiko, bahu me kammaṃ kataṃ, bahūni mahānidhiṭṭhānāni³ jānāmi, rājakuṭumbaṃ mayā vicāritaṃ. Sace maṃ

1. Chindantena (Syā), chindante (Ka) 2. Vādāpesuṃ (Sī) 3. Mahānidhānāni (Sī)

rañño na dassessatha, bahudhanam nassissati, mayā rañño sāpateyye ācikkhite pacchā kātabbam karothā”ti. Te tam rañño dassayimsu. Rājā tam disvāva “kasmā bho brāhmaṇa mayi lajjam na akāsi, kasmā te evarūpaṃ pāpakammaṃ katan”ti āha. Mahārāja aham sotthiyakule jāto, mayā kunthakipillikamattopi pāṇātipāto na katapubbo, tiṇasalākamattampi adinnaṃ nādinnaṃ pubbaṃ, lobhavasena paresaṃ itthi akkhini ummiletvāpi na olokitapubbā, hassavasenāpi¹ musā na bhāsitaṃ pubbā, kusaggenāpi majjam na pītapubbaṃ, aham tumhesu niraparādho. Sā pana bālā lobhavasena maṃ hatthe gahetvā mayā paṭikkhittā maṃ tajjetvā attanā kataṃ pāpaṃ uttānaṃ katvā mama ācikkhittvā antogabbhaṃ pavittā. Aham niraparādho, paṇṇaṃ gahetvā pana āgatā catusaṭṭhi janā sāparādhā, te pakkosāpetvā “tāya vo vacanaṃ kataṃ, na katan”ti puccha devāti. Rājā te catusaṭṭhi jane bandhāpetvā devim pakkosāpetvā “tayā etehi saddhim pāpaṃ kataṃ, na katan”ti pucchi. “Kataṃ devā”ti vutte te pacchābāhaṃ bandhāpetvā “imesaṃ catusaṭṭhi janānaṃ sīsāni chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṃ bodhisatto āha “natthi mahārāja etesaṃ doso, devī attano rucim kārapesi. Niraparādhā ete, tasmā nesaṃ khamatha. Tassāpi doso natthi, itthiyo nāma methunadhammena atittā. Jātisabhāvo hi esa. Etāsaṃ khamitabbayuttameva hoti. Tasmā etissāpi khamathā”ti nānappakārena rājānaṃ saññāpetvā te catusaṭṭhipi jane tañca bālaṃ mocāpetvā sabbesaṃ yathāsakāni ṭhānāni dāpesi. Evaṃ te sabbe mocetvā sakatṭhāne patiṭṭhāpetvā bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja andhabālānaṃ nāma avatthukena vacanena abandhitabbayuttakāpi paṇḍitā pacchābāhaṃ baddhā, paṇḍitānaṃ kāraṇayuttana vacanena pacchābāhaṃ baddhāpi muttā. Evaṃ bālā nāma abandhitabbayuttakepi bandhāpenti, paṇḍitā baddhepi mocenti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

120. “Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare.

Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti.

1. Hāsavasenapi (Ka), hāsanavasenapi (Syā)

Tattha **abaddhā**ti abandhitabbayuttā. **Pabhāsareti** pabhāsanti vadanti kathenti.

Evam mahāsatto imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā “mayā imaṃ dukkhaṃ agāre vasanabhāvena laddhaṃ, idāni me agārena kiccaṃ natthi, pabbajjaṃ me anujāna devā”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā assumukhaṃ ñātijanaṃ mahantañca vibhavaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavante vasanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā duṭṭhadevī Ciñcamāṇavikā ahosi, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā dasamā.

Haṃcivaggo dvādasamo.

Tassuddānaṃ

Gadrabhapañhā amarā, siṅgālaṃ Mitacinti ca.
Anusāsikadubbacaṃ, tittiraṃ vaṭṭakaṃ puna.
Akālarāvi bandhananti.

13. Kusanālivagga

1. Kusanālijātakavaṇṇanā (121)

Kare sarikkhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa mittam¹ ārabha katesi. Anāthapiṇḍikassa hi mittasuhajjañātibandhavā ekato hutvā “mahāseṭṭhi ayaṃ tayā jātigottadhanadhaññādīhi neva sadiso, na uttaritaro, kasmā etena saddhiṃ santhavaṃ karosi, mā karohi”ti punappunaṃ nivāresuṃ. Anāthapiṇḍiko pana “mittasanthavo nāma hīnehipi samehipi atirekehipi kattabboevā”ti

1. Nicchayamittam (Sī, Syā, I)

tesaṃ vacanaṃ aggahetvā bhogagāmaṃ gacchanto taṃ kuṭumbarakkhakaṃ katvā agamāsīti sabbam Kālakaṇṇivatthusmiṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana Anāthapiṇḍikena attano ghare pavattiyā ārocitāya Satthā “gahapati mitto nāma khuddako natthi, mittadhammaṃ rakkhituṃ samatthabhāvovettha pamāṇaṃ, mitto nāma attanā samopi hīnopi seṭṭhopi gahetabbo. Sabbepi hete attano pattabhāraṃ nittharantiyeva, idāni tāva tvaṃ attano nīcamittaṃ¹ nissāya kuṭumbassa sāmiko jāto, porāṇā pana nīcamittaṃ nissāya vimānasāmikā jātā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto rañño uyyāne kusanāligacche devatā hutvā nibbatti. Tasmiṃyeva ca uyyāne maṅgalasilaṃ nissāya ujugatakkhandho parimaṇḍalasākhāviṭapasaṃpanno rañño santikā laddhasammāno rucamaṅgalarukkho² atthi, “mukhako”tipi³ vuccati. Tasmiṃ eko mahesakkho devarājā nibbatti. Bodhisattassa tena saddhiṃ mittasanthavo ahosi. Tadā rājā ekasmiṃ ekatthambhake pāsāde vasati, tassa so thambho cali. Athassa calitabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā “tātā mama ekatthambhakassa maṅgalapāsādassa thambho calito, ekaṃ sārattambhaṃ āharitvā taṃ niccalaṃ karoṭhā”ti āha. Te “sādhu devā”ti rañño vacanaṃ sampaṭicchitvā tadanucchavikaṃ rukkhaṃ pariyesaṃānā aññattha adisvā uyyānaṃ pavisitvā taṃ mukhakarukkhaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ tātā diṭṭho vo tadanucchaviko rukkho”ti vutte “diṭṭho deva, apica taṃ chindituṃ na visahāmā”ti āhaṃsu. Kimkāraṇāti. Mayaṇhi aññattha rukkhaṃ apassantā uyyānaṃ pavisimha, tatrapī ṭhapetvā maṅgalarukkhaṃ aññaṃ na passāma. Iti naṃ maṅgalarukkhatāya chindituṃ na visahāmāti. Gacchatha, taṃ chinditvā pāsādaṃ thiraṃ karoṭha, mayaṃ aññaṃ maṅgalarukkhaṃ karissāmāti. Te “sādhu”ti balikammaṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā “sve chindissāmā”ti rukkhaṃ balikammaṃ katvā nikkhamiṃsu.

Rukkhadevatā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “sve mayhaṃ vimānaṃ nāsessanti, dārake gahetvā kuhiṃ gamissāmī”ti gantabbatṭhānaṃ apassantī puttake

1. Nicchayamittaṃ (Sī, Syā, I)

2. Rucarukkho (Sī)

3. Mukkhakotipi (Sī), samukkhakotipi (Syā)

gīvāya gahetvā parodi. Tassā sandiṭṭhasambhattā rukkhadevatā¹ āgantvā “kiṃ etan”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā sayampi vaḍḍhakīnaṃ paṭikkamanūpāyaṃ² apassantiyo taṃ parissajitvā rodituṃ ārabhiṃsu. Tasmim̐ samaye bodhisatto “rukkhadevataṃ passissāmī”ti tattha gantvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “hotu, mā cintayittha, ahaṃ rukkhaṃ chindituṃ na dassāmi, sve vaḍḍhakīnaṃ āgatakāle mama kāraṇaṃ passathā”ti tā devatā samassāsetvā punadivase vaḍḍhakīnaṃ āgatavelāya kakaṇṭakavesaṃ gahetvā vaḍḍhakīnaṃ purato gantvā maṅgalarukkhassa mūlantaraṃ pavisitvā taṃ rukkhaṃ susiraṃ viya katvā rukkhamaññhena abhiruhitvā khandhamatthakena nikkhamitvā sīsaṃ kampayamāno nipajji. Mahāvaḍḍhakī taṃ kakaṇṭakaṃ disvā rukkhaṃ hatthena paharitvā “susirarukkho eso nissāro, hiyyo anupadhāretvāva balikammaṃ karimhā”ti ekaghanāṃ mahārukkhaṃ garahitvā pakkāmi. Rukkhadevatā bodhisattaṃ nissāya vimānassa sāmīni jātā.

Tassā paṭisanthāratthāya sandiṭṭhasambhattā bahū devatā sannipatiṃsu. Rukkhadevatā “vimānaṃ me laddhan”ti tuṭṭhacittā tāsāṃ devatānaṃ majjhe bodhisattassa guṇaṃ kathayamānā “bho devatā mayaṃ mahesakkhā hutvāpi dandhapaññatāya imaṃ upāyaṃ na jānimha, kusanāḷidevatā pana attano ñāṇasampattiyaṃ amhe vimānasāmīke akāsi, mitto nāma sadisopi adhikopi hīnopi kattabbova. Sabbepi hi attano thāmena sahāyakānaṃ uppannaṃ dukkhaṃ nittharitvā sukhe paṭiṭṭhāpentiyevā”ti mittadhammaṃ vaṇṇetvā imaṃ gāthamāha—

121. “Kare sarikkho atha vāpi seṭṭho,
Nihīnako vāpi kareyya eko.
Kareyyumete byasane uttamatthaṃ,
Yathā ahaṃ kusanāḷi rucāyan”ti.

Tattha **kare sarikkhoti** jāti-ādīhi sadisopi mittadhammaṃ kareyya. **Atha vāpi seṭṭhoti** jāti-ādīhi adhikopi kareyya. **Nihīnako vāpi kareyya ekoti** eko jāti-ādīhi hīnopi mittadhammaṃ kareyya. Tasmā sabbepi ete mittā kātābbāyevāti dīpeti. Kiṃ kāraṇā?

1. Rukkhadevatā vanadevatā (Sī, I, Ka)

2. Paṭikkhipanūpāyaṃ (Sī, Syā, I)

Kareyyumete byasane uttamatthanti sabbepe te sahāyassa byasane uppanne attano attano pattabhāraṃ vahanānā uttamattham kareyyum,
 kāyikacetasikadukkhato taṃ sahāyakam moceyyumevāti attho. Tasmā hīnopi mitto kātabboyeva, pageva itare. Tatridam opammaṃ—**yathā ahaṃ kusanāḷi rucāyanti**, yathā ahaṃ rucāyam nibbattadevatā ayañca kusanāḷidevatā, appesakkhāpi mittasanthavaṃ karimha, tatrapāham mahesakkhāpi samānā attano uppannadukkham bālatāya anupāyakusalatāya harituṃ nāsakkhim, imaṃ pana appesakkhampi samānaṃ paṇḍitadevataṃ nissāya dukkhato muttomhi. Tasmā aññehipi dukkhā muccitukāmehi samavisiṭṭhabhāvaṃ anoloketvā hīnopi paṇḍito mitto kātabboti.

Rucādevatā imāya gāthāya devasaṃghassa dhammaṃ desetvā yāvātāyukam ṭhatvā saddhim kusanāḷidevatāya yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rucādevatā Ānando ahosi, kusanāḷidevatā pana ahameva ahosi”ti.

Kusanāḷijātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Dummedhajātakavaṇṇanā (122)

Yasaṃ laddhāna dummedhoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha katesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū “āvuso Devadatto Tathāgatassa puṇṇacandasassirikamukhaṃ asītānubyañjanadvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ byāmapabhāparikkhitaṃ āveḷāveḷābhūtā¹ yamakayamakabhūtā ghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ paramasobhaggappattaṃ attabhāvañca oloketvā cittaṃ pasādetuṃ na sakkoti, usūyameva karoti. ‘Buddhā nāma evarūpena sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena samannāgatā’ti vuccamāne vaṇṇaṃ sahitaṃ na sakkoti, usūyameva karoti”ti Devadattassa aguṇakathaṃ kathayimso. Satthā

1. Āveḷāveḷā (Sī), āveḷāveḷāya (Syā, I)

āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
 “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto mama vaṇṇe
 bhañṇamāne usūyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahanagare ekasmiṃ Magadharāje rajjaṃ
 kārente bodhisatto hatthiyoniyaṃ nibbattitvā sabbaseto ahosi heṭṭhā
 vaṇṇitasadisāya rūpasampattiya samannāgato. Atha naṃ
 “lakkhaṇasampanno ayan”ti so rājā maṅgalahatthiṃ akāsi. Athekasmiṃ
 chaṇadivase sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkārapetvā
 sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ maṅgalahatthiṃ abhiruhitvā mahantena
 rājānubhāvena nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Mahājano tattha tattha ṭhatvā
 maṅgalahatthino rūpasobhaggappattaṃ sarīraṃ disvā “aho rūpaṃ, aho gati,
 aho liḷā, aho lakkhaṇasampatti, evarūpo nāma sabbasetavaravāraṇo
 cakkavattirañño anucchaviko”ti maṅgalahatthimeva vaṇṇesi.

Rājā maṅgalahatthissa vaṇṇaṃ sutvā sahituṃ asakkonto usūyaṃ
 uppādetvā “ajjeva taṃ pabbatapāde¹ pādetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmi”ti
 hatthācariyaṃ pakkosāpetvā “kinti katvā tayā ayaṃ nāgo sikkhāpito”ti āha.
 Susikkhāpito devāti. Na susikkhito, dusikkhitoti. Susikkhito devāti. Yadi
 susikkhito, sakkhissasi naṃ Vepullapabbatamatthakaṃ āropetunti. Āma
 devāti. “Tena hi ehi”ti sayāṃ otaritvā hatthācariyaṃ āropetvā pabbatapādaṃ
 gantvā hatthācariyena hatthipiṭṭhiyaṃ nisīditvāva hatthimhi
 Vepullapabbatamatthakaṃ āropite sayampi amaccagaṇaparivuto
 pabbatamatthakaṃ abhiruhitvā hatthiṃ papātābhimukhaṃ kāretvā “tvaṃ
 ‘mayā esa susikkhāpito’ti vadesi, tīhiyeva tāva naṃ pādehi ṭhapehi”ti āha.
 Hatthācariyo piṭṭhiyaṃ nisīditvāva “bho tīhi pādehi tiṭṭhā”ti hatthissa
 paṇhikāya saññaṃ adāsi, mahāsatto tathā akāsi. Puna rājā “dvīhi
 purimapādehiyeva ṭhapehi”ti āha, mahāsatto dve pacchimapāde ukkhipitvā
 purimapādehi aṭṭhāsi. “Pacchimapādehiyevā”ti vuttepi dve purimapāde
 ukkhipitvā pacchimapādehi aṭṭhāsi, “ekenā”ti vuttepi tayo pāde ukkhipitvā

1. Pabbatapapātā (Sī, I), pabbatā (Syā)

ekeneva aṭṭhāsi. Athassa apatanabhāvaṃ ñatvā “sace pahosi, ākāse naṃ ṭhapehī”ti āha.

Ācariyo cintesi “sakalajambudīpe iminā sadiso susikkhito hatthī nāma natthi, nissamsayaṃ panetaṃ esa papāte pātetvā māretukāmo bhavissatī”ti. So tassa kaṇṇamūle mantesi “tāta ayaṃ rājā taṃ papāte pātetvā māretukāmo, na tvaṃ etassa anucchaviko. Sace te ākāseṇa gantum balaṃ atthi, maṃ yathānisinnaṃyeva ādāya vehāsaṃ abbhuggantvā Bārāṇasim gacchā”ti. Puññiddhiyā samannāgato mahāsatto taṅkhaṇaṇṇeva ākāse aṭṭhāsi. Hatthācariyo “mahārāja ayaṃ hatthī puññiddhiyā samannāgato, na tādissassa mandapuñṇassa dubbuddhino anucchaviko, paṇḍitassa puñṇasampannassa rañño anucchaviko, tādissā nāma mandapuñṇā evarūpaṃ vāhanaṃ labhitvā tassa guṇaṃ ajānantā tañceva vāhanaṃ avasesaṇca yasampattiṃ nāsentiyeva”ti vatvā hatthikkhandhe nisinnova imaṃ gāthamāha—

122. “Yasaṃ laddhāna dummedho, anattaṃ carati attano.

Attano ca paresaṇca, himsāya paṭipajjati”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—mahārāja tādiso dummedho nippaṇṇo puggalo parivārasampattiṃ labhitvā attano anattaṃ carati. Kiṃ kāraṇā? So hi yasamadamatto kattabbākattabbaṃ ajānanto attano ca paresaṇca himsāya paṭipajjati. Himsā vuccati kilamanaṃ dukkhuppādanaṃ, tadatthāya eva paṭipajjati.

Evam imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā “tiṭṭha dāni tvaṃ”ti vatvā ākāse uppatitvā Bārāṇasinagaraṃ gantvā rājaṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhitvā “amhākaṃ rañño ākāseṇa setavaravāraṇo āgantvā rājaṅgaṇe ṭhito”ti ekakolāhalaṃ ahosi. Vegena raññopi ārocesuṃ. Rājā nikkhamitvā “sace mayhaṃ upabhogattāya āgatosi, bhūmiyaṃ patiṭṭhāhī”ti āha. Bodhisatto bhūmiyaṃ patiṭṭhāsi, ācariyo otaritvā rājānaṃ vanditvā “kuto āgatosi tātā”ti vutte “Rājagahato”ti vatvā sabbaṃ pavattiṃ ārocesi. Rājā “manāpaṃ te tāta kataṃ idhāgacchantenā”ti

tuṭṭhahaṭṭho nagaraṃ sajjāpetvā vāraṇaṃ maṅgalaḥatthiṭṭhāne ṭhapetvā sakalaraḷḷaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ bodhisattassa adāsi, ekaṃ ācariyassa, ekaṃ attanā aggaḥesi. Bodhisattassa āgatakālaṭo paṭṭhāyeva pana raṇṇo sakalajambudīpe raḷḷaṃ haṭṭhaḡatameva jātaṃ. So Jambudīpe aggaṛāḡā hutvā dānādīni puṇṇāni katvā yaṭhākammaṃ agamaṣi.

Saṭṭhā imaṃ dhammaḡesaṇaṃ āhaṛitvā jātaḡaṃ samaḡdhānesi “taḡā Maḡaḡaṛāḡā Devaḡatto aḡosi, Bāṛāṇasiṛāḡā Sāṛiputto, haṭṭhācariyo Ānando, haṭṭhī pana aḡameva aḡosin”ti.

Dummedhaḡātaḡavaṇṇanā ḡutiyaṃ.

3. Naṅḡaliṣaḡātaḡavaṇṇanā (123)

Asabbatṭhaḡāmiṃ vācanti idaṃ Saṭṭhā Jetavane viharanto Lāḷudāyitṭheraṃ āṛabbha kaṭhesi. So kira dhammaṃ kaṭhento “imaṣmiṃ ṭṭhāne idaṃ kaṭṭetabbāṃ, imaṣmiṃ ṭṭhāne idaṃ na kaṭṭetabban”ti yuttāyuttaṃ na jāṇāti, maṅḡale avamaṅḡalaṃ vaḡanto “tirokuṭṭesu tiṭṭhanti, sandhiṣṅḡhāṭakesu cā”ti idaṃ avamaṅḡalaṃ maṅḡalaṃ katvā anumodaṇaṃ kaṭheti. Avamaṅḡalesu anumodaṇaṃ kaṛonto “baḡū devā maṇuṣṣā ca, maṅḡalāni acintayun”ti vatvā “evaṛūpāṇaṃ maṅḡalāṇaṃ saṭampi saḡassampi kātuṃ samaṭṭhā ḡoṭhā”ti vaḡati. Aṭṭekaḡiḡasaṃ dhammaṣabḡāyaṃ bhikkḡū “āvuso Lāḷudāyī yuttāyuttaṃ na jāṇāti, sabbatṭha abḡāṣitaḡḡavācaṃ bhāsaṭi”ti kaṭhaṃ samuṭṭḡāpesuṃ. Saṭṭhā āḡantvā “kāya nuṭṭha bhikkḡave eṭaṛaḡi kaṭḡāya saṇṇiṣinnā”ti pucḡhitvā “imāya ṇāmā”ti vutte “na bhikkḡave lāḷudāyī idāṇeva dandḡapaṛisaḡḡano yuttāyuttaṃ na jāṇāti, pubbeḡi eṛaṛūpo aḡosi, ṇiccaṃ lāḷakoyeva¹ eso”ti vatvā aṭṭitaṃ āḡari.

Aṭṭe Bāṛāṇasiyaṃ Brahmaḡatte raḷḷaṃ kāṛente bodḡisatto brāḡmaṇamaḡāṣālakule ṇibbaṭṭitvā vaḡappaṭṭo Takkaṣilāyaṃ sabbaṣippāni uggaṇḡhitvā Bāṛāṇasiyaṃ ḡisāpāṃokḡḡo ācariyo hutvā

1. Niccalolukoyeva (Syā)

pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesī. Tadā tesu māṇavesu eko dandhāparisakkano lāḷako māṇavo dhammantevāsiko hutvā sippaṃ uggaṇhāti, dandhabhāvena pana uggaṇhituṃ na sakkoti. Bodhisattassa pana upakāro hoti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Athekadivasam bodhisatto sāyamāsaṃ bhuñjitvā sayane nipanno taṃ māṇavaṃ hatthapādapiṭṭhiparikammāni katvā gacchantam āha “tāta mañcapāde upatthambhetvā yāhī”ti. Māṇavo ekaṃ pādaṃ upatthambhetvā ekassa upatthambhakaṃ alabhanto attano ūrumhi ṭhapetvā rattiṃ khepesi.

Bodhisatto paccūsasamaye utthāya taṃ disvā “kiṃ tāta nisinnosī”ti pucchi. Ācariya ekassa mañcapādassa upatthambhakaṃ alabhanto ūrumhi ṭhapetvā nisinnomhīti. Bodhisatto samviggamānaso hutvā “ayaṃ ati viya mayhaṃ upakāro, ettakānaṃ pana māṇavakānaṃ antare ayameva dandho sippaṃ sikkhituṃ na sakkoti, kathaṃ nu kho ahaṃ imaṃ paṇḍitaṃ kareyyan”ti cintesi. Athassa etadahosi “attheko upāyo, ahaṃ imaṃ māṇavaṃ dāru-atthāya paṇṇatthāya ca vanam gantvā āgataṃ ‘ajja te kiṃ diṭṭhaṃ, kiṃ katan’ti pucchissāmi. Atha me ‘idaṃ nāma ajja mayā diṭṭhaṃ, idaṃ katan’ti ācikkhissati. Atha naṃ ‘tayā diṭṭhañca katañca kīdisan’ti pucchissāmi, so ‘evarūpaṃ nāmā’ti upamāya ca kāraṇena ca kathessati. Iti naṃ navam navam upamañca kāraṇaṃ kathāpetvā iminā upāyena paṇḍitaṃ karissāmi”ti. So taṃ pakkosāpetvā “tāta māṇava ito paṭṭhāya dāru-atthāya vā paṇṇatthāya vā gataṭṭhāne yaṃ te tattha diṭṭhaṃ vā sutam vā bhuttaṃ vā pītaṃ vā khāditaṃ vā hoti, taṃ āgantvā mayhaṃ āroceyyāsī”ti āha.

So “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasam māṇavehi saddhiṃ dāru-atthāya araṇṇaṃ gato tattha sappam disvā āgantvā “ācariya sappo me diṭṭho”ti ārocesi. Sappo nāma tāta kīdiso hotīti. Seyyathāpi naṅgalīsāti. Sādhū tāta manāpā te upamā āhaṭā, sappā nāma naṅgalīsasadisāva hontīti. Atha bodhisatto “māṇavakena manāpā upamā āhaṭā, sakkhissāmi naṃ paṇḍitaṃ kātun”ti cintesi. Māṇavo puna ekadivasam araṇṇe hatthiṃ disvā “hatthī me ācariya diṭṭho”ti āha. Hatthī nāma tāta kīdisoti. Seyyathāpi naṅgalīsāti. Bodhisatto

“hatthissa soṇḍā naṅgalīśasadisā honti, dantādayo evarūpā ca evarūpā ca. Ayaṃ pana bālatāya vibhajitvā kathetum asakkonto soṇḍaṃ sandhāya kathesi maññe”ti tuṇhī ahoṣi. Athekadivasam nimantane ucchum labhitvā “ācariya ajja mayaṃ ucchum khādīmha”ti āha. “Ucchu nāma kīdiso”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīśa”ti āha. Ācariyo “thokaṃ patirūpaṃ kāraṇaṃ kathesi”ti tuṇhī jāto.

Punekadivasam nimantane ekacce māṇavā guḷaṃ dadhinā bhuñjimsu, ekacce khīrena. So āgantvā “ācariya ajja mayaṃ dadhinā khīrena ca bhuñjimha”ti vatvā “dadhikhīraṃ nāma kīdisaṃ hoti”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīśa”ti āha. Ācariyo “ayaṃ māṇavo ‘sappo naṅgalīśasadisō’ti kathento tāva sukathitaṃ kathesi, ‘hatthī naṅgalīśasadisō’ti kathentenāpi soṇḍaṃ sandhāya lesena kathitaṃ. ‘Ucchu naṅgalīśasadisā’ti kathanepi lesa atthi, ‘dadhikhīrāni pana niccaṃ paṇḍarāni pakkhittabhājanasaṇṭhānāni’ti idha sabbena sabbam upamaṃ na kathesi¹, na sakkā imaṃ lāḷakaṃ sikkhāpetun”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

123. “Asabbatthagāmiṃ vācam, bālo sabbattha bhāsati.

Nāyaṃ dadhiṃ vedi na naṅgalīsaṃ,

Dadhippayam² maññati naṅgalīsaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—yā vācā opammavasena sabbattha na gacchati, taṃ **asabbatthagāmiṃ vācam bālo** dandhapuggalo **sabbattha bhāsati**, “dadhi nāma kīdisaṃ”ti puṭṭhopi “seyyathāpi naṅgalīśa”ti vadateva. Evaṃ vadanto **nāyaṃ dadhiṃ vedi na naṅgalīsaṃ**. Kiṃ kāraṇa? **Dadhippayam maññati naṅgalīsaṃ**, yasmā ayaṃ dadhimpī naṅgalīsameva maññati. Atha vā **dadhīti** dadhimeva, **payanti** khīraṃ, dadhi ca payaṇca dadhippayam. Yasmā dadhikhīrānipi ayaṃ naṅgalīsameva maññati, ediso cāyaṃ bālo, kiṃ imināti antevāsikānaṃ dhammakathaṃ kathetvā paribbayaṃ datvā taṃ uyyojesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā lāḷakamāṇavo Lāḷudāyī ahoṣi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Naṅgalīśajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Na sameti (Ka)

2. Dadhippayam (Sī, Syā, I)

4. Ambajātakavaṇṇanā (124)

Vāyametheva purisoti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vattasampannam bhikkhum ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajito vattasampanno ahosi, ācariyupajjhāyavattāni pāṇīyaparibhojanīya-uposathāgārajantāgharādivattāni ca sādhuṃ karoti, cuddasasu mahāvattesu asītikhandhakavattesu ca paripūrakārīyeva hoti, vihāraṃ sammajjati, pariveṇaṃ vitakkamāḷakaṃ vihāramaggaṃ sammajjati, manussānaṃ pāṇīyaṃ deti. Manussā tassa vattasampattiyaṃ pasīditvā pañcasatamattāni dhuvabhaddhāni¹ adamsu, mahālābhasakkāro uppajji. Tam nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu attano vattasampattiyaṃ mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbattesi, etaṃ ekaṃ nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāyaṃ bhikkhu vattasampanno, pubbepetaṃ ekaṃ nissāya pañca isisatāni phalāphalattāya araṇṇaṃ agantvā eteneva ānītaphalāphalehi yāpesuṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ karente bodhisatto uddicabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcasata-isiparivāro pabbatapāde vihāsi. Tadā Himavante caṇḍo nidāgho ahosi, tattha tattha pāṇīyāni chijjimsu, tiracchānā pāṇīyaṃ alabhamānā kilamanti. Atha tesu tāpasesu eko tāpaso tesāṃ pipāsadukkhaṃ disvā ekaṃ rukkhaṃ chinditvā doṇiṃ katvā pāṇīyaṃ ussiñcitvā doṇiṃ pūretvā tesāṃ pāṇīyaṃ adāsi. Bahūsu sannipatitvā pāṇīyaṃ pivantesu tāpasassa phalāphalattāya gamanokāso nāhosi. So nirāhāropi pāṇīyaṃ detiyeva. Migagaṇā cintesuṃ “ayaṃ amhākaṃ pāṇīyaṃ dento phalāphalattāya gantuṃ okāsaṃ na labhati, nirāhāratāya ativiya kilamati, handa mayaṃ katikaṃ karomā”ti. Te katikaṃ akāmsu “ito paṭṭhāya pāṇīyaṃ pivanatthāya āgacchantena attano balānurūpena phalāphalaṃ gahetvāva āgantabban”ti. Te tato paṭṭhāya ekeko

1. Dhurabhaddhāni (Sī)

tiracchāno attano attano balānurūpena madhuramadhurāni
ambajambupanasādīni gahetvāva āgacchati. Ekassa atthāya ābhataṃ
phalāphalaṃ adḍhateyyasakaṭabhārappamāṇaṃ ahosi. Pañcasatatāpasā
tadeva paribhuñjanti, atirekaṃ chaḍḍiyittha.

Bodhisatto taṃ disvā “ekaṃ nāma vattasampannaṃ nissāya ettakānaṃ
tāpasānaṃ phalāphalatthāya agantvā yāpanaṃ uppannaṃ, vīriyaṃ nāma
kātabbamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

124. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Vāyāmassa phalaṃ passa, bhuttā ambā anītihaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—paṇḍito attano vattapūraṇādike kammaṣṣim
vāyametheva, na ukkaṇṭheyya. Kiṃ kāraṇā? Vāyāmassa nipphalatāya
abhāvato. Iti mahāsatto “vāyāmo nāmesa saphalova hoti”ti isigaṇaṃ
ālapanto “**vāyāmassa phalaṃ passā**”ti āha. Kīdisaṃ? **Bhuttā ambā anītihaṃ.**
Tattha **ambā**ti desanāmettaṃ, tehi pana nānappakārāni phalāphalāni
ābhatāni. Tesu sampannatarānaṃ ussannatarānaṃ vā vasena “ambā”ti
vuttaṃ. Ye imehi pañcahi isisatchi sayāṃ araṇṇaṃ agantvā ekassa atthāya
ānītā ambā bhuttā, idaṃ vāyāmassa phalaṃ. Tañca kho pana anītihaṃ, “iti
āha iti āhā”ti¹ evaṃ itihītihaṃ gahetabbaṃ na hoti, paccakkhameva taṃ
phalaṃ passāti. Evaṃ mahāsatto isigaṇassa ovādaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
vattasampanno tāpaso ayaṃ bhikkhu ahosi, gaṇasatthā pana ahameva
ahosi”ti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Itiha āsa itiha āsāti (Sī, I), itiha iti āhāti (Syā)

5. Kaṭāhakajātakavaṇṇanā (125)

Bahumpi so vikattheyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahosi. Tassa bhariyā puttaṃ vijāyi, dāsīpissa taṃ divasaññeva puttaṃ vijāyi. Te ekatova vaḍḍhiṃsu. Seṭṭhiputte lekhaṃ sikkhante dāsopissa phalakaṃ vahaṃāno gantvā teneva saddhiṃ lekhaṃ sikkhi, gaṇanaṃ sikkhi, dve tayo¹ vohāre akāsi. So anukkamena vacanakusalo vohārakusalo yuvā abhirūpo ahosi, nāmena kaṭāhako nāma. So seṭṭhighare bhaṇḍāgārikakammaṃ karonto cintesi “na maṃ ime sabbakālaṃ bhaṇḍāgārikakammaṃ kāressanti, kiñcideva dosaṃ disvā tāletvā bandhitvā lakkhaṇena anketvā dāsaparibhogenaṃ paribhuñjissanti. Paccante kho pana seṭṭhissa sahāyako seṭṭhi atthi, yannūnāhaṃ seṭṭhissa vacanena lekhaṃ ādāya tattha gantvā ‘ahaṃ seṭṭhiputto’ti vatvā taṃ seṭṭhiṃ vañcetvā tassa dhītaraṃ gahetvā sukhaṃ vaseyyan”ti. So sayameva paṇṇaṃ gahetvā “ahaṃ asukaṃ nāma mama puttaṃ tava santikaṃ paṇiṃ, āvāhavivāhasambandho nāma mayhañca tayā, tuyhañca mayā saddhiṃ patirūpo, tasmā tvaṃ imassa dāraḥ attano dhītaraṃ datvā etaṃ tattheva vasāpehi, ahampi okāsaṃ labhitvā āgamiṣāmi”ti likhitvā seṭṭhisseva muddikāya lañjetvā yathārucitaṃ paribbayañceva gandhavatthādīni ca gahetvā paccantaṃ gantvā seṭṭhiṃ disvā vanditvā atṭhāsi.

Atha naṃ seṭṭhi “kuto āgatosi tātā”ti pucchi. Bārāṇasitoti. Kassa puttosīti. Bārāṇasiseṭṭhissāti. Kenatthenāgatosīti. Tasmim̐ khaṇe kaṭāhako “idaṃ disvā jānissathā”ti paṇṇaṃ adāsi. Seṭṭhi paṇṇaṃ vācetvā “idānāhaṃ jīvāmi nāma”ti tuṭṭhacitto dhītaraṃ datvā patitṭhāpesi. Tassa parivāro mahanto ahosi. So yāgukhajjakādīsu vā vatthagandhādīsu vā upanītesu “evampi nāma

1. Dve tayoti (Sī, Ka)

yāgum pacanti, evaṃ khajjakam, evaṃ bhattam, aho paccantavāsikā nāmā”ti yāgu-ādīni garahati. “Ime paccantavāsibhāveneva ahatasātake¹ vaḷañjitum na jānanti, gandhe pisitum², pupphāni ganthitum na jānanti”ti vatthakammantikādayo garahati.

Bodhisattopi dāsam apassanto “kaṭāhako na dissati, kham gato, pariyesatha nan”ti samantā manusse payojesi. Tesu eko tattha gantvā taṃ disvā sañjānitvā attānam ajānāpetvā āgantvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṃ pavattim sutvā “ayuttam tena kataṃ, gantvā naṃ gahetvā āgacchissāmī”ti rājānam āpucchitvā mahantena parivārena nikkhami. “Seṭṭhi kira paccantaṃ gacchatī”ti sabbattha pākaṭo jāto. Kaṭāhako “seṭṭhi kira āgacchatī”ti sutvā cintesi “na so aññena kāraṇena āgacchissati, maṃ nissāyevassa āgamanena bhavitabbaṃ. Sace paṇāham palāyissāmi, puna āgantum na sakkā bhavissati. Atthi panesa upāyo. Mama sāmikassa paṭipatham gantvā dāsakammaṃ katvā tameva ārādhessāmī”ti. So tato paṭṭhāya parisamajjhe evaṃ bhāsati “aññe bālamanussā attano bālabbhāvena mātāpitūnam guṇam ajānantā tesam bhojanavelāya apacitikammaṃ akatvā tehi saddhimyeva bhuñjanti, mayaṃ pana mātāpitūnam bhojanakāle paṭiggaham upanema, khelaṃmallakam upanema, bhājanāni³ upanema, pāṇiyampi bijanimpī gahetvā upatiṭṭhāmā”ti yāva sarīravaḷañjanakāle udakakalasam ādāya paṭicchannaṭṭhānagamanā sabbam dāsehi sāmikānam kattabbakiccaṃ pakāsesi.

So evaṃ parisam uggaṇhāpetvā bodhisattassa paccantasamīpaṃ āgatakāle sasuram avoca “tāta mama kira pitā tumhākam dassanattāya āgacchati, tumhe khādanīyabhojanīyam paṭiyādāpetha, aham paṇṇākāram gahetvā paṭipatham gamissāmī”ti. So “sādhu tātā”ti sampacichchi. Kaṭāhako bahum paṇṇākāramādāya mahantena parivārena gantvā bodhisattam vanditvā paṇṇākāram adāsi. Bodhisattopi paṇṇākāram gahetvā tena saddhim paṭisanthāram katvā pātarāsakāle khandhāvāram nivāsetvā sarīravaḷañjanattāya paṭicchannaṭṭhānam pāvisi, kaṭāhako attano

1. Sātake (Ka)

2. Vāsitum (Ka)

3. Bhojanāni (Ka)

parivāraṃ nivattetvā kalasaṃ ādāya bodhisattassa santikaṃ gantvā udakakiccapariyosāne pādesu patitvā “sāmi ahaṃ tumhākaṃ yattakaṃ icchatha, tattakaṃ dhanam dassāmi, mā me yasaṃ antaradhāpayitthā”ti āha. Bodhisatto tassa vattasampadāya pasīditvā “mā bhāyi, natthi te mama santikā antarāyo”ti samassāsetvā paccantanagaraṃ pāvīsi. Mahanto sakkāro ahosi, kaṭāhakopissa nirantaraṃ dāsena kattabbakiccaṃ karoti. Atha naṃ ekāya velāya sukhanisinnaṃ paccantaseṭṭhi āha “mahāseṭṭhi mayā tumhākaṃ paṇṇaṃ disvāva tumhākaṃ puttassa dārikā dinnā”ti. Bodhisatto kaṭāhakaṃ puttameva katvā tadanucchavikaṃ piyavacanaṃ vatvā seṭṭhiṃ tosesi. Tato paṭṭhāya kaṭāhakassa mukhaṃ ulloketuṃ samattho nāma nāhosi.

Athekadivasam mahāsatto seṭṭhidhītaraṃ pakkosivā “chi amma, sīse me ūkā vicināhi”ti vatvā taṃ āgantvā ūkā gahetvā ṭhitaṃ piyavacanaṃ vatvā “kathehi amma, kacci te mama putto sukhadukkhesu appamatto, ubho janā sammodamānā samaggavāsaṃ vasathā”ti pucchi. Tāta mahāseṭṭhi tumhākaṃ puttassa añño doso natthi, kevalaṃ āhāraṃ garahatīti. “Amma niccakālamesa dukkhasīlova, apica te ahaṃ tassa mukhabandhanamantaṃ dassāmi, taṃ tvaṃ sādhuṃ uggāṇhitvā mama puttassa bhojanakāle garahantassa uggāhitaniyāmeneva purato ṭhatvā vadeyyāsi”ti gāthaṃ uggāṇhāpetvā katipāhaṃ vasitvā Bārāṇasimeva agamāsi. Kaṭāhakopi bahuṃ khādanīyabhojanīyaṃ ādāya anumaggaṃ gantvā bahudhanaṃ datvā vanditvā nivatti. So bodhisattassa gatakālato paṭṭhāya atirekamānī ahosi. So ekadivasam seṭṭhidhītāya nānaggarasabhojanaṃ upanetvā kaṭacchuraṃ ādāya parivisantiyā bhattaṃ garahitum ārabhi. Seṭṭhidhītā bodhisattassa santike uggāhitaniyāmeneva imaṃ gāthamāha—

125. “Bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gato.

Anvāgantvāna dūseyya, bhuñja bhoge kaṭāhakā”ti.

Tattha **bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gatoti** yo attano jātibhūmito aññaṃ janapadaṃ gato hoti, yatthassa jātiṃ na jānanti,

so bahumpi vikattheyya, vambhanavacanaṃ vañcanavacanaṃ vadeyya.

Anvāgantvāna dūseyyāti imaṃ tava vāraṃ sāmikassa paṭipathaṃ gantvā dāsakiccassa katattā kasāhi paharitvā piṭṭhicammuppāṭanato ca lakkhaṇāhananato ca muttosi. Sace anācāraṃ karosi, puna aññasmiṃ āgamanavāre tava sāmiko anvāgantvāna dūseyya, imaṃ gehaṃ anu-āgantvā kasābhighātehi ceva lakkhaṇāhananena ca jātippakāsanena ca taṃ dūseyya upahaneyya. Tasmā imaṃ anācāraṃ pahāya **bhuñja bhoge kaṭāhaka**, mā pacchā attano dāsabhāvaṃ pākaṭaṃ kāretvā vipaṭṭisārī ahoṣīti ayamettha seṭṭhino adhippāyo.

Seṭṭhidhītā pana etamatthaṃ ajānantī uggahitaniyāmena byañjanameva payirudāhāsi. Kaṭāhako “addhā seṭṭhinā mama kulaṃ¹ ācikkhitvā etissā sabbaṃ kathitaṃ bhavissatī”ti tato paṭṭhāya puna bhattaṃ garahituṃ na visahi, nihatamano yathāladdhaṃ bhuñjitvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kaṭāhako vikatthakabhikkhu ahoṣi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣin”ti.

Kaṭāhakaajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā (126)

Tathevekassa kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño asilakkhaṇapāṭhakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha katesi. So kira kammārehi rañño asīnaṃ āhaṭakāle asīṃ upasiṅghitvā asilakkhaṇaṃ udāharati. So yesaṃ hatthato lābhaṃ labhati, tesaṃ asīṃ “lakkhaṇasampanno maṅgalasaṃyutto”ti vadati. Yesaṃ hatthato lābhaṃ na labhati, tesaṃ asīṃ “avalakkhaṇo”ti garahati. Atheko kammāro asīṃ katvā kosiyaṃ sukhumaṃ maricacuṇṇaṃ pakkipitvā rañño asīṃ āhari. Rājā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā “asīṃ vīmaṃsā”ti āha. Brāhmaṇassa asīṃ ākaḍḍhitvā upasiṅghantassa maricacuṇṇāni nāsaṃ

1. Nāmaṃ (Sī, I)

pavisitvā khipitukāmataṃ uppādesuṃ. Tassa khipantassa nāsikā asidhārāya paṭihatā dvidhā chijji. Tassevaṃ nāsikāya chinnabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso rañño kira asilakkhaṇapāṭhako asim upasiṅghanto nāsikam chindāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva so brāhmaṇo asim upasiṅghanto nāsikāchedam patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente tassa asilakkhaṇapāṭhako brāhmaṇo ahoṣīti sabbam paccuppannavatthusadisameva. Rājā pana tassa vejje datvā nāsikākoṭim phāsukaṃ kārāpetvā lākhāya paṇināsikam kāretvā puna taṃ upaṭṭhākameva akāsi. Bārāṇasirañño pana putto natthi, ekā dhītā ceva bhāgiṇeyyo ca ahesuṃ. So ubhopi te attano santikeyeva vaḍḍhāpesi. Te ekato vaḍḍhantā aññaṃaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājāpi amacce pakkosāpetvā “mayhaṃ bhāgiṇeyyopi imassa rajjassa sāmikova, dhītaraṃ etasseva datvā abhisekamassa karomī”ti vatvā puna cintesi “mayhaṃ bhāgiṇeyyo sabbathāpi nātakoyeva, etassa aññaṃ rājadhītaraṃ ānetvā abhisekam katvā dhītaraṃ aññaṃ rañño dassāmi, evaṃ no nātakā bahū bhavissanti, dvinnampi rajjānaṃ mayameva sāmikā bhavissāmā”ti. So amaccehi saddhim sammantetvā “ubhopete visuṃ kātuṃ vaṭṭati”ti bhāgiṇeyyaṃ aññasmiṃ nivesane, dhītaraṃ aññasmiṃ vāsesi.

Te soḷasavassuddesikabhāvaṃ pattā ativiya paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājakumāro “kena nu kho upāyena mātuladhītaraṃ rājagehā niharāpetuṃ sakkā bhaveyyā”ti cinto “attheko upāyo”ti mahā-ikkhaṇikaṃ pakkosāpetvā tassā saḥassabhaṇḍikaṃ datvā “kiṃ mayā kattabban”ti vutte “amma tayi karontiyā anipphatti nāma natthi, kiñcideva kāraṇaṃ vatvā yathā mama mātulo rājā dhītaraṃ antogehā niharāpeti, tathā karohi”ti āha. Sādhu sāmi, ahaṃ rājānaṃ upasaṅkamitvā evaṃ vakkhāmi “deva rājadhītāya upari kālakaṇṇī atthi, ettakaṃ kālāṃ nivattitvā olokontopi natthi, ahaṃ rājadhītaraṃ

asukadivase nāma ratham āropetvā bahu-āvudhahatthe purise ādāya mahantena parivārena susānam gantvā maṇḍalapīṭhikāya heṭṭhāmañce matamanussam nipajjāpetvā uparimañce rājadhītaram ṭhapetvā gandhodakaghaṭānam aṭṭhuttarasatena nhāpetvā kāḷakaṇṇim pavāhessāmi”ti evaṃ vatvā rājadhītaram susānam nessāmi, tvaṃ ambhākaṃ tattha gamanadivase amhehi puretameva thokaṃ maricacuṇṇam ādāya āvudhahatthehi attano manussehi parivuto ratham abhiruyha susānam gantvā ratham susānadvāre ekapadese ṭhapetvā āvudhahatthe manusse susānavanam pesetvā sayam susāne maṇḍalapīṭhikaṃ pasāretvā¹ matako viya paṭikujjo hutvā nipajja, ahaṃ tattha āgantvā tava upari mañcakaṃ attharitvā rājadhītaram ukkhipitvā mañce sayāpessāmi, tvaṃ tasmiṃ khaṇe maricacuṇṇam nāsikāya pakkhipitvā dve tayo vāre khipeyyāsi, tayā khipitakāle mayam rājadhītaram pahāya palāyissāma, atha tvaṃ rājadhītaram sīsam nhāpetvā sayampi sīsam nhāyitvā taṃ ādāya attano nivesanam gaccheyyāsīti. So “sādhu sundaro upāyo”ti sampaṭicchi.

Sāpi gantvā rañño tamattham ārocesi, rājāpi sampaṭicchi. Rājadhītāyapi taṃ antaram ācikkhi, sāpi sampaṭicchi. Sā nikkhamanadivase kumārassa saññaṃ datvā mahantena parivārena susānam gacchantī ārakkhamanussānam bhayaajanattham āha “mayā rājadhītāya mañce ṭhapitakāle heṭṭhāmañce matapuriso khipissati, khipitvā ca heṭṭhāmañcā nikkhamitvā yaṃ paṭhamam passissati, tameva gahessati, appamattā bhaveyyāthā”ti. Rājakumāro puretaram gantvā vuttanayeneva tattha nipajji. Mahā-ikkhaṇikā rājadhītaram ukkhipitvā maṇḍalapīṭhikāṭhānam gacchantī “mā bhāyī”ti saññāpetvā mañce ṭhapesi. Tasmiṃ khaṇe kumāro maricacuṇṇam nāsāya pakkhipitvā khipi. Tena khipitamatteyeva mahā-ikkhaṇikā rājadhītaram pahāya mahāravam ravamānā sabbapaṭhamam palāyi, tassā palātakālato paṭṭhāya ekopi ṭhātuṃ samattho nāma nāhosi, gahitagahitāni āvudhāni chaḍḍetvā sabbe palāyimsu. Kumāro yathāsamantitam sabbam katvā rājadhītaram ādāya attano nivesanam agamāsi.

1. Gantvā (Sī, I)

Ikkhaṇikā gantvā taṃ kāraṇaṃ rañño ārocesi. Rājā “pakatiyāpi sā mayā tassevatthāya puṭṭhā, pāyāse chaḍḍitasappi viya jātan”ti sampaṭicchitvā aparabhāge bhāgineyyassa rajjaṃ datvā dhītaraṃ mahādeviṃ kāresi. So tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasamāno dhammena rajjaṃ kāresi. Sopi asilakkhaṇapāṭhako tasseva upaṭṭhāko ahosi. Tassekadivasam rājūpaṭṭhānaṃ āgantvā paṭisūriyaṃ ṭhatvā upaṭṭhahantassa lākhā viliyi, paṭināsikā bhūmiyaṃ pati. So lajjāya adhomukho aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā parihasanto “ācariya mā cintayittha, khipitaṃ nāma ekassa kalyāṇaṃ hoti, ekassa pāpakaṃ. Tumhehi khipitena nāsikā chijjīyittha, mayaṃ pana khipantā mātuladhītaraṃ labhitvā rajjaṃ pāpuṇimhā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

126. “Tatthevekassa kalyāṇaṃ, tatthevekassa pāpakaṃ.

Tasmā sabbaṃ na kalyāṇaṃ, sabbaṃ vāpi na pāpakaṃ”ti.

Tattha **tatthevekassā**ti tadevekassa. Ayameva vā pāṭho. Dutiyapadepi esseva nayo.

Iti so imāya gāthāya taṃ kāraṇaṃ āharitvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imāya desanāya lokasammatānaṃ kalyāṇapāpakānaṃ anekaṃsikabhāvaṃ pakāsetvā jātaṃ samodhānesi “tadā asilakkhaṇapāṭhakova etarahi asilakkhaṇapāṭhako, bhāgineyyarājā pana ahamēva ahosin”ti.

Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā (127)

Te desā tāni vatthūnīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tattha dvepi vatthūni kaṭāhaka-jātakasadisāneva.

Idha panesa Bārāṇasiseṭṭhino dāso Kalaṇḍuko nāma ahosi. Tassa palāyitvā paccantavāsiseṭṭhino dhītaraṃ gahetvā mahantena parivārena vasanakāle Bārāṇasiseṭṭhi pariyesāpetvāpi tassa gataṭṭhānaṃ¹ ajānanto “gaccha, Kalaṇḍukaṃ pariyesā”ti attanā puṭṭhaṃ sukapotakaṃ pesesi. Sukapotako ito cito ca vicaranto taṃ nagaraṃ pāpuṇi. Tasmiṃca kāle Kalaṇḍuko nadikīlaṃ kīlitukāmo bahuṃ mālāgandhavilepanaṃceva khādanīyabhojanīyāni ca gāhāpetvā nadim gantvā seṭṭhidhītāya saddhim nāvaṃ āruyha udake kīlati. Tasmiṃca padese nadikīlaṃ kīlantā issarajātikā tikhiṇabhesajjaparibhāvitā khīraṃ pivanti, tena tesāṃ divasabhāgampi udake kīlantānaṃ sītaṃ na bādhati. Ayaṃ pana Kalaṇḍuko khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā taṃ khīraṃ nuṭṭhubhati. Nuṭṭhubhantopi udake anuṭṭhubhitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhati. Sukapotakopi nadītīraṃ gantvā ekissā udumbarasākhāya nisīditvā oloketvā Kalaṇḍukaṃ sañjānitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhantaṃ disvā “are kalaṇḍuka dāsa attano jātīna vasanaṭṭhānaṃca anussara, khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā jātisampannāya sukhasaṃvaḍḍhāya seṭṭhidhītāya sīse mā nuṭṭhubhi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

127. “Te desā tāni vatthūni, ahaṇca vanagocarō.

Anuvicca kho taṃ gaṇheyyum, piva khīraṃ Kalaṇḍukā”ti.

Tattha **te desā tāni vatthūnī**ti mātukucchim sandhāya vadati. Ayametthādhippāyo—yattha te vasitaṃ, na te khattiyadhītādīnaṃ kucchidesā. Yattha vāsi patiṭṭhito, na tāni khattiyadhītādīnaṃ kucchivatthūni. Atha kho dāsikucchiyaṃ tvaṃ vasi ceva patiṭṭhito cāti.

Ahaṇca vanagocaroti tiracchānabhūtopi etamatthaṃ jānāmīti dīpeti.

Anuvicca kho taṃ gaṇheyyunti evaṃ anācāraṃ caramānaṃ mayā gantvā ārocite anuvicca jānitvā tava sāmikā tāletvā ceva lakkhaṇāhataṇca katvā taṃ gaṇheyyum, gahetvā gamissanti, tasmā attano pamāṇaṃ ñatvā seṭṭhidhītāya sīse anuṭṭhubhitvā piva khīraṃ. **Kalaṇḍukā**ti taṃ nāmenālapati.

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

Kalaṇḍukopi suvapotaṁ sañjānitvā “maṁ pākaṁ kareyyā”ti bhayena “chi sāmi, kadā āgato”ti āha. Suko “na esa maṁ hitakāmatāya pakkosati, gīvaṁ pana me vaṭṭetvā māretukāmo”ti ñatvāva “na me tayā attho”ti tato uppatitvā Bārāṇasīṁ gantvā yathādiṭṭhaṁ seṭṭhino vitthārena kathesi. Seṭṭhi “ayuttaṁ tena katan”ti vatvā gantvā tassa āṇaṁ kāretvā Bārāṇasimeva naṁ ānetvā dāsaparibhogena paribhuñji.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātaṁ samodhānesi “tadā Kalaṇḍuko ayaṁ bhikkhu ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosi”ti.

Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bīlāravatajātakavaṇṇanā (128)

Yo ve dhammaṁ dhajjaṁ katvāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakabhikkhuṁ ārabha kathesi. Tadā hi satthā tassa kuhakabhāve ārocite “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente bodhisatto mūsikayoniyaṁ paṭisandhiṁ gahetvā vuḍḍhimanvāya mahāsarīro sūkaracchāpakasadiṣṭo hutvā anekasatamūsikāhi parivuto araṇṇe viharati. Atheko siṅgālo ito cito ca vicaranto taṁ mūsikayūthaṁ disvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmi”ti cintetvā mūsikānaṁ āsayassa avidūre sūriyābhimukho vātaṁ pivanto ekena pādena aṭṭhāsi. Bodhisatto gocarāya caramāno taṁ disvā “sīlavā eso bhavissati”ti tassa santikaṁ gantvā “bhante tvaṁ ko nāmo”ti pucchi. Dhammiko nāmāti. Cattāro pāde bhūmiyaṁ aṭhapetvā kasmā ekeneva ṭhitosīti. Mayi cattāro pāde pathaviyaṁ ṭhapente pathavī vahituṁ na sakkoti, tasmā ekeneva tiṭṭhāmīti. Mukhaṁ vivaritvā kasmā ṭhitosīti. Mayaṁ aññaṁ na bhakkhayāma, vātameva bhakkhayāmāti. Atha kasmā

sūriyābhimukho tiṭṭhasīti. Sūriyaṃ namassāmīti. Bodhisatto tassa vacanaṃ sutvā “sīlavā eso bhavissatī”ti tato paṭṭhāya mūsikagaṇena saddhiṃ sāyaṃ pātaṃ tassa upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athassa upaṭṭhānaṃ katvā gamanakāle siṅgālo sabbapacchimaṃ mūsikaṃ gahetvā maṃsaṃ khāditvā ajjhoharitvā mukhaṃ puñchitvā tiṭṭhati. Anupubbena mūsikagaṇo tanuko jāto. Mūsikā “pubbe amhākaṃ ayaṃ āsayo nappahoti, nirantarā tiṭṭhāma. Idāni sithilā, evampi āsayo na pūrateva, kiṃ nu kho etan”ti bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Bodhisatto “kena nu kho kāraṇena mūsikā tanuttaṃ gatā”ti cintento siṅgāle āsaṅkaṃ ṭhapetvā “vīmaṃsissāmi nan”ti upaṭṭhānakāle sesamūsikā purato katvā sayāṃ pacchato ahosi. Siṅgālo tassa upari pakkhandi, bodhisatto attano gahaṇatthāya taṃ pakkhandantaṃ disvā nivattitvā “bho siṅgāla idaṃ te vatasamādānaṃ na dhammasudhammatāya, paresaṃ pana vihiṃsanatthāya dhammaṃ dhajaṃ katvā carasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

128. “Yo ve dhammaṃ dhajaṃ katvā, nigūḷho pāpamācare.

Vissāsayitvā bhūtāni, biḷāraṃ nāma taṃ vatan”ti.

Tattha **yo veti** khattiyādīsu yo kocideva. **Dhammaṃ dhajaṃ katvā**ti dasakusalakammapathadhammaṃ dhajaṃ karitvā, kūṭaṃ karonto viya¹ ussāpetvā dassentoti attho. **Vissāsayitvā**ti “sīlavā ayaṃ”ti saññāya sañjātavissāsāni katvā. **Biḷāraṃ nāma taṃ vatanti** taṃ evaṃ dhammaṃ dhajaṃ katvā raho pāpāni karontassa vataṃ kerāṭikavataṃ nāma hotīti attho.

Mūsikarājā kathentova uppatitvā tassa gīvāyaṃ patitvā hanukassa heṭṭhā antogalanāliyaṃ ḍaṃsitvā galanāliṃ phāletvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Mūsikagaṇo nivattitvā siṅgālaṃ “muru murū”ti khāditvā agamāsī. Paṭhamāgatāva kirassa maṃsaṃ labhiṃsu, pacchā āgatā na labhiṃsu. Tato paṭṭhāya mūsikagaṇo nibbhayo jāto.

1. Taṃ karonto (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo kuhakabhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosin”ti.

Biḷārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā (129)

Nāyaṃ sikhā puññahetūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kuhakaññeva bhikkhum ārabha kathesi. ()¹

Atītasmiñhi Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mūsikarājā hutvā araṇṇe vasati. Atheko siṅgālo davadāhe uṭṭhite palāyitum asakkonto ekasmiṃ rukkhe sīsaṃ āhacca aṭṭhāsi. Tassa sakalasarīre lomāni jhāyimsu, rukkham āhacca ṭhitaṭṭhāne pana matthake cūḷā viya thokāni lomāni aṭṭhamsu. So ekadivasam soṇḍiyaṃ pānīyaṃ pivanto chāyaṃ olokento cūḷam disvā “uppannam dāni me bhaṇḍamūlan”ti araṇṇe vicaranto taṃ mūsikādarim² disvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmi”ti heṭṭhā vuttanayeneva avidūre aṭṭhāsi. Atha naṃ bodhisatto gocarāya caranto disvā “sīlavā ayan”ti saññāya upasaṅkamitvā “tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. Ahaṃ Aggikabhāradvājo nāmāti. Atha kasmā āgatosīti. Tumhākaṃ rakkhanatthāyāti. Kinti katvā amhe rakkhissasīti. Ahaṃ aṅguṭṭhagaṇaṇaṃ nāma jānāmi, tumhākaṃ pātova nikkhamitvā gocarāya gamanakāle “ettakā”ti gaṇetvā paccāgamanakālepi gaṇessāmi, evaṃ sāyaṃ pātāṃ gaṇento rakkhissāmi. Tena hi rakkha mātulāti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā nikkhamanakāle “eko dve tayo”ti gaṇetvā paccāgamanakālepi tatheva gaṇetvā sabbapacchimaṃ gahetvā khādāti. Sesaṃ purimasadisameva.

Idha pana mūsikarājā nivattitvā ṭhito “bho Aggikabhāradvāja nāyaṃ tava dhammasudhammatāya matthake cūḷā ṭhapitā, kucchikāraṇā pana ṭhapitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. (Paccuppannavatthu heṭṭhā vuttasadisam) (Syā)

2. Mūsikāgāraṃ (Ka)

129. “Nāyaṃ sikhā puññahetu, ghāsaṃhetu ayaṃ sikhā.

Nā’guṭṭhigaṇaṇaṃ¹ yāti, alaṃ te hotu aggikā”ti.

Tattha **nā’guṭṭhigaṇaṇaṃ yātīti** “aṅguṭṭhigaṇaṇā”ti² aṅguṭṭhigaṇaṇā vuccati, ayaṃ mūsikagaṇo aṅguṭṭhigaṇaṇaṃ na gacchati na upeti na pūreti, parikkhayaṃ gacchatīti attho. **Alaṃ te hotu aggikā**ti siṅgālaṃ nāmena ālapanto āha. Ettāvataṃ te alaṃ hotu, na ito paraṃ mūsike khādissasi. Amhehi vā tayā saddhiṃ saṃvāso alaṃ hotu, na mayaṃ idāni tayā saddhiṃ vaṣissāmātipi attho. Sesāṃ purimasadisameva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo ayaṃ bhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosi”ti.

Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kosiyaajātakavaṇṇanā (130)

Yathā vācā ca bhuñjassūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Sāvatthiyaṃ mātuḡāmaṃ ārabba kathesi. Sā kirekassa saddhāsampannassa upāsakabrāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā rattiṃ aticaritvā divā kiñci kammaṃ akatvā gilānālayaṃ dassetvā nitthunamānā nipajjati. Atha naṃ brāhmaṇo “kiṃ te bhadde aphāsukan”ti pucchi. Vātā me vijjhantīti. Atha kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Siniddhamadhurāni paṇītapapaṇītaṇi yāgubhattatelādīnīti. Brāhmaṇo yaṃ yaṃ sā icchati, taṃ taṃ āharitvā deti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Sā pana brāhmaṇassa gehaṃ pavīṭṭhakāle nipajjati, bahi nikkhantakāle jārehi saddhiṃ vītināmeti.

Atha brāhmaṇo “imissā sarīre vijjhanavātānaṃ pariyanto na paññāyati”ti ekadivasaṃ gandhamālādīni ādāya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “kiṃ brāhmaṇa na paññāyasi”ti vutte “bhante brāhmaṇiyā kira me sarīre vātā vijjhanti, svāhaṃ

1. Naguṭṭhigaṇaṇaṃ (Sī, Syā), nā’nguṭṭhigaṇaṇaṃ (Ka) 2. Naṅguṭṭhigaṇaṇāti (Sī)

tassā sappitelādīni ceva paṇītapapaṇītabhojanāni ca pariyesāmi, sarīramassā ghanam vippasannacchavivaṇṇam jātam, vātarogassa pana pariyanto na paññāyati. Aham tam paṭijaggantova idhāgamanassa okāsam na labhāmī”ti āha. Satthā brāhmaṇiyā pāpabhāvaṃ ñatvā “brāhmaṇa ‘evam nipannassa mātugāmassa roge avūpasamante idaṇcīdaṇca bhesajjam kātuṃ vaṭṭatī”ti pubbepe te paṇḍitehi kathitam, bhavasankhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyam disāpāmokkho ācariyo ahosi. Ekasatarājadhānisu khattiyakumārā ca brāhmaṇakumārā ca yebhuyyena tasseva santike sippam uggaṇhanti. Atheko janapadavāsī brāhmaṇamaṇavo bodhisattassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca vijjāṭṭhānāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyamveva kuṭumbam saṇṭhapetvā divase divase dvattikkhattum bodhisattassa santikam āgacchati. Tassa brāhmaṇī dussilā ahosi pāpadhammāti sabbam paccuppannavatthusadisameva.

Bodhisatto pana “iminā kāraṇena ovādagahaṇāya¹ okāsam na labhāmī”ti vutte “sā māṇavikā imam vañcetvā nipajjati”ti ñatvā “tassā rogānucchavikam bhesajjam ācikkhissāmī”ti cintetvā āha “tāta tvam ito paṭṭhāya tassā sappikhīrarasādīni mā adāsi, gomutte pana pañcapaṇṇāni phalādīni² ca pakkhipitvā koṭṭetvā navatambalohabhājane pakkhipitvā lohagandham gāhāpetvā rajjum vā yottam vā rukkham vā latam³ vā gahetvā ‘idam te rogassa anucchavikabhesajjam, idam vā piva, uṭṭhāya vā tayā bhuttabhattassa anucchavikam kammam karohī”ti vatvā imam gātham vadeyyāsi. Sace bhesajjam na pivati, atha nam rajjuyā vā yottena vā rukkhena vā latāya vā katicī pahāre paharitvā kesesu gahetvā ākaḍḍhitvā kapparena potheyyāsi, sā taṅkhaṇaṇṇeva uṭṭhāya kammam karissatī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā vuttaniyāmeneva bhesajjam katvā “bhadde imam bhesajjam pivā”ti āha. Kena te idam

1. Ovādagamanāya (Syā, I)

2. Pañcapaṇṇāni tiphalādīni (Sī), pañcavaṇṇāni phalādīni (I)

3. Rukkhalaṭam (Sī, Syā, I)

ācikkhanti. Ācariyena bhaddeti. Apanehi taṃ, na pivissāmīti. Māṇavo “na tvaṃ attano ruciyā pivissasī”ti rajjuṃ gahetvā “attano rogassa anucchavikaṃ bhesajjaṃ vā piva, yāgubhattānucchavikaṃ kammaṃ vā karohī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

130. “Yathāvācā ca bhuñjassu, yathābhuttañca byāhara.

Ubhayaṃ te na sameti, vācā bhuttañca Kosiye”ti.

Tattha **yathāvācā ca bhuñjassūti** yathā te vācā, tathā bhuñjassu, “vātā me vijjhanti”ti vācāya anucchavikameva katvā bhuñjassūti attho. “Yathāvācaṃ vā”tipi paṭho yujjati, “yathāvācāyā”tipi paṭhanti, sabbattha ayaṃeva attho. **Yathābhuttañca byāharāti** yaṃ yathā te bhuttaṃ, tassa anucchavikameva byāhara, “arogamhī”ti vatvā gehe kattabbaṃ karosīti attho. “Yathābhūtañcā”tipi paṭho, atha vā arogamhīti yathābhūtameva vatvā kammaṃ karohīti attho. **Ubhayaṃ te na sameti, vācā bhuttañca Kosiye**ti yā ca te ayaṃ vācā “vātā maṃ vijjhanti”ti yañca te idaṃ paṇītabhojanaṃ bhuttaṃ, idaṃ ubhayampi tuyhaṃ na sameti, tasmā uṭṭhāya kammaṃ karohi. “Kosiye”ti taṃ gottenālapati.

Evam vutte Kosiyaabrāhmaṇadhītā¹ “ācariyena ussukkaṃ āpannakālato paṭṭhāya na sakkā mayā esa vañcetum, uṭṭhāya kammaṃ karissāmī”ti uṭṭhāya kammaṃ akāsi. “Ācariyena me dussīlabhāvo ñāto, idāni na sakkā ito paṭṭhāya puna evarūpaṃ kātun”ti ācariye gāravena pāpakammatopi viramitvā sīlavatī ahoṣi. Sāpi brāhmaṇī “Sammāsambuddhena kiramhi ñātā”ti Sattharipi gāravena na puna anācāraṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikā idāni jayampatikāva, ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Kosiyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kusanālivaggo terasamo.

1. Kosiyaabrāhmaṇī bhītā (Sī)

Tassuddānaṃ

Kusanāḷi ca dummedhaṃ, naṅgalīsambakaṭāhaṃ.
Asilakkhaṇakalaṇḍukaṃ, biḷāraggikakosiyanti.

14. Asampadānavagga**1. Asampadānajātakavaṇṇanā (131)**

Asampadāneni'tarītarassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi. Tasmiṇhi kāle bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto akataññū Tathāgatassa guṇaṃ na jānāti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahe ekasmiṃ Magadharaññe rajjaṃ kārente bodhisatto tasveva seṭṭhi ahosi asītikoṭivibhavo Saṅkhasetṭhīti nāmena. Bārāṇasiyaṃ Pīliyasetṭhi¹ nāma asītikoṭivibhavova ahosi. Te aññamaññaṃ sahāyakā ahesuṃ. Tesu Bārāṇasiyaṃ Pīliyasetṭhissa kenacideva kāraṇena mahantaṃ bhayaṃ uppajji, sabbaṃ sāpateyyaṃ parihāyi. So daliddo appaṭisaraṇo hutvā bhariyaṃ ādāya Saṅkhasetṭhiṃ paccayaṃ katvā Bārāṇasito nikkhamitvā padasāva Rājagahaṃ patvā Saṅkhasetṭhissa nivesanaṃ agamāsi. So taṃ disvāva “sahāyo me āgato”ti parissajitvā sakkārasammānaṃ katvā katipāhaṃ vītināmetvā ekadivasaṃ “samma kenaṭṭhena āgatosī”ti pucchi. Bhayaṃ me samma uppannaṃ, sabbaṃ dhanam parikkhīṇaṃ, upatthambho me hohīti. “Sādhu samma, mā bhāyī”ti bhaṇḍāgāraṃ vivarāpetvā cattālīsa hiraṇṇakoṭiyo dāpetvā sesampi paricchadaparivāraṃ sabbaṃ attano santakaṃ saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ majjhe bhinditvā upadḍhameva adāsi. So taṃ vibhavaṃ ādāya puna Bārāṇasiṃ gantvā nivāsaṃ kappesi.

1. Pīliyasetṭhi (Sī, Syā, I)

Aparabhāge Saṅkhasettḥissapi tādisameva bhayaṃ uppajji. So attano paṭisaraṇaṃ upadhārento “sahāyassa me mahā-upakāro kato, upaḍḍhavibhavo dinno. Na so maṃ disvā pariccajissati, tassa santikaṃ gamissāmī”ti cintetvā bhariyaṃ ādāya padasāva Bārāṇasiṃ gantvā bhariyaṃ āha “bhadde tava mayā saddhiṃ antaravīthiyā gamanaṃ nāma na yuttaṃ, mayā pesitayānamārūyha mahantena parivārena pacchā āgamissasi. Yāva yānaṃ pesemi, tāva idheva hohī”ti vatvā taṃ sālāya ṭhapetvā sayāṃ nagaraṃ pavisitvā settḥissa gharaṃ gantvā “Rājagahanagaraato tumhākaṃ sahāyo Saṅkhasettḥi nāma āgato”ti ārocāpesi. So “āgacchatū”ti pakkosāpetvā taṃ disvā neva āsanā vuṭṭhāsi, na paṭisanthāraṃ akāsi, kevalaṃ “kimatthaṃ āgatosī”ti pucchi. Tumhākaṃ dassanattamaṃ āgatomhīti. Nivāso te kamaṃ gahitoti. Na tāva nivāsattḥānaṃ atthi, settḥigharaṇimpī sālāya ṭhapetvāva āgatomhīti. “Tumhākaṃ idha nivāsattḥānaṃ natthi, nivāpaṃ gahetvā ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā bhuñjitvā gacchatha, puna amhākaṃ gharaṃ mā pavisathā”ti vatvā “mayhaṃ sahāyassa dussante bandhitvā ekaṃ bahalapalāpatumbaṃ dehī”ti dāsaṃ āṇāpesi. Taṃ divasaṃ kira so rattasālīnaṃ sakaṭasahassamattaṃ ophunāpetvā koṭṭhāgāraṃ pūrāpesi, cattālīsakoṭṭidhanaṃ gahetvā āgato akataññū mahācoro sahāyakassa tumbamatte palāpe dāpesi. Dāso pacchiyaṃ ekaṃ palāpatumbaṃ pakkhipitvā bodhisattassa santikaṃ āgamāsi.

Bodhisatto cintesi “ayaṃ asappuriso mama santikā cattālīsakoṭṭidhanaṃ labhitvā idāni palāpatumbaṃ dāpesi, gaṇhāmi nu kho, na gaṇhāmī”ti. Athassa etadahosi “ayaṃ tāva akataññū mittadubbhī katavināsakabhāvena mayā saddhiṃ mittabhāvaṃ bhindi. Sacāhaṃ etena dinnāṃ palāpatumbaṃ lāmakattā na gaṇhissāmi, ahampi mittabhāvaṃ bhindissāmi. Andhabālā parittakaṃ laddhaṃ aggaṇhantā mittabhāvaṃ vināseṃti, ahaṃ pana etena dinnāṃ palāpatumbaṃ gahetvā mama vasena mittabhāvaṃ patiṭṭhāpessāmī”ti. So palāpatumbaṃ dussante bandhitvā pāsādā orūyha sālāṃ āgamāsi. Atha naṃ bhariyā “kiṃ te ayya laddhaṃ”ti pucchi. Bhadde amhākaṃ sahāyo Pīliyasetṭhi palāpatumbaṃ datvā amhe

ajjeva vissajjesīti. Sā “ayya kimattham aggahesi, kim etam cattālīsakoṭidhanassa anucchavikan”ti roditum ārabhi. Bodhisattopi “bhadde mā rodi, aham tena saddhim mittabhāvabhedanabhayena mama vasena mittabhāvaṃ patiṭṭhāpetum gaṇhim, tvaṃ kim kāraṇā rodasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

131. “Asampadāneni’tarītarassa,
Bālassa mittāni kalībhavanti.
Tasmā harāmi bhusaṃ aḍḍhamānaṃ,
Mā me mitti jīyittha sassatā’yaṃ”ti.

Tattha **asampadānenā**ti asampādānena. Akāralope¹ sandhi, aggahaṇenāti attho. **Itarītarassā**ti yassa kassaci lāmakālāmakassa. **Bālassa mittāni kalībhavantī**ti dandhassa apaññassa mittāni kalīni² kāḷakaṇṇisadisāni honti, bhijjantīti attho. **Tasmā harāmi bhusaṃ aḍḍhamāna**ti tena kāraṇena ahaṃ sahāyena dinnam ekapalāpatumbaṃ harāmi gaṇhāmīti dasseti. “Mānaṃ”ti hi aṭṭhannaṃ nālīnaṃ nāmaṃ, catunnaṃ aḍḍhamānaṃ, catasso ca nālīyo tumbo nāma. Tena vuttaṃ “palāpatumban”ti. **Mā me mitti jīyittha sassatā’yaṃ**ti mama sahāyena saddhim mittimā bhijjittha, sassatāva yaṃ hotūti attho.

Evam vuttepi seṭṭhibhāriyā rodateva. Tasmim khaṇe Saṅkhasettihinā Piṇiyasetṭhissa dinno kammantadāso sālādvārena āgacchanto seṭṭhibhāriyāya rodanasaddaṃ sutvā sālāṃ pavisitvā attano sāmike disvā pādesu nipatitvā roditvā kanditvā “kimattham idhāgatattha sāmī”ti pucchi. Seṭṭhi sabbaṃ ārocesi. Kammantadāso “hotu sāmī, mā cintayitthā”ti ubhopi assāsetvā attano gehaṃ netvā gandhodakena nhāpetvā bhojetvā “sāmikā vo āgatā”ti sesadāse sannipātetvā dassetvā katipāhaṃ vītināmetvā sabbe dāse gahetvā rājaṅgaṇaṃ gantvā uparavaṃ akāsi. Rājā pakkosāpetvā “kim etan”ti pucchi, te sabbaṃ taṃ pavattim rañño ārocesuṃ.

1. Saralopena (Sī, Syā, I)

2. Khalitāni (Sī), malināni (I)

Rājā tesam vacanam sutvā ubhopi seṭṭhī pakkosāpetvā Saṅkhasettehim pucchi “saccam kira tayā mahāseṭṭhi Pīḷiyasetṭhissa cattālīsakoṭṭidhanam dinnan”ti. Āma mahārāja, mama sahāyassa mam takketvā Rājagaham āgatassa na kevalam dhanam, sabbam vibhavajātam saviññāṇakam aviññāṇakam dve koṭṭhāse katvā samabhāge adāsinti. Rājā “saccametan”ti Pīḷiyasetṭhim pucchi. Āma devāti. Tayā panassa taññeva takketvā āgatassa atthi koci sakkāro vā sammāno vā katoti. So tuṇhī ahosi. Api pana te etassa palāpatumbamattam dussante pakkhipāpetvā dāpitaṃ atthīti. Tampi sutvā tuṇhīyeva ahosi. Rājā “kim kātabban”ti amaccehi saddhim mantetvā tam paribhāsivā “gacchatha, Pīḷiyasetṭhissa ghare sabbam vibhavam Saṅkhasettehissa dethā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja mayham parasantakena attho natthi, mayā dinnamattameva pana dāpethā”ti āha. Rājā bodhisattassa santakam dāpesi. Bodhisatto sabbam attanā dinnavibhavam paṭilabhitvā dāsaparivuto Rājagahameva gantvā kuṭumbam saṇṭhapetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Pīḷiyasetṭhi Devadatto ahosi, Saṅkhasettehi pana ahameva ahosin”ti.

Asampadānājātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Bhīrukajātakavaṇṇanā (132)

Kusalūpadese dhitiyā dalhāya cāti idam Satthā Jetavane viharanto Ajapālanigrodhe māradhītānam palobhanasuttantaṃ ārabha kathesi. Bhagavatā hi ādito paṭṭhāya vuttaṃ—

“Daddallamānā āgañchum, taṇhā ca aratī ragā.

Tā tattha panudī satthā, tūlam bhaṭṭhamva māluto”ti¹.

evam yāva pariyosānā tassa suttantassa kathitakāle dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso Sammāsambuddho

1. Sam 1. 128 piṭṭhe Mārasamyutte.

māradhītarō anekasatānipi dibbarūpāni māpetvā palobhanatthāya upasaṅkamantiyo akkhīnipi ummīletvā na olokesi, aho Buddhabalaṃ nāma acchariyaṃ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva mayhaṃ sabbāsava khepetvā sabbaññutaṃ sampattassa māradhītānaṃ anolokanaṃ nāma acchariyaṃ, ahañhi pubbe bodhiññaṃ pariyesamāno sakilesakālepi abhisaṅkhataṃ dibbarūpaṃ indriyāni bhinditvā kilesavasena anoloketvāva gantvā mahārajjam pāpuṇiṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto bhātikasatassa kaniṭṭho ahoṣīti sabbaṃ heṭṭhā Takkaṣilājātake¹ vuttanayeneva vitthāretabbaṃ. Tadā pana Takkaṣilānagaravāsīhi bahinagare sālāyaṃ bodhisattaṃ upasaṅkamitvā yācitvā rajjaṃ paṭicchāpetvā abhiseke kate Takkaṣilānagaravāsīno nagaraṃ devanagaraṃ viya, rājabhavanañca indabhavanaṃ viya alaṅkarimṃsu. Tadā bodhisatto nagaraṃ pavisitvā rājabhavane pāsāde mahātale samussitasetacchattaṃ ratanavarapallaṅkaṃ abhiruyha devarājalilāya nisīdi, amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca khattiyakumārā ca sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā parivāretvā aṭṭhaṃsu, devaccharāpaṭibhāgā soḷasasahassanāṭakitthiyo naccagītavāditakusalā uttamavilāsasampannā naccagītavāditāni payojesuṃ. Gītavāditasaddena rājabhavanaṃ meghatthanitapūritā mahāsamuddakucchi viya ekaninnādaṃ ahoṣi. Bodhisatto taṃ attano sirisobhaggaṃ olokayamānova cintesi “sacāhaṃ tāsāṃ yakkhinīnaṃ abhisaṅkhataṃ dibbarūpaṃ olokessaṃ, jīvitakkhayaṃ patto abhavissaṃ, imaṃ sirisobhaggaṃ na olokessaṃ. Paccekabuddhānaṃ pana ovāde ṭhitabhāvena idaṃ mayā sampattan”ti. Evañca pana cintetvā udānaṃ udānento imaṃ gāthamāha—

132. “Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca,
Anivattitattā bhayabhīrutāya ca².
Na rakkhasīnaṃ vasa’ māgamimhase,
Sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti.

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 441 piṭṭhe.

2. Avatthitattā bhayabhīrutāya ca (Sī, Syā, I)

Tattha **kusalūpadese**ti kusalānaṃ upadese, Paccekabuddhānaṃ ovādeti attho. **Dhitiyā dalhāya cāti** dalhāya dhitiyā ca, thirena abbocchinnanirantaravīriyena cāti attho. **Anivattitattā bhayabhīrutāya cāti** bhayabhīrutāya anivattitattāya¹ ca. Tattha **bhayanti** cittutrāsamattaṃ parittabhayaṃ. **Bhīrutāti** sarīrakampanappattaṃ mahābhayaṃ. Idam ubhayampi mahāsattassa “yakkhiniyo nāmetā manussakhādikā”ti bheravārammaṇaṃ disvāpi nāhosi. Tenāha “anivattitattā bhayabhīrutāya cā”ti. Bhayabhīrutāya abhāveneva bheravārammaṇaṃ disvāpi anivattanabhāvenāti attho. **Na rakkhasīnaṃ vasa’ māgamimhaseti** yakkhakantāre tāsāṃ rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimha. Yasmā amhākaṃ kusalūpadese dhiti ca dalhā ahoṣi, bhayabhīrutābhāvena ca anivattanasabhāvā ahumhā, tasmā rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimhāti vuttaṃ hoti. **Sa sotthibhāvo mahatā bhayena meti** so mayhaṃ ayaṃ ajja mahatā bhayena rakkhasīnaṃ santikā pattaḃbena dukkhadomanassena sotthibhāvo khemabhāvo pītisomanassabhāvoyeva jātoti.

Evam mahāsatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā dhammena rajjaṃ kaṛetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena Takkaṣilaṃ gantvā rajjappattakumāro ahoṣin”ti.

Bhīrukajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Ghatāsana-jātakavaṇṇanā (133)

Khemaṃ yahinti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā paccantaṃ gantvā ekaṃ gāmaṃ upanissāya araññasena vassaṃ upagañchi. Tassa paṭhamamāseyyeva piṇḍāya pavittṭhassa paṇṇasālā jhāyittha. So vasanaṭṭhānābhāvena kilamanto upaṭṭhākānaṃ ācikkhi. Te “hotu bhante, paṇṇasālaṃ karissāma, kasāma tāva, vapāma tāvā”ti-ādīni

1. Avatthitatāya (Sī, Syā, I)

vadantā temāsaṃ vītināmesuṃ. So senāsanasappāyābhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ pāpetuṃ nāsakkihi. So nimittamattampi anuppādetvā vutthavasso Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho te bhikkhu kammaṭṭhānaṃ sappāyaṃ jātan”ti pucchi. So ādito paṭṭhāya asappāyabhāvaṃ kathesi. Satthā “pubbe kho bhikkhu tiracchānāpi attano sappāyāsappāyaṃ ñatvā sappāyakāle vasitvā asappāyakāle vasanaṭṭhānaṃ pahāya aññattha agamaṃsu, tvaṃ kasmā attano sappāyāsappāyaṃ na aññāsī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā viññutaṃ patvā sobhaggappatto sakuṇarājā hutvā ekasmiṃ araṇṇāyatane jātassaratīre sākhāviṭapasaṃpannaṃ bahalapattapalāsaṃ mahārukkhaṃ upanissāya saparivāro vāsaṃ kappesi. Bahū sakuṇā tassa rukkhassa udakamatthake patthaṭasākhāsu vasantā sarīravaḷaṇjaṃ uduke pātentī. Tasmīṃ ca jātassare caṇḍo nāgarājā vasati. Tassa etadahosi “ime sakuṇā mayhaṃ nivāse jātassare sarīravaḷaṇjaṃ pātentī, yannūnāhaṃ udakato aggim uṭṭhāpetvā rukkhāṃ jhāpetvā etc palāpeyyan”ti. So kuddhamānaso rattibhāge sabbesaṃ sakuṇānaṃ sannipatitvā rukkhasākhāsu nipannaṃkāle paṭhamaṃ tāva uddhanāropitaṃ viya udakaṃ pakkudhāpetvā dutiyavāre dhūmaṃ uṭṭhāpetvā tatiyavāre tālakkhandhappamaṇaṃ jālaṃ uṭṭhāpesi. Bodhisatto udakato jālaṃ uṭṭhahamaṇaṃ disvā “bho sakuṇā agginā ādittaṃ nāma udakena nibbāpentī, idāni pana udakameva ādittaṃ. Na sakkā amhehi idha vasituṃ, aññattha gamissāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

133. “Khemāṃ yahim tattha arī udīrito,
Dakassa majjhe jalate ghatāsano.
Na ajja vāso mahiyā mahīruhe,
Disā bhajavho saraṇā’jja no bhayan”ti.

Tattha **khemāṃ yahim tattha arī udīritoti** yasmim udakapiṭṭhe khemabhāvo nibbhayaḃbhāvo, tasmim attapaccatthiko sapatto uṭṭhito. **Dakassāti** udakassa. **Ghatāsano**ti aggi. So hi ghataṃ asnāti, tasmā

“ghatāsano”ti vuccati. **Na ajja vāsoti** ajja no vāso natthi. **Mahiyā mahīruheti** mahīruho vuccati rukkho, tasmim̐ imissā mahiyā jāte rukkhethi attho. **Disā bhajavhoti** disā bhajatha gacchatha. **Saraṇā’jja no bhayanti** ajja amhākaṃ saraṇato bhayaṃ jātāṃ, paṭisaraṇaṭṭhānato bhayaṃ uppannanti attho.

Evam̐ vatvā bodhisatto attano vacanakare sakuṇe ādāya uppatitvā aññattha gato. Bodhisattassa vacanaṃ aggahetvā ṭhitasakuṇā jīvitakkhayaṃ pattā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam̐ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Tadā bodhisattassa vacanakarā sakuṇā Buddhaparisā ahesuṃ, sakuṇarājā pana ahameva ahosinti.

Ghatāsana-jātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Jhānasodhanajātakavaṇṇanā (134)

Ye saññinoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Saṅkassanagaradvāre attanā saṃkhittena pucchitapañhassa Dhammasenāpatino vitthārayākaraṇaṃ ārabba kathesi. Tatridaṃ atītavatthu—atīte kira Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “Nevasaññānāsaññī”ti āha -pa-. Tāpasā jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na gaṇhimsu. Bodhisatto Ābhassarato āgantvā ākāse ṭhatvā imaṃ gāthamāha—

134. “Ye saññino tepi duggatā,
Yepi asaññino tepi duggatā.
Etaṃ ubhayaṃ vivajjaya,
Taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇaṃ”ti.

Tattha **ye saññinoti** ṭhapetvā nevasaññānāsaññāyatana-lābhino avasese sacittakasatte dasseti. **Tepi duggatā**ti tassā samāpattiyā alābhato tepi duggatā nāma. **Yepi asaññinoti**

asaññabhavē nibbatte acittakasatte dasseti. **Tepi duggatā**ti tepi imissāyeva samāpattiyā alābhato duggatāyeva nāma. **Etam ubhayam vivajjayā**ti etam ubhayampi saññibhavañca asaññibhavañca vivajjaya pajahāti antevāsikam ovadati. **Tam samāpattisukham anaṅgaṇanti** tam nevasaññānāsaññāyatanaśamāpattilābhino santaṭṭhena “sukhan”ti saṅkham gataṃ jhānasukham anaṅgaṇam niddosaṃ balavacittēkaggatāsabhāvenapi tam anaṅgaṇam nāma jātam.

Evam bodhisatto dhammaṃ desetvā antevāsikassa guṇam kathetvā brahmalokameva agamāsi. Tadā sesatāpasā jeṭṭhantevāsikassa saddahimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, mahābrahmā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Jhānasodhanajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Candābhajātakavaṇṇanā (135)

Candābhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Saṅkassanagaradvāre therasseva pañhabyākaraṇam ārabha kathesi. Atīte kira Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane kālam karonto antevāsikehi pucchito “candābham sūriyābhan”ti vatvā Ābhassare nibbatto. Tāpasā jeṭṭhantevāsikassa na saddahimsu. Bodhisatto Ābhassarato āgantvā ākāse ṭhito imaṃ gāthamāha—

135. “Candābham sūriyābhañca, yo’ dha paññāya gādhati.

Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago”ti.

Tattha **candābhanti** odātakasiṇam dasseti. **Sūriyābhanti** pītakasiṇam. **Yo’ dha paññāya gādhatī**ti yo puggalo idha sattaloke idaṃ kasiṇadvayaṃ paññāya gādhati, ārammaṇam katvā anupavisati, tattheva¹

1. Tattha vā (Syā)

patiṭṭhahati. Atha vā **candābhaṃ sūriyābhañca, yo'dha paññāya gādhatīti** yattakaṃ ṭhānaṃ candābhā ca sūriyābhā ca patthaṭā, tattake ṭhāne paṭibhāgakasiṇaṃ vaḍḍhetvā taṃ ārammaṇaṃ katvā jhānaṃ nibbattento ubhayampetaṃ ābhaṃ paññāya gādhati nāma. Tasmā ayampettha atthoyeva. **Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpagoti** so puggalo tathā katvā paṭiladdhena dutiyena jhānena Ābhassarabrahmalokūpago hotīti.

Evam bodhisatto tāpase bodhetvā jeṭṭhantevāsikassa guṇaṃ kathetvā brahmalokameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, mahābrahmā pana ahameva ahosin”ti.

Candābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Suvāṇṇaḥamsajātakavaṇṇanā (136)

Yaṃ laddhaṃ tena tuṭṭhabbanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Thullanandaṃ bhikkhuniṃ ārabba katesi. Sāvattiyañhi aññataro upāsako bhikkhunisaṃghaṃ lasuṇena pavāretvā khettapālaṃ āṇāpesi “sace bhikkhuniyo āgacchanti, ekekāya bhikkhuniyā dve tayo bhaṇḍike dehī”ti. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo tassa gehampi khetampi lasuṇatthāya gacchanti. Athekasmiṃ ussavadvase tassa gehe lasuṇaṃ parikkhayaṃ agamāsi. Thullanandā bhikkhunī saparivārā gehaṃ gantvā “lasuṇenāvuso attho”ti vatvā “natthayye, yathābhattaṃ lasuṇaṃ parikkhīṇaṃ, khettaṃ gacchathā”ti vuttā khettaṃ gantvā na mattaṃ jānitvā lasuṇaṃ āharāpesi. Khettapālo ujjhāyi “kathañhi nāma bhikkhuniyo na mattaṃ jānitvā lasuṇaṃ harāpessanti”ti. Tassa kathaṃ sutvā yā tā bhikkhuniyo appicchā, tāpi, tāsāṃ sutvā bhikkhūpi, ujjhāyimsu. Ujjhāyitvā ca pana Bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Bhagavā Thullanandaṃ bhikkhuniṃ garahitvā “bhikkhave mahiccho puggalo nāma vijātamātuyāpi appiyo hoti amanāpo, appasanne pasādetuṃ, pasannānaṃ vā bhiyyoso mattāya pasādaṃ janetuṃ, anuppannaṃ vā lābhaṃ uppādetuṃ, uppannaṃ

vā pana lābhaṃ thiraṃ kātuṃ na sakkoti. Appiccho pana puggalo appasanne pasādetuṃ, pasannānaṃ vā bhiyyoso mattāya pasādaṃ janetuṃ, anuppannaṃ vā lābhaṃ uppādetuṃ, uppannaṃ vā pana lābhaṃ thiraṃ kātuṃ sakkotī”ti-ādinā nayena bhikkhūnaṃ tadanucchavikaṃ dhammaṃ kathetvā “na bhikkhave Thullanandā idāneva mahicchā, pubbepi mahicchāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattassa samānajātikā kulā pajāpatiṃ āharimsu. Tassā Nsandā Nandāvatī Sundarīnandāti tisso dhītaro ahesuṃ. Tāsu patikulaṃ agatāsuyeva bodhisatto kālaṃ katvā suvaṇṇaṃsayoniyaṃ nibbatti, jātissaraññaṇcassa uppajji. So vayappatto suvaṇṇapattasañchannaṃ sobhaggappattaṃ mahantaṃ attabhāvaṃ disvā “kuto nu kho cavitvā ahaṃ idhūpapanno”ti āvajjento “manussalokato”ti ñatvā puna “kathaṃ nu kho me brāhmaṇī ca dhītaro ca jīvanti”ti upadhārento “paresaṃ bhatim katvā kicchena jīvanti”ti ñatvā cintesi “mayhaṃ sarīre sovaṇṇamayāni pattāni koṭṭanaghaṭṭanakhamāni, ito tāsā ekekaṃ pattam dassāmi, tena me pajāpati ca dhītaro ca sukhaṃ jīvissanti”ti. So tattha gantvā piṭṭhivaṃsakotiyaṃ nilīyi, brāhmaṇī ca dhītaro ca bodhisattaṃ disvā “kuto āgatosi sāmī”ti pucchiṃsu. Ahaṃ tumhākaṃ pitā kālaṃ katvā suvaṇṇaṃsayoniyaṃ nibbatto tumhe daṭṭhuṃ āgato, ito paṭṭhāya tumhākaṃ paresaṃ bhatim katvā dukkhajīvikāya jīvanakiccaṃ natthi, ahaṃ vo ekekaṃ pattam dassāmi, taṃ vikkīṇitvā sukhena jīvathā”ti ekaṃ pattam datvā agamāsi. So eteneva niyāmena antarantarā āgantvā ekekaṃ pattam deti, brāhmaṇī ca dhītaro ca adḍhā sukhitā ahesuṃ.

Athekadivasam sā brāhmaṇī dhītaro āmantesi “ammā tiracchānānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ. Kadāci vo pitā idha nāgaccheyya, idāni āgatakāle sabbāni pattāni pi luñcitvā gaṇhāmā”ti. Tā “evaṃ no pitā kilamissatī”ti na sampaṭicchimsu. Brāhmaṇī pana mahicchatāya puna ekadivasam suvaṇṇaṃsarājassa āgatakāle “ehi tāva sāmī”ti vatvā taṃ attano santikaṃ upagataṃ ubhopi hatthehi

gahetvā sabbapattāni luñci. Tāni pana bodhisattassa rucim vinā balakkārena gahitattā sabbāni bakapattasadisāni ahesum. Bodhisatto pakkhe pasāretvā gantum nāsakkhi. Atha nam sā mahācāṭiyam pakkhipitvā posesi. Tassa puna uṭṭhahantāni pattāni setāni sampajjimsu. So sañjātapatto uppatitvā attano vasanaṭṭhānameva gantvā na puna āgamāsi.

Satthā imam atītam āharitvā “na bhikkhave Thullanandā idāneva mahicchā, pubbepi mahicchāyeva, mahicchatāya ca pana suvaṇṇamhā parihīnā. Idāni pana attano mahicchatāya eva lasuṇamhāpi parihāyissati, tasmā ito paṭṭhāya lasuṇam khādितum na labhissati. Yathā ca thullanandā, evam tam nissāya sesabhikkhuniyopi. Tasmā bhum labhitvāpi pamāṇameva jānitabbam, appam labhitvā pana yathāladdheneva santoso kātabbo, uttari na patthetabban”ti vatvā imam gāthamāha—

136. “Yam laddham tena tuṭṭhabbam, atilobho hi pāpako.

Hamsarājam gahetvāna, suvaṇṇā parihāyathā”ti.

Tattha **tuṭṭhabbanti** tussitabbam.

Idam pana vatvā satthā anekapariyāyena garahitvā “yā pana bhikkhunī lasuṇam khādeyya, pācittiyan”ti¹ sikkhāpadam paññāpetvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇī ayam Thullanandā ahosi, tisso dhītaro idāni tissoyeva bhaginiyo, suvaṇṇahamsarājā pana ahameva ahosin”ti.

Suvaṇṇahamsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Babbujātakavaṇṇanā (137)

Yatthe’ko labhate babbūti idam Satthā Jetavane viharanto Kāṇamātusikkhāpadam² ārabha kathesi. Sāvattiyañhi Kāṇamātā

1. Vi 2. 340 piṭṭhe.

2. Vi 2. 106 piṭṭhe.

nāma dhītuvasena pākaṭanāmā upāsikā ahosi sotāpannā ariyasāvikā, sā dhītaraṃ Kāṇaṃ aññatarasmiṃ gāmake samānajātikassa purisassa adāsi. Kāṇā kenacideva karaṇīyena mātu gharaṃ agamāsi. Athassā sāmiko katipāhaccayena dūtaṃ pāhesi “āgacchatu kāṇā, icchāmi kāṇāya āgamanan”ti. Kāṇā dūtassa vacanaṃ sutvā “amma gamissāmī”ti mātaraṃ āpucchi. Kāṇamātā “ettakaṃ kālāṃ vasitvā kathaṃ tucchahatthāva gamissasi”ti pūvaṃ paci. Tasmimyeva khaṇe eko piṇḍacāriko bhikkhu tassā nivesanaṃ agamāsi, upāsikā taṃ nisīdāpetvā pattapūraṃ pūvaṃ dāpesi. So bhikkhu nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tatheva dāpesi. Sopi nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tathevāti evaṃ catunnaṃ janānaṃ dāpesi. Yathāpaṭiyattaṃ pūvaṃ parikkhayaṃ agamāsi, kāṇāya gamanaṃ na sampajji. Athassā sāmiko dutiyampi, tatiyampi dūtaṃ pāhesi. Tatiyaṃ pāhento ca “sace kāṇā nāgacchissati, ahaṃ aññaṃ pajāpatiṃ ānessāmī”ti pāhesi. Tayopi vāre teneva upāyena gamanaṃ na sampajji, kāṇāya sāmiko aññaṃ pajāpatiṃ ānesi. Kāṇā taṃ pavattiṃ sutvā rodamaṇā aṭṭhāsi.

Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya Kāṇamātāya nivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā Kāṇamātaraṃ pucchi “kissāyaṃ Kāṇā rodati”ti. “Iminā nāma kāraṇenā”ti ca sutvā Kāṇamātaraṃ samassāsetvā dhammiṃ kathaṃ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ agamāsi. Atha tesaṃ catunnaṃ bhikkhūnaṃ tayo vāre yathāpaṭiyattapūvaṃ gahetvā kāṇāya gamanassa upacchinnabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Athekadivasāṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso catūhi nāma bhikkhūhi tayo vāre Kāṇamātāya pakkapūvaṃ khāditvā Kāṇāya gamanantarāyaṃ katvā sāmikena pariccattaṃ dhītaraṃ nissāya mahā-upāsikāya domanassaṃ uppāditan”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva te cattāro bhikkhū Kāṇamātāya santakaṃ khāditvā tassā domanassaṃ uppādesuṃ, pubbepi uppādesuṃyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto pāsāṇakoṭṭakakule nibbattitvā vayappatto pariyodātasippo ahosi. Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ nigame eko mahāvibhavo seṭṭhi ahosi, tassa nidhānagatāyeva cattālīsa hiraṇṇakoṭṭiyo ahesuṃ. Athassa bhariyā kālaṃ katvā dhanasinehena gantvā dhanapiṭṭhiyaṃ mūsikā hutvā nibbatti. Evaṃ anukkamena sabbampi taṃ kulaṃ abbatthamā agamāsi, vaṃso upacchijji. So gāropi chaḍḍito apaṇṇattikabhāvaṃ agamāsi. Tadā bodhisatto tasmiṃ purāṇagāmaṭṭhāne pāsāṇe uppāṭetvā koṭṭeti. Atha sā mūsikā gocarāya caramānā bodhisattaṃ punappunam passantī uppannasinehā hutvā cintesi “mayhaṃ dhanam bahu nikkāraṇena nassissati, iminā saddhiṃ ekato hutvā idaṃ dhanam datvā maṃsaṃ vikkiṇāpetvā khādissāmi”ti. Sā ekadivasam ekaṃ kahāpaṇam mukhena ḍaṃsitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. So taṃ disvā piyavācāya samālapanto “kiṃ nu kho amma kahāpaṇam gahetvā āgatāsi”ti āha. Tāta imaṃ gahetvā attanāpi paribhuñja, mayhampi maṃsaṃ āharāti. So “sādhū”ti sampatīcchitvā kahāpaṇam ādāya gharaṃ gantvā ekena māsakena maṃsaṃ kiṇitvā āharitvā tassā adāsi. Sā taṃ gahetvā attano nivāsaṭṭhānaṃ gantvā yathāruciya khādi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena divase divase bodhisattassa kahāpaṇam deti, sopissā maṃsaṃ āharati.

Athekadivasam taṃ mūsikaṃ biḷāro aggahesi. Atha naṃ sā evamāha “mā samma maṃ māresī”ti. Kiṃ kāraṇā na māressāmi. Ahañhi chāto maṃsaṃ khāditukāmo, na sakkā mayā na māretunti. Kiṃ pana ekadivasameva maṃsaṃ khāditukāmosi, udāhu niccakālanti. Labhamāno niccakālampi khāditukāmomhīti. Yadi evaṃ ahaṃ te niccakālaṃ maṃsaṃ dassāmi, vissajjehi manti. Atha naṃ biḷāro “tena hi appamattā hohī”ti vissajjesi. Tato paṭṭhāya sā attano ābhataṃ maṃsaṃ dve koṭṭhāse katvā ekaṃ biḷārassa deti, ekaṃ sayam khādanti. Atha naṃ ekadivasam aññopi biḷāro aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ vissajjāpesi. Tato paṭṭhāya tayo koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggahesi, tampi tatheva

saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya cattāro koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya pañca koṭṭhāse katvā khādanti. Sā pañcamaṃ koṭṭhāsaṃ khādamānā appāhāratāya kilantā kisā ahosi appamaṃsalohitā.

Bodhisatto taṃ disvā “amma kasmā milātāsī”ti vatvā “iminā nāma kāraṇenā”ti vutte “tvaṃ ettakaṃ kālāṃ kasmā mayhaṃ nācikkhi, ahamettha kātabbaṃ jānissāmī”ti taṃ samassāsetvā suddhaphalikapāsāṇena guhaṃ katvā āharitvā “amma tvaṃ imaṃ guhaṃ pavisitvā nipajjitvā āgatāgatānaṃ pharusāhi vācāhi santajjeyyāsī”ti āha. Sā guhaṃ pavisitvā nipajji. Atheko biḷāro āgantvā “dehi ajja me maṃsaṃ”ti āha. Atha naṃ mūsikā “are duṭṭhabīḷāra kiṃ te ahaṃ maṃsahārikā, attano puttānaṃ maṃsaṃ khādā”ti tajjesi. Biḷāro phalīkaguḥāya nipannabhāvaṃ ajānanto kodhavasena mūsikaṃ gaṇhissāmī”ti sahasāva pakkhanditvā hadayena phalīkaguḥāyaṃ pahari. Tāvadevassa hadayaṃ bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni. So tattheva jīvitakkhayaṃ patvā ekamantaṃ paṭicchannaṭṭhāne pati. Etenūpāyena aparopi aparopīti cattāropi janā jīvitakkhayaṃ pāpuṇimsu. Tato paṭṭhāya mūsikā nibbhaya hutvā bodhisattassa devasikaṃ dve tayo kahāpaṇe deti. Evaṃ anukkamena sabbampi dhanāṃ bodhisattasseva adāsī. Te ubhopi yāvajīvaṃ mettiṃ abhinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

137. “Yatthe’ko labhate babbu, dutiyo tattha jāyati.

Tatiyo ca catuttho ca, idaṃ te babbukā bilan”ti.

Tattha **yatthā**ti yasmim̐ ṭhāne. **Babbū**ti biḷāro. **Dutiyo tattha jāyatī**ti yattha eko mūsikaṃ vā maṃsaṃ vā labhati, dutiyopi tattha biḷāro jāyati uppajjati, tathā tatiyo ca catuttho ca. Evaṃ te tadā cattāro biḷārā ahesuṃ. Hutvā ca pana divase divase maṃsaṃ khādantā te babbukā idaṃ phalīkamayaṃ bilaṃ urena paharitvā sabbepi jīvitakkhayaṃ pattāti.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi
 “tadā cattāro biḷārā cattāro bhikkhū ahesuṃ, mūsikā Kāṇamātā,
 pāsāṇakoṭṭakamaṇikāro pana ahameva ahosin”ti.

Babbujātakavaṇṇanā sattamā.

8. Godhājātakavaṇṇanā (138)

Kim te jaṭāhi dummedhāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
 kuhakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā
 kathitasadisameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
 godhāyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tadā eko pañcābhiñño uggatapo tāpaso
 ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya araññāyatane paṇṇasālāyaṃ vasati,
 gāmaṃvāsino tāpasam sakkaccaṃ upaṭṭhahanti. Bodhisatto tassa
 caṅkamanakoṭṭiyaṃ ekasmiṃ vammike vasati, vasanto ca pana divase divase
 dve tayo vāre tāpasam upasaṅkamitvā dhammūpasamhitam
 atthūpasamhitāṇca vacanaṃ sutvā tāpasam vanditvā vasanaṭṭhānameva
 gacchati. Aparabhāge tāpaso gāmaṃvāsino āpucchitvā pakkāmi. Pakkamante
 ca pana tasmīṃ sīlavatasampanne tāpase añño kūṭatāpaso āgantvā tasmīṃ
 assamaṇapade vāsaṃ kappesi. Bodhisatto “ayampi sīlavā”ti sallakkhetvā
 purimanayeneva tassa santikaṃ agamāsi.

Athekadivasam nidāghasamaye akālameghe vuṭṭhe vammikehi
 makkhikā nikkhamiṃsu, tāsāṃ khādanatthaṃ godhā āhiṇḍiṃsu.
 Gāmaṃvāsino nikkhamitvā makkhikākhādakā godhā gahetvā
 siniddhasambhārasaṃyuttaṃ ambulānambilaṃ godhāmaṃsaṃ sampādetvā
 tāpasassa adaṃsu. Tāpaso godhāmaṃsaṃ khāditvā rasataṇhāya baddho
 “idaṃ maṃsaṃ atimadhuraṃ, kissa maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā
 “godhāmaṃsan”ti sutvā “mama santikaṃ mahāgodhā āgacchati, taṃ
 māretvā maṃsaṃ khādissāmi”ti cintesi. Cintetvā ca pana bhājanaṇca
 sappiloṇādini ca āharāpetvā ekamante ṭhapetvā muggaramādāya kāsāvena
 paṭicchādetvā paṇṇasālādvāre bodhisattassa āgamaṇaṃ olokayamāno
 upasantūpasanto viya hutvā

nisīdi. Bodhisatto sāyanhasamaye “tāpasassa santikaṃ gamissāmī”ti nikkhamitvā upasaṅkamantova tassa indriyavippakāraṃ disvā cintesi “nāyaṃ tāpaso aññesu divasesu nisīdanākārena nisinno, ajjesa maṃ oloketopi duṭṭhindriyo hutvā oloketi, pariggaṇhissāmi naṃ”ti. So tāpasassa heṭṭhāvāte ṭhatvā godhāmaṃsagandhaṃ ghāyitvā “iminā kūṭatāpasena ajja godhāmaṃsaṃ khāditāṃ bhavissati, tenesa rasataṇhāya baddho ajja maṃ attano santikaṃ upasaṅkamantaṃ muggarena paharitvā maṃsaṃ pacitvā khāditukāmo bhavissatī”ti tassa santikaṃ anupagantvāva paṭikkamitvā vicarati.

Tāpaso bodhisattassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā “iminā ‘ayaṃ maṃ paharitukāmo’ti ñātāṃ bhavissati, tena kāraṇena nāgacchati, anāgacchantassāpissa kuto muttī”ti muggaraṃ nīharitvā khipi. So tassa aggaṇaṅguṭṭhameva āsādesi. Bodhisatto vegena vammikaṃ pavisitvā aññena chiddena sīsaṃ ukkhipitvā “ambho kūṭajaṭila ahaṃ tava santikaṃ upasaṅkamanto ‘sīlavā’ti saññāya upasaṅkamim, idāni pana te mayā kūṭabhāvo ñāto, tādisassa mahācorassa kiṃ iminā pabbajjālīṅgena”ti vatvā taṃ garahanto imaṃ gāthamāha—

138. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha **kiṃ te jaṭāhi dummedhā**ti ambho dummedha nippaṇṇa etā pabbajitena dhāretabbā jaṭā, pabbajjāguṇarahitassa kiṃ te tāhi jaṭāhīti attho. **Kiṃ te ajinasāṭiyā**ti ajinasāṭiyā anucchavikassa saṃvarassa abhāvakālato paṭṭhāya kiṃ te ajinasāṭiyā. **Abbhantaraṃ te gahanaṃ**ti tava abbhantaraṃ hadayaṃ rāgadosamohagahanena gahanaṃ paṭicchannaṃ. **Bāhiraṃ parimajjasi**ti so tvaṃ abbhantare gahane nhānādīhi¹ ceva liṅgagahanena ca bāhiraṃ parimajjasi, taṃ parimajjanto kañjikapūritālābu viya visapūritacāṭi viya āsīvisapūritavammiko viya gūthapūritacittaghaṭo viya ca bahimaṭṭhova hosi, kiṃ tayā corena idha vasantena, sīghaṃ ito palāyāhi,

1. Abbhantarena gahanena taṇhādīhi (Ka)

no ce palāyasi, gāmaṁvāsinaṁ te ācikkhitvā niggahaṁ kārāpessāmīti.

Evam bodhisatto kūṭatāpasam tājjetvā vammikameva pāvisi,
kūṭatāpasopi tato pakkāmi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
kūṭatāpaso ayam kuhako ahosi, purimo sīlavantatāpaso Sāriputto,
godhāpaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Godhājātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā (139)

Akkhī bhinnā paṭo naṭṭhoti idam Satthā Veḷuvane viharanto
Devadattam ārabha kathesi. Tadā kira dhammasabhāyam bhikkhū katham
samuṭṭhāpesum “āvuso seyyathāpi nāma chavālātam ubhatopadittam majjhe
gūthagatam nevāraṇṇe kaṭṭhattham pharati, na gāme kaṭṭhattham pharati,
evameva Devadatto evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ubhato bhaṭṭho
ubhato paribāhiro jāto, gihiparibhogā ca parihīno, sāmāññatthaṇa na
paripūreti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto
idāneva ubhato bhaṭṭho hoti, atītepi ubhato bhaṭṭho ahosiyevā”ti vatvā
atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto rukkhadevatā
hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṁ gāmake bālīsikā vasanti. Atheko bālīsiko
baḷisaṁ ādāya daharena puttana saddhiṁ yasmiṁ sobbhe pakatiyāpi bālīsikā
macche gaṇhanti, tattha gantvā baḷisaṁ khipi. Baḷiso udakapaṭicchanne
ekasmiṁ khāṇuke laggi. Bālīsiko tam ākaḍḍhitum asakkonto cintesi “ayam
baḷiso mahāmacche laggo bhavissati, puttakam mātu santikam pesetvā
paṭivissakehi saddhiṁ kalaham kārāpemi, evam ito na koci koṭṭhāsam
paccāsissati”ti. So puttam āha “gaccha tāta, amhehi mahāmacchassa
laddhabhāvam mātu ācikkhāhi,

‘paṭivissakehi kira saddhim kalahaṃ karohi’ti vadehī”ti. So puttāṃ pesetvā baḷisaṃ ākaḍḍhituṃ asakkonto rajjucchedanabhayena uttarisāṭakaṃ thale ṭhapetvā udakaṃ otarivā macchalobhena macchaṃ upadhārento khāṇukehi paharivā dvepi akkhini bhindi. Thale ṭhapitasāṭakampissa coro hari. So vedanāppatto hutvā hatthena akkhini uppālayamāno gahetvā udakā uttaritvā kampamāno sāṭakaṃ pariyesati.

Sāpissa bhariyā “kalahaṃ katvā kassaci apaccāsīsanabhāvaṃ karissāmī”ti ekasmiṃyeva kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitvā ekaṃ akkhiṃ ukkhalimasiyā añjetvā kukkuraṃ aṅkenādāya paṭivissakagharaṃ agamāsi. Atha naṃ ekā sahāyikā evamāha “ekasmiṃyeva te kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitāṃ, ekaṃ akkhi añjitāṃ, piyaputtaṃ viya kukkuraṃ aṅkenādāya gharato gharaṃ gacchasi, kiṃ ummattikāsi jātā”ti. “Nāhaṃ ummattikā, tvaṃ pana maṃ akāraṇena akkosasi paribhāsasi, idāni taṃ gāmaḥhojakassa santikaṃ gantvā aṭṭha kahāpaṇe daṇḍāpessāmī”ti evaṃ kalahaṃ katvā ubhopi gāmaḥhojakassa santikaṃ agamaṃsu. Kalahe visodhiyamāne tassāyeva matthake daṇḍo pati. Atha naṃ bandhitvā “daṇḍaṃ dehī”ti pothetuṃ ārabhiṃsu.

Rukkhadevatā gāme tassā imaṃ pavattim, araṇṇe cassā patino taṃ byasanaṃ disvā khandhantare ṭhitā “bho purisa tuyhaṃ uḍakepi kammanto paduṭṭho thalepi, ubhatobhaṭṭho jāto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

139. “Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṃ.

Ubhato paduṭṭhā kammantā¹, udakamhi thalamhi cā”ti.

Tattha **sakhigehe ca bhaṇḍananti** sakhī nāma sahāyikā, tassā ca gehe tava bhariyāya bhaṇḍanaṃ kataṃ, bhaṇḍanaṃ katvā bandhitvā pothetvā daṇḍaṃ dāpiyati. **Ubhato paduṭṭhā kammantā**ti evaṃ tava dvīsupi ṭhānesu kammantā paduṭṭhāyeva bhinnāyeva. Kataresu dvīsū? **Udakamhi thalamhi cāti**, akkhibhedena paṭanāsena ca uḍake kammantā paduṭṭhā, sakhigehe bhaṇḍanena thale kammantā paduṭṭhāti.

1. Paduṭṭhakammanto (Sī), paduṭṭho kammanto (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā bālīsiko Devadatto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kākajātakavaṇṇanā (140)

Niccaṃ ubbiggahadayāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu Dvādasakanipāte **Bhaddasālajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kākayoniyaṃ nibbatti. Athekadivasam rañño purohito bahinagare nadiyaṃ nhāyitvā gandhe vilimpitvā mālaṃ piḷandhitvā varavatthanivattho nagaraṃ pāvisi. Nagaradvāratoraṇe dve kākā nisinnā honti. Tesu eko ekaṃ āha “samma ahaṃ imassa brāhmaṇassa matthake sarīraṇaṃ pātesāmi”ti. Itaro “mā te etaṃ rucci, ayaṃ brāhmaṇo issaro, issarajanena ca saddhiṃ veraṃ nāma pāpakaṃ. Ayañhi kuddho sabbepi kāke vināseyyā”ti. Na sakkā mayā na kātunti. “Tena hi paññāyissasi”ti vatvā itaro kāko palāyi. So toraṇassa heṭṭhābhāgaṃ sampatte brāhmaṇe olambakaṃ cāleno viya tassa matthake vaccaṃ pātesi. Brāhmaṇo kujjhitvā kākesu veraṃ bandhi.

Tasmiṃ kāle ekā bhatiyā vīhikoṭṭikadāsī vīhiṃ gehadvāre ātape pattharivā rakkhantī nisinnāva niddaṃ okkami. Tassā pamādaṃ ñatvā eko dīghalomako eḷako āgantvā vīhiṃ khādi, sā pabujjhitvā taṃ disvā palāpesi. Eḷako dutiyampi, tatiyampi tassā tatheva niddāyanakāle āgantvā vīhiṃ khādi. Sāpi taṃ tikkhattum palāpetvā cintesi “ayaṃ punappunaṃ khādanto upaḍḍhavīhiṃ khādissati, bahu me chedo bhavissati, idānissa puna anāgamanakāraṇaṃ karissāmi”ti. Sā alātaṃ gahetvā niddāyamānā viya nisīditvā vīhikhādanatthāya eḷake sampatte utthāya

1. Khu 5. 242 piṭṭhe.

alātena eḷakaṃ pahari, lomāni aggim gaṇhimsu. So sarīre jhāyante “aggim nibbāpessāmī”ti vegena gantvā hatthisālāya samīpe ekissā tiṇakuṭiyā sarīraṃ ghaṃsi, sā pajjali. Tato uṭṭhitā jālā hatthisālāṃ gaṇhi. Hatthisālāsu jhāyantīsu hatthipiṭṭhāni jhāyimsu, bahū hatthī vaṇitasarīrā ahesum. Vejjā hatthī aroge kātuṃ asakkontā rañño ārocesum. Rājā purohitaṃ āha “ācariya hatthivejjā hatthī tikicchitum na sakkonti, api kiñci bhesajjaṃ jānāsī”ti. Jānāmi mahārājāti. Kim laddhum vaṭṭatīti. Kākavasā mahārājāti. Rājā “tena hi kāke māretvā vasaṃ āharathā”ti āha. Tato paṭṭhāya kāke māretvā vasaṃ alabhitvā tattha tattheva rāsim karonti, kākānaṃ mahābhayaṃ uppajji.

Tadā bodhisatto asītikākasahassaparivāro mahāsusāne vasati. Atheko kāko gantvā kākānaṃ uppannabhayaṃ bodhisattassa ārocesi. So cintesi “ṭhapetvā maṃ añño mayhaṃ ñātakānaṃ uppannabhayaṃ haritum samattho nāma natthi, harissāmi naṃ”ti dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramiṃ purecārikaṃ katvā ekavegena pakkhanditvā vivaṭamahāvātāpānena pavisitvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvīsi. Atha naṃ eko manusso gahitukāmo ahosi. Rājā “saraṇaṃ pavīṭṭho, mā gaṇhī”ti vāresi. Mahāsatto thokaṃ vissamitvā mettāpāramiṃ āvajjetvā heṭṭhāsanā nikkhamitvā rājānaṃ āha “mahārāja raññā nāma chandādivasena agantvā rajjaṃ kāretum vaṭṭati. Yaṃ yaṃ kammaṃ kattabbaṃ hoti, sabbaṃ nisamma upadhāretvā kātuṃ vaṭṭati. Yaṅca kayiramānaṃ nipphajjati, tadeva kātuṃ vaṭṭati, na itaraṃ. Sace hi rājāno yaṃ kayiramānaṃ na nipphajjati, taṃ karonti, mahājanassa maraṇabhaya-pariyosānaṃ mahābhayaṃ uppajjati. Purohito veravasiko hutvā musāvādaṃ abhāsi, kākānaṃ vasā nāma natthī”ti. Taṃ sutvā rājā pasannacitto bodhisattassa kañcanabhaddapīṭhaṃ dāpetvā tattha nisinnassa pakkhantarāni satapākasahassapākatelehi makkhāpetvā kañcanataṭṭake rājārahaṃ subhojanaṃ bhojāpetvā pāṇīyaṃ pāyetvā suhitaṃ vigatadarathaṃ mahāsattaṃ etadavoca “paṇḍita tvaṃ ‘kākaṇaṃ vasā nāma natthī’ti vadesi, kena kāraṇena nesaṃ vasā na hotī”ti. Bodhisatto

“iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti sakalanivesanaṃ ekaravaṃ katvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

140. “Niccaṃ ubbiggahadayā, sabbalokavihesakā.

Tasmā nesaṃ vasā natthi, kākānamhāka ñātinaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—mahārāja kākā nāma **niccaṃ** ubbiggamānasā bhayappattāva viharanti, **sabbalokassa** ca **vihesakā**, khattiyādayo manussepi itthipurisepi kumārakumārikādayopi viheṭhenta kilamentāva vicaranti, **tasmā** imehi dvīhi kāraṇehi **nesaṃ amhākaṃ ñātinaṃ kākānaṃ vasā** nāma **natthi**. Atītepi na bhūtapubbā, anāgatepi na bhavissatīti.

Evam mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ uttānaṃ katvā “mahārāja raññā nāma anisamma anupadhāretvā kammaṃ na kattabban”ti rājānaṃ bodhesi. Rājā tussitvā bodhisattaṃ rajjena pūjesi. Bodhisatto rajjaṃ raññoyeva paṭidatvā rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā sabbasattānaṃ abhayaṃ yāci. Rājā tassa dhammadesanaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā kākānaṃ nibaddhadānaṃ paṭṭhapesi. Divase divase taṇḍulambaṇassa bhattaṃ pacitvā nānaggarasehi omadditvā kākānaṃ dīyati, mahāsattassa pana rājabhojanaṃeva dīyittha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Ānando ahosi, kākarājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Kākajātakavaṇṇanā dasamā.

Asampadānavaggo cuddasamo.

Tassuddānaṃ

Asampadānabhīrukaṃ, ghatāsanaṃ jhānasodhaṃ.

Candābhaṃ suvaṇṇahaṃsaṃ, babbugodhubhatobhaṭṭhaṃ.

Kākarājāti te dasāti.

15. Kakaṇṭakavagga

1. Godhājātakavaṇṇanā (141)

Na pāpajanasaṃsevīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ vipakkhaseviṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu Mahiḷāmukhajātake kathitasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto godhāyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. So vayappatto nadītīre mahābile anekagodhāsataparivāro vāsaṃ kappesi. Tassa putto godhāpillako ekena kakaṇṭakena saddhiṃ santhavaṃ katvā tena saddhiṃ sammodamāno viharanto “kakaṇṭakaṃ parissajissāmī”ti avattharati. Tassa tena saddhiṃ vissāsaṃ godhārājassa ārocesuṃ. Godhārājā puttaṃ pakkosāpetvā “tāta tvaṃ aṭṭhāne vissāsaṃ karosi, kakaṇṭakā nāma nīcajātikā, tehi saddhiṃ vissāso na kattaḃbo. Sace tvaṃ tena saddhiṃ vissāsaṃ karissasi, taṃ kakaṇṭakaṃ nissāya sabbampetaṃ godhākulaṃ vināsaṃ pāpuṇissati, ito paṭṭhāya etena saddhiṃ vissāsaṃ mā akāsi”ti āha. So karotiyeva. Bodhisatto punappunaṃ kathentopi tassa tena saddhiṃ vissāsaṃ vāretuṃ asakkonto “avassaṃ amhākaṃ etaṃ kakaṇṭakaṃ nissāya bhayaṃ uppajjissati, tasmiṃ uppanne palāyanamaggaṃ sampādetuṃ vaṭṭatī”ti ekena passena vātabilaṃ kārāpesi.

Puttopissa anukkamena mahāsarīro ahosi, kakaṇṭako pana purimappamāṇoyeva. Itaro “kakaṇṭakaṃ parissajissāmī”ti antarantarā avattharatiyeva, kakaṇṭakassa pabbatakūṭena avattharaṇakālo viya hoti. So kilamanto cintesi “sace ayaṃ aññāni katipayāni divasāni maṃ evaṃ parissajissati, jīvitaṃ me natthi, ekena luddakena saddhiṃ ekato hutvā imaṃ godhākulaṃ vināsessāmī”ti. Athekadivasaṃ nidāghasamaye meghe vuṭṭhe vammikamakkhikā uṭṭhahiṃsu, tato tato godhā nikkhamitvā makkhikāyo khādanti. Eko godhāluddako godhābilaṃ bhindanattāya kuddālaṃ gahetvā sunakhehi saddhiṃ araṇṇaṃ pāvīsi. Kakaṇṭako taṃ disvā “ajja attano manorathaṃ pūressāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā avidūre nipajjitvā “bho purisa kasmā araṇṇe vicarasi”ti pucchi, so

“godhānaṃ atthāyā”ti āha. “Ahaṃ anekasatānaṃ godhānaṃ āsayāṃ jānāmi, aggiṇca palālaṇca ādāya ehi”ti taṃ tattha netvā “imasmiṃ ṭhāne palālaṃ pakkhipitvā aggiṃ datvā dhūmaṃ katvā samantā sunakhe ṭhapetvā sayāṃ mahāmuggaraṃ gahetvā nikkhantā nikkhantā godhā paharitvā māretvā rāsiṃ katvā yāhi”ti¹ evaṇca pana vatvā “ajja paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmi”ti ekasmiṃ ṭhāne sīsaṃ ukkhipitvā nipajji. Luddakopi palāladhūmaṃ akāsi, dhūmo bilaraṃ pāvisi, godhā dhūmandhā maraṇabhayaatajjitā nikkhamitvā palāyituṃ āraddhā. Luddako nikkhantaṃ nikkhantaṃ paharitvā māresi, tassa hatthato muttā sunakhā gaṇhimsu. Godhānaṃ mahāvināso uppajji.

Bodhisatto “kakaṇṭakaṃ nissāya bhayaṃ uppannaṃ”ti ñatvā “pāpapurisaṃsaggo nāma na kattaḃbo, pāpe nissāya hitasukhaṃ nāma natthi, ekassa pāpakakaṇṭakassa vasena ettakānaṃ godhānaṃ vināso jāto”ti vāṭabilena palāyanto imaṃ gāthamāha—

141. “Na pāpajanasamsevī, accantasukhamedhati.

Godhākulaṃ kakaṇṭāva, kaliṃ pāpeti attānaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—**pāpajanasamsevī** puggalo **accantasukhaṃ** ekantasukhaṃ nirantarasukhaṃ nāma na edhati na vindati na paṭilabhati. Yathā kiṃ? **Godhākulaṃ kakaṇṭāva**. Yathā kakaṇṭakato godhākulaṃ sukhaṃ na labhati, evaṃ pāpajanasamsevī puggalo sukhaṃ na labhati. Pāpajanaṃ pana sevanto ekanteneva **kaliṃ pāpeti attānaṃ**, kali vuccati vināso, ekanteneva pāpasevī attānaṇca aññe ca attanā saddhiṃ vasante vināsaṃ pāpeti. Pāḷiyaṃ pana “phalaṃ pāpeyyā”ti² likhanti. Taṃ byañjanaṃ Aṭṭhakathāyaṃ natthi, atthopissa na yujjati. Tasmā yathāvuttameva gahetabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kakaṇṭako Devadatto ahosi, bodhisattassa putto anovādako godhāpillako vipakkhasevī bhikkhu, godhārājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Godhājātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Rāsiṃ karohīti (Si)

2. Phalaṃ pāpetīti (Si), kaliṃ pāpeyyāti (Syā)

2. Siṅgālaajātakavaṇṇanā (142)

Etam hi te durājānanti idam Satthā Veļuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba katesi. Dhammasabhāyam hi bhikkhūnam katham sutvā satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca mam māretum asakkhi, sayameva pana kilanto”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto siṅgālayoniyam nibbattitvā siṅgālarājā hutvā siṅgālaganaparivuto susānavane vihāsi. Tena samayena Rājagahe ussavo ahosi, yebhuyyena manussā suram pivanti, surāchaṇoyeva kireso. Athettha sambahulā dhuttā bhum suraṇca maṁsaṇca āharāpetvā maṇḍitapasādhitā gāyitvā gāyitvā suraṇca pivanti, maṁsaṇca khādanti. Tesam paṭhamayāmāvasāne maṁsam khīyi, surā pana bahukāva. Atheko dhutto “maṁsakhaṇḍam dehī”ti āha. “Maṁsam khīṇam”ti ca vutte “mayi ṭhite maṁsakkhayo nāma natthī”ti vatvā “āmakasusāne matamanussamaṁsam khādanatthāya āgate siṅgāle māretvā maṁsam āharissāmī”ti muggaram gahetvā niddhamanamaggena nagarā nikkhamitvā susānam gantvā muggaram gahetvā matako viya uttāno nipajji. Tasmim khaṇe bodhisatto siṅgālaganaparivuto tattha gato tam disvā “nāyam matako”ti ñatvāpi “suṭṭhutam upaparikkhissāmī”ti tassa adhovātena gantvā sarīragandham ghāyitvā tathatovassa amatakabhāvam ñatvā “lajjāpetvā nam uyyojessāmī”ti gantvā muggarakoṭiyam ḍamsitvā ākaḍḍhi, dhutto muggaram na vissaji, upasaṅkamantampi na olokento nam¹ gāḷhataram aggahehi. Bodhisatto paṭikkamitvā “bho purisa sace tvam matako bhavēyyāsi, na mayi muggaram ākaḍḍhante gāḷhataram gaṇheyyāsi, iminā kāraṇena tava matakabhāvo vā amatakabhāvo vā dujjāno”ti vatvā imam gāthamāha—

142. “Etam hi te durājānam, yam sesi matasāyikam.

Yassa te kaḍḍhamānassa, hatthā daṇḍo na muccatī”ti.

1. Upasaṅkamantaṁ pana olokontova (Ka)

Tattha **etaṃ hi te durājananti** etaṃ kāraṇaṃ tava duviññeyyaṃ. **Yaṃ sesi matasāyikanti** yena kāraṇena tvaṃ matasāyikaṃ sesi, mataka viya hutvā sayasi. **Yassa te kaḍḍhamānassāti** yassa tava daṇḍakoṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhiyamānassa hatthato daṇḍo na muccati, so tvaṃ tathato mataka nāma na hosīti.

Evam vutte so dhutto “ayaṃ mama amatakabhāvaṃ jānāti”ti utthāya daṇḍaṃ khipi, daṇḍo virajjhi. Dhutto “gaccha, viraddho dānisi mayā”ti āha. Bodhisatto nivattitvā “bho purisa maṃ virajjhantopi tvaṃ aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussadaniraye aviraddhoyevā”ti vatvā pakkāmi. Dhutto kiñci alabhivā susānā nikkhamitvā parikhāyaṃ nhāyitvā āgatamaggeneva nagaraṃ pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā dhutto Devadatto ahosi, siṅgālarājā pana ahameva ahosin”ti.

Siṅgārajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Virocājātakavaṇṇanā (143)

Lasī ca te nipphalitāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa gayāsīse sugatālayassa dassitabhāvaṃ ārabba kathesi. Devadatto hi parihīnājjhāno lābhasakkāraparihīno “attheko² upāyo”ti cintetvā Satthāraṃ pañca vatthūni yācitvā alabhamāno dvinnāṃ aggasāvakānaṃ saddhivihārike adhunā pabbajite dhammavinayamhi akovide pañcasate bhikkhū gahetvā Gayāsīsaṃ gantvā saṃghaṃ bhinditvā ekasīmāyaṃ āveṇikaṃ saṃghakammaṃ³ akāsi. Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ ñāṇaparipākakālaṃ ñatvā dve aggasāvake pesesi. Te disvā Devadatto tuṭṭhamānaso rattiṃ dhammaṃ desayamāno “Buddhalīlaṃ karissāmī”ti sugatālayaṃ dassento “vigatathinamiddho kho āvuso Sāriputta bhikkhusaṃgho, paṭibhātu taṃ bhikkhūnaṃ dhammīkathā, piṭṭhi me āgilāyati, tamahaṃ āyamissāmī”ti vatvā niddaṃ

1. Devadattena (Syā, Ka)

2. Atthesa (Sī, I)

3. Āveṇisaṃghakammāni (Sī, I)

upagato. Dve aggasāvaka tesam bhikkhūnam dhammam desetvā
maggaphalehi pabodhetvā sabbe ādāya Veḷuvanameva paccāgamimsu.

Kokāliko vihāram tuccham disvā Devadattassa santikam gantvā “āvuso
Devadatta parisam te bhinditvā dve aggasāvaka vihāram tuccham katvā
gatā, tvaṃ pana niddāyasiyevā”ti vatvā uttarāsaṅgamassa apanetvā
bhittiyam piṭṭhikaṇṭakam phusanto viya paṇhiyā nam hadaye pahari.
Tāvadevassa mukhato lohitaṃ uggañchi. So tato paṭṭhāya gilāno ahosi.
Satthā theram pucchi “Sāriputta tumhākam gatakāle Devadatto kim akāsī”ti.
Bhante Devadatto amhe disvā “Buddhalīlam karissāmī”ti sugatālayam
dassetvā mahāvināsam pattoti. Satthā “na kho Sāriputta Devadatto idāneva
mama anukaronto vināsam patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā therena yācito
atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kesarasīho
hutvā Himavantappadese kañcanaguhāyam vāsam kappesi. So ekadivasam
kañcanaguhāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisam oloketvā sīhanādam
naditvā gocarāya pakkanto mahāmahiṃsam vadhitvā varamaṃsam khāditvā
ekam saram otaritvā maṇivaṇṇassa udakassa kucchiṃ pūretvā guhaṃ
sandhāya pāyāsi. Atheko siṅgālo gocarappasuto sahasāva sīham disvā
palāyitum asakkonto sīhassa purato pādesu patitvā nipajji. “Kim jambukā”ti
ca vutte “aham te sāmi pāde upaṭṭhātukāmo”ti āha. Sīho “sādhu ehi, maṃ
upaṭṭhaha, varamaṃsāni taṃ khādāpessāmī”ti vatvā siṅgālam ādāya
kañcanaguham agamāsi. Siṅgālo tato paṭṭhāya sīhavighāsam khādāti. So
katipāhaccayeneva thūlasarīro ahosi.

Atha naṃ ekadivasam guhāya nipannakova sīho āha “gaccha jambuka,
pabbatasikhare ṭhatvā pabbatapāde sañcarantesu hatthi-assamahimsādīsu
yassa maṃsam khāditukāmosi, taṃ oloketvā āgantvā ‘asukamaṃsam
khāditukāmomhi’ti vatvā maṃ vanditvā ‘viroca sāmī’ti vadāhi, aham taṃ
vadhitvā madhuramaṃsam khāditvā tuyhampi dassāmī”ti. Siṅgālo
pabbatasikharam abhiruhitvā nānappakāre mige oloketvā yasseva maṃsam
khāditukāmo hoti, kañcanaguham pavisitvā tameva

sīhassa ārocetvā pādesu patitvā “viroca sāmī”ti vadati. Sīho vegena pakkhanditvā sacepi mattavaravāraṇo hoti, tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā sayampi varamaṃsaṃ khādati, siṅgālassapi deti. Siṅgālo kucchipūraṃ maṃsaṃ khāditvā guhaṃ pavisitvā niddāyati. So gacchante gacchante kāle mānaṃ vaḍḍhesi “ahampi catuppadova, kiṃkāraṇā divase divase parehi posiyamāno viharāmi, ito paṭṭhāya ahampi hatthi-ādayo hanitvā maṃsaṃ khādissāmi, sīhopi migarājā ‘viroca sāmī’ti vuttameva padaṃ nissāya varavāraṇe vadheti, ahampi sīhena ‘viroca jambukā’ti maṃ vadāpetvā ekaṃ varavāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādissāmi”ti.

So sīhaṃ upasaṅkamitvā etadavoca “sāmi mayā dīgharattaṃ tumhehi vadhitavaravāraṇānaṃ maṃsaṃ khāditāṃ, ahampi ekaṃ varavāraṇaṃ māretvā maṃsaṃ khāditukāmo, tasmā tumhehi nipannaṭṭhāne kañcanaguhāyaṃ nipajjissāmi, tumhe pabbatapāde vicarantaṃ varavāraṇaṃ oloketvā mama santikaṃ āgantvā ‘viroca jambukā’ti vadetha, ettakamattasmiṃ¹ maccheraṃ mā karitthā”ti. Atha naṃ sīho āha “na tvaṃ jambuka vāraṇe vadhituṃ samatthe sīhakule uppanno, vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādanasamattho siṅgālo nāma loke natthi, mā te etaṃ rucci, mayā vadhitavaravāraṇānaññeva maṃsaṃ khāditvā vasā”ti. So evaṃ vuttepi viramituṃ na icchi, punappunaṃ yāciyeva. Sīho taṃ vāretuṃ asakkonto sampaṭicchitvā “tena hi mama vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajjā”ti jambukaṃ kañcanaguhāyaṃ nipajjāpetvā sayam pabbatapāde mattavaravāraṇaṃ oloketvā guhādvāraṃ gantvā “viroca jambukā”ti āha. Siṅgālo kañcanaguhāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisaṃ oloketvā tikkhattuṃ vassitvā “mattavaravāraṇassa kumbhe patissāmi”ti pakkhanditvā virajjhितvā pādamūle pati. Vāraṇo dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā tassa sīsaṃ akkami, sīsaṭṭhīni cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Athassa sarīraṃ vāraṇo pādena saṃgharitvā rāsiraṃ katvā upari laṇḍaṃ pātetvā koñcanādaṃ nadanto araṇṇaṃ pāvisi.

Bodhisatto imaṃ pavattiṃ disvā “idāni viroca jambukā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Ettakamattampi (Sī, Syā, I)

143. “Lasī ca te nipphalitā, matthako ca padālito.

Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvaṃ virocasī”ti.

Tattha **lasī**ti matthaluṅgaṃ. **Nipphalitā**ti nikkhantā. Evaṃ bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā yāvatāyukaṃ thatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosin”ti.

Virocajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā (144)

Bahumpe’taṃ asabbhi jātavedāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ājīvakaṇaṃ micchātapaṃ ārabba kathesi. Tadā kira ājīvakaṃ Jetavanapiṭṭhiyaṃ nānappakāraṃ micchātapaṃ caranti. Sambahulā bhikkhū tesaṃ

ukkuṭikappadhānavaggulivatakaṇṭakāpassayapañcātapatapanādibhedam micchātapaṃ disvā Bhagavantaṃ pucchimsu “atthi nu kho bhante imaṃ micchātapaṃ nissāya kusalam vā vuḍḍhi vā”ti. Satthā “na bhikkhave evarūpaṃ micchātapaṃ nissāya kusalam vā vuḍḍhi vā atthi, pubbe paṇḍitā ‘evarūpaṃ tapaṃ nissāya kusalam vā vuḍḍhi vā bhavissatī’ti saññāya jātaggim gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā aggijuhanādivasena kiñci vuḍḍhim apassantā aggim udakena nibbāpetvā kasiṇaparikammaṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbatti. Tassa jātadivase mātāpitaro jātaggim gahetvā ṭhapesuṃ. Atha naṃ soḷasavassakāle etadavocuṃ “mayam te putta jātadivase aggim gaṇhimha. Sacesi agāraṃ ajjhāvasitukāmo, tayo vede uggaṇha. Atha brahmalokaṃ gantukāmo, aggim gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā aggim paricaranto mahābrahmānaṃ ārādhettvā brahmalokaparāyaṇo hohi”ti. So “na mayham agārena attho”ti aggim gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā assamapadam māpetvā aggim paricaranto araṇṇe vihāsi. So ekadivasaṃ paccantagāmake godakkhiṇaṃ labhitvā tam

goṇaṃ assamapadaṃ netvā cintesi “aggibhagavantaṃ gomaṃsaṃ khādāpessāmi”ti. Athassa etadahosi “idha loṇaṃ natthi, aggibhagavā aloṇaṃ khādituṃ na sakkhissati, gāmato loṇaṃ āharitvā aggibhagavantaṃ saloṇakaṃ khādāpessāmi”ti. So taṃ tattheva bandhitvā loṇatthāya gāmaṃ agamāsi. Tasmiṃ gate sambahulā luddakā taṃ ṭhānaṃ āgatā goṇaṃ disvā vadhivā maṃsaṃ pacitvā khāditvā naṅguṭṭhaṇca jaṅghaṇca cammaṇca tattheva chaḍḍetvā avasesamaṃsaṃ ādāya agamaṃsu.

Brāhmaṇo āgantvā naṅguṭṭhādimmattameva disvā cintesi “ayaṃ aggibhagavā attano santakampi rakkhituṃ na sakkoti, maṃ pana kadā rakkhissati. Iminā aggiparicaraṇena niratthakena bhavitabbaṃ, natthi itonidānaṃ kusalaṃ vā vuḍḍhi vā”ti. So aggiparicariyāya vigatacchando “hambho aggibhagavā tvaṃ attanopi santakaṃ rakkhituṃ asakkonto maṃ kadā rakkhissasi, maṃsaṃ natthi, ettakenapi tussāhi”ti naṅguṭṭhādīni aggimhi pakkhipanto imaṃ gāthamāha—

144. “Bahumpe’taṃ asabbhi jātaveda,
Yaṃ taṃ vāladhinā’bhipūjayāma.
Maṃsārahassa nattha’jja maṃsaṃ,
Naṅguṭṭhampi bhavaṃ paṭiggahātū”ti.

Tattha **bahumpe’tanti** ettakampi bahuṃ. **Asabbhīti** asappurisa asādhujātika. **Jātavedāti** aggim ālapati. Aggi hi jātamattova vediyati paññāyati pākaṇo hoti, tasmā “jātavedo”ti vuccati. **Yaṃ taṃ vāladhinā’bhipūjayāmāti** yaṃ ajja mayaṃ attanopi santakaṃ rakkhituṃ asamatthaṃ Bhagavantaṃ vāladhinā abhipūjayāma, etampi tava bahumevāti dasseti. **Maṃsārahassāti** maṃsaṃ arahassa tuyhaṃ natthi ajja maṃsaṃ. **Naṅguṭṭhampi bhavaṃ paṭiggahātūti** attano santakaṃ rakkhituṃ asakkonto bhavaṃ imaṃ sajaṅghacammaṃ¹ naṅguṭṭhampi paṭiggaṇhātūti.

Evam vatvā mahāsatto aggim udakena nibbāpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

1. Sakhurajaṅghacammaṃ (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi
“nibbutaggitāpaso ahameva tena samayenā”ti.

Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Rādhajātakavaṇṇanā (145)

Na tvaṃ rādha vijānāsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu
indriyajātake āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “bhikkhu
mātugāmo nāma arakkhiyo, ārakkhaṃ ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na
sakkonti. Tvampi pubbe etaṃ ārakkhaṃ ṭhapetvā rakkhantopi rakkhituṃ
nāsakkhi, idāni kathaṃ rakkhissasī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto sukayoniyaṃ
nibbatti. Kāsiraṭṭhe eko brāhmaṇo bodhisattañca kaniṭṭhabhātarañcassa
puttaṭṭhāne ṭhapetvā posesi. Tesu bodhisattassa “Poṭṭhapādo”ti nāmaṃ
ahosi, itarassa “Rādho”ti. Tassa pana brāhmaṇassa bhariyā anācārā hoti
dussilā. So vohāratthāya gacchanto ubhopi bhātaro āha “tātā sace vo mātā
brāhmaṇī anācāraṃ ācarati, vāreyyātha nan”ti. Bodhisatto āha “sādhu tātā,
vāretuṃ sakkontā vāreyyāma, asakkontā tuṇhī bhavissāmā”ti. Evaṃ
brāhmaṇo brāhmaṇiṃ sukānaṃ niyyādetvā vohāratthāya gato.

Tassa pana gatadivasato paṭṭhāya brāhmaṇī aticarituṃ āraddhā,
pavisantānañca nikkhamantānañca anto natthi, tassā kiriyaṃ disvā rādho
bodhisattaṃ āha “bhātika amhākaṃ pitā ‘sace vo mātā anācāraṃ ācarati,
vāreyyāthā’ti vatvā gato, idāni cesā anācāraṃ ācarati, vārema nan”ti.
Bodhisatto “tātā tvaṃ attano abyattatāya bālabhāvena evaṃ vadesi,
mātugāmaṃ nāma ukkhipitvā carantāpi rakkhituṃ na sakkonti. Yaṃ
kammaṃ kātuṃ na sakkā, na taṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

145. “Na tvaṃ rādha vijānāsi, aḍḍharatte anāgate.

Abyayataṃ¹ vilapasi, virattā kosiyāyane”ti.

Tattha **na tvaṃ rādha vijānāsi, aḍḍharatte anāgate**ti tāta rādha tvaṃ na jānāsi, aḍḍharatte anāgate paṭhamayāmeveva ettakā janā āgatā, idāni ko jānāti, kittakāpi āgamissanti. **Abyayataṃ vilapasīti** tvaṃ abyattavilāpaṃ vilapasi. **Virattā kosiyāyaneti** mātā no kosiyāyanī brāhmaṇī virattā amhākaṃ pitari nippemā jātā. Sacassā tasmim sineho vā pemaṃ vā bhaveyya, na evarūpaṃ anācāraṃ kareyyāti imamatthaṃ etehi byañjanehi pakāsesi.

Evam pakāsetvā ca pana brāhmaṇiyā saddhiṃ Rādhassa vattuṃ na adāsi. Sāpi yāva brāhmaṇassa anāgamanā yathāruciya vicari. Brāhmaṇo āgantvā Poṭṭhapādaṃ pucchi “tāta kīdisi vo mātā”ti. Bodhisatto brāhmaṇassa sabbam yathābhūtaṃ kathetvā “kiṃ te tāta evarūpāya dussīlāya”ti vatvā “tāta amhehi mātuyā dosassa kathitakālato paṭṭhāya na sakkā idha vasitun”ti brāhmaṇassa pāde vanditvā saddhiṃ rādhena uppativā araṇṇaṃ āgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. Tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca eteyeve dve janā ahesuṃ, Rādho Ānando, Poṭṭhapādo pana ahameva ahosin”ti.

Rādhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Samuddakākajātakavaṇṇanā (146)

Api nu hanukā santāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabha kathesi. Te kira gihikāle Sāvattiyaṃ kuṭumbikā aḍḍhā mahaddhanā aññamaññasahāyakā ekato hutvā puñṇāni karontā Satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayam mahallakā, kiṃ no gharāvāsena, Satthu santike ramaṇīye Buddhasāsane pabbajitvā dukkhassantaṃ

1. Abyāyataṃ (Sī, Syā, I)

karissāmā”ti sabbaṃ sāpateyyaṃ puttadhītādīnaṃ datvā assumukhaṃ
 ñātisaṃghaṃ pahāya Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā pabbajimsu. Pabbajitvā
 pana pabbajjānurūpaṃ samaṇadhammaṃ na karimsu, mahallakabhāvena
 dhammampi na pariyāpuṇimsu, gihikāle viya pabbajitakālepi
 vihārapariyante paṇṇasālaṃ kāretvā ekatova vasimsu. Piṇḍāya carantāpi
 aññattha agantvā yebhuyyena attano puttadārasseva gehaṃ gantvā
 bhuñjimsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā sabbesampi mahallakattherānaṃ
 upakārā ahosi, tasmā sesāpi attanā laddhaṃ āhāraṃ gahetvā tassāyeva gehe
 nisīditvā bhuñjanti. Sāpi tesāṃ yathāsannihitaṃ sūpabyañjanaṃ deti. Sā
 aññatarena rogena phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā vihāraṃ
 gantvā aññamaññaṃ gīvāsu gahetvā “madhuraḥattharasā upāsikā kālakatā”ti
 vihārapaccante rodantā vicarimsu. Tesāṃ saddaṃ sutvā ito cito ca bhikkhū
 sannipatitvā “āvuso kasmā rodathā”ti pucchiṃsu. Te “amhākaṃ sahāyassa
 purāṇadutiyikā madhuraḥattharasā kālakatā amhākaṃ ativiya upakārā, ‘idāni
 kuto tathārūpiṃ labhissāmā’ti iminā kāraṇena rodimhā”ti āhaṃsu.

Tesaṃ taṃ vippekāraṃ disvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ
 samuṭṭhāpesuṃ “āvuso iminā nāma kāraṇena mahallakattherā aññamaññaṃ
 gīvāsu gahetvā vihārapaccante rodantā vicarantī”ti. Satthā āgantvā “kāya
 nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti
 vutte “na bhikkhave idāneveṭe tassā kālakiriyāya rodantā vicaranti,
 pubbepete imaṃ kākayoniyaṃ nibbattitvā samudde mataṃ nissāya
 ‘samudda-udakaṃ ussiñcitvā etaṃ nīharissāmā’ti vāyamantā paṇḍite nissāya
 jīvitaṃ labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
 samuddadevatā hutvā nibbatti. Atheke kāko attano bhariyaṃ kākiṃ ādāya
 gocaraṃ pariyesaṃāno samuddatīraṃ agamāsi. Tasmim kāle manussā
 samuddatīre khīrapāyāsamacchamaṃsasurādīhi nāgabalikammaṃ katvā
 pakkamimsu. Atha so kāko balikammaṭṭhānaṃ gantvā khīrādīni disvā
 saddhiṃ kākiyā khīrapāyāsamacchamaṃsādīni bhuñjitvā bahuṃ suraṃ pivi.
 Te ubhopi surāmadamattā “samuddakīḷaṃ kīḷissāmā”ti velante nisīditvā
 nhāyitum

ārabhiṃsu. Athekā ūmi āgantvā kākiṃ gahetvā samuddaṃ pavesesi. Tameko maccho maṃsaṃ khādītva ajjhohari. Kāko “bhariyā me matā”ti rodi paridevi. Athassa paridevanasaddaṃ sutvā bahū kākā sannipatitvā “kiṃ kāraṇā rodasī”ti pucchīṃsu. Sahāyikā vo velante nhāyamānā ūmiyā haṭṭhi. Te sabbepi ekaravaṃ ravantā rodīṃsu. Atha nesaṃ etadahosi “idaṃ samudda-udakaṃ nāma amhākaṃ kiṃ pahosi, udakaṃ ussiñcitvā samuddaṃ tucchaṃ katvā sahāyikaṃ nīharissāmā”ti. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā udakaṃ bali chaḍḍenti, loṇūdakena ca gale sussamāne uṭṭhāyuṭṭhāya thalaṃ gantvā vissamanti.

Te hanūsu kilantesu mukhesu sukkhantesu akkhīsu rattesu dīnā kilantā hutvā aññamaññaṃ āmantetvā “ambho mayaṃ samudda-udakaṃ gahetvā bahi pātema, gahitagahitaṭṭhānaṃ puna udakena pūrati, samuddaṃ tucchaṃ kātuṃ na sakkhissāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāhaṃsu—

146. “Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati.

Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti.

Tattha **api nu hanukā santā**ti api no hanukā santā, api amhākaṃ hanukā kilantā. **Oramāma na pāremā**ti mayaṃ attano balena mahāsamudda-udakaṃ ākaḍḍhāma osārema, tucchaṃ pana naṃ kātuṃ na sakkoma. Ayañhi **pūrateva mahodadhī**ti.

Evañca pana vatvā sabbepi te kākā “tassā kākiyā evarūpaṃ nāma tuṇḍaṃ ahosi, evarūpāni vaṭṭakkhīni, evarūpaṃ chavisañṭhānaṃ, evarūpo madhurasaddo. Sā no imaṃ corasamuddaṃ nissāya naṭṭhā”ti bahuṃ vippalapīṃsu. Te evaṃ vippalapamāne samuddadevatā bheravarūpaṃ dassetvā palāpesi, evaṃ tesaṃ sotthi ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kākī ayaṃ purāṇadutiyaikā ahosi, kāko mahallakatthero, sesakākā sesamahallakattherā, samuddadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Samuddakākajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Puppharattajātakavaṇṇanā (147)

Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So hi Bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte “saccan”ti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti ca puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti vatvā “madhurahattharasā bhante sā itthī, na sakkomi taṃ vinā vasitun”ti āha. Atha naṃ Satthā “esā te bhikkhu anatthakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sūle uttāsito etaṃñeva patthayamāno¹ kālaṃ katvā niraye nibbato, idāni naṃ kasmā puna patthesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ākāsaṭṭhadevatā ahoṣi. Atha Bārāṇasiyaṃ kattikarattivārachaṇo sampatto hoti, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkarimsu. Sabbo jano chaṇakīlānissito ahoṣi. Ekassa pana duggatamanussassa ekameva ghanasāṭakayugaṃ ahoṣi. So taṃ sudhotam dhovāpetvā obhañjāpetvā satavalikaṃ saḥassavalikaṃ kāretvā ṭhapesi. Atha naṃ bhariyā evamāha “icchāmaṃ sāmi ekaṃ kusumbharattaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā tava kaṇṭhe laggā kattikarattivāraṃ caritun”ti. Bhaḍde kuto amhākaṃ daliddānaṃ kusumbhaṃ, suddhavatthaṃ nivāsetvā kīlāhīti. Kusumbharattaṃ alabhamānā chaṇakīlaṃ na kīlissāmi, tvaṃ aññaṃ itthiṃ gaḥetvā kīlassūti. Bhaḍde kiṃ maṃ pīlesi, kuto amhākaṃ kusumbhanti. Sāmi purisassa icchāya sati kiṃ nāma natthi, nanu rañño kusumbhavatthusmiṃ bahu kusumbhanti. Bhaḍde taṃ ṭhānaṃ rakkhasapariggahitapokkharāṇisadisam, balavārakkhā, na sakkā upasaṅkamtum, mā te etaṃ rucci, yathāladdheneva tussassūti. Sāmi rattibhāge andhakāre sati purisassa agamanīyaṭṭhānaṃ nāma natthīti. Iti so tāya punappunaṃ kathentiyaṃ kilesavasena tassā vacanaṃ gaḥetvā “hotu bhaḍde, mā cintayitthā”ti taṃ samassāsetvā rattibhāge jīvitaṃ pariccajivā nagarā nikkhamitvā rañño kusumbhavatthum gantvā vatiṃ madditvā antovatthum pāvīsi. Ārakkhamanussā vatisaddaṃ sutvā “coro coro”ti parivāretvā gaḥetvā paribhāsivā koṭṭetvā bandhitvā pabhātāya rattiyā rañño dassetum.

1. Paridevamāno (Sī, Syā, I)

Rājā “gacchatha, naṃ sūle uttāsethā”ti āha. Atha naṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabheriyā vajjamānāya nagarā nikkhamāpetvā sūle uttāsesuṃ. Balavavedanā pavattanti, kākā sīse niliyitvā kaṇayaggasadischi tuṇḍehi akkhīni vijjhanti.

So tathārūpampi dukkhaṃ amanasikarivā tameva itthiṃ anussarivā “tāya nāmaṃhi ghanapuppharattavatthanivatthāya kaṇṭhe āsattabāhuyugaḷāya saddhiṃ kattikarattivārato parihīno”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

147. “Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyaso.
Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatī”ti.

Tattha **nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyasoti** yañca idaṃ sūle lagganapaccayaṃ kāyikacetasikadukkhaṃ, yañca lohamayehi viya tuṇḍehi vāyaso tudati, idaṃ sabbampi mayhaṃ na dukkhaṃ, aduṃ dukkhaṃ etaṃyeva pana me dukkhanti attho. Kataraṃ? **Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatī**ti, yaṃ sā piyaṅgusāmā mama bhariyā ekaṃ kusumbharattaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā evaṃ ghanapuppharattena vatthayugena acchannā mama kaṇṭhe gahetvā kattikarattivāraṃ nānubhavissati, idaṃ mayhaṃ dukkhaṃ, etadeva hi maṃ bādhatīti. So evaṃ mātugāmaṃ ārabha vippalapantoyeva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikāva idāni jayampatikā, taṃ kāraṇaṃ paccakkhaṃ katvā ʘhitā ākāsaʘthadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Puppharattajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Siṅgārajātakavaṇṇanā (148)

Nāhaṃ punaṃ na ca punanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira pañcasatamattā sahāyakā mahāvibhavā seʘthiputtā Satthu dhammadesanaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajitvā Jetavane antokoʘisanthāre viharimsu. Athekadivasāṃ tesāṃ aḍḍharattasamaye kilesanissito saṅkappo uppajji. Te

ukkaṇṭhitvā attanā jahitakilese puna gaṇhitum cittam uppādayimsu. Atha Satthā aḍḍharattasamanantare sabbaññutaññāṇadaṇḍadīpakam ukkhipitvā “katarāya nu kho ratiyā Jetavane bhikkhū viharanti”ti bhikkhūnam ajjhāsayaṃ olokeno tesam bhikkhūnam abbhantare kāmarāgasāṅkappassa uppannabhāvaṃ aññāsi. Satthā ca nāma ekaputtikā itthi attano puttaṃ viya, ekacakkhuko puriso cakkhum viya attano sāvake rakkhati. Pubbaṇhādīsu yasmim yasmim samaye tesam kilesā uppajjanti, te tesam kilese tato param vaḍḍhitum adatvā tasmim tasmimyeva samaye niggaṇhāti. Tenassa etadahosi “ayaṃ cakkavattirañño antonagareyeva corānaṃ uppannakālo viya vattati, idāneva tesam dhammadesanaṃ katvā te kilese niggaṇhitvā arahattaṃ dassāmi”ti. So surabhiḡandhakuṭito nikkhamitvā madhurassarena “Ānandā”ti āyasmantaṃ Dhammabhaṇḍāgārikaṃ Ānandattheraṃ āmantesi. Thero “kim bhante”ti āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Ānanda yattakā bhikkhū antokoṭisaṇṭhāre viharanti, sabbeva gandhakuṭipariveṇe sannipātehi. Evaṃ kirassa ahosi “sacāhaṃ teyeva pañcasate bhikkhū pakkosāpessāmi. ‘Satthārā no abbhantare kilesānaṃ uppannabhāvo ñāto’ti saṃviggamānasā dhammadesanaṃ sampatichitum na sakkhissanti”ti. Tasmā “sabbe sannipātehi”ti āha. Thero “sādhu bhante”ti avāpuraṇaṃ ādāya pariveṇena pariveṇaṃ āhiṇḍitvā sabbe bhikkhū gandhakuṭipariveṇe sannipātetvā Buddhāsanaṃ paññāpesi.

Satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā ujum kāyaṃ paṇidhāya silāpathaviyaṃ patiṭṭhahamāno sineru viya paññatte Buddhāsane nisīdi āveḷāveḷā yamakayamakā chabbannaḡghanabuddharasmiyo vissajjento. Tāpi rasmiyo pātimattā chattamattā kūṭāgārakucchimattā chijjitvā chijjitvā gaganatale vijjulatā viya saṅcarimsu, aṇṇavakucchim khobhetvā bālasūriyuggamanakālo viya ahosi. Bhikkhusaṃghopi Satthāraṃ vanditvā garucittaṃ paccupaṭṭhapetvā rattakambalasāṇiyā¹ parikkhipanto viya parivāretvā nisīdi. Satthā brahmassaraṃ nicchārento bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave bhikkhunā nāma kāmavitakkaṃ byāpādavitakkaṃ vihiṃsāvitakkanti

1. Rattakambalasāṇim (Sī, Syā, I)

ime tayo akusalavitakke vitakketum vaṭṭati. Anto uppannakilesa hi ‘parittako’ti avamaññitum na vaṭṭati, kilesa nāma paccāmittasadiso. Paccāmitto ca khuddako nāma natthi, okāsaṃ labhitvā vināsameva pāpeti, evameva appamattakopi kilesa uppajjitvā vaḍḍhitum labhanto mahāvināsaṃ pāpeti. Kilesa nāmesa halāhalavisūpamo uppāṭitacchavigaṇḍasadiso¹ āsīvisapaṭibhāgo asani-aggisadiso allīyitum na yutto āsaṅkitabbo. Uppannuppannakkaṇe yeva paṭisaṅkhānabalena bhāvanābalena yathā muhuttampi hadaye aṭṭhatvā paduminipattā udakabindu viya vivaṭṭati², evaṃ pajahitabbo. Porāṇakapaṇḍitāpi appamattakampi kilesaṃ garahitvā yathā puna abbhantare nuppajjati, evaṃ niggaṇhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgālayoniyaṃ paṭisaṅdhiṃ gahetvā araṇṇe nadītīre nivāsaṃ kappesi. Atheke jarahatthī Gaṅgātīre kālamakāsi. Siṅgālo gocarappasuto taṃ matahatthisarīraṃ disvā “mahā me gocaro uppanno”ti gantvā taṃ soṇḍe ḍaṃsi, naṅgalīsāya daṭṭhakālo viya ahosi. So “natthettha khāditabbayuttakan”ti dantesu ḍaṃsi, thambhe³ daṭṭhakālo viya ahosi. Kaṇṇe ḍaṃsi, suppakotīyaṃ daṭṭhakālo viya ahosi. Udare ḍaṃsi, kusūle daṭṭhakālo viya ahosi. Pāde ḍaṃsi, udukkhale daṭṭhakālo viya ahosi. Naṅgutṭhe ḍaṃsi, musale daṭṭhakālo viya ahosi. So “etthāpi natthi khāditabbayuttakan”ti sabbattha assādaṃ alabhanto vaccamagge ḍaṃsi, mudupūve daṭṭhakālo viya ahosi. So “laddhaṃ dāni me imasmiṃ sarīre mudu khāditabbayuttakaṭṭhānaṃ”ti tato paṭṭhāya khādanto antokucchiṃ pavisitvā vakkahadayādīni khāditvā pipāsitaḥkālā lohitāṃ pivitvā nipajjitukāmakālā udaraṃ pattharivitvā nipajjati.

Athassa etadahosi “idaṃ hatthisarīraṃ mayhaṃ nivāsasukhatāya gehasadisaṃ, khāditukāmatāya sati pahūtamaṃsaṃ⁴, kiṃ dāni me aññattha

1. Uppāditachavikaṇḍusadiso (Syā)

2. Nivattati (Ka)

3. Aṭṭhimhi (Ka)

4. Bahukaṃ maṃsaṃ (Ka)

kamman”ti. So aññattha agantvā hatthikucchiyaṃyeva maṃsaṃ khāditvā vasati. Gacchante gacchante kāle nidāghe vātasamphassena ceva sūriyarasmisantāpena ca taṃ kuṇapaṃ sussitvā valiyo gaṇhi, siṅgālassa pavitṭhadvāraṃ pihitaṃ, antokucchiyaṃ andhakāro ahosi. Siṅgālassa lokantarikanivāso viya jāto. Kuṇape sussante maṃsampi sussi, lohitampi pacchijji. So nikkhamanadvāraṃ alabhanto bhayappatto hutvā sandhāvanto ito cito ca paharitvā nikkhamanadvāraṃ pariyesaṃāno vicarati. Evaṃ tasmim ukkhaliyaṃ piṭṭhapiṇḍi viya antokucchiyaṃ paccamāne¹ katipāhaccayena mahāmegho pāvassi. Atha naṃ kuṇapaṃ temetvā uṭṭhāya pakatisaṇṭhānena atṭhāsi, vaccamaggo vivaṇo hutvā tārakā viya paññāyi. Siṅgālo taṃ chiddaṃ disvā “idāni me jīvitaṃ laddhaṃ”ti yāva hatthisīsā paṭikkamitvā vegena pakkhanditvā vaccamaggaṃ sīsena paharitvā nikkhami, tassa sañchannasarīrattā² sabbalomāni vaccamagge allīyimsu. So tālakhandhasadisena³ nillomena sarīrena ubbiggacitto muhuttaṃ dhāvitvā nivattitvā nisinno sarīraṃ oloketvā “idaṃ dukkhaṃ mayhaṃ na aññena kataṃ, lobhahetu pana lobhakāraṇā lobhaṃ nissāya mayā etaṃ kataṃ, ito dāni paṭṭhāya na lobhavasiko bhavissāmi, puna hatthisarīraṃ nāma na pavississāmi”ti saṃviggahadayo hutvā imaṃ gāthamāha—

148. “Nāhaṃ punaṃ na ca punaṃ, na cāpi apunappunaṃ.

Hatthibondim pavekkhāmi, tathā hi bhayatajjito”ti.

Tattha **na cāpi apunappunanti** a-kāro nipātamatto. Ayaṃ panetissā sakalāyapi gāthāya attho—ahañhi ito puna, tato ca punāti vuttavārato puna tatopi ca punappunaṃ vāraṇasarīrasaṅkhātāṃ **hatthibondim na pavekkhāmi**. Kim kāraṇā? **Tathā hi bhayatajjito**, tathā hi ahaṃ imasmiññeva pavesane bhayatajjito maraṇabhayena santāsaṃ saṃvegaṃ āpāditoti.

1. Sijjamāne (Sī, I), nipajjamāne (Syā)

2. Saṃsinnasarīrattā (Sī), sussinnasarīrattā (Syā), saṃbhinnasarīrattā (I)

3. Tālakandasadisena (Ka)

Evañca pana vatvā tatova palāyitvā puna taṃ vā aññaṃ vā
hatthisarīraṃ nivattitvāpi na olokesi. Tato paṭṭhāya na lobhavasiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave anto
uppannakilesassa nāma vaḍḍhituṃ adatvā tattha tattheva naṃ niggaṇhituṃ
vaṭṭati”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi. Saccapariyosāne
pañcasatāpi te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsu, avasesesu keci sotāpannā,
keci sakadāgāmino, keci anāgāmino ahesuṃ. Tadā siṅgālo ahameva
ahosinti.

Siṅgālaajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā (149)

Ekapaṇṇo ayaṃ rukkhoti idaṃ Satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane
kūṭāgārasālāyaṃ viharanto Vesālikaṃ duṭṭhalicchavikumāraṃ ārabha
kathesi. Tasmiṃhi kāle Vesālinagaraṃ gāvutagāvutantare tīhi pākārehi
parikkhittaṃ tīsu ṭhānesu gopuraṭṭalakayuttaṃ paramasobhaggappattaṃ.
Tattha niccakālaṃ rajjaṃ kāretvā vasantānaññeva rājūnaṃ satta sahaṣṣāni
satta satāni satta ca rājāno honti, tattakāyeva uparājāno, tattakā senāpatino,
tattakā bhaṇḍāgārikā. Tesāṃ rājakumārānaṃ antare eko
Duṭṭhalicchavikumāro nāma ahosi kodhano caṇḍo pharuso sāhasiko,
daṇḍena ghaṭṭita-āsīvisso viya niccaṃ pajjalito kodhena. Tassa purato dve
tīpi vacanāni kathetuṃ samattho nāma natthi. Taṃ neva mātāpitāro, na
ñātayo, na mittasuhajjā sikkhāpetuṃ sakkhimsu. Athassa mātāpitūnaṃ
etadahosi “ayaṃ kumāro atipharuso sāhasiko, ṭhapetvā Sammāsambuddhaṃ
añño imaṃ vinetuṃ samattho nāma natthi, Buddhaveneyyena
bhavitabban”ti. Te taṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā āhaṃsu
“bhante ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso kodhena pajjalati, imassa ovādaṃ
dethā”ti.

Satthā taṃ kumāraṃ ovadi “kumāra imesu nāma sattesu caṇḍena pharusena sāhasikena viheṭṭhakajātikena na bhavitabbaṃ, pharusavāco ca nāma vijātamātuyāpi pitunopi puttadārassapi bhātibhaginīnampi pajāpatiyāpi mittabandhavānampi appiyo hoti amanāpo, ḍaṃsituṃ āgacchanto sappo viya, aṭaviyaṃ uṭṭhitacoro viya, khādituṃ āgacchanto yakkho viya ca ubbejanīyo hutvā dutiyacittavāre nirayādīsu nibbattati. Diṭṭheveva ca dhamme kodhano puggalo maṇḍitapasādhitopi dubbaṇṇova hoti, puṇṇacandasassirikampissa mukhaṃ jālābhihatapadumaṃ viya malaggahitakañcanādāsamaṇḍalaṃ viya ca virūpaṃ hoti duddasikaṃ. Kodhaṃ nissāya hi sattā satthaṃ ādāya attanāva attānaṃ paharanti, visaṃ khādanti, rajjuyā ubbandhanti, papātā papatanti. Evaṃ kodhavasena kālaṃ katvā nirayādīsu uppajjanti, viheṭṭhakajātikāpi diṭṭheva dhamme garaḥaṃ patvā kāyassa bhedā nirayādīsu uppajjanti, puna manussattaṃ labhitvā vijātakālato paṭṭhāya rogabahulāva honti. Cakkhurogo sotarogoti-ādīsu ca rogesu ekato uṭṭhāya ekasmiṃ patanti, rogena aparimuttāva hutvā niccaṃ dukkhitāva honti, tasmā sabbesu sattesu mettacittena hitacittena muducittena bhavitabbaṃ. Evarūpo hi puggalo nirayādibhayehi na parimuccati”ti. So kumāro Satthu ovādaṃ sutvā ekovādeneva nihataṃ danto nibbisevano mettacitto muducitto ahosi. Aññaṃ akkosantampi paharantampi nivattitvā na olokesi, uddhaṭṭadāṭho viya sappo, aḷacchinno viya kakkaṭako, chinnavisāṇo viya ca usabho ahosi.

Tassa taṃ pavattiṃ ṇatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso duṭṭhalicchavikumāraṃ sucirampi ovaditvā neva mātāpitaro, na ṇātimittādayo dametuṃ sakkhiṃsu, Sammāsambuddho pana taṃ ekovādeneva dametvā nibbisevanaṃ katvā mattavaravāraṇaṃ viya samuggahitāneñjakāraṇaṃ akāsi. Yāva subhāsitaṃ cidaṃ—“hatthidamakena bhikkhave hatthidammo sārīto ekaṃyeva disaṃ dhāvati puratthimaṃ vā pacchimaṃ vā uttaraṃ vā dakkhiṇaṃ vā. Assadamakena -pa-. Godamakena -pa- dakkhiṇaṃ vā. Tathāgatena hi bhikkhave arahatā Sammāsambuddhena purisadammo sārīto aṭṭha disā vidhāvati, rūpī rūpāni passati. Ayamekā disā -pa-

so vuccati yoggācariyānam anuttaro purisadammasārathī¹. Na hi āvuso Sammāsambuddhena sadiso purisadammasārathī nāma atthī²ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa mayā ekovādeneva damito, pubbepāham imam ekovādeneva damesin”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ tayo vede sabbasippāni ca uggahetvā kiñci kālaṃ gharāvāsaṃ vasitvā mātāpitūnaṃ accayena isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavante vāsaṃ kappesi. Tattha ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadaṃ gantvā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sunivattho supāruto tāpasākappasampanno bhikkhāya nagaraṃ pavisitvā rājaṅgaṇaṃ pāpuṇi. Rājā sīhapañjarena olokento taṃ disvā iriyāpathe paṣīditvā “ayaṃ tāpaso santindriyo santamānaso yugamattadaso, padavāre padavāre sahasatthavikaṃ ṭhapento viya sīhavijambhitena āgacchati. Sace santadhammo nāmeko atthi, imassa tenabbhantare bhavitabban”ti cintetvā ekaṃ amaccaṃ olokesi. So “kiṃ karomi devā”ti āha. Etaṃ tāpasam ānehīti. So “sādhu devā”ti bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā hatthato bhikkhābhājanaṃ gahetvā “kiṃ mahāpuññā”ti vutte “bhante rājā taṃ pakkosati”ti āha. Bodhisatto “na mayaṃ rājakulūpakā, hemavantikā² nāmamhā”ti āha. Amacco gantvā tamatthaṃ rañño ārocesi. Rājā “añño amhākaṃ kulūpako natthi, ānehi nan”ti āha. Amacco gantvā bodhisattaṃ vanditvā yācitvā rājanivesanaṃ pavesesi.

Rājā bodhisattaṃ vanditvā samussitasetacchatte kañcanapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyattaṃ nānaggarasabhojanaṃ bhojetvā “kahaṃ bhante vasathā”ti pucchi. Hemavantikā mayaṃ mahārājāti. Idāni kahaṃ gacchathāti. Vassārattānurūpaṃ senāsanaṃ upadhārema mahārājāti. “Tena hi bhante amhākaññeva uyyāne vasathā”ti paṭiññaṃ gahetvā

1. Ma 3. 264 piṭṭhe.

2. Hemavatakā (Sī, I), Himavantakā (Syā)

sayampi bhuñjitvā bodhisattam ādāya uyyānam gantvā paṇṇasālam māpetvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālam paṭicchāpetvā nagaram pāvisi. Tato paṭṭhāya bodhisatto uyyāne vasati. Rājāpissa divase divase dvattikkhattum upaṭṭhānam gacchati.

Tassa pana rañño duṭṭhakumāro nāma putto ahosi caṇḍo pharuso, neva nam rājā dametum asakkhi, na sesañātakā. Amaccāpi brāhmaṇagahapatikāpi ekato hutvā “sāmi mā evam kari, evam katum na labbhā”ti kujjhitvā kathentāpi katham gāhāpetum nāsakkhimso. Rājā cintesi “ṭhapetvā mama ayyam Himavantatāpasam¹ añño imam kumāram dametum samattho nāma natthi, soyeva nam damessatī”ti. So kumāram ādāya bodhisattassa santikam gantvā “bhante ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso, mayaṃ imam dametum na sakkoma, tumhe nam ekena upāyena sikkhāpethā”ti kumāram bodhisattassa niyyādetvā pakkāmi. Bodhisatto kumāram gahetvā uyyāne vicaranto ekato ekena, ekato ekenāti dvīhiyeva pattehi ekam nimbapotakam disvā kumāram āha “kumāra etassa tāva rukkhapotakassa paṇṇam khāditvā rasam jānāhī”ti. So tassa ekam pattam khāditvā rasam ñatvā “dhī”ti saha kheḷena bhūmiyam nuṭṭhubhi. “Kiṃ etaṃ kumārā”ti vutte “bhante idānevesa rukkho halāhalavisūpamo, vaḍḍhanto pana bahū manusse māressatī”ti tam nimbapotakam uppāṭetvā hatthehi parimadditvā imam gāthamāha—

149. “Ekapaṇṇo ayaṃ rukkho, na bhūmyā caturaṅgulo.

Phalena visakappena, mahā’yam kiṃ bhavissatī”ti.

Tattha **ekapaṇṇoti** ubhosu passesu ekekaṇṇo. **Na bhūmyā caturaṅgulo**ti bhūmito caturaṅgulamattampi na vaḍḍhito. **Phalenā**ti phalarasena². **Visakappenā**ti halāhalavisasadisena. Evaṃ khuddakopi samāno evarūpena tittakena paṇṇena samannāgatoti attho. **Mahā’yam kiṃ bhavissatī**ti yadā paṇāyam vuddhippatto mahā bhavissati, tadā kiṃ nāma bhavissati, addhā manussamārako bhavissatīti etaṃ uppāṭetvā madditvā chaḍḍesinti āha.

1. Sīlavantatāpasam (Sī, Syā, I)

2. Palāsena (Sī, I)

Atha nam bodhisatto etadavoca “kumāra tvaṃ imaṃ nimbapotakaṃ ‘idāneva evaṃtittako, mahallakakāle kiṃ bhavissati, kuto imaṃ nissāya vuḍḍhī’ti uppāṭetvā madditvā chaḍḍesi. Yathā tvaṃ etasmiṃ paṭipajji, evameva tava raṭṭhavāsinopi ‘ayaṃ kumāro daharakāleyeva evaṃ caṇḍo pharuso, mahallakakāle rajjaṃ patvā kiṃ nāma karissati, kuto amhākaṃ etaṃ nissāya vuḍḍhī’ti tava kulasantakaṃ rajjaṃ adatvā nimbapotakaṃ viya taṃ uppāṭetvā raṭṭhā pabbājanīyakammaṃ karissanti, tasmā nimbarukkhapaṭibhāgataṃ hitvā ito paṭṭhāya khantimettānuddayasampanno hohī”ti. So tato paṭṭhāya nihata māno nibbisevano khantimettānuddayasampanno hutvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā pitu accayena rajjaṃ patvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idānevesa Duṭṭhalicchavikumāro mayā damito, pubbepāhaṃ etaṃ damesimyeva”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā Duṭṭhakumāro ayaṃ Licchavikumāro ahosi, rājā Ānando, ovādadāyakaṭāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sañjīvajātakavaṇṇanā (150)

Asantaṃ yo paggaṇhātīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattussa rañño asantapaggahaṃ ārabba katesi. So hi Buddhānaṃ paṭikaṇṭakabhūte dussīle pāpadhamme Devadatte pasīditvā taṃ asantaṃ asappurisaṃ paggayha “tassa sakkāraṃ karissāmī”ti bahuṃ dhanam pariccajitvā Gayāsīse vihāraṃ kāretvā tasseva vacanaṃ gahetvā pitaraṃ dhammarājānaṃ sotāpannaṃ ariyasāvakaṃ ghātetvā attano sotāpattimagassa upanissayaṃ bhinditvā mahāvināsaṃ patto. So hi “Devadatto pathaviyaṃ pavitṭho”ti sutvā “kacci nu kho mampi pathavī gileyyā”ti bhītatasito rajjasukhaṃ na labhati, sayane assādasukhaṃ na vindati, tibbakāraṇābhitunno hatthipoto¹ viya kampamāno vicarati. So pathaviṃ

1. Peto (Syā, Ka)

phalamānaṃ viya, Avīcijālaṃ nikkhamantiṃ viya, pathaviyā attānaṃ
giliyamānaṃ viya, ādittāya lohapathaviyā uttānakaṃ nipajjāpetvā ayasūlehi
koṭiyamānaṃ viya ca samanupassi. Tenassa pahaṭakukkuṭasseva
muhuttampi kampamānassa avatthānaṃ nāma nāhosi. So
Sammāsambuddhaṃ passitukāmo khamāpetukāmo pañhaṃ pucchitukāmo
ahosi, attano pana aparādhmahantatāya upasaṅkhamitum na sakkoti.

Athassa Rājagahanagare kattikarattivāre sampatte devanagaraṃ viya
nagare alaṅkate mahātale amaccagaṇaparivutassa kañcanāsane nisinnassa
Jīvakaṃ Komārabhaccaṃ avidūre nisinnaṃ disvā etadahosi “jīvakaṃ
gahetvā Sammāsambuddhassa santikaṃ gamissāmi, na kho pana sakkā mayā
ujukameva vattum¹ ‘ahaṃ samma Jīvaka sayāṃ gantum na sakkomi, ehi
maṃ Satthu santikaṃ nehī’ti, pariyāyena pana rattisampadaṃ vaṇṇetvā
‘kaṃ nu khvajja mayaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ
no payirupāsataṃ cittaṃ pasīdeyyā’ti vakkhāmi, taṃ sutvā amaccā attano
attano satthārānaṃ vaṇṇaṃ kathessanti, Jivakopi Sammāsambuddhassa
vaṇṇaṃ kathessati. Atha naṃ gahetvā Satthu santikaṃ gamissāmi”ti. So
pañcahi padehi rattiṃ vaṇṇesi “lakkhaññā vata bho dosinā ratti, abhirūpā
vata bho dosinā ratti, dassanīyā vata bho dosinā ratti, pāsādikā vata bho
dosinā ratti, ramaṇīyā vata bho dosinā ratti, kaṃ nu khvajja mayaṃ
samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ no payirupāsataṃ cittaṃ
pasīdeyyā”ti².

Atheko amacco Pūraṇakassapassa vaṇṇaṃ kathesi, eko
Makkhaligosālassa, eko Ajitakesakambalassa, eko Pakudhakaccāyanassa,
eko Sañcayassa Belaṭṭhaputtassa, eko Nāṭaputtanigaṇṭhassāti. Rājā tesāṃ
kathaṃ sutvā tuṇhī ahosi. So hi Jivakasseva mahā-amaccassa kathaṃ
paccāsīsaṭi. Jivakopi “raññā maṃ ārabha kathiteyeva jānissāmi”ti avidūre
tuṇhī nisīdi. Atha naṃ rājā āha “tvaṃ pana samma Jivaka kiṃ tuṇhī”ti.
Tasmiṃ khaṇe Jivako utthāyāsanaṃ yena Bhagavā tenaṅjaliṃ paṇāmetvā “eso
deva

1. Gantum (Syā)

2. Dī 1. 44 piṭṭhe.

Bhagavā Arahaṃ Sammāsambuddho amhākaṃ ambavane viharati saddhim aḍḍhateḷasehi bhikkhusatehi, taṃ kho pana Bhagavantam evaṃ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato”ti nava arahādiguṇe vatvā jātito paṭṭhāya pubbanimittādibhedam Bhagavato ānubhāvaṃ pakāsetvā “taṃ Bhagavantam devo payirupāsatu, dhammaṃ suṇātu, pañhaṃ pucchātū”ti āha.

Rājā sampuṇṇamanoratho hutvā “tena hi samma Jīvaka hatthiyānāni kappāpehi”ti yānāni kappāpetvā mahantena rājānubhāvena Jivakambavanam gantvā tattha maṇḍalamāḷe bhikkhusaṃghaparivutaṃ Tathāgataṃ disvā santavīcimajjhe mahānāvaṃ viya niccalaṃ bhikkhusaṃghaṃ ito cito ca anuviloketvā “evarūpā nāma me parisā na diṭṭhapubbā”ti iriyāpattheyeva paśīditvā saṃghassa añjaliṃ paggaṇhitvā thutiṃ katvā Bhagavantam vanditvā ekamantaṃ nisinno sāmāññaphalapañhaṃ pucchi. Athassa Bhagavā dvihi bhāṇavārehi paṭimaṇḍitaṃ **Sāmaññaphalasuttaṃ**¹ kathesi. So suttapariyosāne attamano Bhagavantam khamāpetvā uṭṭhāyāsanaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Satthā acirapakkantassa rañño bhikkhū āmantetvā “khatāyaṃ bhikkhave rājā, upahatāyaṃ bhikkhave rājā. Sacāyaṃ bhikkhave rājā issariyassa kāraṇaṃ pitaraṃ dhammikaṃ dhammarājānaṃ jīvitaṃ na voropessatha, imasmimyeva āsane virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkuṃ uppajjissatha. Devadattaṃ nissāya asantapaggahaṃ katvā sotāpattiphalā parihīno”ti āha.

Punadivase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso ajātasattu kira asantapaggahaṃ katvā dussīlaṃ pāpadhammaṃ Devadattaṃ nissāya pitughātakakamassa katattā sotāpattiphalā parihīno, Devadattena nāsito rājā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Ajātasattu idāneva asantapaggahaṃ katvā mahāvināsaṃ patto, pubbepesa asantapaggaheneva attānaṃ nāsesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilaṃ gantvā

1. Dī 1. 44 piṭṭhe.

sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesi. Tesu māṇavesu eko Sañjīvo nāma māṇavo atthi, bodhisatto tassa matakutṭhāpanakamantaṃ adāsi. So utṭhāpanakamantameva gahetvā paṭibāhanamantaṃ pana aggahetvāva ekadivasaṃ māṇavehi saddhiṃ dāru-atthāya araṇṇaṃ gantvā ekaṃ matabyagghaṃ disvā māṇave āha “bho imaṃ matabyagghaṃ utṭhāpessāmi”ti. Māṇavā “na sakkhissasi”ti āhaṃsu. Passantānaññeva vo taṃ utṭhāpessāmi. Sace māṇava sakkosi, utṭhāpehīti. Evañca pana vatvā te māṇavā rukkhaṃ abhiruhimsu. Sañjīvo mantaṃ parivattetvā matabyagghaṃ sakkharāhi pahari, byaggho utṭhāya vegenāgantvā Sañjīvaṃ galanāliyaṃ ḁamsitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā tattheva pati, Sañjīvopi tattheva pati. Ubhopi ekaṭṭhāneyeva matā nipajjimsu.

Māṇavā dārūni ādāya āgantvā taṃ pavattiṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo māṇave āmantetvā “tātā asantapaggahakārā nāma ayuttaṭṭhāne sakkārasammānaṃ karontā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

150. “Asantaṃ yo paggaṇhāti, asantaṃ cūpasevati.

Tameva ghāsaṃ kurute, byaggho Sañjīviko yathā”ti.

Tattha **asantanti** tīhi duccaritehi samannāgataṃ dussīlaṃ pāpadhammaṃ. **Yo paggaṇhāti**ti khattiyādīsu yo koci evarūpaṃ dussīlaṃ pabbajitaṃ vā cīvarādisampadānena, gahaṭṭhaṃ vā uparajjasenāpatiṭṭhānādisampadānena paggaṇhāti, sakkārasammānaṃ karotīti attho. **Asantaṃ cūpasevatīti** yo ca evarūpaṃ asantaṃ dussīlaṃ upasevati bhajati payirupāsati. **Tameva ghāsaṃ kuruteti** tameva asantapaggaṇhakaṃ so dussīlo pāpapuggalo ghasati saṃkhādāti vināsaṃ pāpeti. Kathaṃ? **Byaggho sañjīviko yathāti**, yathā Sañjīvena māṇavena mantaṃ parivattetvā matabyaggho sañjīviko jīvitasampadānena sampaggahito attano jīvitadāyakaṃ Sañjīvameva jīvitā voropetvā tattheva pātesi, evaṃ aññopi yo asantapaggahaṃ karoti, so dussīlo taṃ attano sampaggāhakameva vināseti. Evaṃ asantasampaggāhakā vināsaṃ pāpuṇantīti.

Bodhisatto imāya gāthāya māṇavānaṃ dhammaṃ desetvā dānādīni
puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
matabyagghuṭṭhāpanako māṇavo Ajātasattu ahosi, disāpāmokkho ācariyo
pana ahameva ahosin”ti.

Saṅjīvajātakavaṇṇanā dasamā.

Kakaṇṭakavaggo pannarasamo.

Tassuddānaṃ

Godhasiṅgālavirocaṃ, naṅguṭṭharādhakākāñca.
Puppharattañca siṅgālaṃ, ekapaṇṇaṃ Saṅjīvaṃ.

Atha vagguddānaṃ

Apaṇṇako Sīlavaggo, Kuruṅgo ca Kulāvako.
Atthakāmo ca Āsīso, Itthīvaruṇapāyimhā.
Litto Parosataṃ Haṃci, Kusanālā sampadāno.
Kakaṇṭako pannarasa, satapaṇṇāsa jātakāti.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Paṭhamo bhāgo niṭṭhito.)

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Samvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
A	529	Aṭṭhaguṇasamupetaṃ	9
Akataññussa	340	Aṭṭha'jjhagamā	438
Akataññū	316	Aṭṭhā	204
Akālaṃ	462	Aḍḍhamānaṃ	493
Akilāsu	125	Aḍḍharattāpapāyinaṃ	179
Akilāsuno	125	Aḍḍharatte	522
Akutūhalaṃ	410	Aṇuṃ	139
Akkhaṃ	403	Aṇḍabhūtābhatā	311
Agatapubbaṃ	425	Ataramānaṃ	153
Agāyima	384	Atikara'makarā'cariya	456
Aggika	488	Atidhantaṃ	301
Aggimāsīno	414	Atidhantena	301
Aṅgaṇe	125	Atipaṇḍito	429
Acintayanto	460	Atibalatā	457
Accantasukhaṃ	514	Atibhoti	179
Accāsanassa	200	Ativattati	298, 434
Accuggatā	457	Ativelaṃ	457
Ajinasāṭiyā	507	Attasamopi	387
Ajja	498	Attānaṃ	139, 514
Ajjhagū	273	Atthaṃ	431
Aññaṃ	479	Atthakāmassa	258
Aññaṃamaññehi	200	Atthacariyā	268
Aññā'yam	287	Atthassa	389
Aññāya	121	Atthe jāte	410
Aññepi	152	Attho	161, 276
Aṭṭhakkhuraṃ	176, 179	Akricchaṃ	438

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Adiṭṭhapubbake	327
Aduṃ	526
Anaṅgaṇaṃ	499
Anaccimha	384
Anatthakusalena	268
Anapekkhavā	158
Anariyaṃ	250
Anavasesakaṃ	424
Anāgate	522
Anācerakule	462
Aniccā	416
Anivattitattā	496
Anītihaṃ	476
Anutappesi	129
Anuttaram	393
Anuttiṇṇaṃ	187
Anubrūhayaṃ	307
Anurakkhe	424
Anuvicca	484
Anekamāyaṃ	179
Annapanamhi	410
Anvacārī	204
Anvāgantvāna	480
Apacāyanti	236
Apaññā	431
Apaṇṇakaṃ	119, 121
Apatanā	230
Aparājitā	182
Apāyimha	384
Api	153

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Api rukkhā	347
Apunappunaṃ	529
Appakenapi	139
Appossukko	213
Abaddhā	466
Abbhantaram	507
Abbhidā	265
Abyayataṃ	522
Abhiññābalaṃ	9
Abhitthanaya	350
Abhipūjayāma	520
Abhirādhayi	446
Abhirādhaye	340
Amātāpitarasaṃvaddho	462
Amittahatthathagatova	261
Ambā	476
Araññajā	347
Araññe	353
Arī	497
Alaṃ	488
Alīnatā	389
Avajīyati	332
Avañcanā	230
Avādesi	311
Avitakkena	500
Avindum	125
Avissatthe	412
Asaṅkiyo	353
Asajjitttho	399
Asaññino	498

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[I - Ī]	
Asantaṃ	537	Icchaṃ	324
Asabbatthagāmiṃ	474	Icchatī	318
Asabbhi	520	Icchā	324
Asampadānena	493	Icchāhatassa	438
Asā	306	Itarītarassa	493
Asātaṃ	434	Idha	129, 344, 365
Assu	212	Ime	155
Ahaṃ	469	Īsāmukhena	219
Ahañca	484		
Aḷārakkhī	324	[U]	
[Ā]		Ukkaṭṭhe	410
Ākāraṇena	289	Ucchaṅge	326
Āgamimhase	496	Ujumaṅgaṃ	353
Ājañño	197	Uṇhaṃ	227
Āturannāni	213	Uttamaṅgaṃ	265
Ābhassarūpago	500	Uttamaṅgaruhā	155
Āmajāto	242	Uttamatthaṃ	469
Āyatim dosam	390	Uda	125
Ārakā	289	Udakamhi	509
Ārādheti	240	Udakā	285
Ārāmiko	268	Udañcanī	441
Arogyamicche	388	Udaddhari	209
Āvāsehi va	174	Udīrito	497
Āvuto	456	Upakūḷito	429
Āsi	324	Upaccagā	276
Āsīsetheva	284	Upayācito	278
Āhaṃsu	344	Upasaṃvase	169
Āhare'tam	448	Upasevati	537
Āhu	120	Upāgataṃ	10, 11
		Upāgamiṃ	12

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[O]	
Upeto	265	Otaritaṃ padaṃ	187
Uppajjitvā	416	Oramāma	524
Uppātā	396	Ovajjamāno	258
Uppādavayadhammino	416	Ovaditum	176
Ubbhataṃ	285	[Ka]	
Ubhato	509	Kaṃsasatā	451
Ubhayaṃ	490, 499	Kakaṇṭāva	514
Ubho	374, 453	Kakkaṭakāmiva	240
Ussahe	176	Kaṭukaṃ	403
[E]		Kaṭṭhaṃ	344
Ekacciya	344	Kaḍḍhamānassa	516
Ekacciyo	344	Kaṇḍinaṃ	171
Ekaṭṭhaṃ	347	Katakalyāṇo	401
Ekaṇṇo	533	Katattho	401
Ekarattaṃ	437	Kattāraṃ	401
Ekā icchā	324	Kattikaṃ	526
Eke	120	Katvā	486
Ekena sotena	179	Kathā	287
Eko	414, 468	Kandāmi	436
Ekova	431	Kandeyyum	431
Etaṃ	121, 190, 516	Kapi	268
Ete	297, 469	Kapotakassa	261
Ettha	182	Kabaḷaṃ	206
Evam	125, 153, 184, 320	Kammantā	509
Esanāpasuto	414	Karuṇāya	353
Ehinti	225	Kare	468
Eḷamūgo	265	Kareyyum	469
		Karoti	436
		Kalaṇḍuka	484

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kalāhi	179	Kodhanā	316
Kalim	514	Koseyyakā	192
Kalībhavanti	493	Kovidā	236
Kalyāṇaṁ	393	Kosiyāyane	522
Kalyāṇiyā	398	[Kha]	
Kākaṁ	350	Khañjappahārena	444
Kākānaṁ	512	Khañjā	374
Kāmaṁ	328	Khaṇantā	125
Kāme	390	Kharassaraṁ	376
Kāmesu	158	Kharādiye	176
Kālaṁ	462	Khemaṁ	497
Kālātikkantaṁ	176	[Ga]	
Kāḷe	182	Gajuttamo	204
Kim	507	Gajjati	242
Kimṭakkamiva	390	Gaṇhe	121
Kicce	401	Gaṇheyyum	484
Kiñca	152	Gataṁ	318
Kira	174, 393	Gato	479
Kirevaṁ	344	Gambhīravattani	212
Kukkurā	192	Gahanaṁ	507
Kujjhanti	320	Gahananissitaṁ	175
Kuṇī	374	Gādhati	499
Kuṇḍapūvaṁ	448	Gāmaṇi	153
Kuto	451	Gāmato	289
Kuruṅgassa	190	Gāvo	376
Kurute	197, 537	Gāḷhavedhinaṁ	171
Kulalūpadese	496	Gilaṁ	403
Kulāvakā	219	Gila re	403
Kusanāli	469		
Kuse	206		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]		[Ja - Jha]	
Godhākulaṃ	514	Janā	446
Ghaṃsiturū	206	Janādhipa	152
Ghatāsano	497	Jammim	266
Ghāsaṃ	537	Jaheyyaṃ	387
[Ca - Cha]		Jātaṃ	232
Ca	350	Jātaveda	230, 520
Cakkaṃ	438	Jātā	155
Cakkamāsado	438	Jāṭisambhavo	184
Cakkena	455	Jātu	312
Catutthe	456	Jātumeti	397
Catubbhi	438	Jānāmi	289
Caturaṅgulo	533	Jāneyyuraṃ	184
Caturo ca mahantā	220	Jāyati	505
Candābhaṃ	499	Jāyappavādena	442
Cāgo	297	Jālasmi	227
Cittañcāpi	327	Jīyittha	493
Ciraṃ	129	Jīvantaṃ	441
Ce	266	Jīvitaṃ	169
Cetā	273	Jīvitā varaṃ	329
Corī	442	Juṇhe	182
Chamā'ssasanto	179	Jhānena	500
Chahi kalāhi	179	[Ña]	
Chaḷete	389	Ñātaṃ	190
[Ja]		Ñāti	387
Jagatiruhaṃ	232	Ñātī	347
Jaṭāhi	507	Ñātīnaṃ	512
Janapadaṃ	479	[Ṭha - Ḍa]	
Janapadakalyāṇī	418	Ṭhānaṃ	119
		Ḍiṇḍimaṃ	376

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Taṃ	121, 484, 499
Taṃ kho jitaṃ	332
Taṃ visaṃ	329
Takkikā	120
Taṇca desaṃ	326
Tatuttariṃ	387
Tattha	125, 197, 437, 453, 497, 505
Tathannā	448
Tatheva	287
Tathevekassa	483
Tadā	225
Tappati	398
Tameva	537
Tasmā	493, 512
Tasmimpi	328
Tā	307
Tāṇaṃ	436
Tāto	302
Tāyitā	436
Tārakā	276
Tāsaṃ	306
Tāsu	312
Tiṇamatte	399
Tittiraṃ	457
Tipallatthaṃ	179
Tuṭṭhabbaṃ	502
Tudati	526
Te	225, 380, 484, 507, 516

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Tepi	498
Te'me	192
Telaṃ	442
Telapattaṃ	424
Tesaṃ	416
Tyāhaṃ	152
[Tha]	
Thalaṃ	285
Thalamhi	509
Thīnaṃ bhāvo	318
Thullāni	242
[Da]	
Dakassa	497
Dakkhiyaṃ	300
Dajjā	340
Daḍḍhāni	376
Dadhiṃ	474
Dadhippayāṃ	474
Daḷhāya	496
Diṭṭhaṃ	298
Diṭṭheva dhamme	236
Dirattaṃ	437
Disaṃ	425
Disā	498
Disā bhajatha	232
Disvā	187
Disvāna	187
Dīghāyulakkhaṇaṃ	213
Dukkhaṃ	437, 526

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Dha]	
Dukkhaphuṭṭhāya	436	Dhammaṃ dhajam	486
Dukkho	184	Dhammassa	236
Duggatā	498-9	Dhammānuvattī	389
Dutiyam	120	Dhammo	297
Dutiyo	505	Dhāvantiyā	326
Dubbalaghātikā'yam	193	Dhikkita	171
Dubghi vane	436	Dhiti	297
Dumo	289	Dhitiyā	496
Dummedha	507	Dhiratthu	171, 329
Dummedhānam	278	Dhīrā	185
Dummedho	268	Dhuram	211
Durājānam	516	[Na]	
Durājāno	318	Nam	176, 390
Durāruho	289	Nakkhattam	276
Duve	451	Naggo	414
Dūbhakam	385	Naṅgalīsam	474
Dūseyya	480	Naṅguṭṭhampi	520
Duvadūtā	155	Naccena	223
Devadhammā	149	Na tam jitam	332
Devā	149	Natthi	451, 512
Devo	152	Natveva	344
Desā	484	Nayidam	526
Dvādasakena	387	Naro	344
Dvādasaguṇam	11	Navadosam	10
Dvārā	389	Naḷena	187
[Dha]		Nā'nguṭṭhigaṇanam	488
Dhantena	301	Nāccantam	240
Dhamam	302	Nāññāya	390
Dhame dhame	302		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nātidhame	301	Pakkhā	230
Nādhigacchati	460	Pagabbhā	306
Nānubhossati	526	Paggaṇhāti	537
Nāyaṃ	192, 462, 474	Pacamānā	441
Nāyaṃ rukkho	289	Pacchā	380
Nālaṃ	206	Pajjunna	350
Nāvajiyati	332	Pañcadosavivajjitam	9
Nā'sam	320	Pañcamāya'si	456
Nāsaya	350	Paññā	300
Nāsitaṃ	301	Paññāya	499
Nikatippaṇṇo	240	Paṭikkama	230
Nikatyā	240	Paṭiggahātu	520
Nikkhantā	230	Paṭisanthāravuttinaṃ	161
Nikkhasataṃ	399	Paṭisevati	390
Nigrodham	169	Paṇḍitaṃ	410
Nigrodhasmiṃ	169	Paṇḍitā	320
Niccaṃ	512	Paṇḍito	284, 437
Nidhiṃ	350	Paṇḍito nāma	429
Nipphalitā	519	Paṇṇasālā	8
Niplavitaṃ	344	Pati	326
Nibbindeyya	284	Patimānentaṃ	276
Niyāmataṃ	129	Patthayāno	425
Nirujjhanti	416	Pathaviṃ	340
Nivāsesiṃ	11	Pathe	326
Nivisati	327, 437	Padātave	206
Nisamma	204	Paduṭṭhā	509
Nihato	263	Pantho	319
Nihīnako	468	Papaṃ	125
Nesaṃ	512	Papā	320
No	498	Pabbajjāsamayo	156

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pabbajissāmi	307	Pāpiyo	174
Pabhāsare	466	Pāpeti	514
Pabhāsītā	457	Pābhatena	139
Pamattaṃ	434	Pāyāsassapi	201
Pamukhā	389	Pāyehi	200
Pamocaya	350	Pārema	524
Payam	474	Pāsamsā	236
Paramaṇca lābham	388	Pāsāṇamāsīno	385
Paramapāsāvinī	418	Piṇḍam	206
Paramena tejasā	403	Pitā	436
Pariṇāyikā	171	Piyaṇca	410
Parimajjasi	507	Pisuṇā	316
Parihareyya	424	Pissāma	187
Parosahassampi	431	Pihayi	213
Pavikatthitam	380	Piḷakā	374
Pavekkhāmi	529	Putto	152, 376
Pasīdati	327	Puppharattena	526
Passa	393, 444	Pubbe	401
Passena	195	Purāṇacorānaṃ	204
Pahaṭṭhamanaso	295	Puriso	431
Pahaṭṭhena	295	Pure	380
Pāṇaghātī	184	Pūrateva	524
Pāṇinaṃ	184	Pekhuṇāni	223
Pāṇo	184	Pecca mucce	185
Pātubhūtā	155	Pothayaṃ	204
Pādā	230	Posa	152
Pānāgāraṃ	320	Posassa	340, 438
Pāpaka	301	Pose	327
Pāpajanasamsevī	514	Poseti	152
Pāpikaṃ	397-8		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pha - Ba]		[Bha]	
Phalāsāva	153	Bhayatajjito	529
Bako	240	Bhayabhīrutāya	496
Bajjhati	185	Bhayamanveti	412
Bandhanam	185	Bhayena	496
Babbu	505	Bharyā	311
Bahucintī	453	Bhavam	520
Bahumpi	479	Bhavissati	533
Bahumpe'tarī	520	Bhaveyya	436
Bādhanam	227	Bhāgineyyo	180
Bālassa	185, 493	Bhāsati	474
Bālo	474	Bhāsitassa	431
Bāhiyā	446	Bhīmsanake vane	414
Bāhiram	507	Bhikkhu	316
Biḷāram	486	Bhīmasena	380
Bujjhati	403	Bhīrutā	496
Byaggho	537	Bhuñjassu	490
Byasanam	273	Bhuttā	476
Byasane	469	Bhusam	493
Byāmamattāni	223	Bhūmyā	533
Byāhara	490	Bhojjho	195
Brahantampi	347	Bhoti	180
Brahmacariyam	316	[Ma]	
Brāhmaṇo	311	Mam	227, 441, 526
[Bha]		Mamsārahassa	520
Bhakkhitam	390	Maṅgaladosavītivatto	397
Bhajavho	498	Maṅgalā	396
Bhaṇḍanam	509	Macchassevo'dake	318
Bhamati	438	Mañca	350
Bhayam	147, 232, 496	Maññe	242

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Maññeva	195	Mittāni	493
Mataṃ	169, 329	Mitti	493
Matiyā	265	Mitto	387
Matthake	438	Muccanti	185
Manamhi	429	Muccamāno	185
Manutappati	337	Muñceyya	397
Manusāsati	455	Mutti	185
Mano	327	Muttosmi	461
Mantīsu	410	Mutvā	398
Mama	156	Munī	125
Maya'masma	192	Me	225, 278, 326, 329, 436, 493
Mayhaṃ	8	Mettāya	353
Mayhampe'taṃ	456	Medhāvī	121, 139, 266
Mahatā	496	Mokkhasi	385
Mahā'yam	533	Mokkho	397
Mahārāja	152	[Ya]	
Mahiyā	498	Yaṃ	266
Mahiḷāmukho	204	Yaṃ	311
Mahīruhe	498	Yaṃ jitaṃ	332
Mahodadhi	524	Ya	455
Mātāpitā	230	Yañca aññe	158
Māme	219	Yañca maṃ	227
Māluto	182	Yañño	278
Māsaddhamāsena	387	Yato	326, 376
Mā su nandi	318	Yato yato	211
Migaṃ	176, 179	Yattha	197, 242
Migamātukā	412	Yattha yattha	197
Mi'cchati	318	Yathanno	448
Mittako	258	Yathā nadī	319
Mittabhedikā	316		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ra]	
Yathābhuttaṇca	490	Rucāyaṃ	469
Yathāvācā	490	Rucirā	223
Yadā	197, 225	Ruccati	456
Yadā yadā	197	Ruccate	190
Yasmā	385	Rudaṃ manuññaṃ	223
Yasmiṃ	327	Rudimha	384
Yassa	297, 396	[La]	
Yahiṃ	497	Lakkhaṇā	396
Yācati	442	Laṅghayitvāna	456
Yāti	488	Lajjā	147
Yā'yaññe	455	Lasī	519
Yugayogādhigato	397	Littaṃ	403
Yuñja	195	Loki'tthiyo	306, 320
Yuñjanti	212	Loke	148
Ye	498	Loṇaṇca	442
Ye vuḍḍhaṃ	236	Loluppacārini	455
Yo	401, 486, 537	[Va]	
Yo ca aññe	158	Vakkaṅgā	232
Yo'dha	499	Vaṅkātivāṅkinaṃ	176
[Ra]		Vacanaṃ	261
Rakkhati	158	Vajjhā	192
Rakkhanti	158	Vaṇṇabalūpapannā	192
Rakkhasīnaṃ	496	Vaṇṇupathe	125
Randhehi	350	Vataṃ	486
Ramaṇakaṃ	385	Vatthūni	484
Raschi	174	Vaddhā	192
Rāja	158	Vadhabandhanā	461
Rājānaṃ	446	Vadhissasi	187
Rādha	522	Vanagocaro	484

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vanappatim	347	Vidhamī	302
Vayoharā	155	Vinde	125
Vasaṃ	225, 496	Vipakkabrahmacariyo	153
Vasati	417	Vipakkhikā	455
Vasā	512	Vipariyāso	365
Vassasataṃ	431	Vipākante	390
Vahati	347	Virattā	522
Vaḷavā	195	Virādhesi	129
Vākacīraṃ	11	Vilapasi	522
Vācaṃ	474	Viluttā	376
Vācā bhuttaṇca	490	Vivajjaya	499
Vācāva	399	Vivadissanti	225
Vāṇijo	129	Vivaradassino	340
Vātajāni	182	Vivekaṃ	307
Vā'tivassitaṃ	457	Visakappena	533
Vāto	347	Visaññīkaraṇim	384
Vāyati	182	Visamacakkhukā	374
Vāyametheva	285	Vissattheṇi	412
Vāyaso	526	Vissase	312, 412
Vāriṃ	187	Vissāsayitvā	486
Vāruṇim	270	Vissāsā	412
Vāladhinā	520	Vihaṅgamā	232
Vāso	498	Vihaññaṃ	380
Vāḷavā	197	Vihaññati	273
Vikattheyya	479	Vihāhisi	316
Vicakkhaṇo	139	Vihesakā	512
Vijānāti	431	Vīṇaṃ	311
Vijānāsi	522	Vīriyabalūpapanno	125
Vijāyatha	324	Vuccare	149
Vijjati	306	Vuddhānumataṃ	389

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vūpasamo	416	Santā	524
Ve	268	Santiṁ	125
Vegaṁ	197	Santi	230, 446
Vedabbaṁ	273	Santo	148
Vedi	474	Santhavehi	174
Verisu	437	Sandhamarṇ	139
Verī	437	Sa pacchā	337
Velā	306	Sapañño	431
Veḷuriyavaṇṇūpanibhā	223	Sappurisā	148
Vo	284	Sabbaṁ	340
[Sa]		Sabbaguṇesu	204
Sa	158, 496	Sabbaghaso yathā	306
Sakaṁ pajāṁ	152	Sabbattha	474
Sakhigehe	509	Sabbalokassa	512
Sakhilabhāṇino	399	Sabhā	320
Saghaccā	192	Samatittikaṁ	424
Saṅkhārā	416	Samāgatā	453
Sacittaṁ	424	Samāgatānaṁ	431
Sace mucce	185	Samāpattisukhaṁ	499
Saccaṁ	297, 344	Samijjhati	153
Sacchandino	446	Samukhaveṭṭhito	311
Sañjīviko	537	Samuṭṭhāpeti	139
Saññino	498	Samuppanne	401
Saṇhā	399	Samūhata	396
Sataṁ laddhaṁ	301	Sameti	490
Sattapadena	387	Samparāye	236
Sattahi	176	Sambahulā	347
Sadāmattañca	385	Sayaṁ	455
Saddahāsi	451	Saraṇa'jja	498
Saddhammassa	129	Saraṇato	232

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sarikkho	468	Sukkadhammasamāhitā	148
Sallam	171	Sukham	158, 316, 441
Sallalīkato	195	Sukhamedhati	240
Sallebhi	195	Sukhāvahā	268
Sassatā'yam	493	Sukho	416
Sahasam	436	Suggati	236
Sahāyo	387	Sutañca	389
Sākham	169	Supinā	396
Sākhasmim	169	Susaññatānam	204
Sātarūpena	434	Suhannena	446
Sāduphalo	289	Sūramicchanti	410
Sādhu	398, 429	Sūriyam	300
Sādhu jitam	332	Sūriyābham	499
Sādhū	347	Seṭṭho	468
Sāmā	526	Seti	158, 261, 455
Sāyam	455	Sepaṇṇi	190
Sārattā	306	Semāno	195
Sārathi	195	Seyyasi	190
Sāsanam	258	Seyyo	169, 265, 344, 431
Sāsikā	455	Seyyova	195
Sikhī	306	Seriva	129
Sippikānam satam	451	Seveyya	169
Simbalismim	219	So	298, 316, 396
Sītam	227	Sokā	350
Sītāni	182	Socati	258, 266
Sīlam	393	Soci	318
Sīlañca	389	Sotatto	414
Sīlavatam	161	Sotthibhāvo	496
Sīhamva	412	Sodariya'mānaye	326
Su	318		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Ha]	
Sovaṇṇamālā	242	Hanukā	524
Sovaṇṇayo	242	Handa	250
Svāsi	385	Haraṁ	399
		Harāmi	493
[Ha]		Have	387
Haññati	393	Hāpeti	268
Haññe	184	Hāyanti	197
Hatā	376, 455	Hitānukampino	258
Hatthibondim	529	Hitvā	307
Hadayassa	125	Hiri-ottappasampannā	145
Hananti	390	Hevaṁ	185

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Akataññū	340-1
Agatapubbaṃ disaṃ	425
Agāriyamuni	125
Aggasāvakaḥyugānaṃ parinibbānāni	415
Aggasāvakaḥ sabbe ādāya Gayāsīsato Veḷuvana- meva paccāgamimṣu	516-7
Agghāpaniko bāla,- paṇḍitānaṃ	140-2
Aṅgulim ekameva ukkhipi Koṇḍañño sabbadaharo	66
Aṅguliyo dve ukkhipimṣu satta brāhmaṇā	66
Ajapālanigrodhassa upasaṅkamaṇaṃ pañcame sattāhe	90
Aññatitthiyasaraṇassa bhindanaṃ	111
Aṭṭhīnaṃ kalyāṇatā	418
Aḍḍhamānaṃ catasso nāḷiyo	493
Ativīsālātā	9
Atisambādhatā	9
Attanāva attānaṃ ovadi	77
Attānaṃ rakkhamānā pararakkhakā honti	351-2

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Atthakāmānaṃ vacanaṃ akarontassa dukkhaṃ āpannaṃ	258
Atthadassibhagavato āyuppamāṇaṃ vassa- satasahassaṃ	47
Atthadassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	47
Atthadassibhagavato mātāpitādayo	47
Atthadassibhagavato sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ	47
Atthadassibhagavato sarīrappabhā sabbakālaṃ yojanamattaṃ pharitvā aṭṭhāsi	47
Attha, dhammagambhīre uppanne paṇḍitaṃ icchanti	410
Adhammikakapaṇarājūnaṃ vataṃ	357
Anagāriyamuni	125
Anāthapiṇḍikassa mittasanthavātā	466
Anāthapiṇḍikassa vihāra karaṇavidhi	108
Anāthapiṇḍikassa vihāramaho	108-9

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Anāthapiṇḍikassa	
saddhābalavatā	246
Animisacetiya	90
Aniyyānikasāsanassa	
kālo	58
Anupiya-ambavanato	
Rājagahaṃ tiṃsayojanaṃ	77
Anomadassibhagavato	
āyuppanāṇaṃ vassasata-	
sahassaṃ	43
Anomadassibhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	43
Anomadassibhagavato	
mātāpitādayo	43
Anomadassibhagavato	
sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsa-	
hatthubbedhaṃ	43
Anomā nadī	
aṭṭhūsabhavitthārā	75
Antorukkhatā	9
Andhakārā andhakārameva	
gamissati	292
Andhabālānaṃ kammaṃ	
parihāniyaṃ	337
Apaccavekkhitaparibhogānaṃ	
visaparibhogasadi-	
satā	402, 411
Apaccavekkhitaparibhogānaṃ	
yakkhapeta-attabhāvatā	411
Apaṇṇakapaṭipadā arahatta-	
maggaphaladāyikā	121

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Apaṇṇakapaṭipadāya	
aṅgāni tīṇi	119-120
Apaṇṇakapaṭipadāya	
ānisaṃsā	121
Apaṇṇakapaṭipadāya pabhedā	119
Aparājitapallaṅko	
cuddasahattho	83
Apāyā cattāro	184
Appabhakkhakantāraṃ	115
Appicchapuggalo	501
Abhinīhārassa samijjhanāni	
aṭṭha	17-8
Amatamahānibbānaṃ sadisaṃ	
pariyesanaṃ	4, 71
Amatamahānibbānassa	
mahātaḷākā	5
Amanussakantāraṃ	115
Ayujjhapurāni dve	220
Ayoniso manasi-	
karontassa ādīnavā	258
Arahaddhaja	81
Ariyasāvako	
acalasaddho	248
Ariyā nāma majjhattāva	99
Asamadhura	210
Asātamanta	304
Asātā honti itthiyo	
natthi pāṭiyekko	
asātamanto	305
Asilakkhaṇapāṭhaka	480-1

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Asurabhavanaṃ nāma	
Sinerussa heṭṭhimatale	218
Asurā, Tāvatisadevānaṃ	
yujjhanatā	218-9
Asekkhamuni	125
Asnāthādisaddā	3
Assasaddo	3
Assāmikabhaṇḍaṃ nāma	
rājasantakaṃ	422
Aho Buddhānaṃ balaṃ nāma	
mahantaṃ	136

[Ā]

Āgatānāgatacātuddisa-	
saṃghika	109
Āghātabandhanaṃ paṭhamāṃ	
Devadattassa bodhisatte	128
Āmisapaṭisanthāro	161
Ārogyassa paramalābhata	388-9
Āsayānusayaññaṃ	
Buddhānaṃyeva	198

[I]

Itthiyā hi sāmiko	
acchādanaṃ nāma	325
Itthiyo attano sāmikaṃ	
vañcenti	312
Itthiyo nāma	
methunadhammena atittā	465

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[I]

Itthīnaṃ abbhantare saṃvaro	
nāma natthi	306
Itthīnaṃ āciṇṇānāciṇṇatā	318
Itthīnaṃ ādīnavā	226-7,
	303-5-6-7, 312-3-6-9
Itthīnaṃ jālasikhūpamā	306
Itthīnaṃ nadīpapādi-	
sadisatā	319-320
Itthīnaṃ macchagamanūpamā	318
Itthīnaṃ māyādīni	306
Itthīnaṃ lolā pañca	358
Itthī nāma ekapurisikā natthi	311
Itthīsu kopāṃ akatvā	
majjhatteneva bhavituṃ	
vaṭṭati	318-9

[U - E]

Udakassa pātanaṃ	
suvaṇṇabhiṅkārena	109
Upamā nānāvīdhā	5-7
Uppātā pañca	396
Uyyānadānassa nissando	220
Ussadanirayā soḷasa	516
Ekam māretvā ekassa	
sotthikammaṃ karaṇaṃ	
nāma natthi	364
Ekarājajātake mettāya	
paramatthapāramitā	55, 56
Ehi bhikkhu	37, 99

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[O]	
Ottappassa bahiddhā	
samuṭṭhānassa kāraṇāni	146
[Ka]	
Kakusandhabhagavato	
āyupamāṇaṃ cattālīsa-	
vassasahassaṃ	51
Kakusandhabhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	51
Kakusandhabhagavato	
mātāpitādayo	51
Kakusandhabhagavato sarīraṃ	
cattālīsahatthubbedhaṃ	51
Kaṭāhaka	478-9
Kaṇṇikadānassa nissando	220
Katapāpapuggalānaṃ	
ādīnavā	184, 240
Kantāraṃ pañcavidhaṃ	115
Kapallapūvapabbhāraṃ nāma	
Jetavanadvārakoṭṭhakassa	
avidūre	370
Kappakolāhalaṃ	56-7
Kappaṭṭhiyapāṭihāriya-	
ṭṭhāna	229, 331
Kappaṭṭhiyapāṭihāriyāni	
cattāri	188
Kammaṭṭhānadānaṃ nāma āsayā-	
nusayaññaṃeva	
padhānaṃ	198-9
Kalaṇḍuka	484
Kalahassa vināsamūlatā	224, 226

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kalyāṇāni pañca	418
Kassapabhagavato āyuppa-	
māṇaṃ vīsativassasahassaṃ	52
Kassapabhagavato jātiṭṭhānaṃ	52
Kassapabhagavato	
mātāpitādayo	52
Kassapabhagavato sarīraṃ	
vīsatihatthubbedhaṃ	52
Kākānaṃ vasā nāma natthi	511-2
Kākā paridevanasaddaṃ	
sutvā sannipatanti	524
Kāmaguṇā nāma	
kimpakkaphala-	
paribhogasadisā	390
Kāmacchandanīvaraṇaṃ	
andhakaraṇaṃ	323
Kāmesu anapekkhanaṃ	
sukhaṃ	158
Kāyassa kuṇapūpamā	6
Kāyassa corasadisatā	6
Kāyassa jegucchatā	162-3
Kāyassa nāvūpamā	6
Kālākālaṃ ajānantassa	
ādīnavā	461-2
Kāḷakaṇṇipuggalassa	
duggatātā	256
Kāḷadevilatā-	
pasassa rodanaṃ	64-5
Kilesānaṃ ādīnavā	320-321
Kilesā nāma paccāmitta-	
sadisā	528
Kucchi garukā vajirapūritā	
viya	151

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kumbhīlānaṃ mukhe vivaṭe	
akkhīni nimmīlanti	297
Kulaparivaṭṭā sattamā	3
Kūṭatāpasassa upamāyo	507
Kesadhātuyo adāsi	
bhagavā	93
Kesamassu ohāraṇakiccaṃ	
nāma puna nāhosi	76
Kesā dvaṅgulamattā yāvajīvaṃ	76
Kesānaṃ chindanaṃ	75-6
Koṇāgamanabhagavato	
āyuppaṃ māṇaṃ	
tiṃsavassasahassaṃ	51
Koṇāgamanabhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	51
Koṇāgamanabhagavato	
mātāpitādayo	51
Koṇāgamanabhagavato	
sarīraṃ tiṃsahatthubbedhaṃ	51
Koṇḍañṇabuddhassa āyuppa-	
māṇaṃ vassasatasahassaṃ	37
Koṇḍañṇabuddhassa	
jātiṭṭhānaṃ	37
Koṇḍañṇabuddhassa	
mātāpitādayo	37
Koṇḍañṇabuddhassa sarīraṃ	
asītiḥatthubbedhaṃ	37
Kotuhalaṃ āṅgalaṃ nāma	
Buddhādīhi avaṇṇitaṃ	396
Kodhassa ādīnavā	531

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Ko me gharāvāsena	
attho?	41
Kolāhalāni tīṇi	56
Kosalamahārājassa	
antarāyo tisso	354

[Kha]

Khattiyā cha	156
Khantivādi jātake khantiyā	
paramatthapāramitā	55
Khuracakka	385

[Ga]

Gabbhavāso nāma	
Lohakumbhiyaṃ	
nivāsasadiso	433
Gabbhavi jāyanaparitta	432
Garusaṃvāsarahitānaṃ	
vināsamūlatā	384
Gavapānassa vidhi	41
Gahanacchannatā	9
Gāmanto nāma sāsāṅko	170
Goṇānaṃ thāmasampannatā	207

[Ca]

Cakkavattikolāhalaṃ	56-7
Caṅkamadosā pañca	9
Cittapaṇītaḍānaṃ lūkhaṃ	
nāma natthi	245
Cuṇṇikamaṃsa	261

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Cūlasutasomajātake	
nekkhammassa paramattha-	
pāramitā	54-5
Cūḷāmaṇi laddho	
therassānubhāvena	407
Corakantāraṃ	115

[Cha - Ja]

Chavīnaṃ kalyāṇatā	418
Janapadakalyāṇiyā	
obhāso	418
Jambudīpeyeva Buddhā	
nibbattanti	58
Jambudīpo dasayojana-	
sahassaparimāṇo	58
Jayapūjā	87
Jātissarañāṇaṃ	501
Jitānaṃ visesatā	331-2
Jūtagīta	308

[Ña]

Ñātakānaṃ saṅgaho	100-1
Ñātattathacariyā	190, 510
Ñātibandhuvirahitaṭṭhāne	
gabbhavuṭṭhānaṃ nāma	
dukkhameva	130

[Ta]

Tathāgatassa	
mahāparinibbānaṃ	415
Tathāgatassa mātāpitādayo	327
Tathāgatā hatthesu	
na paṭiggaṇhanti	93

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta]

Tāpasānaṃ parikkhārā	13
Tāpasānaṃ surāpānatā	308
Tāḷasadda	3
Tittirādīnaṃ sahāyakānaṃ	
sagāravatā	234-3
Tiracchānāpi attano	
sappāyāsappāyaṃ jānanti	497
Tissabhagavato āyuppa-	
māṇaṃ vassasatasahassaṃ	49
Tissabhagavato jātiṭṭhānaṃ	48
Tissabhagavato mātā-	
pitādayo	48-9
Tissabhagavato sarīraṃ	
saṭṭhihatthubbedhaṃ	49
Tīṇi piṭakāni	
paṭisambhidāhiyeva	
āgatāni	134, 135
Tumbo catasso nāḷiyo	493

[Tha]

Thaddhavisamatā	9
Thūṇūpanīta	354

[Da]

Dakarakkhassa vaṇṇo	187
Dakkhiṇodakassa pātanavidhi	109
Dasabalassa	
uttarimanussadhammā	413
Dasabalassa	
vaḷaṇjanavaccakuṭi	177
Dānaṃ nissāya bodhisattānaṃ	
titti nāma natthi	40
Dāna-upapāramī nāma	
aṅgapariccāgo	31

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dānaparamatthapāramī nāma	
jīvitapariccāgo	31
Dānapāramī nāma	
bāhirakabhaṇḍapariccāgo	31
Dānassa dinnabhāve mahā-	
pathaviyā sakkhibhāvo	86
Diṭṭhiṭṭhānādīni	396
Dibbapāna	218
Dibbojapakkhipanānaṃ	
visesatā	80
Disā dasa	63
Dīghāyulakkhaṇaṃ	213
Dīpaṅkarabhagavato	
byākaraṇāni	19
Dīpappasādakamahindattherassa	
caṅkamo	9
Dīpesu tīsu Buddhā na	
nibbattanti	58
Dubbacavacana	262, 270
Devadattassa akataññutā	491
Devadattassa mukhato	
lohitaṃ uggañchi	517
Devadatto viharati	
Gayāsīse	159
Devapūjāya ānisaṃso	448
Devā tividhā	149
Devorohaṇa	209
Dvevācikā upāsakā	93

[Dha]

Dhanasinehassa	
ādīnavā	342, 504

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhammacakkapavattanasuttantaṃ	
desesi Bhagavā uttarā-	
sāḷhanakkhattayoge	94-5
Dhammadassibhagavato	
āyuppanānaṃ vassasata-	
sahassaṃ	48
Dhammadassibhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	47
Dhammadassibhagavato	
mātāpitādayo	47
Dhammadassibhagavato sarīraṃ	
asītihatthubbedham	48
Dhammadhaja	486
Dhammapaṭisaṇhāro	161

[Na]

Nakkhattassa anattatā	275-6
Nandakumārassa abhiseka-	
maṅgalādīni	106
Nandanavanaṃ atthiyeva	
sabbadevalokesu	59
Narasīhagāthāyo dasa	104-5
Nāmaṃ nāma	
paṇṇattimattam	386, 426
Nāradabhagavato	
āyuppanānaṃ navutivassa-	
sahassaṃ	45
Nāradabhagavato jātiṭṭhānaṃ	44
Nāradabhagavato	
mātāpitādayo	44
Nāradabhagavato sarīraṃ	
aṭṭhāsītihatthubbedham	45

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nidānāni tīṇi	2, 56, 89
Nidhikumbhiyo catasso	64
Niyyānikapaṭipadā	119
Nirudakakantāraṃ	115
Nihatamānassa upamā tisso	531, 534
Nīlavāhanadī	127
Nerañjarāya Bodhimaṇḍa- bhimukho alaṅkatamaggo aṭṭhūsabhavitthāro	82
Nhārūnaṃ kalyāṇatā	418

[Pa]

Paccāmitte adhibhavanadhammā cattāro	297
Paccāmitto khuddako nāma natthi	528
Paccekabuddhamuni	125
Pacchimabhavika	162
Pacchimabhavikasattaṃ na sakkā nāsetuṃ	252
Pacchimabhavikasattassa arahattūpanissayatā	252
Pañcavaggiyattherānaṃ arahattapattatā	95
Pañcavaggiyānaṃ vaṃso	66-7
Paṭisanthāresu ṭhito vuḍḍhi nāma	161
Paṭisanthāro duvidho	161
Paṭisandhiggahaṇaṃ dukkhaṃ punabbhave	4

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paṭisambhidāhiyevassa tīṇi	
piṭakāni āgamaṃsu	134, 135
Paṇḍitasatthavāhassa pacchato gamane ānisaṃsadassanaṃ	115
Paṇḍitassa seṭṭhatā	266
Paṇḍitā itthiṃ nāsakkhiṃsu rakkhituṃ	307
Paṇṇasālāya dosā aṭṭha	12
Padumabhagavato āyuppamāṇaṃ vassasatasahassaṃ	44
Padumabhagavato jātittṭhānaṃ	44
Padumabhagavato mātāpitādayo	44
Padumabhagavato sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ	44
Padumuttarabuddhassa āyuppa- māṇaṃ vassasatasahassaṃ	45
Padumuttarabuddhassa kāle titthiyā nāma nāhesuṃ	45
Padumuttarabuddhassa jātittṭhānaṃ	45
Padumuttarabuddhassa mātāpitādayo	45
Padumuttarabuddhassa sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ	45
Padumuttarabuddhassa sarīrappabhā samantato dvādasa yojanāni	45
Panthaka (Cūḷamahā)	130-1
Pabbajitānaṃ pilotikā	395

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pabbajjā	156
Param rakkhanto attānampi rakkhati	351
Parinibbāyeyyaṃ Dīpaṅkara- dasabalo viya	17
Parihāsakeḷikammasa nissando	132
Palitaṃ disvāva maccurājānaṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ viya	154-5
Pāgabbhiyāni tīṇi	306
Pāṭihāriyaṃ yamakapāṭi- hāriyasadisam	90
Pāṇātipātādīni dussīlakammāni	277
Pāṇiyaṃ aparissāvetvā pivanassa ādīnavā	214
Pāpe nissāya hitasukhaṃ nāma natthi	514
Pāyāsassa paṭiggahaṇaṃ	19
Pāyāsassa paribhuñjanaṃ	19
Pāramiyo dasa	24, 31
Pāramiyo samatimsa	31
Pāramiyo hadaya- maṃsabbhantare patiṭṭhitā	31
Pāramīnaṃ pūraṇānukkamo	25
Pāsādā tayo	68
Piṇḍaṃ ekūnapaññāsa ekaṭṭhitālapakkappamānaṃ	81

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Piyadassibhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	47
Piyadassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	47
Piyadassibhagavato mātāpitādayo	47
Piyadassibhagavato sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ	47
Piyapuggalaṃ patthenti madhura-annapāṇe paccupaṭṭhite	410
Piyavacanāni cattāri	209
Puññiddhiyānaṃ samiddhitā	471
Puttadārādayo disā	425
Putto catubbidho	152
Puthujjanacittaṃ nāma lahukaṃ dunniggahaṃ	330
Puthujjanabhāvassa mahādosatā	330
Pubbanimittāni cattāri	69-70
Pubbanimittāni bāttimsa	60-1
Purisassa agamanīyaṭṭhānaṃ nāma natthi rattibhāge andhakāre sati	525
Purisānaṃ icchāya sati kiṃ nāma natthi	525
Pūtikāya	192
Pūraṇakassapādayo cha	535
Pokkharaniyā nissando	220
Pokkharavassa	103
Porāṇaka-adhiṭṭhānaṃ	186-7

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pha]

Pharusavācā nāma	
tiracchānagatānampi	
amanāpā	207, 209
Pharusavāco nāma vijātamā-	
tuyāpi appiyo	531
Phussabhagavato āyuppanānam	
navutivassasahassam	49
Phussabhagavato jātiṭṭhānam	49
Phussabhagavato	
mātāpitādayo	49
Phussabhagavato sarīram	
aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedham	49

[Ba]

Bakassa vañcanam	238-9
Balikammaṃ na karonti dhīrā	185
Bahuparikkhārā	143
Bahubhaṇḍikassa ādīnavā	222-3
Bālasatthavāhassa purato	
gamane ānisaṃsadassanam	115
Bāhirakānam micchātāpo	413-4
Buddhakārakā dhammā	24
Buddhakolāhalaṃ	56-7
Buddhagārava	136
Buddhamātā na lola,-	
surādhuttā	59
Buddhamātuyā pūritapāramiyo	59
Buddhassa aggasāvaka	19
Buddhassa aggasāvikā	19
Buddhassa upaṭṭhāko	19

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Buddhassa jātiṭṭhānam	19
Buddhassa bodhi	10
Buddhassa mātāpitāro	19
Buddhā khattiya,	
brāhmaṇakulesu	
yeva nibbattanti	58
Buddhānam dhammadesanā	
tilakkhaṇamuttā nāma natthi	57
Buddhā nāma amoghavacanā	24
Buddhānussati-	
kammaṭṭhānādīnam	
sotāpattimaggādippadānam	113
Buddhuppannānam kālā,-	
kālo	57-8
Bodhisattam gaṇhiṃsu manussā-	
dukūlacumbaṭakena	62
Bodhisattam gaṇhiṃsu mahā-	
rājāno ajinappaveṇiyā	62
Bodhisattam sampāṭicchīṃsu	
mahābrahmāno	
suvaṇṇajālena	62
Bodhisattamātā sattāha-	
jāte bodhisatte	
kālam karoti	61
Bodhisattassa tenatta-	
bhāvena vanditabbayuttako	
añño natthi	64
Bodhisattassa thāmabalāni	73-4
Bodhisattassa nāmaggaḥaṇam	65-6
Bodhisattassa	
laddhabyākaraṇatā	53

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Bodhisattā āruppe	
na nibbattanti	430
Bodhisattena sahaajātā	
satta	63-4
Bodhisattena vasitakucchi	
nāma cetiyagabbhasadisā	61
Bodhisatto uttarāsālha-	
nakkhattena paṭisandhim	
gaṇhi	60
Bodhisatto nikkhami āsālhi-	
puṇṇamāya uttarāsālha-	
nakkhatte vattamāne	74
Bodhisatto nicchāresi	
vācam tividhattabhāve	63
Bodhisattopi devatāhi	
abhitthuto	21, 33
Brahmacariya	316
Brāhmaṇānaṃ aggijuho	303
Brāhmaṇā nāma dhanalolā	450

[Bha]

Bhagavato chinnabhaddatā	97
Bhayaṃ nāma sadhanasseva	
hoti	352
Bhayabhīrutānaṃ visesatā	496
Bhariyā	311-2
Bhavā tayo	
ādittagehasadisā	72
Bhikkhūnaṃ	
gavesitabbadhammā	335
Bhūmiyaṃ lekhā soḷasa	90-1
Bherisadda	3

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Maṃsānaṃ kalyāṇatā	418
Maghamāṇavānaṃ	
kammāni	215-7
Maṅgalabhagavati parinibbute	
ekappahāreneva	
andhakārāni ahesuṃ	41
Maṅgalabhagavato	
āyuppanānaṃ	
navutivassasahassaṃ	37, 41
Maṅgalabhagavato kāle	
rattindivaparicchedo	
na paññāyittha	37
Maṅgalabhagavato jātiṭṭhānaṃ	41
Maṅgalabhagavato	
mātāpitādayo	41
Maṅgalabhagavato	
pubbakammaṃ nissando	
obhāso	38-9
Maṅgalabhagavato sarīraṃ	
aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ	37, 41
Maṅgalabhagavato	
sarīrappabhā niccakālaṃ	
dasasahassilokadhātum	
pharitvā aṭṭhāsi	37-8-9
Maccharājassa saccakiriyaṃ	349
Macchānaṃ sabhāvo	227
Macchariyassa ādīnavā	252-6
Majjhimadesassa paricchedā	58
Majjhimadesa Buddha, paccheke-	
Buddhādayo uppajjanti	58
Maṇḍapo sattaratanaṃ	40

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Matakuṭṭhāpanakamanta	537
Matamūsikassa	
mūlakaraṇaṃ	136-9
Madhupāyāso sattasattāhaṃ	
āhāro	81, 92
Manosilātalaṃ	
saṭṭhiyojanikaṃ	59
Manthamadhupiṇḍike	
upanāmesuṃ Tapussabhallikā	93
Maraṇadhammaṃ niyataṃ	
ekasmim attabhāve	183, 291
Marukantārassa sabhāvo	123
Mahājanakajātake	
vīriyassa paramatthapāramitā	55
Mahānirayā aṭṭha	516
Mahāpathaviṃ kampetvā	
gahitasenāsanāni	98
Mahāpadhānapadahanassa	
chabbassāni	78
Mahāpanthakassa arahatta-	
pattatā	132
Mahāmāyāya supinaṃ	59
Mahāmoggallānattherassa	
ānubhāvo	368
Mahāvilokanāni pañca	57
Mahāsattassa saccakaraṇaṃ	230-1
Mahāsatto rājānaṃ	
sabbasattānaṃ abhayaṃ	
yācati	168
Mahāsālarukkho	
sattayojaniko	59

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāsutasomajātake	
saccassa paramatthapāramitā	55
Mahāsupinānaṃ mātikā	355
Mahāsupināni soḷasa	354-363
Mahicchapuggalo vijāta-	
mātuyāpi appiyo	500-2
Mātugāmassa bhāvo	
dujjāno	317
Mātugāmassa vasaṃ	
gamanassa garahavatthūni	
tīpi	171
Mātugāmo nāma	
arakkhiyo	311, 313, 521
Mātugāmo nāma pāpo	144
Mānaṃ aṭṭha nāḷiyo	493
Māradhītarānaṃ	
palobhanaṃ	91, 494
Māradhītaro tisso	91
Mārassa senā	83-5
Mārena dānaṃ vāritaṃ	249
Migassa aṅgāni	166
Migānaṃ māyā cha	179, 180
Micchātapo	519
Mittadubbhino vipāko	340, 345
Mittā nittharanti pattabhāraṃ	467
Mugapakkhajātake adhiṭṭhānassa	
paramatthapāramitā	55
Mucalindamūlassa gamanaṃ	
chaṭṭhe sattāhe	92
Mudīṅgasadda	3
Muni anekavidho	125

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Munimuni	125
Mūsikakhādanassa avamaṅgalatā	394
Meghasaddo suyyati ekadviyojanamatte	118
Meghasīsaṃ paññāyati tiyojanamatte	118
Mettābhāvanāya ānisaṃso	216

[Ya]

Yakkhassa lakkhaṇāni	117
Yakkho paresaṃ maṃsa- lohitakhādako	
pubbapāpakammena	149
Yaññāvāṭa	354
Yathāvuḍḍhaṃ sāsane aggāsanādīnaṃ laddhabbatā	234
Yathāvuḍḍhaṃ sāsane abhivādanādīnaṃ karaṇaṃ	234
Yogā cattāro	397

[Ra]

Raññā nāma tulāsadisena bhavitum vaṭṭati	192
Ratanagharaṃ bodhito pacchimuttaradisābhāge sattaratanaṃ mayā	90
Ratanakaṅkamo pallaṅkassa ca ṭṭitaṭṭhānassa ca antarā puratthimapacchimoto āyataṃ	90

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rathasadda	3
Rasataṇhāya pāpataraṃ nāma natthi loke	174
Rājagahato Kapilavatthu saṭṭhiyojanam	101
Rājagahā Jetavanaṃ pañca- cattālīsayojanikaṃ	164
Rājadhamma	192
Rājā	152
Rājāyatanassa upasaṅkamaṇaṃ sattame sattāhe	92
Rājūhi niggaṇhitabbā corā	193
Rāhulakumāra	71
Rāhulakumāro anubandhi Bhagavantaṃ	107
Rāhulamātuyā vandanaṃ	106
Rukkhamūlamupagatassa guṇā dasa	12, 13
Revatabhagavato āyuppaṃāṇaṃ saṭṭhivassa- sahassaṃ	42
Revatabhagavato jātiṭṭhānaṃ	42
Revatabhagavato mātāpitādayo	42
Revatabhagavato sarīraṃ asītihaṭṭhubbedhaṃ	42
Rogānaṃ ādīnavā	388
Lakkhaṇapariggāhakabrāhmaṇo aṭṭha	66

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La]

Laṭṭhivanuyyānaṃ Rājagahato	
tiḡāvutamattaṃ	97
Laddhabhojanassa bhuñjanaṃ	
dīghāyukaṃ	213
Lābhantarāyakaraṇassa	
mahādosatā	259
Lābhasakkāraṃ nissāya	
parivāro	201
Lumbinīvanaṃ Kapilavatthussa	
ca Devadahassa ca antarā	62
Lumbinīvanaṃ	
Cittalatāvanasadisaṃ	62
Lokatthacariyā	276-8
Lokasammatānaṃ	
anekaṃsikatā	483
Lokassa viparivattana-	
kālo	365
Lokuttaradāyajjaṃ	
sattavidha-ariyadhaṇaṃ	107
Lobhadhammānaṃ	
duppajahatā	333
Lobhānaṃ vināsamūlatā	272
Lomahaṃsajātake	
upekkhāya paramattha-	
pāramitā	56
Lolānaṃ jīvitakkha-	
yatā	259, 262

[Va]

Vañcanassa dosā	237-8
Vattasampannassa ānisaṃsā	475

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vatthusmiṃ visade putto	
labbhamāno visado	
puññavā	445
Vayassa kalyāṇatā	418
Vākacīrassa ānisaṃsā dvādasa	11
Vātavassā nava	84-5
Vāyāmassa saphalatā	279, 476
Vāḷakantāraṃ	115
Vikatthanassa ānisaṃsā	377-8
Vijjāṭṭhānāni aṭṭhārasa	489
Vijjulatā paññāyati	
catuppañcayojanamatte	118
Vipassibhagavato	
āyuppaṃaṇaṃ asīti-	
vassasahassaṃ	50
Vipassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	49
Vipassibhagavato	
mātāpitādayo	49
Vipassibhagavato sarīraṃ	
asītihaṭṭhubbedhaṃ	50
Vipassibhagavato sarīrappabhā	
saddā sattayojanāni	
pharitvā aṭṭhāsi	50
Vipādakānaṃ ādīnavā	225
Vivekā tayo	307
Vihārānumodanagāthā	109
Vīṇāsadda	3
Vīriyaṅgāni cattāri	83, 125
Vuṭṭhivāto vāyati	
yojanamattaraṃ	118

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vejayantapāsādassa pamāṇaṃ	219
Vejayantarathassa pamāṇaṃ	218
Vedabbaṃ nāma mantaṃ	270-3
Vedā tayo	489
Vessabhubhagavato āyuppaṃamāṇaṃ saṭṭhivassa- sahassaṃ	51
Vessabhubhagavato jātiṭṭhānaṃ	50
Vessabhubhagavato mātāpitādayo	50-1
Vessabhubhagavato sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ	51
Vessavalāhakaḍḍharājaṃ meghavassāpanākāro	348
Veḷuvanuyyānaṃ Rājagahassa nātidūranaccāsanne	98

[Sa]

Samghārāmaṇaṃ paricchedā	110
Samśagga nāma malaṃ pabbajitānaṃ	398
Samśāre vicarantānaṃ na puttadhītā nāma natthi	131
Sakkassa vatapadāni satta	217
Sakkena pañcasu ṭhānesu ārakkhā ṭhapitā	220
Sanhkhapālajātakaṃ silassa paramatthapāramitā	54
Sanhkhassadda	3
Sanhkhāro tilaphalamattopi nicco nāma natthi	416

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sanhkhā vīsahatthasatiko	84
Sanhghavattūni cattāri brahmacariyaṃ nāma	153
Saccakiriyaṃ	230
Saccānaṃ guṇāni	229
Sattapadavītiḥāra	63
Sattubhastajātakaṃ paññāya paramatthapāramitā	55
Sattā ca nāma ekaputtikā attano sāvake rakkhati	527
Sattā Buddhakiccaṃ katvā parinibbāyi	34
Saddā dasa	3
Saddhivihāriko ācariyassa paṭipakkho upakāro ca	241
Sapaṇṇakapaṭipadāya ānisaṃsā	121
Sapadānacārikānaṃ caraṇāni	103
Sabbacatukkayaṇṇa	354-5
Sabbāññaṃ ṭhapetvā añño supināni jānitum samattho nāma natthi	355
Sabbāññaṇṇaṇṇassa paṭivijjhaṇaṃ aruṇuggamanavelāya	88
Sabbabuddhānaṃ avijahita-udānaṃ	88-9
Sabbabuddhānaṃ avijahitaṭṭhānaṃ	83
Sabbabuddhā bhikkhācāreneva jīvikāṃ kappesaṃ	105
Sabbabodhisattānaṃ dhammatā	155
Sabbe dhammā aniccā	416

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samaggakaraṇaṃ	
sukhaṃ	216, 224
Samaggasammodamānassa	
ānisaṃsā	346
Samaṇaparikkhārā aṭṭha	76
Samaṇasukhāni aṭṭha	9
Sambahulā nāma cattāro	
upādāya tatuttari	
satasahassampi	347
Sammasadda	3
Sarīradosarahitā cha	418
Sasapaṇḍitajātake	
dānassa paramatthapāramitā	54
Sahasseyyasikkhāpada	177
Sahāyakānaṃ viśāsika-	
bhāvo	205
Sākiyānāma mānājātikā	102
Sāṭakassa dosā nava	10-11
Sāmaggiyā sati paccāmittā	
na okāsaṃ labhanti	346
Sāmike asati sāṭakam	
nivatthā itthī naggāyeva	
nāma	325
Sāriputtattherassa	
adhiṭṭhānaṃ	328-9
Sāriputtamoggallānānaṃ	
arahattapattatā	99
Sālittakasippa	442
Sikhibhagavato āyuppamāṇaṃ	
sattativassasahassaṃ	50
Sikhibhagavato jātiṭṭhānaṃ	50

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sikhibhagavato mātāpitā-	
dayo	50
Sikhibhagavato sarīraṃ	
sattatihatthubbedhaṃ	50
Sikhibhagavato sarīrappabhā	
yojanamattaṃ pharitvā	
aṭṭhāsi	50
Siddhattha	66
Siddhatthabhadhagavato	
āyuppamāṇaṃ vassasata-	
sahassaṃ	48
Siddhatthabhadhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	48
Siddhatthabhadhagavato mātā-	
pitādayo	48
Siddhatthabhadhagavato sarīraṃ	
saṭṭhihatthubbedhaṃ	48
Siniddhāhāro nāma māna,	
purisamade vaḍḍheti	13
Sippaṃ nāma paṇḍitehi	
uggahitabbaṃ	444
Sippāni dvādasa	69
Sītāni vātajātāni	181-2
Sīlameva uttamaṃ	393
Sīlarakkhaṇassa ānisaṃsā	257
Sīlassa guṇāni	229
Sīlassa rakkhaṇaṃ	294
Sīlānaṃ pabhedā	293
Sīvalikumārassa mātā	432
Sukha	499

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sujātabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	46
Sujātabhagavato jātiṭṭhānaṃ	46
Sujātabhagavato mātā- pitādayo	46
Sujātabhagavato sarīraṃ paṇṇāsahatthubbedhaṃ	46
Sujātāya madhupāyāsassa vidhi	79, 81
Sujāya sīlānisamsā	221
Sudhammādayo catasso itthiyo	217
Suddhodanamahārājassa tatiyavandanā	102
Suddhodanamahārājassa dutiyaavandanā	68, 102
Suddhodanamahārājassa paṭhamavandanā	64, 102
Suddhodanamahārājassa phalānaṃ pattatā	105-6, 108
Sunakhānaṃ vamanabhesajjaṃ	193
Suppatiṭṭhitatitthaṃ nāma nhānaṭṭhānaṃ	81
Suppavāsa-upāsikāya gabbhapariharaṇaṃ	430
Sumanabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutiyeva vassasahassaṃ	42
Sumanabhagavato jātiṭṭhānaṃ	42

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sumanabhagavato mātā- pitādayo	42
Sumanabhagavato sarīraṃ navutihatthubbedhaṃ	42
Sumedhatāpaso nipajji kalalapiṭṭhe maṇiphalaka- setu viya	15-7
Sumedhapaṇḍitassa adhiṭṭhāna- pāramī	29
Sumedhapaṇḍitassa upekkhā- pāramī	30
Sumedhapaṇḍitassa khantipāramī	27-8
Sumedhapaṇḍitassa dānapāramī	24-5
Sumedhapaṇḍitassa nekkhamma- pāramī	26
Sumedhapaṇḍitassa paññā- pāramī	26-7
Sumedhapaṇḍitassa mettā- pāramī	29-30
Sumedhapaṇḍitassa vīriyapāramī	27
Sumedhapaṇḍitassa saccapāramī	28-9
Sumedhapaṇḍitassa sīlapāramī	25-6
Sumedhabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	46
Sumedhabhagavato jātiṭṭhānaṃ	46
Sumedhabhagavato mātā- pitādayo	46
Sumedhabhagavato sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ	46

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Surāpānassa ādīnavā	382-3
Sekkhamaṇi	125
Sotāpaṇṇā na pivanti suraṃ	286
Sotāpaṇṇo acalasaddho	248
Sobhitabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	43
Sobhitabhagavato jātiṭṭhānaṃ	43
Sobhitabhagavato mātāpitādayo	43
Sobhitabhagavato sarīraṃ aṭṭhapapaṇṇāsahatṭhubbedhaṃ	43

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]	
Hatthisadda	3
Himsā	471
Hiriyā ajjhattasamuṭṭhānāya kāraṇāni cattāri	145-6
Hiruttappānaṃ attā,- lokādhi- pateyyatā	146-7
Hiruttappānaṃ gavesanaṃ dvādasasaṃvacchamaṃ	143
Hīnavīriyabhāvassa nissando	335-6

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akitti (brāhmaṇa)	54	Anomatthera	43
Aggālavacetiya	177	Anomadassī (Buddha)	43-4, 52
Aggidatta (brāhmaṇa)	51	Anomā (devī)	44
Aṅga (raṭṭha)	101	Anomā (nadī)	75
Accuta (seṭṭhi)	110	Apaṇṇaka (raṭṭha)	1
Ajātasattu (rājā)	201-2, 534, 538	Abhayatthera (upaṭṭhāka)	47
Ajitakesakambala	535	Abhibhūttthera	50
Ajita (brāhmaṇa)	43	Amaravatī (nagara)	2-4
Aññāsikoṇḍaññatthera	95	Amitātherī	45
Atideva (brāhmaṇa)	42	Ambatitthaka (nāga)	381-2
Atula (nāgarājā)	42, 49	Ayogharapaṇḍita	54
Atthadassī (Buddha)	46-7, 52	Arakapaṇḍita	55
Anāthapiṇḍika	89, 108-12, 114, 121, 165, 233, 243, 248, 266, 269, 286, 385-6, 400-1, 437, 466-7	Arati (māradhītā)	91, 494
Animisacetiya	90	Ariṭṭha (pura)	127
Anupiya (ambavana)	77	Arindama (rājā)	50
Anupiya (nagara)	156	Aruṇa (rājā)	50
Anuruddhatthera (upaṭṭhāka)	37	Aruṇavatī (nagara)	50
Anuruddhatthera	156	Alīnasattukumāra	54
Anuḷātherī	52	Avamaṅgala (māṇava)	426
Anotattadaha	59, 93	Asamatthera	43
Anoma (nagara)	47, 50	Asama (rājā)	44
		Asamātherī	45
		Asamādevī	44
		Asilakkhaṇapāṭhaka (brāhmaṇa)	481, 483
		Asurinda	77

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Asokatthera	49
Asokātherī	41
Assajitthera	95, 98
Aḷārakkhī	323-4

[Ā]

Ānandakumāra	37
Ānandatthera	19, 20, 63, 140, 150, 156, 169, 177, 193, 196-7, 201, 204, 207, 209, 214, 222, 307, 317, 324, 333, 345, 348, 351, 366, 375, 387, 394, 398, 404-5, 407, 410, 415, 444, 466, 469, 472, 512, 527, 534
Ānandamaccha	223
Ānanda (rājā)	45
Āḷavi (nagara)	177
Āḷāra	78, 94

[I - U]

Illisa (seṭṭhi)	371-5
Isipatana	79
Ukkalā (janapada)	93
Ugga (seṭṭhi)	110
Uggata (rājā)	46
Uttara (nagara)	41
Uttara (rājā)	41
Uttara (seṭṭhi)	458, 460

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[U]

Uttaratthera	51
Uttaramāṇava	45
Uttarā (devī)	41
Uttarā (brāhmaṇī)	51
Uttarātherī	45, 51
Uttarāpatha	141
Udaka	78, 94
Udayatthera	49
Udāyitthera	101
Udenatthera	42
Upaka (ājīvaka)	94
Upacālā (therī)	49
Upatissatthera	19, 20
Upatissātherī	37
Upasantatthera	47, 51
Upasālatthera	44
Upasoṇātherī	42
Upālitthera	165
Uppalavaṇṇā (therī)	19, 20, 176, 181, 324, 398

Uruvelakassapa	95-6
Uruvelā	66, 78-9, 95, 100
Uruvelātherī	52
Usīraddhaja (pabbata)	58

[Ka]

Kakusandha (Buddha)	51-2, 110
Kaṇcana (guha)	517
Kaṭāhaka	477-80
Kaṭṭhavāhana (rājā)	152

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kaṇḍaka (assa)	63, 72-4, 76-7
Kaṇhājinakumārī	89
Kapilavatthu (nagara)	19, 58-9, 61, 64, 101, 103, 107, 224
Kappāsikavana	95
Kalaṇḍuka (dāsa)	484-5
Kassapa (Buddha)	51-3, 76, 105, 110, 132, 254, 257, 438
Kassapa (māṇava)	46
Kālakaṇḍika (asura)	413
Kālāma	78
Kāsi (nagara)	49
Kāsi (raṭṭha)	62, 76, 114 (ādiṭṭhesu)
Kāḷa (nāgarājā)	82, 84
Kālakaṇṇī	385-7, 394-5
Kālatthera	181
Kāḷadevīla (tāpasa)	64, 79, 102
Kāḷudāyī (amacca)	63, 100
Kāḷudāyitthera	100, 102
Kimilatthera	156
Kisāgotamī	71-2
Kuṭumbikaputtatissatthera	334-5
Kuṇḍadhāna (vana)	431
Kuṇḍiya (nagara)	431
Kuddālapaṇḍita	55, 331-3
Kumārakassapatthera	162, 165-6, 169

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kusinārā	415
Kokālika	456, 458, 517
Koṇāgamana (Buddha)	51-2, 110
Koṇḍañña (Buddha)	36-7, 42, 52, 105
Koṇḍañña (brāhmaṇa)	66-7, 78, 270
Komārabhacca	132, 134
Korakkhattiya	413
Kolitatthera	19, 20
Koliya (rājā)	431-2
Kosambī	177, 381-2
Kosala (gāma)	267
Kosala (raṭṭha)	186, 251-2, 267, 280, 324, 335, 348-9
Kosala (rājā)	150, 152, 165, 280-1, 324, 353, 375, 391, 404, 433, 480
Kosalajanapada	181, 214, 280
Kosiya (brāhmaṇa)	490

[Kha]

Khaṇḍatthera	49
Kharadāṭhika (yakkha)	38
Khema (nagara)	42, 48, 51
Khema (rājā)	51
Khemaṅkaratthera	50
Khemā (therī)	19, 20, 48

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga - Gha]

Gaṅgā (nadī)	528
Gajaṅgala (nigama)	58
Gandhāra (raṭṭha)	207, 303, 336, 397, 420
Gayāsisa	95, 159, 201-2, 450, 516, 534
Gahapatibrāhmaṇa	96
Girimekhalā (hatthī)	83, 85, 87
Gotama (Buddha)	19, 20, 32, 41, 78, 94, 164, 172, 244, 246, 395, 413, 450, 459
Ghaṭṭikāramahābrahmā	76, 81
Ghositārāma	381

[Ca]

Candakumāra	54, 143-4, 150
Candamittātherī	49
Candavatī (nagara)	43
Candātherī	49
Candādevī	47
Campakātherī	51
Campakānagara	44
Campānagara	415
Campeyya (nāgarājā)	54
Cālātherī	49
Ciñcamāṇavikā	298, 462, 466
Cittapāṭali	
(kappaṭṭhiyarukkha)	218
Cittalatāvana (uyyāna)	62, 220
Cittahatthasāriputta	330
Cittā (itthī)	217, 220

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Cūladhanuggahapaṇḍita	377, 380-1
Cūlapanthakatthera	130-5, 139
Cūlapiṇḍapātikatissatthera	172-3, 175
Cūlalahita	212-4
Cūlasubhaddā	108
Cūlasetṭhi	136, 138-9
Cūlāmaṇicetiya	76
Cetaraṭṭha	271, 273
Cetiyaṭṭhata	9

[Cha - Ja]

Chattapāṇi (upāsaka)	404
Chaddanta (nāgarājā)	54
Channa (amacca)	63, 73-6
Chabbaggiya (bhikkhū)	382
Jaṭila (mahāraṭṭhiya)	45
Janaka (rājā)	285
Janapadakalyāṇī	106, 417-9
Janasandha (rājā)	48
Jambudīpa	58, 98, 182, 194, 207, 245, 281, 290, 378, 380, 472
Jayaddisa (rājaputta)	54
Jayasena (rājā)	48-9
Jālīkumāra	89
Jitamittatthera	44
Jīvaka	130, 132-5, 426-7, 535-6

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Juṇhatthera 181
 Jetavana 89, 108-9,
 111-2 (ādiṭṭhesu)
 Jetavanapokkharāṇī 348-9
 Jotipālamāṇava 52

[Ta]

Takkapaṇḍita 315-7
 Takkasilā 207, 276,
 290 (ādiṭṭhesu)
 Taṇhaṅkara (Buddha) 52
 Taṇhā (māradhītā) 91, 494
 Tapussa 93
 Tambapaṇṇidīpa 98
 Tāvatisa 64, 76, 218
 Tissa (Buddha) 48-9, 52
 Tissakumāra 172
 Tissatthera 36, 49, 52
 Tissātherī 37
 Tusita (Devaloka) 56-7,
 59, 61, 89
 Tebhātikajaṭila 95

[Tha - Da]

Thullakumārī 212, 214, 440, 442
 Thullanandā 500-2
 Thūṇabrāhmaṇagāma 58
 Dabbatthera 139
 Dāmātherī 51
 Disāpāmokkha 256, 259,

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

290, 303, 317, 319,
 336, 377, 426, 461,
 472, 474, 489, 537-8
 Dīpaṅkara (Buddha) 2, 13-7, 19-21,
 24, 32-7, 52-3, 56, 105
 Dīpappasādakamahindatthera 9
 Duṭṭhakumāra 341
 Duṭṭhakumārī 313
 Duṭṭhalicchavīkumāra 530-1, 534
 Dussalakkhaṇabrāhmaṇa 396
 Devadatta 121, 129,
 156 (ādiṭṭhesu)
 Devadaha (nagara) 61
 Devalatthera 45

[Dha - Na]

Dhaja (brāhmaṇa) 66
 Dhaññavātī (nagara) 42, 44
 Dhanañcaya (rājā) 54
 Dhanapālaka 77
 Dhanapālī 427
 Dhanavātī (brāhmaṇī) 52
 Dhammadassī (Buddha) 46-8, 52
 Dhammadinnātherī 47
 Dhammasenatthera 41, 49
 Dhammātherī 47
 Dhammika (pabbata) 7, 8
 Dhenu (miga) 169
 Nakulātherī 43
 Nanda (dāsa) 241-3

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nanda (rājakumāra)	106-7
Nandana (vana)	59
Nandā (itthi)	217, 220, 501
Nandā (pokkharāṇi)	220
Nandātheri	36
Nandāvatī	501
Nandivisāla	207-9
Naḷakapāna (gāma)	186
Naḷakapāna (pokkharāṇi)	186
Nāgamuṇḍā (dāsī)	150
Nāgasamālātheri	46
Nāgātheri	46
Nāmasiddhika (bhikkhu)	426
Nārada (Buddha)	43-5, 52
Nāradatthera	46
Nāḷaka (gāma)	415
Nāḷaka (dāraka)	65
Nigaṇṭhanāṭaputta	535
Nigrodha (migarājā)	166-9
Nigrodha (sakka)	102
Nigrodhārāma	102, 224
Nimi (rājā)	54, 156
Nisabhatthera	43
Nerañjarā (nadī)	19, 81

[Pa]

Pakudhakaccāyana	535
Pañcavaggiyatthera	67, 79, 94-5
Pañcāvudha (kumāra)	290
Paṇḍava (pabbata)	77

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paduma (Buddha)	43-5
Padumatthera	47
Padumātheri	50
Padumādevi	48
Padumuttara (Buddha)	45-6, 52, 165, 433
Panthaka	427
Pabuddhā (devi)	60
Pabbata (rājā)	51
Pabhāvatī (devi)	46, 50
Pāpaka (māṇava)	426
Pāricchattaka (rukkha)	218
Pālitatthera	41, 47
Piyadassī (Buddha)	46-7, 52
Pīḷiya (setṭhi)	491, 493-4
Puṇṇā (dāsī)	80
Poṭṭhapāda	521

[Pha - Ba]

Phaggunītheri	45
Phussa (Buddha)	48-9
Phussadevatthera	47
Phussātheri	49
Badarikārāma	177
Bandhuma (rājā)	49
Bandhumatī (devi)	49
Bandhumatī (nagara)	49
Bārāṇasī (nagara)	52, 94, 100 (ādiṭṭhesu)
Bimbisāra (rājā)	95

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Buddhadevatthera	2
Buddhamittatthera	2
Buddhiyatthera	51
Bodhiparibbājaka	55
Brahmadatta (brāhmaṇa)	52
Brahmadatta (rājā)	114, 123, (ādiṭṭhesu)
Brahmadevatthera	42, 49

[Bha - Ma]

Bhagutthera	156
Bhaddakāpilānī	307
Bhaddatthera	37
Bhaddavaggiyakumārā	95
Bhaddasālatthera	44
Bhaddātherī	42
Bhaddiya (rājā)	156
Bhaddiyatthera	95, 156-8
Bhallika	93
Bhāradvājatthera	52
Bhāvitattatthera	42
Bhiyyasatthera	51
Bhīmasena	378-9
Bhūridatta (nāgarājā)	54
Bhoga (gāma)	386, 437
Bhoja (brāhmaṇa)	66
Bhojājānīyasindhava	194-6
Makkhaligosāla	535

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Magadha (raṭṭha)	96, 101, 160, 170, 179, 215, 228- 9, 264, 395, 470, 472, 491
Magha (kumāra)	215-6
Maghadeva (rājā)	154-6
Maṅgala (tāpasa)	48
Maṅgala (Buddha)	37-8, 41-2, 52
Macala (gāma)	215
Macchariyakosiya (seṭṭhi)	366, 368
Maddīdevī	89
Mantī (brāhmaṇa)	66
Mallikādevī	354
Mahākassapa	307
Mahākāla (nāgarājā)	84
Mahāgovinda	54
Mahāgovindapaṇḍita	55
Mahānāma (sakka)	150
Mahānāmatthera	95
Mahāpanthakatthera	131-2, 134, 136
Mahābrahmā	63, 84
Mahāmāyā	59, 61, 152, 327
Mahāmoggallānatthera	98-9, 177, 236, 345, 368, 370, 375, 415, 432
Mahālohita	212, 214
Mahāvana	89, 445, 530
Mahāvihāra	2

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahāsāla	58
Mahāsīlava	279, 281-2, 285
Mahāsudassana	54, 417
Mahāsubhaddā	108
Mahimsaka (raṭṭha)	378
Mahisāsakumāra	143, 150
Mahiḷāmukha (hatthī)	202, 204
Mahosadhapaṇḍita	55, 63
Mātali	218-9, 222
Māyādevī	19, 20
Māra	57, 74, 83-8, 90-1, 250, 494-5
Migadāya	94
Mittavindaka	257-9, 385, 439
Mithilā	154, 156
Mucalindanāgarājā	92
Mudulakkhaṇā (aggamaheṣī)	322-4
Munika (sūkara)	212-4
Medhaṅkara (Buddha)	52

[Ya - Ra]

Yaññadatta (Brāhmaṇa)	51
Yasa (kumāra)	95
Yasavatī (devī)	50
Yasavā (rājā)	43
Yasodharā (devī)	43
Ragā (māradhītā)	91, 494
Raṭṭhapālātthera	172
Ratanagharacetiya	90
Ratanacaṅkamacetiya	90

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra - La]

Rājagaha	77, 95, 97, 101, 108, 111, 130-1, 159-60, 162, 164, 170, 172-3, 179, 201, 215, 233, 366, 368, 394-5, 415, 470-1, 491-2, 494, 515, 535
Rādha	521-2
Rāma (brāhmaṇa)	66
Rāmaputta	78
Ramma (nagara)	14, 32-4
Rammavatī (nagara)	36-7
Rāmātherī	44, 46
Rāsivaḍḍhaka (amaccha)	3
Rāhula	63, 68, 71, 73, 103, 106-7, 156, 177-8, 181, 417
Revatātthera	48
Revata (Buddha)	37, 42-3, 52
Rohiṇī (dāsī)	266
Rohiṇī (nadī)	346
Lakkhaṇa (brāhmaṇa)	66
Lāludāyitthera	139-40
Lāḷaka (māṇava)	473-4
Lāludāyitthera	472, 474
Licchavī	445
Lumbinīvana	62-3
Losakatissatthera	251, 253-4, 259

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[La - Va]

Lohitakumbhī	432-3
Vaṅka (pabbata)	38
Vappatthera	95
Varuṇatthera	42-4
Vasavattī	250
Vāseṭṭhatthera	44
Vijitāvī (cakkavattirājā)	36, 49?
Viṭaṭṭubha	150
Videha (raṭṭha)	154
Vidhuratthera	51
Vidhurapaṇḍita	55
Vipassī (Buddha)	49, 50, 52, 110, 434
Vipula (rājā)	42
Vipulā (devī)	42
Visayha (seṭṭhi)	54
Visākhā (upāsikā)	109, 165
Visākhā (brāhmaṇī)	51
Vejayantapāsāda	219
Vejayantaratha	218-9
Vedabbabrāhmaṇa	270-71, 273-4
Vepacitti (asurinda)	221
Vebhāra (nagara)	48
Vebhāra (pabbata)	45
Vesālī	89, 233, 413, 445, 530
Vessantara (rājā)	2, 38, 53-4, 56, 63, 86-7
Vessabhū (Buddha)	50-2, 110
Vessavaṇa (devarājā)	144, 145

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Veḷukapitā (tāpasa)	262-4
Veḷuvana	98-9, 108, 159, 172, 189, 201, 298, 337, 341, 394-5, 450, 469, 491, 508, 513, 515-7, 534

[Sa]

Sakka (devarājā)	8, 39, 40, 47, 57, 63, 80, 84, 92-3, 97-8, 218-22, 246, 333, 346, 372, 374-5
Sakkāra (nigama)	366, 368
Sakhilātherī	50
Saṅkassa (nagara)	209, 498-9
Saṅkha (brāhmaṇa)	54
Saṅkha (seṭṭhi)	491-4
Saṅcayabelatṭhaputta	535
Saṅjaya (uyyānapālaka)	173
Saṅjīvatthera	51
Saṅjīvamāṇava	537
Santatthera	47
Sabbakāmatthera	46
Sabbadassitthera	47
Sabbanāmātherī	48
Sabbamittatthera	52
Sabhiyatthera	49
Samaṅgatthera	49
Samālātherī	51
Samuddātherī	51

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sambalatthera	48
Sambhavatthera	42, 50
Saraṇa (nagara)	47
Saraṇa (rājā)	47
Saraṇaṅkara (Buddha)	52
Saraṇatthera	42, 46
Sallavatī (nadī)	58
Sahampatibrahmā	93
Sāketa (nagara)	326
Sākha (miga)	166-9
Sāgatatthera	36, 381-2
Sāgara (rājā)	47
Sāgaratthera	46
Sāmātherī	51
Sārambhabalibadda	397
Sāriputtatthera	8, 10, 11, 98-9, 107, 150, 159, 161-2, 178, 198-9, 233-4, 241, 328, 329, 341, 345, 366, 413, 415, 430, 432, 472, 500, 508, 516-7
Sālatthera	44
Sāvatti	89, 108, 111 (ādiṭṭhesu)
Sikhī (Buddha)	50, 52, 110
Siddhattha (Buddha)	48-9, 52
Siddhatthakumāra	66, 67, 70, 72, 83-9, 102-3
Sineru (pabbata)	218

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sirimā (devī)	42, 49
Sirivaḍḍha (setṭhi)	110
Silesaloma (yakkha)	290
Sivi (rājā)	54
Silavakumāra	279
Silava (nāgarājā)	338
Silava (rājā)	54
Sīvali (kumāra)	432, 434
Sīvalitthera	433
Sīvalītherī	41, 48
Sujā (itthī)	217, 220-21
Sujāta (Buddha)	45-7, 52
Sujāta (rājā)	48
Sujātatthera	45
Sujātā (dārikā)	79, 81
Sujātā (devī)	37, 45
Sujātātherī	43, 47
Sudatta (brāhmaṇa)	66
Sudatta (rājā)	42, 46
Sudattātherī	49
Sudattādevī	46
Sudassana (nagara)	46
Sudassana (cakkavattirājā)	50, 415
Sudassanatthera	46
Sudassanamahāvihāra	14-5
Sudassanādevī	47
Sudinna (rājā)	47
Sudeva	36, 44
Sudevatthera	41, 46

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Suddhodana (rājā)	19, 20, 59, 61, 64-6, 71, 78, 84, 99, 101, 152
Sudhamma (nagara)	43
Sudhammapāsāda	415
Sudhammarājā	43
Sudhammā itthī	217, 220
Sudhammātherī	47
Sudhammādevasabhā	220
Sudhammādevī	43
Sunakkhatta	413
Sunandarājā	37
Sunandātherī	36
Sunandādevī	47
Sunettatthera	43, 47
Sundarītherī	43
Sundarīnandā	501
Suppatīta (rājā)	50
Suppavāsā (upāsikā)	431-2, 434
Suphassādevī	48
Subhaddatthera	37
Subhaddātherī	42
Subhaddādevī	416-7
Sumaṅgalatthera	36
Sumaṅgalanagara	46
Sumaṅgalasetṭhi	110
Sumana (Buddha)	37, 42-3, 52
Sumanatthera	45
Sumanātherī	43

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa - Ha]

Sumittatthera	48
Sumedha (tāpasa)	13-5, 19, 20, 24, 30, 32
Sumedha (Buddha)	45-6, 52
Sumedha (brāhmaṇa)	4, 7
Suyāma	63
Suyāma (brāhmaṇa)	66
Surakkhitatthera	49
Surāmātherī	44, 46-8
Suruci (brāhmaṇa)	39
Susīmatāpasa	47
Sūriyakumāra	144, 150
Setakaṇṇika (nigama)	58
Sedaka (nigama)	417
Senā (nigama)	79
Seriva (ratṭha)	127
Soṇatthera	51
Soṇātherī	42
Sotthijatthera	51
Sotthijasetṭhi	110
Sotthiya	82
Sobhavatī (nagara)	51
Sobhita (nagara)	47
Sobhita (Buddha)	37, 43, 52
Sobhitatthera	47
Somanassakumāra	54
Haṃsavatī (nagara)	45
Hatthipālakumāra	54
Himavanta	7, 8, 10, 33 (ādiṭṭhesu)

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapothhakam, Syā = Syāmapothhakam,
Kaṁ = Kambojapothhakam, I = Inḡalisapothhakam, Ka = Kesuci
marammapothhakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapothhakesu
dissamānapāṭho.

Jātakatṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Akataññū mittadubbhī puggalo = Akataññum mittadubbhipuggalam (Syā)	340
Akāralope = Saralopena (Sī, Syā, I)	493
Akulīnānamyeva dassanti = Akulīneva vaḍḍhessanti (Sī) Kulīne chaḍḍessanti, akulīnānamyeva dassanti (Ka)	358
Agamaṁsu = Adaṁsu (Sī, I, Ka) Akaṁsu (Ṭī)	257
Aggiṁ Bhagavantam = Aggabhagavantam (Sī)	303
Agghāpaniko = Agghakārako (Sī, I)	140
Aṅgārakāsutaṭe = Aṅgārakāsuyā taṭe (Syā) Aṅgārakāsuyā āvāṭatire (Ka)	250
“Aṅguṭṭhigaṇanā”ti = Naṅguṭṭhagaṇanāti (Sī)	488
Aṅguliyaṁ pariyante katvā = Aṅguliyaṁ yantetvā (Sī, I) Parivattetvā (Syā)	442
Ajagarasappam = Agārasappam (Sī, I) Gharasappam (Syā)	394
Ajinacammajaṭamaṇḍalavākacīrāni = Ajinajaṭāvākacīrāni (Sī, I)	16
Añjanavane = Ajjunavane (Ka)	326
Aṭṭhasate = Aṭṭhasatam (Sī)	290
Aḍḍharattāpapāyī = Aḍḍharatte avapivatīti aḍḍharattāvapāyī (Sī, I)	179
Aḍḍharatte apāyinti = Aḍḍharatteva āpam apāyintipi (Ka)	179
Ati-accherakam = Ati-acchariyam (Ka)	297
Atikāruñṇaravo = Atikaruṇo ravo (Sī, I)	218

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atibalatāti = Atilapatāti (Ka)	457
Atibalavatāya = Atithaddhatāya (Sī, Syā)	347
Atibalasabhāvā = Atilapasabhāvā (Ka)	457
Attanova kamme = Attano balikammaṃ (Ka)	
Attano vapakammaṃ (Syā)	359
Attā = Attho (Ka)	285
Atthapaccatthikānaṃ = Aṭṭapaccatthikānaṃ (Syā)	357
Attheko = Atthesa (Sī, I)	516
Adamsu = Agamaṃsu (Sī, I)	324
Adassetvā osakkissatīti aṭṭhānametaṃ = Apassitvā na osakkissati, addhā etaṃ (Ka)	406
Adāsi. Satta rājāno satta rajjāni = Adāsi. Satta rajjāni (Sī) adāsi. Sakkattarajjāni (I)	333
Adukkhaṃ sukhaṃ = Adukkhamasukhaṃ (Sī, I)	4
Anatthagateyeveva = Dharamāneyeveva (Sī, Syā)	88
Anācerakule = Anācariyakule (Sī, Syā, I)	462
Anāthapiṇḍikassa mittam = Nicchayamittam (Sī, Syā, I)	466
Anārogye = Roge (Syā, Ka)	389
Anivattitatāya = Avatthitatāya (Sī, Syā, I)	496
Anivattitattā bhayabhīrutāya ca = Avatthitattā bhayabhīrutāya ca (Sī, Syā, I)	495
Anuggantvāva = Anugantvāva (Syā, Ka)	356
Anucārī = Anvacārī (Sī, Syā, I)	204
Anutappesīti = Anutapessasīti (Sī, I)	129
Anupakuṭṭho = Anupakuṭṭho (Sī, I)	3
Anurañjitaṃ = Anubyañjitaṃ (Sī, I)	15
Anūdakā = Anodikā (Sī, I)	325
Anekasakaṭapūramattā rattasāliyo = Anekasakaṭapūramatte rattasāliyo (Sī) Anekasatavāhapūraṇamattaṃ rattasālim (Ka)	343

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Anto = Dhātuyo anto (Sī, Syā, I)	93
Antoghaṭe = Antokuṭe (Sī, Syā)	162
Antoḍāho = Antosarīre sedo (Ka)	155
Andhāya = Andhagatāya (Ka)	304
Apaṭijagganatā = Appajagganatā (Sī, I)	13
Apaṇṇake ceva sapaṇṇake cāti = Apaṇṇakañceva sapaṇṇakañcāti (Ka)	121
Apapiddhanānākuṇapabharitaṃ = Vippaviddhanānākuṇapabharitaṃ (Sī, I)	72
Apphoṭenti = Apphoṭhenti (Sī, I) Appoṭhenti (Syā)	21
Abbhantare gahane nhānādihi = Abbhantarena gahanena taṇhādīhi (Ka)	507
Abyayataṃ = Abyāyataṃ (Sī, Syā, I)	522
Abhiññāsu pāramiṃ gato = Abhiññāpāramiṃ gato (Ka)	21
Abhiravanti = Padissanti (Ka)	22
Amātāpitarasaṃvaddho = Amātāpitari saṃvaddho (Sī, I) Amātāpitusaṃvaḍḍho (Syā)	462
Ayamevettha = Ayamettha (Sī, Syā)	417
Ayyāti = Ayanti (Sī, Syā, I)	246
Araññaṃ = Dāruvanaṃ (Sī, Syā)	336
Ariṭṭhapuraṃ = Andhapūraṃ (Sī, I)	127
Alābhī = Appalābhī (Ka)	252
Alābhesi = Alabbhesi (Sī)	209
Allasiṅgīveraloṇajīrakādayo = Addasiṅgīveraṃ loṇajīrakāya (Sī, I)	261
Avattharivā = Antarivā (Sī, I) Uttarivā (Syā)	235
Aviraddhaṃ = Aviruddhaṃ (Sī, Syā)	119
Asaddahitvā = Saddahitvā (Syā, Ka)	309
Asamo = Padumo (Ka)	44
Asā = Asātā (Sī, Syā, I, Ka)	306
Asātā = Asā (Sī) Āsā (I)	303, 305

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Asīti bhikkhusahassāni = Asīti bhikkhusatasahassāni (Sī, Syā)	50
Asīlañca = Asīliyañca (Sī, I)	250
Assamato = Assamapadato (Syā, Ka)	457
Ahaṃ = Esa (Sī, Syā)	240
Ahatasāṭake = Sāṭake (Ka)	478
Aho Buddhānaṃ balaṃ nāma acchariyaṇaṃ”ti = Aho Buddhā nāma acchariyamanussāti (Sī, Syā)	294

[Ā]

Ākaḍḍhāpemī”ti = Ākaḍḍhāpemīti āha (Syā, I, Ka)	329
Ākāraṇena = Ākārakena (Sī, Syā, I)	287
Ākāsanabhagatā = Ākāsenā gatā (Syā, Ka)	16
Āgacchantānañca = Āgacchantānaṃ (Sī)	244
Āpucchitthā”ti = Āpucchathāti (Syā)	335
Āmalakapupphappamāṇaṃ = Sāmalatā pupphapamāṇaṃ (Sī, Syā, I)	71
Ārādhanaṃ = Āvajjanaṃ (Sī) Paṇidhānaṃ (Syā) Āvapaṇaṃ (I)	339
Ārocesi = Rocesi (Sī)	223
Ālokapajjotakaro = Ālokamujjotakaro (Sī, Syā)	199
Āvijjhitvā = Āviñchetvā (Sī)	331
Āveṇikaṃ saṃghakammaṃ = Āveṇisaṃghakammāni (Sī, I)	516
Āveḷāveḷābhūtā = Āveḷāveḷā (Sī) Āveḷāveḷāya (Syā, I)	469
Āsanaṃ pattharāpetvā = Āsandiṃ santharāpetvā (Sī, I)	123
Āharāpetvā = Āṇāpetvā (Sī, Syā)	445

[I]

Iti āha iti āhā”ti = Itiha āsa itiha āsāti (Sī, I) Itiha iti āhāti (Syā)	476
Ito = Bhaddakappato (Ka)	2

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[I]

Imaṃ maggaṃ hanantena = Imasmiṃ magge vasantena (Ka)	291
Illiso = Illiso (Sī, Syā, I)	371

[U - Ū]

Ugghosayum = Ugghosisum (Ka)	87
Ugghosetvā = Pesetvā (Sī, I)	87
Ucchugaṇṭhikā = Ucchukhaṇḍikā (Ka)	359
Uttarivā = Patarivā (Sī, I)	18
Uttaripi = Uttarimpi (Sī, I)	371
Upakūḷitoti = Upakūlitoti (Sī, Ka)	
Upakuṭṭhitoti (Syā)	492
Upadhāyahaṃ = Upanidhāya (Ka)	56
Upasaṅkamantampi na olokento naṃ = Upasaṅkamantaṃ pana olokentova (Ka)	515
Upasaṅkamante = Upasaṅkamante upasaṅkamante (Sī, I)	84
Uppalakumudamālādhārino = Uppalakumudamālāmālino (Sī, I)	118
Uppāṭṭacchavigaṇḍasadiṣo = Uppāḍitachavikaṇḍusadiṣo (Syā)	528
Ubho = Manaṃ (Sī, I, Ka)	166
Ummaṅgā = Ummaggo (Sī, I)	203
Uracakkaṃ = Khuracakkaṃ (Ka)	438
Usabhāti-ādīni tīṇi = Usabhā rukkhādīni ekādasā (Sī, I)	366
Usumanikkhamanattamaṃ = Usumanibbāpanattamaṃ (Syā, Ka)	261
Ussāvabinduṭṭhānamattampi = Ussāvabindupatanamattampi (Syā)	
Ussāvabindugaṇhamattampi (Ka)	85
Ūkāmaṅgulagharagoḷikādīnaṃ = Ūkāmaṅkuṇagharaghoḷikādīnaṃ (Sī)	12

[E]

Ekakūṭāgāradvikūṭāgāra... = Ekakuḍḍakadvikuḍḍaka (Sī)	
Ekakuṭṭikadvikuṭṭika (Syā)	108
Ekataḷākepi ekasarepi = Ekataḷākasarepi (Sī, I)	360

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Ekadivaseyeva = Ekadivaseneva (Sī, Syā, I)	80
Ekasmiṃ passe = Ekasmiṃ padese (Ka)	361
Ekasmiṃyeva = Imasmiṃyeva (Sī, I)	109
Ekenūna-aṭṭhasatanaṅgalāni = Ekena ūnaṃ aṭṭhasataṃ naṅgalāni (Sī)	
Ekenūna-aṭṭhasatena naṅgalena (Ka)	67
Ettakamattasmiṃ = Ettakamattampi (Sī, Syā, I)	518
Eso = Esoti (Sī, I, Ka)	118

[O]

Okāse = Ākāse (Sī, I, Ka)	299
Odātavatthena = Vasanena (Sī, I)	81
Obhāsayamāno = Saṅkhobhayamāno (Syā)	
Khobhayamāno (Ka)	136
Orabhāge = Aparabhāge (Ka)	53
Olambakaṃ cārento = Olambakaṃ otārento (Sī)	
Olambaṇaṃ dhārento (Ka)	190
Ovaditvā = Vāretvā (Sī, I)	169
Ovādagahaṇāya = Ovādagamanāya (Syā, I)	489

[Ka]

Katṭhattharikaṃ = Taṭṭhikaṃ (Sī, Syā, I)	157
Katāpātarāso = Katabhattakicco (Ka)	107
Kathento = Kathetuṃ ārabhi (Syā)	355
Katthehi tātāti = Kassa katthehi tātāti (Sī, I)	309
Kadalimakūlamattā = Kandaḷamakulamattā (Sī) Kandamakuḷamattā (I)	290
Karonto = Kārento (Sī)	286
Kalīni = Khalitāni (Sī) Malināni (I)	493
Kasmā maṃ = Kasmā mā maṃ (Sī)	69
Kassapo nāma gottena = So Jino (Sī, Syā, I) Nāmena (Ka)	52

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāyabalūpapannāpi = Kāyūpapannāpi (Sī, I, Ka)	192
Kāyavivekāya = Kāyavivekassa ca ānisaṃsaṃ (Sī)	
Kāyavivekaṃ gantvā (Syā)	338
Kāraṇagavesakena = Kāraṇākāraṇagavesakena (Syā)	192
Kāḷadevīlo = Kāḷadevalo (Sī, Syā)	64
Kāḷapakkho vā juṇhapakkho = Kāḷapakkhe vā	
juṇhapakkhe (Sī, I, Ka)	182
Kāḷamahāmacchaṃ = Kāṇamahāmacchaṃ (Sī, I)	238
Kim imaṃ akāraṇena nāsemi = Iminā kāraṇena nāsemi (Syā)	
Iminā kāraṇena na demi (Ka)	448
Kim nu kho = Kim kato nu kho (Sī)	460
Kiñci avatvā gantuṃ ayuttaṃ, evaṃ = Kiñci avatvā eva (Sī, I)	343
Kittakampi samānaṃ = Ettakampi pamānaṃ (Ka)	40
Kinnarilīlāya = Kinnaralīlāya (Sī, I)	309
Kiliṭṭho hi = Kiliṭṭhe ca (Sī) Kiliṭṭho ca (Syā)	10
Kilesavasena = Kilesaparidevanaṃ (Sī)	
Kilesaparidevitaṃ (Syā, I)	227
Kīḷamaṇḍale = Keḷimaṇḍale (Sī, I)	151
Kīḷitukāmatā cittaṃ = Kīḷitukāmatā (Sī, Syā, I)	62
Kuṇḍapūvaṃ = Kaṇaṃ pūvaṃ (Sī, I)	448
Kumudapattasaṇṭhānathalena = Kumudapattasaṇṭhānaphalena (Syā)	171
Kulaṃ = Nāmaṃ (Sī, I)	480
Kulaputtaṃ = Puttaṃ (Sī, I)	388
Kulasampadāya = Kusalasampadāya (Ka)	149
Kūṭaṃ karonto viya = Taṃ karonto (Sī, I)	486
Keḷimaṇḍalaṃ = Kīḷamaṇḍalaṃ (Ka)	403
Ko cāyaṃ eḷālukoti = Ko cāyaṃ lālakoti (Sī, I)	
Koci ayaṃ nu eḷālukoti (Syā)	221
Koṭṭhakapūraṇaṃ = Tucchakoṭṭhake pūraṇena (Sī)	247

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kodhavasenāpi pana = Kodhavaseneva (Ka)	413
Kosiyabrāhmaṇadhītā = Kosiyabrāhmaṇī bhītā (Sī)	490

[Kha - Ga - Gha]

Khalitavaḍḍhakī = Palitavaḍḍhakī (Sī) Phalitavaḍḍhakī (I)	265
Khumṣento = Vañcento (Sī, Syā, I)	377
Gaganamajjhe = Gaganatale (Ka)	165
Gaccha = Añcha (Sī, Syā)	208
Gaṇato parihīno = Ñātisaṃghaparihīno (Ka)	160
Gataṭṭhānaṃ = Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)	484
Gatāya = Gatena (Sī, I)	309
Gantvā = Gahetvā (Ka)	373
Gandhapañcaṅgulikaṃ katvā = Gandhena pañcaṅguliṃ datvā (Sī, I)	208
Gahananissitaṃ = Gehanissitaṃ (Sī)	174
Gāthāya sambandhadīpakehi = Gāthābandhadīpakehi (Sī, I)	3
Gāthāsambandhena = Gāthābandhanena (Sī, I)	3
Gāmakaraṃ = Gāmantaraṃ (Ka)	437
Gāmaṇḍalā upāgantvā = Gomaṇḍalā upagantvā (Sī, I)	56
Gilitakāle = Galitakāle (Sī)	260
Guṇaṃ kathayamānā = Guṇakathāya (Sī, I)	430
Geṇḍumayāni = Bheṇḍumayāni (Sī, I)	409
Gocaralābhā pana = Gocaragāmagamana (Ka)	161
Gosālaṃ = Gopallikaṃ (Sī, Syā, I)	411
Gosālāya = Gopallikāya (Sī, Syā, I)	411
Ghurughurupassāsā = Gharugharu-assāsapassāsā (Ka)	177

[Ca]

Caṅkamantoyeva aṭṭhāsi = Caṅkamaṃyeva adhiṭṭhāsi (Sī, I)	351
Cattāri = Pañca (Sī, I)	366
Candanīharaṇūpamāya = Candanīharaṇūpamā ca (Syā, Ka)	170

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Campakā = Rambhā (Ka)	51
Cammakuṭe = Cammaṇḍe (Sī, I)	268
Carāpesuṃ = Vādāpesuṃ (Sī)	464
Cāṭikahāpaṇādivasena = Māsakakahāpaṇādivasena (Ka)	216
Cāpi mantī = Jotimanti (Ka)	66
Cittameva = Cittampi (Sī)	372
Citrapekhuṇaṃ = Citrapakkhakaṃ (Ka)	223
Cirasanthutaṃ = Cīrasanthavaṃ (Ka) Cīrasanthunaṃ (I)	387
Cumbaṭakakalahāṃ = Cumbuṭakasāṭakakalahāṃ (Ka)	224
Cūḷasīlaṃ = Cullasīlaṃ (Sī)	293
Cetaraṭṭhaṃ = Cetiyaṭṭhaṃ (Sī, I)	271

[Cha]

Chaṭṭhe vasse = Chabbasse (Ka)	79
Chaḍḍanakāle = Chandādivasena gahaṇakāle (Ka)	365
Chaḍḍāpeti = Chindāpeti (Ka)	378
Chaḍḍessāmi = Siṅcissāmi (Ka)	256
Chahi kalāhitibhoti = Kalāhatibhoti (Sī, Syā, I)	179
Chijjante = Chindantena (Syā) Chindante (Ka)	464
Chetvā = Bhetvā (Sī, I)	1

[Ja - Jha - Ḍa]

Jaraṃ = Vināsabhāvaṃ (Ka)	76
Jātito = Nābhito (Sī, Syā, I)	256
Jānāma = Jāniṃ (Sī, I)	141
Jigucchiya = Jigucchiyaṃ (Ka)	6
Jiṇṇāya = Jiṇṇāsāya (Sī)	315
Jinitvā = Jānitvā (Sī)	311
Jhānasukhaphalasukheneva = Jhānasukhena maggasukhena phalasukheneva (Sī, Syā)	92
Ḍiṇḍimaṃ = Deṇḍimaṃ (Sī, Syā)	376

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Takkaṃ vikkiṇitvā jīvātīti = Takkabhatiyā jīvitattā (Ka)	314
Takketvā = Adhiṭṭhitaṃ nāma dassetvā unnaditvā (Sī, I)	
Abhītasīhanādaṃ nāma dassento unnaditvā (Syā)	291
Tattheva = Tattha vā (Syā)	499
Tathā sītena = Vātasītena (Syā)	414
Tadā = Dānassa (Ka)	86
Tantavītaṭṭhānaṃ = Tantavinanaṭṭhānaṃ (Sī) Tantavitataṭṭhānaṃ (Syā)	378
Tapussabhallikā = Tapassubhallikā (Sī, I)	93
Tappati = Tapati (Sī, Syā, I, Ka)	397
Tamantarahitaṃ = Samantarahitaṃ (Sī, Syā, I, Ka)	36
Tasitā tāsappattā = Bhītatasitā utrāsappattā (Syā)	
Bhītā bhayappattā (Ka)	362
Tā devatā = Tāvadeva (Ka)	59
Tālakkhandhasadisena = Tālakandasadisena (Ka)	529
Tāva nibbatti = Tāva uppatti pabbajjā ca (Ka)	130
Tikhiṇasakkharaṃ = Tiyaṃsaṃ sakkharaṃ (Sī, I)	442
Tiṇapalālādīneva = Tiṇapalāsādīneva (Syā)	
Tiṇapaṇṇādīneva (Ka)	213
Tiṇasseva = Bahutiṇasseva (Sī, Syā, I, Ka)	313
Tibbarāgajātikā = Tibbarāgā dujjātikā (Syā, Ka)	362
Tiracchānahatthagataṃ bhaṇḍaṃ = Tiracchānahatthūpagatabhaṇḍakaṃ (Sī)	407
Tumhākaṃ = Amhākaṃ (Syā, Ka)	224
Tumhākaṃ senāsanasmā = Tumheke senāsanassa (Sī, I)	178
Tettiṃseva = Tiṃseva (Sī, I)	215
Temitukāmovā temeti = Ye temitukāmā, te temeti (Ka)	103
Telayante = Telayantaṃ (Syā, Ka)	31
Tosento = Posento (Ka)	170
Thambhe = Atṭhimhi (Ka)	528

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dadamāno agamāsi = Dadamāno parikkhayam nāgamāsi (Ka)	370
Dadhippayam = Dadhimpayam (Sī, Syā, I)	474
Dasakoṭisahassapurisānam = Dasapurisakoṭisahassānam (Sī, I)	74
Dasantena vā veḥetvā = Dussante vā bandhitvā (Ka)	6
Dasa vassasahassāni = Dvādasa vassasahassāni (Ka)	193
Daharittthiyā = Bhariyāya (Ka)	309
Dāmā ca Samālā = Rāmā ca Surāmā (Ka)	51
Dāsakammakarā ca = Dasakammakarādayo ca (Syā)	372
Diṭṭhadiṭṭheyeva = Diṭṭhe diṭṭheyeva (I)	202
Diṭṭhadiṭṭhoyeva = Diṭṭhadiṭṭheyeva (Syā, Ka)	326
Dibbagandhagandhitam = Dibbagandhādīnam (Ka)	112
Disvā = Vanditvā (Ka)	335
Devadattassa = Devadattena (Syā, Ka)	516
Desessanti = Dassanti ceva dātukāmā ca hontīti desessanti (Sī, I, Ka)	
Dassanti ceva dāpessanti ca (Syā)	360
Dvādasanipāte = Soḷasanipāte (Sī, I, Ka)	159
Dve tayo = Dve tayoti (Sī, Ka)	477
Dve bhāgā = Vaggā (Sī, I)	252

[Dha]

Dhajānam paṭākānam ramsiyo = Dhajānam paṭākā (Ka)	88
“Dhan”ti sadde = “Ṭan”ti sadde (Sī, I) Thaddhasadde (Syā)	305
Dhamanto = Dhamamāno (?)	84
Dhammagaṇḍikaṭṭhāne = Dhammabhaṇḍikaṭṭhāne (Ka)	167
Dhammasudhammatāya = Dhamme sudhammatāya (Ka)	343
Dhammaseno ca = Dhammadevo ca (Ka)	41
Dhāruṇhopi = Taruṇopi (Ka)	192
Dhīrapurisehi = Vīrasappurisehi (Ka)	11
Dhutaṅgadharassa = Dhutavādissa (Sī, I) Dhutavādassa (Syā)	146
Dhuravāto = Purato vāto (Ka)	116

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Dha]

Dhuvabhattāni = Dhurabhattāni (Sī)	475
Dhūmaṇṇ = Dhūpaṇṇ (Sī)	423
Dhūmehi = Dhūpehi (Sī, Syā)	75

[Na]

Na otarīti = Na otiṇṇoti (Syā, Ka)	299
Na kathesi = Na sameti (Ka)	474
Na karissanti = Na rakkhissanti (Syā)	357
Na tumhākaṇṇ, amhākaṇṇ = Na tumhākamamhākaṇṇ (Sī)	363
Na te puttena migamāyā uggahitāti = Na te putto migamāyaṇṇ uggahitāti (Ka)	176
Na paṭipattisādhako = Paṭipattisārako (Sī, I)	442
Namassanādino = Namassanādito (Sī, I)	1
Na labhissathāti = Na labhathāti (Sī, Syā)	169
Navabhājane upanītamatte = Navabhājanesu upanītamattesu (Syā, Ka)	80
Navutikoṭimabodhayi = Satasahassaṇṇ abodhayi (Sī, Syā, I)	35
Na hontīti = Na honti (Sī)	75
Naḷavanam = Tālavanam (Sī, I)	218
Nā'guṭṭhigaṇaṇam = Naguṭṭhagaṇaṇam (Sī, Syā) Nā'ṇaguṭṭhigaṇaṇam (Ka)	488
Nānappakārena = Nānappakārehi (Sī) Nānappakāraṇṇ (Syā)	359
Nāma = Nāmetaṇṇ (Sī, I) Nāmekam (Ka)	306
Nāma sadutiyakavāsoti = Nāmesa dutiyakavāso (Ka)	12
Nikkhipitum = Pakkhipitum (Sī, I)	168
Niggahitvā = Gahetvā (Sī, I) Niggahetvā (Syā)	287
Niccaṇṇ lālakoyeva = Niccalolukoyeva (Syā)	472
Nittharati = Niṭṭhāpeti (Ka)	378
Nitthunanto = Tintinanto (Sī, I)	260
Niddāyitum = Pacalāyitum (Sī, I)	407
Niddāyitvā = Niḍḍāyitvā (Sī, Syā, I)	231

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nipannakavasenāti = Gonisinnakavasenāti (Sī)	
Gonipannākārenāti (Syā)	179
Niplavitam̐ = Viplavitam̐ (Sī, I)	344
Nimittānam̐ = Purisānam̐ (Sī) Parisānam̐ (Syā)	67
Niyyādeyyāmāti = Niyyādessāmāti (Sī) Niyyādemāti (Ka)	166
Nirumbhitvā = Sannirujjhitvā (Ka)	73
Nivatthavatthāni = Vatthābharaṇāni (Ka)	87
Nivattā = Anativattā (Sī) Ativattā (I)	68
Nisīditvā = Nisīdiṃsu (Ka)	383
Nīcamittam̐ = Nicchayamittam̐ (Sī, Syā, I)	467
Nīlavāham̐ = Nīlavāhinim̐ (Sī) Telavāham̐ (I)	127
Nerañjarāya tīram̐ = Nerañjarābhimukham̐ (Ka)	81
Nhātavilitto = Nhātānulitto (Sī) Nhātānuvilitto (Syā)	422

[Pa]

Pa-ādātave = Pādātave (Sī, Syā)	206
Paccamāne = Sijjamāne (Sī, I) Nipajjamāne (Syā)	529
Paccāharissāmi = Paccāvamissāmi (Sī, Syā)	329
Paccāharissāmīti = Paccāvamissāmīti (Sī, Syā)	329
Paccekabuddhamuni = Paccekamuni (Sī, Syā)	125
Pacchimabhāge = Pacchimabhāgena (Sī)	452
Pacchiyam̐ = Makkhikam̐ (Sī, I)	444
Pañca paṇṇāni phalādīni = Pañca phalāni tiphalādīni (Sī)	
Pañcavaṇṇāni phalādīni (I)	489
Pañca sīlāni na rakkhāpessāmīti = Sīlāni rakkhāpessāmīti (Sī, I)	
Idāni pana no pañcasīlāni	
rakkhāpessatīti (Syā)	216
Pañcasugandhikasuparibhāvitam̐ = Pañcasugandhikaparivāsam̐ (Sī)	
Pañcasugandhikaparivāram̐ (Syā, I)	283
Pañcāvudhakamme = Pañcāvudhakammena (Ka)	290

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paññāpadaṭṭhānāya = Paññāpanapaṭṭhapanāya (Sī, Syā, I)	300
Paññāya mānāni pañca pasādāni = Paññāyamāna pañcapasādāni (Sī, Syā, I)	338
Paṭahabherim̐ = Pahaṭabherim̐ (Syā, Ka)	376
Paṭikkamanūpāyaṃ = Paṭikkhipanūpāyaṃ (Sī, Syā, I)	468
Paṭikkhipi = Pakkhipimsu (Ka)	78
Paṭisaraṇoti = Paṭisaraṇanti (Syā, I, Ka)	373
Paṭṭikāmañcakeyeva = Mattikāmañcakeyeva (Ka)	106
Paṭṭhayamāno = Paridevamāno (Sī, Syā, I)	525
Pathavi-undriyanasaddo = Pathavi-udriyanasaddo (Sī, I)	83
Paduṭṭhā kammantā = Paduṭṭhakammanto (Sī) Paduṭṭho kammanto (I)	509
Pabodhetum̐ = Pabodhetvā (Sī)	386
Pabodhetvā = Sambodhetvā (Sī, I)	159
Pabbatapāde = Pabbatapapātā (Sī, I) Pabbatā (Syā)	470
Parato = Purato (Syā, Ka)	257, 438
Paramakasimānappattakāyassa = Paramakisappattakāyassa (Ka)	78
Paramatthapāramī = Paramatthapāramitā (Sī)	54
Paramadhitindriyā = Parivāritindriyā (Sī) Paramajitindriyā (Syā)	383
Pararakkhakā = Paraṃ rakkhakā (Sī, I) Paraṃ rakkhitā (Ka)	351
Pariccajanti = Pariccajantā (Sī, I)	178
Parīṇatathaddhatīṇe = Purāṇe thaddhatīṇe (Ka)	115
Paripakke ñāṇe = Paripakkañāṇena (Ka)	106
Paripīlito = Paṭipīlito (Sī, I, Ka)	6
Pariyāyā = Pariyāyena (Ka)	90
Pariharitabbo = Hāretabbo (Sī)	417
Parodi = Roditum̐ upaṭṭhito (Sī, Syā, I)	65
Palālam̐ = Palāsam̐ (Syā, Ka)	429
Pasāriyittha = Pasārayittha (Ka)	152
Pasāretvā = Gantā (Sī, I)	482
Pasīdantena = Pasīdanto (Syā, I)	413

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Passantasseva = Passantassa passantassa (Sī, I)	128
Pahūtamaṁsaṁ = Bahukaṁ maṁsaṁ (Ka)	528
Pāṭiyekkasannivesane = Paṭipāṭiyā ekasannivese (Ka)	108
Pādamolamba = Pādamolubbha (Sī, Syā, I, Ka)	258
Pādena paṁsum gahetvā = Pādesu gahetvā (Sī, I)	
Paṁsum gahetvā (Syā)	180
Pānabhojanaṁ = Pāṇabhojanaṁ (Sī)	220
Pāraṅgate aṭṭhasatabrahmaṇe = Pārage aṭṭhuttarasataṁ	
brahmaṇe (Sī)	65
Pārāvatassa = Pārāpatassa (Sī, I)	261
Pāvussakamegho = Kappapāvussakamegho (Ka)	111
Pāsāṇasakalikā = Pāsāṇapapaṭikā (Ka)	184
Pāsādamaho = Vihāramaho (Ka)	109
Pivantiyo = Pivantā (Sī, I)	356
Pisituṁ = Vāsituṁ (Ka)	478
Pisuṇā mittabhedikā = Pisuṇā ca vibhedikā (Sī, Syā, I)	316
Pīḷiyasetṭhi = Piliyasetṭhi (Sī, Syā, I)	491
Puthujjanapucchāpaṇcakaṁ = Puthujjanapucchakaṁ paṇhaṁ (Sī, I)	
Puthujjanapaṇcakapaṁ (Syā)	430
Punapi tehi = Puna jitehi (Sī, I)	332
Pupphitakusumānaṁ = Pupphanakusumānaṁ (Sī)	38
Pubbuḷā = Bubbulā (Sī, I)	80
Purato = Parato (Sī, I)	118
Purato = Parato (Sī, I)	273
Purāṇapaṇṇe viya anapekkhā = Purāṇapaṇṇaṁ viya pariccajitvā	
anapekkhā (Ka)	81
Purimadivase = Purimataradivase (Sī, I)	366
Purisantaraṁ agataṁ = Purisantara-anāgataṁ (Ka)	308
Pesento = Pājento (Sī, Syā)	197

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pesento = Pājento (Sī)	373
Pothayamanvacārī = Pothayamānucārī (Sī, Syā, I)	204

[Pha - Ba]

Phalaṃ pāpeyyāti = Phalaṃ pāpetīti (Sī)	
Kaliṃ pāpeyyāti (Syā)	514
Phalarasena = Palāsena (Sī, I)	533
Balanāyako hutvā = Balanāyake gahetvā (Sī, Syā)	118
Buddhabījaṃ kira = Buddhabījaṅkuro (Sī, Syā, I)	21
Bodhisattaṃ = Bodhisattassa (Sī)	36
Byāmapabbhāparikkhepasamaṅgībhūtāya = Byāmapabbhāparikkhepa- samupaguḷhāya (Sī, I)	103
Brahmarūpavaṇṇaṃ = Brahmarūpīvaṇṇaṃ (Sī, I)	107
Brahmalokūpagā = Brahmalokaparāyaṇā (Sī, Syā, I)	316
Brāhmaṇīpi = Brāhmaṇīpi idāneva me putto āgatoti (Syā, Ka)	327

[Bha]

Bhaginiputtosi vata me tvanti = Piyamātulako atibhaginiputtosi me tvanti (Sī, I)	239
Bhaṇḍito = Bhaṇḍiketo (I) Caṇḍīkato (Syā, Ka)	319
Bhājanāni = Bhojanāni (Ka)	478
Bhikkhusaṃghassa = Buddhapamukhassa saṃghassa (Sī)	109
Bhogagāmaṃ = Gāmakaṃ (Sī, I)	386
Bhojjho = Bhojjo (Sī) Gojo (Ka)	195

[Ma]

Maggapaṭipannassa issarassa bheriṃ = Maggapaṭipannaṃ issarabheriṃ (Sī, I) Maggapaṭipanna- issarabheriṃ (Syā)	301
Maghadevo = Makhādevo (Sī, I)	154

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma - Ya]

Matthakena = Matthakamatthakena (Sī, I)	218
Manam = Mam (Sī, I)	15
Mayhamevesa = Mayhamevettha (Sī, I)	298
Mahallakakāle = Mahallakā (Sī, I)	327
Mahāgeṇḍukappamāṇo = Mahābheṇḍukappamāṇo (Sī, I)	229
Mahājanakāyassa = Mahāsamayaṃ (Sī, I) Mahāsamajjaṃ (Pāliyaṃ)	417
Mahādāho = Mahādāvo (Sī, Syā, I)	228
Mahānidhiṭṭhānāni = Mahānidhānāni (Sī)	464
Mahāmuni = Tadā Muni (Sī, Ka)	35
Mahāvilopaṃ = Mahāvināsaṃ (Ka)	352
Mahisāsakumāroti = Mahimsāsakumāroti (Sī, I)	
Mahissāsakumāroti (Syā)	143
Mahilāmukho = Mahilāmukho (Sī, I)	204
Mākāsi = Mā abhāsi (Sī)	28
Mā cintayittha = Mā cintayi (Sī)	354
Mā me = Māyime (Sī, I, Ka)	219
Mā yajīti = Mā yajāti (Sī, I) Nāma jahāti (Ka)	365
Mittassa = Mittarase (Sī, I) Mittasseva (Syā)	387
Mukkhakotipi = Mukkhakotipi (Sī) Samukkhakotipi (Syā)	467
Muttamatteyyeva = Muñcante muñcanteyyeva (Sī) Muñcanteyyeva (Ka)	196
Mūsikādarim = Mūsikāgāraṃ (Ka)	487
Meghapādā pacchijjissanti = Meghapādā ca chijjissanti (Sī, Syā, I)	355
Mettacittena = Mettacittaṃ (Sī, I)	94
Mocesim = Mocayim (Sī, I)	55
Yakkhabhakkhā = Yakkhabhattaṃ (Sī, I)	114
Yajissāmāti = Yajāmāti (Sī)	354
Yathā = Yathā vā (Sī) Athavā yathā (Syā)	204
Yamhi kāle = Yadā vasī (Sī, Syā, I)	35
Yavasam = Yavasāsaṃ (Ka)	357
Yassa etc = Yassete ca (Syā, Ka)	300

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vaṅkagatī = Vaṅkagatā (Sī, Syā) Vaṅkanadī (Ka)	308
Vaṭṭitāya = Valitāya (Sī, Syā, I)	461
Vaṭṭetvā = Valetvā (Sī, I)	362
Vattati = Vaḍḍhati (Sī, I)	212
Vattum = Gantum (Syā)	535
Vadeyya = Vadeyyum (Sī, I)	417
Vanappatiṃ = Vanappatinti (Sī, Syā, Ka)	347
Varapallaṅko ca = Dhirapallaṅko (Ka)	89
Varuṇakaṭṭhabhaṅjova = Varaṇakaṭṭhabhaṅjova (Sī, Syā, I)	337
Varuṇarukkhaṃ = Varaṇarukkhaṃ (Sī, Syā, I)	336
Valāhakaṃ = Nīlasāṭakaṃ (Ka)	348
Valāhakapantiṃ = Valāhakapaṭalapantiṃ (Ka)	251
Vasati = Vasitvā (Sī)	413
Vasanaṭṭhānaṃ yeva = Devaṭṭhānameva (Sī, Syā, I)	385
Vāgurāni ādāya	
muggarādinānāvudhahatthā = Nāgare ādāya muggarādinānāvudhahatthā	
(Sī, I) Vākuraṃmuggarādīni ādāya	
āvudhahatthā (Ka)	167
Vāsabhakhattiyaṃ = Vāsabhakhattiyāya vatthum (Sī, I)	150
Vāḷa ca lapasakkharā = Vāḷa ca palasakkharā (Sī, Syā, I)	
Vāḷa capalasakkharā (Ka)	313
Vikatthitaṃ = Vikatthikaṃ (Sī, I)	377
Vikulāvā = Vikkulavā (Ka)	219
Vikkiṇante = Vikkiṇantaṃ (Ka)	360
Vicāretvā = Vidhāretvā (Sī, I)	359
Vijahanteyeva = Vijahante vijahanteyeva (Sī)	340
Vijātirājāno = Adhammikaṛājāno (Syā, Ka)	358
Vinetvā = Cintetvā (Sī, I)	248
Viraddhaggāhena = Viruddhaggāhena (Sī, Syā)	114
Vilapamāno = Vippalapamāno (Sī, Syā, I)	382

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vilumpitvā bandhitvā = Vilumpitvā vadhitvā (Syā)	
Vilumpitvā (Sī, I)	376
Vivaṭena = Vaṭṭakatena (Sī, I)	240
Vivaṭṭati = Nivattati (Ka)	528
(Visapattāni visapupphāni visaphalāni visamadhūni hontiyeva) = () Natthi I-potthake.	288
Visamacakkhukā = Visamacakkhulā (Sī)	374
Vissakammadevaputtaṃ = Vissukammadevaputtaṃ (Syā)	
Visukammadevaputtaṃ (Ka)	8
Vissatṭhamālāguḷo = Vissatṭhamālāguḷaṃ (Sī, Syā, I)	61
Vissamitvā = Samassasitvā (Sī)	191
Vedabbaṃ = Vedabbhaṃ (Sī, I)	270
Veḷuvane = Sītavane (Sī, Syā, I)	108
Vossaggatthe = Vavassaggatthe (Sī, I)	250

[Sa]

Sakalarukkhaṃ = Sakalarukkhamūlaṃ (Ka)	80
Sakkāraṃ = Sakkharaṃ (Sī) Sakkaraṃ (Syā, I)	366
Saṅkaḍḍhitvā = Saṅkaḍḍhitvā pupphapacchīyā gahetvā gacchantī sodhanakāle (Sī, I)	310
Saṅkhipitvā = Pakkhipitvā (Sī)	294
Saccakiriyamanuttaraṃ = Saccakiriyamanuttamaṃ (Sī, Syā, I)	230
Saccapāramīti = Paramatthasaccapāramīti (Sī)	55
Sacco = Sabbo (Syā)	230
Sajaṅghacammaṃ = Sakhuragaṅghacammaṃ (Sī)	520
Sañchannasarīrattā = Saṃbhinnasarīrattā (Sī) Sussinnasarīrattā (Syā)	
Saṃbhinnasarīrattā (I)	529
Saṭṭhivassattherā = Vassasatikattherā (Sī, Syā, I)	99
Saṇṭhahimsu = Santharimsu (Ka)	83
Saṇṭhātum = Sandhāretum (Ka)	463

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Satiṃ = Dhiṭiṃ (Sī)	283
Satta divase sattovāde atikkanto = Satta divase satta vāre atikkanto (Ka)	
Satta divase atikkante (Syā)	176
Satta satta = Satapattāni (Ka)	61, 88
Sattahi kālātikkantaṃ = Sattahi kalāhatikkantaṃ (Sī, I)	
Sattakālehatikkantaṃ (Syā)	176
Sattuṃ = Sapattaṃ (Sī, I)	315
Satthavāhakule = Setṭhikule (Sī, I)	288
Sadisam = Nibbisesam (Sī, I)	372
Santarabāhiraṃ = Santarabāhirato (Ka)	142
Santikā labhitvā = Santikaṃ gantvā goṇaṃ labhitvā (Sī, I)	207
Sannipatitā = Sannipatitvā (Syā, Ka)	325
Sannipatitvā = Sannipatitā (Sī, I)	430
Sannirumbhitvā = Sannirundhitvā (Ka)	124
Sapattarājānaṃ = Sāmantarājānaṃ (Ka)	380
Sabbaññutappatti = Sabbaññutaṃ adhigataṃ (Ka)	2
Samaṅgo = Sambhavo (Sī, Syā) Sumano (Ka)	49
Samālapimsu = Sammālapimsu (Syā) Ālapimsu (Ka)	60
Samiñjitvā = Sammiñjetvā (Sī) Sammiñjitvā (Syā)	339
Samujjotitasappabhāsacitto = Samujjotitasappa-	
bhāsakatacitto (Sī, Syā, I)	295
Samuddapiṭṭhe = Samudde (Sī, Syā)	257
Samotataṃ = Samotakaṃ (Syā) Sammākataṃ (Ka)	199
Sampattānubhāvo = Jhānasamāpattānubhāvena (Syā, Ka)	331
Sambandhattā = Sambaddhattā (Sī)	346
Sambhūtena = Tathā tena (Ka)	2
Sammajjitvā = Pamajjitvā (Ka)	357
Sammasaddena = Gītasaddena (Sī, I)	3
Sammasantassa = Sammasantassa sammasantassa (Sī)	88
Sammukhā bhavituṃ = Sammukhāva ṭhātuṃ (Sī, I)	131

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Salalarukkho = Sālarukkho (Sī, Syā)	45
Sallakaṇḍinanti = Sallaṃ kaṇḍinanti (Sī, I, Ka)	171
Sallavatī nāma = Saḷalavatī nāma (Sī)	58
Sassapākasamaye = Sassasamaye (Sī, Syā)	160
Sahaṃ = Cahaṃ (Sī, Syā, I)	4
Sahapaṃsukīḷiko = Sahapaṃsukīḷako (Syā)	
Sahapaṃsukīḷito (Sī, I)	385
Sahassiyamhi lokamhi = Dasasahassilokamhi (Ka)	21
Sāgato = Sobhito (Ka)	36
Sādhavā = Sodhetvā (Syā) Netvā (Ka)	247
Sā pana udañcanī viya, udakaṃ	
viya ghaṭikā = Sā pana udañcanī udakaṃ viya ghaṭikāya (Sī, Syā)	
Sā pana udañcanī viya udañcanī udakaṃ viya	
ghaṭikā (Ka)	441
Sāsikāti = Sālīkāti (Sī, Syā, I)	455
Siddhattho nāma nāyako = Siddhattho Lokanāyako (Ka)	48
Sinerupabbatapāde = Sinerupapāte (Sī, I)	218
Sindhavatāya = Siṅgāratāya (Sī, Syā, I)	200
Sippaṃ = Puññasippaṃ (Sī, I)	256
Sivathikapayāto = Sivathikaparāyaṇo (Sī, I)	163
Sivijātake = Sivirājajātakāle (Ka)	40
Sīsaṃ parisambāhi = Sīse pahāraṃ sambāhi (Sī, I)	
Paharitasīse parisambāhi (Ka)	311
Sukumālā = Sukhumālā (Syā, Ka)	421
Sukhaṃ = Sukhadukkhāṃ (Ka)	400
Sujāti = Sujātāti (Sī, Syā, I, Ka)	217
Sutapubbanti = Sutapubbaṃ (Sī)	118
Suddhavihārinā = Saddhivihārinā (Sī, I)	2
Suddho = Buddho (Sī, I)	98
Sundarataro. Evaṃ hi vadamānā = Sundarataraṃ etanti vadamānā (Ka)	344
Supaṇṇasaṃghāpi jayaṃ = Jayaṃ tadā supaṇṇasaṃghāpi (Ka)	87

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Surattadupaṭṭam = Rattadupaṭṭam (Sī, Syā)	349
Suvaṇṇakaṭṭisanthārena = Suvaṇṇaṭṭhikasanthārena (Sī, I)	
Suvaṇṇakaṭṭasanthārena (Ka)	110
Suvaṇṇakārapubbakam = Suvaṇṇakāraputtam (Sī)	
Suvaṇṇakāraputtakam (Ka)	198
Suvaṇṇatārahacitacelavitānam = Suvaṇṇatārahavicittam	
celavitānam (Ka)	194
Suvaṇṇapādukaṇca = Suvaṇṇapaṭṭakaṇca (Sī)	51
Susinno = Susīto (Sī, Syā, I) Susindo (Ka)	414
Sūcighaṭṭikāni = Sūcighaṭṭikam (Ka)	367
Sūtamāghadhādīsu = Sūtamāghatantakādīsu (Syā, I)	
Sutamaṅgalikādīsu (Ka)	71
Sedakam = Setakam (Sī, Syā)	417
Sepaṇṇi = Sepaṇṇim (Sī, Syā)	190
Serivanāmakena = Serivā nāma (Sī, I)	127
So = Sa (Sī, I, Ka)	396
Sokassatthāya macchassa assāsatthāya	
devam vassāpehi = Sokassatthāya pāpaya (Sī) Sokassatthāya	
macchassa assāsatthāya (Syā)	350
Sotthijo = Sotthiyo (Sī, Syā, I)	110
Sotthiyo nāma = Suddhiyo nāma (Ka)	82
Sodhetvā = Sādhettvā (Sī)	247
Sosinno = Sosīto (Sī, Syā, I) Sosindo (Ka)	414

[Ha]

Haṁci tuvaṁ evamaññasīti = Haṁsi tvaṁ maññasīti (Sī, I)	449
Haṭṭhatuṭṭhena = Haṭṭho haṭṭhena (Sī)	21
Hatappaṭṭaṭṭhāne tiṭṭhatīti = Puttaṭṭhāne na tiṭṭhatīti (Syā, Ka)	376
Hatassa = Āhatassa (Ka)	438
Hatthapatham upagañchi = Hattham upagatā (Ka)	62

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ha]

Hatthipoto = Peto (Syā, Ka)	534
Hannaṃ suhannaṃ nāma = Hadanaṃ suhadaṃ nāma (Ka)	446
Hassavasenāpi = Hāsavasenapi (Ka) Hāsanavasenapi (Syā)	465
Hitūpacārassa = Hitūpakārassa (Ka)	188
Himavantatāpasam = Sīlavantatāpasam (Sī, Syā, I)	533
Himavantappadese = Himavantapasse (Sī, I)	234
Hetusampannassāpi = Hetusampannepi (Sī) Hetusampannenapi (I)	18
Hemavantikā = Hemavatakā (Sī, I) Himavantakā (Syā)	532

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhankā	Paṭhamapādā	Piṭṭhankā
[A]		[A]	
Akataññussa posassa	340	Advejjhavacanā Buddhā	24
Akilāsuno vaṇṇupathe		Anantādīnavo kāyo	163
khaṇantā	125	Anavatṭhitacittassa	424
Akusalehi dhammehi	126	Anavassutacittassa	424
Akkamitvāna maṃ Buddho	17	Anāsavā vītarāgā	20
Akkhī bhinnā paṭo natṭho	509	Aniccā vata saṅkhārā	416
Agārino annadapānavatthadā	425	Aniṭṭhagandho pakkamati	23
Angārino dāni dumā bhadante	100	Aniṭṭhite mamokāse	16
Acetanāṃva koṭṭente	55	Anupāyena yo atthaṃ	273
Acetanāyaṃ pathavī	56	Anekajāṭisaṃsārāṃ	89
Accuggatā'tibalatā	457	Anomadassissa aparena	44
Ajapālarukkhamūle	19	Anovatṭhena udakaṃ	23
Ajjhāyako mantadharo	4	Antapūro udarapūro	163
Añjanasamavaṇṇasunīlakeso	105	Antarā dvinnāṃ	
Aññamaññehi titthehi	200	ayujjhapurāṇaṃ	219
Atṭhakkhuraṃ kharādiye	176	Apaṇṇakaṃ ṭhānameke	119
Atṭhadosasamākiṇṇaṃ	8	Apaṇṇakaṃ vaṇṇupathaṃ	159
Atṭhinahārusaṃyutto	163	Apāyimha anaccimha	384
Atikaramakarā'cariya	456	Api ataramānānaṃ	153
Atikkamma ramaṇakaṃ	385	Api nu hanukā santā	524
Atīradassī jalamajjhe	55	Api passena semāno	195
Atthi loke sīlaguṇo	230	Appakenapi medhāvī	138
Atthi hehiti so maggo	4	Abaddhā tattha bajjhanti	465
Athassa navahi sotehi	163	Abhitthanaya pajjunna	350
Athassa susiraṃ sīsaṃ	163	Amātāpitarasaṃvaddho	462
Adāṃsu te mamokāsaṃ	16	Allacammaapaṭicchanno	163
		Avīcimhi nuppajjanti	53

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]

Asamsatṭhavihārena	2
Asaṅkiyomhi gāmamhi	352
Asantaṃ yo paggaṇhāti	537
Asabbatthagāmiṃ vācaṃ	474
Asampadāneni'taritarassa	493
Asātamantaṇḍabhūtaṃ	334
Asātaṃ sātārūpena	434
Asā loki'tthiyo nāma	306
Asītihaṭṭhamubbedho	36
Assamo sukato mayhaṃ	8
Ahaṃ tena samayena	14
Ahaṃ tena samayena	35
Ahu Kapilavhayā rammā	19
Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā	22
Āyatayuttasusaṇṭhita-	
soto	104
Āyatimdosāṃ nāññāya	390
Ārogyamicche paramaṇca	
lābhaṃ	388
Āvajjetvā dhammabalaṃ	230
Āsīsetheva puriso	284

[I]

Idaṃ sutvāna vacanaṃ	21
Idha ce naṃ virādhesi	129
Imaṃ tvaṃ aṭṭhamaṃ tāva	29
Imaṃ tvaṃ catutthaṃ tāva	27
Imaṃ tvaṃ chaṭṭhamaṃ tāva	28
Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva	26
Imaṃ tvaṃ dasamaṃ tāva	30
Imaṃ tvaṃ dutiyaṃ tāva	25

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[I]

Imaṃ tvaṃ navamaṃ tāva	30
Imaṃ tvaṃ pañcamaṃ tāva	27
Imaṃ tvaṃ paṭhamaṃ tāva	25
Imaṃ tvaṃ sattamaṃ tāva	29
Imassa janikā mātā	20
Iminā me adhikārena	17
Ime dhamme sammasato	31

[U]

Ukkaṭṭhe sūramicchanti	410
Ukkuṭṭhisaddā vattanti	21
Ucchaṅge deva me putto	326
Ucchindasinehamattano	199
Uttamaṅgaruhā mayhaṃ	155
Uttitṭhe nappamajjeyya	105
Uppajjante ca jāyante	14
Ubbiggā tasitā bhītā	32
Ubho khañjā ubho kuṇī	374
Usabhā rukkhā gāviyo gavā	
ca	355, 365

[E]

Ekapaṇṇo ayaṃ rukkho	533
Ekā icchā pure āsi	323
Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ	113
Etaṃ hi te durājānaṃ	515
Ete ahesuṃ Sambuddhā	53
Ete tadā aṭṭha ahesuṃ	
brāhmaṇā	66
Ettakāyeva te loka	31

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Evam kilesapariruddho	6
Evam kilesabyādhihi	6
Evam kilesamaladhove	6
Evam ce sattā jāneyyūṃ	184
Evam me siddhipattassa	14
Evam sabbaṅgasampannā	53
Evameva ayaṃ kāyo	7
Evameva mayaṃ sabbe	21
Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ	7
Evāhaṃ cintayitvāna	8

[Ka]

Kakusandhassa aparena	52
Kappe ca satasahassee	3
Kare sarikkho atha vāpi seṭṭho	468
Kalyāṇimeva muñceyya	397
Kassaci deti sāmāññaṃ	35
Kassaci varasamāpattiyo	35
Kāmaṃ taco ca nhāru ca	83, 125
Kāmaṃ patāmi nirayaṃ	250
Kāle vā yadi vā juṇhe	181
Kim te jaṭaḥi dummedha	507
Kim bhavissati lokassa	32
Kim me aññāta-vesena	17
Kim me ekena tiṇṇena	17
Kimagghati taṇḍulanālikā'yaṃ	142
Kimeva disvā Uruvelavāsi	96
Kuṭṭā kavāṭa selā ca	23
Kuruṅgaṃ kukkurañceva	214

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kulāvakaṇca naccaṇca	251
Kulāvakā mātalisimbalismim	219
Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca	495
Kese muñcivāhaṃ tattha	17
Koṇāgamanassa aparena	52
Koṇḍaññaṃ aparena	42
Kodhanā akataññū ca	316

[Kha - Ga - Gha]

Khattiyasambhava-aggakulindo	104
Khemaṃ yaḥim tattha arī udīrito	497
Khemā Uppalavaṇṇā ca	20
Gacchantonilapathe viya cando	105
Garahissanti taṃ viññū	146
Ghaṭānekasahassāni	32

[Ca]

Cakkavaraṅkitarattasupādo	104
Caṅkamaṃ tattha māpesim	8
Catubbhi aṭṭha'jjhagamā	438
Cattāri satasahassāni	36
Candābhaṃ sūriyābhaṇca	499
Campakaṃ salalaṃ nīpaṃ	17
Calatī ravatī pathavī	31
Cutī ca upapatti ca	23
Coriyo kathinā hetā	313
Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ	313

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Cha - Ja]

Chetvāna moḷim varagandha- vāsitaṃ	76
Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ	87
Jātikotiśahashehi	1
Jātidhammo jarādhammo	4
Jiṇṇaṅca disvā dukhitaṅca byādhitam	155
Jīvakaṅca mataṃ disvā	427
Jotayitvāna saddhammaṃ	36
Ñātametaṃ kuruṅgassa	190

[Ta]

Tam tam kāraṇamāgama	1
Taṇhaṅkaro Medhaṅkaro	52
Tato padakkhiṇaṃ katvā	20
Tato vātātapo ghoro	109
Tattha ṭhatvā vicintesiṃ	16
Tatthappadhānaṃ padahiṃ	8, 13
Tattheva maṇḍakappamhi	46-9, 51
Tattheva catūsu bhūmīsu	26
Tattheva tvaṃ sabbakālaṃ	27
Tattheva tvaṃ sabbabhava	26-7
Tattheva tvampi sukhadukkhe	30
Tattheva tvampi adhiṭṭhāne	29
Tattheva tvampi ahitahite	30
Tattheva tvampi saccesu	29
Tattheva tvampi sabbesaṃ	28
Tattheva puṇṇā pātiyo	287
Tattheva yācake disvā	25

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Tathevimaṃ pūtikāyaṃ	7
Tatthevekassa kalyāṇaṃ	483
Tadā te bhojayitvāna	34
Tassa pāde namissitvā	1
Tassa sammasato dhammaṃ	32
Tāni sabbāni ekajjhaṃ	1
Tārāgaṇā virocanti	23
Ticīvaraṅca patto ca	76
Tiṇṇo tiṇṇehi saha purāṇajaṭilehi	97
Tisso Phusso ca Sambuddho	52
Tuṭṭhahaṭṭho pamudito	15
Te desā tāni vatthūni	484
Tena yogena janakāyaṃ	35
Te me puṭṭhā viyākamsu	16
Tesaṃ tadā saññāpesi	32
Tehi thutappasattho so	34
Thalajā dakajā pupphā	22

[Da]

Dadeyya ujubhūtesu	109
Daddallamānā āgaṇchum	494
Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi	97
Dasavāso Dasabalo	98
Dasavīśasahassānaṃ	35
Dasasahassī lokadhātū	22
Dassanaṃ me atikkante	21
Daḷhaṃ paggaṇha vīriyaṃ	24
Dāsakammakarā heṭṭhā	425

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dibbaṃ mandāvaraṃ pupphaṃ	16
Dibbaṃ mānusakāṃ pupphaṃ	33
Disā catasso	
vidisā catasso	425
Disvā padamanuttiṇṇaṃ	187
Dīpaṅkarassa aparena	37
Dīpaṅkaro Lokavidū	19, 21
Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ	113
Duggandho asuci kāyo	163
Dunniggahassa lahuno	330, 424
Dummedhānaṃ sahasena	278
Dūramimaṃ ekacaraṃ	424
Devajātaṃ jaṇaṃ disvā	14
Devā dibbehi turiyehi	16
Devā manusse passanti	16
Doso rajo na ca pana	
reṇu vuccati	134

[Dha]

Dhame dhame nātidhame	301-2
Dhammaṃ care sucariṭaṃ	105
Dhammadassissa aparena	48
Dhammo have rakkhati dhamma-	
cāriṃ	39
Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallaṃ	171
Dhiratthu taṃ viṣaṃ vantaṃ	329

[Na]

Na kiratthi anomadassisu	245
Na kiratthi rasehi pāpiyo	174
Nakkhattaṃ patimānentaṃ	276

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nagaraṃ Rammatī nāma	36
Nagaraṃ sabbaṅgasampannaṃ	4
Nagare Amaravatiyā	4
Naggā nadī anūdakā	325
Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ	331
Na tvaṃ rādha vijānāsi	522
Natthi citte pasannaṃhi	245
Nandā ceva Sunandā ca	36
Na pāpajanasamsevī	514
Na bhavanti pariyaṇṇā	53
Na maṃ koci uttasati	56
Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ	227
Namassanādino assa	1
Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ	
dukkhaṃ	526
Na vissase avissatthe	412
Nave anatthakusalena	268, 270
Na hete ettakāyeva	25, 30
Na hoti arati sattānaṃ	23
Na honti khuddakā paṇā	53
Nācintayanto puriso	460
Nāccantaṃ nikatippaṇṇo	240
Nātisītaṃ nāti-uṇhaṃ	101
Nāyaṃ rukkho durāruho	289
Nāyaṃ sikhā puññaḥetu	488
Nāradassa aparena	45
Nālaṃ kabaḷaṃ padātave	206
Nāhaṃ punaṃ na ca punaṃ	529
Nigrodhaṃ lakkhaṇaṃ kaṇḍi	188
Nigrodhameva seveyya	169
Nicca dubbiggahadayā	512

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nibbūtā nūna sā mātā	71
Nirayepi dasasahassee	22
Netarū kho saraṇaṃ khemaṃ	113
Nerañjarāya tīraṃhi	19

[Pa]

Paccantadesavisaye	14
Paccuggamaṇā vattanti	16
Paññāya vicinantaṃ	55
Paṭhamābhisamaye Buddhō	35
Pathaviyaṃ nipannassa	17
Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ	132
Padumassa aparena	45
Padumuttarassa aparena	46
Parosatañcepi samāgatānaṃ	435
Parosahassampi samāgatānaṃ	431
Pallaṅkā bhujanemayaṃ	22
Pallaṅkena nisīditvā	21
Passatha imaṃ tāpasam	19
Pāpopi passatī bhadrāṃ	248
Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo	104
Puṇṇamāye yathā cando	34
Putto tyāhaṃ mahārāja	152
Puna nārada-kūṭaṃhi	35
Purāṇacorāna vaconisamma	204

[Pha]

Phandanāṃ capalāṃ cittāṃ	424
Phussassa ca aparena	50

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bahum ve saraṇaṃ yanti	113
Bahucintī appacintī	453
Bahumpi so vikattheyya	479
Bahumpe'taṃ asabbhi jātaveda	520
Bahumpe'taṃ vane kaṭṭhaṃ	440
Bilāsaya darīsaya	23
Buddhavaṃsassa etassa	1
Buddhassa vacanaṃ sutvā	24, 33
Buddhoti mama sutvāna	16
Bodhaneyyaṃ janaṃ disvā	35

[Bha - Ma]

Bhadropi passatī pāpaṃ	248
Bhayaṃ tadā na bhavati	23
Bhikkhāya upagataṃ disvā	54
Maṅgalassa aparena	42
Maṅgalo ca Sumano ca	52
Maccheravineye yuttaṃ	218
Maññe sovaṇṇayo rāsi	242
Manuññameva bhāseyya	209
Manussattaṃ liṅgasampatti	17, 53
Mahāpurisacariyānaṃ	2
Mahārajjaṃ hatthagataṃ	54
Mahāvātā na vāyanti	22
Mahāvihāravāsīnaṃ	2
Mahāsamuddo ābhujati	22
Mahāsīlavajana	302
Mahāhanusabha-kkhandhā	35
Mahimsāsakavaṃsamhi	2
Mātā pitā disā pubbā	425

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mātā pitā na me dessā	55
Mātāpettibharaṃ jantum	217
Mānusakā ca dibbā ca	22
Mā Munikassa pihayi	213
Māyā cetā maricī ca	306
Mā su nandi icchatī maṃ	318
Migaṃ	
tipallatthamanekamāyaṃ	179
Micchādiṭṭhiṃ na sevanti	54
Mitto have sattapadena	
hoti	385
Mutto muttehi saha	
purāṇajaṭilehi	97
Musā tāsāṃ yathā saccaṃ	313
Moho rajo na ca pana	
reṇu vuccati	134

[Ya]

Yaṃ te pavikatthitaṃ pure	380
Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ	
vihaṅgamā	232
Yaṃ brāhmaṇo avādesi	311
Yaṃ laddhaṃ tena tuṭṭhabbaṃ	502
Yaṇca aññe na rakkhanti	158
Yato yato garu dhuraṃ	211
Yato viluttā ca	
hatā ca gāvo	376
Yattha verī nivisati	437
Yatthe'ko labhate babbu	505
Yathanno puriso hoti	448
Yathā arihi pariruddho	6

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yathā andughare puriso	26
Yathā āpannasattānaṃ	24
Yathā uccāraṭṭhānamhi	7
Yathā khittaṃ nabhe leḍḍu	24
Yathā gūthagato puriso	5
Yathā nadī ca pantho ca	319
Yathā nikkhantasayanassa	24
Yathāpi uṇhe vijjante	5
Yathāpi udakaṃ nāma	30
Yathāpi osadhī nāma	29
Yathāpi kumbho sampuṇṇo	25
Yathāpi camarī vālaṃ	25
Yathāpi jajjaraṃ nāvaṃ	7
Yathāpi dukkhe vijjante	5
Yathāpi pathavī nāma	28, 30
Yathāpi pabbato selo	29
Yathāpi pāpe vijjante	5
Yathāpi puriso corehi	7
Yathāpi byādhito puriso	6
Yathāpi bhamaro pupphaṃ	370
Yathāpi bhikkhu bhikkhanto	27
Yathāpi sabbasattānaṃ	24
Yathāpi samaye patte	33
Yathāpi siho migarājā	27
Yathā manussā nadiṃ tarantā	21
Yathā yā kāci nadiyo	34
Yathā ye keci Sambuddhā	34
Yathā rattikkhaye patte	24
Yathā vācā ca bhuñjassu	490
Yadā ca devabhavanamhi	35

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yadā yadā yattha yadā	197
Yadimassa Lokanāthassa	21
Yadi Buddhassa sodhetha	16
Yannūnimaṃ pūtikāyaṃ	4
Yamahaṃ ajja byākāsiṃ	32
Yamhi kāle mahāvīro	35
Yasaṃ laddhāna dummedho	371
Yasmiṃ mano nivisati	327
Yassa ete tayo dhammā	300
Yassa jālinī visattikā	92
Yassa jitaṃ nāvajiyati	92
Yassa maṅgalā samūhatā	496
Yassete caturo dhammā	297
Yāni yesu ciram Satthā	1
Yā pubbe bodhisattānaṃ	22
Yā'yaññe manusāsati	455
Yāvatā candimasūriyā	148
Yāvatā nirayā nāma	23
Yāvatā parisā āsi	32
Ye kukkurā rājakulamhi	
vaddhā	192
Ye keci tena samayena	36
Ye keci Buddhaṃ saraṇaṃ	
gatāse	112-3
Ye tatthāsum Jinaputtā	21
Ye vuḍḍhamapacāyanti	236
Ye saññino tepi duggatā	498
Yo atthakāmassa hitānu-	
kampino	258, 261, 263
Yo alīnena cittena	292
Yo ca Buddhañca dhammañca	113

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya	
tāṇaṃ	436
Yo dhīro sabbadhi danto	98
Yo pahaṭṭhena cittena	295
Yo pubbe katakalyāṇo	401
Yo pubbe karaṇīyāni	337
Yo ve dhammaṃ dhajam	
katvā	486
Yo sahasaṃ sahasena	332

[Ra]

Rajo nuddhaṃsati uddham	23
Raho gato nisīditvā	4
Rāgo tadā tanu hoti	23
Rāgo rajo na ca pana reṇu	
vuccati	134
Rāmo dhajo lakkhaṇo-	
cāpi mantī	66
Rāhumutto yathā sūriyo	34
Rudaṃ manuññaṃ rucirā ca	
piṭṭhi	223
Rūpe ca sadde ca atho	
rase ca	96
Revatassa aparena	43
Rogā tadūpasammanti	23

[La]

Latā vā yadi vā rukkhā	22
Lasī ca te nipphalitā	519
Lābūni sīdanti silā	
plavanti	355, 365
Littaṃ paramena tejasā	403
Littatejaṃ mahāsāraṃ	434

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La - Va]

Losakatissakapota	279
Vaṭṭasuvaṭṭasusaṇṭhitagīvo	105
Varuṇaṃ sīlavanāgaṃ	381
Vācāva kira te āsi	399
Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ	8, 13
Vāyametheva puriso	285, 476
Vicittapupphā gaganā	22
Vicinanto tadādakkhiṃ	25, 30
Vitthārikaṃ bāhujaññaṃ	35
Vipassissa aparena	50
Vimalo hoti sūriyo	22
Vihāradānaṃ saṃghassa	109
Vihāre kāraye ramme	109
Vedajātaṃ janāṃ disvā	14
Vedayanti ca te sotthiṃ	33
Vessabhussa aparena	51

[Sa]

Saṃsārasotaṃ chinditvā	17
Sakyakumāro varado	
sukhumālo	104
Sace imassa kāyassa	163
Sace mucce pecca mucce	185
Saccaṃ kirevamāhaṃsu	344
Saccavācaṃ anurakkhanto	55
Satasahassavassāni	36
Saddahāsi siṅgālassa	451
Santi pakkhā apatana	230
Sannipātā tayo āsum	35
Sabbā nadī vaṅkagatī	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sabbītiyo vivajjantu	33
Sabbe devā padissanti	23
Samatittikaṃ anavasesakaṃ	424
Samādiyitvā Buddhaguṇaṃ	33
Sammodamānā gacchanti	225
Saraṇāgamane kañci	34
Saha sacce kate mayhaṃ	231
Sahassakkhattumattānaṃ	135
Sahassiyamhi lokamhi	21
Sā ca iddhi so ca yaso	36
Sāṭakaṃ pajahiṃ tattha	8
Sādhū kho sippakaṃ nāma	444
Sādhū kho paṇḍito nāma	429
Sādhū sambahulā ñātī	347
Sikkheyya sikkhitabbāni	446
Siṅghāṇikā ca nāsato	163
Siṅghāṇikāya kheḷassa	163
Siddhatthassa aparena	49
Siniddhanīlamudukuñcitakeso	104
Siniddhasugambhīramañjusa-	
ghoso	104
Sītaṃ uṇhaṃ paṭihanti	109
Sītaṃ byapagataṃ hoti	22
Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ	393
Sukhaṃ vata maṃ jīvantaṃ	441
Sukhena sukhito homi	21
Sujātassa aparena	47
Sududdasaṃ sunipuṇaṃ	424
Suddhāvāsesu devesu	54
Supupphitaṃ pāvacaṇaṃ	36

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Sumaṅgalo ca Tisso ca	36	Sotavekallatā natthi	53
Sumanassa aparena	43	Sobhitassa aparena	43
Sumedho ca Sujāto ca	52	So vutthavāso paripuṇṇa-	
Surāpānaṃ mittavindaṃ	402	mānaso	199
Susāne seyyaṃ kappemi	56	[Ha]	
Sūlehi vijjhiyantopi	54	Hatthisaddaṃ assasaddaṃ	4
Seyyo amitto matiyā		Handa Buddhakare dhamme	25
upeto	265	Himavantassāvidūre	8
Seyyo amitto medhāvī	266	Hiri-ottappasampannā	145
Sotatto sosinno-		Hoti sīlavataṃ attho	161
ceva	414		